НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ім. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ОСАУЛЬЧУК ОЛЕГ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 902.03(477)«19/20»(043)

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ЗОНАХ НОВОБУДОВ УКРАЇНИ У XX – ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ XXI СТ.

Спеціальність 07.00.04 – археологія

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук.
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. М. ОСАУЛЬЧУК

Науковий керівник: БУЛИК Наталія Михайлівна,
доктор історичних наук, старший дослідник

Львів 2025

АНОТАЦІЯ

Осаульчук О. М. Археологічні дослідження у зонах новобудов України у XX – першій чверті XXI ст. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.04 – археологія. Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України. Львів, 2025.

У дисертації, на основі опрацювання великого корпусу джерел *de visu*, перш за все наукових звітів, уперше узагальнено історію археологічних досліджень на теренах України у зонах новобудов, таких як магістральні трубопроводи, повітряні лінії електропередач і автомобільні дороги. Для можливості співставити результати досліджень різних науковців у роботі уніфіковано термінологічний апарат відповідно до актуальних наукових підходів та практичних потреб дослідження. Відзначено, що у вітчизняній історіографії найкраще відображено результати досліджень під час спорудження меліоративних мереж та будівництва гідроелектростанцій й водосховищ.

Найменше даних зафіксовано про рятівні роботи під час будівництва магістральних трубопроводів, епізодичні дослідження проведено під час спорудження автомобільних доріг, а про археологічні дослідження повітряних ліній електропередач відсутні. Опрацьовано великий іноземний досвід і практичні напрацювання, не знані раніше в Україні, але важливі для вивчення і введення в науковий обіг для потреб превентивної археології. За публікаціями американських, канадських, британських, швейцарських, польських, угорських та інших дослідників оцінено підходи до археологічних досліджень у зонах новобудов: оцінку, пом'якшення і компенсацію впливів на археологічні рештки, планування досліджень на новобудовах, моніторинг, організацію співпраці між археологами, розробниками й інженерами та якнайраніше залучення археологів до проєктування об'єктів будівництва.

Масштабне будівництво меліоративних систем у 1960–1980-х роках оцінено як цілісне явище для території усієї України, яке породило «новобудовну добу» в археології, що дала неоціненний масив нових джерел і матеріалів.

Визначено, що перші планомірні археологічні обстеження на газопроводах розпочались вкінці 1970-х років, на нафтопроводах – з сер. 90-х років XX ст. Найбільшими археологічно дослідженими об'єктами стали нафтопровід НПК «Південний» – Західна Україна та газопровід Уренгой – Помари – Ужгород. У XX ст. будівництво ліній електропередач сприймалося «малоперспективне», і лише перша чверть XXI ст. започаткувала залучення археологів до розроблення техніко-економічного обґрунтування (ТЕО) таких проєктів, розвідок і розкопок у місцях встановлення опор. Археологічні дослідження у зоні будівництва автодоріг епізодично проводились з другої пол. 1960-х років до кінця 1980-х років. Криза 1990-х рр. зумовила відновлення автодорожніх робіт лише на зламі тисячоліть: першим проєктом масштабних археологічних розвідок стала концесійна дорога Краковець – Львів. Дослідження на новобудовах XX ст. здебільшого проводились у спосіб, коли багато об'єктів археології на етапі розвідок не було виявлено, відомі об'єкти розкопувались вибірково, і часто вже на поруйнованій землерийною технікою території або поза межами смуги відведення.

Систематизовано і проаналізовано результати археологічних досліджень на об'єктах лінійної інфраструктури, виконаних Науково-дослідним центром «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України (НДЦ РАС) упродовж 1992–2024 років. Продемонстровано як на стадіях ТЕО, проєктування і будівництва забезпечено уникнення і/або мінімізацію негативного впливу на об'єкти археології через: вибір забудовниками альтернативних варіантів проходження трас, зміщення опор за межі об'єктів археології і їхніх охоронних зон (зокрема на лініях електропередач), фінансування компенсаційних заходів – археологічних розкопок, нагляду і виготовлення облікової документації.

Археологічні дослідження у зонах новобудов дали непересічні наукові результати. Розкопки на нафтопроводі біля с. Попівка на Вінниччині (2016)

відкрили інгумаційний могильник з найчисленнішою антропологічною колекцією, що походить із черняхівських могильників Поділля. Матеріали з розкопок (2011) на поселенні Торчин 1 у Житомирській обл. на трасі лінії електропередач доповнили нечисленну групу поліських сіл XII–XIII ст. У зоні будівництва лінії електропередач на Одещині (2024) досліджено поселення Гайдолина з комплексом кам'яних споруд пізнього періоду доби бронзи. У 2020 р. під час розкопок у зонах будівництва автодоріг виявлено рештки споруд культури лінійно-стрічкової кераміки: на обході м. Дунаївці (Хмельниччина) на поселенні Чаньків-1 – уперше на цих теренах, на обході м. Трускавець (Львівщина) на поселенні Модричі-1 – повністю досліджено два «довгі доми».

Численні об'єкти археології, які локалізовані під час археологічних розвідок у межах будівництва магістральних трубопроводів, повітряних ліній електропередач і автомобільних доріг, доповнили археологічну карту України.

На основі досвіду НДЦ РАС для практичних потреб дослідників-археологів визначено та охарактеризовано фактори впливу новобудов на археологічну спадщину.

Встановлено, що основним негативним чинником впливу на археологічну спадщину під час будівництва лінійних об'єктів є велика протяжність і площі відведення територій, а також обсяги земляних і будівельно-монтажних робіт. Інвестиційні проєкти нового будівництва та реконструкції автомобільних доріг потенційно мають найбільший прямий і опосередкований негативний вплив на стан збереження археологічної спадщини. Повітряні лінії електропередач, у порівнянні дорогами чи трубопроводами, чинять найменший прямий негативний вплив на об'єкти археологічної спадщини.

Розроблено практичне рішення з імплементації превентивних досліджень в інвестиційні проєкти будівництва у вигляді археологічного циклу, як інтегральної складової життєвого циклу інвестиційного проєкту. Кожній ланці життєвого циклу інвестиційного проєкту визначено певний вид археологічних досліджень: планування → попередні архівно-бібліографічні дослідження; проєктування → археологічні розвідки (вишукування); будівництво → археологічні розкопки,

археологічний нагляд, облік; експлуатація → моніторинг об'єктів археології, інтеграція їх у довкілля.

Набули подальшого розвитку тези про археологічну спадщину як невід'ємну частину довкілля, що дозволило застосувати під час розроблення заходів з її охорони системний підхід на основі ієрархії пом'якшення – ранжування заходів відповідно до їх бажаності у такому порядку: уникнення – мінімізація / пом'якшення – компенсація. Практичним досвідом НДЦ РАС доведено дієвість цього принципу ієрархії пом'якшення негативних впливів на археологічну спадщину у плануванні і реалізації інвестиційних проєктів та ефективність розроблених заходів для цілей охорони культурної спадщини.

Ключові слова: археологічні дослідження, розкопки, розвідки, об'єкт археології, пам'ятка археології, культурна спадщина, новобудова, археологічний цикл, лінійний об'єкт будівництва

ANNOTATION

Osaulchuk O. M. Archaeological research in the zones of new construction in Ukraine from the 20th to the first quarter of the 21st century. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Historical Sciences in the specialty 07.00.04 – archaeology. Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv, 2025.

In the dissertation, based on the study of a substantial corpus of *de visu* sources, primarily scientific reports, the history of archaeological research in the zones of new construction – such as main pipelines, overhead power lines, and highways – throughout Ukraine is comprehensively summarized for the first time. To enable the comparison of research results obtained by different scholars, the terminological framework was unified in accordance with current scholarly approaches and the practical needs of the research. It has been remarked that the best reflection of research results in domestic historiography concerns the construction of

melioration systems, hydroelectric power plants, and reservoirs. The least amount of data has been recorded regarding rescue archaeological work during the construction of main pipelines; occasional studies have been carried out during the construction of highways, while archaeological research related to overhead power lines is completely absent. Considerable foreign experience and practical developments, previously unknown in Ukraine, have been reviewed, which are important for study and incorporation into scientific practice for the purposes of preventive archaeology.

Based on publications by American, Canadian, British, Swiss, Polish, Hungarian, and other scholars, approaches to archaeological research in development zones have been assessed. These include impact assessment, mitigation of effects on archaeological remains, compensatory measures to offset negative impacts, planning of archaeological investigations in construction areas, foundations of monitoring, the organization of cooperation among archaeologists, developers, and engineers, and the earliest possible integration of archaeologists into the design phase of construction projects, particularly those involving linear infrastructure.

The extensive construction of melioration systems from the 1960s through the 1980s has been assessed as an integral phenomenon for the entire territory of Ukraine, which gave rise to the «new construction era» in archaeology, providing an invaluable collection of new sources and artifacts.

It has been established that the first systematic archaeological surveys along main gas pipelines began in the late 1970s, and along main oil pipelines – from the mid–1990s. The largest archaeologically investigated construction sites included «Pivdennyi» Oil Refinery Complex – Western Ukraine pipeline and the Urengoy – Pomary – Uzhhorod gas pipeline. In the 20th century, the construction of power transmission lines was regarded as «low-potential», and it was only in the first quarter of the 21st century that archaeologists began to be involved in the development of feasibility studies for such projects, as well as in surveys and excavations at the locations of structural supports. Archaeological research in highway construction zones was conducted sporadically from the late 1960s until the end of the 1980s. The crisis of the 1990s led to the resumption of highway construction only at the turn of the

millennium: the first large-scale archaeological survey project was the concession road between Krakovets and Lviv. Research on new construction projects in the 20th century was mostly carried out in such a way that many archaeological sites remained undiscovered during the survey phase; known archaeological sites were excavated selectively, often on territory already disturbed by earthmoving machinery or outside the limits of the designated construction corridor.

The results of archaeological research conducted on linear infrastructure objects by the Scientific and Research Centre «Rescue Archaeological Service» of the Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine (SRC RAS) during 1992–2024 have been systematized and analyzed. It has been demonstrated how, at the stages of feasibility study, design, and construction, the avoidance and/or minimization of negative impacts on archaeological sites was ensured through: the selection of alternative route alignments by developers; the relocation of structural supports beyond the boundaries of archaeological sites and their protective zones; and the funding of compensatory measures such as archaeological excavations, supervision, and the preparation of archaeological site documentation.

Archaeological research in construction zones has led to exceptional scientific results. Excavations in the oil pipeline zone near the Popivka village in Vinnytsia region (2016) uncovered an inhumation cemetery containing the largest anthropological collection associated with the Chernyakhiv culture cemeteries of Podillia. Materials from the excavations (2011) at the Torchyn-1 settlement in Zhytomyr region, located along the route of a power transmission line, have expanded the otherwise scarce group of Polissia settlements from the 12th–13th centuries. In the construction zone of a power transmission line in Odesa region (2024), the Haidolyna settlement was investigated, revealing a complex of stone structures from the late Bronze Age. In 2020, during excavations in highway construction zones, remains of Linear Pottery culture structures were discovered: near the Dunaivtsi city in Khmelnytskyi region, at the Chankiv-1 settlement – identified for the first time in this area – and near the Truskavets city in Lviv region, at the Modrychi 1 settlement, where two longhouses were fully excavated.

Numerous archaeological sites identified during archaeological surveys conducted in the course of the construction of main pipelines, overhead power lines, and highways have contributed to enriching the archaeological map of Ukraine.

Based on the experience of the SRC RAS, a set of impact factors of new construction on archaeological heritage has been identified and characterized for the practical needs of archaeologists. It has been established that the primary negative factor affecting archaeological heritage during the construction of linear infrastructure projects is the extensive length and large area of land allotment, as well as the scale of earthworks and construction-installation activities. Investment projects involving the new construction of highways potentially have the greatest direct and indirect negative impact on the preservation of archaeological heritage. Overhead power lines exert the least direct negative impact on archaeological heritage sites.

A practical solution has been developed for integrating preventive research into construction investment projects in the form of an «archaeological cycle» as an integral component of the investment project life cycle. Each stage of this life cycle corresponds to a specific type of archaeological research, with planning focused on preliminary archival and bibliographic research; design on archaeological surveys; construction on archaeological excavations, supervision, and documentation; and operation on monitoring of archaeological sites.

The concept of archaeological heritage as an integral part of the environment has been further developed, which made it possible to apply a systematic approach to its protection based on the mitigation hierarchy – a ranking of measures according to their desirability in the following order: avoidance – minimization/mitigation – compensation. The practical experience of the SRC RAS has demonstrated the effectiveness of this mitigation hierarchy principle in planning and implementing investment projects, as well as the efficiency of the measures developed for the purposes of cultural heritage protection.

Key words: archaeological research, excavations, archaeological survey, archaeological sites, archaeological monuments, cultural heritage, new construction, archaeological cycle, linear construction object

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях, в т.ч. іноземних

1. Осаульчук О. Застосування ієрархії пом'якшення в превентивних археологічних дослідженнях на лінійних об'єктах інженерно-транспортної інфраструктури. *Sciences of Europe*. Praha, 2024. № 143. P. 40–46.
2. Осаульчук О., Падюка М. Превентивні археологічні дослідження в зонах будівництва ліній електропередач. *Археологія*. Київ, 2024. № 3. С. 89–104 *(Scopus, WoS).*
3. Padyuka M., Osaulchuk O. History of Archaeological Research on Main Oil Pipelines During the Independence Period. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2024. Вип. 28. С. 487–500 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 60 %).*
4. Осаульчук О. Превентивні археологічні дослідження під час будівництва магістральних газопроводів. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині.* Львів, 2023. Вип. 27. С. 270–287.
5. Осаульчук О., Ільчишин З. Попередні археологічні досліджфення (розвідки) під час проєктування автомобільної дороги в обхід міста Бережани. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2020. Вип. 24. С. 206–223 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 60 %).*
6. Милян Т., Осаульчук О., Чорний А. Черняхівське поселення Стоділки І: рятівні роботи 2004–2005 років. *Археологічні дослідження Львівського університету.* Львів, 2012. Вип. 14–15. С. 203–220 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 60 %).*
7. Милян Т., Осаульчук О. Дослідження горизонту римського часу на пам'ятках Прилбичі-І та Гряда-ІІ. *Археологічні дослідження Львівського університету.* Львів, 2007. Вип. 10. С. 92–109 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 60 %).*
8. Осаульчук О., Войцещук Н., Івановський В., Милян Т. Результати

археологічних вишукувань у зоні будівництва нафтопроводу Броди – Плоцьк (українська частина) у 2003 р. *Археологічні дослідження Львівського університету.* Львів, 2004. Вип. 7. С. 282–309 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 60 %).*

Статті апробаційного характеру

9. Осаульчук О. Оцінка впливу на археологічну спадщину під час проектування лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури. *І Всеукраїнський археологічний з'їзд:* програма роботи та анотації доповідей (м. Ніжин, 23–25 листопада 2018 р.). Київ: ІА НАН України, 2018. С. 41.
10. Милян Т., Осаульчук О. Водозабезпечення поселення Йосипівка-3 у верхів'ях Західного Бугу. *Черняхівська культура. Актуальні проблеми досліджень. (До 40-річчя археологічної експедиції НПУ ім. М. П. Драгоманова)*: тези доп. конф., м. Київ, 15–17 жовтня 2010 р. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. С. 54–56 *(внесок автора у збір матеріалу 50 %).*
11. Милян Т., Осаульчук О. Поховання римського часу поблизу с. Йосипівка у верхів'ях Західного Бугу. *Актуальні проблеми археології*: тези Міжнародної наукової конференції на пошану І. С. Винокура / Упоряд.: Б. Строцень, М. Ягодинська. Тернопіль: Астон, 2010. С. 61–62 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 50 %).*

Публікації, які додатково відображають результати дослідження

12. Сапожников І., Осаульчук О., Ільчишин З. Археологічні розвідки траси лінії електропередач 330 кВ Новоодеська – Арциз у 2022 р. *Археологічні дослідження в Україні 2022.* Київ, 2023. С. 171–174 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 40 %).*
13. Петраускас О., Осаульчук О., Сілаєв О. Результати археологічних розвідок в Київській області. *Археологічні дослідження в Україні 2017*. Київ, 2019. С. 108 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 35 %).*

14. Супруненко О., Осаульчук О., Шерстюк В. Обстеження траси автообходу навколо смт Чутове. *Археологічні дослідження в Україні 2017*. Київ, 2019. С. 198–199 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 35 %).*
15. Супруненко О., Осаульчук О., Пуголовок Ю., Шерстюк В. Обстеження траси будівництва автообходу навколо Полтави. *Археологічні дослідження в Україні 2011.* Київ, 2012. С. 378–379 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 30 %).*
16. Супруненко О., Осаульчук О., Пуголовок Ю., Шерстюк В. Обстеження зони реконструкції шосе Київ – Харків – Довжанський *Археологічні дослідження в Україні 2011.* Київ, 2012. С. 380–381 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 30 %).*
17. Петраускас О., Шишкін Р., Петраускас А., Коваль О., Осаульчук О. Археологічні розвідки Середньодніпровської експедиції на Правобережній Київщині у 2007 р. *Археологічні дослідження в Україні в 2006–2007.* Київ, 2009. С. 269–272 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 35 %).*
18. Войцещук Н., Милян Т., Осаульчук О. Дослідження пам’яток під час будівництва автомобільної дороги Краковець – Львів у 2005 р. *Археологічні дослідження в Україні 2005–2007*. Київ; Запоріжжя, 2007. С. 20–27 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 35 %).*
19. Козак Д., Войцещук Н., Милян Т., Осаульчук О. Дослідження поселення пізньоримського часу Стоділки-І на Львівщині. *Археологічні дослідження в Україні 2005–2007*. Київ; Запоріжжя, 2007. С. 34–36 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 30 %).*
20. Черновол Д., Рижов С., Осаульчук О. Охоронні роботи на трипільському поселенні Підзамочок-1 на Тернопільщині. *Археологічні дослідження в Україні 2003–2004 рр.* Запоріжжя, 2005. С. 318–319 *(внесок автора у збір матеріалу та написання тексту 35 %).*

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень 14

Вступ 16

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ 25

1.1. Історіографія проблеми 25

1.2. Джерельна база 56

1.3. Методологія дослідження 59

Висновки до розділу 1 63

РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗОНАХ НОВОБУДОВ УКРАЇНИ (XX – ПЕРША ЧВЕРТЬ XXI СТ.) 66

2.1. Нове будівництво як передумова масштабних досліджень 66

2.2. Археологія в межах спорудження гідроелектростанцій та меліоративних систем 72

2.3. Вивчення об’єктів археології на трасах прокладання магістральних трубопроводів 82

2.4. Розвідки та розкопки вздовж нових повітряних ліній електропередач 97

2.5. Археологічні дослідження у зонах будівництва автомобільних доріг 103

Висновки до розділу 2 115

РОЗДІЛ 3. ДОСВІД АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА БУДІВНИЦТВІ ЛІНІЙНИХ ОБ’ЄКТІВ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ XX – ПЕРША ЧВЕРТЬ XXI СТ.) 117

3.1. Магістральні трубопроводи 117

3.2. Повітряні лінії електропередач 126

3.3. Автомобільні дороги 134

Висновки до розділу 3 157

РОЗДІЛ 4. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ АРХЕОЛОГІЧОЇ СКЛАДОВОЇ У ПРОЄКТИ БУДІВНИЦТВА 160
4.1. Життєвий цикл інвестиційного проєкту 160
4.2. Охорона археологічної спадщини і будівництво 164
4.3. Чинники впливу будівництва на археологічну спадщину 170
4.4. Пом’якшення негативних впливів на археологічну спадщину 177
Висновки до розділу 4 179

Висновки 181
Список використаних джерел і літератури 186
Додатки 319

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АН УРСР	– Академія наук УРСР
Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України	– Архів Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» Інституту археології Національної академії наук України
Валлеттська конвенція	– Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини
ВБН	– Відомчі будівельні норми
ВЕС	– Вітрова електростанція
ВКАД	– Велика кільцева автомобільна дорога навколо м. Київ
ГАЕС	– Гідроакумулююча електростанція
ГБН	– Галузеві будівельні норми
ГЕС	– Гідроелектростанція
ДБН	– Державні будівельні норми
ДП ОАСУ	– Державне підприємство «Науково-дослідний центр “Охоронна археологічна служба України”» Інституту археології НАН України
ДСТУ	– Державний стандарт України
ЄБРР	– Європейський банк реконструкції та розвитку
ЄІБ	– Європейський інвестиційний банк
ЖЦІП	– Життєвий цикл інвестиційного проєкту
ІА АН УРСР	– Інститут археології Академії наук УРСР
ІСН АН УРСР	– Інститут суспільних наук Академії наук УРСР
КЗ ЦОДПА	– Комунальний заклад «Центр охорони та досліджень пам’яток археології» Полтавської обласної ради
ЛЕП	– Лінія / лінії електропередач
МАПП	– Міжнародний автомобільний пункт пропуску
МГП	– Магістральний газопровід

МНП	– Магістральний нафтопровід
МНТ	– Морський нафтовий термінал
МТК	– Міжнародний транспортний коридор
Науковий архів Археологічного музею ЛНУ	– Науковий архів Археологічного музею Львівського національного університету ім. Івана Франка
Науковий архів ІА НАН України	– Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України
НВК «Археолог»	– Науково-виробничий кооператив «Археолог»
НДЦ РАС	– Науково-дослідний центр «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України
НЕК «Укренерго»	– Національна енергетична компанія «Укренерго»
НП	– Нафтопровід
НПЗ, НПК	– Нафтопереробний завод /комплекс
НПС	– Нафтоперекачувальна станція
ОВД	– Оцінка впливу на довкілля
ОДА	– Обласна державна адміністрація
ПЛ	– Повітряна лінія електропередачі
ПС	– Електропідстанція
ТЕО	– Техніко-економічне обґрунтування
ТЕС (ДРЕС)	– Теплова електростанція (державна районна електростанція)
ЧАЕС-ХАЕС	– Чорнобильська атомна електростанція – Хмельницька атомна електростанція
CC1, CC2, CC3	– Consequences classes
GIS	– Geographic information system
LIDAR	– Light detection and ranging
UISPP	– International Union of Prehistoric and Protohistoric Sciences

ВСТУП

Актуальність роботи. Археологічна спадщина є невідновлювальним джерелом нашої історичної пам’яті, якій загрожує руйнування або знищення у процесі розвитку і загосподарювання територій.

У зонах новобудов існують потенційно великі ризики негативного впливу на неї, що зумовлено перш за все значними обсягами земляних робіт на ділянках, що відводяться під реалізацію таких проєктів.

Швидка повоєнна відбудова зруйнованої інфраструктури, як і нове будівництво магістральних трубопроводів, повітряних ліній електропередач чи автомобільних доріг, плановане переважно за кошти інвесторів, потребують практичних рішень у превентивних дослідженнях археологічної спадщини, які б враховували особливості будівництва, стадійність його проєктування, фактори впливів, законодавчі і нормативні вимоги та забезпечували: суспільству – потреби в охороні об’єктів археологічної спадщини, археологам – час і ресурси для належних її досліджень, забудовникам – можливість прийняття ефективних проєктних рішень.

У суспільстві загалом і в науковій спільноті зокрема існує запит на те, щоб археологи планово, а не випадково з’являлися на будівельних майданчиках, повноцінно досліджували археологічну спадщину, а не рятували рештки з-під ковшів екскаваторів, були задіяні превентивно, ще на етапі вибору місць будівництва та в процесі проєктування і реалізації інвестицій.

Зв’язок роботи з науковими програмами, темами. Дисертаційна робота є складовою наукових досліджень НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України (НДЦ РАС) і пов’язана з такими науково-дослідними темами: «Пам’яткоохоронні роботи (археологічні розкопки і нагляд) під час реконструкції автомобільної дороги загального користування державного значення Т-14-25 Миколаїв – Городок – Жовква – Кам’янка-Бузька – Бібрка на ділянці км 97+863 – км 123+370, Львівська область» (номер державної реєстрації 0120U105274); «Надання послуг з оцінки впливу на археологічну спадщину для розроблення

техніко-економічного обґрунтування (ТЕО) будівництва автомобільної дороги загального користування державного значення Н-08 Бориспіль – Дніпро – Запоріжжя (через м. Кременчук) – Маріуполь на ділянці обходу м. Кременчук з мостовим переходом через р. Дніпро в м. Кременчук, Полтавська обл.» (номер державної реєстрації 0120U103870); «Виконання пам'яткоохоронних робіт на об'єкті культурної спадщини (багатошарове поселення Чаньків-1) під час будівництва обходу м. Дунаївці від дороги Т-23-08 Гуків – Дунаївці – Могилів-Подільський до дороги Н-03 Житомир – Чернівці» (номер державної реєстрації 0120U102263); «Послуги з наукової розвідки та виконання рятівних археологічних розкопок для проведення будівництва обходу м. Кобеляки, обходу смт Решетилівка та під час робіт з реконструкції автомобільної дороги державного значення Н-31 Дніпро – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка, Полтавська область» (номер державної реєстрації 0119U102091); «Археологічні вишукування (розвідки) для розробки проектної документації на будівництво об'їзної автомобільної дороги м. Тернопіль на ділянці від а/д М-19 Доманове (на Брест) – Ковель – Чернівці – Тереблече (на Бухарест) км 315+629 до а/д М-12 Стрий – Тернопіль – Кіровоград – Знам'янка (через Вінницю) км 159+198» (номер державної реєстрації 0118U100421); «Оцінка впливу на археологічну спадщину для розробки ТЕО будівництва автомобільної дороги державного значення М-22 Полтава – Олександрія на ділянці обходу м. Кременчук з мостовим переходом через р. Дніпро, Полтавська область» (номер державної реєстрації 0118U100387); «Пам'яткоохоронні роботи під час реконструкції автомобільної дороги державного значення Р-52 (Н-31) Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка, Полтавська обл. (археологічний нагляд на об'єкті «Будівництво шляхопроводу через залізницю на км 128+552 на ділянці дороги км 128+000 – км 129+400») (номер державної реєстрації 0118U100297). Дисертаційна робота є також складовою наукових досліджень відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України і пов'язана з науково-дослідною темою «Археологічна карта Заходу України: від палеоліту до

Галицько-Волинського королівства та ранньомодерного часу» (номер державної реєстрації 0121U109809).

Об’єктом дослідження є археологічна спадщина в зонах будівництва магістральних трубопроводів, повітряних ліній електропередач та автомобільних доріг.

Предметом дослідження є археологічні дослідження у зонах нового будівництва в Україні у XX – першій чверті XXI століття.

Мета дослідження полягає у тому, щоб розробити практичну модель з уникнення або зменшення негативного впливу нового будівництва на об’єкти археологічної спадщини.

Реалізація цієї мети передбачає вирішення таких **завдань**:

– здійснити огляд історіографії за темою дослідження, оцінити стан розроблення проблеми, сформувати джерельну базу і визначити методи дослідження;

– вивчити історію археологічних досліджень у зонах новобудов;

– оцінити досвід та проаналізувати результати археологічних досліджень під час прокладання магістральних трубопроводів, у межах спорудження повітряних ліній електропередач та у зонах будівництва автомобільних доріг;

– визначити і охарактеризувати взаємозв’язки між видами археологічних досліджень та процесами проєктування і будівництва лінійних об’єктів;

– розробити практичну модель імплементації археологічної складової в інвестиційні проєкти нового будівництва.

Хронологічні межі представлено у двох вимірах: історичному та археологічному. В історичному аспекті дослідження охоплює період від 1920-х років, коли розпочалось будівництво комплексів гідроелектростанцій (ГЕС), до 2024 р. Для характеристики історії зародження та впровадження археологічних досліджень у проєкти будівництва в країнах Європи і Північної Америки хронологічні межі подекуди розширено до кінця XIX – поч. XX ст. В археологічному вимірі дослідження охоплює період від фінального палеоліту

(35–10 тис. років тому) до середини XX ст., що відповідає різночасовості досліджених об’єктів археології у проєктах новобудов.

Територіальні межі дослідження окреслено сучасними кордонами України. Окрім того, в історіографічній частині роботи розглянуто дослідження у зонах новобудов Великої Британії, Польщі, США, Угорщини і Швейцарії.

Методи дослідження визначені метою і поставленими завданнями. Засадничим у науковій роботі було дотримання системності й об’єктивності в опрацюванні джерел. Застосовано загальнонаукові методи аналізу та синтезу. Для опрацювання і узагальнення емпіричного досвіду використано методи статистики, класифікації, систематизації, картографування. Практичні рішення розроблено на основі методів інтердисциплінарного перенесення та ранжування.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що

уперше:

– узагальнено історію проведення археологічних досліджень на теренах України у зонах новобудов, таких як магістральні трубопроводи, повітряні лінії електропередач і автомобільні дороги, та систематизовано результати таких досліджень, виконаних НДЦ РАС упродовж 1992–2024 років;

– оцінено як цілісне явище масштабне будівництво меліоративних систем у 1960–1980-х роках на території України;

– визначено та охарактеризовано фактори впливу новобудов на об’єкти археологічної спадщини;

– розроблено практичне рішення з імплементації превентивних археологічних досліджень в інвестиційні проєкти будівництва – археологічний цикл;

набули подальшого розвитку:

– оцінка об’єктів археологічної спадщини як невід’ємної частини довкілля;

– застосування принципу ієрархії пом’якшення впливів на археологічну спадщину у плануванні та реалізації проєктів будівництва;

– узгодження інтересів та потреб археологів і будівельників у масштабних інвестиційних проєктах для цілей охорони культурної спадщини;

удосконалено:

– термінологічний апарат шляхом його уніфікації відповідно до актуальних наукових підходів та практичних потреб дослідження;

– введення до наукового обігу релевантного зарубіжного досвіду та потенціалу його застосування у вітчизняному контексті;

– карту об'єктів археології, локалізованих під час розвідок у межах будівництва магістральних трубопроводів, повітряних ліній електропередач і автомобільних доріг.

Практичне значення. Отримані у дисертаційному дослідженні практичні рішення впроваджено у роботу НДЦ РАС.

Розроблені рішення дозволяють уникати, мінімізувати або компенсувати негативні впливи нового будівництва на об'єкти археологічної спадщини. Вони застосовні не лише для інвестиційних проєктів у зонах будівництва трубопроводів, ліній електропередач (ЛЕП) й автодоріг, а й для розроблення планів загосподарювання територій, програм охорони культурної спадщини, для удосконалення чи підготовки нових нормативно-правових актів у сфері охорони і збереження археологічної спадщини.

Фактографічний, картографічний матеріал, практичні рішення і висновки доповнять спецкурси дисциплін у закладах вищої освіти.

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень, викладені у дисертації, основні напрацювання та висновки виголошено на 11 міжнародних наукових заходах: XIX Міжнародна наукова конференція «Археологія Заходу України» (Львів, 15–17 травня 2024 р.; доповідь «Превентивні археологічні дослідження на об'єктах енергетики в умовах війни (за матеріалами розвідок 2023 р.)»); 20th UISPP World Congress (S24-1 The Critical and Evolving Role of Preventive Archaeology in Creating Cultural Heritage Knowledge) (Тімішоара, Румунія, 5–9 вересня 2023 р.; доповідь «Preventive archeology of linear infrastructure: experience of Rescue Archaeological Service in Ukraine», співдоповідач – М. Падюка); І Всеукраїнський археологічний з'їзд (Ніжин, 23–25 листопада 2018 р.; доповідь «Оцінка впливу на археологічну спадщину під час

проектування лінійних об’єктів інженерно-транспортної інфраструктури»); XXX Rzeszowska Konferencja Archeologiczna «Badania archeologiczne prowadzone na terenie południowo-wschodniej Polski, zachodniej Ukrainy i północnej Słowacji» (Жешів, Республіка Польща, 25–26 березня 2014 р.; доповідь «Пам’яткоохоронні роботи в Україні: підсумки останнього десятиліття»); XXX konferencja «Badania archeologiczne w Polsce środkowowschodniej, zachodniej Białorusi i Ukrainie w roku 2013» (Люблін, Республіка Польща, 24–25 квітня 2014 р.; доповідь «Prace ratownicze na Ukrainie: wyniki ostatniej dekady»); XXII Rzeszowska Konferencja Archeologiczna «Badania archeologiczne prowadzone w 2005 roku na terenie południowo-wschodniej Polski, Zachodniej Ukrainy i północnej Słowacji» (Жешів, Республіка Польща, 5–6 квітня 2006 р.; доповідь «Підсумки рятівних археологічних досліджень у зоні будівництва автодороги Львів – Краковець»); III Міжнародна наукова конференція «Археологія Заходу України» (Львів, 23–25 травня 2006 р.; доповідь «Підсумки археологічних досліджень НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАНУ у 2005 р.», співдоповідачі – Н. Войцещук, Т. Милян); «Archeologiczne badania Południowo-Wschódniej Polski, Polesiu i Wołyniu w r. 2004» (Сандомир, Республіка Польща, 11–12 травня 2005 р.; доповідь «Підсумки досліджень Рятівної археологічної служби у 2004 р.», «Поселення середини І тис. н. е. у Стоділках на Львівщині», співдоповідачі – Н. Войцещук, Т. Милян); ІІ Міжнародна наукова конференція «Археологія Заходу України» (Львів, 19–21 травня 2005 р.; доповідь «Поселення середини І тис. н. е. у Стоділках на Львівщині», співдоповідачі – Н. Войцещук, Т. Милян); «Archeologiczne badania na Lubelszczyznie, Polesiu i Wołyniu w r. 2003» (Хелм, Республіка Польща, 13–14 травня 2004 р.; доповідь «Попередні результати археологічних досліджень в зоні будівництва нафтопроводу Броди – Плоцьк (українська частина)», співдоповідач – В. Івановський); І Міжнародна наукова конференція «Археологія Заходу України: підсумки останнього десятиліття» (Львів, 26–28 травня 2004 р.; доповідь «Підсумки досліджень Рятівної археологічної служби ІА НАН України у 1999–2003 рр.»).

Результати археологічних досліджень на лінійних об’єктах було запрезентовано на постерних виставках «Врятоване минуле» (Львів, 2012), «Врятоване минуле: археологія з-під ковша екскаватора» (Ісперіх, Болгарія, 2013), «Uratowana przeszłość: archeologia z pod czerpaka koparki» (Жешів, Польща, 2014).

Особистий внесок. Усі результати дисертаційного дослідження здобуті самостійно на підставі опрацювання архівних матеріалів, наукових публікацій та емпіричного досвіду. У виданих у співавторстві за темою дисертації працях особистий внесок здобувача – збір джерельного матеріалу, аналітичне опрацювання даних та виготовлення ілюстрацій – становить 60 і більше відсотків.

Тема дослідження пов’язана з практичною діяльністю здобувача, який очолював і брав участь у багатьох розвідкових та рятівних археологічних експедиціях у зонах новобудов, як-от:

– рятівні розкопки різночасових пам’яток у зоні будівництва магістрального газопроводу Ямал – Західна Європа (1997–1998 роки; Республіка Польща) [1032, s. 9; 1119, s. 79; 1094, s. 200, 212; 1062, s. 324–325];

– розвідки і рятівні розкопки у зонах будівництва нафтопроводів: НПС Жулин – НПЗ Дрогобич, Броди – Плоцьк, Жулин – Надвірна, км 154 нафтопроводу Снігурівка – Одеса – МНТ «Південний», будівництва лупінгів у напрямку нафтопроводів Кременчук – Снігурівка, Снігурівка – Августівка (1996–1997, 2003, 2007–2008 роки; Дніпропетровська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Одеська, Херсонська обл.) [271; 307; 312; 310; 248; 264; 265; 313; 777, с. 282–309];

– розвідки у зоні капітального ремонту магістрального нафтопродуктопроводу (2006 р.; Львівська обл.) [116];

– розвідки у зонах будівництва і капітального ремонту газопроводів: АГРС «Трускавець» – ВАТ «НПК – Галичина», ділянок Богородчани – Ужгород і Уренгой – Помари – Ужгород, Дроздовичі – Більче-Волиця (2003, 2005, 2016 роки; Вінницька, Львівська, Закарпатська обл.) [293; 309; 120; 385];

– розвідки і розкопки у зонах будівництва ПЛ: 750 кВ Рівненська АЕС – Київська і захóду ПЛ 750 кВ ЧАЕС–ХАЕС на ПС 750 кВ Київська, 330 кВ Дністровська ГАЕС – Бар, 330 кВ Побузька – Тальне – Поляна, 330 кВ Азовська ВЕС – ПС «Молочанська», 330 кВ Новоодеська – Арциз, 330 Дністровська ГАЕС – ПС 750 Вінницька (2009–2010, 2018–2019, 2022–2024 роки; Вінницька, Волинська, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Тернопільська, Черкаська обл.) [242; 320; 391; 303; 370; 854, с. 171–174; 817, с. 108];

– розкопки поселень трипільської та черняхівської культур у зоні будівництва автодороги в обхід м. Бучач (2004 р.; Тернопільська обл.) [321; 125; 308; 392; 980, с. 318–319];

– розвідки і рятівні розкопки поселення черняхівської культури у зоні будівництва об'їзної автодороги навколо м. Городок (2004–2005 роки; Львівська обл.) [315; 115; 263; 636, с. 34–36; 740, с. 203–220];

– розвідки і рятівні розкопки різночасових пам'яток у зонах проєктування і будівництва нових концесійних автомобільних доріг: Краковець – Львів, Львів – Броди (2005–2009, 2018 роки; Львівська обл.) [117; 346; 527, с. 20–27; 738, с. 92–109; 311];

– розвідки у межах нового будівництва Великої кільцевої автомобільної дороги навколо міста Києва (2007–2009, 2020–2021 роки; Київська обл.) [319; 350; 317; 294; 811, с. 269–272];

– розвідки та рятівні розкопки різночасових пам'яток на ділянках реконструкції і нового будівництва автодороги Київ – Чоп (2004–2011, 2019, 2021, 2023 роки; Закарпатська, Київська, Львівська, Житомирська, Рівненська обл.) [318; 314; 113; 739, с. 61–62; 737, с. 54–56];

– розвідки на ділянках реконструкції і нового будівництва автодороги Київ – Харків – Довжанський (2007, 2009–2011, 2013, 2015–2017, 2021 роки; Київська, Полтавська, Харківська обл.) [100; 906, с. 378–379; 905, с. 380–381; 913, с. 198–199];

– розвідки на ділянці автодороги від держкордону з Угорщиною до автодороги М-24 Велика Добронь – Мукачево – Берегове – КПП «Лужанка» (2005, 2018, 2020 роки; Закарпатська обл.) [322].

Публікації. Основний зміст та найголовніші результати дисертаційної роботи розкрито у восьми статтях у наукових фахових виданнях: із них 1 – у виданні, яке внесено до міжнародних наукометричних баз Scopus і WoS; 6 – у наукових фахових виданнях України (категорія «Б»); 1 – у закордонному періодичному виданні. Додатково результати наукової роботи висвітлено у 12 публікаціях.

Структура й обсяг дисертації. Структура обумовлена метою та поставленими завданнями і складається з анотації, вступу, чотирьох розділів і 15 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та 17 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 465 сторінок, зокрема: 185 сторінок основного тексту; 1182 позицій використаних джерел і літератури, з яких іноземними мовами 502.

РОЗДІЛ 1
ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історіографія проблеми

Незважаючи на актуальність теми і велику кількість досліджених об'єктів у зонах новобудов, історіографія проблеми і досі не виокремилась. В історіографії дослідження археологічних робіт у зонах будівництва лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури буде проаналізовано окремо *загальні праці з проблем збереження культурної спадщини* та виокремлено кілька тематичних блоків з урахуванням проблем, розглянутих у дисертації: *археологія у зонах будівництва, міжнародне та національне законодавство щодо збереження спадщини, археологічна спадщина як частина довкілля.* Такий поділ виникає з огляду на дослідницькі завдання. У межах кожного тематичного блоку чітко простежено наявність українських і/чи зарубіжних наукових розробок, які дають змогу комплексно дослідити головні засади польових робіт у зонах великого будівництва.

Наукові публікації поділяємо за місцем видання (вітчизняні й іноземні) та за періодичністю (неперіодичне, серійне, періодичне).

За темою роботи опрацьовано вітчизняні неперіодичні видання – одноосібні і колективні монографії, довідники, каталоги, енциклопедії, атласи, методичні посібники, дисертації, словники, а також періодичні й серійні друковані видання («Археологія», «Археологія і давня історія України», «Археологічні дослідження в Україні», «Археологічний літопис Лівобережної України», «Археологический альманах», «Вісник Дніпропетровського університету. Серія Історія та археологія», «Екологічний вісник», «Краткие сообщения Института археологии», «Наука і суспільство», «Археологические открытия», «Советская археология», «Емінак», «Археологічні дослідження Львівського університету», «Вісник Львівського університету. Серія історична»,

«Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія», «Вісник рятівної археології (*Acta archaeologiae conservativae*)», «Львівський археологічний вісник», «Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині»).

Історіографія археологічних досліджень у зонах новобудов, головно на трубопроводах та автодорогах, за радянських часів не належала до відверто табуйованих чи заборонених тем, але й окремо не розвивалася. Дослідження на цих об'єктах проводились, однак висвітлювались радше як досвід найзнаковіших експедицій та найунікальніших знахідок чи згадки в історичному періоді розвитку самої археологічної науки чи досліджень. У зонах будівництва інших об'єктів, які хоч не належать до інженерно-транспортної інфраструктури за змістом, але є такими за формою, зокрема гідроспоруди на річках та меліоративні мережі, працювали новобудовні археологічні експедиції, робота яких розпочалась у 1920–1930-х роках й отримала якнайбільший розвиток у 1950–1980-х роках унаслідок тогочасних економічних, техніко-технологічних і політичних реалій (електрифікація, колективізація, індустріалізація) та бурхливих подій наукового життя.

Серед перших дослідників *проблем теорії та методології великомасштабних проєктів будівництва* (охоплюючи серед усіх і лінійні об'єкти) виділимо праці завідувача відділу новобудовних експедицій Інституту археології Академії наук УРСР (ІА АН УРСР) (1968–1970) Юрія Захарука [610, с. 44; 485, с. 4]. Він один із перших звернувся до питання різниці між археологічними дослідженнями на новобудовах і тематичними експедиціями, виділивши незвичайні умови праці та специфіку таких досліджень. Науковець констатував, по-перше, що будівництво, особливо ГЕС із затопленням значних територій, унеможливлює повторні археологічні дослідження пам'яток у майбутньому. Звідси постала необхідність виявлення усіх можливих пам'яток у зоні забудови чи затоплення. Вивченню історичного контексту конкретної території надається пріоритет, ніж навіть якнайбільшій кількості археологічних об'єктів чи груп на ній. Адже знищені будівництвом будуть і об'єкти, і вся

територія, а втрата природно-історичного середовища не дасть оцінити і зрозуміти ці ж археологічні пам’ятки. По-друге, він наголошував, що лише повна історико-культурна характеристика району будівництва можлива за умови суцільного археологічного дослідження, яким здобуваються знання як про кожну археологічну пам’ятку, так і про ту чи іншу культуру [602, с. 3–4]. По-третє, робив акцент на стислих термінах виконання польових досліджень, які регулюються строками самого будівництва. Дійшов висновку, що невідкладність досліджень територій новобудов і сувора регламентація строків проведення робіт ставлять перед експедиціями непрості, але вкрай важливі науково-організаційні завдання та вимагають відповідального підходу. Насамперед уже на першому етапі роботи експедицій на новобудовах – ретельної розвідки та обліку всіх археологічних об’єктів у зоні будівництва. Бачив перспективу у поєднанні традиційних наземних методів розвідки для цілей новобудов – великих суцільних територій – з іншими доступними методами (наприклад аерофотографування, геофізична розвідка), ефективнішими і продуктивнішими, як запоруку виявлення і обліку всіх об’єктів археології [602, с. 6–7].

Юрій Захарук у статті «Новобудови республіки і розвиток археологічних досліджень на Україні» акцентував, що застосування археологами техніки вивільнило робочу силу та дало можливість спрямувати її на польове і камеральне опрацювання матеріалів, скоротило строки виконання земляних робіт та здешевило польові дослідження. Однак постало питання розроблення і вдосконалення методів фіксації і документації досліджень. Об’єктивне дослідження повинно було передбачати застосування методів природознавчих і технічних наук – дендрохронології, раціовуглецевого аналізу, археомагнетизму, металографії, аналітичної хімії, спектрального аналізу, геофізичної розвідки, палеозоології, ґрунтознавства, антропології, кібернетики та інших. Безсумнівним помічником для систематизації і класифікації археологічного матеріалу, на думку Ю. Захарука, мали стати статистичні методи [602, с. 8–9].

Не зі всім у баченні проблем Ю. Захаруком погоджуємось. Як-от, розвідки передбачалося проводити заздалегідь, а згодом продовжувати їх аж до завершення роботи експедиції, що свідчить про їх нечітку прив'язку до трас чи коридорів проєктних рішень. Оскільки польові умови давали можливість збирати археологічний матеріал, визначати його культурну належність, оцінювати стан збереженості пам'ятки, як результат приймалося рішення не про безумовність її дослідження, а сепараційне – про доцільність дослідження або недоцільність, тобто знищення [602, с. 6].

Беззаперечно, нові завдання і виклики новобудовних проєктів сприяли вдосконаленню методик і методологій в археології. До цього питання звертались повсякчасно. Ще Ю. Захарук, оцінюючи велику кількість різноманітного археологічного матеріалу, що походив із тисяч квадратних метрів, декларував необхідність належного камерального і лабораторного опрацювання, аби археологічні матеріали стали науковим археологічним й історичним джерелом [602, с. 8–9]. Аналогічну оцінку дають і сучасні археологи Роман Литвиненко та Віктор Гребенников, зазначаючи, що новобудовна доба спричинилась до накопичення як археологічних джерел, так і досвіду та методик польових досліджень щодо розкопок курганів, збору археозоологічного, антропологічного та інших природно-органічних матеріалів [698, с. 156; 550, с. 7]. Анастасія Струкуленко відзначала, що саме величезна кількість матеріалів із новобудовних експедицій 1970–1990-х років із застосуванням статистичних методів робить їх придатними для досліджень змін давніх суспільств, демографічних, етнокультурних, культурно-історичних процесів, а також для обґрунтованої реконструкції культурних, соціальних і господарських структур цих суспільств [884, с. 283; 886, с. 235].

Цінними є проведені дослідницею історії новобудовної археології Іриною Тарасенко статистичні підрахунки відкритих пам'яток та розкопаних площ за їх типами і культурно-хронологічною приналежністю. Про сепарацію обраних для досліджень пам'яток (зокрема на користь курганів) свідчить її висновок про відносну рівновагу у кількості досліджених у 1950-х роках поселень і поховань

та про втрату такої з початком розкопок у зонах будівництва зрошувальних систем, «що певною мірою привело до однобічності у розумінні історичних процесів» [921, с. 139–140].

Зі збільшенням масштабів робіт зростав розрив між темпами будівництва й археологічних розкопок, адже перші забезпечувалися наповну потужними землерийними машинами. Тому й перед археологами постало питання використання техніки під час досліджень, що й було застосовано, хоча й не без дискусій [602; 929; 550]. Так, В. Гребенников спробував з'ясувати питання першості апробації траншейного методу розкопок курганів. Згідно з його дослідженням, саме Миколаївська експедиція першою розкопала кургани паралельними траншеями та освоїла методику розкопів великих стоянок і поселень на кілька тисяч м^2 за один-два роки з використанням землерийної техніки [550, с. 6, 9]. Погоджуємось з його тезою, що використання землерийної техніки (бульдозерів, екскаваторів, скреперів та ін.) і вантажних машин для цілей археології стало звичним, увійшовши до методики розкопок курганів, вивівши розкопки курганів на вищий науковий рівень. Більш того, важку техніку стали застосовувати і на поселеннях для розширення розкопів через відгортання відвалів, а також для зняття верхнього (наносного, родючого) над культурним шару ґрунту [550, с. 6, 9]

Зародження новобудовних експедицій відбувалось у нелегкі для археологічної науки часи, на чому наголошував Петро Єфименко: загибель археологів, розграбування ворогом археологічних фондів, знищення музеїв, втрата документації з досліджень. Водночас постали невідкладні завдання: облік фондів, відбудова зруйнованого, продовження польових досліджень, узагальнення результатів археологічних досліджень попередніх років [1125, с. 201].

Напередодні великих будівництв відомий археолог Іван Шовкопляс визнав недоліком роздрібненість роботи експедицій Інституту археології АН УРСР. Невеликі експедиції і дрібні загони він вбачав перешкодами широкомасштабним дослідженням на пам'ятках. Це створило передумови

перебудови ІА АН УРСР на роботу комплексних великих експедицій [1009, с. 200]. Однак подальші численні реорганізації відділів у пошуках вдалих організаційних рішень щодо експедиційної діяльності, як узагальнили наприкінці 1980-х років Павло Горішній, Віталій Отрощенко та Олімпіада Шапошникова, негативно впливали на новобудовну археологію [548].

Роль основної наукової установи була відведена ІА АН УРСР, однак лише сил її працівників було недостатньо для рятівних досліджень, тому виник об'єктивний поштовх до розвитку існуючих та заснування нових локальних наукових центрів [886, с. 231]. Серед них – музеї, університети, товариства охорони пам'яток, які сукупно охопили значні території дослідження, культурне і хронологічне різноманіття пам'яток та стали прецедентом в історії світової археології. Збільшення обсягів робіт спричиняло зростання фінансування, вимагаючи впровадження єдиних методик розрахунків та розцінок на розкопки. У ретроспективі керівники новобудовних експедицій стверджували: уніфікованість одразу виправдала себе, спростивши процедуру укладання договорів із забудовниками та фінансові відносини між ними [548, с. 69].

Юрій Захарук виокремлював позитивний досвід новобудовних експедицій – новаторською вважалась організація комплексних археологічних експедицій з численними загонами як для розвідок, так і для розкопок у зонах будівництв, що ніколи раніше не практикувалось, а застосовувана ще з 1950-х років методика досліджень широкими площами знайшла своє практичне застосування і в подальших дослідженнях [602, с. 5]. Однак і визнавав, що експедиціям на новобудовах бракує часу і сил, щоб сповна виконати експедиційні завдання: «На Дніпробуді йшло змагання між десятками або кількома десятками землекопів археологічної експедиції і тисячами землекопів будівництва» [602, с. 7]. Археологи ранніх новобудовних експедицій досліджували не всі пам'ятки, а обирали «цікаві» і «перспективні» серед наявних: чимало пам'яток були розвідані, але так і залишилися недослідженими і врешті – безповоротно втрачені. З десятків курганів у групі вибирались одиниці для досліджень, замість суцільних розкопів закладались розвідувальні

шурфи і траншеї, поселенські структури та могильники досліджувалися частково, і чи не кожен звіт засвідчує такі факти.

Дослідниця Ірина Ковальова зазначає, що випереджання будівельних робіт над археологічними було майже катастрофічним – як результат, археологічні розкопки велись одночасно на багатьох ділянках, а про своєчасне оформлення польових щоденників навіть не було мови. Насамперед досліджувались пам'ятки, які підлягали знесенню чи руйнуванню, в другу чергу – розкопувались уже зруйновані. Археологи мали справу з приховуванням землекопами фактів виявлення об'єктів археологічного характеру, відверто ворожим ставленням до себе. Не з власної волі археологи застосовували методи розвідок «пробіжкою» берегами та поверхневим оглядом [627, с. 287–288]. Більш того, проєктні та будівельні організації відмовлялись від фінансування археологічних досліджень, оскільки ті «не пов'язані з будівництвом» [627, с. 286].

У публікаціях 1980-х років подається прикра статистика по Україні – попередні археологічні дослідження в зонах будівництва виконувались приблизно на третині будівельних об'єктів, а в інших випадках роботи велись без попередніх досліджень і навіть без археологічного нагляду [999, с. 5].

Археологія півдня і сходу України була майже виключно археологією курганів, якими ці землі славились. Вважаємо дискусійним твердження Тараса Миляна і Олександра Дяченка про те, що переважно великі новобудови півдня і сходу України визначали значні обсяги проведення досліджень [1093, p. 420]. Однак позитивно оцінюємо їхню тезу, висловлену в аналітичній статті, щодо необхідності впровадження досвіду постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи в археологію України, особливо на тлі її тісного зв'язку з економікою і загальними тенденціями розвитку країни [1093, p. 420–421]. Опрацьовані нами узагальнювальні публікації Р. Литвиненка [698], А. Струкуленко [884; 885] присвячені роботі новобудовних експедицій переважно цих теренів. До того ж на сьогодні немає досліджень саме новобудовних експедицій заходу України та її центру.

Зауважимо, що переважна більшість публікацій щодо новобудов рясніють єдиним терміном «дослідження в зоні будівництва». Неможливо виділити окремо обсяги робіт – розвідок, розкопок, нагляду. Не оцінювався вплив на довкілля, не розроблялись рекомендації щодо подальшого моніторингу впливів на пам'ятки археології майбутньою господарською діяльністю у складі проєктних робіт. Хоча усвідомлення археологами наслідків невживання таких заходів було: обвали, розмиви берегів проявляли нові, інколи невідомі та цінні пам'ятки археології. Завдання організації постійного нагляду визнавалось як важливе і невідкладне. У статті «Новобудови республіки і розвиток археологічних досліджень на Україні» Ю. Захарук називав його передумовою власне рятівних розкопок на берегах, що руйнуються [602, с. 12; 930, с. 90].

Ще одна проблема, яка чітко простежується, – публікація джерел. Перші статті про результати польових досліджень стосувалися кількості досліджених курганів та виявлених у них поховань з періодизацією «від і до». Ці публікації містять інформацію про статистику розвіданих пам'яток та тих, на яких проведені розкопки [1007, с. 223; 872, с. 68]. Наприклад, в одній зі статей Дмитро Телегін зазначив, що в зоні будівництва Київської ГЕС розвідано 100 різночасових пам'яток, а розкопки проведено на десяти з них [923, с. 322]; Лазар Славін констатував, що навіть Дніпрогесівська експедиція, яка була чи не першою археологічною експедицією в Україні, що вивчала не одну якусь велику пам'ятку, а всі без винятку пам'ятки, отримала результати, які перевищили очікування, а ось камеральна і дослідницька робота, як і публікація матеріалів, – затяглась у часі [872, с. 68].

Дослідникам бракувало часу – польові роботи тривали з ранньої весни до пізньої осені, а інколи не вистачало й ресурсів. Наукові кадри, що пройшли новобудовні експедиції, як зазначає Р. Литвиненко, по-своєму знайшли цікаве рішення щодо введення в науковий обіг інформації – у кандидатських і докторських дисертаціях. Дослідники історії новобудовних експедицій, серед яких – В. Гребенников і В. Забавін, зауважують, що більшість матеріалів тих експедицій систематизовано, попередньо вивчено, надруковано і відображено у

звітах і дещо – у наукових виданнях та коротких публікаціях [698, с. 158; 550, с. 10; 598, с. 24]. Однак ще чимало залишаються невідомими загалу і вивчатимуться протягом майбутніх років, оскільки великі масштаби і географія польових досліджень стали потужною джерельною базою для «подальшого вивчення історії стародавніх суспільств, детальної реконструкції їхніх соціально-економічних інститутів у широкому хронологічно-просторовому вимірі. Як наслідок з'явилися вагомі узагальнювальні роботи» [704, с. 50]. У цьому контексті дослідник старожитностей Закарпаття Степан Пеняк за результатами розкопок у зонах меліорації стверджував, що отримання нових, здобутих у науковий спосіб, археологічних джерел дозволило або накреслити нові, або внести ясність у відомі «віхи давньої історії від палеоліту до середньовіччя» [800, с. 12].

Аналогічна теза була сформульована й за результатами перших новобудовних експедицій Ю. Захаруком, який виділяв археологічні матеріали із таких експедицій як нові, вищі категорії історико-археологічних джерел та зауважував надзвичайну наукову цінність отриманої інформації із великих площ суцільних розвідок для широких історичних узагальнень. Як приклад, будівництво каскаду ГЕС на Південному Бузі сприяло виявленню нової бугo-дністровської неолітичної культури і з'ясуванню походження енеолітичної трипільської культури [602, с. 3–4, 11]. Тому цілком погоджуємось, що факт новобудов став фактором розвитку археології як науки [602, с. 12].

Окрім накопичення значного археологічного матеріалу, як зауважував Сергій Бібіков, роботи на новобудовах розширили дослідницькі горизонти [480, с. 6]. Розкопки великими площами дали розуміння планування стародавніх поселень, їхньої топографії, розташування некрополів, стародавньої палеоекономіки і демографії, причин міграції населення тощо. І це не зважаючи на те, що серед численних пам'яток виділялися найбільш «науково-рентабельні пам'ятки» і лише на них організовували польові роботи [481, с. 3, 5; 477, с. 73].

Погоджуємось із твердженням П. Горішнього, В. Отрощенка, О. Шапошникової, яке актуальне і сьогодні, що «найголовнішою метою

розкопок археологічних пам’яток є одержання максимально можливої інформації» [548, с. 70]. Це підмітила А. Струкуленко: інформаційний банк даних із зон новобудов ліг в основу фундаментальних досліджень з археології та давньої історії України, створення нових концепцій і наукових шкіл з археології [884, с. 283].

Неоціненним був вплив перших новобудовних археологічних експедицій на законодавче забезпечення сфери охорони та збереження пам’яток культурної спадщини. Дуже слушно зауважила І. Ковальова: «Праці в зоні будівництва та затоплення… емпіричним шляхом визначали напрямки пам’яткоохоронної політики держави, сприяли створенню законодавчої бази подальших робіт на новобудовах» [626, с. 114].

Глибока економічна криза перших років Незалежності звела нанівець нове будівництво, найперше – меліоративне, і, як наслідок, – згорнулися охоронні дослідження, актуалізувавши, як влучно зазначив В. Отрощенко, проблему «менеджменту масштабних польових досліджень», яка ще й до сьогодні залишається на часі, тобто потребує вирішення [775, с. 14].

Отже, впродовж десятиліть досягнення новобудовних експедицій, головні напрями, етапи та результати їх роботи, місце в історіографії, засади організації та законодавчі підстави їх діяльності були і досі залишаються об’єктом зацікавлення та дослідження не одного покоління археологів[1].

Огляд історіографії в сучасному українському науковому просторі дав свої результати, які свідчать про потужні, глибинні дослідження в окремих сферах і галузях, але не на перетині тих, що стали предметом нашого дослідження. Відсутність напрацювань щодо поетапної імплементації археологічних досліджень у проєкти будівництва лінійних об’єктів (за винятком

[1] Софія Березанська, Сергій Бібіков, Станіслав Братченко, Павло Горішній, Віктор Гребенников, Аркадій Добровольський, Михайло Єльников, Петро Єфименко, В’ячеслав Забавін, Юрій Захарук, Віталій Зубар, Ірина Ковальова, Валерія Козловська, Тарас Коростильов, Олександр Лєсков, Роман Литвиненко, Людмила Літвінова, Світлана Ляшко, Михайло Міллер, Віталій Отрощенко, Степан Пеняк, Сергій Пустовалов, Ганна Руденко, Лазар Славін, Анастасія Струкуленко, Ірина Тарасенко, Дмитро Телегін, Олімпіада Шапошникова, Микола Шмаглій, Іван Шовкопляс та інші.

історії проведення рятівних та поодиноких прикладів власне превентивних досліджень на лінійних об’єктах, які нами висвітлені в однойменному підрозділі), їх організації та проведення під час реалізації інвестиційного циклу, пом’якшення впливів на археологічну спадщину зумовило пошук тих публікацій, які принаймні закладають підвалини розуміння та ставлять на порядок денний означені питання. Розглянемо напрацювання щодо нормативно-правової сфери, які стали «напівпровідниками» на шляху до впровадження, гармонізації, адаптації до українських особливостей і реалій світового, насамперед – європейського, правового поля. Тут першочергово потрібно відзначити роботи фахівця з історії права Олександра Малишева, присвячені нормам Європейської конвенції про охорону археологічної спадщини, який вперше в Україні 2017 р. у своїй книзі надав всебічну оцінку цій конвенції, проаналізував її вплив на превентивну археологію у Європі та в Україні. Зауважимо, автор увів її в публічний простір саме як «Мальтійську», хоча на європейських просторах вона знана і як Валлеттська [719]. Олександр Малишев розвивав теорію археологічного права, зокрема на передумовах сталого розвитку, виділяючи як «сторони рівностороннього трикутника» [720, с. 32] – економічний розвиток, соціальні потреби й охорону довкілля. Також він привернув увагу до принципу «девелопер платить» – аналогії принципу «забруднювач платить», зміни концепції археології з рятівної на превентивну в системах просторового планування, превалювання терміна «археологічне довкілля» над «археологічними ресурсами», застосування оцінки археологічних ризиків до деяких інвестиційних проєктів, між тим сформулювавши актуальний запит до міжгалузевої та міждисциплінарної дискусії для охорони та дослідження археологічної спадщини [720, с. 33–34, 43].

До питання комплексного підходу у вивченні й охороні історико-культурної та природної спадщини звертався Андрій Томашевський. Він дійшов висновку про єдність обох видів спадщини з огляду на відсутність «чистих» археологічних пам’яток, бо кожна з них «містить компоненти природного середовища, з них складається фізично і геобіотопом» [943, с. 4], сформулював

визначальність територіального фактору в ній, передбачив незворотність змін у спільних менеджменті й охороні пам'яток природної і культурної спадщини (їх оцінці, міждисциплінарному дослідженні і моніторингу). У 2020-х роках, після багаторічних досліджень, він окреслив просторовий і неінвазивний імперативи, зокрема приділивши увагу виявленню й оцінці ризиків і загроз у сфері захисту археологічної спадщини від господарської і будівельної діяльності [944, с. 130]. Прогресивною та на часі стала розробка А. Томашевським показника археологічного потенціалу території, у сукупності якого разом з показником ступеня археологічної дослідженості науковець бачить навіть потенціал «для окремої історико-археологічної дисципліни» [942, с. 71].

Пом'якшення впливів на археологічну спадщину у прямому прикладному значенні не знайшло свого відображення у дослідженнях вітчизняних науковців. Розширивши пошук до впливу на довкілля, знаходимо відсилання на окремі прикладні дослідження. У розробці Громадської організації «Екоклуб» (Мар'яна Винярська, Віталій Кітовський, Олена Кондратюк) відображено їхній досвід оцінки впливу на довкілля (ОВД) (з наголосом на природну спадщину), і, як висновок, зроблено узагальнення про необхідність розроблення до зазначених заходів нормативних актів і/або методичних рекомендацій про їхнє застосування, а також критеріїв їх виконання [519, с. 9–11].

Зарубіжна історіографія. Сучасна вітчизняна наука потребує комплексного дослідження проблеми за обраною темою. Набагато давнішу і багатшу історіографію археологічні дослідження на лінійних об'єктах інженерно-транспортної інфраструктури напрацювали саме західні дослідники. Ми не претендуємо на вичерпність та повне висвітлення всієї історіографії інших країн. Вважаємо за найважливіше – показати шляхи прийняття викликів великого будівництва, інвестицій і змін міжнародного законодавства, імплементації оцінки та пом'якшення впливів на археологічну спадщину, синхронізацію праці археологів, проєктантів, розробників і будівельників.

Найкраще вбачалося подати історіографію за географічно-хронологічним принципом з акцентом на найзнаковіші проєкти. Для окресленого кола питань

виділили напрямки із кількох змістових блоків: перший – від кінця 1950-х до 1990-х років – північноамериканська історіографія, згодом – країн Західної Європи щодо постановки проблеми, розроблення теоретичних основ та практичного досвіду; другий – від 1990-х років до сьогодні – історіографія інтенсивного розроблення питань, насамперед у західноєвропейських країнах, що отримала свій поштовх із прийняттям Валлеттської конвенції у 1992 р.; третій – від 2000-х до сьогодні – історіографія східноєвропейських країн (у переважній більшості колишніх посткомуністичних), характеризується впровадженням і адаптацією до національних умов передових досягнень у сфері охорони культурної спадщини, приєднанням до міжнародних конвенцій, приходом на їхній ринок міжнародних інвесторів; четвертий – аналіз сучасних європейських монографічних праць з питань превентивної археології на великих інфраструктурних лінійних проєктах, з акцентами на національному досвіді – італійському, французькому, ірландському, німецькому та ін.

У США 1960-ті роки відомі як період переходу фінансування від ґрантово-меценатного до комерційного – за контрактами із замовниками археологічних досліджень – з метою збереження або управління ресурсами та як початок концептуальної революції – «нової археології» [1077; 1036].

Вартує уваги одне із перших археологічних досліджень для цілей великого інфраструктурного проєкту будівництва на лінійному об’єкті. У 1950 р. археолог Джессі Логан Нусбаум дізнається, що компанія *El Paso Natural Gas Company* має намір побудувати трубопровід завдовжки 450 миль із 300 милями бічних розподільних ліній через Нью-Мексико. Керуючись Законом про старожитності США від 1906 р., йому вдається домовитися про угоду, згідно з якою газова компанія оплатить вартість археологічних розкопок на землях, порушених газопроводом. Нусбаум керував усім проєктом. Як результат постало ґрунтовне видання «Археологія трубопроводу» (1956) [1134] – перше у США, в якому показано особливості практичної археології у безпрецедентних обставинах руйнівної діяльності нового будівництва.

Аналіз публікацій Хестер Ешмід Девіс (1972), Чарльза Роберта МакГімсі III (1972; 1985), Вільяма Ліпа, Александра Джонстона Ліндсея Молодшого (1974), Бенні Карлтона Кіла, Джорджа Сміта, Френсіса Пірс-МакМанамона (1989; 2017) – американських археологів, які відіграли велику роль у формуванні національної державної політики, стандартів охорони культурного середовища і розвитку управління культурними ресурсами (*cultural resource management*, CRM), та звітних матеріалів з ОВД у частині археологічних ресурсів[2] науковців Університету Міссісіпі та Лабораторії довкілля Інженерного корпусу Армії США (1987) дає можливість простежити генезу від законодавчого визнання цінності археологічних пам'яток[3] як форми культурної спадщини – згідно зі Законом про старожитності США – до законів про їх збереження[4]. Зокрема, приділена увага Закону від 1974 р. (відомому як Закон Мосса-Беннетта, Закон про археологічне відновлення або Закон про збереження археологічних даних), який мав унормувати питання коштів, що повинні виділятися на проєкт для компенсації впливів на культурну спадщину, а також питання пом'якшення (*mitigation*). У подальшому пом'якшення наслідків стало стандартною практикою у США щодо управління археологічною спадщиною, пов'язаною з новим будівництвом, як і регулярний моніторинг став важливим елементом оцінки стану та збереження територій археологічних пам'яток [1042; 1087; 1077; 1086; 1100; 1058; 1123].

Закон Мосса-Беннетта (за ім'ям спонсора) ніколи не впроваджувався систематично [1037], на відміну від Закону про національну екологічну політику від 1969 р. (NEPA), який був і залишається найважливішим для американської археології. Його норми вимагають, щоб екологічні та культурні цінності зважувались нарівні з економічними і технологічними цінностями під

[2] Archaeological resources – термін, яким оперували у другій половині XX ст. у США в розумінні археологічної спадщини.

[3] Archaeological site – термін, який використовується в американській літературі на позначення місць і пам'яток, залежно від контексту.

[4] Серед них: Закон про історичні місця від 1935 р., Закон про збереження національних історичних пам'яток від 1966 р., Закон про збереження археологічних та історичних пам'яток від 1974 р., Закон про охорону археологічних ресурсів від 1979 р.

час оцінки витрат та вигод у проєктах, юридично прирівнюючи історичні та археологічні об'єкти до природних ресурсів. Імплементація NEPA передбачала обов'язкове включення детальної інформації щодо археологічних ресурсів, ймовірних прямих і опосередкованих впливів проєкту на них, а також пропозицій з пом'якшення несприятливого впливу на них у всі звіти про оцінку впливу на довкілля. Так постала принципово нова філософія прийняття рішень щодо планування територій, землекористування та управління ресурсами. Для археологів це означало проведення на основі договорів із замовниками поетапних досліджень з пом'якшення впливів на об'єкти археології, включно з розкопками [18; 1114, p. 43–44].

Археологічна діяльність, породжена NEPA та пов'язаним законодавством, означена у США як CRM. Чи не найперший внесок у дослідження CRM зробили Майкл Браян Шиффер та Джордж Гумерман (1977), наочно продемонструвавши у своїх працях важливість попередніх археологічних досліджень, зокрема оцінки та прогнозування впливу на археологічні об'єкти і його пом'якшення [1036; 1113]. Уже в XXI ст. Томас Кінг (2020), археолог з-понад 50-річним стажем у сфері управління спадщиною та культурними ресурсами як в уряді, так і приватному секторі, зауважує, що робота з CRM – це «прикладна археологія», яка набула міждисциплінарного характеру, виконується для проєктів за участі держави чи на її землях, а також є обов'язковою для великомасштабних проєктів – у зонах проєктування і будівництва автомобільних доріг, водосховищ чи ліній електропередач. Умовою дотримання національного законодавства вважається проведення ОВД, включаючи CRM. Інший чинник відповідності – пом'якшення наслідків планованих проєктів. Фінансування обох покладається на замовників. Дотримання як національних, так і міжнародних процедур і політик у сфері CRM дозволяє американським археологам працювати в інвестиційних проєктах будівництва, фінансованих Світовим Банком, Агентством США з міжнародного розвитку тощо [1037]. На сьогодні CRM у ширшому контексті, як зазначає Рут Надсон (1999) [1073], розглядається як частина управління екосистемами або екологічного

управління: культурні ресурси є настільки важливим фактором довкілля людини, що ними необхідно керувати в контексті всіх інших біологічних, соціальних і геофізичних елементів цього середовища або екосистеми. Вона зауважує, що саме цей підхід до збереження довкілля визначив провідну роль США у підготовці концепції та прийнятті ООН Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини [2].

У публікаціях знайшла своє відображення також проблема, як забудовники всіляко уникали залучення археологів. Цьому сприяло будівельне лобі, а також заплутані взаємозв'язки і нормативне регулювання федеральних і національних відомств. Чимало праць присвячено важливості співпраці археологів з інженерами, проєктантами і забудовниками, ще інші – відображують досвід радикальніших заходів, – наприклад захист археологічних пам'яток (і пов'язаних з ними культурних цінностей, священних і релігійних об'єктів) як частини довкілля у судах. Так, професор антропології Кіт Діксон (*Keith Dixon*) починав із публікацій про відповідальність суспільства перед доісторичними джерелами у процесі господарського освоєння людьми навколишнього середовища (1971) [1045], а продовжив судовими позовами на їхній захист (справа 1994 р. «Діксон проти Scientific Resource Surveys Inc» в апеляційному суді Каліфорнії) [1046].

Підтримку археологічній спільноті згодом почали демонструвати провідні фахівці суміжної галузі – інженерії. У своїй статті, орієнтованій на колег, Маріо Сальвадорі (1976) [1112], знаменитий американський архітектор, інженер-будівельник і професор Колумбійського університету, вказує на беззаперечні факти – са́ме будівництво найчастіше відповідає за переважну більшість руйнувань археологічних пам'яток у США. Далі наводить тривожні статистичні дані та докази того, як сучасні методи будівництва – у сфері доріг, трубопроводів та інших споруд – вирішальним чином сприяють знищенню доісторичного минулого. Серед першопричин називає невігластво і жадібність, закликає до більшої обізнаності та співпраці між будівельною галуззю та археологами й палеонтологами. У 1980 р. у США Вейн Віклі публікує невелику

статтю в журналі будівельної індустрії, у якій на прикладі проєкту у Колорадо наголошує на необхідності раннього включення концепції збереження археологічних залишків до програми будівництва. Зазначає, що врахування проблем збереження історичних/археологічних останків з тим, щоб вони «адекватно враховувалися... жодним чином не заважає розробці проєкту та не зумовлює надмірних витрат» [1133]. Роберт Фергюсон Леггет (1986), відомий канадський інженер-будівельник, разом з колегою публікує статтю в інженерно-геологічному журналі, в якій авторитетно наголошує на важливості ретельних досліджень у всіх місцях потенційного розташування об'єктів археології [1076]. Експерт у галузі екологічної та інженерної геології Крістофер Метьюсон (1993) наголошував на спільній відповідальності археологів і геологів у справі збереження археологічних пам'яток. Він з командою провів численні дослідження методів захисту археологічних пам'яток та артефактів – інженерного покриття – у місцях проєктування і будівництва [1083; 1084].

Заслуговує особливої уваги детальна праця фахівця в галузі проєктування і розвитку Грега МакГілла (1995), присвячена аналізу конфліктів між процесами археологічного розвитку та плануванням освоєння територій, аспектам розроблення і реалізації проєктів розвитку та тому, як вони впливають на археологію. Ця книга вважається обов'язковою для проєктантів, розробників, забудовників, інженерів, архітекторів і археологів. У ній відображено прагматичний підхід до впливу археології на розвиток, що дозволяє практикам знаходити конкретні рішення, де археологічні міркування враховуються у відповідних процедурах розвитку [1085].

Погляд на схему пом'якшення не був би цілісним без вивчення питання моніторингу. Одним з найцікавіших серед досліджених автором прикладів є апробована стратегія пом'якшення наслідків – програма 46-річного поетапного моніторингу лінійного об'єкта в Арканзасі [1072].

Як і в США, спершу археологічні роботи у Великій Британії були майже повністю дослідницькими, зрідка коли рятівними чи ургентними – як вилучення артефактів і кісток з траншей підрядників [1102]. Основи законодавства про

захист стародавніх пам'яток закладені у 1882 р., згодом ще приймалися деякі акти про планування і розвиток територій та повоєнне відновлення (1913, 1931, 1943, 1944, 1979 роки), однак лише з 1990 р. запроваджені правила планування, що стали на захист британської археологічної спадщини [1030].

У 1950–1960-х роках у Великобританії поступово відновлювалась економіка: зі зростанням темпів розвитку відбудова, реконструкція та модернізація ставали щораз більшими загрозами для історичного середовища. Вже наприкінці 1960-х років повсюдне знищення археологічних пам'яток забудовниками викликало велике занепокоєння серед археологічної спільноти [1021; 1028; 1122]. Місцевими археологами у той період проводилися рятівні розкопки у випадках, коли вони змогли домовитися на передпроєктній стадії зі забудовниками, і лише небагатьом щастило отримати фінансування таких робіт. Річард Морріс (1999) описує проєкти 1970-х років, в яких археологи працювали цілодобово, щоб випередити будівельні роботи [1090]. Об'єднавшись, найавторитетніші представники генерації британських археологів – Маргарет Урсула Джонс, Джон Александер, Філіп Баркер, Мартін Бідл, Баррі Канліфф, Пітер Фаулер і Чарльз Томас – заснували на початку 1970-х років та розвивали надалі ініціативу «RESCUE: Британський археологічний фонд», проводячи кампанії з отримання державних коштів для розкопок археологічних пам'яток перед будівництвом доріг та інженерних споруд, міською забудовою чи іншими видами будівництва. Завдяки публікаціям і виступам вони заручилися підтримкою ЗМІ та громадськості. Однак вже у 1986 р. було досягнуто максимуму державного фінансування археологічних досліджень у зонах будівництва, який не покривав навіть мінімуму потреб археології, зокрема рятівної. Потрібні були зміни – певна фінансова незалежність від уряду [1027; 1057, p. 73–90]. Натомість Маргарет Тетчер протягом 1980-х років провадила політику розвитку, «керовану розробниками» (*developer led*), базовану на приватних інвестиціях, заохоченнях забудовників, скасуванні значної частини вимог до планування як перешкоди прогресу та скороченні витрат, серед іншого й на археологію [1030, p. 14]. У це нелегке для

британських археологів десятиліття вони провели активну роботу, налагодивши і зміцнивши відносини археологічних структур з розробниками, проєктантами і забудовниками, які дедалі більше стали фінансувати археологічні дослідження.

Джеффрі Джон Вейнрайт, багатолітній головний археолог державної Комісії з історичних будівель і пам'яток Англії, підсумував ці процеси так: «Археологічні відкриття кінця 1980-х років підкреслили обізнаність та інтерес до археології, а також потребу в тому, щоб археологічні рештки враховувалися вже на ранніх стадіях процесу планування» [1131, p. 926]. Саме він один із перших у своїх працях почав наголошувати на ролі власне процесу планування у прийнятті рішень: «в інтересах усіх, щоб консультації між забудовниками, проєктантами та археологами відбувалися на якнайранішій стадії» [1132].

Кульмінацією стали гучні скандали та суспільне обурення 1989 р. щодо загрози знищення будівництвом решток театру «Роуз» у Лондоні. Відтак 1990 р. приймається Закон про планування міст і сіл, а також уряд розробляє і впроваджує Настанову № 16 щодо політики планування: археологія і планування[5] (*Planning Policy Guidance*, PPG 16). Хоч і без повної сили закону, цим керівництвом було передбачено, що будь-які проєкти розвитку і нового будівництва можуть впливати на археологічні рештки, і що цей вплив необхідно пом'якшувати. Наголошувалося на важливості оцінки археологічного потенціалу (неінвазивними методами, зокрема камеральними і геофізичними дослідженнями, і/або попереднім закладенням траншей) перед проєктуванням об'єкта будівництва з метою прийняття майбутніх управлінських рішень. За результатами початкової оцінки PPG 16 пропонувала два рішення: збереження виявлених *in situ* археологічних решток під новою будовою в непорушеному стані або, якщо це неможливо, збереження засвідченням (*by record*), що означало польові роботи з повним документуванням – розкопки, подальше закладання траншей або нагляд під час будівництва. PPG 16 зробила принцип «забруднювач платить» наріжним каменем британської археології,

[5] Яка діяла до 23.03.2010 р., коли уряд опублікував Положення №5 про політику планування: планування та історичне середовище (*Planning Policy Statements*, PPS 5) на заміну PPG 16.

зобов'язавши розробників фінансувати всі види археологічних досліджень. Більш того, роботи мали бути виконані до початку отримання дозволів на планування [1065; 1041].

Так, на початку 1990-х років британські археологи постали перед питанням змін у фінансуванні археологічних проєктів. Девід Старт (1994), почесний голова Інституту польових археологів (*Institute of Field Archaeologists*, IFA), навіть писав, що раніше управління в археології вважалося внутрішньо й етично сумнівним – «чорним мистецтвом», яке ма́ло чи зовсім не хвилювало справжніх археологів. На конференції IFA 1993 р., під час велелюдної сесії «У ліжку з ворогом? Управляй або підкоряйся»[6] зі жвавими дискусіями, було констатовано: систематична і хороша робота в управлінні проєктами є запорукою майбутнього археології. Досвід нових змін та ідей, дебати, теорії та досвід змін останніх двадцяти років, висвітлені на цій та інших конференціях, були зібрані у фундаментальній праці, яка на той час заповнила величезну прогалину в професійній археологічній літературі [1082]. Автори констатували: їхня праця відображає зміни в археології як наслідок соціальних та економічних перетворень, що з огляду на універсальність останніх дає можливість археологам інших країн теж користати з неї. Серед проблем – археологічні роботи під час буму будівельної галузі, вплив на них законодавчих змін і міжнародних практик, змін у проєктуванні та плануванні просторового розвитку, стратегія пом'якшення наслідків будівельних процесів для об'єктів археології. Було наголошено, що саме співпраця між археологами та розробниками й інженерами, як і налагоджена комунікація є запорукою успішного результату для археології. Як і необхідністю є якнайраніше залучення археологів до проєктування об'єктів будівництва [1096].

Реалізація PPG 16 на практиці ґрунтувалась на довіднику «Управління археологічними проєктами» (*Management of Archaeological Projects*, MAP 2)

[6] В оригіналі «Sleeping with the Enemy? Managing or making do».

(1991)[7], виданому Комісією з історичних будівель і пам'яток Англії для цілей британської археології розвитку (*developer-led archaeology*) [1081], що передбачав важливість оцінювання, документування та прийняття рішень на кожному етапі проєкту. Саме завдяки PPG 16 археологія була включена в процес планування будівництва у Великобританії. У подальшому Комісія поглибила увагу до питань пом'якшення впливу будівництва на археологічні рештки. Книга з результатами спеціального дослідження опублікована у 2004 р. для допомоги археологам у прийнятті рішень, коли об'єктам археології загрожує плановане будівництво [1043]. Вона містить інформацію про методи і способи будівництва, а також стратегії пом'якшення їхнього впливу, вдало наповнена тематичними дослідженнями, схемами інженерних процесів, прикладами досліджень пом'якшення/збереження *in situ*, а також доповнена анотованим оглядом літератури. Також у світлі прийняття PPG 16 отримав розвиток напрям використання GIS-технологій [1088; 1089].

Археолог та історик Річард Морріс (1994) [1091] зауважив, що завдяки PPG 16 проєкти будівництва стали оминати археологічно чутливі території, обсяги археологічних досліджень зросли, як і стала кращою їхня оплата, сотні археологічних пам'яток були належно збережені, а держава більше не витрачала кошти на рятівні розкопки. Відсутність статусу закону в PPG 16 посприяла значній кількості маніпуляцій і проблем у галузі археології (накопичення неопублікованих звітів, нестача археологів та багато інших), частина з яких паралельно була зумовлена залученням давно сформованого «аматорського» сектору археологів, а не «кваліфікованих, спеціально уповноважених на те осіб» у розумінні Валлеттської конвенції [1; 1057].

У березні 2010 р. британський уряд прийняв на заміну PPG 16 інший документ – Положення № 5 про політику планування: планування та історичне середовище (PPS 5), і, як зазначає Пол Еверілл, археолог-лектор Університету Вінчестера, це «поклало кінець тому, що, безсумнівно, було золотою епохою

[7] З 2006 р. MAP 2 було замінено спеціальною настановою «Примітка № 3 про планування проєкту» (*Management of Research Projects in the Historic Environment, PPN 3: Archaeological Excavation,* MoRPHE PPN3), що охоплює археологічні розкопки.

британської археології» [1057]. Вже за два роки, у березні 2012 р., було запущено Рамкову національну політику планування, і в ній було додано кілька важливих нових акцентів, зокрема відхід від «презумпції на користь збереження (*preservation*)» об'єктів спадщини до «презумпції на користь сталого розвитку (*sustainable development*)». Зі зростанням вимог до захисту спадщини у британській археологічній спільноті з'явилося занепокоєння, за словами Пола Еверілла, щодо проблем, пов'язаних з великими інфраструктурними проєктами, такими як *High Speed 2*[8], яких, за даними державної Комісії історичних будівель і пам'яток Англії на 2015–2033 роки, планувалось понад 40. Археологи побоювалися, що уряд може намагатись пом'якшити існуючі засоби захисту, щоб полегшити роботу забудовникам та зменшити витрати [1067].

У Швейцарії впродовж 1960-х років розпочались найбільші після Другої світової війни інфраструктурні проєкти, серед яких – будівництво національної мережі автодоріг. Зіткнувшись із перспективою використання великих земельних ділянок під майбутню мережу автомагістралей і знищення незліченних археологічних пам'яток, у 1959 р. група професорів археології, серед них – Рудольф Лаур-Беларт, Еміль Фогт, Ганс-Георг Банді, Марк-Родольф Сотер, звернулась до тодішнього новопризначеного Федерального радника Ганса-Петера Чуді (в майбутньому – президента Швейцарії) з пропозицією виділити кошти на найбільший в історії Швейцарії національний археологічний проєкт: «Витрати на розкопки (...) старожитностей й наукові дослідження знахідок на трасі майбутніх національних автомагістралей необхідно вважати частиною витрат на будівництво національної програми автомагістралей» [1124]. Як зазначає Хансйорг Брем (2007) [1031], археолог Управління археології кантону Тургау, ці професори були добре інтегровані в політичні процеси і мали широкі зв'язки в політиці, бізнесі та армії, й загалом у Швейцарії тоді існувало дружнє до науки політичне середовище. Розширення мережі автомагістралей і рішення Федеральної Ради про проведення

[8] Високошвидкісна залізниця в Англії, будується поетапно. Будівництво буде завершене у 2029–2033 роках. Для археологічних досліджень залучено понад 1000 археологів (дані з офіційного сайту проєкту: https://www.hs2.org.uk/building-hs2/archaeology/).

превентивних досліджень територій, які планується забудувати (Федеральний указ про будівництво автомагістралі від 13 березня 1961 р.), дали значний поштовх швейцарській археології, сприяли безпрецедентному відкриттю невідомих археологічних пам'яток і величезному здобутку знань. Як зауважує професор археології Гілберт Кенель (2002) [1069], указ 1961 р. – маленьке «диво» – радикально змінив превентивну археологію у Швейцарії, легітимізувавши її, інтегрувавши в хід будівництва та забезпечивши фінансування, яке кантони ніколи не мали і навіть не сміли сподіватися. Конфедерація брала участь у цих витратах із кредитів, наданих на національні дороги. Згодом дія цього указу була поширена на інші масштабні проєкти: гідротехнічні (наприклад Друге Юрське водорегулювання) та федеральних залізниць *Rail 2000.* Професор археології Ханні Шваб, керівник археологічної служби Другого Юрського водорегулювання (1989) [1116, p.21], як і спеціаліст з археології та палеонтології Федерального дорожнього управління Александр фон Бург (2012) [1130, p. 9] зазначають: у всіх випадках бюджет археологічних досліджень був частиною бюджету цих проєктів – приблизно 0,5 % загальних витрат на будівництво. Гілберт Кенель зауважує, що розвиток мережі автомагістралей, залізниць та інших лінійних об'єктів дав значну користь для методологічних досягнень археології, однак висловлює і занепокоєння: «Як "перетравити" та опублікувати масу інформації, накопичену за цих кілька десятиліть?» [1069, p. 40]. Як і Кенель, Джеральдін Деллі (2013) [1044], археолог, викладач Інституту археології Університету Невшателя, підкреслює: результати превентивних археологічних досліджень на лінійних об'єктах за своїми обсягом і територіальним охопленням ділянок спроможні розширити фундаментальні питання науки, піддавшись глобальному аналізу в національному масштабі.

Отже, Швейцарія, яка підписала Валлеттську конвенцію у 1996 р., більш як 30 років до того вже фактично застосовувала принцип цієї конвенції щодо превентивних археологічних досліджень відповідно до указу 1961 р. [1070]. Надалі країна майже ніколи не послуговувалася її нормами щодо роботи з

розробниками, а політика попередньої археологічної оцінки територій була зовсім не систематичною. Тому звичною стала практика не відмовлятися від проєктованих маршрутів лінійних об'єктів, навіть за умови проходження таких через пам'ятки археології, які в обов'язковому порядку підлягали археологічному дослідженню. Пітер Йоссен (*Peter Jossen*) описує практику відмови у зміні проєкту: переносити трасу дороги в разі археологічних відкриттів під час превентивних досліджень, тобто відмовлятися від запланованого проєкту і починати практично з нуля новий маршрут, не передбачається, адже існує ймовірність виявлення археологічних об'єктів і на новому маршруті, тоді вартість розкопок, проведених у початковому місці, більше не належатиме до сектору національних доріг. Обидва такі варіанти вбачаються значно шкідливішими для археологічних інтересів, ніж проблема «знищення» пам'ятки розкопками, бо «без будівництва національних доріг археологія навряд чи могла б працювати на таких величезних територіях» [1068].

З огляду на зростання у XXI ст. важливості охорони археологічної спадщини та процеси перерозподілу завдань між Конфедерацією і кантонами саме Федеральне дорожнє управління взяло на себе активну роль у сфері попередніх археологічних досліджень. У 2011 р. Управління створило підрозділ археології, а в 2012 р. розробило процедури вишукувань для будівництва національних автомагістралей, які до того часу базувалися виключно на короткому Федеральному указі від 1961 р., ініціювавши розроблення правової основи – серії нормативних актів. У тісній співпраці з місцевою владою це забезпечило послідовне включення археології в планування національних автомобільних доріг. Вишукування (розвідки, шурфування, геофізичні вимірювання, картографування, аерофотозйомка та LIDAR-аналіз) проводяться на ранній стадії, щоб локалізувати будь-які існуючі археологічні ділянки проєктованих трас, і, якщо їх неможливо захистити, вони підлягають розкопкам заздалегідь, щоб гарантувати проведення будівельних робіт без затримок.

Польща – це країна, яка мала чи не найкращі нормативні й науково-практичні підґрунтя перед початком реалізації великих інвестиційних проєктів на лінійних об'єктах. По-перше, як зауважує польський професор Єжи Ґонсовський (2010) [1169], один із перших правових актів незалежної Польщі актуальний навіть зараз – Декрет про охорону пам'яток історії та мистецтва, проголошений 31 жовтня 1918 р., у якому значну роль відведено турботі про археологічні знахідки, які вважалися виключно власністю держави. Щоб реалізувати її функції, була створена Група державних пам'яткоохоронців (*Państwowe Grono Konserwatorów*) для сприяння та проведення археологічних досліджень рухомих і нерухомих пам'яток. Пам'яткоохоронці мали визначати, що́ є археологічними об'єктами, і разом з тим сприяти технічній досконалості археологічних робіт. По-друге, це проєкт «Археологічна зйомка Польщі, АЗП» (*Archeologiczne Zdjęcie Polski*) з пошуку, запису та картографування археологічних пам'яток по всій Польщі, започаткований вкінці 1978 р. Відтоді було обстежено приблизно 87 % (на 2008 р.) [1167] території всієї Польщі і чимало археологічних пам'яток локалізовано (близько 500 тис. на 2019 р.) [1176], зокрема поселень, однак не могильників – часто останні не залишають видимих слідів на земній поверхні.

Єжи Ґонсовський називає ці умови фундаментальною основою для превентивної археології Польщі, особливо для інвестицій в будівництво доріг або трубопроводів [1169]. Для уникнення руйнування дуже важливого археологічного об'єкта плани лінійного будівництва можуть бути скориговані. В інших випадках проводяться археологічні розкопки до початку реалізації інвестицій. Практичним рішенням для уникнення випадків, коли інвестор може приховати відкриття археологічних знахідок (бо навіть АЗП у сукупності з аеро- та космозйомкою не дають 100 % гарантії виявлення), був обраний контроль на будівництві місцевим пам'яткоохоронцем [1169].

Розкопки під час реалізації великих лінійних будівельних проєктів, переважно автострад, великомасштабні дослідницькі проєкти з реконструкції польської інженерно-транспортної інфраструктури стали найважливішим

колективним досвідом польських археологів після політичних змін 1989 р. Про це пише в оглядовій статті краківський археолог Ян Хохоровський (2016) [1034]. Планувалося будівництво більше 6000 км швидкісних доріг та понад 2000 км автомагістралей[9] з урахуванням потреб охорони навколишнього середовища і пам'яток.

Пам'яткоохоронець Рафал Мацішевський у своїх працях (2001; 2005) неодноразово підкреслював: загальнодержавна Програма охорони археологічних культурних цінностей, яким загрожує плановане будівництво автодоріг, хоч і була розроблена Міністерством культури, але запроваджена Міністерством охорони довкілля, природних ресурсів і лісового господарства як «Положення про вимоги, яким має відповідати оцінка впливу автомагістралі на навколишнє середовище, сільськогосподарські та лісові землі та культурні цінності» від 5 червня 1995 р. [1078; 1080].

Польські інвестори і забудовники визнавали [1047, s. 5], що програма превентивних розкопок на археологічних об'єктах, яким загрожує знищення внаслідок будівництва автомагістралей і швидкісних доріг, забезпечує як охорону археологічної спадщини, так і оптимальні організаційні рішення, які мінімізують ймовірність виявлення пам'яток уже під час будівництва, та зменшують можливі простої і затримки у виконанні робіт для інвестора, а також фінансові втрати (які часто перевищують витрати на самі дослідження).

У 1996 р. Польща ратифікувала Валлеттську конвенцію, однак не всі її положення сповна імплементувала в національне законодавство. Серед впроваджених – принцип «забруднювач платить», згідно з яким на інвестора покладаються витрати на розкопки та публікацію основного звіту про знахідки. Інший принцип, який стосується того, щоб «археологічні розкопки… здійснювалися на наукових засадах» [1], був потрактований і реалізований на практиці, як засвідчує аналіз публікацій професорів Богуслава Ґедіги, Збігнєва Кобилінського, Сильвестра Чопека, Анджея Пелісяка, невдало [1060, p. 163–

[9] Станом на 30 вересня 2024 р. збудовано 1882,2 км автомагістралей (або 89,4 %) і 3316,6 км швидкісних доріг (або 53,61 %) [1168].

164; 1075, p. 44–46; 1040, s. 423–424]. У принципі самодостатню систему – «держава (Міністерство культури) – інвестори (переважно ABiEA[10] та GDDKiA[11]) – археологи», для підтримання високого рівня наукових досліджень, доповнили центральною координаційною інституцією та… приватними компаніями – комерційними провайдерами «археологічних послуг». Оцінку ситуації та наслідків зроблено професорами Я. Хохоровським, Є. Ґонсовським, С. Чопеком, С. Кадровим, Я. Гурським, Я. Круком та Б. Ґедігою [1034; 1169; 1040; 1060; 1039; 612; 1129; 1035; 1061]. Погоджуємось із професором Б. Ґедігою, що важко переоцінити внесок археолога, професора Жешівського університету Сильвестра Чопека, який не лише публікаціями (його чи не найвідоміша за темою – разом з Анджеєм Пелісяком – «Автомагістралі і що далі?» (*Autostrady i co dalej?*) (2014) [1040]), а й безпосередніми зверненнями до міністерств провадив роботу з наслідками краху ідеї «археології магістралей» (демпінг цін, підміна поняття наукових досліджень на суто технічні земляні роботи, низька якість або повна відсутність наукових звітів, зникнення археологічних знахідок із розкопок тощо) [1060, s. 167]. З особливим жалем С. Чопек пише про дослідження частини «Підкарпатської» ділянки автомагістралі A4 між Радимно і Корчовою: «невидима рука ринку» довірила ці роботи консорціуму приватних фірм з іншого кінця Польщі. І далі констатує: «Про ці дослідження нам нічого невідомо, за винятком того, що вони були проведені» [1039, s. 14]. Професор Славомір Кадров, оцінюючи залучення приватних археологічних фірм, констатує, що це одне з найважливіших питань польської археології як наслідок превалювання інтересів інвесторів перед науковим виміром превентивної археології [612]. Натомість, Ян Хохоровський, Яцек Гурський, Януш Крук серед окреслених проблем наводять і позитивний досвід залучення виконавчого ресурсу приватних компаній на прикладі проведення розкопок під час будівництва автомагістралі A4 в Малопольщі

[10] ABiEA – Agencja Budowy i Eksploatacji Autostrad – Агентство з будівництва та експлуатації автомагістралей.
[11] GDDKiA – Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad – Генеральний директорат національних доріг та автомагістралей.

краківською групою археологів, результатом якого було дослідження понад 230 га територій археологічних пам'яток [1129; 1035, s. 7–10].

Археологічні розкопки на лінійних будівельних проєктах для польської археології стали найважливішим, але дещо травматичним досвідом. І це зважаючи на тяглу історію робіт на таких об'єктах, як пише професор Ян Хохоровський [1034, s. 297–300], ідею яких чітко у розумінні «археологічні дослідження і нагляд на об'єктах лінійного будівництва» (насамперед – залізниць) ініціював ще у 1874 р. антрополог Ізидор Коперніцький та зреалізував у 1879 р. археолог, перший директор Археологічного музею у Кракові Готфрід Оссовський, обидва – випускники Київського університету, що, як зазначає українська дослідниця Наталія Булик [512, с.111–112, 139], мали тісні зв'язки із львівським професійним середовищем.

Публікації результатів досліджень великих інвестиційних проєктів знайшли своє відображення у каталогах і різноманітних видавничих серіях – «Via Archaeologica», «Raport» та ін. (під керівництвом Інституту археології і етнології Польської академії наук, за участі музеїв, університетів, наукових центрів) [1023; 1039; 1064; 1128; 1127; 1126; 1136; 1033; 1103; 1104; 1105; 1106; 1109]. Варто відзначити високий науковий рівень публікацій та їхню інтердисциплінарність.

Усі виклики щодо строків виконання договорів, нових організаційних рішень та методологічниз засад польових робіт, як зауважує професор Збіґнєв Буковський (2001) [1033, s. 6], хоч і в значно меншому масштабі, постали перед польськими археологами ще раніше – під час будівництва транзитного газопроводу з Ямалу до Німеччини (13 м смугою завширшки на кожну нитку, завдовжки 684 км, із трубою діаметром 1400 мм та п'ятьма газокомпресорними станціями). Професор Єжи Ґонсовський, очільник *EuRoPol GAZ s.a.* Казимир Адамчик та археолог, професійно пов'язаний з охороною археологічних пам'яток, особливо в рамках лінійних інвестицій, Марек Герлях, як і професори Ромуальд Шільд, Мірослава Дрозд-Пясецька та Анджей Янечек показують весь масштаб досліджень, яких ніколи раніше в історії археології Польщі не

було [1059, s. 9–12; 1024, s. 1–2; 1025, s. 1–2; 1020, s. 15–20; 1115, s. 23; 1032, s. 7–12; 1062, s. 315–354; 1094, s. 191–262; 1119, s. 79–96]. Набутий досвід як у контексті співпраці з інвесторами, так і організаційно-технічний був сповна використаний і розширений під час роботи на автодорогах.

Дослідження публікацій науковців Інституту археології Угорської академії наук, Національного музею Угорщини та Некомерційної організації з охорони та розвитку національної спадщини Естер Банфі, Гергелі Чікі, Аттіли Гючі, Мате Стібрані (2011; 2017) показали, що угорське законодавство про превентивну археологію передбачає: якщо проєкт будівництва загрожує археологічній пам'ятці, а його перепроєктування призведе до збільшення бюджету проєкту, виконуються превентивні археологічні дослідження. Всі витрати на розкопки покриваються інвестором. Зазвичай обсяг фінансування становить 4–8 % загального бюджету проєкту. Це забезпечує покриття витрат на повноцінні розкопки, документування, зберігання і первинне вивчення знахідок, які перебувають під загрозою зникнення через загосподарювання територій. Ще на початку 2000-х років для цілей великомасштабних проєктів законодавчо були створені уніфіковані процедури в галузі захисту культурної, зокрема археологічної, спадщини: передбачено попередні пробні та превентивні розкопки у випадку великомасштабних інвестицій, щоб визначити обсяг майбутніх робіт на інвестиційній території (розкопки, нагляд, інші види польових робіт) [1026, p. 425–428; 1179]. Науковці зазначають, що без адекватного законодавства унікальним місцям, як-от неолітична стоянка Альсоньєк-Баташек, загрожувало би знищення [1095, p. 7–19].

Для угорської економіки, як і європейської загалом, широкомасштабні інвестиції та розвиток мають вирішальне значення, однак необхідно дбати про унікальну природу культурної спадщини, щоб не завдати незворотної шкоди різним археологічним пам'яткам. Побоювання угорської археологічної спільноти щодо зменшення обсягів фінансування в межах інвестиційних проєктів, наприклад під час будівництва автострад, узагальнює Райнер Шрег (2011), археолог, професор Бамберзького університету. Він зазначає, що

це загрожує знищенню десятків археологічних пам'яток, десятків, а іноді й сотень тисяч м^2 площ, які необхідно було б розкопати. Більш того, це зосередить дослідників тільки на розкопках, а не на документуванні, консервації, інвентаризації, зберіганні знахідок та публікації матеріалів через неможливість дотримуватися часових і фінансових обмежень. На цю не менш важливу частину археологічної роботи грошей просто не залишиться [1177].

В останнє десятиліття в Угорщині попередні дослідження перед широкомасштабними археологічними розкопками набули дедалі більшого значення. Як констатує доктор Мате Стібрані, зацікавлені сторони зрозуміли, що економічно ефективніше витрачати більше на етапі оцінки, аніж мати більші витрати через проблеми, пов'язані з погано спланованим проєктом. Досконале знання розмірів і характеристик археологічних об'єктів може значною мірою сприяти як захисту культурної спадщини, так і заощаджувати час та гроші [1179]. Від 2011 р. попередня археологічна оцінка є обов'язковою частиною процесу отримання дозволу на масштабне будівництво (вартість якого стартує від 1,6 млн євро). Ці оцінки складаються з камеральних досліджень, таких як аналіз історичних документів і карт, а також польових досліджень із бюджетом 0,35 % загальної вартості будівництва. Їхня мета – скласти точні археологічні плани проєкту та оцінити оптимальний процес пом'якшення. Така документація передбачає визначення фактичної території, яка підлягає розкопкам, а також вартості і тривалості археологічних процесів пом'якшення. Фінансування подальших археологічних заходів базується на цих оцінках, що робить їх одним із наріжних каменів превентивної археологічної діяльності в Угорщині [1179].

Угорські археологи оперують такими даними: в середньому лише 70 % археологічних об'єктів у них виявляються під час обов'язкових польових досліджень – розвідок [1179; 1038, p. 219–231].

З початку 1990-х років щораз більші обсяги державного фінансування та будівництва в Угорщині привели до розкопок значно більших розмірів, ніж будь-коли раніше. Це вимагало нової методології, процесів документування та

управління. Наслідками імплементації Валлеттської конвенції стали запровадження оцінки впливу на культурну спадщину як обов'язкової документації перед великим будівництвом та імплементація археології у процес планування. Принцип «забруднювач платить» став фундаментальним елементом законодавства: щонайменше 0,9 % усіх інвестиційних витрат, за розрахунками експертки культурної спадщини Каталін Воллак, припадало на археологічні роботи. Однак уже на початку 2020-х років величезний і постійний тиск на археологічну спадщину та її нищення під час реалізації проєктів призвели до суспільного несприйняття дій уряду у сфері охорони культурної спадщини та чергових перипетій у законодавчому регулюванні. Найчастіше ці зміни значною мірою відповідають інтересам інвесторів. На противагу цьому археологічна спільнота, як зауважують Сабольч Ціфра та Сільвія Фабіан, бачить можливе вирішення цієї проблеми у спрямуванні угорської археології на неруйнівну ідентифікацію об'єктів на основі GIS-технологій, що було б однаково корисним як для проєктантів, так і для охорони культурної спадщини [1038, p. 219–231; 1135, p. 73–82].

Для оцінки масштабності та важливості результатів у зонах будівництва лінійних об'єктів важливо проаналізувати цілісність таких інвестиційних проєктів з точки зору історії проєкту, організації, співпраці з розробниками і забудовниками, отриманих результатів та подальшого моніторингу. Чи не найвдаліше це можна зробити оглядом тематичних монографій та узагальнюючих статей. Приклади лінійних інвестиційних проєктів Німеччини, Грузії, Азербайджану і Туреччини доповнять історіографію теми дослідження [1029; 1120; 1171; 1063; 1110; 1111; 1055; 1166; 1098; 1180].

Тематичні збірники загальноєвропейських проєктів чи зустрічей організацій професійних археологів, як-от Європейської асоціації археологів, характеризуються тим, що висвітлюють основні й актуальні галузеві та міжгалузеві проблеми, а також досвід та потенційні варіанти рішень [1056; 1022; 1066; 1038].

Важливими для нашого дослідження також стали матеріали щорічних симпозіумів Європейської археологічної ради, які відображають національні досвіди виконання державами Валлеттської конвенції, управління археологічною спадщиною, поширюють актуальну інформацію і закликають до співпраці та розроблення спільних стратегій і стандартів [1052; 1053; 1048; 1049; 1050; 1051].

1.2. Джерельна база

Комплекс джерел, опрацьованих *de visu*, є репрезентативним для розв'язання поставлених завдань дисертаційного дослідження. Його умовно поділяємо на такі види: архівні матеріали, нормативно-правові і розпорядчі акти, електронні інтернет-ресурси.

Опрацьовані архівні матеріали (у переважній більшості – звіти) класифікуємо:

– за спрямованістю (наукові звіти та науково-технічна документація);

– за видами археологічних досліджень (вихідні дані, попередні заключення, звіти з оцінки впливу на археологічну спадщину, технічні звіти; звіти про результати археологічних вишукувань (розвідок); звіти про результати археологічних розкопок і/або нагляду; звіти про роботу археологічних експедицій);

– за повнотою даних (попередні, проміжні, інформаційні звіти; остаточні, кінцеві звіти).

У рамах дослідження проаналізовано архівні матеріали за період 1960–2024 років з наукових архівів [12] Інституту археології НАН України (м. Київ), відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (м. Львів), Археологічного музею Львівського національного університету

[12] О. М. Осаульчук складає щиру подяку працівникам наукових інституцій за сприяння в роботі зі звітами.

ім. І. Франка (м. Львів) та архіву НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України (м. Львів). Для написання роботи використано 388 звітів.

Інтердисциплінарність дослідження забезпечено опрацюванням вітчизняних міжвідомчих, міжгалузевих та з різних самостійних сфер науки друкованих праць: монографій, підручників, посібників, курсів лекцій, наукових журналів («Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування», «Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса», «Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ», «Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві», «Східно-Європейський журнал передових технологій», «Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності»), збірників наукових праць («Дороги і мости», «Екологічна безпека та природокористування», «Зрошуване землеробство», «Техногенно-екологічна безпека та цивільний захист»). У них, зокрема, висвітлено питання сталого розвитку, актуальні глобальні і локальні проблеми історії та розвитку галузей, економічної ефективності процесу проєктування, будівництва, експлуатації і пов’язаних з ними робіт, інформаційних технологій, інвестування, менеджменту, оцінки впливу, ризиків і захисту довкілля в межах впливу лінійних об’єктів інженерно-транспортної інфраструктури.

У дисертаційній роботі використано ратифіковані Україною міжнародні конвенції з охорони культурної спадщини та довкілля, політики і практики міжнародних фінансових організацій[13]. Початок визнанню відповідальності (нехай і моральної) конкретних держав за археологічну спадщину, вразливу і невідновну, прагнень її захистити і зберегти, як і необхідності спільної турботи, поклала Лондонська конвенція 1969 р. – перша європейська конвенція про охорону археологічної спадщини [5]. Її переглянутий 1992 р. у Валлетті варіант задекларував: основна загроза для археологічної спадщини – це не несанкціоновані розкопки, набагато більше їй шкодять проєкти розвитку – будівництво та реконструкція. Переглянута конвенція мала за мету забезпечити

[13] Світовий банк, Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР), Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та ін.

тісну співпрацю археологів і проєктантів та розробників для захисту цієї спадщини [1].

Важливим у контексті теми дослідження стало опрацювання норм Конституції України, кодексів та законів України. Окрім того, робота базується на нормативно-правових і розпорядних актах органів виконавчої влади – Кабінету Міністрів України, Міністерства енергетики України, Міністерства розвитку громад та територій України, Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України; юридичних осіб державної і приватної форм власності, які є суб'єктами реалізації інвестиційних проєктів з будівництва лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури – ПАТ «Національна енергетична компанія "Укренерго"», Державного агентства відновлення та розвитку інфраструктури, ТОВ «Оператор газотранспортної системи України», АТ «Укртранснафта».

Варто відзначити Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» [11] (ч. 7 п. 5 ст. 9), де згадуються запобігання, уникнення, зменшення (пом'якшення) та компенсаційні заходи, однак без окреслення їхньої ієрархії, лише в розумінні необхідності або обов'язку. Варто відзначити також внесок організацій громадянського суспільства в аналіз проблем законодавчого регулювання збереження та управління культурною спадщиною, зокрема для цілей будівництва [440].

На тлі значної кількості пам'яток, які потрапляють під проєкти будівництва, важливою є реакція держави [1093, p. 421]. Зокрема, обсяги загроз археологічній спадщині були озвучені на Комітеті Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики у грудні 2021 р., серед іншого – за звітом експертки Програми розвитку ООН з питань захисту археологічної спадщини Лідії Карпенко [1143].

Важливим джерелом інформації, використаним у дисертаційній роботі, є картографічні матеріали. На топографічних планах XIX – 1-ї пол. XX ст. доволі часто зазначено археологічні об'єкти, що мають рельєфні ознаки – окремі

кургани і курганні групи, рештки замчищ та городищ і культових споруд, багато з яких уже не збереглися через інтенсивну господарську діяльність. Картографічні матеріали походять зі збірок відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центрального державного історичного архіву України (м. Львів) та Державного картографо-геодезичного фонду України (м. Київ). Також використано матеріали з відкритих джерел, як-от *Open Street Map* та *Google Earth*.

Вивчення інформації з офіційних сайтів галузевих міністерств, відомств, а також замовників, розробників і проєктантів вимагало роботи з електронними інтернет-ресурсами. Як і опрацювання статей, енциклопедій, збірників праць, проєктів, аналітичних записок, матеріалів засідань, які були опубліковані в електронній формі (наприклад *Internet Archaeology*, Енциклопедія сучасної України, матеріали конгресу UISPP тощо).

Чимало джерел було залучено до наукового аналізу вперше або розглянуто з іншого ракурсу. Те ж стосується і архівних документів.

1.3. Методологія дослідження

Для огляду розвитку досліджень за темою дисертації використано загальнонаукові методи, які дозволили вивчити існуючі наукові джерела, оцінити етапи їхнього розвитку, порівняти підходи авторів різних країн, простежити наукові тренди і досягнення. На основі критичного аналізу обґрунтовано вибір джерел для дослідження: враховано їх якість та наукову значущість, встановлено їх сильні і слабкі сторони. Було визначено та детально вивчено основні наукові праці, які лягли в основу дослідження, проаналізовано їх за значимістю, авторитетністю і актуальністю. З'ясовано, чому ті або інші ідеї чи підходи знайшли свій розвиток та поширення. Методом синтезу було розкрито взаємозв'язок між різними науковими підходами, теоріями та результатами попередніх досліджень. Об'єднання інформації з різних джерел

забезпечило ґрунтовне тло досліджуваної проблеми, дозволило сформулювати подальші наукові висновки.

Для досягнення мети дослідження було уніфіковано використання термінологічного апарату. До об'єктів археологічної спадщини зараховано всю сукупність різнотипних і різночасових об'єктів археології незалежно від їхнього правового статусу[14]. Серед них – і об'єкти, які можуть бути виявлені. На останні поширюються норми міжнародного законодавства щодо охорони. Терміни «об'єкт археологічної спадщини» і «об'єкт археології», а в розділах 1 та 2 – ще й «пам'ятка археології» вживано як синонімічні, в розумінні частини довкілля, що має фізичне вираження і параметри (культурний шар, глибина та/або висота). Термін «археологічний об'єкт» застосовано на означення знайдених під час досліджень господарських ям, стовпових ям, вогнищ, жител, фундаментів тощо. На позначення хронологічних періодів використано терміни[15], що відповідають сучасній археологічній періодизації та забезпечують методологічну узгодженість дослідження. Термін «новобудови» охопив сукупність нового будівництва, капітального ремонту та реконструкції[16] власне лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури. До лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури зараховані різновиди наземних, надземних чи підземних лінійних споруд для пересування людей, транспортних засобів, вантажів, переміщення рідких (нафта) і газоподібних продуктів (природний газ), повітряні лінії передачі електроенергії, тобто автодороги, магістральні трубопроводи і лінії електропередач. Не розглядалися археологічні дослідження на таких лінійних об'єктах, як залізниці, водогони і каналізаційні колектори, аміако- і етиленопроводи, волоконно-оптичні лінії зв'язку та інші телекомунікаційні мережі, оскільки технологічні процеси їхнього проєктування і будівництва подібні до опрацьованих. Окрім того, такі дослідження є нечисленними, а їхні результати – слабо висвітлені у публікаціях та звітах.

[14] Пам'ятка археології національного значення, пам'ятка археології місцевого значення, щойно виявлений об'єкт культурної спадщини.
[15] Палеоліт, мезоліт, неоліт, енеоліт, доба бронзи, доба раннього заліза, доба античності, доба римських впливів, доба ранніх слов'ян, княжа доба, доба середньовіччя, модерна доба.
[16] Технічні характеристики усіх визначені державними будівельними нормами.

Виняток зроблено для меліоративних систем (каналів), які хоч юридично не належать до об’єктів інженерно-транспортної інфраструктури, але є лінійними об’єктами за суттю. Здобувач мінімізував вживання термінів «рятівні» та «пам’яткоохоронні» на користь «превентивні» щодо археологічних досліджень для цілей їх планування у проєктах будівництва.

У розділі 2 назви експедицій, університетів, музеїв, населених пунктів й інших адміністративно-територіальних одиниць подано за іменуваннями у джерелах (наприклад: експедиція Дністровська, Дністрянська, Середньодністровська, Середньо-Дністровська), оскільки узгодження їхніх назв не було предметом цього дослідження. Це ж стосується назв пам’яток археології, які різняться у звітах і публікаціях (наприклад: Лісове-5, Лісове-V, Лісове V).

Для інтеграції археологічних досліджень у проєкти будівництва нами застосовано метод системного аналізу у поєднанні з моделюванням життєвих циклів. На основі детального аналізу інвестиційного та проєктного циклів, їхніх фаз і стадій, сутності й особливостей лінійних об’єктів та організації їх будівництва запропоновано модель археологічного циклу, яка забезпечує системний підхід до поетапного планування і проведення археологічних досліджень у межах інвестиційного та проєктного циклів. Було сформульовано конкретні види археологічних досліджень, визначено їх мету, завдання і очікувані результати. Таким підходом забезпечено тісну інтеграцію циклів під час реалізації проєктів будівництва і сприяння мінімізації ризиків втрат культурної спадщини і зростанню ефективності будівництва.

Метод порівняння застосовано для вибору кращих міжнародних практик. Недосконаліть вітчизняного законодавства зумовила відсилання до досвіду авторитетних міжнародних інституцій. Він дозволив уникнути можливих ризиків, пов’язаних із використанням менш ефективних альтернатив і зосередив нашу увагу на якісних рішеннях і конструктивних практичних рекомендаціях.

Порівняльно-історичний метод, по-перше, дав змогу відстежити розвиток наукової думки з археологічних досліджень у зонах будівництва лінійних

об’єктів, починаючи від зародження і до сучасних тенденцій. Забезпечив можливість оцінити, як змінювалися підходи, теоретичні засади і практика їх реалізації в Україні та закордоном, серед іншого в умовах економічного зростання, зміни екологічної парадигми, сталого розвитку та глобалізації. По-друге, дозволив порівняти успіхи й досягнення закордонних досліджень, простежити поразки і промахи в діяльності, взаємозв’язок між соціально-політичними факторами і археологічними практиками, співставити все це з вітчизняним досвідом, а також виокремити провідні проєкти, які демонструють досвід співпраці археологів, проєктантів і забудовників. По-третє, цей метод дав можливість проаналізувати об’єкти археології за типологічною (поселення, кургани, ґрунтові могильники тощо) та хронологічною ознаками. Це забезпечило широку порівняльну базу, дозволило уникнути надмірної деталізації. У досліджені не аналізувалась культурна приналежність об’єктів археології, бо археологічним культурам на території України властиві різні ступені вивченості, неоднорідність класифікаційних підходів та значна кількість спірних атрибуцій.

Розуміння того, що природна і культурна спадщина є невід’ємними частинами одного цілого – довкілля, забезпечило застосування методу інтердисциплінарного перенесення – використання методологічних підходів, розроблених для оцінки впливів на природну спадщину, з метою отримання такої оцінки археологічної спадщини. Пристосування методології, успішної в одній галузі чи сфері, для використання в іншій вважаємо науково обґрунтованим кроком. Єдність компонентів довкілля, визнані міжнародні стандарти та синергетичний підхід – база цього методу – визначили роль і місце оцінки впливів на археологічну спадщину в досягненні кращої якості управління ризиками, посиленні захисту археологічної спадщини та мінімізації негативних впливів від будівництва. Застосування цього методу підкреслює інноваційний підхід до розв’язання проблем у сфері охорони культурної спадщини в Україні та є важливим внеском у розвиток наукового знання у галузі історії та археології.

У дослідженні застосовано метод ранжування, а саме його різновид, відомий як ієрархія пом'якшення. Він дозволив структурувати та проранжирувати різні види археологічних досліджень залежно від ступеня необхідності, запиту забудовника, ефективності та потенційного впливу на об'єкт археологічної спадщини, визначити пріоритети та послідовність проведення тих чи інших видів досліджень у зонах будівництва.

Висновки до розділу 1

Опрацювання вітчизняних джерел для цілей нашого дослідження показало, вітчизняна історіографія проблеми і досі не виокремилась: археологічним роботам у зонах лінійного будівництва як цікавому і масштабному явищу приділено обмаль уваги. Найкраще відображено результати археологічних досліджень під час прокладання меліоративних мереж та будівництва ГЕС. Щодо робіт на інших об'єктах інфраструктури, то інформація доступна переважно з наукових звітів і коротких повідомлень.

Чи не в кожній публікації XX ст. задекларовано, що прийняття програм розвитку будівництва та технічний прогрес назагал сприяли розвитку археології. Акценти на зворотному боці прогресу – масштабному нищенні численних археологічних пам'яток у зонах будівництва – могли собі дозволити публічно зробити переважно очільники ІА АН УРСР, та й то лише констатуючи факти. Найбільше публікацій є не про превентивні, а про рятівні й охоронні дослідження під час будівництва або експлуатації збудованих об'єктів, без прив'язки до їх фізичних параметрів (десь у «зоні новобудов»). Туди, як у археологічне Ельдорадо, приїжджали експедиції, обирали «науково-рентабельні» об'єкти, цікаві й бажані. Звідси зауважено, що у назвах публікацій фігурували найяскравіші археологічні пам'ятки, а також культурно-хронологічні періоди за приналежністю здобутих артефактів. Нечасто навіть зазначено, що це – результати робіт новобудовних експедицій, ще рідше – вид об'єкта будівництва (канал, залізнична колія, автодорога, лінія електропередач,

трубопровід). Місця досліджень під меліорацію описані межами земель колгоспів із приблизною прив'язкою на картографічних матеріалах. У такий спосіб реалізовувалися шанси дослідників самим обирати місця розкопок. Ними здебільшого ставали кургани, однак часто не за маршрутами прокладення каналів, а зовсім віддалік.

Найменше даних зафіксовано про рятівні роботи під час будівництва магістральних трубопроводів, епізодичні дослідження проведено під час спорудження автомобільних доріг, а про археологічні дослідження повітряних ліній електропередач відсутні. Виокремлено праці Ю. Захарука, П. Горішнього, В. Отрощенка, О. Шапошникової, Р. Литвиненка, В. Гребенникова, А. Струкуленко, І. Тарасенко., О. Малишева, А. Томашевського.

Стрімке зростання обсягів будівництва призвело до того, що археологи перестали встигати робити випереджувальні дослідження поперед забудовників, різко перейшовши до охоронних рятівних розкопок, тобто на дослідження *post factum* повністю або частково знищених будівельними роботами археологічних об'єктів. Були новобудови, до яких археологи не залучалися зовсім. Більшість експедицій відчували на собі обмеження і недостатність фінансування.

Спільною рисою узагальнюючих публікацій стала презентація досвіду і новаторства новобудовних експедицій (у методах, методології, інтенсифікації тощо), однак одночасно і декларування браку кадрів і ресурсів. Проаналізовано наслідки відсутності синхронізації у часі й просторі археологічних і будівельних робіт на лінійних об'єктах, координації між органами охорони культурної спадщини та забудовниками, домінування інтересів спочатку радянських п'ятирічок, а згодом – бізнес-інвестицій перед цінністю археологічної спадщини.

У розділі зроблено огляд зарубіжних праць, які здебільшого ще не були предметом історіографічного дослідження, автори яких часто невідомі на наших теренах саме у світлі робіт на інфраструктурних лінійних проєктах, однак є знаними фахівцями світового рівня в археології, інженерії, проєктуванні та

будівництві. Їхній непересічний досвід, теоретичні і методичні напрацювання в археології для проєктів розвитку та будівництва належно введені у науковий обіг та оцінені визнанням їхньої експертної думки.

За публікаціями іноземних дослідників оцінено підходи до археологічних досліджень та досвід управління археологічною спадщиною у зонах новобудов: оцінку, пом'якшення і компенсацію впливів на археологічні рештки, планування досліджень на новобудовах, моніторинг, організацію співпраці між археологами, розробниками й інженерами та якнайраніше залучення археологів до проєктування об'єктів будівництва.

З огляду на закордонний досвід простежено необхідність вивчати його і оцінювати, робити вчасні й слушні висновки, щоб повноцінно брати участь у європейському процесі відновлення пам'яті про найдавніше минуле з метою розвитку як індивідуальної, так і колективної європейської культурної ідентичності.

У дисертаційному дослідженні виділено такі види джерел: 1) архівні матеріали; 2) наукові публікації; 3) нормативно-правові і розпорядчі акти; 4) електронні інтернет-ресурси. Основний масив опрацьованих звітів зберігається в архіві НДЦ РАС. Окрім них, використано звіти з наукових архівів ІА НАН України, Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Археологічного музею Львівського національного університету ім. І. Франка.

Методологічний інструментарій охопив загальнонаукові методи, а також метод системного аналізу, порівняльно-історичний, метод інтердисциплінарного перенесення і ранжування. Термінологічний апарат (об'єкти археології, археологічної спадщини, пам'ятки) для чіткого розуміння було окреслено та конкретизовано для вживання у дослідженні.

РОЗДІЛ 2
ІСТОРІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗОНАХ НОВОБУДОВ УКРАЇНИ (XX – ПЕРША ЧВЕРТЬ XXI СТ.)

2.1. Нове будівництво як передумова масштабних досліджень

Будівництво магістральних трубопроводів має тисячолітню історію, пов'язану з використанням бамбукових, глиняних, мідних, кам'яних і дерев'яних труб, згодом – труб із залізобетону, чавуну і, врешті, – зі сталі [483, с. 12]. Перші газопроводи, збудовані у Європі в 1-й пол. XIX ст., були ненадійними, і лише інженерно-технологічні досягнення початку XX ст. та відкриття великих родовищ природного газу роблять будівництво й експлуатацію магістральних газопроводів ефективними [17]. Від сер. XIX ст., з розвитком нафтової промисловості та автомобілебудування, починається епоха нафтопроводів [1019, с. 29].

Розвиток трубопровідного транспорту України тісно пов'язаний з історією нафтогазовидобувної і переробної галузей на Прикарпатті. Перший в Україні газопровід Дашава – Стрий діаметром 150 мм збудовано у 1924 р. [483, с. 14], а згодом – другий газопровід Дашава – Львів (1940–1941) [1139; 1153; 917, с. 5]. У 1948 р. збудовано перший магістральний газопровід Дашава – Київ діаметром 500 мм, завдовжки 509 км [917, с. 6]. У 1951 р. його подовжено до Москви, що започаткувало постачання українського газу на Росію [483, с. 14; 1153]. Упродовж 50-х років XX ст. будували газопроводи, які транспортували газ по Україні [18], ще близько 50% йшло в інші республіки [19]. Вичерпання запасів родовищ у 1970-ті роки призвело до реверсного використання трубопроводу Дашава – Київ і будівництва паралельного газопроводу Київ – Захід

[17] Удосконалення методів виробництва сталі, технологій зварювання і захисту від корозії, розробка стандартів безпеки експлуатації трубопроводів, розвиток газокомпресорних станцій для відновлення тиску газу, обладнання підземних сховищ газу для сезонного зберігання.
[18] Шебелинка – Харків, Шебелинка – Дніпропетровськ – Одеса, Шебелинка – Полтава – Київ.
[19] Шебелинка – Бєлгород – Курськ – Брянськ, Шебелинка – Острогорськ, Дашава – Мінськ – Рига.

України [917, с. 7]. З газопроводу Долина – Ужгород – Західний кордон («Братерство») (1967) започатковано будівництво експортних газових мереж [20] до Європи, яке тривало до 2-ї пол. 1980-х років[21], сформувавши західний і південний транзитні коридори[22] (рис. Н.2) [1153, с. 9–11; 1154, с. 20–21; 1145; 1146].

Після відновлення Україною незалежності нове будівництво скоротилося [23] і увага зосередилась на обслуговуванні старих газових мереж, компресорних і розподільчих станцій [1153, с. 11]. На магістральних газопроводах Уренгой – Помари – Ужгород, «Прогрес», «Союз», Єлець – Кременчук – Кривий Ріг виконувались лише роботи з реконструкції.

У 2015–2016 роках було виконано попередні проєктні роботи з розроблення документації на будівництво магістрального газопроводу-інтерконектора Дроздовичі – Більче – Волиця, який мав постачати скраплений газ з балтійських портів Польщі. Проте через супротив Росії проєкт не був зреалізований.

Перший нафтопровід Долина – Дрогобич завдовжки 58,4 км збудовано у 1962 р., у 1960–1964 роках – першу нитку[24] (завдовжки 684 км через Житомирську, Рівненську, Львівську та Закарпатську обл.), у 1969–1974 роках – другу нитку (завдовжки 687 км паралельно до першої) транзитного магістрального нафтопроводу «Дружба» діаметром 500–720 мм, який став одним з найбільших у світі. Впродовж 70-х – 1-ї пол. 80-х років XX ст. збудовано мережу трубопроводів для українських нафтопереробних комплексів і збільшення експортної спроможності Росії. Надалі нове будівництво суттєво

[20] Магістральний газопровід (МГП) діаметром 1420 мм – «Союз» (Оренбург – Західний кордон СРСР) (1975–1979 роки, 1567 км у межах України), Уренгой – Помари – Ужгород (1982–1984 роки, 1160 км у межах України), «Прогрес» (Ямбург – Західний кордон) (1986 р., 1160 км в межах України).

[21] МГП Єлець – Кременчук – Кривий Ріг, Ананьїв – Тирасполь – Ізмаїл та Шебелинка – Кривий Ріг – Ізмаїл.

[22] У 1970 р. протяжність газопроводів становила 11,5 тис. км, у 1980 р. – 18 тис. км, у 1990 р. – майже 30 тис. км.

[23] У 1999 р. в експлуатацію введено газопровід Хуст – Сату-Маре, а у 2000 р. – Джанкой – Феодосія – Керч.

[24] Нитка трубопроводу – лінійна споруда з герметично з'єднаних труб, деталей трубопроводів і трубопровідної арматури [33, п. 5.2].

скоротилося[25], на існуючих магістральних трубопроводах виконувалися лише роботи з капітального ремонту і реконструкції. Спроби диверсифікації поставок нафти українським споживачам і розширення транзитних можливостей України втілилися у будівництві впродовж 1995–2002 років нового морського нафтового терміналу «Південний» та магістрального нафтопроводу Одеса – Броди завдовжки 674 км. Його продовженням мав стати нафтопровід Броди – Плоцьк. У вересні 2005 р. введено в дію першу чергу НП Жулин – Надвірна (завдовжки 110 км) (рис. Н.1) [1142; 1148; 1097, с. 487–488].

Після першої фіксації явища електрики в стародавніх Китаї, Індії та Греції лише на початку XVII ст. воно з філософської сфери перейшло у науковий обіг і практичний вжиток через генерацію електрики, її передачу, закони і властивості, відкриті когортою[26] науковців [1071, p. 1; 1157; 584]. Побудова ліній передачі постійного, а згодом і змінного струму у Європі та США припала на 1880–1890-ті роки, переважно як експериментальні зразки для виставок [1071, p. 1; 1170, p. 50; 611, с. 62; 584]. Опорами ЛЕП слугували дерев'яні одинарні і П-подібні стовпи, за аналогією з існуючою телефонною і телеграфною мережею, а їхнє встановлення не вимагало великого втручання у землю [1071, p. 1]. Розвиток ЛЕП базувався на зростанні їхньої напруги, потужностей і довжини. Прокладання високовольтних ліній (150 кВ, 220 кВ) на сотні кілометрів розпочалося у 1910–1920-х роках, а з 1950-х років – на більш як тисячу кілометрів (з напругою 380 кВ і вище) [1071, p. 2]. Прогони між опорами стали вимірюватися сотнями метрів, а використання залізобетонних і сталевих опор вимагало риття ґрунтових фундаментів і більшого обсягу земляних робіт із залученням важкої техніки.

---

[25] Наприкінці 1990-х – у перших роках XXI ст. в експлуатацію було введено лише декілька невеликих ділянок нових нафтопроводів (НП) [1142; 1148].

[26] Вільям Гілберт (1600), Отто фон Геріке (1650), Стівен Грей (1729), Шарль Франсуа Дюфе (1733), Пітер ван Мушенбрук (1745), Жан Антуан Нолле (1747), Бенджамін Франклін (1747–1753), Шарль Огюстен Кулон (1785–1789), Луїджі Гальвані (1791), Александро Вольт (1795), Василь Петров (1801), Ганс Крістіан Ерстед (1820), Андре-Марі Ампер (1820), Георг Симон Ом (1827), Майкл Фарадей (1831), Франсуа-Іполіт Фонтен (1873), Федір Піроцький (1875), Іван Усагін (1882), Марсель Депре (1882), Нікола Тесла (1889).

В Україні використання електроенергії для суспільних потреб розпочалось у 1870–1880-х роках, коли збудовано перші електричні станції, від яких відходили повітряні і кабельні лінії. На початку 1920-х років згідно з планом ГОЕЛРО запроєктовано і зведено ГЕС у Придніпров'ї, ТЕС (ДРЕС) на Донбасі тощо [584; 1141; 583, с. 7–8]. Електромережі десятиліттями розбудовувалися як складова частина радянських енергосистем, і лише опівночі 24.02.2022 р. відбулося планове від'єднання енергосистеми України від них з приєднанням 16.03.2022 р. до європейської енергосистеми ENTSO-E [1160].

На початок 2020 р. об'єднана енергетична система України поєднувала енергогенеруючі потужності і системоутворюючі мережі магістральних повітряних ліній електропередач напругою 220–800 кВ [7], вона мала загальну довжину понад 1 млн км, а системоутворюючих магістральних і міждержавних мереж – майже 22 тис. км (рис. Н.3) [1155, с. 31, 33, рис. 4.1]. Лише 9 % діючих ліній збудовано у період з 1994 р. до 2019 р. [1155, с. 41–43, табл. 4.6–4.7].

Відповідно до Плану розвитку системи передачі на 2021–2030 роки планувалося збудувати більше 3,2 тис. км нових повітряних ліній потужністю 220–750 кВ і реконструювати понад 1,5 тис. км існуючих[27] (рис. Н.3) [1155, С. 64–329]. Повномасштабне вторгнення Росії спричинило руйнування й пошкодження багатьох підстанцій і повітряних ліній та суттєво відкорегувало ці плани. Через це електричні мережі об'єднаної енергетичної системи України після завершення війни потребуватимуть не лише реконструкції, модернізації та розбудови нових, а й відновлення знищених об'єктів електроенергетики [7].

Перші дороги з твердим покриттям постали у 7–3 тис. до н. е. в Індії, Месопотамії та Єгипті [1165]. Будівництво доріг було підпорядковано потребам армій, торгівлі, пошти, релігій, ритуалів [1178; 700, с. 8–10]. У Римській імперії густа і розгалужена мережа доріг базувалась на новаторських принципах, як-от визначенні загального плану і маршруту доріг [1092; 1165]. У XIX ст. освоєно

[27] Постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг № 2634 від 29 грудня 2023 р. схвалено «План розвитку системи передачі на 2024–2033 роки» [46]. В умовах воєнного стану зміст цього плану засекречений. Саме тому для аналізу стану і потреб енергетичної галузі ми використали матеріали плану на 2021–2030 роки [45].

прогресивніші, ефективніші та економічніші методи дорожнього будівництва: чавунні мости, гравійне покриття, двосхилі поперечні профілі. У XX ст. стались ще системніші зміни: категоризація доріг, транспортні розв'язки, повороти з нахилом, асфальтобетон [1092; 841, с. 11–15].

Сучасна мережа автомобільних доріг в Україні сформувалась до середини 80-х років XX ст. На 1950 р. з 275 тис. км шляхів лише 33,5 тис. км, або 12,18 %, мали тверде покриття, решта – були ґрунтовими. Впродовж 1960–1970-х років відбувалося активне скорочення загальної кількості таких шляхів і у 1977 р. мережа автомобільних доріг загального користування досягла приблизно теперішнього показника – 165,3 тис. км[28] (рис. Н.4). До 2014 р. 97,9 % доріг вже мали тверде покриття[29] [523, с. 111–112]. Найдовшою[30] автодорогою в Україні стала траса М-30 Стрий – Умань – Дніпро – Ізварине, або «Дорога єдності», протяжністю 1403 км, утворена до 30-ліття Незалежності об'єднанням доріг М-04 і М-12.

Прийняття нормативно-правових актів [27; 23; 8; 14] та управлінських рішень[31] на початку 2000-х років запустили процеси з реанімування автодорожньої галузі. Першими проєктами стали реконструкції доріг М-05 Київ – Одеса, М-06 Київ – Чоп і М-03 Київ – Харків – Довжанський [24] за фінансування з бюджету та коштами ЄБРР і ЄІБ. У 2005 р.[32] прийнято «Державну програму розвитку автомобільних доріг загального користування на 2005–2010 (2011) рр.» [20]: передбачалося збудувати нових і реконструювати до параметрів І категорії 2771 км шляхів державного[33] і 1444 км доріг місцевого

---

[28] На кінець 2023 р. її загальна протяжність становила 169 648 км, з яких 47 422 км, або 27,95 %, мають статус державного значення, а 122 226 км – місцевого [24].

[29] Серед них 2765 км (1,63%) швидкісних доріг Іа і Іб категорій, доведених до міжнародних стандартів, і 18 км автомагістралей (ділянка дороги М-03 на відтинку від Києва до Борисполя).

[30] До найдовших також належать автодороги М-03 Київ – Харків – Довжанський (923 км), М-06 Київ – Чоп (902 км).

[31] Створення у жовтні 2001 р. Державної служби автомобільних доріг України – Укравтодору (2001–2023).

[32] У 2010 р. у програму внесено додаткові зміни і доповнення, пов'язані з підготовкою та проведенням фінальної частини європейського чемпіонату з футболу у 2012 р.

[33] М-02 (МТК № 9), М-03 (НТК Європа – Азія), М-05 (МТК № 9), М-06 (МТК № 3), М-07, М-12, М-14 (НТК Чорноморське економічне співтовариство), М-24, М-26, Н-02 Львів –

значення, збудувати обходи 31 населеного пункту[34]. На умовах концесії мало постати 1858 км автомагістралей[35]. Одним із ключових завдань цієї програми було розроблення техніко-економічного обґрунтування (ТЕО) розвитку опорної мережі автодоріг та інвестиційних пропозицій щодо будівництва і реконструкції об'єктів дорожньої інфраструктури. Окреслені у ній основні напрямки та завдання стали засадничими для наступних державних програм на 2013–2018 роки [21] і 2018–2022 (2023) роки [22]. У 2018 р. остаточно утвердився маршрутний принцип виконання дорожніх робіт транспортними коридорами; дороги державного значення передано в управління Державному агентству відновлення та розвитку інфраструктури України[36], дороги місцевого значення – обласним державним адміністраціям.

Україні, за різними оцінками, необхідно побудувати від 8–10 до 12 тис. км автомагістралей і доріг I категорії [536, с. 117]. Цьому сприяє пролягання територією України міжнародних транспортних коридорів (№ 3, 5 і 9) та розроблення нових напрямків, як-от *Via Carpathia Transit* і *GO Highway*.

Зауважимо, що жодна державна програма з розвитку автодоріг не була виконана сповна: через недофінансування у 2000–2011 роках, економічні кризи 2008–2009, 2013–2014 років, боргове навантаження за кредитами з реконструкції перших об'єктів, непродуману управлінську стратегію, заполітизованість рішень, перерозподіл ресурсів на проєкт «Велике будівництво» (2019–2022).

Тернопіль, Н-05 Красноперекопськ – Сімферополь, Р-51 Харків – Красноград – Перещепине, Перещепине – Новомосковськ, Р-52 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка.

[34] Міста – Калинівка, Устилуг, Луцьк, Дніпропетровськ, Донецьк, Кагарлик, Біла Церква, Луганськ, Перевальськ, Артемівськ, Одеса, Стрий, Рава-Руська, Вознесенськ, Первомайськ, Кобеляки, Бережани, Теребовля, Валки, Чугуї, Дунаївці, Городище, Чернівці, північно-східний обхід Києва, Охтирка, селища П'ятихатки, Михайлівка, села Ракошине, Верба, Посад-Покровське, Бабанка.

[35] Львів – Краковець, Львів – Броди, Щербаківка – (Київ – Харків – Довжанський), Західний кордон (Косини) – Київ на ділянці від м. Вінниця до м. Київ, Львів – Тернопіль – Вінниця – Умань – Кіровоград – Знам'янка – Дніпропетровськ, Новомосковськ – Запоріжжя – Мелітополь – Джанкой – Сімферополь, Одеса – Рені, Велика кільцева автомобільна дорога навколо м. Київ.

[36] Створене у січні 2023 р. на базі Державного агентства автомобільних доріг України.

У часі повномасштабного вторгнення будівництво нових доріг не передбачається. Однак їх посилена експлуатація, як і залізниць, для військових, комерційних та гуманітарних потреб, за відсутності повітряного сполучення і обмеженості морських перевезень, з наслідками активних бойових дій, ракетних і дронових атак, призвела до необхідності ремонтів та реконструкції десятків кілометрів доріг та сотень мостів [469, с.18].

Для повоєнної відбудови доріг залучатимуться інвестиції та однозначно впроваджуватимуться нові стандарти і технології будівництва доріг: від бетонних доріг до «розумного» покриття. Достеменно можна оцінити одне: обсяг земляних робіт – основний негативний чинник впливу на об'єкти археології в зоні будівництва – не зменшиться, а то й зросте – для мережі автомагістралей, обходів великих міст, під розширення інфраструктурних об'єктів та реконструкцію існуючих доріг до вищих категорій.

2.2. Археологія в межах спорудження гідроелектростанцій та меліоративних систем

Історія археологічних досліджень на лінійних об'єктах інженерно-транспортної інфраструктури нерозривно пов'язана із створенням та функціонуванням новобудовних археологічних експедицій.

Однією з перших організацій на радянських просторах, що цільово рятувала пам'ятки під час будівництва, був Всеукраїнський археологічний комітет (1922–1934). На основі його напрацювань постало «Положення про пам'ятки культури і природи» (1926), яке ще довго залишалося організаційним та правовим керівництвом у сфері охорони пам'яток [610, с. 17].

Дніпрогесівська (у 1930-х роках відома як Дніпрельстанівська) археологічна експедиція, яку очолив відомий науковець академік Дмитро Яворницький, у районі «будівництва Дніпрогесу та Дніпровського Надпоріжжя» впродовж 1927–1933 років здобула досвід, що став поштовхом для розвитку археологічної науки (табл. А.1) [626, с. 113; 610, с. 17–18; 627,

с. 283–284; 568, с. 5, 9, 11, 20–22; 638]. Була напрацьована методика комплексних досліджень і виготовлення польової документації, що стала зразком для організації наступних експедицій [884, с. 283]. Лазар Славін [972, С 478–486] зауважив, що ця експедиція була чи не першою археологічною експедицією в Україні, яка вивчала не одну якусь велику пам'ятку, а всі без винятку пам'ятки матеріальної культури [872, с. 68].

Під впливом Дніпрогесівської новобудовної археологічної експедиції, яка прийняла виклик дослідження великих площ у стислі строки будівництва, ухвалено Постанову Уряду СРСР № 3898 від 14.10.1948 р. «Про заходи щодо поліпшення охорони пам'яток культури». У додатку до неї – «Положенні про охорону пам'яток культури» – їх оголошено загальним культурним надбанням і взято під захист держави. Академії наук УРСР (АН УРСР) та ІА АН УРСР делеговано функції нагляду, обліку, оцінки та контролю за станом археологічних пам'яток.

Друга половина XX ст. і аж до початку 1990-х років – це власне «новобудовна доба» («доба, що пролилася золотим дощем», за Віталієм Отрощенком, «золотий час» археологічної науки, за Степаном Пеняком) [775, с. 11; 800, с. 14].

У 50–60-х роках XX ст. радянське керівництво оголосило про спорудження потужних ГЕС і супутніх їм водосховищ, грандіозних зрошувальних і осушувальних систем на півдні України – однієї з археологічно найбагатших, але погано вивчених територій. Обсяги вражали – планувалось загосподарювати по Дніпру у нижній течії смугу завдовжки не менше 500 км та спорудити Каховську, Київську, Канівську, Дніпродзержинську, Кременчуцьку ГЕС. На Південному Бузі планувався каскад електростанцій, проєктувалися Кочетоцьке (Печенізьке) і Молочанське водосховища, канали Сіверський, Донець – Донбас, Південно-Український, Північно-Кримський. Під зрошувальні системи відводилась територія площею понад 1,5 млн га (табл. А.1) [920, с. 134, 142; 921, с. 126–127; 919, с. 44–61; 922, с. 239–242; 610, с. 49–50; 602, с. 11–12; 548; 999; 743, с. 128; 1008, с. 160; 932, с. 3, 12; 522,

с. 23; 731, с. 362–363; 534, с. 116; 675, с. 24; 676, с. 49–51; 844, с. 320; 756, с. 344; 755, с. 361; 497, с. 250; 498, с. 261–262; 501, с. 308; 968, с. 357; 925, с. 318–319; 926, с. 350; 472, с. 304; 500, с. 262].

Усі археологічні об'єкти перед їхнім знесенням для цілей будівництва мали бути досліджені у якнайкоротші терміни [550, с. 5]. Тому з осені 1950 р. до весни 1951 р. ІА АН УРСР організував великі археологічні розвідки в зоні спорудження Каховської ГЕС, а влітку приступив до масштабних експедиційних робіт, які забезпечували саме новобудовні експедиції [610, с. 47–49; 569, с. 8; 609, с. 5–6; 920, с. 130; 921, с. 127; 922, с. 239–241; 534, с. 119]. З виявлених сотень різночасових та різнотипних пам'яток археології обирались найперспективніші – науково-рентабельні, а рештою просто нехтували [481, с. 3–5].

Наприкінці 1960-х років стартувало і тривало до кінця 1980-х років будівництво меліоративних систем – зрошувальних на півдні й осушувальних на півночі та заході України (табл. А.1) [473, с. 30–35; 47, с. 1–26; 892, с. 406–407; 889, с. 341–342; 888, с. 311–312; 887, с. 322; 891, с. 311–312; 890, с. 416–417; 970, с. 386–387; 560, с. 265–266; 563, с. 241–242; 562, с. 255; 559, с. 255; 561, с. 230; 945, с. 319; 1004, с. 46–49; 666, с. 40–43; 539, с. 26–30; 1005, с. 36–40; 988, с. 225; 439, с. 324–325; 1006, с. 233; 438, с. 252; 436, с. 237; 437, с. 246; 875, с. 308–309; 873, с. 310–311; 639, с. 275; 640, с. 291; 631, с. 50–53; 632, с. 259; 974, с. 351; 641, с. 307–308; 990, с. 87–90; 691, с. 273; 487, с. 216–217; 488, с. 306–308; 677, с. 307–308; 607, с. 328–329; 673, с. 292–294; 674, с. 270; 572, с. 245; 977, с. 13–17; 978, с. 239–240; 979, с. 110–114; 975, с. 370; 508, с. 310; 976, с. 387–388; 582, с. 323–324; 581, с. 330; 574, с. 271; 575, с. 247; 576, с. 259–260; 577, с. 274–275; 578, 233–234; 579, с. 276–277; 580, с. 274–275; 971, с. 404–405; 541, с. 259–260; 542, с. 267–268; 506, с. 309–310; 667, с. 315–316; 819, с. 374–375; 747, с. 30–36; 482, с. 118–122; 479, с. 317; 478, с. 259–260; 546, с. 260–261; 709, с. 317–318; 492, с. 307; 710, с. 351; 491, с. 269–270; 708, с. 350–351; 489, с. 299–300; 471, с. 299; 486, с. 303–304; 706, с. 297; 711, с. 275–276; 707, с. 284–285; 776, с. 317–319; 778, с. 300–302; 777, с. 334–335; 828, с. 322;

781, с. 285–286; 780, с. 385; 924, с. 17–22; 928, с. 53; 880, с. 22–25]. Передбачалося знесення більшості курганів на шляху прокладання магістральних каналів і руху зрошувальних установок та затоплення давніх поселень, стоянок і могильників [643, с. 106; 550, с. 5]. Як і у випадку будівництва ГЕС, гостро постало питання вибору об'єктів для розкопок, яке було зумовлено або планованим загосподарюванням тієї чи іншої території, або станом поховальних споруд унаслідок експлуатації земель [598, с. 24].

Від 1968 р. ІА АН УРСР створював новобудовні археологічні експедиції, які активно працювали впродовж наступних двадцяти років. Більшість з них були постійнодіючими (табл. А.1) [598, с. 25; 548, с. 69; 610, с. 50, 59–60; 884, с. 283; 698, с. 155–156; 466, с. 244–245; 818, с. 325; 693, с. 3–6; 490, с. 6–10; 696, с. 225; 697, с. 336; 782, с. 46–50; 996, с. 27–30; 994, с. 19–22; 995, с. 39; 993, с. 389–390; 991, с. 400–401; 992, с. 421–422; 550, с. 6–7; 954, с. 423–424; 505, с. 307–308; 507, с. 308–309; 503, с. 255–256; 751, с. 338; 748, с. 311–315; 750, с. 366–367; 749, с. 292–293].

Масштабними за обсягами і надзвичайно результативними були археологічні дослідження під час проєктування і будівництва Дністровського каскаду ГЕС–ГАЕС (Могилів-Подільська ГЕС, спорудження водосховищ Дністровського гідровузла). З кінця 60-х років і до початку 80-х років XX ст. тут працювало багато комплексних експедицій від ІА АН УРСР та Інституту суспільних наук Академії наук УРСР (ІСН АН УРСР) (табл. А.1) [477, с. 73; 442, с. 308–309; 443, с. 248–249; 987, с. 370–372; 657, с. 299–300; 547, с. 268–269; 765, с. 331; 881, с. 354–355; 656, с. 342–343; 441, с. 294; 986, с. 405–406; 789, с. 374–375; 827, с. 380–381; 981, с. 388–389; 671, с. 317–318; 746, с. 340–341; 518, с. 276–277; 428; 963, с. 384–385; 686, с. 320–321; 444, с. 290; 985, с. 398; 685, с. 345; 517, с. 306–307; 445, с. 289–290; 983, с. 421; 672, с. 353; 718, с. 363–364; 745, с. 372–373; 982, с. 351; 468, с. 251; 545, с. 264–265; 744, с. 307–308; 984, с. 320–321; 668, с. 269; 603, с. 248–249; 882, с. 320–321; 642, с. 29; 1150; 727, с. 16–17; 511, с. 94].

Починаючи з 1977–1978 років і до кінця 1980-х років ІСН АН УРСР щорічно організовував новобудовні (госпдоговірні) археологічні експедиції, які здебільшого працювали кілька сезонів на території Львівської, Івано-Франківської, Волинської і Тернопільської обл. Серед великих новобудовних проєктів, де працювали експедиції ІСН АН УРСР, виокремимо розвідкові та рятівні дослідження на територіях спорудження електростанцій і водосховищ (табл. А.1) [454, с. 258; 455, с. 302–303; 513, с. 314–315; 514, с. 222; 552, с. 267; 551, с. 254; 553, с. 228; 555, с. 269; 554, с. 316–317; 647, с. 272; 648, с. 276–277; 669, с. 354; 670, с. 279; 767, с. 365; 783, с. 312–313; 803, с. 306–307; 804, с. 317; 842, с. 327; 855, с. 341–342; 967, с. 348; 964, с. 289; 273, с. 1–2; 966, с. 417; 965, с. 318–319; 958, с. 347–348; 962, с. 329; 960, с. 338–339; 959, с. 322–323; 961, с. 428–430; 1150, с. 58, 67, 68, 79, 80, 83–85, 90–92, 97–99, 102–108, 111–114, 118, 119; 511, с. 94].

Давні традиції має і новобудовна археологія Закарпаття. Найактивніше вона розвивалась у 1970–1980-х роках, коли Ужгородська група ІА АН УРСР, яка згодом трансформувалась у Закарпатську новобудовну експедицію, вела розкопки та розвідки на різночасових і різнотипних пам’ятках у зонах меліорації та будівництва магістральних газопроводів у Закарпатській обл. (табл. А.1) [791, с. 336–337; 793, с. 376–377; 802, с. 352–353; 794, с. 371–372; 795, с. 386–387; 796, с. 323; 799, с. 300–301; 797, с. 306; 792, с. 314–315; 798, с. 340–341; 662, с. 253–254; 458, с. 255–256; 462, с. 242–243; 801, с. 327–328; 465, с. 19, 21; 463, с. 256–257; 461, с. 299–300; 456, с. 265–266; 661, с. 311–312; 464, с. 293–294; 457, с. 250–251; 664, с. 288; 460, с. 227; 665, с. 273; 459, с. 240–241; 663, с. 350–351].

Завжди притягувала дослідників старожитностей своїми різноманітними пам’ятками і археологія Кримського півострова і Північного узбережжя Чорного моря. Там ефективно працював на новобудовах Відділ археології Криму ІА АН УРСР (табл. А.1) [610, с. 59–60; 435, с. 287–288; 1016, с. 27–30; 1015, с. 179–183; 941, с. 196, 187; 1013, с. 232–233; 1011, с. 325–326; 1014,

с. 354; 1012, с. 411; 655, с. 336; 654, с. 348; 786, с. 350–351; 787, с. 368–369; 788, с. 382–383; 695, с. 30–35; 692, с. 183; 694, с. 3–7; 604, с. 327; 644, с. 338–339].

Окрім археологічних новобудовних експедицій, створених ІА АН УРСР, працювали також експедиції університетів та інститутів (Київського, Дніпропетровського, Донецького, Харківського, Львівського, Ужгородського, Кам'янець-Подільського) (табл. А.1) [598, с. 25; 548, с. 69; 698, с. 155–156; 447, с. 249–250; 446, с. 295–296; 494, с. 270–271; 495, с. 300–301; 496, с. 304–305; 493, с. 253–254; 448, с. 298–299; 529, с. 277–278; 530, с. 308; 625, с. 323–324; 624, с. 338–339; 619, с. 278–279; 722, с. 301; 622, с. 257; 623, с. 270–271; 621, с. 269–270; 721, с. 292–293; 620, с. 285–286; 723, с. 312; 660, с. 252–253; 618, с. 338–339; 724, с. 366–367; 989, с. 431; 658, с. 310–311; 754, с. 375–376; 753, с. 310–311; 825, с. 303–304; 831, с. 324–325; 752, с. 276–277; 853, с. 305–306; 741, с. 324–325; 573, с. 322–323; 510, с. 303–304; 476, с. 302–303; 475, с. 260–261; 969, с. 46; 836, с. 17; 462, с. 242–243; 801, с. 327–328; 461, с. 299–300; 456, с. 265–266; 661, с. 311–312; 464, с. 293–294; 457, с. 250–251; 664, с. 288; 460, с. 227; 665, с. 273; 459, с. 240–241; 663, с. 350–351; 518, с. 276–277; 517, с. 306–307; 516, с. 236–237; 565, с. 324–325], музеїв і заповідників [470, с. 258; 766, с. 362–363; 840, с. 398–399; 838, 334–335; 839, с. 314–316; 702, с. 296; 701, с. 274–275; 544, с. 313; 824, с. 394–395; 843, с. 31; 745, с. 372–373; 883, с. 273–275; 499, с. 271–272; 502, с. 307; 893, с. 394–395; 894, с. 375–376; 763, с. 64–66; 764, с. 317; 453, с. 205–206, 248, 302–304; 1018, с. 11], товариств охорони пам'яток історії та культури і археологічних товариств [925, с. 318–320; 1013, с. 232–233; 726, с. 308–309; 563, с. 241–242; 562, с. 255; 559, с. 255; 891, с. 311–312; 561, с. 230–231]. Адже масштаби будівництва 2-ї пол. 1960-х – 1-ї пол. 1980-х років вимагали тісної кооперації і залучення до археологічних досліджень як експедицій ІА АН УРСР, так і споріднених виконавців, наприклад, Інституту зоології АН УРСР [504, с. 272–273; 540, с. 268–269].

Уже з початку 1990-х років суттєво зменшились масштаби, а в 2000-х роках будівництво меліоративних систем припинилось. За інерцією ще кілька років проводились незначні роботи в зонах будівництва зрошувальних систем

експедиціями ІА НАН України, Науково-виробничого кооперативу «Археолог» (НВК «Археолог»), деякими університетами, музеями і товариствами (табл. А.1) [537, с. 16; 557, с. 18; 859, с. 14; 821, с. 9; 946, с. 135–138; 645, с. 47; 450, с. 4–6; 659, с. 76; 599, с. 30; 826, с. 97; 682, с. 57–58; 683, с. 58–59; 628, с. 72–73; 858, с. 115–116; 822, с. 95–96; 449, с. 7; 857, с. 127; 556, с. 42; 597, с. 38–39].

У 1990-х роках експедиційну діяльність ІА НАН України в зонах новобудов продовжували Орджонікідзевська, Краснознам'янська, Херсонська, Миколаївська, Приазовська, «Холодний Яр», Буго-Дністровська, Дунай-Дністровська, Одеська, Буджацька, Канівська новобудовні експедиції, які працювали переважно в зонах меліорації та будівництва ГЕС (табл. А.1) [610, с. 82–83; 567, с. 19; 1000, с. 29; 1001, с. 137; 997, с. 256].

Зазначимо, що з 1991 р. в Україні реалізовувалось кілька великих проєктів з будівництва і реконструкції ГЕС і ГАЕС (Канівська – у Черкаській обл., Олександрівська ГЕС і Ташлицька ГАЕС – у Миколаївській обл.), відведення тисяч гектарів під кар'єри з видобутку корисних копалин – глини, лесоподібних суглинків, залізистих кварцитів, марганцю, під облаштування хвостосховищ і відвалів кар'єрів гірничозбагачувальних комбінатів, териконів вугільних шахт, під будівництво електростанцій альтернативної енергетики (сонячних та вітрових) і десятків гектарів під індивідуальну й промислову забудову, злітні смуги аеропортів тощо [952, с. 24; 953, с. 138; 955, с. 138; 949, с. 253; 950, с. 282; 951, с. 372–373; 948, с. 354; 998, с. 134–135; 679, с. 23–24; 902, с. 349]. Однак усе ж переважна більшість робіт була пов'язана із наслідками функціонування новобудов, зведених за радянських часів. Мовиться, до прикладу, про береги водосховищ, які руйнувалися на ділянках протяжністю у кілометри. Ерозія, зсуви лесів тощо «з'їдали» десятки, сотні метрів берегової лінії углиб, що змушувало археологів проводити рятівні роботи на вже відомих і нововиявлених пам'ятках. Реконструкція трубопровідної і дорожньої мереж, абсолютна більшість яких були прокладені в

радянський період без участі археологів або під мізерним наглядом, теж створювала значні загрози культурній спадщині.

Експедиції фіксували: багато окремих курганів та цілі групи безповоротно втрачені для досліджень через процеси загосподарювання територій. Доповнювало трагізм ситуації навмисне нищення пам'яток [823, с. 219–220]. Про обсяги цих руйнувань писали археологи Олександр Супруненко і В'ячеслав Шерстюк: «На початку 1960-х рр., у зв'язку зі зменшенням площі орних земель у районі внаслідок заповнення Кременчуцького водосховища, насипи за вказівкою "зверху" знівелювали для забезпечення доступу сільськогосподарської техніки. Так кургани були практично знищені, а їхні основи перетворилися на невеличкі пагорби, і на ріллі проступали залишки розораних викидів впускних поховань …» [911, с. 415]. Археолог Надія Гаврилюк та пам'яткоохоронець Іван Михальчишин ще у 2008 р. окреслили ситуацію зі збереження курганів як кризову, наголосивши на свідомому нищенні стародавніх насипів мародерами-скарбошукачами [532]. Директор Державного підприємства «Науково-дослідний центр "Охоронна археологічна служба України"» Інституту археології НАН України (ДП ОАСУ) Антон Корвін-Піотровський слушно підсумував (2023), що за радянських часів незаконні розкопки були радше одиничними і «археологічна спадщина України… більше потерпала від масштабних будівництв, аніж від пошукової діяльності» [652, с. 8], на відміну від сьогодення, адже «перші системні грабіжницькі розкопки у нашій державі беруть свій початок від 1990-х рр. … Та небувалого поширення ця діяльність набула завдяки… поширенню металодетекторів та інтернету» [652, с. 8–9].

Варто констатувати, що сучасні експедиції стали меншими, зазвичай виконують невеликі за обсягами дослідження пам'яток, серед іншого на замовлення приватних землевласників. За університетами залишилися здебільшого археологічні дослідження в межах студентських практик. Державне фінансування на дослідження стало вкрай обмеженим. Ця прогалина лише частково заповнена ґрантодавцями і благодійниками. Розділяємо

занепокоєння археологічної спільноти: грабування пам’яток і «чорний» ринок артефактів стають щораз масовішими [520, с. 11].

Новобудовний рух збагатив українську археологію численними відкриттями та знахідками світового рівня, наповнив її новими джерелами, дав неоціненний досвід позабюджетного фінансування. Згодом масштаби «курганної археології» [535, с. 5] значно скоротилися і «в минулому залишилася епопея масового дослідження курганів за допомогою механізмів. Вона привела до значного поповнення джерельної бази, але сам процес фіксації відкритого бажав набагато кращого» [521, с. 14].

На тлі зменшення кількості польових досліджень зросла увага до накопичених матеріалів минулих років. Як у звітах, так і в полі на місцях розкопок, і навіть у споминах учасників новобудовних експедицій відкрились нові, часто не зовсім втішні факти щодо якості та повноти досліджень або випадки відсутності таких. Це стосується усіх без винятку областей України.

Незважаючи на великий обсяг здобутого практичного досвіду, він так і не став стрижнем ні для чіткої організації археологічних досліджень на новобудовах, ні для розроблення сукупності методик досліджень (за невеликими винятками, як-от щодо розкопок курганів з допомогою механізмів) [929, с. 105–109]. Як наслідок, криза системи охорони пам’яток стала очевидною вже наприкінці 80-х років XX ст., тож визріла гостра потреба її реформування.

Ідея створення нових археологічних центрів втілилася у перші наукові кооперативи. Зокрема, у 1989 р. у Києві постав НВК «Археолог», який створив та очолював до 1994 р. Василь Бідзіля [610, с. 341–342; 684, с. 743–744]. Як один із лідерів новобудовного руху, з середини 1970-х років він намагався створити зразкову археологічну експедицію. Комфортна для роботи дослідників, вона б забезпечила належну оплату та матеріально-технічне забезпечення, щоб сповна реалізувати переваги госпдоговірного фінансування досліджень і досягти максимальних наукового та економічного ефектів [785, с. 195–197; 775, с. 13–14]. Один з його учнів, Віталій Отрощенко, влучно

підмітив: «Василь Бідзіля – менеджер української археології» [775, с. 11–14; 779, с. 360–362; 610, с. 341].

Численні новобудовні експедиції НВК «Археолог» працювали по всій Україні (табл. А.1; А.2) [531, с. 14; 537, с. 16–17; 614, с. 68–69; 600, с. 57–58; 556, с. 41–42; 557, с. 18–19; 613, с. 25–26; 857, с. 127–129; 858, с. 115]. Чи не найбільше розвідок та розкопок на лінійних об'єктах – автошляхах – виконано на Тернопільщині (табл. А.4) [282; 372; 373; 374; 375; 376; 863, с. 16–17]. Попри успіхи та ентузіазм перших років діяльності, гостра фінансова криза середини 1990-х років поставила крапку на існуванні НВК «Археолог» [775, с. 13–14].

У 1991 р. при Інституті суспільних наук (з 1993 р. – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України) у Львові створено Державне наукове мале підприємство «Рятівна археологічна служба»[37]. До середини 1990-х років археологічні дослідження НДЦ РАС, переважно розвідкові, зосереджувалися в зонах будівництва меліоративних систем і підвідних газопроводів заходу України (Львівська, Тернопільська, Волинська обл.). У 1996–1997 роках відбулося пожвавлення у дослідженнях, пов'язане з будівництвом з'єднувального нафтопроводу НПК «Південний» – Західна Україна. Від 1998 р. до 2002 р. кількість археологічних розвідок і розкопок була незначною через повільний економічний розвиток країни. Починаючи з 2003 р. зросли обсяги проєктування нових нафто- і газопроводів, автомобільних доріг, повітряних ліній електропередач, відповідно збільшилася кількість археологічних розвідок і розкопок, виконаних НДЦ РАС у зонах будівництва.

У 2001 р. створено ДП ОАСУ. Його попередником був Міжнародний благодійний фонд «Скарби Русі–України», зареєстрований у грудні 1994 р.

Інститут археології НАН України на той час охопив дослідженнями Автономну Республіку Крим, Київську, Одеську, Житомирську і Херсонську обл. та столицю. На базі Подільської постійно діючої експедиції у 2006 р. постало Державне підприємство «Центр археології Києва» ІА НАН України.

[37] Тепер – Науково-дослідний центр «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.

Фактично після прийняття низки профільних законів – «Про охорону культурної спадщини» (2000) [10], «Про охорону археологічної спадщини» (2004) [9] – і ратифікації у 2003 р. Європейської конвенції про охорону археологічної спадщини в Україні суттєво зросла кількість археологічних досліджень. Однак від 2004 р. до 2012 р. основний їх обсяг, здебільшого розвідки, був пов'язаний з археологічною експертизою земельних ділянок для виготовлення землевпорядної документації та оформлення земельних ділянок під нове будівництво [634].

Цей своєрідний «археологічний бум» через масовість замовлень привів до розбудови археологічної мережі в областях [634, с. 24–26]. Проте опір земельного і будівельного лобі, помилки фахового археологічного середовища у комунікації з депутатським корпусом, несистемна просвітницька діяльність призвели до внесення змін у нормативні акти, які дозволили забудовникам уникати обов'язкових археологічних обстежень територій та звели цю процедуру до бюрократичної формальності. Мáла ця ситуація і далекосяжні наслідки для вже існуючих археологічних структур – більшість філій і дочірніх підприємств припинили свою діяльність.

На сьогодні ІА НАН України, НДЦ РАС і ДП ОАСУ є основними виконавцями археологічних досліджень у зонах нового будівництва. Музеї, заповідники, комунальні заклади при ОДА, заклади вищої освіти здебільшого проводять невеликі дослідження згідно зі статутними завданнями і на території свого розташування.

2.3. Вивчення об'єктів археології на трасах прокладання магістральних трубопроводів

Історія археологічних досліджень на будівництві магістральних трубопроводів є слабо вивченою. Більше того, збереглось украй мало документів, особливо з радянського періоду. Адже великі трубопроводи були експортно орієнтованими, замовляли їхнє будівництво зазвичай загальносоюзні

трести з Москви, які зовсім не хотіли бачити археологів на ділянках будівництва. Лише у 1978 р. археологи *post factum* констатували, що, наприклад, нафтопровід-гігант «Дружба» збудовано без їхньої участі. Однією з причин такого підходу була відсутність дієвої системи органів охорони культурної спадщини і брак кадрового археологічного потенціалу [927, с. 102–103]. «Меліоративна лихоманка» 1960–1970-х років мобілізувала весь кадровий ресурс ІА АН УРСР та інших профільних установ. Зрештою, і території будівництва вважалися малоперспективними у порівнянні з десятками тисяч гектарів площ меліоративних систем: лише Дунай-Дністровська зрошувальна система на Одещині охоплювала 29,2 тис. га, Інгулецька зрошувально-обводнювальна система – 62,7 тис. га зрошення і 175 тис. га обводнення з-понад 1800 км каналів і майже 600 км колекторних мереж [1162; 1163]. Відвід же землі під першу нитку нафтопроводу «Дружба» становив максимум 2,3 тис. га, а під найдовший газогін в Україні «Союз» – не більше 5,2 тис. га.

Перші археологічні дослідження на нафтопроводах розпочались після відновлення незалежності України. Вони були пов’язані з проєктами Державного підприємства магістральних нафтопроводів «Дружба»[38]. Впродовж 1995–1999 років (5 польових сезонів) Львівський державний університет імені Івана Франка виконував науково-дослідну роботу з історико-археологічного дослідження території існуючих трас нафтопроводів «Дружба», Долина – Дрогобич та прилеглих до них земель у Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській і Рівненській обл. [334; 335; 336; 337; 474, с. 3–8; 338; 570, с. 16–18; 616, с. 29–32; 615, с. 214–217; 835, с. 209–210; 836, с. 17; 731, с. 363].

Якість досліджень (розвідок і розкопок) під час студентських археологічних практик бажала кращого. Показовими є факти виявлення нових об’єктів археології далеко за межами технічних коридорів нафтопроводів та

[38] Державне підприємство (ДП) створено в жовтні 1991 р. на основі частки загальносоюзного виробничого об’єднання «Дружба». 1998 р. ДП реорганізовано у Державне акціонерне товариство (ДАТ). У 2002 р. ДАТ «Дружба» і ДАТ «Придніпровські магістральні нафтопроводи» ввійшли до складу новоствореного ВАТ «Укртранснафта».

водночас – нищення будівельними траншеями відомих пам'яток. Наприклад, укріплене поселення-городище X–XIII ст. на околиці с. Городище Звягельського р-ну зазнало великих руйнувань під час прокладання через його центральну частину аж двох ниток нафтопроводу, а біля с. Бондарівка Коростенського р-ну знищено південну частину селища IX–XI ст. [338, с. 14, 29, 34, рис. 2, 16]. Як зазначив Микола Пелещишин, будівництво нафтопроводу «Дружба» велося швидкими темпами з повним ігноруванням вимог охорони культурної спадщини [334, с. 3–4].

У 1996–1997 роках Верхньодністрянською археологічною експедицією Інституту народознавства НАН України проведено обстеження, а згодом – археологічні розкопки і нагляд під час будівництва нафтопроводу НПС Жулин – НПС Дрогобич. На ділянці завдовжки 44 км виявлено 4 об'єкти археології [271, с. 1–17, рис. 1]. На мезолітичному поселенні Уличне-2 виконано рятівні археологічні дослідження на площі 128 м^2 [307, рис. 1; 773, с. 488–489].

Найбільшим з реалізованих проєктів нового будівництва трубопроводів після відновлення незалежності України є з'єднувальний нафтопровід НПК «Південний» – Західна Україна, або Одеса – Броди, завдовжки 674 км. Його прокладено у 1996–2001 роках через Львівську, Тернопільську, Хмельницьку, Вінницьку і Одеську обл. [1142; 1148; 646, с. 138–143] із залученням археологів.

У 1996–1997 роках експедиція ІА НАН України спільно з НДЦ РАС та науковцями Вінницького обласного краєзнавчого музею обстежила всю трасу цього нафтопроводу. У п'яти областях виявлено 106 різнотипних об'єктів археології (з них 77% – поселення), датованих від палеоліту до модерної доби (XVII–XVIII ст.) [281; 238; 122].

Упродовж 1996–1997 та 2000–2001 років виконано рятівні розкопки на площі 7194 м^2 на 17 поселеннях у межах смуги відведення. Експедиція ІА НАН України розкопала у Хмельницькій обл. поселення скіфського часу Стуфчинці-9, трипільське поселення Снітівка-І, черняхівське поселення

Стуфчинці-V [119; 266; 261; 538, с. 13–14]. НДЦ РАС у Львівській обл. дослідив два багатошарові поселення – Лукаші і Салашка [426; 268; 651], у Тернопільській – черняхівське поселення Очеретне-II [393], у Хмельницькій – поселення доби бронзи Збручівка I і черняхівське поселення Глядки I [427; 269; 650]. У Вінницькій обл. Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень Міністерства культури і мистецтв України дослідив чотири поселення – Федорівка, Слобода Носківецька, Стрільники, Жабокрич 1 [279; 280]. Спільною експедицією Управління охорони об'єктів культурної спадщини Одеської ОДА та ІА НАН України досліджено п'ять поселень у Котовському р-ні Одеської обл. – Мала Кіндратівка II, Федорівка III, Чапаївка II, Олександрівка I, Гідерім I [123].

Отже, розкопками було охоплено лише 16 % виявлених об'єктів археології, а щодо решти – у звітах відсутня інформація про вжиті заходи. Натомість описана «нетипова» методика дослідження об'єктів археології у смузі рекультивації – послідовне закладення кожних десять метрів «шурфів-розкопів» розміром 2 х 2 м. Чи було проведено рятівні дослідження в інших, крім Котовського, районах Одеської обл. – встановити не вдалося [123, с. 2–3, рис. 2.2, 8].

У 2001 р. Чернігівська обласна інспекція з охорони пам'яток історії та культури на півдні області обстежила траси будівництва нафтопроводів Талалаївка – ГПЗ Гнідинці і виявила 12 об'єктів археології, що потрапили у зону будівельних робіт і потребували рятівних досліджень. Уже на момент обстеження траншеєю нафтопроводу було розрізано три кургани та центральну частину черняхівського поселення Макушиха 1 [588, с. 116–117].

Від 2002 р. усі археологічні дослідження для Державного підприємства МНП «Дружба» виконував НДЦ РАС. Зокрема, у 2002 р. обстежено земельні ділянки під будівництво допоміжних об'єктів з'єднувального нафтопроводу НПК «Південний» – Західна Україна на Львівщині [304].

У 2003 р. експедиції НДЦ РАС провели археологічні розвідки у Дніпропетровській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Львівській, Одеській і

Херсонській обл. Зокрема, обстежено трасу проєктованого нафтопроводу Жулин – Надвірна[39] завдовжки 111 км [248; 313]. Для іншого проєкту – будівництва нафтопроводу Броди – Плоцьк (українська частина) – підготовлено попередній висновок про наявність пам'яток археології, а згодом проведено обстеження в межах смуги відведення протяжністю 104 км [247; 310; 312; 771, с. 282–309]. Однак проєктні рішення не були реалізовані вчасно, і для їх оновлення та корегування у 2012 р. НДЦ РАС підготував нові вихідні дані про наявність об'єктів археологічної спадщини в межах затвердженого варіанта проходження траси нафтопроводу завдовжки 127 км [106, с. 7–8]. Політичні маніпуляції Росії «заморозили» це будівництво.

Того ж 2003 р. НДЦ РАС на замовлення ВАТ «Інститут транспорту нафти» обстежив ділянки будівництва нафтопроводу км 154 НП Снігурівка – Одеса – МНТ «Південний» загальною протяжністю 52 км [264], а також ділянки у Дніпропетровській, Кіровоградській та Одеській обл. для проєкту будівництва лупінгів[40] у напрямку нафтопроводів Кременчук – Снігурівка і Снігурівка – Августівка [265, с. 5, рис. 1–3]. ІА НАН України мав обстежувати траси нафтопроводів у Миколаївській обл. Результати цих розвідок встановити не вдалось.

У 2004 р. НДЦ РАС на замовлення Державного підприємства МНП «Дружба» підготував попередній висновок про наявність пам'яток археології для розроблення проєктів капітального ремонту із заміною труби і виносом з аварійно-небезпечних зон нафтопроводу Броди – Держкордон [356, с. 6–7]. Ці матеріали стали основою для наступних розвідкових робіт упродовж 2007–2008 років на чотирьох ділянках км 0 – км 17, км 108, км 157 – км 165, км 205 – км 220 [413; 417; 418; 84]. На двох ділянках були отримані особливо цікаві результати. Перша ділянка – це винос нафтопроводів першої і другої черг Ду500 і Ду700 на ділянці км 157 – км 165 в обхід с. Розгірче (км 0,00 – км 11,7).

---

[39] У вересні 2005 р. введено в дію першу чергу НП Жулин – Надвірна на ділянці Долина – Надвірна.

[40] Лупінг – нитка трубопроводу, яку прокладено на окремих ділянках, щоби збільшити пропускну здатність основної нитки [39, п. 3.5].

Саме завдяки археологічним розвідкам на стадії проєктування тут вдалося скорегувати проєктні рішення і змінити напрямок прокладення траси нафтопроводу в обхід пам'ятки археології [413; 467, с. 506–519]. Друга ділянка – це капітальний ремонт першої черги із заміною труби DN 500 на ділянці км 0 – км 17,6. На ній вже у 2009 р. на восьми з дванадцяти локалізованих розвідками об'єктах археології було проведено рятівні розкопки в межах риття траншей під труби [84, с. 8, рис. 1; 690, с. 259–275; 277; 689, с. 259–261; 1097, с. 491].

Одним технічним коридором обабіч нафтопроводу «Дружба» прокладено магістральний нафтопродуктопровід, що транспортує дизельне пальне. У 2006 р. НДЦ РАС провів розвідки у Бродівському р-ні Львівської обл. у межах капітального ремонту траси № 1 ділянки 43 на відрізку км 69 – км 72. У 2008 р. на двох із п'яти локалізованих об'єктів археології проведено археологічний нагляд під час земляних робіт підготовчого етапу [412; 116; 276; 689, с. 259–261].

Газотранспортна система України значно розгалуженіша за нафто- і нафтопродуктопровідну, але й вона була на периферії «новобудовної» археології.

Під 1978 р. зафіксовано перші згадки про археологічні дослідження на великих газогонах: Закарпатська археологічна експедиція ІА АН УРСР працювала в межах будівництва магістрального газопроводу «Союз». Науковці обстежили його трасу і зафіксували 10 археологічних об'єктів – сім палеолітичних місцезнаходжень в околицях с. Малий Раковець, поселення біля сіл Дрисіна[41], Баркасово і Галоч [339, рис. 1, 3, 4, 49]. На багатошаровому поселенні Дрисіна в ур. Мала Гора розкрито 2500 м^2 площі та виявлено рештки 50 об'єктів пізнього неоліту, енеоліту, пізньої бронзи – раннього заліза і середньовіччя [795, с. 386–387; 343, с. 2]. Також закладено невеликий розкоп на поселенні III–IV ст. Галоч [339, с. 42–44].

[41] Сучасний Дерцен.

Масштабними стали археологічні дослідження на магістральному газопроводі Уренгой – Помари – Ужгород, який проклали через Сумську, Полтавську, Черкаську, Київську, Вінницьку, Хмельницьку, Тернопільську, Івано-Франківську й Закарпатську обл. Упродовж 1982–1984 років дослідження археологічних пам'яток у зоні будівництва цього газопроводу було основним завданням кількох новобудовних експедицій ІА АН УРСР – Лівобережної слов'яно-руської, Лівобережної, Лісостепової Лівобережної, Лісостепової Правобережної, Правобережної Лісостепової та Закарпатської [548, с. 69].

У Сумській обл. Лівобережною слов'яно-руською експедицією ІА АН УРСР 1982 р. на ділянці протяжністю майже 160 км виявлено 30 курганів, переважно доби раннього заліза. Найбільші з них мали сліди від селітроварного виробництва [398, с. 36–43, рис. 1, табл. 68–72; 918, с. 331]. Обстеження проводились у примусовий (наказовий) спосіб у межах строків планової теми досліджень без додаткових людських і матеріальних ресурсів. Це не сприяло якнайповнішим розвідкам. У звіті зазначено, що увага зосереджувалася саме на пошуку курганів, а не поселень [398, с. 36–37].

Влітку 1982 р. Посульським розвідковим загоном Лівобережної експедиції ІА АН УРСР засадженими полями і задернованими територіями пройдено полтавську і черкаську ділянки в охоронній смузі газопроводу завширшки 700 м. Виявлено 29 об'єктів археології (13 у Черкаській та 16 у Полтавській обл.), з яких 24 – це окремі кургани та курганні групи. У межі будівництва потрапляло 5 курганів і 3 поселення [402]. У 1985 р. Лісостеповою Лівобережною експедицією ІА АН УРСР повторно обстежено ділянку у Полтавській обл. в місцях, де будівельники зняли верхній шар рослинності і проклали трубу. Додатково до 16, виявлених у 1982 р., зафіксовано ще 19 об'єктів археології. Розвідки здійснювалися пішки, а ділянки на вододілах – проїздом. Уже прокладена траса газопроводу оминула кургани і городища, але перерізала кілька поселень, які були попередньо задерновані [432, с. 2–4, 28–29, рис. 1].

Лісостепова Правобережна експедиція ІА АН УРСР з липня до жовтня 1982 р. проводила археологічні дослідження по трасі газопроводу на території Київської [259], Черкаської, Вінницької [283] та Хмельницької [104] обл. На Київщині розкопано 9 курганів біля сіл Журавлиха, Лісовичі і Петровське, а в 1983 р. – ще 7 курганів з 19 похованнями поблизу Іванівки. Експедиція обстежила терени проєктованого будівництва Канівської ГАЕС і низку пам'яток скіфського часу Київщини і Черкащини. Було виявлено ранньоскіфське поселення (с. Червоний Хутір) і три пункти біля с. Лука, а також поселення зарубинецької культури (с. Бучак). Обстежені городища ранньоскіфського часу – Хотівське, Ходосівське і не відоме раніше біля с. Веприк (поблизу Фастова), курган «Переп'ятихата», кургани біля с. Рижанівка і курганний могильник біля с. Неморож на Черкащині [629, с. 273; 630, с. 289; 259, с. 1–46, рис. 1; 260, с. 1–35, рис. 1].

Учасниками Подільського загону Лісостепової Правобережної експедиції ІА АН УРСР у Вінницькій обл. обстежувалась ділянка газопроводу протяжністю 180 км, на якій було виявлено 31 об'єкт: 5 поселень трипільської культури, 15 – періоду пізньої бронзи, 8 скіфських курганів (у чотирьох пунктах) і одне поселення того ж часу, 6 – черняхівської культури, 2 – княжої доби. До смуги будівництва потрапило 15 пам'яток, з яких дослідники визначили 9 «найпридатніших для розкопок» [283, с. 1, 7, рис. 1; 712, с. 289].

Упродовж 1982–1984 років Подільським і Вінницьким загоном цієї ж експедиції розкопано 2 поселення трипільської культури – Ходаки (80 м^2) і Ялтушків (140 м^2), 2 кургани ямної культури біля с. Новоживотів, поселення скіфського часу біля с. Байраківка (177 м^2), поселення і могильник черняхівської культури біля с. Курники (646 м^2), поселення черняхівської культури Шершні (265 м^2), поселення білогрудівської культури Жуківці [713, с. 307–308; 714, с. 264; 284].

З аналізу звітів випливає, що багато об'єктів археології на етапі розвідок не було виявлено, бо «траса частково розвідана пішки, але переважно

автомобілем» [283, с. 1], а відомі об’єкти розкопувались вибірково і часто за межами будівельної смуги.

Ділянку газопроводу на території Хмельницької обл. у 1982–1983 роках досліджувала спільна експедиція Кам’янець-Подільського педагогічного інституту і Хмельницького загону Правобережної Лісостепової новобудовної експедиції ІА АН УРСР. У Дунаєвецькому, Городоцькому і Чемеровецькому р-нах виявлено 17 об’єктів археології (трипільської культури, скіфського часу, черняхівської культури і княжої доби IX–XIII ст.). На правому березі р. Студениці у с. Ставище розкопано селище черняхівської культури на площі 740 м^2 [104; 103; 515, с. 248–249].

На трасі газопроводу та його відгалужень на Закарпатті працювала Закарпатська новобудовна експедиція ІА АН УРСР впродовж 1982–1984 років. У 1982 р. в охоронній зоні газопроводу розкопано 2 кургани доби бронзи – раннього заліза поблизу с. Пацканьове і досліджено горн, який було виявлено неподалік після зняття будівельниками родючого шару ґрунту. У 1983 р. у с. Великі Геївці розкопано ділянку зруйнованого траншеєю газопроводу поселення IX–X ст. на площі 124 м^2. Поблизу с. Ратівці досліджено два поселення – римського часу (550 м^2) і I тис. н. е. (450 м^2). У с. Галоч розкопано два слов’янські житла, а в стінці траншеї над річкою біля с. Дубрівка зібрано крем’яні артефакти.

Великі розвідки і розкопки виконано у 1984 р. на відгалуженнях газопроводу в Берегівському і Мукачівському р-нах. Виявлено два слов’янські поселення VIII–IX ст. в околицях сіл Ракошино й Іванівка. Поблизу сіл Іванівка та Дідове локалізовано два поселення 1-ї пол. I тис. н. е. В околицях останнього обстежено ще два поселення доби раннього заліза. Траншеєю було пошкоджено поселення латенського часу поблизу м. Берегове. В стінках траншеї по обидва береги р. Верке виявлено рештки давніх споруд і зібрано численний матеріал. Як випливає з матеріалів наукового звіту за 1984 р., розкопки часто велися поспіхом і здебільшого виконувалися вже на поруйнованій землерийною технікою території [344; 342; 341; 792, с. 314–315; 798, с. 340–341].

Чи проводилися археологічні дослідження на ділянках газопроводу Уренгой – Помари – Ужгород у Тернопільській та Івано-Франківській обл. – невідомо. Серед опрацьованих наукових звітів та публікацій про це немає жодної згадки.

Для будівництва магістрального газопроводу «Прогрес» Закарпатська археологічна експедиція ІСН АН УРСР у 1986 р. провела розкопки на поселенні 1-ї пол. І тис. н. е. біля с. Ратівці на площі 720 м^2. Додаткові розкопки (40 м^2) були виконані і на поселенні доби раннього заліза Пацканьове, яке виявили у 1983 р. під час розвідок по газопроводу Уренгой – Помари – Ужгород [340].

У 1987 р. Закарпатським археологічним загоном Львівського державного університету обстежено територію газопроводу «Прогрес» завдовжки 10 км у межах с. Галоч. Виявлено низку давніх поселень, які важко локалізувати за матеріалами звіту. Проведені у 1986–1987 роках охоронні розкопки поблизу сіл Галоч і Ратівці згідно з планами розташовані поза межами будівництва газопроводу [99, с. 5–6, рис. 1, 5].

Масштабні розвідкові дослідження були проведені на будівництві газопроводів і в південному транзитному напрямку (табл. А.2).

У липні 1986 р. новобудовна експедиція «Газопровід» ІА АН УРСР обстежувала траси магістральних газопроводів у Одеській та Миколаївській обл.: Кременчук – Ананьїв, Ананьїв – Тирасполь – Одеса, Тирасполь – Ізмаїл. В охоронній зоні газогонів завширшки 700 м виявили 51 об'єкт археології, з яких 17 курганів, 3 поселення та 2 ділянки Траянового валу потрапляли у 50-метрову зону будівництва. Рятівні дослідження було рекомендовано провести на пам'ятках поблизу сіл Новосільське, Мирне, Новоселівка, Антонівка, Кучурган Одеської обл., біля сіл Олександрівка, Антонове, селища Доманівка Миколаївської обл. У тому сезоні археологи зосередилися на розкопках у межах будівництва компресорної станції «Орлівка», де було досліджено 500 м^2 античного поселення і 5 курганів поруч. Під час спорудження будмістечка археологи провели «нагляд за земляними роботами» з риття фундаментних котлованів на площі майже 800 м^2 і отримали цінні матеріали про нововиявлене

гето-дакійське городище. Після будівництва містечка територія пам'ятки стала недоступною для досліджень [433, с. 5–18, рис. 1, 2; 431, с. 39]. У 2001 р. біля с. Новосільське, між компресорною станцією «Орлівка» і колишнім будмістечком, закладено розвідкові шурфи загальною площею 128 м^2. У них археологічних об'єктів не виявлено [101, с. 51–53, рис. 1].

Південну частину газопроводу Тирасполь – Ізмаїл протяжністю понад 20 км, на південь і на північ від с. Новосільське, обстежував загін Дніпро-Дунайської експедиції ІА АН УРСР. На північній ділянці виявлено лише дві групи курганів. Дослідники припустили, що кургани, які тут існували, вже розкопані раніше в ході меліоративних робіт. Оскільки траса проходила вододілом, то його вони не обстежували, бо вважали непридатним для поселень [390, с. 10–11; 874, с. 336–337; 876, с. 414–415].

Як це часто траплялося під час будівництва 1980-х років, газопровід Кременчук – Ананьїв на відтинку від Ананьїва до Доманівки на момент обстеження археологами був побудований, а на ділянці Доманівка – Соколівка були викладені труби. Таку ж ситуацію зафіксовано і на газопроводі Ананьїв – Тирасполь – Одеса, де будівельні роботи були завершені на ділянці Ананьїв – Тирасполь. На трасі проєктованого газопроводу Тирасполь – Ізмаїл, поблизу с. Мирне Болградського р-ну, зафіксовано, що Траянів вал перерізаний старим газопроводом [433, с. 5, 10].

Одеська охоронно-новобудовна експедиція, сформована зі співробітників відділу Північно-Західного Причорномор'я ІА НАН України, в 1995 р. дослідила трасу проєктованої другої нитки магістрального газопроводу Ананьїв – Ізмаїл на двох ділянках протяжністю 74 км і 86 км, де локалізувала 9 об'єктів археології: 7 курганних груп із 15 насипів, рештки Траянового валу і ділянку поблизу Дунаю, де розташована низка різночасових поселень. Дослідники зафіксували руйнування античного оборонного валу внаслідок зведення будмістечка для болгарських працівників у 1986 р., що свідчить про упущення в роботі експедиції «Газопровід». Замовнику будівництва було запропоновано змінити трасу газопроводу в обхід поселень і курганів та

виконати рятівні археологічні розкопки ділянки Траянового валу, через який копатиметься траншея, оскільки зміна траси поза ним більш вартісна, ніж розкопки [325, с. 1–3, рис. 1–11].

Відділ охорони пам'яток Чернігівського історичного музею у 1987 р. провів охоронні археологічні розкопки на двох селищах X–XIII ст. біля сіл Клонів і Смолиголівка Чернігівської обл., через які мав бути прокладений газопровід до м. Славутич. На першому поселенні розкопано 1300 м^2 і виявлено рештки 19 споруд і 31 господарської ями, на іншому – в стінках траншеї зафіксовано рештки напівземлянки і господарської ями. З огляду на щільний графік будівництва першочергово розкопувалась площа в межах траншеї з наступною прирізкою до виявлених об'єктів [430, с. 1–26, рис. 1, 2, 69].

У 1989 р. Лабораторія охоронних археологічних досліджень Науково-виробничого об'єднання «Київкультрембудреставрація» Міністерства культури УРСР провела археологічні роботи на двох магістральних газогонах (табл. А.2). Зокрема, Києво-Чернігівська експедиція в межах охоронної зони завширшки 700 м у Київській і Чернігівській обл. обстежила 300 км траси газопроводу Тула – Шостка – Київ і виявила 7 давніх поселень. Попри те, що траншея газогону поруйнувала кілька поселень, охоронні дослідження провели на об'єкті, розташованому поза межами смуги будівництва [389, с. 1–5, 13, табл. 1–3, 7, 10, 15].

Відділом археології по Миколаївській та Херсонській обл. цієї ж Лабораторії в межах будівництва газопроводу Мар'ївка – Херсон – Крим із загальної протяжності ділянки 65 км обстежено лише 35 км на території Миколаївської обл. Виявлено одне поселення та 9 курганів. Решта траси залишилась нерозвіданою через відсутність автотранспорту [302, с. 1–9, рис. 1].

У 1989–1991 роках археологічна експедиція Львівського державного університету обстежувала трасу та околиці проєктованого магістрального газопроводу Ямал – Західний кордон. За три польові сезони проведено розвідки на території Івано-Франківської, Тернопільської та Хмельницької обл. Виявлено 82, 32 і 21 об'єкт археології відповідно, які датовані від пізнього

палеоліту до княжої доби. Зі змісту звітів зрозуміло, що одночасно з розвідками проводилося шурфування, а на деяких поселеннях виконано розкопки. Проте через надто схематичні плани розташування пам'яток важко ідентифікувати, які з них потрапили в межі проєктованого газогону і де були проведені розкопки. Вбачається, що абсолютна більшість старожитностей була виявлена не лише за межами смуги відведення, а й і поза межами 700-метрової охоронної зони. Навряд чи результати цих досліджень мали якесь прикладне значення для збереження пам'яток з огляду і на те, що підряднику будівництва було запропоновано звертатися до замовника або університету у разі самостійного виявлення під час будівництва газопроводу знахідок археологічного характеру. На це сподіватись було марно [286; 287; 288].

На початку 90-х років XX ст. будівництво великих газопроводів фактично зупинилося. Основна увага зосереджувалась на обслуговуванні та модернізації існуючих мереж у межах наявних технічних коридорів. Збільшились обсяги прокладання малих газопроводів-відводів для внутрішніх споживачів: на Київщині [715, с. 40], Тернопільщині [434, с. 1–14; 1017, с. 32; 121], Одещині [326, с. 1–15, рис. 1–11, 15; 774, с. 83–84; 244], Черкащині [742, с. 68], Вінниччині [102, с. 1–5, рис. 1, 2; 278, с. 1–3, рис. 1–5], Житомирщині [425, с. 1–4, рис. 1–4, 6, 8], Львівщині [293; 271, с. 1–17, рис. 1], Дніпропетровщині [938, с. 364–370; 362, с. 3–20, рис. 1; 361, с. 3, 10, рис. 1] та в Криму [128, рис. 1, 1а; 267, с. 1–9, рис. 1, 2; 585, с. 10–11; 285, с. 3, 23, рис. 1–4; 856, с. 114; 716, с. 80–82; 717, с. 85–87], де теж здебільшого прокладали газопроводи середнього тиску і невеликого діаметра (табл. А.2).

Багаторічними виконавцями археологічних досліджень у зонах будівництва газо- і нафтопроводів середнього тиску на нафтогазових родовищах на Лівобережжі були ДП ОАСУ і його дочірні підприємства («Старожитності Полісся» та «Слобідська археологічна служба») [594, с. 13–14; 595, с. 125–126; 596, с. 126; 592, с. 89; 126; 586, с. 108–109; 533, с. 7; 935, с. 293; 933, с. 305–306; 590, с. 176; 934, с. 176–177; 401; 936, с. 236–237; 937, с. 237–238; 403, с. 2–11, рис. 1], Центр охорони та досліджень пам'яток археології

управління культури Полтавської ОДА [901, с. 72; 903, с. 70; 681, с. 167; 678, с. 25; 680, с. 27–28; 904, с. 40; 896, с. 319] й Історико-культурний заповідник «Більськ» [909, с. 404; 907, с. 330–332; 899, с. 278–280; 900, с. 148–149; 653, с. 87–93], а на Правобережжі – НДЦ РАС [291; 323; 379; 380; 377; 378; 381; 382; 383; 384; 387; 865, с. 239–240; 868, с. 182–183; 864, с. 14–17; 866, с. 16–17] (табл. А.2; А.3).

Пожвавлення нового будівництва магістральних газопроводів відбулось у 2-й пол. 90-х років XX ст. У 1996 р. Закарпатський загін Вінницької археологічної експедиції ІА НАН України обстежив територію нового газопроводу Хуст – Сату-Маре в Іршавському, Хустському та Виноградівському р-нах. У межах смуги будівництва локалізовано одне багатошарове поселення кінця V–I тис. до н. е. в ур. Надь Егер біля с. Дякове. Надано рекомендації обійти цю пам'ятку або провести рятівні розкопки в межах смуги рекультивації розміром 8 х 90 м на площі 720 м^2 [272, с. 1–4, рис. 1–5]. Невідомо, чи пам'яткоохоронні заходи було виконано, але у 1999 р. газогін введено в експлуатацію.

Експедицією «Арциз – Тарутине» ІА НАН України у 2003 р. обстежено територію однойменного магістрального газопроводу у Тарутинському й Арцизькому р-нах Одеської обл. Виявлено 4 кургани, один з яких потрапляв в зону будівництва [243, с. 1, 6–7, рис. 3–5].

У 2005 р. для розроблення проєкту будівництва магістрального газопроводу Богородчани – Ужгород (I етап МГП Новопсков – Ужгород) ДП «Культурна спадщина Прикарпаття» ДП ОАСУ обстежило ділянку в Івано-Франківській обл. (км 54,4 – км 89,4), а НДЦ РАС – у Закарпатській обл. (км 89,4 – км 234,5). На загальній протяжності траси 180,1 км виявлено 14 об'єктів археології – 4 поселення, 7 місцезнаходжень археологічних матеріалів, один курган, рештки укріпленого табору та виробничого поселення [360, с. 1–12, рис. 1–4; 309; 234].

У 2010 р. ДП «Слобідська археологічна служба» у зоні будівництва виносу магістрального газопроводу «Союз» зі зсувонебезпечної ділянки на

Харківщині відкрито курганний могильник із 9 насипів. Тоді ж досліджено 15 різночасових поховань у 2 курганах у смузі будівництва [1010, с. 378].

Для розроблення ТЕО і проєктно-кошторисної документації будівництва магістрального газопроводу-інтерконектора Дроздовичі – Більче – Волиця (Львівська обл.) у 2015–2016 роках НДЦ РАС підготував вихідні дані про наявність відомих об'єктів археології в межах розроблення варіантів проходження траси газопроводу й обстежив затверджений маршрут [111]. За результатами розвідок сформовано рекомендації щодо археологічних досліджень (розкопок і нагляду) на площі 57 000 м^2 [420; 385; 869, с. 135–138].

Після укладення у грудні 2014 р. Україною міжнародної фінансової угоди було запущено масштабний проєкт з реконструкції, капітального ремонту та технічного переоснащення одного з найбільших магістральних газопроводів Уренгой – Помари – Ужгород [4]. За власні кошти та кошти міжнародних кредиторів АТ «Укртрансгаз» мав замінити труби на декількох ділянках[42] лінійної частини газопроводу загальною протяжністю 176,17 км і оновити обладнання на компресорних станціях.

У 2016 р. НДЦ РАС обстежив газогін на ділянці км 3851,3 – км 3878,9 у Вінницькій обл. Крім поселення Троща-1 доби бронзи, виявленого у 1982 р. в межах будівельної смуги, локалізовано ще два відомі поселення – Попівка-1, Попівка-2 та виявлено нове поселення доби бронзи Тягун-1 [423; 120]. У 2017 р. Подільська археологічна експедиція провела археологічні розкопки на площі 3275 м^2 і здійснила археологічний нагляд за земляними роботами на цих об'єктах [290; 296; 298; 349; 815, с. 7; 637, с. 376; 484, с. 373; 809, с. 14–15].

Одним з останніх проєктів у газовій галузі, до яких були залучені археологи, стало розроблення ТЕО будівництва газопроводу-відводу до м. Маріуполь від магістрального газопроводу Шебелинка – Дніпропетровськ – Кривий Ріг – Ізмаїл – Енергодар. У рамах цього проєкту науковці НДЦ РАС і Запорізького національного університету підготували звіт про оцінку впливу

[42] Ділянки МГП км 3364,5 – км 3391,2, км 3488,62 – км 3519,87, км 3616,8 – км 3626,62, км 3729 – км 3749,02, км 3851,3 – км 3878,9, км 3974,77 – км 4008,45, км 4101,3 – км 4128,4.

планованої діяльності на археологічну спадщину. В межах опрацьованої території розташовано 583 відомих і ймовірних об’єктів археології, з яких понад 95 % – це кургани і курганні групи, що обумовлено характером ландшафту степу [222, с. 63, 79–119, рис. 1–5].

2.4. Розвідки та розкопки вздовж нових повітряних ліній електропередач

Земляні роботи з будівництва повітряних ліній електропередач значно менші, ніж під час копання траншей трубопроводів, не мовлячи вже про автомобільні дороги, хоча довжина ЛЕП значно перевищує сукупну протяжність усіх трубопроводів та автодоріг. Оцінка археологами такого типу лінійних об’єктів як «малоперспективні» разом із перманентним браком фахівців «забезпечили» їм мінімальну увагу дослідників і мізерну історіографію. Більше 20 тис. км збудованих у 1960–1990-х роках магістральних повітряних ліній так і не були досліджені археологічно. Інформація про перші дослідження в зонах такого будівництва з’являється після прийняття Закону України «Про охорону археологічної спадщини» (2004) [9]. Сукупна довжина ліній електропередач значно перевищує протяжність усіх трубопроводів.

У 2006 р. експедиція відділу Північно-Західного Причорномор’я ІА НАН України обстежила дві траси під проєктовані ЛЕП 110 кВ Арциз – Болград (завдовжки 87,7 км) і ЛЕП 330 кВ Болград – Буджак – Рені (завдовжки 45 км). Вони перетинають Буджацький степ зі сходу на захід переважно вододілами. Суцільними дослідженнями охоплено смугу відведення завширшки 10 м. Безпосередньо в зоні будівництва розташовано 4 курганні могильники і рештки Траянового валу. Ці об’єкти були виявлені ще у 1960–1970-х роках, але більшість з них і досі не взято на державний облік. Зі звіту про розвідки не зрозуміло, чи в кінцевому варіанті проєкту будівництва були передбачені якісь пам’яткоохоронні заходи [245, с. 1–16, рис. 1–7].

На початку XXI ст. поступово розгортався процес модернізації існуючих ліній, заклавши передумови тривалої і плідної, хоча не завжди простої співпраці між НДЦ РАС і НЕК «Укренерго», іншими проєктними та будівельними організаціями зі сфери енергетики.

У 2008 і 2011 роках НДЦ РАС обстежив ділянки під проєктування ПЛ 330 кВ Західноукраїнська – Богородчани з реконструкцією ПС 330/110/10 кВ Богородчани (Львівська, Івано-Франківська обл.) загальною протяжністю 56,5 км. Локалізовано 14 різночасових об'єктів археології. У 2019 р. проведено розкопки (356 м^2) під електроопори. На трьох багатошарових поселеннях виявлено матеріали від палеоліту до модерної доби [98; 49; 301; 760, с. 66–70; 762, с. 152–154].

У 2009–2010 роках на заліснених теренах Рівненської, Житомирської, Київської та Хмельницької обл. НДЦ РАС обстежив 488 км 21-метрової смуги відведення під проєктування траси ПЛ 750 кВ Рівненська АЕС – Київська і захóду ПЛ 750 кВ ЧАЕС – ХАЕС на ПС 750 кВ Київська. Локалізовано 67 об'єктів археології, з яких 43 – в межах будівництва [50; 242]. Впродовж 2011–2012 років на стадії будівництва Поліською експедицією НДЦ РАС проведено розкопки (4811 м^2) на 16 об'єктах археології [239; 240; 241; 292; 730, с. 160–180; 733, с. 222–223; 846, с. 158; 816, с. 143–159; 773, с. 89–104].

У 2010 р. НДЦ РАС підготував вихідні дані про наявність пам'яток археології для вибору місць розташування земельних ділянок і оформлення матеріалів у смузі будівництва ПЛ 330 кВ Луцьк Північна – Тернопіль (Тернопільська, Рівненська, Волинська обл.). У 2011 р. виконано попереднє обстеження траси протяжністю 221,4 км. У межах проєктованої смуги тимчасового відведення завширшки 14 м локалізовано 97 об'єктів археології різної культурно-хронологічної приналежності [112; 257, с. 17–18, рис. 2–4]. Через проблеми з відведенням земельних ділянок під будівництво опор і припинення фінансування проєктні роботи і археологічні дослідження зупинено.

На Вінниччині у 2010–2011 роках під час проєктування і будівництва ПЛ 330 кВ Дністровська ГАЕС – Бар з реконструкцією ПС 330 кВ Бар, обстежено 72 км траси і розкопано 6 із 8 виявлених об'єктів археології на ділянках під електроопори (718 м^2) [48; 320; 289; 735, с. 153–155; 847, с. 152–170].

Дослідження в межах будівництва захóдів ПЛ 330 кВ ЧАЕС – Північна на ПС 750 Київська у Київській обл. супроводжувалися спробами замовника (НЕК «Укренерго») уникнути виконання археологічних робіт. У 2013 р. експедиція НДЦ РАС за власні кошти попередньо обстежила смугу відведення і довела факт наявності в її межах об'єктів археології. Лише у 2017 р. було укладено договори на виконання археологічних вишукувань (розвідок), розкопок та нагляду. У смузі відведення кінцевого варіанта цієї траси лінії електропередач завширшки 17 м і завдовжки 76 км виявлено 17 об'єктів археології [62; 416; 353; 817, с. 108]. На 4 земельних ділянках під опори розкопано 268 м^2 давніх поселень, а на 12 – забезпечено археологічний нагляд [229; 348; 543, с. 370–371; 814, с. 107–108; 812, с. 258–280].

Для розроблення ТЕО нового будівництва ПЛ 330 кВ Чернівецька – Тернопільська з реконструкцією ПС 330 кВ Чернівецька та ПС 330 кВ Тернопільська у Тернопільській і Чернівецькій обл. НДЦ РАС підготовлено вихідні дані про наявність об'єктів археології (2014) і Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину (2022). По двох альтернативних варіантах протяжністю 155 і 160 км отримано інформацію про 239 об'єктів археології [109]. До рекомендованого варіанта завдовжки 143,3 км потрапило 163 відомі об'єкти археології [214, с. 33–35, 58–60, рис. 2–5].

У 2014–2015 роках Пізньоскіфська експедиція ІА НАН України на городищі Львове у Херсонській обл. провела розкопки в місцях розташування двох опор під будівництво ПЛ 750 кВ Запорізька АЕС – Каховська ГЕС. Перший розкоп (400 м^2) потрапив на вал акрополя, другий (525 м^2) – на житлову частину городища [861, с. 245–246; 862, с. 194–195]. На цій же ділянці лінії електропередач у 2018 р. Херсонська експедиція ІА НАН України

неподалік с. Каїри дослідила п’ять курганів (енеолітичний, скіфський і три – доби бронзи) [371; 860, с. 217; 829, с. 215–225].

Продовженням цієї лінії мала стати друга південна високовольтна магістраль Каховська – Приморська – Дністровська ГАЕС – ХАЕС (із захóдами 330 кВ і 750 кВ) завдовжки 1270 км. У 2015 р. НДЦ РАС у складі передпроєктних робіт з’ясував, що в смугу цієї лінії електропередач завширшки до 20 км потрапляє 507 об’єктів археології (Херсонська, Миколаївська, Одеська, Вінницька і Хмельницька обл.) [354, с. 11–14, рис. 1–11]. Наступним етапом досліджень мали стати археологічні розвідки. Однак початок повномасштабного вторгнення Росії скасував ці плани.

У 2017 і 2018 роках Східноукраїнською експедицією ДП ОАСУ обстежено територію нового будівництва ПС 500 кВ Кремінська зі захóдами ПЛ 500 кВ Донбаська – Донська та ПЛ 220 кВ Кремінська – Ювілейна (Луганська обл.). Протяжність лінії становила 50,15 км, під’їзних доріг – 9 км. На обох берегах р. Сіверський Донець у смузі тимчасового відведення під опори ПЛ розкопано 868 м^2 [931, с. 106–108].

Нова ПЛ 330 кВ Побузька – Тальне – Поляна з ПС 330 кВ Тальне протяжністю 240,5 км мала перетинати Черкаську, Кіровоградську та Миколаївську обл. У 2018 р. в її інженерному коридорі НДЦ РАС і Черкаська експедиція ДП ОАСУ виявили 93 різночасові об’єкти археології, з яких у смугу відведення завширшки 14 та 17 м потрапило 59 об’єктів, на яких потрібно було виконати археологічні розкопки до початку і забезпечити археологічний нагляд під час будівництва лінії [166; 391; 688, с. 236–238].

У 2019 і 2023 роках НДЦ РАС виконав археологічні дослідження на стадіях ТЕО і проєктування нового будівництва ПЛ 330 кВ Дністровська ГАЕС – ПС 750 кВ Вінницька у Вінницькій і Чернівецькій обл.: по двох альтернативних варіантах проходження траси (завдовжки 146,5 км і 167,9 км) зібрано дані про 161 відомий об’єкт археології [328, с. 49–50, 59–60, рис. 2]. У 2023 р. розвідкова експедиція обстежила затверджений варіант траси ПЛ (138,4 км) і локалізувала 76 різнотипних і різночасових об’єктів археології, з

яких 70 – у смузі відведення. Для 54 об'єктів передбачено археологічні розкопки або нагляд на етапі будівництва лінії [167].

Для розроблення ТЕО нового будівництва ПЛ 330 кВ Куп'янськ – Кремінська з перевлаштуванням ділянки ПЛ 500 кВ Донська – Донбаська (Луганська і Харківська обл.) НДЦ РАС у 2019 р. виконав оцінку впливу на археологічну спадщину для ділянки протяжністю 33 км. Отримано дані про 27 різночасових об'єктів археології [330, с. 41, 50–51, рис. 2]. Подальші проєктні роботи зупинено через брак фінансування і початок повномасштабної війни.

Розвиток вітрових електростанцій (ВЕС), який розпочався на півдні України зі запровадження у 2009 р. «зеленого тарифу», зумовив нове будівництво повітряних ліній для їх сполучення з енергетичною системою країни.

Одну з таких ліній – від Азовської ВЕС до ПС Молочанськ у Запорізькій обл. протяжністю 90 км – було обстежено НДЦ РАС у 2019 р., а вже у 2021 р. Мелітопольська експедиція провела археологічні розкопки (666 м^2) у місцях спорудження опор – на одному кургані і трьох поселеннях. На 24 об'єктах було забезпечено археологічний нагляд. Заходами з мінімізації негативного впливу охоплено 30 із 39 об'єктів археології, розташованих у межах 14-метрової смуги тимчасового відведення [165; 303; 124].

У 2020 р., обстежуючи ділянку ПЛ 220 кВ Стрий – Борислав протяжністю 9 км, у місці обходу карстових явищ (Львівська обл.) НДЦ РАС локалізовано 9 об'єктів археології – 7 різночасових поселень, окремий курган і курганну групу. На 6 об'єктах передбачено розкопки до початку будівництва цієї ділянки [179].

З Указу Президента України [19], який стосувався заходів з енергетичної безпеки, у грудні 2005 р. розпочалось розроблення проєкту будівництва ПЛ 330 кВ Новоодеська – Арциз. Лінія мала забезпечити електроенергією південну частину Одещини в обхід Республіки Молдова. Вже у 2009 р. на громадське обговорення було представлено перший проєкт будівництва. Фактично ж

роботи розпочалися через 10 років й активізувалися після повномасштабного вторгнення РФ.

У 2022 р. експедиція НДЦ РАС спільно з ІА НАН України (відділ археології Криму та Північно-Західного Причорномор'я) обстежила трасу повітряної лінії протяжністю 68 км у смузі завширшки 17 м. Під час розвідок повторно оглянуто 7 відомих об'єктів археології, а також виявлено 11 нових, серед яких давні поселення і кургани. У смузі відведення були розташовані 17 об'єктів, для 12 з них розроблено заходи компенсаційного характеру [164; 370; 854, с. 171–174]. У 2024 р. Одеською експедицією НДЦ РАС на 7 об'єктах археології проведено археологічні розкопки на площі 2127 м^2, ще на кількох об'єктах забезпечено археологічний нагляд за земляними роботами під час влаштування фундаментів опор [254; 255].

У 2023 р. значно зросла кількість проєктів на об'єктах енергетики, що було зумовлено вжиттям заходів для забезпечення енергетичної незалежності держави.

Розвідковими загонами НДЦ РАС у співпраці з ДП ОАСУ для розроблення проєктної документації на будівництво фортифікаційних споруд і встановлення обладнання у квітні–липні 2023 р. обстежено 21 ділянку ПС 330 / 400 / 750 кВ у Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Київській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Харківській, Чернігівській обл. Археологи зафіксували факти початку будівництва енергетичних об'єктів ще до затвердження проєктних рішень по них, а на багатьох будівельних майданчиках вже були вириті котловани.

Для нового будівництва ПЛ 330 кВ Львів південна – Львів західна НДЦ РАС обстежено ділянку протяжністю 47,5 км у смузі завширшки 14 м. Виявлено 5 різночасових об'єктів археології: поселення, три місцезнаходження та курган. Для трьох об'єктів розроблено заходи з пом'якшення негативного впливу [168].

Наприкінці 2023 р. для проєкту реконструкції ПЛ 330 кВ Чорнобильська АЕС – Київська та ПЛ 330 кВ Чорнобильська АЕС – Славутич з утворенням нової ПЛ 330 кВ Київська – Славутич НДЦ РАС підготував звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину (Київська і Чернігівська обл.). У смузі протяжністю майже 102 км і завширшки до 10 км розташовано 105 відомих і 59 ймовірних об'єктів археології. Лише п'ята частина об'єктів археології має статус пам'яток і перебуває на державному обліку [215, с. 107–110, 123–125, рис. 2].

2.5. Археологічні дослідження у зонах будівництва автомобільних доріг

Перші згадки про археологічні дослідження в зоні будівництва автодоріг України походять з 2-ї пол. 60-х років XX ст.

У 1965–1969 роках Південнобережний загін Кримської археологічної експедиції ІА АН УРСР виконував дослідження під час будівництва автомобільної дороги Ялта – Севастополь [705, с. 69; 725, с. 53]. У 1967 р. загін із п'яти груп одночасно з розвідками розкопував пам'ятки, які частково або повністю були знищені прокладанням шосе. У тому ж році між Форосом і Тесселі в межах будівництва дороги відкрито рештки кам'яного храму XII–XIV ст. За 2 км від нього виїмкою під нову дорогу сильно поруйновано поселення X–XV ст. У 1968 р. на роздоріжжі шосе у напрямку с. Бекетово експедицією зафіксовано руйнування великого середньовічного могильника під час будівництва автодороги і пов'язаних з нею споруд. На розкопі площею 200 м^2 виявлено 34 підплитові поховання X–XII ст. Ще раніше, у 1936 р., під час встановлення на території могильника бетонних основ високовольтної лінії електропередач, сюди запрошувався археолог О. С. Мойсєєв, однак публікацій він не робив, а його приватний архів не знайдено [571, с. 51–52; 725, с. 53; 633, с. 85].

Чимало археологічних пам’яток відкрито у 1975 р. під час будівництва об’їзної дороги Ужгорода. Недосліджені, вони були знищені «будівництвом дороги і новими будовами», про що у 1987 р. з жалем констатували учасники Закарпатської археологічної експедиції ІСН АН УРСР [345, с. 2].

У 1990–1991 роках між Дирекцією автомобільних шляхів, що будуються у Тернопільській обл., та НВК «Археолог» укладено низку договорів на виконання археологічних досліджень на ділянках проєктування і будівництва нових автомобільних доріг, переважно місцевого значення.

У 1990 р. Тернопільським загоном Західноукраїнської експедиції обстежено 12 ділянок загальною протяжністю 34,8 км у 8 р-нах Тернопільщини на площі майже 788 га. Проходження здійснено смугою завширшки до 200 м, а також вивчалися об’єкти археології і на прилеглих територіях [373, с. 3–44, рис. 1]. Археолог Олександр Ситник зазначив, що «в результаті обстеження охоронної зони в межах прокладки нових шляхів виявлено ряд нових пам’яток археології, окремі з яких були уже частково знищені земляними роботами під час нівелювання поверхні під забудову» [373, с. 4].

У тому ж 1990 р. після археологічних розвідок Західноукраїнська госпдоговірна археологічна експедиція НВК «Археолог» заклала «розвідкові розкопи» [373, с. 5, 8–14, 17, 26–28, 38–44, рис. 1, 6, 3, 20, 25, 40, 56] на поселеннях Воля III, Воля IV та на кременеобробній майстерні Воля V (табл. А.4) [372, с. 3–50, рис. 1, 2, 5, 7, 15–17].

У 1991 р. Тернопільським філіалом НВК «Археолог» на території 7 р-нів було обстежено 17 ділянок (від 1,7 км до 10 км) загальною протяжністю 76,3 км у межах смуги завширшки 200 м і на площі майже 15 км^2 [282, с. 3–6, рис. 1а, 1–2]. На деяких відтинках додатково обстежувалися уже відомі пам’ятки, які не потрапляли в зону будівництва. Зауважимо, що багато проєктованих ділянок співпадало з уже існуючими польовими дорогами [282, с. 1–27, рис. 1а]. Очевидно, що використання цих ґрунтових шляхів та вододільні території не сприяли високій результативності археологічних пошуків – 6 об’єктів археології на 76,3 км проєктованих доріг.

У червні–серпні 1991 р. Західноукраїнська госпдоговірна археологічна експедиція НВК «Археолог» дослідила 3 пам'ятки біля с. Лошнів – поселення Лошнів I та Лошнів II, городище Лошнів III – у смузі будівництва дороги (табл. А.4) [374, с. 3–4, 38–39, рис. 1, 2; 375, с. 3–4, 29–30, рис. 1–4; 376, с. 3–15, рис. 1–5].

У 1992 р. Житомирська експедиція ІА НАН України досліджувала ділянки посаду-селища літописного міста Возвягель, які потрапляли в зону будівництва об'їзної автодороги навколо м. Новоград-Волинський на трасі М-06 Київ – Чоп. На місці майбутнього земляного полотна в межах розкопу площею 1444 м^2 виявлено рештки 16 археологічних об'єктів VII–VI ст. до н. е. і 2-ї пол. XII – сер. XIII ст. [605, с. 60–61].

Під час розширення автодороги Чернігів – Новгород-Сіверський проведено рятівні розкопки на багатошаровому поселенні Новоселівка-3. На 2200 м^2 досліджено рештки 5 споруд і 59 господарських ям [591, с. 47–48].

Через економічні негаразди середини 1990-х років нове будівництво доріг практично зупинилося. Лише на початку 2000-х років відбулось повільне пожвавлення у дорожній галузі, що відразу проявилося в археологічних дослідженнях у зонах такого будівництва.

Першим проєктом стала концесійна автомобільна дорога Краковець – Львів протяжністю майже 85 км. У 2000 р. Верхньодністрянською археологічною експедицією Інституту народознавства НАН України обстежено проєктований варіант її проходження. За результатами розвідок локалізовано 22 поселення і місцезнаходження археологічних матеріалів, два городища і сім ймовірних місць розташування об'єктів археології [270, с. 33].

На замовлення Консорціуму «Трансмагістраль» упродовж 2003–2005 років експедиціями Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та НДЦ РАС проведено археологічні розкопки в зоні будівництва I, II і III черг концесійної автомобільної дороги Краковець – Львів [399; 400]. Обома виконавцями на 14 об'єктах археології досліджено 5114 м^2 площі, що становить не більше 5 % сукупної території пам'яток, яка потрапляє у смугу відведення

концесійної автомобільної дороги і може бути зруйнована в результаті її будівництва [117, с. 57].

Інститутом українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України на 10 об'єктах археології поблизу сіл Роснівка, Калинівка, Рулеве, Добростани, Черчик, Бірки, Завадів, Гряда розкопано 3588 м^2 площ давніх поселень, що потрапили у створ траси [805, с. 41; 806, с. 37–40; 524, с. 47–49; 808, с. 47–49; 262; 346; 347]. Додатково виявлено ще 15 різночасових (датованих від мезоліту до пізнього середньовіччя) об'єктів археології – поселення, місцезнаходження археологічних матеріалів і курганний могильник [805, с. 39].

Серед найцікавіших результатів – дослідження виробничого осередку IV ст. н. е. на поселенні черняхівської культури Гряда I неподалік Львова [347, с. 50–66; 524, с. 47–49; 525, с. 184].

Непересічним відкриттям стала пастуша будівля-«стая» доби раннього заліза на двошаровому поселенні Добростани I. Її виявлено на маловивченому пограниччі впливів висоцьких, північнотракійських, пізньочорноліських і ранньоскіфських культур Поділля і Наддністрянщини з культурами лужицького кола [347, с. 5–10; 784, с. 102–112; 1099, с. 219–230].

Поблизу с. Рулеве на піщаній дюні частково розкопано поселення доби бронзи Рулеве II. За матеріалами досліджень простежено тваринницьку модель господарювання носіїв тщинецької культури [346, с. 8–14; 1099, с. 230–238].

На поселенні Черчик II у 2003 р. розкопано кілька житлових напівземлянок і господарських споруд. Отримані матеріали свідчать про високий рівень залізодобувного ремесла на цьому селищі кінця X – XI ст. [262, с. 29–47; 807, с. 280–296].

Неякісне виконання Верхньодністрянською експедицією археологічних розвідок у смузі відведення дороги Краковець – Львів у 2000 р. та недбалість у розробленні заходів із пом'якшення негативного впливу на об'єкти археології[43]

[43] У 2004 р. Консорціум «Трансмагістраль» провів закупівлю археологічних розкопок перед планованим будівництвом дороги. Однак тендерна документація для претендентів не містила даних про вид, площі чи місця проведення таких досліджень: «На підставі цих документів

зумовити повторне проведення розвідок у 2005–2008 та 2018–2019 роках. Як результат, суттєво збільшилась кількість об'єктів археології у межах території проєктування дороги – з 47 до 82 [256, с. 7, рис. 1; 870, с. 116–117].

Експедицією Інспекції охорони пам'яток історії та культури Управління культури Чернігівської ОДА у 2001 р. проведено рятівні роботи в зоні реконструкції автошляхів біля сіл Олександрівка 2 (320 м^2) та Козари (2000 м^2) (табл. А.4) [593, с. 118–119; 127].

У 2003 р. відновилось будівництво автодороги Н-18 Івано-Франківськ – Бучач – Тернопіль на ділянці об'їзду м. Бучач, а в 2004 р. НДЦ РАС проведено охоронні археологічні розкопки на 4 пам'ятках – поселеннях Підзамочок-І та Підзамочок-ІІ (обстежені у 1987, 1991, 2003 роках), Рукомиш-ІІ та Рукомиш-ІІІ (обстежені у 1997 і 2003 роках) [282, с. 3–6, рис. 1а, 1–2; 321, с. 5, 19-20, рис. 1–3, дод. ІІІ; 125, с. 5, 19–20, рис. 1; 316, с. 5, 17–18, рис. 1–2; 394; 392, с. 4–17, рис. 1–4; 980, с. 318–319]. Культурний шар пам'яток зазнав сильного руйнування через самовільне виконання будівельниками земляних робіт підготовчого етапу.

Реконструкція автодороги М-05 Київ – Одеса впродовж 2003–2004 років стала експериментальним проєктом для економіки країни і розвитку територій, дотичних до цієї дороги. Водночас вона й оголила низку проблем, пов'язаних не лише з масштабами корупції у цій галузі, а й станом охорони культурної спадщини в зонах нового будівництва і реконструкції існуючої мережі доріг.

Через «стахановські» методи виконання будівельних робіт часто не бралась до уваги безповоротна шкода, яку завдають давнім пам'яткам ці роботи. Участь археологів у проєктах була радше всупереч усім перепонам, ніж планомірна і злагоджена партнерська робота зі замовником будівництва.

У 2003 р. Дністро-Бузькою експедицією ІА НАН України в Одеській обл. (км 275,1, км 338,5, км 370,1 траси) розкопано три кургани з більш ніж 50 різночасовими похованнями, які підлягали знесенню у зв'язку з будівельними

Претендент самостійно визначає види і обсяги виконання рятівних археологічних робіт, формує одиничні розцінки та інші супутні витрати, які входять в договірну ціну» [400, с. 3].

роботами на цій трасі [608, с. 141–145]. Побузькою експедицією ІА НАН України за участі студентів Києво-Могилянської академії досліджено 2 кургани з 5 похованнями ямної культури в смузі розширення у Кіровоградській обл. поблизу сіл Шевченківське (курган Бузок на км 265 траси) та Синьки (курган Синиця на км 239 траси) [947, с. 334–335].

Археологічною інспекцією управління культури Черкаської ОДА за участі ІА НАН України у 2003–2004 роках проведено рятівні археологічні дослідження на багатошаровому поселенні біля с. Шарин і поселенні доби бронзи біля м. Умань, розташованих у смузі реконструкції автодороги М-05 Київ – Одеса.

Науковці констатували, що культурний шар поселення Шарин (км 220 автодороги) у межах смуги діючої автодороги був зруйнований ще під час її будівництва (1950-ті роки) і подальшої реконструкції (1980-ті роки). Тому у 2003 р. було досліджено частину поселення (263 м^2), яка потрапляла під розширення дороги [275, с. 9–24, рис. 10, 11]. Дослідження було продовжено у 2004 р., оскільки поблизу місця спорудження нового мосту виявлено поруйновану землерийною технікою площадку з перепаленої глини та рештки господарських ям. Там був закладений розкоп площею 210 м^2. Частину об’єктів довелося досліджувати під ковшем екскаватора. Виявлено археологічні матеріали енеоліту і доби пізньої бронзи [687, с. 19–23; 274, с. 6–31, рис. 1, 2]. Поселення Умань на момент досліджень також було значно поруйноване будівельниками (табл. А.4) [274, с. 31–33, рис. 50, 51]. Дослідники звертали увагу на варварське ставлення до культурної спадщини як звичайних робітників, так і керівництва підрядних організацій. Попри наявність датованого ще 1990 р. висновку сектору археології Черкаського краєзнавчого музею про розташування відомої пам’ятки в межах планованої реконструкції, замовник будівництва – «Уманьавтодор» – так і не забезпечив фінансування досліджень, що призвело фактично до виконання рятівних робіт за кошти інспекції [274, с. 4–5, 41, дод. 1].

Невеликі дослідження вздовж траси М-05 були проведені й НДЦ РАС. У 2004 р. підготовлено попередні дані щодо наявності пам'яток археології для техніко-економічного розрахунку розвитку дороги з метою її подальшої платної експлуатації [359]. У 2011, 2021 і 2023 роках обстежено ділянку км 17+740 – км 87+000 і місця облаштування нових транспортних розв'язок [201; 157; 158], на яких виявлено 6 об'єктів археології – чотири поселення, одну курганну групу і ділянку земляних оборонних укріплень – «Змієвих валів» в околицях с. Здорівка [83].

У складі кількох проєктів (2004–2023 роки) капітального ремонту автодороги М-06 Київ – Чоп (на м. Будапешт через Львів, Мукачево, Ужгород) НДЦ РАС виконав на окремих ділянках дороги археологічні розвідки і розкопки.

У 2007 р. експедиція НДЦ РАС разом із загоном ІА НАН України проводила охоронні археологічні дослідження поселень поблизу с. Йосипівка у Буському р-ні Львівської обл. в межах зони будівництва цієї автодороги на площі понад 12 тис. м^2. У результаті було виявлено та задокументовано археологічні об'єкти та артефакти, які мають важливе наукове значення для вивчення давньої історії регіону [734, с. 225–230; 736, с. 231–237; 739, с. 61–62; 295; 732, с. 251–260; 737, с. 54–56; 635].

На початку 1990-х років стартувало проєктування південно-східного обходу м. Дубно (Рівненська обл.), а незадовго і будівництво його першої і другої ділянок. Однак криза середини 1990-х років призупинила і цей проєкт. Було насипане тільки земляне полотно. У 2020 р. експедиція НДЦ РАС спільно з місцевими археологами обстежила три ділянки загальною протяжністю 12 км на площі понад 84 га. У межах смуги відведення локалізовано 13 об'єктів археології, з яких 8 були нововиявленими. Окрім цікавих наукових результатів, розвідками зафіксовано, що недобудована дорога пошкодила п'ять давніх поселень. Попри це, на виявлених поселеннях заплановано розкопки і нагляд на площі понад 134 тис. м^2 [137, с. 19–34, 54–56, рис. 3–5, 10; 144, с. 18–31, 51–52, рис. 2–3, 5; 154, с. 18–29, 49–51, рис. 3–5; 113, с. 20–59, 73–75, рис. 2–4, 16, 38].

Ще одним «знаковим» проєктом для дорожньої галузі стала масштабна реконструкція автомобільної дороги Н-31 Дніпро – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка[44] завдовжки 159,7 км, яка пролягає через Дніпропетровщину і Полтавщину. Дорога мала стати першою повноцінною бетонною магістраллю.

У Дніпропетровській обл. по цій трасі з 2002 р. плідно працювала Дніпропетровська цільова археологічна експедиція (Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара), а згодом – Дніпровська археологічна експедиція ДП ОАСУ [830, с. 322–326].

Упродовж 2003–2006 років Дніпропетровською цільовою археологічною експедицією проведено розвідки і розкопки по трасі будівництва автомобільної дороги Дніпропетровськ – Решетилівка у Дніпропетровській обл. (табл. А.4). У 2003–2004 роках в околицях с. Лобойківка в межах проєктування та будівництва дороги на відрізку 7 км і в смузі завширшки 100 м локалізовано поселення і 12 насипів та 5 місць розташування курганів, які були зруйновані під час будівництва місцевої дороги Лобойківка – Дніпродзержинськ[45] [363, с. 4–22, рис. 1–2, 15; 833, с. 254–255]. У 2005 р. досліджено 4 кургани групи «Гостра могила» біля с. Лобойківка [365, с. 10–19, рис. 1–4, 9, 19, 24, 30], а 2006 р. – ще один. Одночасно обстежено ділянку від с. Петриківка до с. Іванівка. Тут виявлено 9 поселень і 3 кургани, з яких 3 поселення і всі кургани потрапляють у смугу відведення дороги і потребують превентивних археологічних досліджень [366, с. 4–26, рис. 1, 2, 4].

Упродовж 2009–2017 років НДЦ РАС під час обстеження окремих ділянок дороги від межі з Дніпропетровською обл. до траси М-03 виявлено та локалізовано 31 об’єкт археології, з яких 12 потребували проведення превентивних археологічних досліджень [898, с. 324–325; 897, с. 377; 64; 57; 58; 65; 209; 59; 60; 76; 73; 74; 210].

---

[44] До 2017 р. вона називалася Р–52 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка.

[45] Тепер автомобільна дорога Т-04-41 Дніпро – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка на ділянці с. Лобойківка – селище Петриківка чи Т-04-14 Кам’янське – Петриківка – Магдалинівка.

У 2019 та 2020 роках двома експедиціями НДЦ РАС проведено археологічні розкопки і нагляд у смузі відведення дороги Н-31. Розкопано три частково знищені та знівельовані земляними роботами 1960-х років курганні насипи з групи Грицаївка III [250; 300; 761, с. 221–222]. В околицях м. Кобеляки досліджено багатошарове поселення [251; 299; 759, с. 222–223], біля с. Підгора – групу з 8 курганів і селітроварний майдан [252; 367; 758, с. 223–224], ще один курган – неподалік с. Капустяни [368]. Спільно з ЦОДПА на обході смт Решетилівка розкопано багатошарове поселення [757, с. 214–215] та кургани біля сіл Потічок [850, с. 225–227] і Хоружі [369; 851, с. 227–231; 452, с. 346–347].

У 2003 р. Дніпропетровською експедицією ІА НАН України під час суцільного археологічного обстеження території нового мостового переходу через русло Нового Дніпра з лівого берега до острова Хортиця досліджено багатошарове поселення у балці Ганнівка (табл. А.4) [324]. Восени 2004 р. закладено 5 розкопів. Результати досліджень 2005 р. невідомі [617, с. 165–166; 258].

У 2006 р. Дніпропетровська цільова археологічна експедиція провела археологічні розкопки 8 курганів доби бронзи на дніпропетровській ділянці будівництва автодороги Москва – Сімферополь поблизу сіл Голубіка і Герасимівка [364, с. 4–36, рис. 1, 214; 834, с. 329–332]. Цією ж експедицією у 2011 р. у зоні будівництва автодороги М-04 Знам'янка – Луганськ – Ізварине[46] на ділянці обходу м. Дніпропетровськ розкопано 12 курганів біля смт Краснопілля і с. Сурсько-Литовське з похованнями доби бронзи і скіфсько-сарматського часу [939, с. 194–196; 940, с. 197–198].

НДЦ РАС на дорозі М-30 Стрий – Умань – Дніпро – Ізварине у 2007 р. та повторно у 2017 р. обстежив проєктований обхід м. Бережани (Тернопільська обл.) протяжністю 16 км, в межах якого виявлено 12 різночасових поселень, стоянок та курганних груп [70; 146; 429; 772, с. 206–223]. У 2010 р. у Донецькій обл. експедиція НДЦ РАС дослідила трасу обходу м. Покровськ завдовжки

[46] З 2021 р. – це частина автодороги М-30 Стрий – Умань – Дніпро – Ізварине.

17,5 км [66; 306] та ділянку км 209,7 – км 217,0 автодороги Н-15 Запоріжжя – Донецьк [89; 90; 91; 306].

Лівобережна комплексна археологічна експедиція ДП ОАСУ у 2009 р. виконала охоронні дослідження на двох багатошарових поселеннях – Осіч 2 і Осіч 3, які потрапляли в смугу будівництва автодороги місцевого значення між селами Каціри і Осіч (Чернігівська обл.). Як зазначали науковці, «спостереження за початковою фазою будівництва дороги дозволило виявити ділянки концентрації культурного шару, де надалі були проведені основні розкопки» [587, с. 129–131]. У 2017 р. цією експедицією спільно з ДП «Старожитності Полісся» проведено археологічні розвідки в зоні реконструкції автодороги М-01 Київ – Чернігів – Нові Яриловичі поблизу сіл Анисів та Количівка Чернігівської обл. (табл. А.4) [937, с. 237–238].

У 2020–2022 роках експедицією ДП ОАСУ обстежувалися ділянки дороги М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ[47], зокрема проєктування обходу м. Миколаїв. Під час обстеження території було оглянуто 9 сильно пошкоджених оранкою курганних насипів, з яких лише один потрапляв у зону розширення дороги та потребував дослідження до початку будівельних робіт [878, с. 185–186]. Восени 2021 р. проведено розвідки в межах будівництва мостового переходу через р. Південний Буг у м. Миколаїв. На території, відведеній під будівництво, площею 66 га додатково обстежено дві відомі пам’ятки – поселення Матвіївка 3 і курган, які потрапляли у зону виконання будівельних робіт. Нових об’єктів археології не виявлено [879, с. 157–159]. У листопаді 2022 р. повторно оглянуто ділянки площею 38,6 га під проєктований міст через р. Південний Буг і транспортні розв’язки. Виявлено пошкоджений оранкою курган, який необхідно розкопати до будівництва [877, с. 156–157].

На автомобільній дорозі М-03 Київ – Харків – Довжанський у травні 2011 р. Полтавська експедиція ДП ОАСУ та НДЦ РАС обстежила ділянку

[47] М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ – це автомобільна дорога державного значення протяжністю 691 км. Вона є складовою національного транспортного коридору «Чорноморське економічне співтовариство» і потребувала нагальної реконструкції до параметрів І категорії на більшості ділянок.

протяжністю 150 км у зоні реконструкції цієї автомобільної дороги (у межах Лубенського, Хорольського і Полтавського р-нів Полтавської обл.) між м. Лубни та м. Полтава. Під час розвідок обстежено смугу з обох сторін від полотна шосе на загальній площі близько 15 км^2. П’ять об’єктів – розораних курганів різного ступеня збереженості – потрапляли в зону будівництва чи прилягали до неї, і їх необхідно було дослідити на загальній площі близько 1 га. Під час розвідок в околицях автотраси відкрито скіфське селище Абазівка, а також залишки насипів курганного некрополя [905, с. 380–381; 906, с. 378]

Наступного року НДЦ РАС під час обстежень ділянки розчищення з днопоглибленням водойми і місць тимчасового складування ґрунту для робіт з реконструкції автодороги між дорожнім полотном і с. Засулля обстежено заплавні пагорби, оскільки будівельні роботи їх зачепили, досліджено місцезнаходження археологічних матеріалів і частину багатошарового поселення, виявлено знахідки доби пізньої бронзи та скіфського часу [910, с. 384–386; 908, с. 283].

У 2017 та 2019 роках в межах Полтавської обл. на окремих ділянках цієї дороги експедицією НДЦ РАС виконано превентивні заходи з мінімізації негативного впливу на об’єкти археології – розвідки, розкопки та нагляд [913, с. 198–199; 914, с. 200–203; 915, с. 203–206; 916, с. 206–208; 849, с. 231–233; 852, с. 233–239; 566, с. 198–207; 549, с. 371–372; 484, с. 374; 451, с. 345–346].

У 2020 р. НДЦ РАС провів рятівні розкопки на багатошаровому поселенні Чаньків 1 у Хмельницькій обл. під час будівництва обходу м. Дунаївці (автодорога Н-03 Житомир – Чернівці) [813, с. 320; 352; 351].

Упродовж 2007–2009 та 2018–2021 років, а також у 2024 р. розвідковими загонами і археологічними експедиціями НДЦ РАС обстежено і досліджено низку автодоріг місцевого значення Львівщини. На автодорозі Т-14-08 Угринів – Хоробрів, на ділянці реконструкції і капітального ремонту завдовжки 8 км, виявлено 7 різночасових поселень і одне місцезнаходження археологічних матеріалів доби бронзи, доби раннього заліза, доби римських впливів, княжої доби і пізнього середньовіччя [67, С. 8–9, рис. 1–2; 68, с. 7–8, рис. 1–2]. Під час

поспішної підготовки до Чемпіонату Євро-2012 два поселення, розташовані в межах резервів ґрунту, були знищені будівельниками.

На автодорозі Т 14-02 Східниця – Пісочна (обхід м. Трускавець) на початку 2018 р. для розроблення передпроєктної документації НДЦ РАС було виконано оцінку впливу на культурну спадщину і того ж року проведено археологічні розвідки. У 2020 р. Трускавецька експедиція виконала розкопки та забезпечила нагляд за земляними роботами на багатошаровому поселенні Модричі-1. Вперше на теренах України виявлено і повністю досліджено рештки «довгих домів» культури лінійно-стрічкової кераміки [332, с. 21, рис. 2; 138, с. 28–30, рис. 2, 3, 4; 253; 388, с. 47–48, рис. 5, 8, 11; 871, с. 150–152].

У 2007 р. НДЦ РАС на ділянці проєктованого під'їзду до МАПП «Нижанковичі» (на дорозі Т-14-18 Нижанковичі – Самбір – Дрогобич – Стрий) зафіксовано австрійський військовий цвинтар Першої Світової війни [72]. А під час реконструкції Міжнародного аеропорту «Львів» у 2009 р. обстежено прилеглу до нього ділянку автодороги Т-14-16 Львів – Пустомити – Меденичі [237].

На Закарпатті неподалік ділянки будівництва мосту через р. Тиса на км 21+605 автодороги Т-07-37 Хуст – Шаян – Вишково – Буштино науковцями НДЦ РАС виявлено місцезнаходження мезолітичних матеріалів [195].

На Київщині в межах реконструкції ділянки автодороги Т-10-19 Феневичі – Бородянка – Макарів – Бишів, яка співпадає з вулично-дорожньою мережею вул. Центральна в смт Бородянка, НДЦ РАС археологічних матеріалів під час обстеження у 2024 р. виявлено не було [176].

Під час реконструкції автодороги Т-14-25[48] Миколаїв – Городок – Жовква – Кам'янка Бузька – Бібрка, км 97+863 – км 123+370 (Львівська обл.) у 2019 р. проведено археологічне обстеження території, під час якого виявлено 8 об'єктів археології [170]. На трьох було виконано археологічні розкопки, а на решті – здійснено археологічний нагляд за земляними роботами [386].

[48] Тепер це частина дороги Р-84 Бібрка – Кам'янка-Бузька – Жовква – Городок – Миколаїв – Жидачів – Калуш – Бурштин.

Висновки до розділу 2

Потреба в переміщенні людей і ресурсів на великі відстані була ключовим фактором розвитку інфраструктури. Швидке та масштабне розширення мереж спричинило їх штучну інтеграцію в довкілля, зокрема у ґрунтовий шар, ландшафт та просторову цілісність середовища, з незворотним впливом як на природну, так і культурну спадщину.

Для порятунку об'єктів археології у зонах новобудов була організована робота новобудовних експедицій. Якщо у 1920–1930-х роках діяли тільки одиничні (наприклад Дніпрогесівська новобудовна археологічна експедиція), то від середини XX ст. до 1990-х років по всій Україні працювали вже численні експедиції («новобудовна доба» в археології), але охоплювали своїми дослідженнями переважно території будівництва ГЕС і меліоративних систем.

Новобудовна археологія другої пол. XX ст. мала переважно рятівний, а не превентивний характер, розвідки і рятівні розкопки часто суміщалися. Експедиції нерідко працювали на пам'ятках вже пошкоджених або знищених земляними роботами підготовчого етапу будівництва. Дослідження на новобудовах XX ст. здебільшого проводились у спосіб, коли багато об'єктів археології на етапі розвідок не було виявлено, відомі об'єкти розкопувались вибірково, і часто вже на поруйнованій землерийною технікою території або поза межами смуги відведення. Однак наукові результати і досвід новобудовних експедицій, методичні напрацювання та здобута джерельна база стали значним надбанням для української науки. На основі здобутого практичного досвіду у повоєнні роки прийнято законодавчі акти з охорони культурної спадщини, проте археологічні дослідження не стали невід'ємною складовою планів розвитку територій чи проєктів будівництва.

Перші планомірні розвідки на газопроводах розпочались вкінці 1970-х років, на нафтопроводах – з сер. 90-х років XX ст. Найбільшими археологічно дослідженими об'єктами стали нафтопровід НПК «Південний» – Західна Україна та газопровід Уренгой – Помари – Ужгород. Археологічні дослідження

на магістральних газопроводах виконувалися під час їхнього будівництва у 1980-х роках, а надалі – під час реконструкції і обслуговування деяких газогонів, компресорних і розподільчих станцій, хоча головно – на ділянках нових газових свердловин. На магістральних нафтопроводах археологічні дослідження виконувалися тільки після відновлення Україною незалежності. Археологічний супровід вівся переважно під час реконструкції діючих трубопроводів і під час будівництва кількох нових.

У XX ст. будівництво ліній електропередач сприймалося як «малоперспективне», і лише перша чверть XXI ст. започаткувала залучення археологів до розроблення ТЕО таких проєктів, розвідок і розкопок у місцях встановлення опор.

Археологічні дослідження у зоні будівництва автодоріг епізодично проводились з другої пол. 1960-х років до кінця 1980-х років. Після кризи 1990-х років відбулося поступове відновлення автодорожніх робіт (головно на концесійних і міжнародного значення) лише на зламі тисячоліть. Отже, проєктування і будівництво як повітряних ліній електропередач, так і автомобільних доріг в Україні отримало більш-менш повний супровід археологічними дослідженнями тільки у першій чверті XXI ст.

Інтеграція археологічної складової у проєкти будівництва і реконструкції лінійних об’єктів інженерно-транспортної інфраструктури стала наслідком впровадження і виконання вимог національного законодавства у сфері охорони археологічної спадщини, а також виконання політик міжнародних інституцій, які фінансували інвестиційні проєкти в Україні. Від 2000-х років почалися поетапні археологічні дослідження – на етапі вибору трас і для оцінки впливу на довкілля, під час проєктування та у процесі будівництва.

Визначено, що перспективним є залучення археологів до проєктів нового будівництва швидкісних доріг та ліній електропередач в Україні, а також до проєктів ремонту і реконструкцій діючих мереж, споруджених без археологічного супроводу, а також для цілей повоєнної відбудови інфраструктурних об’єктів.

РОЗДІЛ 3
ДОСВІД АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА БУДІВНИЦТВІ ЛІНІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ XX – ПЕРША ЧВЕРТЬ XXI СТ.)

3.1. Магістральні трубопроводи

Упродовж 1992–2023 років НДЦ РАС в рамах розроблення 21-го проєкту розвитку нафтогазової сфери провів дослідження на 13 трубопроводах і 2 компресорних станціях (табл. Б.1; рис. П.1).

По одному об'єкті НДЦ РАС залучався на всіх трьох етапах реалізації будівництва, на інших 14 – дослідження було виконано або по одній стадії: ТЕО (1), проєктування (8), або по двох: ТЕО і проєктування (2), проєктування і будівництво (3).

На ***стадії ТЕО*** НДЦ РАС виконав попередні археологічні дослідження з оцінкою впливу магістральних трубопроводів на археологічну спадщину для об'єктів у Львівській, Волинській, Закарпатській, Донецькій і Запорізькій обл.: нафтопроводів Броди – Плоцьк і Броди – Держкордон [247; 106; 356], газопроводу-інтерконектора Дроздовичі – Більче – Волиця і відводу газопроводу Шебелинка – Дніпропетровськ – Кривий Ріг – Ізмаїл – Енергодар до м. Маріуполь [111; 222].

Археологічні дослідження для ТЕО будівництва української частини нафтопроводу Броди – Плоцьк НДЦ РАС виконав у 2003 р. та повторно за скорегованим маршрутом у 2012 р. Загалом дослідження охопили коридори планованого нафтопроводу 192 км завдовжки і до 4 км завширшки по території Львівщини і Волині, в межах яких було зібрано інформацію про 83 відомі об'єкти археології, серед яких переважна більшість – це поселення (66 %) та ґрунтові могильники (11%) (табл. В.1) [247; 106, с. 7–8].

Дослідження 2004 р. НДЦ РАС для ТЕО капітального ремонту нафтопроводу Броди – Держкордон охопило смугу опрацювання завдовжки

158 км і завширшки до 4 км на Львівщині та в Закарпатті [356]. У результаті було зібрано дані про 91 об'єкт археології, з яких 54% становили поселення, 19 % – кургани і курганні групи, 8 % – городища та замчища.

Для ТЕО будівництва газопроводу Дроздовичі – Більче – Волиця НДЦ РАС у 2015 р. зібрано інформацію про 55 відомих об'єктів археології (серед яких 4 перебували на державному обліку) у смузі проєктування завдовжки 100 км завширшки 1–2,5 км для трьох альтернативних варіантів прокладання газопроводу по території Львівської обл. [111, рис. 1]. Абсолютна більшість об'єктів – це поселення (58 %) або ймовірні місця їх розташування (31 %).

У 2021 р. для ТЕО будівництва відводу газопроводу Шебелинка – Дніпропетровськ – Кривий Ріг – Ізмаїл – Енергодар до м. Маріуполь НДЦ РАС спільно із Запорізьким національним університетом провели дослідження і підготували звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. На опрацьованій території 227 км газопроводу-відводу розташовано 290 відомих об'єктів археології і 133 ймовірні кургани, виокремлені на топографічних картах і ортофотопланах. Тобто 95 % – це кургани і курганні групи, що обумовлено характером степового ландшафту Донеччини і Запорожжя [222, с. 63, 79–119, рис. 1–5].

На ***стадії проєктування*** НДЦ РАС виконував археологічні дослідження (розвідки) на магістральних трубопроводах у Львівській, Одеській, Закарпатській, Івано-Франківській, Волинській, Тернопільській, Вінницькій, Дніпропетровській, Кіровоградській і Херсонській обл. для проєктів їхнього будівництва, реконструкції чи капітального ремонту, а також на компресорних станціях Київщини і Житомирщини [177; 305; 178]. Технічними коридорами завширшки від 24 до 45 м археологами розвідано 873,4 км трас трубопроводів, з них 299,4 км – газогонів і 574 км – нафтопроводів і нафтопродуктопроводів. Загалом обстежено площу понад 2785 га і локалізовано 164 об'єкти археології, більшість з яких є нововиявленими (табл. Г.1, Д.1, Е.1; рис. П.1).

У 1997 р. експедиція НДЦ РАС провела розвідки для проєктування з'єднувального нафтопроводу НПК «Південний» – Західна Україна (Одеса – Броди) на Одещині і локалізувала 36 різночасових об'єктів археології (28 поселень, 7 курганів, одне місцезнаходження археологічних матеріалів) у смузі 33 м на ділянці протяжністю 110 км. Матеріали розвідок презентують періоди палеоліту, енеоліту, доби бронзи, доби заліза, доби римських впливів і модерної доби [281; 238; 122; 304]. За результатами розвідкових досліджень рекомендовано прокласти нафтопровід в обхід об'єктів археології або за кошти замовника будівництва провести розкопки в межах влаштування траншеї завширшки до 5 м.

Розвідки для проєктування нафтопроводу Броди – Площьк на Львівщині НДЦ РАС провів у 2003 р. у смузі відведення завширшки до 33 м і протяжністю 103,69 км (рис. Р.1) [247]. Під час розвідок локалізовано 34 різночасові (від палеоліту до модерної доби) об'єкти археології, з яких 22 – поселення, 4 – стоянки, ґрунтовий могильник і курганна група [310; 312; 771, с. 282–309]. Для 32 об'єктів розроблено компенсаційні заходи: передбачено археологічні розкопки на 18 126 м^2 та археологічний нагляд на 25,67 га.

Того ж року на Львівщині та Івано-Франківщині для проєктування нафтопроводу Жулин – Надвірна НДЦ РАС здійснив розвідки у смузі відведення завширшки 33 м. На 111 км траси було виявлено 6 об'єктів археології, з яких 5 – різночасові поселення (від доби заліза до середньовіччя). Надано пропозиції щодо забезпечення археологічного нагляду по всіх виявлених об'єктах на площі 3,75 га [248; 313].

У 2003 р. НДЦ РАС для проєктування нафтопроводу км 154 НП Снігурівка – Одеса – МНТ «Південний» провів розвідки на Одещині у смузі відведення завширшки 33 м і завдовжки 52 км. Було виявлено 6 різночасових об'єктів археології: одне поселення, 3 кургани і 2 місцезнаходження археологічних матеріалів [264]. Того ж року розвідки знову були проведені на Одещині, а також на Дніпропетровщині, Кіровоградщині та Херсонщині для проєктування лупінгів у напрямку нафтопроводів Кременчук – Снігурівка,

Снігурівка – Августівка. Обстежено ділянки трас нафтопроводу у смузі завширшки 28 м загальною протяжністю 144,5 км, де локалізовано 12 об'єктів археології – 8 курганів, 3 курганні групи і одне місцезнаходження археологічних матеріалів [265, с. 5, рис. 1–3]. Було розраховано плановані площі археологічних розкопок (1200 м^2 для одного об'єкта) та нагляду (5,66 га для 11 об'єктів).

Археологічні розвідки на нафтопроводі Броди – Держкордон («Дружба») на Львівщині НДЦ РАС провів у 2007–2008 роках для проєктування обходу с. Розгірче та проєктування капітального ремонту зі заміною труби (рис. Р.2, Р.4). Загалом було локалізовано 17 різночасових об'єктів археології (6 поселень і 2 городища з укріпленнями, ґрунтовий могильник, місце давньої битви, 7 місцезнаходжень археологічних матеріалів) [413; 417; 418; 84].

Результати археологічних розвідок 2007 р. на ділянках нафтопроводу завдовжки 11,7 км в обхід с. Розгірче забезпечили уникнення негативного впливу на локалізовану пам'ятку археології місцевого значення, яка складалась із городища VIII–VII ст. до н. е., замчища XVII ст. та скельного монастиря XII–XIII ст. (рис. Р.4) [413]. Саме завдяки рекомендаціям археологів вдалося скорегувати проєктні рішення і змінити напрямок прокладення траси нафтопроводу в обхід цього археологічного комплексу (рис. Т.4) [413; 467, с. 506–519].

Наголосимо, що замовник проєкту будівництва Філія «МНП "Дружба"» ВАТ «Укртранснафта» мав у своєму розпорядженні передпроєктні рекомендації ще зі стадії ТЕО, але знехтував ними: нові ділянки двох ниток нафтопроводу запроєктував через середину городища і замчища[49]. Однак це спричинило би втрату цих пам'яток. Зокрема, площа земляних робіт на городищі становила би 6470 м^2, а укріплення замчища були би повністю зруйновані.

У 2008 р., під час обстеження нафтопроводу «Дружба» в межах смуги завширшки 33 м та завдовжки 37 км, локалізовано 12 різночасових об'єктів

[49] Попереднє заключення про наявність пам'яток археології в зоні проєктування об'єкта «Капітальний ремонт з заміною труби та виносом з аварійнонебезпечних зон нафтопроводу Броди – Держкордон» по 4-х варіантах [356].

археології – давні поселення і місцезнаходження археологічних матеріалів [84, с. 8, рис. 1; 690, с. 259–275]. У підготовлених за результатами розвідок звітах передбачено компенсаційні заходи: археологічні розкопки і нагляд на 8 об'єктах археології.

У 2006 р. НДЦ РАС провів археологічні розвідки на нафтопродуктопроводі для проєкту ремонту його траси на Брідщині. У смузі завдовжки 4,1 км та завширшки 24 м локалізовано п'ять археологічних об'єктів (багатошарових поселень) і визначено площі археологічного нагляду, який необхідно було забезпечити на наступному етапі – за земляними роботами під час ремонту [412; 116].

У 1992 р. експедицією НДЦ РАС[50] обстежено у Тернопільській обл. ділянки підвідних газопроводів протяжністю 24,5 км і завширшки 33 м. У межах траси археологічних об'єктів не виявлено, тільки зафіксовано два городища XII–XIII, XV–XVII ст. неподалік [121].

Під час розвідок у 2003 р. НДЦ РАС на львівській ділянці протяжністю 7,8 км газопроводу високого тиску АГРС «Трускавець» – ВАТ «НПК Галичина» об'єктів археології не виявлено [293]. Решта території цього газопроводу була обстежена під час розвідкових робіт по нафтопроводу НПС Жулин – НПС Дрогобич у 1996 р. [271, с. 1–17, рис. 1].

Закарпатську ділянку газопроводу Богородчани – Ужгород – 1-й етап магістрального газопроводу Новопсков – Ужгород завдовжки 146,1 км та завширшки від 32 до 45 м було обстежено НДЦ РАС у 2005 р. Розвідки охопили 464 га території. Виявлено 9 об'єктів археології (5 курганів, 3 поселення і місцезнаходження археологічних матеріалів) з матеріалами від мезоліту до модерної доби [309; 234]. Для стадії будівництва було розроблено заходи з пом'якшення впливу: розкопки мали бути виконані на 3 об'єктах археології на площі 2100 м^2, нагляд – на 9 об'єктах на площі 1,55 га.

По затвердженому варіанту газопроводу Дроздовичі – Більче-Волиця у 2016 р. НДЦ РАС провів археологічні розвідки на площі близько 400 га в смузі

[50] На той час – Державне наукове мале підприємство «Рятівна археологічна служба».

завдовжки 111 км та завширшки до 35,4 м (рис. Р.5). Було локалізовано 32 об'єкти археології з матеріалами від палеоліту до модерної доби, серед яких 5 – нововиявлені, переважно в околицях с. Велика Білина. У межі будівельної смуги газопроводу потрапило 17 різночасових об'єктів (переважно енеоліту, доби бронзи, доби римських впливів, княжої доби і середньовіччя): 10 із 18 поселень, 6 із 13 місцезнаходжень археологічних матеріалів та одна курганна група.

Для 12 об'єктів археології, розташованих у межах смуги рекультивації завширшки 10,5 м, було розроблено заходи з мінімізації негативного впливу: розраховано площі превентивних археологічних розкопок – 22 838 м^2 (рис. Т.2, Т.3). Археологічний нагляд передбачено на 34 162 м^2 в охоронних зонах 17 об'єктів археології та за межами смуги рекультивації. Для 15 об'єктів археології запропоновано розробити облікову документацію і внести їх до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [420; 385].

На Вінничині для проєктування капітального ремонту 10-кілометрової ділянки магістрального газопроводу Уренгой – Помари – Ужгород у 2016 р. НДЦ РАС провів археологічні розвідки на 40 га її площі (рис. Р.3). За відсутності стадії ТЕО по цьому об'єкту перед польовими роботами було виконано архівно-бібліографічні дослідження та подано запити до місцевого органу охорони культурної спадщини. Як результат, з'ясовано інформацію про 3 відомі об'єкти археології – поселення Троща-1, Попівка-1 і Попівка-2 [283, с. 6, рис. 13; 120, додаток І; 770, с. 279–280]. На поселенні Троща-1, яке газопровід перетинає, у 1980-х роках розкопки не проводились [284]. Експедиція НДЦ РАС локалізувала 5 поселень: 3 відомі та 2 нові – Тягун-1 і Тягун-2, з яких одне потрапило до зони будівництва газопроводу, а інше – ні [120, рис. 2, 3].

На ***стадії будівництва*** компенсаційні заходи з мінімізації негативного впливу (археологічні розкопки і нагляд) виконано на 26 об'єктах археології на площі 8807,5 м^2 на двох нафтопроводах (НПК «Південний» – Західна Україна і Броди – Держкордон), одному нафтопродуктопроводі й одному газопроводі

(Уренгой – Помари – Ужгород) у Львівській, Тернопільській, Хмельницькій і Вінницькій обл. (табл. Ж.1; рис. П.1).

НДЦ РАС самостійно або у спільних експедиціях провів розкопки на 8 об'єктах археології на площі 4220 м^2 під час будівництва з'єднувального нафтопроводу НПК «Південний» – Західна Україна. На Львівщині у 1996 р. експедиція (керівник – Віталій Конопля) дослідила багатошарове поселення Салашка на 360 м^2 розкопів [268; 646, с. 138–143]. На наступний рік на багатошаровому поселенні Лукаші, однойменних стоянці та могильнику було закладено 608 м^2 розкопів (керівники експедиції – Віталій Конопля, Віктор Войнаровський, Михайло Филипчук). Досліджено майстерню з обробки кременю, ґрунтові поховання та господарські ями [426; 651]. З обох об'єктів археології – Салашки і Лукашів – походять численні крем'яні вироби і їх фрагменти, уламки ліпної і кружальної кераміки широкого хронологічного діапазону від палеоліту, доби бронзи, доби заліза, доби римських впливів, княжої доби, середньовіччя до модерної доби. На поселенні черняхівської культури Очеретне-II на Тернопільщині у 1996 р. було розкопано 720 м^2 (керівник – Богдан Строцень) [393]. Із 12 заглиблених об'єктів (житло, вогнища, скупчення обмазки) і культурного шару походять уламки кераміки (переважно кружальної), а також вироби зі заліза, скла і мушель.

На Хмельниччині розкопки проведено у 1997 р. на 5 об'єктах археології. На поселенні Глядки-I (керівник – Віталій Конопля) досліджено 1072 м^2 [269; 650]. Отримано численний керамічний матеріал енеоліту і доби римських впливів. На поселенні Збручівка-I розкопками було охоплено 320 м^2 (керівники – Михайло Филипчук, Володимир Шишак). Там досліджено рештки житлових і господарських споруд доби бронзи, знайдено нечисленний матеріал модерної доби (XVIII–XIX ст.) [427]. Енеолітичне поселення Снітівка-I розкопано на 660 м^2 (керівники – Олексій Колесников, Володимир Круц). Досліджено дві наземні споруди і три господарські ями [266]. На поселенні доби римських впливів Стуфчинці-V закладено 240 м^2 розкопів і досліджено 6 господарських ям (керівник – Денис Козак) [261]. На аналогічній площі

досліджено 3 господарські ями, але вже на іншому – поселенні доби раннього заліза Стуфчинці-9 (керівники – Яків Гершкович, Сергій Рижов) [119; 538, с. 13–14].

У 2009 р., під час заміни труби (діаметром 50 см) на ділянці нафтопроводу Броди – Держкордон («Дружба»), експедицією НДЦ РАС (керівники – Остап Лазурко, Богдан Сало, Андрій Чорний, Іван Назар) було закладено невеликі розкопи від 7 до 18 м^2 на поселеннях Голосковичі-II, Голосковичі-III, Голосковичі-IV і Голосковичі-V та трохи більші – на поселеннях Лучківці-I (43,2 м^2), Лучківці-II (49,2 м^2), Лучківці-III (20,8 м^2). Розкопки на поселеннях Загірці-I, Загірці-V, Загірці-VI, що охопили площі 362 м^2, 406 м^2 і 386 м^2 відповідно, були найрезультативнішими: назагал досліджено 10 заглиблених об'єктів (житла, господарські ями, вогнища). На поселеннях виявлено матеріали доби бронзи, княжої доби і модерної доби [277; 690, с. 259–275]. Того ж року був виконаний археологічний нагляд (керівники – Остап Лазурко, Євген Ткач) на поселеннях Загірці-I та Загірці-III під час прокладення продуктопроводу: досліджено кілька заглиблених об'єктів (господарські ями, вогнища, скупчення каменів і обмазки) доби бронзи і княжої доби (XI–XII ст.) [276; 689, с. 259–261].

У 2017 р. НДЦ РАС виконав археологічні дослідження під час заміни труби (діаметром 1,4 м) магістрального газопроводу Уренгой – Помари – Ужгород (рис. Р.3). Зауважимо, що замовник цих робіт дослухався до рекомендацій археологів і вніс зміни до своїх проєктних рішень: удвічі звузив смугу рекультивації, на якій мав зніматися верхній шар ґрунту, з 10,5 м до 5 м, та забезпечив захист верхніх культурних нашарувань укладенням тимчасових бетонних плит для проїзду важкої будівельної техніки (рис. С.10–С.11). Як результат, проєктовані обсяги розкопок зменшились від 6868 м^2 до 3275 м^2, а нагляду – з 8568 м^2 до 3972 м^2. Утім, археологічний нагляд було погоджено здійснювати за всіма земляними роботами під час демонтажу старої труби, хоча культурний шар на цих ділянках вже був знищений у 1982–1983 роках, ще під час будівництва газопроводу. Забудовник отримав економію часу і коштів під

час реалізації проєкту, а об'єкти археологічної спадщини зазнали меншого негативного впливу [423, с. 24–27, табл. 4, рис. 19].

Розкопки 4 поселень у смузі рекультивації, як і нагляд за земляними роботами в межах охоронних зон об'єктів археології, велися Подільською експедицією НДЦ РАС (керівники – Тарас Милян, Олег Петраускас, Мар'яна Авраменко, Іван Назар, Юрій Кісілевич, Януш Ковальський-Білокрилий) у дуже складних погодних умовах.

Найцікавіші результати отримано на поселенні Попівка-1, де досліджено 30 заглиблених об'єктів (стовпові тв господарські ями), виявлено рештки раніше невідомого інгумаційного могильника з 22 похованнями, які супроводжувалися численним поховальним інвентарем (рис. С.12–С.14). Площа досліджень – 925 м^2. Одночасний черняхівському поселенню могильник виявився несподіванкою з огляду на своє нестандартне розташування щодо самого поселення – він починається безпосередньо у невеликій заплаві струмка і тягнеться вище по схилу. Більше того, було встановлено його приблизні межі та площу – близько 1 га, – хоча це вкрай рідко науковцям вдається. Завдяки значним розмірам розкопів було простежено, що межі некрополя окреслені зоною ям. Хоч їхнє призначення не встановлено, це доповнило наукові знання про ймовірний поховальний обряд та інфраструктуру довкола стародавнього кладовища. Антропологічні матеріали стали найчисленнішою колекцією, що походить із черняхівських могильників Поділля [349; 815, с. 7; 809, с. 14–15; 837, с. 398–407; 637, с. 376; 484, с. 373].

На поселенні Попівка-2 досліджено 12 заглиблених об'єктів (стовпові і господарські ями, житла, вогнища). Площа закладених розкопів – 1125 м^2. З об'єктів та культурного шару походять фрагменти ліпної і кружальної кераміки, крем'яні, кістяні, залізні вироби [290]. На поселенні Троща-1 в межах 1125 м^2 досліджено 31 заглиблений об'єкт (рештки господарських споруд, жител, стовпових ям) та виявлено крем'яні матеріали, ліпну і кружальну кераміку [298]. На поселенні Тягун-1 закладено 100 м^2 розкопів, досліджено один заглиблений об'єкт із фрагментами ліпної кераміки з крем'яних

знарядь [296]. Хронологія поселень є дуже широкою, охоплює період енеоліту, доби бронзи, доби заліза, доби римських впливів і модерної доби (рештки хуторів XVIII–XIX ст.). Під час розкопок було не лише підтверджено наявність культурно-хронологічних горизонтів, визначених за підйомним матеріалом, а й доповнено новими, зокрема: на поселенні Троща-1, окрім знахідок доби бронзи, виявлено матеріали енеоліту (трипільська культура); на поселенні Попівка-2, окрім старожитностей доби римських впливів (черняхівська культура), виявлено знахідки енеоліту (трипільська культура) і доби бронзи [298; 290; 770, с. 281; 1140].

3.2. Повітряні лінії електропередач

Від 2008 до 2024 року НДЦ РАС провів археологічні дослідження на 22 підстанціях і 15 повітряних лініях електропередач, разом – на 37 об'єктах електроенергетики напругою від 220 до 750 кВ (табл. Б.2; рис. П.2).

Дослідження проводились для стадій ТЕО, проєктування і будівництва, однак на жодному об'єкті електроенергетики НДЦ РАС не залучався на всіх трьох стадіях почергово. Натомість археологічні дослідження по 29 проєктах було виконано на одній стадії: або ТЕО (5), або проєктування (24); по інших 8 – на двох стадіях: ТЕО і проєктування (2), або проєктування і будівництво (6).

На ***стадії ТЕО*** по 7 проєктах[51] проведено попередні архівно-бібліографічні дослідження та підготовлено пропозиції з прокладання ліній електропередач і розташування підстанцій поза об'єктами археології. Оскільки було опрацьовано 2399 км планованих ліній електропередач смугами завширшки 4–10 км (для проєкту другої південної високовольтної магістралі на деяких ділянках навіть до 20 км) [354, рис. 1], площа дослідження охопила понад 1 200 000 га у Тернопільській, Волинській, Чернівецькій, Херсонській, Миколаївській, Одеській, Вінницькій, Хмельницькій, Харківській, Луганській,

[51] З них по 2 проєктах у подальшому виконувались археологічні дослідження на стадії проєктування, а інші 5 – були досліджені виключно на стадії ТЕО.

Донецькій, Київській і Чернігівській обл. Загалом зібрано дані про 1 358 відомих об'єктів археології [112, с. 17–18, рис. 2–4; 214, с. 33–35, 58–61, рис. 2–5; 354, с. 11–14, рис. 1–11; 328, с. 49–50, 59–60, рис. 2; 330, с. 41, 50–51, рис. 2; 215, с. 107–110, 123–125, рис. 2; 331, рис. 2], які оформлені як звіти про оцінку впливу на археологічну спадщину або вихідні дані та надані замовникам для прийняття рішень [773, с. 90–92].

Результати проведених археологічних досліджень продемонстрували факти нерівномірного дослідження території України, недостатнього рівня введення до наукового обігу результатів археологічних розвідок, незадовільного стану обліку виявлених об'єктів археології і численних огріхів в офіційних реєстрах та переліках пам'яток [354, с. 13–14].

Простежено чітку закономірність, що у степовій зоні та прилеглих до неї районах лісостепу переважають кургани і курганні групи, у лісостеповій та лісовій зонах – поселення. На ці два типи в проєктах ТЕО припало понад 80 % загальної кількості відомих об'єктів археології. Виняток становила ділянка будівництва ПЛ 330 Луцьк Північна – Тернопіль, щодо якої відсутні дані про кургани [112, с. 17–18].

На ***стадії проєктування*** одинадцяти повітряних ліній електропередач НДЦ РАС у Львівській, Івано-Франківській, Рівненській, Житомирській, Київській, Хмельницькій, Тернопільській, Волинській, Вінницькій, Черкаській, Кіровоградській, Миколаївській, Запорізькій й Одеській обл. виявив і локалізував усі об'єкти археології в межах їхніх проєктованих інженерних коридорів: археологічні розвідки проведено на 1507,3 км смугами завширшки 14, 17 або 21 м, площа обстеження охопила 2642 га. Із 444 локалізованих об'єктів археологічної спадщини 379, або 85,4 %, були розташовані у смугах відведення, серед яких 267, або 60,1 %, – безпосередньо потрапляли в межі майбутніх будівельних майданчиків на місці зведення електричних опор (табл. Г.2, Д.2, Е.2).

Для уникнення негативного впливу на об'єкти археології НДЦ РАС ще до моменту затвердження остаточних проєктів будівництва надавав рекомендації

забудовникам змінити місця розташування електроопор – винести їх за межі територій об'єктів археології та їхніх охоронних зон. У 6 з 11 проєктів це вдалось.

Наприклад, для будівництва ПЛ 330 Дністровська ГАЕС – ПС 750 Вінницька археологи запропонували проєктантам змістити чотири проміжні опори за межі трьох курганних груп – Потоки-3, Цвіжин-9 та Іванівка-3 (рис. Т.7, Т.8, Т.9, Т.10). Адже в іншому випадку перед встановленням опор – кожна з площею фундаменту 44 м^2 – необхідно було провести археологічні розкопки на 11 676 м^2 [167, рис. 88–89, 108, 110, 119, 121]. Оскільки за методологією досліджень, коли у зону будівництва потрапляє навіть частина кургану, розкопки проводяться на всій площі поховальної споруди та супроводжуються розкриттям усієї конструкції насипу, підкурганних і впускних у насип поховань, а також вивченням особливостей його будівництва, співвідношень між її культурними складовими. У такий спосіб обсяги превентивних археологічних розкопок було зменшено у 4,5 раза, а площа археологічного нагляду зросла лише на 10 % від попередньо визначеної.

Подібно вирішено питання з розташуванням опор у межах однієї з курганних груп поблизу с. Старокозаче Одеської обл. [370, рис. 16, 19, 49]. Згідно з попередніми проєктними рішеннями, у південній частині насипу найбільшого кургану (діаметром 77 м і заввишки близько 4 м) планувалося встановити проміжну опору з площею фундаменту 130 м^2. Після оцінки проєктантами площі превентивних археологічних розкопок (4654 м^2), їх вартості і затрат часу, ними вибрано альтернативне місцерозташування опори – за межами як кургану, так і його охоронної зони.

Відповідно до проєктних рішень щодо розташування опор повітряних ліній та інших споруд, які неможливо змістити, компенсаційні заходи з пом'якшення негативного впливу планованої діяльності[52] НДЦ РАС було визначено для 342 об'єктів археології. Розраховано обсяги превентивних

[52] Принцип ієрархії пом'якшення вперше було застосовано НДЦ РАС у 2009–2010 роках під розвідок на трасі проєктованого будівництва ПЛ 750 кВ Рівненська АЕС – Київська та захóду ПЛ 750 кВ ЧАЕС – ХАЕС на ПС 750 кВ Київська [242, с. 22–23].

археологічних розкопок – 17 286 м^2 – на території 108 об'єктів археології і обсяги археологічного нагляду[53] під час будівництва – 41,31 га – в межах охоронних зон 156 об'єктів археології. Для проєктів будівництва ПЛ 330 Луцьк Північна – Тернопіль та реконструкції ПЛ 220 Стрий – Борислав обсяги компенсаційних заходів не було визначено через припинення фінансування цих проєктів.

Для 298 об'єктів археології, які розташовані в смузі відведення, рекомендовано виготовити облікову документацію та внести їх до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [370, с. 69–73, 131, Дод. И; 167, с. 363–365, Дод. Ж]. Зауважимо, що лише 38 об'єктів археології із 444 локалізованих, або 8,6 %, мали правовий статус пам'ятки археології місцевого значення (34) або щойно виявленого об'єкта культурної спадщини (4).

Виявлені (у розвідках 11 коридорів планованих ліній електропередач) об'єкти археології за типами підтверджують тенденції, простежені ще на стадії ТЕО, – переважання курганів і курганних груп у степовій зоні і прилеглих до неї районів лісостепу, і поселень – у лісостеповій та лісовій зонах України. Сукупно ці два типи об'єктів археології становили близько 74 % у загальній кількості локалізованих об'єктів археології (328 з 444). Ще понад 22 % (98 із 444) становили місцезнаходження археологічних матеріалів. Характерно, що про них практично нічого не відомо на стадії ТЕО через відсутність такої інформації в архівах чи літературі. Частка інших типів виявлених об'єктів є меншою за 5 % (10 стоянок, 6 місць битв, 1 виробничий центр, 1 городище).

Оскільки культурно-хронологічна класифікація знахідок з розвідок є достатньо складним завданням, пов'язана з інтерпретацією переважно дрібних уламків виробів з кераміки, кременю, рідше – з металу, скла чи кістки, виявлені під час розвідок об'єкти археології проаналізовано за їх хронологічними періодами без деталізації за археологічними культурами (через незначний обсяг польових матеріалів, різноманіття синхронних культур у різних регіонах

[53] Під час археологічного нагляду у разі виявлення археологічних знахідок будівельні роботи повинні бути зупинені, а місце – досліджено.

України, дискусійність виокремлення тих чи інших культур загалом). Із 444 об’єктів археології 157, або понад 35 %, репрезентовані одним хронологічним періодом, решта – двома, дуже рідко – трьома чи чотирма. Результати опрацювання розвідкових матеріалів узагальнено за 14 «класичними» хронологічними періодами (рис. Л.1). Окремо виділено групу об’єктів археології (7), датування яких не встановлено, наприклад через дрібність і малоінформативність уламків, та групу курганів і курганних груп (78), однозначне датування яких без розкопок неможливе. Аналіз продемонстрував переважання місць із старожитностями доби бронзи (183), доби раннього заліза (101), енеоліту (98), княжої доби (84), модерної доби (75), доби римських впливів (69), пізнього середньовіччя (47) та палеоліту (36). У двох пунктах Північного Причорномор’я були виявлені античні матеріали. Доба ранніх слов’ян представлена матеріалами лише із п’яти місць (табл. Е.2).

Велика протяжність території розвідок 1507,3 км при відносно сталій ширині проходжень у межах смуги відведення (від 14 до 21 м) дозволила зробити статистичне узагальнення частоти трапляння об’єктів археології (рис. Р.6–Р.13). Середній коефіцієнт трапляння становив 1–2 об’єкти археології на кожні 4 км проєктованої повітряної лінії електропередач (рис. Л.2) [773, с. 92–95].

На стадії проєктування НДЦ РАС виконувалися археологічні дослідження для 21 проєкту реконструкції підстанцій у 2023 р. по різних областях України. З огляду на чутливість даних результати досліджень будуть опубліковані після закінчення воєнного стану.

НДЦ РАС проводив дослідження – археологічні розкопки і нагляд – на 6 об’єктах на ***стадії будівництва*** повітряних ліній електропередач у Львівській, Івано-Франківській, Рівненській, Житомирській, Київській, Хмельницькій, Вінницькій, Запорізькій і Одеській обл. Оскільки попередньо НДЦ РАС брав участь на стадії проєктування усіх цих повітряних ліній, планами компенсаційних заходів було передбачено: археологічні розкопки для 41 об’єкта археології в межах земельних ділянок під електроопори на площі 8447 м^2;

археологічний нагляд в охоронних зонах 93 об'єктів археології на площі понад 26 000 м^2, виготовлення облікової документації на 100 об'єктів археології.

Фактично ж у 2011–2012, 2017, 2019, 2021 і 2024 роках проведено розкопки 40 об'єктів археології на площі 8946 м^2 (табл. Ж.2), здійснено археологічний нагляд на 30 об'єктах, виготовлено облікову документацію для 78 пам'яток археології. Зміна обсягів археологічних розкопок була об'єктивно зумовлена: по-перше, подекуди площі розкриттів зростали через необхідність повністю дослідити рештки заглиблених у ґрунт об'єктів, які виходили за межі ділянок будівництва; по-друге, були змінені проєктні рішення і відповідно вид досліджень. Археологічний нагляд під час будівництва ліній електропередач, за винятком Запорізької і Одеської обл., вівся непостійно через ускладнені процедури оформлення допусків на будівельні майданчики і, почасти, через недотримання будівельниками графіків будівельно-монтажних робіт.

У 2011 р. Подільська археологічна експедиція (керівник – Тарас Милян) провела розкопки під час будівництва ПЛ 330 кВ Дністровська ГАЕС – Бар з реконструкцією ПС 330 кВ Бар на трьох одношарових поселеннях – доби ранньої бронзи Мальчівці-1 (69 м^2), енеолітичних Супівка-1 (69 м^2) і Супівка-2 (69 м^2) – та на трьох багатошарових поселеннях – Кошаринці-1 (129 м^2), Примощаниця-Мар'янівна-1 (253 м^2), Кривохижинці-1 (129 м^2), матеріали яких (крем'яні вироби, уламки ліпної і кружальної кераміки) представляють періоди палеоліту, мезоліту, енеоліту, доби пізньої бронзи, доби раннього заліза, доби римських впливів і модерної доби. Загалом було досліджено 7 заглиблених об'єктів, серед них – одне житло (рис. Р.7) [289; 735, с. 153–155; 847,с. 152–170].

Археологічні розкопки під час будівництва ПЛ 750 кВ Рівненська АЕС – Київська і захóду ПЛ 750 кВ ЧАЕС – ХАЕС на ПС 750 кВ Київська тривали два польових сезони – 2011 р. та 2012 р. (керівники – Тарас Милян, Іван Назар, Андрій Петраускас, Олег Петраускас, Богдан Сало). Було досліджено 16 багатошарових поселень: Ромейки-1 (172 м^2), Корощине-2 (195 м^2), Забороччя-1 (198 м^2), Забороччя-3 (363 м^2), Мала Глумча-1 (195 м^2), Дворище-1 (225 м^2), Давидівка-1 (451 м^2), Давидівка-3 (365 м^2), Сколобів-1 (420 м^2), Сколобів-2

(293 м^2), Торчин-1 (728 м^2), Чайківка-1 (112 м^2), Лутівка-1 (98 м^2), Лутівка-3 (195 м^2), Лутівка-4 (321 м^2) та Мала Рача-3 (480 м^2) (рис. Р.6). Загалом досліджено понад 60 заглиблених об'єктів (стовпові та господарські ями, вогнища та їх рештки, наземне житло). Знайдено численні уламки виробів з кременю, ліпної і кружальної кераміки, металеві предмети. Датування артефактів охопило період від пізнього палеоліту (12 000–10 000 р. до н. е.) до модерної доби (XVI–XIX ст.) [239; 240; 241; 292; 730, с. 160–180; 733, с. 222–223; 846, с. 158; 816, с. 143–159; 773, с. 89–104]. Дуже важливими стали результати розкопок поселення Торчин-1, які доповнили зовсім нечисленну групу археологічно вивчених сіл XII–XIII ст. регіону Полісся. Більш того, на цьому поселенні відкрито цікавий комплекс споруд для зберігання і переробки зерна, який зовсім не властивий пам'яткам лісової зони Київської Русі, а традиційний у Середньому Подніпров'ї.

Київська археологічна експедиція НДЦ РАС (керівник – Олег Петраускас) у 2017 р. під час будівництва захóдів ПЛ 330 кВ ЧАЕС – Північна на ПС 750 Київська провела розкопки на поселенні княжої доби Наливайківка-1 (XII–XIII ст.), дослідивши 6 заглиблених об'єктів, з яких походять численні фрагменти гончарних виробів, скляних браслетів, шлак, криця та металеві знахідки (рис. Р.9). Ці матеріали з порівняно незначної площі розкопів – 69 м^2 – показали співмірність цього поселення на далекій периферії Києва з міськими центрами за своїм матеріальним забезпеченням (візантійський імпорт, ювелірні прикраси) і засвідчили його виробничу спрямованість з видобутку й обробки заліза. Відкрито рештки залізоробного і смолокурного ремесел, мисливського промислу, кар'єру з видобутку піску і глини. Останній є чи не єдиним розкопаним кар'єром княжої доби. Також розкопками досліджено двошарові поселення Ферма-2 (48 м^2), Ферма-3 (48 м^2) та Тарасівщина-1 (103 м^2), матеріали з яких презентують добу бронзи, добу раннього заліза, княжу добу і модерну добу [229; 348; 543, с. 370–371; 814, с. 107–108; 812, с. 258–280].

Під час будівництва ПЛ 330 кВ Західноукраїнська – Богородчани із захóдами на ПС Рогатинською археологічною експедицією НДЦ РАС

(керівники – Іван Назар, Богдан Сало) у 2019 р. досліджено 136 м^2 на багатошаровому поселенні Добрівляни-1, 60 м^2 на багатошаровому поселенні Журів-1 та 160 м^2 на багатошаровому поселенні Тенетники-2. Загалом досліджено 10 заглиблених об'єктів. Колекція знахідок представлена уламками ліпної і кружальної кераміки, фрагментами крем'яних і кам'яних знарядь праці [301; 760, с. 66–70; 762, с. 152–154].

Мелітопольська археологічна експедиція НДЦ РАС (керівники – Оксана Дровосєкова, Іван Назар, Богдан Сало) у 2021 р., під час будівництва ПЛ 330 кВ Азовська ВЕС – ПС Молочанськ, провела археологічні розкопки кургану Шелюги, на якому досліджено рештки двох об'єктів з нечіткими контурами, ймовірно, зруйновані поховальні ями (рис. С.15). У кургані знайдено крем'яні відщепи, уламки червоноглиняних амфор та кераміку XVIII–XIX ст. Також було досліджено три багатошарові поселення: Радивонівка-2 (156 м^2), Мирне-2 (55 м^2) та Прилуківка-1 (55 м^2) (рис. 16), матеріали з яких – крем'яні знахідки, ліпна і кружальна кераміка – представляють періоди пізнього палеоліту/мезоліту, доби бронзи і доби раннього заліза, пізнього середньовіччя і модерної доби (XVIII–XIX ст.) (рис. Р.13). Загалом на поселеннях досліджено 3 заглиблені об'єкти [124; 1140]. Через окупацію частини Запорізької обл. Російською Федерацією у 2022 р. будівництво лінії електропередач було зупинене, при цьому комплекс археологічних досліджень був виконаний повністю.

Під час будівництва ПЛ 330 кВ Новоодеська – Арциз Одеська археологічна експедиція НДЦ РАС (керівники – Олег Осаульчук, Іван Назар, Богдан Сало) у 2024 р. провела розкопки поселень Мирне-2 (225 м^2), Гайдолина (624 м^2), Козацьке-1 (503 м^2), Козацьке-2 (407 м^2), Нова Царичанка (152 м^2), Нова Царичанка-1 (108 м^2), Лугове-1 (108 м^2) (рис. Р.8, С.17). З них походить найбільше артефактів (кам'яні конструкції, рештки вогнищ, кераміка, остеологічний матеріал) доби бронзи, доби раннього заліза і доби римських впливів, значно менше – крем'яних виробів періоду мезоліту [254; 255; 773, с. 98–99].

На поселенні Гайдолина, на момент приступання археологів до розкопок ділянок під фундаменти двох опор, були змінені проєктні рішення по них (влаштування більших опор і потужніших основ) і площа досліджень зросла з запланованих 481 м^2 до 624 м^2. Під час розкопок виявлено комплекс кам'яних споруд пізнього періоду доби бронзи (XIII–XII ст. до н. е.), що зберігся у вигляді решток стін та фундаментів (із рваного каменю, із застосуванням прогресивних прийомів кладки) господарських і житлових споруд (рис. С.17). У більшості з них виявлено ями для попелу. З культурного шару і заповнення споруд походять численні уламки ліпного посуду доби пізньої бронзи двох культурних спільнот (сабатинівської і білозерської) та велика колекція остеологічного матеріалу. У верхніх горизонтах культурного шару знайдено фрагменти червоноглиняних амфор доби античності (VII ст. до н. е. – IV ст. н. е.), кілька уламків кераміки XVIII–XIX ст. (люльки, столовий посуд) [254].

На поселенні Біляївка VII, пам'ятці археології місцевого значення, археологи запропонували змінити компенсаційний захід з розкопок та нагляд шляхом зміщення опори на ділянку функціонуючих очисних споруд, що дозволило уникнути негативного впливу на непорушений культурний шар пам'ятки [370, рис. 12, 45].

3.3. Автомобільні дороги

Від 1992 р. до 2024 р. НДЦ РАС провів археологічні дослідження в межах 46 доріг міжнародного (М), національного (Н), регіонального (Р) і місцевого (Т) значення, майже на всій території України. Дослідження, масштабні за обсягами і цікаві своїми результатами, виконано на 58 об'єктах дорожньої галузі під час їхнього нового будівництва, капітального ремонту чи реконструкції (табл. Б.3; рис. П.3).

У межах 28 об'єктів будівництва на ***стадії ТЕО*** дослідженнями охоплено 6325 км існуючих та планованих трас автодоріг з альтернативними варіантами в смузі завширшки 2–5 км і загальною площею понад 2 200 000 га на території

всіх областей України (за винятком Сумської і Чернігівської обл.) та Автономної Республіки Крим: виконано попередні архівно-бібліографічні дослідження, результати оформлено як звіти про оцінку впливу на археологічну спадщину або вихідні дані. З них половина об'єктів отримала продовження досліджень на наступних стадіях, інша половина – досліджена тільки на стадії ТЕО (14 об'єктів загальною протяжністю 4600 км).

Як результат – зібрано дані про 2954 відомі об'єкти археології [132; 409; 327; 359; 133; 218; 219; 217; 216; 411; 408; 110; 221; 105; 107; 212; 355; 223; 220; 224; 332; 358; 405; 407; 406; 129; 130; 131; 108; 329; 213; 357; 134; 225; 227; 226], переважна більшість яких (понад 90 %) – кургани, курганні групи і поселення. Інші об'єкти – стоянки (43, або 1,5 %), городища і замчища (73, або 2,5 %), ґрунтові могильники (66, або 2,2 %), скарби і випадкові знахідки (69, або 2,3 %), місцезнаходження археологічних матеріалів (24, або 0,8 %) та інші (0,5 %) (табл. В.2). Простежена така ж закономірність, як і для повітряних ліній, – переважання курганів і курганних груп (1633 об'єкти археології) у степовій зоні та прилеглих до неї районах лісостепу й поселень (1030 об'єктів археології) у лісостеповій і лісовій зонах України. У першому випадку наочним прикладом є результати дослідження на стадії ТЕО розвитку міжнародної дороги М-18 на ділянці Харків – Сімферополь протяжністю 833 км: отримано відомості про 360 курганів і курганних груп та 10 поселень [358]. Натомість на стадії ТЕО розвитку міжнародної дороги М-09 на ділянці Львів – Умань протяжністю 512 км отримано дані про 259 відомих поселень та 40 курганів і курганних груп [213].

Чотири із 28 автодорожніх об'єктів супроводжувалися дослідженнями НДЦ РАС аж до стадії будівництва.

У 1998 р. НДЦ РАС для ТЕО будівництва концесійної автомобільної дороги Краковець – Львів підготував перелік із 30 відомих об'єктів археології у межах цієї траси і на прилеглій до неї території [355, с. 1–5].

У 2006 р. НДЦ РАС для ТЕО розвитку дороги М-03 і М-30 Київ – Харків – Дебальцеве – Ізварине провів дослідження історико-бібліографічних та

архівних даних у смузі завширшки 1 км обабіч вісі існуючої дороги та на ділянках майбутніх обходів Великої Кручі, Покровської Багачки, Білоцерківки, Полтави, Копил, Чутового, Валок, Харкова, Чугуєва, Ізюма, Дебальцевого, Бахмута, Михайлівки, Луганська і Сорокиного. По території опрацювання п'яти областей – Київської, Полтавської, Харківської, Донецької, Луганської – отримано дані про 216 відомих об'єктів археології, зокрема 172 кургани і курганні групи, 29 поселень, 8 випадкових знахідок або скарбів, 3 стоянки, 3 городища і виробничий комплекс [405]. Картографічний аналіз засвідчив концентрацію більшості об'єктів археології біля обмеженої кількості населених пунктів. Натомість у Донецькій та Луганській обл. не виявлено інформації про деякі типи об'єктів, за винятком окремих курганів або їхніх груп. Ймовірно, це зумовлено нерівномірною інтенсивністю та недостатнім рівнем археологічного вивчення зазначених регіонів.

Під час підготовки списку об'єктів археології та їх нанесення на картосхему проєктованого автошляху виникли труднощі з точною географічною локалізацією через суперечливість інформації з різних джерел про місцезнаходження тих чи інших об'єктів. Виявлено значні розбіжності в топографічній прив'язці, що пояснюється використанням археологами того часу дрібномасштабних карт з низькою деталізацією (наприклад масштабом менше ніж 1:500 000) і, відповідно, високою ймовірністю помилок при визначенні координат. У зв'язку з цим при нанесенні об'єктів археології на карту розробниками врахована найімовірніша локалізація пам'яток, уточнена топографічним аналізом карт.

На ділянці дороги М-03 для ТЕО реконструкції обходу м. Бориспіль (Київська обл.) НДЦ РАС у 2020 р. було опрацьовано територію траси завдовжки 26 км. Зібрано інформацію про 22 відомі об'єкти археології: 18 поселень, 2 кургани і 2 місцезнаходження археологічних матеріалів [327].

У 2018 р. на стадії ТЕО будівництва автомобільної дороги загального користування державного значення в обхід м. Трускавець Т-14-02 Східниця – Пісочна на ділянці км 16+100 – км 21+700 у Львівській обл. опрацьовано

історико-бібліографічні матеріали та архівні джерела, з яких отримано інформацію про 4 відомі об’єкти археології (культовий комплекс, поселення, рештки замчища та випадкова знахідка) широкого хронологічного діапазону: енеоліт, доба ранньої бронзи (4–3 тис. до н. е.), княжа доба (XII–XIV ст.). Однак жоден об’єкт не потрапляв у смугу планованого будівництва [332].

За результатами археологічних досліджень на стадії ТЕО підготовлено пропозиції щодо уникнення або мінімізації негативного впливу на об’єкти археології на стадії проєктування і розраховано вартість таких заходів.

На ***стадії проєктування*** НДЦ РАС провів археологічні розвідки у 19 із 24 областей України (за винятком Сумської, Чернігівської, Луганської, Дніпропетровської і Запорізької) в межах 42 об’єктів будівництва. Досліджено траси на ділянках загальною протяжністю 1614,24 км і площею 6036,54 га (табл. Г.3; рис. П.3). Зокрема, 947,54 км розвідок було здійснено в межах 11 об’єктів, по яких надалі виконано археологічні дослідження на стадії будівництва. Ще 21 об’єкт розвідано виключно на стадії проєктування (305,35 км), а 10 (361,35 км) – на стадії проєктування після виконаних робіт на попередній стадії ТЕО.

У межах смуг відведення завширшки 2–30 м (для ділянок реконструкції і капітального ремонту) і 40–120 м (для нового будівництва) виявлено і задокументовано 547 різночасових об’єктів археології, з яких лише 12,6 % перебували на державному обліку як пам’ятки археології місцевого значення (48) або щойно виявлені об’єкти культурної спадщини (21) [85; 53; 184; 319; 317; 86; 185; 294; 87; 350; 188; 81; 88; 54; 424; 404; 421; 96; 97; 52; 92; 93; 77; 61; 55; 56; 63; 211; 181; 161; 410; 100; 83; 201; 157; 158; 318; 236; 414; 135; 94; 95; 79; 80; 155; 153; 137; 144; 154; 162; 159; 189; 314; 113; 51; 151; 152; 196; 69; 246; 315; 415; 183; 182; 171; 172; 173; 174; 202; 203; 200; 194; 160; 187; 169; 235; 163; 141; 142; 322; 139; 207; 208; 70; 66; 306; 146; 429; 256; 149; 311; 82; 78; 148; 186; 140; 190; 191; 192; 193; 199; 143; 89; 90; 91; 198; 175; 136; 197; 64; 57; 58; 65; 209; 59; 60; 76; 73; 74; 210; 205; 206; 150; 156; 75; 147; 395; 145; 204; 195; 176; 138; 419; 71; 67; 68; 237; 72; 170; 180]. Для 405 об’єктів археології,

розташованих у межах смуги відведення, розроблено заходи з пом'якшення негативного впливу, зокрема, для 228 передбачено створення облікової документації для надання нововиявленим об'єктам правового статусу. Розраховано площі під археологічні розкопки (1 255 585 м^2) і нагляд (429,47 га) для 170 та 254 об'єктів археології відповідно (табл. Г.3). Для частини об'єктів розрахункові обсяги розкопок (103 об'єкти археології) і нагляду (33 об'єкти археології) не визначено через припинення фінансування, призупинення проєктування або інше.

Серед локалізованих 547 об'єктів археології переважну більшість становлять поселення (332, або 60,7 %), кургани і курганні групи (121, або 22,1 %), місцезнаходження археологічних матеріалів (80, або 14,6 %). Із 547 об'єктів археології 169 (або 30,9 %) представлені одним хронологічним періодом, решта є дво-, три- чи багатошаровими (табл. Д.3). Щодо хронологічної належності – переважають місця із артефактами княжої доби (169), доби бронзи (147), доби раннього заліза (144), модерної доби (97), доби римських впливів (76), пізнього середньовіччя (71), енеоліту (46). Матеріали палеоліту походять із 19 місць, неоліту – із 21, доби античності – з 2, доби ранніх слов'ян – з 26 (табл. Е.3). Група об'єктів, датування яких не встановлено, є невеликою (9), дещо більша група – кургани і курганні групи (113), однозначна хронологічна атрибуція яких можлива після розкопок.

Для проєктування будівництва концесійної автомобільної дороги Краковець – Львів НДЦ РАС ініціював та провів розвідки на території планованого будівництва. Упродовж 2005–2008 років на відтинку ІІІ черги будівництва від с. Гряда до с. Малі Підліски та на прилеглих до неї теренах локалізовано 21 об'єкт археології, з яких 17 – нововиявлені [256, с. 7, рис. 1]. У 2019 р. повторно обстежено ділянки І і ІІ черг концесійної дороги. На відтинку траси протяжністю 63,3 км локалізовано 59 різночасових об'єктів археології, з яких 34 – нововиявлені (рис. Р.25).

У 2018 р. для розроблення документації з будівництва північної ділянки об'їзної автомобільної дороги Львова (колишня ІІІ черга концесійної дороги)

НДЦ РАС провів археологічні розвідки у смузі відведення завширшки 55–110 м і завдовжки 23,7 км. На ділянці локалізовано і/або уточнено місця розташування 23 об'єктів археології, з них 13 – нововиявлені [149, с. 116–117, рис. 2; 870, с. 116–117]. Превентивні археологічні розкопки запропоновано виконати в межах смуги відведення на 21 об'єкті археології на загальній площі 103 000 м^2, археологічний нагляд – забезпечити на площі 28,6 га [149, с. 117–118].

Концесійна автомобільна дорога Львів – Броди мала стати продовженням концесійної дороги Краковець – Львів в рамах третього міжнародного транспортного коридору. У 1999 р. відділом археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України було підготовлено розділ «Археологічні обстеження та дослідження» для попереднього ТЕО цього інвестиційного проєкту [333], а вже наприкінці 2003 р. експедиція НДЦ РАС провела перше обстеження цієї траси [311]. У проєктованій смузі відведення завширшки близько 60 м і на ділянці протяжністю майже 79 км науковці виявили і картографували 23 різночасові об'єкти археології в межах траси і один поза нею [311, с. 7–8]. Проте наступний етап археологічних досліджень через відсутність потенційного інвестора було відкладено аж до 2007 р. У 2007–2008 роках НДЦ РАС ще раз обстежив цю дорогу в межах смуги завширшки близько 90 м (рис. Р.25). Додатково було виявлено ще 44 нові поселення та місцезнаходження археологічних матеріалів. Загалом для цього проєкту локалізовано 68 об'єктів археології, для 48 з яких необхідно було забезпечити виконання превентивних археологічних досліджень до початку будівництва. Однак і ця інвестиція не була реалізована через світову фінансову кризу.

На стадії проєктування нового будівництва, реконструкції і капітального ремонту траси М-03, що виконувалась окремими ділянками з 2007 до 2021 р., вимагалась локалізація об'єктів археології у межах смуги відведення для оцінки впливу планованої діяльності на них (рис. Р.14–Р.16).

У зоні капітального ремонту ділянки М-03 завдовжки 119,9 км у 2007 р. НДЦ РАС проведено археологічні розвідки на Київщині (км 44+500 – км 158+000) та Полтавщині (км 185+000 – км 191+400) (рис. Р.14). Виявлено

шість об’єктів археології (5 курганів і поселення), з яких у зону негативного впливу дороги потрапило два – двошарове поселення доби раннього заліза і доби римських впливів (черняхівська культура) Семенівка-І та курган біля Сомкової Долини (3-тє тис. до н. е. – 1-ше тис. н. е.). Для мінімізації негативного впливу запропоновано виконати археологічний нагляд під час земляних робіт [421]. Під час проєктування південного обходу м. Бориспіль НДЦ РАС у 2011 р. провів археологічні розвідки та локалізував у зоні впливу дороги М-03 курганну групу, для зменшення негативного впливу на яку було запропоновано археологічний нагляд під час будівельних робіт [77].

На ділянці проєктування реконструкції 8 км дороги М-03 (км 213+000 – км 221+000) біля с. Покровська Багачка Полтавської обл. у 2008–2009 роках НДЦ РАС провів археологічні розвідки. У смузі планованого розширення завширшки 30 м обабіч краю полотна існуючої дороги жодних об’єктів археології виявлено не було [96; 97; 100]. Розвідки продовжились у 2009–2011 роках – на 97 кілометрах наступних ділянок траси М-03 (км 210+000 – км 300+550, км 323+000 – км 329+050) локалізовано 16 об’єктів археології (8 поселень, 7 курганів і курганних груп, одне місцезнаходження археологічних матеріалів) (рис. Р.15–Р.16). Обстеження здійснено по обидва боки від полотна траси. Рештки рухомих археологічних матеріалів були дуже фрагментовані, що ускладнювало їхню культурно-хронологічну ідентифікацію. Виявлені поселення датовано періодом від доби раннього заліза до пізнього середньовіччя, кургани – за відсутності хронологічних ідентифікаторів – широким діапазоном: 2-ге тис. до н. е. – 1-ше тис. н. е., зокрема, деякі курганоподібні насипи могли бути рештками хатищ модерної доби. Заходи для уникнення негативного впливу було розроблено для 7 об’єктів археології, які потрапляли у зону розширення дороги: визначено обсяги і вартість археологічних розкопок і нагляду [92]. Розкопки рекомендовано провести до початку земляних робіт будівельниками – перед зрізанням ними родючого шару ґрунту.

Для нового будівництва ділянки дороги М-03 на Харківщині – обходу м. Валки (км 420+050 – км 432+100) – НДЦ РАС провів археологічні розвідки двічі – у 2009 р. та у 2021 р. для коригування проєктних рішень. Як результат, у смузі відведення завдовжки 11,87 км було локалізовано 8 поселень: Валки-3, Валки-4, Валки-5, Валки-6, Валки-7, Валки-8, Валки-9 та Литвинівка (рис. Р.16). За хронологічною належністю вони презентують добу пізньої бронзи, добу раннього заліза, добу римських впливів та модерну добу [52; 161].

У тому ж 2021 р. для проєктування реконструкції ділянки км 431+407 – км 440+480 завдовжки 9 км під час археологічних розвідок було виявлено три нові поселення доби раннього заліза – Литвинівка-3, Литвинівка-4 та Золочівське-1 [410] (рис. Р.16). Для мінімізації прямого негативного впливу на об’єкти археології були розроблені і запропоновані заходи: превентивні археологічні розкопки на ділянках поселень і археологічний нагляд в їхніх охоронних зонах.

Для будівництва південного обходу м. Полтава як частини траси М-03 на ділянці км 333+800 – км 347+200 археологічні розвідки проведено НДЦ РАС взимку 2010/2011 років (рис. Р.16). У смузі проєктування дороги завдовжки 12,9 км на площі 6 км^2 було локалізовано 11 різночасових об’єктів археології, серед яких 4 поселення і 6 курганних груп та одне місцезнаходження монетного скарбу XVII ст.. Частина об’єктів потрапляла безпосередньо у зону будівництва дороги, і для них розроблено заходи з пом’якшення негативного впливу: на курганній групі Мильці-1 рекомендовано виконати превентивні археологічні розкопки, ще на трьох – забезпечити археологічний нагляд [93; 61; 906, с. 378].

На стадії проєктування реконструкції існуючої дороги М-03 (км 356+200 – км 385+200) та будівництва обходу селища Чутове (км 385+200 – км 395+064) НДЦ РАС проводив археологічні розвідки у 2013, 2015–2017 і 2021 роках (рис. Р.16).

На ділянці км 356+200 – км 385+200 завдовжки 29 км локалізовано 11 об’єктів археології, з яких 6 – нововиявлені, інші 5 – перебували на державному обліку як щойно виявлені об’єкти культурної спадщини. Для 6 курганів і

курганних груп було розроблено заходи з уникнення негативного впливу будівництва: превентивні археологічні розкопки запропоновано виконати на 7,2 тис. м^2, а археологічний нагляд провести в їхніх охоронних зонах на площі 75 тис. м^2 [55; 63; 56; 211].

Для проєктування обходу м. Чутове обстежено ділянки завдовжки 40,7 км на площі майже 180 га за 4 альтернативними варіантами – великий і малий північний обходи, південний обхід та існуючий напрямок. У смугах проєктування або обабіч них локалізовано 21 об'єкт археології – 7 поселень та 14 курганів, курганних груп і майданів. За величиною негативного впливу на археологічну спадщину археологи рекомендували обрати для будівництва малий північний обхід [181].

Загалом для проєктування будівництва ділянок траси М-03 за 2007–2021 роки НДЦ РАС проведено археологічні розвідки у смузі проєктування завширшки 10–100 м і завдовжки майже 400 км на площі понад 10 км^2. Локалізовано 77 об'єктів археології (рис. Р.14–Р.16). Ділянкам дороги з прямими негативним впливом на об'єкти археології (14 пам'яток, які перебували на державному обліку) було присвоєно клас наслідків СС3, решті – СС1.

Реконструкція автомобільної дороги М-06 Київ – Чоп, як і М-05 Київ – Одеса та М-03 Київ – Харків – Довжанський, була однією з перших у програмі розвитку сучасної мережі шляхів. Упродовж 2004–2006, 2008–2011, 2019, 2021, 2023 років експедиції НДЦ РАС обстежили 400 км траси зі загальної її протяжності у 902 км (рис. Р.17–Р.20) [414; 94; 95; 79; 80; 155; 153; 162; 159; 189; 314]. Здебільшого то були ділянки капітального ремонту і реконструкції, інколи – нового будівництва обходів населених пунктів, як-от: м. Дубно [137; 144; 154; 113], смт Олесько [318], м. Стрий [135], с. Ракошино [236].

За результатами обстеження обходу м. Дубно експедиція НДЦ РАС на багатошаровому поселенні Дубно-3 виявила матеріали дев'яти культурно-хронологічних періодів (палеоліт, мезоліт, неоліт, енеоліт, доба бронзи, ранній період доби заліза, доба ранніх слов'ян, княжа доба та пізнє середньовіччя [137,

с. 19–34, 54–56, рис. 3–5, 10; 144, с. 18–31, 51–52, рис. 2, 3, 5; 154, с. 18–29, 49–51, рис. 3–5; 113, с. 20–59, 73–75, рис. 2–4, 16, 38].

Для проєктування обходу смт Олесько протяжністю 7 км у 2004 р. НДЦ РАС під час розвідок виявлено 4 археологічні об'єкти – поселення, котрі потрапляли в зону будівництва дороги і вимагали заходів з пом'якшення негативного впливу на них (рис. Р.18). Ще 7 об'єктів локалізовано на територіях, прилеглих до зони будівництва [318, с. 6, рис. 1].

На інших ділянках[54] (загальною протяжністю 381 км) капітального ремонту і реконструкції автодороги М-06 під час розвідок загонами НДЦ РАС виявлено тільки 28 об'єктів археології. Такі наукові результати зумовлені кількома чинниками. По-перше, капітальний ремонт ділянки автодороги км 14+080 – км 348+00 став одним із перших проєктів, до участі в якому залучили археологів (рис. Р.17). На той час досвід роботи з об'єктами такого типу лише формувався. По-друге, обстеження виконувались у вузькій смузі відведення, часто в межах населених пунктів, що ускладнювало виявлення об'єктів археології, особливо, коли на ділянках уже велися земляні роботи.

Майже 184 км загальної протяжності (смугами завширшки від 10 до 55 м) ділянок доріг міжнародного значення М-07 Київ – Ковель – Ягодин [51; 151; 152], М-10 Львів – Краковець (Західний обхід м. Львова) [196; 69], М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ (рис. Р.24) [415; 183; 182; 171; 172; 173; 174; 202; 203; 200], М-15 Одеса – Рені (рис. Р.22–Р.23) [194; 160; 187], М-19 Доманове – Ковель – Чернівці – Тереблече [169], М-24 Велика Добронь – Мукачево – Берегове – контрольно-пропускний пункт «Лужанка» [235; 141; 142; 163; 322], М-28 Одеса – Южне – /М-14/ з під'їздами (обхід м. Одеси) [139; 207; 208] обстежено загонами НДЦ РАС, де локалізовано 54 об'єкти археології. На ділянках нового будівництва кожні 2 км обстежених доріг траплявся 1 об'єкт археології, а на ділянках реконструкції чи капітального ремонту – 1 об'єкт археології кожні 4,1 км.

[54] Км 14,1 – км 348,0, км 556,6 – км 563,7, км 608,0 – км 625,0, км 779,3 – км 784,0, км 796,4 – км 801,5.

НДЦ РАС провів археологічні розвідки для проєктування багатьох автомобільних доріг національного значення: Н-01 Київ – Знам'янка [82; 78], Н-03 Житомир – Чернівці [148], Н-07 Київ – Суми – Юнаківка [186], Н-08 Бориспіль – Дніпро – Запоріжжя – Маріуполь (рис. Р.21) [140; 190; 191; 192; 193], Н-09 Мукачево – Рахів – Богородчани – Івано-Франківськ – Рогатин – Бібрка – Львів [199], Н-10 Стрий – Івано-Франківськ – Чернівці – Мамалига [143], Н-15 Запоріжжя – Донецьк [89; 90; 91; 306], Н-17 Львів – Радехів – Луцьк [198], Н-18 Івано-Франківськ – Бучач – Тернопіль, Н-22 Устилуг – Луцьк – Рівне [175], Н-25 Городище – Рівне – Старокостянтинів [136; 197], Н-31 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка (рис. Р.27), Н-33 Одеса – Білгород-Дністровський – Монаші – /М-15/ з під'їздом до порту Чорноморськ [205; 206]. Було обстежено майже 213 км окремих ділянок цих трас на площі понад 600 га. У межах проєктованих смуг відведення завширшки від 3 до 80 м загонами НДЦ РАС виявлено і задокументовано 84 об'єкти археології, з них 55 потребували превентивних археологічних досліджень до початку будівництва. Найрезультативнішими виявилися розвідки у межах ділянок нового будівництва, оскільки обстежувалися незабудовані території.

У 2019 р. на ділянці будівництва обходу м. Дунаївці на автодорозі Н-03 Житомир – Чернівці загін НДЦ РАС провів повторне обстеження цієї території й зафіксував, що відома з 1980-х років пам'ятка – багатошарове поселення Чаньків-1 – упродовж 2011–2018 років частково зруйнована внаслідок несанкціонованих будівельних робіт [148, с. 28–29]. Археологічні розкопки, проведені на цій пам'ятці наступного року, дали непересічні результати.

У межах ділянки автодороги Н-10 Стрий – Івано-Франківськ – Чернівці – Мамалига в обхід смт Заболотів Івано-Франківської обл. під час опрацювання доступної літератури та наукових звітів зібрано інформацію про 7 відомих об'єктів археології – пам'яток археології місцевого значення датованих від середнього енеоліту (IV–III тис. до н. е.) до княжої доби (XII–XIII ст.). Під час натурного обстеження створу траси вдалося верифікувати два з них, і додатково виявити ще чотири нові об'єкти археології [143, с. 37, 53, рис. 2]. Це ілюструє

незадовільний стан обліку об’єктів археологічної спадщини – відсутність чітких описів, прив’язок та планів розташування. Надто лаконічний опис у списках і реєстрах пам’яток виявляється непридатним для потреб розроблення проєктної документації.

Археологічні розвідки ділянок дороги Н-31 Дніпро – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка у смузі реконструкції і нового будівництва завширшки від 30 до 80 м НДЦ РАС провів у 2009–2010, 2013, 2015–2017 роках. На відтинку протяжністю 76,01 км локалізовано 31 об’єкт археології: одну курганну групу біля с. Грицаївка, дві курганні групи біля с. Гайове, одну курганну групу (з майданом) і два поселення біля с. Підгора, рештки кургану біля с. Капустяни, поселення Решетилівка ІІІ, кургани біля сіл Потічок і Пасічники, одну курганну групу біля с. Хоружі, два місцезнаходження археологічних матеріалів (рис. Р.27) [898, с. 324–325; 897, с. 377; 832, с. 46–48; 1140; 64; 57; 58; 65; 209; 59; 60; 76; 73; 74; 210].

Найменш вивченими в археологічному плані є автомобільні дороги регіонального значення. НДЦ РАС упродовж 2018, 2020–2022 років обстежив лише 23 км трас у межах виконання 6 проєктів на п’яти дорогах: Р-08 Немирів – Ямпіль [150], Р-19 Фастів – Митниця – Обухів – Ржищів [156], Р-30 Під’їзд до м. Ірпеня [75], Р-41 Об’їзна дорога м. Тернопіль [147; 395; 145], Р-49 Васьковичі – Шепетівка [204]. Половина з них стосувалася проєктування мостових переходів. Особливістю реконструкції чи будівництва мостів є спорудження тимчасових переправ, іноді на віддалі від вже існуючих, що вносило корективи у методику виконання археологічних досліджень.

Розвідки для проєктування 15,5 км об’їзної дороги м. Тернопіль (Р-41) виконані НДЦ РАС у 2008 і 2021 роках. Було виявлено 8 об’єктів археології з коефіцієнтом трапляння 1 об’єкт на 1,94 км траси [147, с. 38–39; 395, с. 26; 145, с. 33, 54–55].

Вперше у 2021 р. у рамах виконання археологічних досліджень для будівництва мостового переходу через р. Дністер на дорозі Р-08 поблизу м. Ямпіль Вінницької обл. НДЦ РАС мав справу з реалізацією будівництва за

експериментальною моделлю «Проєктуй та будуй» (*Design & Build*). Негативним фактором для превентивних археологічних досліджень такого підходу до будівництва стала неможливість заздалегідь визначити ймовірність потрапляння невідомих об'єктів археології у межі планованого будівництва, порахувати обсяги і вартість археологічних розкопок та нагляду. Адже кошторис такого об'єкта будівництва визначається за матеріалами ТЕО, яке не передбачає натурного археологічного обстеження території.

Розвідки для будівництва і реконструкції ділянок великої кільцевої автомобільної дороги навколо міста Києва (ВКАД) виконувались НДЦ РАС упродовж 2007–2009, 2020–2021 років поетапно на 9 ділянках, але повністю вони були завершені лише для перших семи відтинків планованої дороги[55] [85; 53; 184; 319; 317; 86; 185; 161; 87; 350; 404; 188; 81; 88; 54; 424; 811, с. 269–272; 1140].

Дослідження охопили 144,47 км у смузі 90–120 м на площі 1508,9 га. Локалізовано 73 об'єкти археології (57 поселень, 5 курганів і курганних груп, 11 місцезнаходжень археологічних матеріалів), з яких тільки один перебував на державному обліку (рис. Р.26). Заходів з пом'якшення негативного впливу потребували 67 об'єктів археології. Відповідно було розраховано площі розкопок – 667 781 м^2 на 53 об'єктах та нагляду – 221,56 га на 66 об'єктах (рис. Т.12–Т.14). Розроблення облікової документації передбачено для 21 об'єкта археології.

Хоча вважається, що околиці Києва є найбільш археологічно вивченими територіями в Україні, там відкрито низку культур (трипільська, підгірцівська, зарубинецька, черняхівська, київська), проведено численні розкопки і розвідки,

[55] Для восьмої ділянки ВКАД – будівництва мостового переходу через р. Дніпро з підходами до автомобільної дороги Р-02 Київ – Іванків – Овруч та М-01 Київ – Чернігів – Нові Яриловичі у 2007 р. виконано попередні архівно-бібліографічні дослідження на стадії ТЕО [409], у 2009 р. – обстежено земельні ділянки під ґрунтові резерви [404]. Дев'ята ділянка протяжністю 28 км від автодороги Р-02 Київ – Іванків – Овруч до автодороги М-07 Київ – Ковель – Ягодин (на Люблін) була лише попередньо обстежена у 2009 р., але через припинення фінансування проєктних робіт науково-технічна документація не була завершена. У 2020 р. (?) було прийнято рішення про недоцільність проєктування цих ділянок і вилучено їх зі складу ВКАД.

польові дослідження по ВКАД додали до археологічної карти десятки нових об’єктів датованих від палеоліту до модерної доби.

Особливо цікавими для досліджень вбачаються розорані кургани і курганні групи доби бронзи – доби раннього заліза [319, с. 36–37, 52–53], поселення в долині річки Ірпінь зі старожитностями вельбарської культури [319, с. 36–37], які зараз є найпівнічнішим місцем виявлення таких матеріалів тощо.

Практичні результати розвідок на двох ділянках ВКАД є особливо показовими. Так, у 2008 р. і повторно у 2020–2021 роках, на відтинку ВКАД між автодорогами М-07 Київ – Ковель – Ягодин та М-06 Київ – Чоп, кількість локалізованих об’єктів зросла з 7 до 15 [85, с. 13; 184, с. 49, 69–70; 319, с. 10–11; 317, с. 49, 62–63]. На ділянці ВКАД від дороги М-06 Київ – Чоп до дороги М-05 Київ – Одеса у 2007–2008 роках виявлено 15 об’єктів археології [86, с. 10–11; 319, с. 76, 89–90], а у 2021 р. – ще 11 нових [185, с. 77, 97–98; 294, с. 76, 89–90]. Зростання кількості виявлених об’єктів пов’язане не лише з розширенням смуги відведення, але й з кращими погодними умовами і мінімальним рослинним покривом на час обстеження.

Разом із виявленням нових об’єктів археології було уточнено культурно-хронологічну належність відомих об’єктів та скореговано види і обсяги заходів з пом’якшення негативного впливу на них згідно з новими проєктними рішеннями та відповідно до чинних нормативно-правових актів. Зауважимо, що площі превентивних археологічних розкопок зросли у 3,3–4,2 рази, археологічного нагляду – у 1,9–2,3 рази. До заходів з пом’якшення негативного впливу додано виготовлення облікової документації на нововиявлені об’єкти археології і на ті з відомих, які не перебувають на державному обліку.

Не часто розвідкові археологічні дослідження виконувалися НДЦ РАС на дорогах регіонального місцевого значення (Т). Це зумовлено тим, що вони здебільшого утримувалися коштом місцевих бюджетів, у яких завжди бракувало коштів на ґрунтовну модернізацію цих доріг.

Винятком стали кілька доріг, які потрапляли до державних програм розбудови прикордонної інфраструктури чи ліквідації природних загроз.

У травні 2018 р. проведено археологічні розвідки у смузі відведення автодороги Т-14-02 Східниця – Пісочна (обхід м. Трускавець) для уникнення карстових проваль. У створі траси локалізовано два нововиявлені об'єкти археології – багатошарове поселення Модричі-1 (неоліт, доба раннього заліза, доба римських впливів, княжа доба) і місцезнаходження археологічних матеріалів Модричі-2 (неоліт та княжа доба). Оскільки ці об'єкти не перебували на державному обліку, проєктованій дорозі було присвоєно клас наслідків СС1 і розроблено заходи для уникнення негативного впливу на них до початку будівництва дороги [138, с. 23–29].

У 2007 і 2013 роках для будівництва під'їзду до міжнародного автомобільного пункту пропуску Грушів – Будомеж на обході с. Грушів обстежено ділянку автодороги Т-14-03 Грушів – Добросин та території відведені під ґрунтові резерви. Було виявлено п'ять різночасових поселень, які необхідно було дослідити на етапі підготовчих робіт перед будівництвом дороги [419, с. 11–12, рис. 1; 71, с. 17–20, рис. 2].

Археологічні розвідки для проєктування прокладання нової автодороги на Київщині поза межами населених пунктів від с. Гнідин до м. Київ НДЦ РАС проведено у 2021 р. Локалізовано нововиявлений об'єкт археології – поселення Гнідин-1 доби бронзи – доби раннього заліза. Превентивні археологічні розкопки запропоновано виконати на площі понад 16 тис. м^2 [180, с. 18, 42, рис. 2].

Упродовж 2004–2021 років ***на стадії будівництва*** НДЦ РАС проведено археологічні розкопки на 46 об'єктах археології на площі 82 590 м^2 (табл. Ж.3) [230; 231; 397; 232; 396; 249; 295; 115; 263; 117; 352; 351; 228; 321; 125; 316; 394; 308; 392; 422; 297; 233; 250; 251; 252; 368; 253; 388; 118; 114; 386].

У 2004 р., під час будівництва обходу м. Бучач (ділянка дороги Н-18 Івано-Франківськ – Тернопіль), Бучацькою археологічною експедицією

НДЦ РАС (керівники – Олег Осаульчук, Тарас Милян, Наталія Войцещук, Сергій Рижов, Дмитро Черновол, Олександр Дударь, Михайло Сохацький, Богдан Строцень) проведено розкопки чотирьох поселень. На поселенні Підзамочок-I (692 м^2) досліджено рештки площадок і господарських ям [321, с. 19–20, рис. 1–3; 980, с. 318–319], на поселенні Підзамочок-II (904 м^2) – рештки наземних споруд і вогнища [125, с. 19–20]. Обидва датовані серединою 4 тис. до н. е., етап BI/BII (заліщицька локальна група трипільської культури). На багатошаровому поселенні Рукомиш-III досліджено 522 м^2 та зібрано колекцію матеріалів енеоліту (трипільська культура, етап CI), доби заліза (гальштатська культура), доби римських впливів (черняхівська культура), княжої доби (XI–XIII ст.) [316, с. 17–18]. На поселенні черняхівської культури Рукомиш-II на 1000 м^2 досліджено рештки гончарної майстерні, трьох горнів та п’ять господарських ям [394; 308; 392]. Результати доповнили знання про такі пам’ятки: щодо планувальної структури та специфіки розташування місць вогневих робіт.

У 2004–2005 роках, під час будівництва обходу м. Городок у Львівській обл., на ділянці дороги М-11 Черляни – Братковичі археологічною експедицією НДЦ РАС (керівники – Наталія Войцещук, Тарас Милян, Олег Осаульчук) було проведено археологічні розкопки на поселеннях Стоділки-I (1694 м^2) та Стоділки-II (200 м^2), які були виявлені під час розвідок на стадії проєктування цієї дороги у 1992 р. і повторно обстежені у 2004 р. [315]. На першому досліджено рештки 12 об’єктів – заглиблених жител, наземних вогнищ, господарських ям доби римських впливів (черняхівська культура). На другому – периферію поселення доби римських впливів та княжої доби (XI–XII ст.) [115; 263; 636, с. 34–36; 740, с. 203–220].

Під час будівництва концесійної дороги Краковець – Львів у 2005 р. на Львівщині археологічною експедицією НДЦ РАС (керівники – Наталія Войцещук, Тарас Милян, Олег Осаульчук) досліджено чотири поселення (рис. Р.25). На поселенні Прилбичі проведено розкопки на площі 375 м^2, виявлено рештки наземної споруди і ями. Зібрано колекцію матеріалів доби

римських впливів (черняхівська культура) та доби ранніх слов'ян (райковецька культура). Із господарської ями поселення Гряда-II (226 м^2) походять знахідки доби римських впливів (липицька культура). Знайдено нечисленні матеріали неоліту, енеоліту, доби бронзи і доби раннього заліза. На поселенні Малі Підліски-I (690 м^2) досліджено господарські ями та кілька аморфних плям з енеолітичними матеріалами – фрагментами ліпної кераміки та крем'яних виробів. На поселенні Малі Підліски-III (235 м^2) досліджено кілька культурних горизонтів: енеоліту, доби заліза, доби римських впливів, княжої доби і модерної доби (XVII–XVIII ст.). Колекція знахідок охоплює уламки ліпного і кружального посуду, пряслиця, крем'яні і кам'яні знаряддя [117; 527, с. 20–27; 738, с. 92–109].

У 2007 р. НДЦ РАС на автодорозі М-06 під час будівництва обходу смт Олесько було проведено розкопки кількох поселень і могильника (керівники – Тарас Милян, Олег Осаульчук, Дмитро Черновол, Павло Шидловський, Наталія Войцещук) (рис. Р.18). На поселенні та ґрунтовому могильнику Йосипівка-I на площі 2400 м^2 було досліджено рештки глинобитного житла культури лінійно-стрічкової кераміки, об'єкти культур багатоваликової кераміки (бабинського типу), комарівсько-тщинецької та висоцької, 4 кремаційні поховання черняхівської культури, рештки 5 господарських споруд і 4 житла доби ранніх слов'ян. Колекція знахідок представлена крем'яними, кам'яними виробами та керамікою [734, с. 225–230; 736, с. 231–237; 739, с. 61–62]. На поселенні Йосипівка-II розкопками охоплено 1092 м^2, де виявлено дві господарські ями і одну стовпову, два вогнища і одне заглиблене житло. Серед артефактів – крем'яні вироби, фрагменти ліпної і кружальної кераміки доби бронзи (комарівсько-тщинецька культура) і доби римських впливів (черняхівська культура) [295]. На поселенні Йосипівка-III на площі 7784 м^2 досліджено 252 об'єкти вельбарської культури (III–IV ст.), серед яких – три колодязі III ст. [732, с. 251–260; 737, с. 54–56; 790, с. 221–222; 635]. Також проведено розкопки на поселенні Олесько-I на площі 1000 м^2.

Для цілей будівництва обходу м. Бережани на Тернопільщині (ділянка дороги М-30 Стрий – Умань – Дніпро – Ізварине) НДЦ РАС у 2008 р. провів археологічні розкопки (керівник – Богдан Сало) на двох та нагляд на одному об'єкті археології. На поселенні Гиновичі-І (276 м^2) досліджено залишки пізньопалеолітичної кременеобробної майстерні та господарські ями невизначеного періоду [845, с. 38–73]. На поселенні зібрано колекцію матеріалів доби раннього заліза, доби римських впливів (пшеворська культура) та модерної доби (XIX ст.). Зі стоянки Гайок-І (219 м^2) походять крем'яні знаряддя, близькі за технікою виготовлення свідерській культурі. Аналогічні матеріали виявлено на стоянці Гайок-ІІІ під час археологічного нагляду.

Під час будівництва дороги Т-14-03 в обхід с. Грушів на Львівщині у 2008 р. експедицією НДЦ РАС (керівники – Наталія Войцещук, Дмитро Павлів) проведено археологічні розкопки на багатошаровому поселенні Грушів-І (4650 м^2), де досліджено 12 об'єктів з керамічними і крем'яними матеріалами доби ранньої бронзи, доби заліза, княжої доби і модерної доби, а також поселення Грушів-ІІІ (220 м^2), звідки походять матеріали доби ранньої бронзи, доби заліза, княжої доби, пізнього середньовіччя та модерної доби. Багатошарове поселення Грушів-ІІ на площі 6727 м^2 досліджувалося два польові сезони (керівник – Наталія Войцещук) – у 2008 та 2013 роках. Загалом виявлено 310 археологічних об'єктів (наземні житлові, господарські споруди, стовпові і господарські ями, відкриті вогнища) енеоліту, доби бронзи, доби заліза, модерної доби (XVII–XVIII ст.), а колекція знахідок представлена фрагментами ліпного і кружального посуду, пряслицями, знаряддями і виробами з бронзи [118; 114; 526, с. 273–287; 528, с. 299–319].

У Волинській обл. у 2014–2015 роках, під час реконструкції Ягодинської митниці на автодорозі Н-22, експедицією НДЦ РАС (керівники – Іван Назар, Юрій Кісілевич) було досліджено 320 м^2 на городищі Устилуг (IX–XIII ст.), зокрема, виявлено близько 100 поховань XV–XVI ст. [422; 297].

Перші роботи з археологічного нагляду на стадії будівництва дороги М-03 Київ – Харків – Довжанський на Полтавщині проведені ще у 2012 р., коли на

території с. Абазівка Полтавська експедиція НДЦ РАС (керівники – В'ячеслав Шерстюк і Олександр Супруненко) на ділянці 400 м^2 дослідила культурні нашарування хутора XVIII ст. та поселення доби римських впливів (черняхівська культура) [912, с. 284–285; 895, с. 10–13], великі археологічні розкопки розпочались у 2017 р. Перед початком земляних робіт в обхід с. Покровська Багачка (км 220+782 – км 228+000) у смузі відведення дороги здійснено додаткові розвідки і зафіксовано рештки двох розораних курганів, які не були виявлені під час обстеження у 2009 р. (рис. Р.15) [832, с. 35–36] Курганний могильник Покровська Багачка-3 розкопано на площі 1051 м^2 (3 із 15 курганів), археологічний нагляд забезпечено на площі до 2 га. У курганах виявлено поховання доби раннього заліза із фрагментованим супровідним матеріалом і кістками та сильно пошкодженими підкурганними спорудами (скіфська культура) [549, с. 371–372; 484, с. 374]. Вбачається, що поховання були пограбовані ще у часи скіфів, а згодом повторно – у XVII–XVIII ст.

Археологічний нагляд в охоронній зоні поселення Настасівка I проведено на площі 0,25 га, однак не виявлено рухомого археологічного матеріалу чи решток культурного шару. На поселенні Настасівка II на 248 м^2 досліджено рештки 26 заглиблених господарських об'єктів модерної доби, а в його охоронній зоні забезпечено нагляд на площі до 2 га. Зібрано чималу колекцію артефактів – уламки кераміки (декоративної та вжиткової) і виробів зі скла, металеві предмети. В охоронних зонах об'єкта археології Настасівка III виконано археологічний нагляд, за результатами якого переінтерпретовано курганні насипи як хатища, синхронні поселенню Настасівка II. Археологічний нагляд полягав у спостереженні за процесом зняття верхнього шару ґрунту бульдозером, а в разі виявлення археологічних матеріалів – у зачистці та дослідженні археологічних об'єктів, переважно погребів, фундаментів і сміттєвих ям [230; 231; 397; 915, с. 203–206; 916, с. 206–208; 549, с. 371–372; 484, с. 374].

Ще три кургани досліджено на курганній групі Мильці-1 (розкопки на площі 1144 м^2 та нагляд на площі до 2 га) на ділянці будівництва обходу траси

М-03 Полтави (рис. Р.15): в першому виявлено рештки поховального комплексу доби пізньої бронзи і залишки господарської споруди модерної доби (XIX ст.), у другому – одне поховання пізньоенеолітичне, друге – доби ранньої бронзи (катакомбна культура), третій курган – це насип-кенотаф цих же хронологічних періодів. Поховальні споруди з ґрунту містили обмаль супровідного матеріалу [232; 396; 914, с. 200–203].

Експедиції НДЦ РАС (керівники – Богдан Сало, В'ячеслав Шерстюк) у 2019 р. провели дослідження курганних груп у Полтавському і Чутівському р-нах Полтавської обл. на ділянці км 356+200 – км 385+100 реконструкції дороги М-03 (рис. Р.15, С.1–С.4). На 10368 м^2 розкопано 13 курганів та ґрунтовий могильник [249; 848, с. 224–225; 850, с. 225–227; 851, с. 227–231; 852, с. 233–239].

На курганній групі II Коломацьке археологічні розкопки виконано Чутівською археологічною експедицією НДЦ РАС спільно з КЗ ЦОДПА на площі 1349 м^2 – досліджено три кургани: курганоподібний насип з рештками селітроварного майдану XVII ст. та два поховання доби бронзи (інгульської і бабинської культур) [849, с. 231–233; 728, с. 272, 275]. На курганній групі I Дудникове досліджено один курган (350 м^2) з двома похованнями доби бронзи (ямної і катакомбної культур) [451, с. 345–346]. На курганній групі I Войнівка в насипі кургану (610 м^2) виявлено одне поховання енеоліту – доби бронзи (ранній етап ямної культури) та матеріали черняхівської культури (рештки тризни або кремації).

На курганній групі II Новофедорівка в межах 4002 м^2 досліджено два кургани. Виявлено два поховання доби бронзи (ямної й інгульської культур), шість ритуальних і тризнових об'єктів, рештки п'яти кар'єрів та 10 споруд модерної доби, скарб срібних монет XVII ст. Колективне (ймовірно, сімейне) поховання ямної культури містило багатий поховальний інвентар (рис. С.4) [728, с. 272, 275; 566, с. 198–205; 451, с. 345–346; 1140]. Перед початком розкопок зафіксовано незадовільний стан більшості курганних насипів, які, по-перше, розорані, по-друге, підрізані як під час влаштування

земляного полотна існуючої дороги, так і під час прокладення оптоволоконних ліній зв'язку. Центральні поховання курганів повністю знищені у XX ст. під час влаштування резервів ґрунту у їхніх насипах.

На курганній групі VI Новофедорівка досліджено рештки одного поховання ямної культури (284 м^2). У межах 3711 м^2 на курганній групі VII Новофедорівка розкопано один курганоподібний насип та п'ять курганів. Досліджено 7 поховань доби бронзи (ямна і бабинська культури), 18 ритуальних і тризнових об'єктів (ямної і черняхівської культур) та сім об'єктів модерної доби і природного походження. На ґрунтовому могильнику Новофедорівка (62 м^2) досліджено три поховання і три ритуальні тризнові ями доби римських впливів (черняхівська культура).

За два польові сезони 2017 і 2019 років експедиція НДЦ РАС під час будівництва дороги М-03 Київ – Харків – Довжанський провела археологічні розкопки на площі 12 749 м^2 на 10 об'єктах і здійснила археологічний нагляд за земляними роботами.

НДЦ РАС розпочав роботи з мінімізації негативного впливу на об'єкти археології під час будівельних робіт на автомобільній дорозі Н-31 Дніпро – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка у 2018 р. Тоді було здійснено археологічний нагляд (керівник – В'ячеслав Шерстюк) в охоронних зонах двох курганів курганної групи I Бутенки, однак археологічних об'єктів не виявлено [233]. У 2019 та 2020 роках на різних ділянках дороги працювало дві великі експедиції – Кобеляцька і Решетилівська (керівники – Богдан Сало, Іван Назар, В'ячеслав Шерстюк) (рис. Р.27).

Кобеляцькою археологічною експедицією на курганній групі Грицаївка III у 2019 р. на 988 м^2 досліджено три курганні насипи, один з яких виявився рештками хатищ модерної доби (XVII–XIX ст.), та два кургани (доба бронзи і доба заліза) [250; 300; 761, с. 221–222].

Під час досліджень того ж року на поселенні Кобеляки (180 м^2) виявлено рештки 8 археологічних об'єктів – чотири житлово-господарських споруди

неоліту/енеоліту та чотири господарські споруди модерної доби (XVII–XIX ст.) [251; 299; 759, с. 222–223].

Розкопки курганної групи Підгора тривали два польові сезони. Загалом було досліджено насипи восьми курганів і селітроварний майдан, а також міжкурганний простір. Площа розкопок – 18 934 м^2, нагляду – 8375 м^2. Виявлено 100 археологічних об'єктів, серед яких – 60 поховань різних хронологічних періодів – доби бронзи, доби заліза, доби римських впливів, середньовіччя та модерної доби (XVII–XVIII ст.) – та різної культурної приналежності, наприклад ямної культури, катакомбної культурної спільності, зрубної культури, скіфів і сарматів (рис. С.5–С.7) [252; 367; 758, с. 223–224].

У 2020 р. проведено розкопки скіфського кургану біля с. Капустяни на 2736 м^2. Його насип був сильно поруйнований у XVII і XX ст. Було виявлено 18 археологічних об'єктів, зокрема 15 поховань ямної культури і катакомбної історико-культурної спільності, деякі з поховальних комплексів мали ознаки обох культур. Будівельні роботи, які частково охопили підошву іншого курганного насипу з майданом біля с. Капустяни, проведені під археологічним наглядом (8 м^2) [368].

Дослідження Решетилівською археологічною експедицією у 2019–2020 роках проводились на поселенні Решетилівка III (доба бронзи, доба заліза). Під час розкопок на 1430 м^2 виявлено 10 археологічних об'єктів: чотири житла і шість господарських споруд. Колекція артефактів з поселення містила уламки кераміки, вироби з металу, каменю, рогу (зокрема катакомбної культурно-історичної спільності, скіфської культури, зарубинецької культури) [757, с. 214–215].

Того ж року проведено розкопки кургану біля с. Потічок на 1978 м^2. У насипі виявлено 21 об'єкт, зокрема 14 поховань (ямна, донецька, інгульська, середньодніпровська, зрубна культури) [850, с. 225–227; 728, с. 270, 275]. Дослідження майже розораного насипу кургану із курганної групи І Пасічники теж проведено у 2020 р. на 2170 м^2. Виявлено 7 поховальних ям. Ймовірно, поховання доби бронзи і доби заліза могли бути знищені тривалою оранкою.

Уламки рухомого археологічного матеріалу виявлено тільки на поверхні [848, с. 224–225; 728, с. 270, 275]. Два кургани курганної групи Хоружі IV були розкопані на площі 1386 м^2. Виявлено 26 різночасових поховань (ямна, донецька, інгульська, бабинська культури) [369; 851, с. 227–231; 728, с. 270–272, 275; 452, с. 346–347].

Восени 2020 р. Трускавецька археологічна експедиція НДЦ РАС провела превентивні археологічні розкопки на поселенні Модричі-1 на площі 1745 м^2 (керівники – Олександр Сілаєв, Микола Шніцар, Зоя Ільчишин) [253; 388, с. 47–48, рис. 5, 8, 11]. Було виявлено і досліджено рештки двох наземних споруд прямокутної форми з опорно-стовповою конструкцією («довгі доми»), три великі господарські споруди із заглибленими частинами аморфної форми, чотири заглиблені конструкції з вузьких ровиків та стовпових ямок (рис. С.8–С.9) [871, с. 150–152; 1118, p. 23–24]. Серед археологічних знахідок переважають уламки ліпного посуду, вироби з кременю і каменю культури лінійно-стрічкової кераміки (6–5 тис. до н. е.). З поселення походить незначна кількість фрагментів кераміки та інших виробів доби римських впливів, княжої доби і модерної доби [867, с. 188–217; 1121, p. 17–31].

У 2020 р. Дунаєвецька археологічна експедиція (керівники – Олег Петраускас, Іван Назар, Мар’яна Авраменко, Андрій Петраускас, Богдан Сало) під час будівництва обходу м. Дунаївці на Хмельниччині дослідила 70 об’єктів (житлові і господарські споруди, ями, льох, кар’єр) на площі 3970 м^2 на поселенні Чаньків-1. За кількістю вивчених об’єктів доби раннього заліза (західноподільська група скіфських пам’яток) та доби римських впливів (верхньодністровський варіант черняхівської культури) – це одне з найбільших поселень у межиріччі Дніпра і Дністра. Тут же виявлена довга енеолітична споруда, що ідентифікована як найвіддаленіший на схід пункт культури лінійно-стрічкової кераміки. Вперше в околицях Дунаївців досліджено об’єкти пізніх проявів зарубинецької культури, які дозволили простежити етнокультурні процеси доби римських впливів на цих теренах. Величина колекції зібраних черняхівських матеріалів дозволяє розглядати пам’ятку як еталонну для цілого

регіону. Дослідження багатошарового поселення (палеоліт, неоліт, енеоліт, доба бронзи, доба заліза, доба римських впливів, княжа доба) в цілому на значній площі забезпечило можливість комплексного аналізу території: суспільних процесів, послідовності заселення території, культурної неперервності, зав'язків між ландшафтно-кліматичними умовами та історією поселення [352; 351; 813, с. 320; 810, с. 137–140].

Під час реконструкції дороги Т-14-25 на Львівщині експедицією НДЦ РАС (керівники – Олександр Сілаєв, Тарас Остапик, Зоя Ільчишин) у 2020–2021 роках було досліджено три поселення. Під час археологічних розкопок на поселенні Сопошин-2 (261 м^2) енеоліту, доби заліза, княжої доби і модерної доби виявлено рештки двох об'єктів з фрагментами ліпного і кружального посуду, виробами з кременю, заліза, монетами XVIII–XIX ст. На поселенні Воля-Жовтанецька-1 (531 м^2) досліджено 14 об'єктів (стовпові і технічні ями, господарські споруди), з яких походять уламки ліпного посуду доби заліза (висоцька культура), а також артефакти XIX ст. – першої половини XX ст. На поселенні Блищиводи-6 на 20 м^2 досліджено рештки залізоплавильного горну IX–X ст. [386].

Висновки до розділу 3

НДЦ РАС провів попередні археологічні дослідження для проєктування 677 км магістральних нафто- і газопроводів на площі до 350 тис. га, на якій за опрацьованими даними джерел зафіксовано 652 відомі об'єкти археології. Згодом розвідковими експедиціями НДЦ РАС було пройдено близько 9 сотень кілометрів і обстежено 2,8 тис. га, на яких локалізовано 164 об'єкти археології. У 1996–2017 роках на 22 об'єктах археології на площі 8,8 тис. м^2 було проведено археологічні розкопки, а на 4 об'єктах – археологічний нагляд.

Практичний досвід попередніх археологічних досліджень НДЦ РАС охопив 2,4 тис. км планованих ліній електропередач на площі понад 1,2 млн га та втілився у зібраних і опрацьованих даних про 1358 відомих об'єктів

археології. Надалі розвідки проведено на 1,5 тис. км ліній електропередач, площа обстеження становила понад 2,6 тис. га, де науковцями локалізовано 444 об'єкти археології, з яких для 342 передбачено заходи з мінімізації негативного впливу. Сорок об'єктів археології загальною площею 8,9 тис. м^2 було розкопано експедиціями НДЦ РАС у 2011–2024 роках, ще на 30 об'єктах забезпечено археологічний нагляд. Облікову документацію виготовлено для 78 об'єктів.

Упродовж 1992–2024 років експедиціями НДЦ РАС досліджено ділянки автомобільних доріг у 19 областях України. На стадії ТЕО архівно-бібліографічними пошуками охоплено понад 6,3 тис. км планованих об'єктів будівництва і територію площею більше 2,2 млн га. У 1992, 2003–2024 роках обстежено понад 1,6 тис. км трас капітального ремонту, реконструкції та нового будівництва доріг. У межах проєктованих смуг відведення площею 6325 га локалізовано 547 різночасових і різнотипних об'єкти археології, з яких на 46 у 2004–2021 роках, під час будівництва, проведено розкопки на площі 82 590 м^2.

Загалом за трьома видами лінійних об'єктів на стадії ТЕО опрацьовано більше 9 тис. км трас і майже 3,8 млн га територій та зібрано інформацію про майже 5 тис. відомих об'єктів археології. На стадії проєктування обстежено 4 тис. км у межах смуг відведення площею близько 12 тис. га та локалізовано 1155 об'єктів археології, на 112 з них проведено археологічні розкопки на площі близько 100 тис. м^2. Результати досліджень на стадії ТЕО засвідчили проблеми щодо повноти обстеження території України, рівня введення у науковий обіг результатів розвідок, державного обліку об'єктів археології. На основі досвіду НДЦ РАС визначено коефіцієнти трапляння об'єктів археології на ділянках нового будівництва і на ділянках реконструкції, закономірності трапляння поселень і курганів в умовах степу, лісостепу та лісової зони.

На основі опрацювання результатів досліджень НДЦ РАС на магістральних трубопроводах, лініях електропередач і автомобільних дорогах підтверджено закономірність – синхронізація археологічних досліджень зі стадіями проєктування і будівництва корелює площі опрацювання залежно від виду археологічних досліджень – від квадратних кілометрів на стадії ТЕО, до

гектарів на стадії проєктування і квадратних метрів на етапі будівництва. Також зменшується кількість об’єктів археології, що досліджується у залежності від площ опрацювання та стадії реалізації життєвого циклу інвестиційного проєкту.

За аналізом результатів діяльності новобудовних археологічних експедицій другої пол. XX ст. і зіставлення їх з досвідом НДЦ РАС простежено, що археологічні дослідження «малоперспективних» або «науково нерентабельних» пам’яток на широких площах чи обстеження територій реконструкції існуючих лінійних об’єктів може дати надзвичайно вагомі наукові результати.

Результати археологічних розвідок у проєктах будівництва трубопроводів, ліній електропередач і автомобільних доріг значно поповнили карту археологічних пам’яток України. Результати розкопок не лише збільшили джерельну базу, а й суттєво збагатили традиційні уявлення про просторову організацію мікрорегіонів, ландшафтні умови чи про окремі типи пам’яток, як-от інформація з поселення Наливайківка-1 – про економічне районування та щільність заселення Київщини у княжі часи, з поселення Торчин-1 – про дуже рідкісне поселення княжої доби в поліській зоні, з поселення Попівка-1 – про співвідношення «поселення – могильник» у черняхівській культурі, з поселення Йосипівка-III – про зміну меж поширення старожитностей вельбарської культури та водозабезпечення його мешканців, з поселення Чаньків-1 – про пізні прояви зарубинецької культури, з поселення Модричі-1 – про неолітичне домобудування культури лінійно-стрічкової кераміки, з курганної групи Підгора – про селітроваріння XVII–XVIII ст. і поховальну обрядовість населення доби бронзи і раннього заліза.

РОЗДІЛ 4
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ У ПРОЄКТИ БУДІВНИЦТВА

4.1. Життєвий цикл інвестиційного проєкту

Глибокий взаємозв'язок історії людства та довкілля зумовлює неминучість їхнього вивчення у спільному контексті [1158]. Саме тому запорукою збереження культурної спадщини під час будівництва мережі інфраструктурних об'єктів є інтеграція в нього археологічних досліджень. До лінійних об'єктів[56] будівництва належать такі споруди, як автомобільні дороги, залізниці, разом з мостами, інженерними мережами, тунелями, тротуарами і вуличним освітленням, трубопроводи, лінії електропередач, зв'язку та телекомунікацій. Фізично їхні розміри в довжину значно перевищують розміри у ширину, вони масштабні, поєднуються з площинними об'єктами (підстанціями, компресорними станціями), затратні у плані фінансів, праці та матеріалів [1147]. Особливості проєктування лінійних об'єктів стосуються вихідних даних, розроблення документації, оформлення дозвільних документів та погоджень уповноважених органів. За видами будівництва лінійних об'єктів виділяють нове будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт [30; 41].

Лінійні об'єкти простягаються на значні відстані, іноді перетинаючи кілька адміністративно-територіальних одиниць, потребують відводу великих площ у постійне та/чи тимчасове користування, тобто зон, де частково або повністю не можна будувати інші споруди, або накладаються обмеження на сільськогосподарську діяльність тощо. Після завершення робіт з будівництва лінійних об'єктів завжди виконується відновлення та рекультивація земель [1147].

---

[56] Лінійні об'єкти інженерно-транспортної інфраструктури – це наземні, надземні або підземні лінійні об'єкти для пересування людей, транспортних засобів, вантажів, переміщення рідких та газоподібних продуктів, передачі електроенергії тощо [30, п.3].

Щодо фінансування археологічних досліджень під час будівництва лінійних об'єктів, то гострим є питання, кому їх оплачувати, – державі, за якою обов'язок охороняти пам'ятки, чи інвестору, який планує загосподарювати території. Справедливим вбачається застосування принципу «забруднювач – платить» (*polluter pays principle*), який зарекомендував себе як ефективний і дієвий інструмент щодо природної частини довкілля й у світовій практиці покладає обов'язок оплатити такі дослідження на ініціаторів будівництва.

Закон України «Про охорону культурної спадщини» передбачає зобов'язальну норму – «будівельні, меліоративні, шляхові та інші роботи, що можуть призвести до руйнування, знищення чи пошкодження об'єктів культурної спадщини, проводяться тільки після повного дослідження цих об'єктів за рахунок коштів замовників зазначених робіт» [10, ст. 37]. Проте, коли будівництво ведеться за приватні кошти або за кошти внутрішнього фінансового ринку, значна частина забудовників демонструє схильність до ігнорування законодавства у сфері охорони культурної спадщини. Навіть у судовому порядку майже неможливо притягти порушників до відповідальності за нищення об'єктів археологічної спадщини. Зовсім інша ситуація складається під час реалізації інвестиційних проєктів, які передбачають фінансові, правові, репутаційні ризики і відповідальність. Такі забудовники воліють дотримуватися законодавчих норм. І для цього їм потрібен надійний інструмент – дорожня карта руху етапами, фазами, стадіями і процесами будівництва у гармонії зі заходами щодо охорони культурної спадщини загалом і археологічної – зокрема.

Інвестиції в лінійні об'єкти завжди були визначальними для стратегій довгострокового розвитку держав та їхніх спільнот. Потужна транспортна інфраструктура в умовах сталого розвитку (*sustainable development*) здатна забезпечувати економічні, соціальні, екологічні й культурні вигоди, починаючи від її планування, підготовки до будівництва, спорудження і експлуатації, технічного обслуговування і аж до виведення з експлуатації, та стимулювати ще більше інвестицій [1156, с. 12; 1152]. Тобто інвестиційні рішення не бувають

одноразовими, вони є циклічними. Кожен цикл є способом зведення в єдине різних фаз (фази поділяють на етапи)[57] учасниками інвестиційного проєкту – інвесторами, замовниками, забудовниками, проєктантами, операторами, кредиторами, спонсорами, підрядниками [558; 1101].

Розроблення та реалізація інвестиційного проєкту з будівництва лінійних об'єктів долає тривалий шлях від первинної ідеї до експлуатації – життєвий цикл інвестиційного проєкту (ЖЦІП), або інвестиційний цикл. Його фази і етапи є основними критеріями для організації фінансування та пошуку і прийняття оптимальних рішень. Зауважимо, що немає єдиного способу розроблення кількості фаз ЖЦІП, зате існує чимало однаково дієвих способів, якими можна практично розділити проєктний цикл[58].

Для ЖЦІП будівництва лінійних об'єктів виділення трьох фаз за моделлю ЮНІДО[59] є найбільш актуально, характерно і властиво: передінвестиційної ($ПІ_{фаза}$), інвестиційної ($І_{фаза}$) й експлуатаційної ($Е_{фаза}$). Кожна з них ділиться на кілька етапів, які наповнені консультаційно-інформаційними, проєктно-інженерними та промислово-будівельними заходами [1175]. Кожна фаза однаково важлива для успішного завершення проєкту будівництва.

$ПІ_{фаза}$, яка вважається найважливішою у ЖЦІП, полягає у дослідженні можливостей ідеї інвестиційного проєкту, формулюванні мети і визначенні бачення проєкту та встановленні цілей і результатів, оцінці таких факторів, як ресурси, бюджет і часові межі (попереднє ТЕО), попередньому формулюванні проєкту, виборі альтернатив, визначенні зацікавлених сторін (*stakeholders*), оцінці потенційних ризиків та невизначеностей, розробленні дорожньої карти проєкту, підготовці звіту про оцінку впливу на довкілля (природну і культурну спадщину), отриманні дозвільної документації тощо.

---

[57] Від початку 2020-х років, коли змінено підхід від попроцесного до принципоорієнтованого, кількість фаз у проєктному циклі визначається цілями, функціями, доменами і потребами.

[58] Основні моделі життєвих циклів проєкту: Світового Банку (або *Warren Baum*) – 6 фаз, ООН з промислового розвитку ЮНІДО (*United Nations Industrial Development Organization* UNIDO) – 3 фази, DEPSA (*Development Project Studies Authority*) – 3 фази тощо.

[59] ЮНІДО, або ООН з промислового розвитку, – установа, яка найбільше займається розробленням та стандартизацією концепції, контексту та змісту (*Concept, Context & Content*, або CCC) системи управління промисловими проєктами.

На цій фазі укладаються попередні договори для передінвестиційних досліджень [1161, с. 153; 1175], висновки, за якими розглядають як проміжний етап між оцінкою можливостей проєкту та детальним ТЕО наступної фази. Археологічні вишукування разом з інженерно-геологічними, інженерно-геодезичними, топографічними, геотехнічними, інженерно-гідрогеологічними, екологічними, інженерно-гідрометеорологічними та іншими спеціалізованими дослідженнями здійснюються в обсягах, необхідних для перевірки обґрунтованості вибору траси лінійного об'єкта [28]. Отримані результати допомагають потенційному інвестору прийняти рішення та створюють основу для реалізації проєкту.

$I_{фаза}$ є критичною віхою ЖЦІП, адже інвестиційний план вводиться в дію та виконуються завдання для досягнення цілей: будівництва та запуску об'єкта. Вона передбачає розроблення проєкту – ретельні дослідження та аналіз через збір інформації, обмежень чи викликів, розроблення стратегії для пом'якшення або усунення потенційних ризиків та розрахунок бюджету витрат. Археологічні розвідки (вишукування) та археологічні розкопки передують підготовчим роботам з облаштування майданчика, а археологічний нагляд здійснюється власне під час будівництва споруд та інших будівельних робіт.

$E_{фаза}$ є завершальною у ЖЦІП і передбачає поетапне введення об'єкта в експлуатацію та подальше його функціонування. Поки інвестор отримує результати від вкладеного капіталу, проводиться оцінка ефективності та успішності проєкту, як і постійний нагляд та контроль за процесом освоєння інвестицій – моніторинг. Нарівні зі загальним моніторингом проєкту, технічним, фінансовим, маркетинговим, особливо важливим є моніторинг стану об'єктів археології в межах траси лінійних об'єктів.

Інвестиційні проєкти є дуже вразливими до усієї різноманітності потенційних ризиків. Щодо неврахування археологічної складової на будь-якій із трьох фаз ЖЦІП, то, як мінімум, інвестора очікують ризики перевищення закладених кошторисів, ризики простою будівельної техніки та ризики

невчасної здачі об’єкта будівництва. І, що важливо, усі ризики інвестиційних проєктів – взаємопов’язані [703].

4.2. Охорона археологічної спадщини і будівництво

Розуміння і прийняття факту того, що археологічна спадщина є невідновною і невідтворювальною, прийшло в археологічну науку зі сфери екології. Саме природоохоронці першими усвідомили, що безконтрольне використання ресурсів неодмінно спричинить глобальну катастрофу [956, с. 26; 606, с. 296–297]. Відбулась зміна акцентів і в термінології: «археологічні джерела» поступились місцем «археологічній спадщині», і це справедливо, адже якщо із джерел черпаються знання безлімітно, то спадщина – це ресурс для майбутніх поколінь, а не лише для сучасників, які зобов’язані його захищати і поважати, а також мінімізувати експлуатацію археологічної спадщини [1074, s. 8; 1079, s. 27].

Традиційно склалося, що охороною і збереженням культурної спадщини країни займалися індивідуально в рамах внутрішньо-правових політик. Коли ж до міжнародної спільноти прийшло усвідомлення її важливості та винятковості, то обидві складові довкілля – і природна спадщина як частина природного навколишнього середовища, і культурна спадщина як частина антропогенного (соціального) навколишнього середовища – ввійшли до сфери міжнародного правового зацікавлення і регулювання [729, с. 9]. Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини[60] декларує відповідальність за археологічну спадщину та її охорону як колективну, яку несуть усі разом і кожна окремо зацікавлена європейська держава [1]. Ця конвенція була взята в Україні за основу побудови профільного законодавства: у 2004 р. прийнято Закон України «Про охорону археологічної спадщини» [9] і оновлено Закон України «Про охорону культурної спадщини» [10] від 2000 р.

[60] Прийнята у 1992 р., ратифікована 46 країнами (Україною – у грудні 2003 р.).

Для охорони спадщини важливо оцінити потенційні впливи на неї та її оточення (довкілля). Саме США, пожинаючи наслідки неконтрольованої господарської діяльності, першими почали у 60–70-х роках XX ст. робити оцінку впливу на довкілля, а вже за 15–20 років і Генеральна Асамблея ООН, і ЄС ще більше поглибили такий досвід і напрацювали методики ОВД, які поширились чи не усіма найрозвиненішими країнами світу[61].

В Україні Закони «Про оцінку впливу на довкілля» [11] і «Про стратегічну екологічну оцінку» [16] було прийнято зовсім недавно – у 2017–2018 роках. При цьому культурна спадщина всупереч міжнародним практиці та нормативам не увійшла нарівні з природною спадщиною у визначення і охоплення терміна «довкілля» [29], що зумовило формальний підхід виконавців до підготовки розділів щодо культурної спадщини у складі звітів ОВД та нехтування такими розділами у звітах зі стратегічної оцінки. Як наслідок, у звітах з оцінки інформація про вплив на археологічну спадщину часто відсутня взагалі або виконана недбало і поверхово.

Такі обставини недосконалості національного законодавства спонукають користуватися кращими міжнародними практиками (*good international practice*) для оцінки впливів, визначення загроз, ризиків і наслідків від планованої діяльності. Великі міжнародні фінансові інституції, що залучаються як кредитори до нового будівництва і реконструкції інфраструктури в Україні, оперують методиками для зваженого підходу оцінки впливу на природну і культурну спадщину. До кожного інвестиційного проєкту з їхнього боку застосовуються процедури екологічної і соціальної оцінки впливів на довкілля. Висновки мають характер рекомендацій та констатації, однак підтримка

[61] Генеральна Асамблея ООН, керуючись напрацюваннями і досвідом США (Національний акт про екологічну політику від 1969 р.) і ЄС (Директива ЄС про ОВД) затвердила цілі та принципи з ОВД UN A/42/821/Add.5 (1987 р.). ЄС надалі прийняла і ратифікувала дві спеціалізовані конвенції – Конвенцію про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспоо) у 1991 р. і Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Оргуська конвенція) у1998 р., – обидві були ратифіковані Україною у 1999 р., та низку Директив, серед яких – Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/92/ЄС (2011 р.) про оцінювання впливу деяких публічних і приватних проєктів на довкілля.

кредиторами надається насамперед і виключно тим, які забезпечують «екологічно дружній і сталий розвиток» [1137, с. 4–5].

Один із найбільших інституційних інвесторів в Україні – ЄБРР[62] [1137; 1138] – у своїй Екологічній та соціальній політиці передбачає процедури оцінки і моніторингу, забезпечуючи розроблення, реалізацію та експлуатацію проєктів із дотриманням національного законодавства. Більш того, якщо регуляторні вимоги національного законодавства відрізняються від стандартів ЄС, проєкт повинен відповідати вимогам або стандартам, які є суворішими. Зауважимо, що вимоги до оцінки ризиків і впливів планованої діяльності на культурну спадщину ЄБРР у деяких моментах є жорсткішими за вимоги українських нормативно-правових актів. Принциповим у вимогах ЄБРР до проєктів будівництва є застосування ієрархії пом'якшення (*mitigation hierarchy*) [63] та кращих міжнародних практик [1137, с. 6, 8].

Будівництво трубопроводів, ліній електропередач, доріг передбачає масштабні земляні та будівельно-монтажні роботи, а з огляду на те, що на території реалізації проєктів можуть бути розташовані об'єкти археології, очевидно – вплив на них може набути незворотного характеру (табл. Т.1, рис. Т.1, Т.:, Т.6, Т.11). Як Політика ЄБРР [1137, с. 9, дод. 2], так і Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» [11, п. 2 ст. 3] зараховують будівництво лінійних об'єктів до планованої діяльності, яка чинить значний негативний вплив на довкілля. Перед будівництвом здійснюється оцінка впливу за факторами: прямий вплив (під час земляних робіт), опосередкований вплив (під час експлуатації збудованого об'єкта), зона впливу та її межі (смуги постійного та/або тимчасового відведення), джерело впливу (технологічні процеси будівництва, інженерні споруди), об'єкти (реципієнти) впливу (археологічні об'єкти у фізичному вираженні – культурний шар, рухомі

[62] Сукупний обсяг виділеного фінансування Україні на 01.03.2025 р. становив 22,11 млрд євро в рамках 624 проєктів.

[63] Заходи, що вживаються для уникнення екологічних або соціальних впливів від початку реалізації проєкту, а також, якщо повне уникнення є неможливим, додаткові заходи, що забезпечать мінімізацію, пом'якшення та, як останній можливий варіант, врівноваження та/або компенсацію залишкових негативних впливів [1137, с. 5].

артефакти, курганні насипи, вали, рови, залишки фортифікацій, селища, городища, культові споруди, шляхи тощо) та ін. (табл. И.1) [10; 9; 11; 6; 15; 17; 29; 30; 12; 17; 26; 39; 7; 36; 31; 40].

З огляду на клас наслідків[64] [34, п. 4.15; 16, ст. 32] для будівництва лінійних об'єктів визначається проєктний цикл, який складається із двох стадій[65] (П + Р) у простіших проєктах із класом наслідків СС2 або трьох стадій (ТЕО + П + Р) – у складніших проєктах із класом наслідків СС3 (рис. К.3) [30; 13; 34; 43].

Будівництво лінійних об'єктів є чітко структурованим у площині фаз інвестиційного циклу та стадій проєктного циклу. Однак існує проблема у плануванні та імплементації археологічних досліджень у кожну з вказаних фаз та стадій. Відсутність археології у проєктах будівництва призводить, врешті, до втрати археологічних об'єктів під ковшами екскаваторів і ножами землерийної техніки.

Тому нами вводиться поняття «археологічний цикл» – послідовність етапів, спрямованих на виявлення, збереження і вивчення археологічних об'єктів у межах конкретної території планованого загосподарювання у визначені строки для цілей реалізації інвестиційного проєкту будівництва (рис. К.1). Впровадження археологічного циклу гарантує, з одного боку, збереження культурної спадщини, що може бути пошкоджена або знищена під час будівельних робіт, дозволяє завчасно ідентифікувати археологічні об'єкти, що можуть мати особливу історичну цінність, з іншого – відповідність будівництва законодавчим вимогам у сфері охорони культурної спадщини, уникнення можливих юридичних та етичних конфліктів (табл. К.1).

---

[64] За рівнем потенційної небезпеки у будівельній практиці розрізняють три класи наслідків або відповідальності (*consequences classes*): СС1 – незначні, СС2 – середні, СС3 – значні. Об'єкти будівництва на території пам'яток культурної спадщини мають клас наслідків СС3, а в їхніх охоронних зонах – СС2. Клас наслідків СС1 переважно стосується об'єктів будівництва поза межами територій пам'яток культурної спадщини чи їхніх охоронних зон.

[65] Вибір стадії чи їх комбінації передбачається згідно із п. 3.23 та п. 4.6 ДБН А.2.2-3:2014 серед шести варіантів: техніко-економічне обґрунтування (ТЕО); техніко-економічний розрахунок (ТЕР); ескізний проєкт (ЕП); проєкт (П); робочий проєкт (РП); робоча документація (Р) [30].

Археологічний цикл охоплює комплекс превентивних археологічних досліджень – сукупність заходів з метою виявлення, оцінки впливів і мінімізації ризиків для археологічної спадщини, які можуть виникнути внаслідок будівельних робіт. Одночасно такі дослідження можуть запобігти порушенням графіка будівництва чи змінам у проєктах, пов'язаних з несподіваними археологічними знахідками.

Фази інвестиційного циклу, стадії проєктного циклу разом із власне будівництвом і експлуатацією, та етапи археологічного циклу, що ґрунтуються на принципах ієрархії пом'якшення, взаємопов'язані (рис. К.1).

Мета і завдання кожної зі стадій проєктного циклу будівництва і реконструкції лінійних об'єктів є визначальними для обрання того чи іншого виду превентивних археологічних досліджень та рівня деталізації розроблених матеріалів (рис. К.2).

На передпроєктній стадії (1) виконуються передпроєктні археологічні дослідження та готуються вихідні дані про наявність об'єктів археологічної спадщини. Це дає можливість забудовнику чи інвестору зрозуміти стан вивчення території планованого будівництва і насиченість її відомими об'єктами археології.

На стадії ТЕО (2), відповідальній за обґрунтування рішень, виконуються попередні археологічні дослідження – архівно-бібліографічний пошук з підготовкою Звіту з оцінки впливу на археологічну спадщину або Звіту ОВД [30, п. 5.1], який додається до проєктної документації на будівництво [13; 11; 769, с. 41].

На стадії «Проєкт» (3), відповідальній за містобудівні, архітектурні, екологічні, технічні, організаційні, технологічні, інженерні рішення, за інженерні вишукування та розрахунок кошторисної вартості [30, п. 7.1; 28], виконуються археологічні вишукування (розвідки)[66] у межах земельних

[66] Для археологічних досліджень – розвідок на стадії «Проєкт» – доцільно застосовувати термін «археологічні вишукування» як такий, що найкраще корелюється з нормативно-правовими документами у сфері будівництва та є широковживаним серед замовників і виконавців проєктних робіт.

ділянок, які надаються під будівництво, та розробляються заходи, які необхідно виконати на етапі будівництва, з виготовленням Звіту про археологічні вишукування (розвідки). Отримані результати використовують для підготовки розділів Звіту з оцінки впливів на навколишнє середовище[67] [29; 1151].

На стадії «Робоча документація» (4) здебільшого відсутня потреба у розробленні спеціальних розділів з превентивних археологічних досліджень. Однак у разі проєктних змін виконуються додаткові археологічні вишукування (розвідки).

Стадія «Будівництво» (5) передбачає виконання великого обсягу земляних і будівельно-монтажних робіт. Археологічні розкопки проводяться безпосередньо перед або на початку будівництва. Найперше це стосується земляних робіт підготовчого періоду, коли існує безпосередня загроза знищення, руйнування чи пошкодження недосліджених ділянок об'єктів археології. Археологічний нагляд здійснюється протягом усього процесу будівництва, особливо на етапах, де є висока ймовірність виявлення нових об'єктів археології. Постійне спостереження археологами за будівельними роботами дозволяє вчасно зреагувати на будь-які нововиявлені стаціонарні археологічні об'єкти чи рухомі артефакти, а саме – миттєво зупинити будівельні роботи і приступити до розкопок. Охорона збережених об'єктів археології забезпечується розробленням облікової документації та укладанням охоронних договорів.

На стадії «Експлуатація» (6) забезпечується довгострокове спостереження за станом об'єктів археології, які були виявлені та/або збережені під час будівництва і перебувають у межах зони впливу лінійного об'єкта. Їм може

[67] Оцінка впливів на навколишнє середовище (ОВНС) визначає потенційний соціальний, екологічний та економічний вплив потенційного проєкту. Мета ОВНС полягає в тому, щоб переконатися, що особи, які приймають рішення, враховують потенційні наслідки своїх дій для навколишнього середовища, перш ніж вирішити, продовжувати проєкт чи ні. Зазвичай ОВНС вимагається для великомасштабних проєктів, які можуть мати значний вплив на навколишнє середовище, наприклад будівництво ЛЕП чи дороги. Конкретні вимоги до проведення ОВНС відрізняються залежно від країни, але зазвичай ОВНС має бути проведено до того, як проєкт можна буде затвердити та впровадити. За наявності Звіту ОВД матеріали (розділ) ОВНС у складі проєктної документації не розробляються. У такому випадку ОВНС і ОВД тотожні.

загрожувати як техногенний вплив, так і зміни навколишнього природного середовища (зсуви, карстові провалля, заліснення). Також можуть виникнути нові обставини чи дані, які вимагатимуть перегляду початкових висновків щодо об’єкта археології. Моніторинг дозволяє контролювати виконання умов охоронних договорів у зонах відповідальності компаній-операторів (балансоутримувачів) магістральних трубопроводів, ліній електропередач, автодоріг.

4.3. Чинники впливу будівництва на археологічну спадщину

Усі галузі економіки є джерелами техногенезу, їх суб’єкти чинять вплив на довкілля і повинні сповна нести відповідальність за завдану шкоду і компенсувати збитки.

З огляду на масштаби, особливості будівництва та функціонування лінійних об’єктів розглянемо, яким чином і наскільки таке будівництво впливає на довкілля, а саме на об’єкти археологічної спадщини.

Створення таких об’єктів потребує чимало фінансових, трудових та матеріальних ресурсів, а під самі споруди – як наземні (земляне полотно, транспортні розв’язки, розподільчі та компресорні станції, під’їзні шляхи тощо), так і підземні (трубопроводи, фундаменти) – відводяться великі площі земель у постійне і/або тимчасове користування.

Усім лінійним об’єктам інженерно-транспортної інфраструктури властива значна протяжність навіть через декілька адміністративно-територіальних одиниць чи регіонів. Через це планована діяльність з будівництва і реконструкції лінійних об’єктів інженерно-транспортної інфраструктури чинить суттєвий вплив на довкілля, зокрема на археологічну спадщину. Функціонування таких об’єктів супроводжується ризиками високої потенційної небезпеки для довкілля.

Для прикладу, магістральні трубопроводи у складі нафтогазового комплексу – це унікальне поєднання транспортного засобу і транспортного

шляху. Специфіка будівництва і експлуатації магістральних трубопроводів полягає, окрім їхньої протяжності, у найвищій категорії енергонапруженості, небезпечності продуктів, що транспортуються трубами, різноманітності природних і культурних ландшафтів, через які їх прокладають, природно-кліматичних та інших чинників [1003, с. 4; 957, с. 76]. Їхній вплив такий масштабний, що не обмежується природою – біосферою, а охоплює ноосферу (за Володимиром Вернадським [1149]) і досягає потужності «геологічної сили». Як слушно зауважує Володимир Шиян, «сучасний магістральний трубопровід є, по суті, вибухо- та пожежонебезпечним багатокілометровим казаном (посудиною) високого тиску, що знаходиться до того ж під землею, що ускладнює спостереження за ним» [1002, с. 10]. Більш того, ще у 2009 р. він пропонував упровадження екологічного імперативу, який би міг бути співголосним з археологічним щодо зобов'язання зберігати, досліджувати та інтегрувати археологічну спадщину у проєкти загосподарювання територій з метою її охорони як частини культурної спадщини людства: «Склад природоохоронних заходів, що включаються в технологічні цикли, визначається виходячи з природозберігаючих критеріїв мінімізації екологічного збитку на всіх стадіях життєвого циклу нафтогазових об'єктів» [1002, с. 13].

Ще складніший вплив на довкілля мають автомобільні дороги. Поліпшуючи рівень життя населення, вони створюють потужне техногенне навантаження, яке природна і культурна спадщина відчувають на собі на всіх етапах їхніх життєвих циклів[68] [601, с. 208]. Сучасна складна мережа автомобільних доріг не лише проникає в об'єкти довкілля чи трансформує їх, вона знищує цілі комплекси та ландшафти, забираючи в людей простори для життя [509; 699, с. 124]. І якщо інші лінійні об'єкти інженерно-транспортної інфраструктури – це руйнівні нитки, то дороги – руйнівні полотна. Автодороги – «яскраво виражені смуги відчуження» [601, с. 447], що під час будівництва перерізають і природні (біогеоценози), і антропогенні об'єкти

[68] Для будівництва 1 км сучасної автомагістралі необхідно до 10–12 га, ще більше – для транспортних розв'язок, зокрема від 15 га при перетині 2-смугових доріг до 35 га при перетині 6-смугових магістралей.

(археологічні), які склалися протягом століть і тисячоліть, порушуючи їхню цілісність або руйнуючи їх зовсім. Відбувається превалювання нинішніх вигод над майбутніми наслідками, а об'єктів – над середовищем.

Не так багато прикладів проєктування шляхів в обхід археологічних пам'яток, не те що в минулому, а й у часі сьогодення. Одиничний приклад у Європі: статус Стоунхенджа як об'єкта зі списку Світової спадщини ЮНЕСКО та міжнародний розголос скасували реконструкцію поруч[69] із ним магістральної 12,8-кілометрової дороги A303 Еймсбері – Бервік-Даун (зокрема дорожнього тунелю «Стоунхендж» завдовжки 3,3 км) – у липні 2024 р. уряд Великобританії остаточно відмовився від цього інфраструктурного проєкту ціною 1,7 млрд фунтів стерлінгів (станом на березень 2022 р. його вартість становила 1,25 млрд фунтів стерлінгів, він, замовлений Управлінням автомобільних доріг Великої Британії, був розрахований на 5 років будівництва, а до його скасування вже було освоєно 166 млн фунтів стерлінгів) [1172].

У західноазійському просторі відомий приклад перепроєктування дороги лише з огляду на фінансування інвестиційного проєкту міжнародними коштами (ЄІБ, Азійським та Євразійським банками розвитку). У Вірменії реалізовується (2012–2024 роки) інвестиційна програма з відновлення, реконструкції та розширення дорожнього коридора «Північ – Південь» (розширення існуючої 2-смугової дороги до 4-смугових розділених доріг уздовж існуючих трас, де це можливо, або будівництво нових альтернативних 2-смугових доріг, де єдина 4-смугова дорога була б неможливою). На ділянці Бавра – Єреван – Агарак будівельні роботи виконувала місцева компанія. Однак замовник розірвав договір з нею та уклав із новими підрядниками – французькою та іспанською фірмами, які під час робіт у 2020–2021 роках з'ясували, що Агаракська історико-заповідна зона (комплекси скелястих та кам'яних споруд доби ранньої бронзи на площі до 200 га) може піддатися потенційному впливу під час будівництва, адже стара дорога проходила територією Історико-культурного заповідника «Агарак». Щоб вирішити це питання, було проведено археологічні

[69] За 200 м на південь від каменів і до 40 м завглибшки [1164].

розкопки. Як результат – підтверджено, що потенційні негативні впливи справді можливі. Згодом було прийнято рішення про перепланування проєкту, який привів до затвердження нової 8-кілометрової ділянки дороги, що уникає археологічних об'єктів, виявлених у цьому районі. У зв'язку з цим подальше будівництво заплановане як додаткова ділянка дороги 8 км в обхід Агаракського археологічного комплексу, решта дороги залишилася без змін [1117].

Переважна більшість автодоріг будується, навіть якщо потрібно проєкт зупиняти на рік, два чи більше або виділяти кошти, передбачені на дорогу, для звільнення території від археологічного контексту [1181; 1173; 1054].

Тому так важливо науково обґрунтовано підійти до збереження довкілля на Землі (у світлі ноосферної концепції В. Вернадського) [1182] і розробляти та впроваджувати у життєвий цикл інвестиційних проєктів уже на ранніх етапах пам'яткоохоронні заходи.

Оцінку впливу планованої діяльності на довкілля здійснюють за сукупністю таких показників, як: вплив, зона впливу, джерело впливу, об'єкт (реципієнт) впливу (табл. И.1) [29, п. 3.9–3.11, 3.17]. При цьому визначають його вид і вагомість такого впливу.

Зоною впливу є смуга тимчасового відведення на період будівництва лінійної частини трубопроводу, розкочування дротів і збирання опор повітряних ліній (ПЛ); земельні ділянки, які відводять у постійне користування під будівництво наземних споруд трубопроводів, під розташування опор ПЛ та наземних і підземних споруд електропідстанції (ПС), під споруди і конструктивні елементи автомобільних доріг; охоронні зони об'єктів газотранспортної системи та електроенергетики [39, п. 3.16; 17, абз. 9 ст. 1; 26, абз. 2 п. 2; 7, ст. 1].

Межі зон впливу залежать від фізичних параметрів проєктованих об'єктів будівництва [29, п. 3.18].

Для лінійної частини трубопроводу такими показниками є діаметр труби, тип ґрунту та підстиляючих порід, тип і категорії земельних ділянок, через які прокладається трубопровід. Для них межі можуть бути від 25 до 38,5 м

завширшки [39, табл. 1]. Тут виділяють ділянки виконання монтажних робіт завширшки 11–13,4 м і виконання земляних робіт завширшки 14–25,1 м, для яких розробляється відповідна схема будівельної смуги.

Межі впливу повітряної лінії електропередач визначаються її проєктованою напругою, типом і видом опор [973, с. 18]. Під кожну опору ПЛ розміри і площі земельних ділянок визначають відповідно до проєктних рішень [32, п. 2.8, 3.1]. На період виконання будівельно-монтажних робіт уздовж осі траси у тимчасове користування надається смуга завширшки від 6 до 21 м [32, п. 4.3, табл. 4]. У місцях монтажу і встановлення опор облаштовують різні за площею майданчики [32, п. 4.5, табл. 5].

Межі впливу автодороги визначаються шириною смуги постійного відведення, яку надають для розміщення самого земляного полотна і допоміжних дорожніх споруд, облаштування транспортного і дорожнього обслуговування. Її параметри визначаються категорією дороги, кількістю смуг руху, висотою насипу, глибиною виїмки, поперечним і поздовжнім ухилом рельєфу. На період будівництва відводять також ділянки для влаштування тимчасових доріг, розміщення знятого ґрунту під майбутні насипи, виїмки і резерви. Вони підлягають рекультивації і поверненню землекористувачам [38; 35; 37; 31; 40; 820, с. 20–21].

Для безпечної експлуатації таких лінійних об’єктів, як магістральні трубопроводи і повітряні лінії електропередач, встановлюються ***охоронні зони***. Залежно від категорії та умовного діаметра труби встановлюються охоронні зони магістрального трубопроводу – від 100 до 350 м [12]. Для повітряних ліній електропередач обабіч крайніх дротів встановлюють охоронні зони завширшки від 20 м для ПЛ напругою 110 кВ до 40 м для ПЛ напругою 750 кВ [25]. Окрім них, для захисту населення від впливу електричного поля, державними санітарними правилами планування та забудови населених пунктів встановлено санітарно-захисну зону [7, ст. 1] завширшки від 20 до 40 м для ПЛ напругою 330–750 кВ.

Автомобільні дороги чи не єдині в Україні лінійні об’єкти, які не мають встановлених охоронних зон. Практика встановлення таких зон наявна у законодавстві інших країн, накладаючи заборони чи обмеження на ті чи інші види діяльності [1159].

Джерелом впливу лінійних об’єктів на об’єкти археологічної спадщини є технологічні процеси будівництва і функціонування їх як інженерних споруд, а саме: земляні роботи щодо знімання верхнього родючого шару ґрунту в межах смуги рекультивації для трубопроводів і в межах смуги відведення для автомобільних доріг [29; 601, с. 206–207; 699, с. 125]; земляні роботи з риття траншей і котлованів під прокладання труб, влаштування фундаментів наземних споруд і фундаментів опор ПЛ; влаштування під’їзних шляхів (технологічних проїздів) і технологічних (будівельних) майданчиків зі збирання та монтажу опор, розкочування кабелів, облаштування відвалів знятого родючого шару та мінерального ґрунту, складування будівельних матеріалів, місця стоянки будівельної техніки тощо.

Важливим джерелом впливу автодоріг також є земельні ділянки під добування мінеральної сировини, що призводить до утворення глибоких кар’єрів, зміни рельєфу на місцевості тощо.

Об’єктами (реципієнтами) впливу є археологічні об’єкти у визначенні Закону України «Про охорону археологічної спадщини» – місця, споруди (витвори), комплекси (ансамблі), їхні частини, пов’язані з ними території чи водні об’єкти, створені людиною, незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінності з археологічного, антропологічного та етнографічного погляду і повністю або частково зберегли свою автентичність [9, абз. 9 ст. 1]. Їх виділяють, зокрема, за рельєфними ознаками (рови, вали, курганні насипи, рештки фортифікаційних споруд тощо), ділянками давнього культурного шару, рештками давніх виробництв та пов’язаних із ними рухомими предметами [10, абз. 5 ст. 1].

Під час знімання верхнього родючого шару ґрунту в межах смуги постійного відведення, риття траншей для прокладення труб, риття котлованів

під фундаменти опор повітряних ліній електропередач, споруд ПС у межах територій відомих і нововиявлених об’єктів (пам’яток) археологічної спадщини на них здійснюється ***прямий вплив*** з негативними наслідками.

Саме земляні роботи підготовчих етапів будівництва у смугах постійного і/або тимчасового відведення найбільш небезпечні для збереження археологічних об’єктів. У такій смузі працює важка землерийна техніка, яка може зруйнувати як рельєфні (наземні) ознаки об’єктів археології, так і рештки давнього культурного шару і ґрунтових поховань.

Не менш інвазивними є впливи гідротехнічних робіт довкола лінійних об’єктів, що може спричинити перезволоження і навіть заболочення прилеглих до них територій з розташованими на них об’єктами археології.

Опосередкований вплив на культурну спадщину чиниться під час експлуатації газопроводів, ПЛ, автодоріг у вигляді певних обмежень у фізичному доступі дослідників до об’єктів археології, які розташовані в охоронній зоні магістрального трубопроводу або діючої ПЛ через її електромагнітне випромінювання. Такий вплив не загрожує цілісності об’єктів археології – він є неінвазивним і не призводить до руйнування, але суттєво ускладнює можливості їхнього дослідження під час функціонування лінійного об’єкта цього типу.

Особливістю опосередкованого впливу автодоріг є те, що транспортний рух по ній не є джерелом впливу на об’єкти археології. Однак неякісно збудовані конструктивні елементи доріг можуть сприяти зміні вологісного режиму, зсувам, карстовим проваллям, збільшенню ерозійних процесів на схилах і берегах річок, водойм тощо, зокрема на територіях розташування об’єктів археології. Придорожні ділянки також забруднюються паливо-мастильними матеріалами. Технологічні забруднення у межах зони експлуатації дороги впливають на умови праці та здоров’я дослідників під час археологічних досліджень [601, с. 205–206, 438–444, 503–506].

Саме через значний обсяг земляних і будівельно-монтажних робіт інвестиційні проєкти з розбудови мережі лінійних об’єктів потенційно можуть

мати прямий вплив зі значними незворотними негативними наслідками як на відомі об'єкти археології, так і на ті, що не простежуються у наземних формах і можуть бути виявлені під час виконання земляних робіт.

Відповідно до положень ратифікованих Україною міжнародних конвенцій [1; 2; 3], норм чинного національного законодавства [9; 10; 11] і нормативних документів міжнародних фінансових організацій[70] під час реалізації проєктів будівництва газопроводів необхідно вживати заходи щодо збереження та охорони об'єктів культурної спадщини.

4.4. Пом'якшення негативних впливів на археологічну спадщину

Норми міжнародних конвенцій, національного законодавства, а особливо Політика ЄБРР, передбачають застосовування для будь-яких проєктів будівництва підходів на основі ієрархії пом'якшення, коли заходи ранжуються відповідно до їх бажаності: «уникнення – мінімізація / пом'якшення – компенсація» [1137; 1144; 768, p. 40–46].

Якщо від початку реалізації проєкту не чиниться негативний вплив на культурну спадщину – маємо його уникнення – це найоптимальніший захід, який можуть забезпечити передпроєктні археологічні дослідження та археологічні розвідки (наприклад розташування проєктованих споруд чи технологічних проїздів поза об'єктами археології чи навіть поза їхніми охоронними зонами).

Незначні впливи – такі, наслідки яких можна ліквідувати шляхом вжиття додаткових заходів, які би мінімізували чи пом'якшили їх. Якщо неможливо

---

[70] Фінансування газотранспортної системи, електроенергетичної та автодорожньої галузей коштами загального фонду державного бюджету покриває лише незначну частину усіх потреб нового будівництва та реконструкції існуючої інфраструктури галузі. Тому щороку зростає співпраця з міжнародними фінансовими організаціями.
ЄБРР у своїй екологічній та соціальній політиці щодо проєктів, які фінансує, застосовує підхід на основі ієрархії пом'якшення, яка передбачає вжиття заходів з метою уникнення впливів на культурну спадщину від початку реалізації проєкту або, якщо це неможливо, вжиття додаткових заходів, спрямованих на мінімізацію чи пом'якшення або, як останній варіант, врівноваження та/або компенсація будь-яких потенційних залишкових негативних впливів на об'єкти археології [1137, с. 5].

уникнути негативного впливу на об’єкт археології, то додатковими заходами мінімізації чи/або пом’якшення негативних впливів можуть бути: додаткові розвідки на ділянках будівництва, по яких були змінені проєктні рішення, для пошуку невідомих об’єктів археології на таких територіях; зменшення меж смуг відведення на ділянках розташування об’єктів археології, які неможливо оминути; державна реєстрація (взяття на облік) об’єктів археології. Останній захід можна виконувати на будь-якій фазі ЖЦІП, оскільки він не впливає на терміни виконання земляних і будівельно-монтажних робіт. Якщо на території пам’ятки археології реалізовуватиметься будь-який будівельний проєкт, то він автоматично набуватиме класу наслідків СС3.

Оскільки будівництво лінійних об’єктів має дуже жорстке нормативне регулювання, високі техніко-інженерні й конструктивні вимоги[71], то в деяких випадках неможливо зменшити смуги тимчасового і постійного відведення або розташувати траси поза об’єктами археології. У такому випадку застосовуються компенсаційні заходи – археологічні дослідження до початку будівництва, в результаті яких нівелюється негативний вплив на об’єкт археології. Зазвичай компенсація здійснюється у грошовій формі як фінансування необхідних і достатніх досліджень згідно із закладеними сумами у зведених кошторисах будівництва. Мовиться про археологічні розкопки у межах смуг відведення на тих ділянках, які потрапляють на об’єкт археології, і про археологічний нагляд під час земляних робіт у межах його охоронних зон.

Важливо, що польову частину археологічних розкопок необхідно превентивно провести на підготовчому етапі будівництва і завершити до початку основних будівельно-монтажних робіт – риття котлованів під фундаменти електроопор, риття траншей під трубопроводи, спорудження земляного насипу автодоріг. Якщо в проєкті передбачено виконання археологічних досліджень на великих площах, їх потрібно починати зі значним випередженням графіків будівельно-монтажних робіт. Щодо камерального

[71] Поздовжні ухили, бічні укоси, радіуси поворотів, максимальні висоти насипів, глибини виїмки, дотримання відстаней до інших інженерних мереж, влаштування відведення води і дренажів.

опрацювання матеріалів з польових робіт, графічного оформлення результатів і написання звіту – ці дослідження виконуються поза будівельним майданчиком, тому не впливають на графік будівництва чи отримання дозволів органу охорони культурної спадщини на роботи в межах об’єктів археології.

Не менш важливим етапом є моніторинг стану збереження об’єктів культурної спадщини під час експлуатації об’єкта будівництва. Він передбачає «комплекс організаційних та інших засобів, які забезпечують систематичне спостереження за станом об’єкта культурної спадщини шляхом збору, обробки та аналізу інформації про стан об’єкта культурної спадщини і території, що охороняється, та тенденції розвитку природних, техногенних та суспільних процесів, що можуть на нього вплинути» [42, абз. 6 п. 1.2 р. І].

Цей етап розпочинається із взяття на державний облік виявлених у межах смуги відведення і зон охорони усіх об’єктів археології шляхом оформлення карток виявлення об’єкта культурної спадщини на основі звіту про археологічні розвідки (вишукування) і облікової документації (облікова картка, коротка історична довідка, акт технічного стану, фотофіксація сучасного стану) на кожен об’єкт археології. Результатом стає юридичне оформлення правового статусу пам’ятки для виявлених об’єктів археології та підписання охоронних договорів з юридичними чи фізичними особами, які є власниками (розпорядниками) земельних ділянок, на яких розташовані об’єкти археології [44].

Висновки до розділу 4

Протяжність лінійних інфраструктурних об’єктів та великі площі відведення землі під плановане будівництво роблять високою ймовірність проходження автодоріг, ліній електропередач і магістральних трубопроводів через об’єкти археології. Значний обсяг земляних та будівельно-монтажних робіт може негативно впливати на об’єкти археології – пошкодити, зруйнувати, а то й безслідно знищити. Інженерна складність, нормативне і технологічне

регулювання передбачають обов'язкове проєктування об'єктів будівництва за системним підходом та постадійно, з аналізом впливів на довкілля. Тому включення до проєктного циклу превентивних археологічних досліджень є повноцінним, адекватним і релевантним для цілей нового будівництва, реконструкції чи капітального ремонту.

Щоби бути профінансованими, превентивні археологічні дослідження у зонах новобудов повинні органічно вписуватись у життєвий цикл інвестиційного проєкту та проєктний цикл і бути їхньою обов'язковою складовою частиною у вигляді археологічного циклу з чіткими завданнями, очікуваними результатами, звітною документацією.

Вибір заходів для уникнення (передпроєктні археологічні дослідження, розвідки), мінімізації (додаткові археологічні розвідки) чи компенсації (розкопки і археологічний нагляд) прямого чи опосередкованого негативного впливу на об'єкти археологічної спадщини необхідно здійснювати із застосуванням засад ієрархії пом'якшення. Моніторингові заходи необхідні під час експлуатації лінійних об'єктів, оскільки не тільки будівництво, а й самі споруди можуть чинити негативний вплив на об'єкти археології. Отже, ця практична модель передбачає послідовність дій щодо управління негативним впливом діяльності людини, які необхідно застосовувати в такому порядку: уникнення – мінімізація/ пом'якшення – компенсація. Модель імплементації археологічної складової в інвестиційні проєкти нового будівництва (археологічний цикл) була неодноразово апробована у діяльності НДЦ РАС.

Визначено, що вихідні дані про наявність об'єктів археології, звіти з оцінки впливів на археологічну спадщину, звіти з археологічних розвідок, розкопок і нагляду, а також кошторисна документація для учасників проєктів будівництва є цінними інструментами для прийняття рішень, фінансування і уникнення ризиків, а також сприяють охороні культурної спадщини і задовольняють інтереси усіх зацікавлених сторін – держави, суспільства, інвесторів, будівельників та археологів.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети й окреслених завдань дослідження, сформульовано такі висновки:

1. Здійснено пошук літератури за темою дослідження та зроблено її огляд, оцінено стан розроблення проблеми, проаналізовано джерельну базу і сформовано дослідницькі методи.

Вітчизняна історіографія проблеми й досі не виокремилась. Констатовано, що у ній найкраще відображено результати археологічних досліджень під час спорудження меліоративних мереж та будівництва ГЕС. Вирізнимо праці Ю. Захарука, П. Горішнього, В. Отрощенка, О. Шапошникової, Р. Литвиненка, В. Гребенникова, А. Струкуленко, І. Тарасенко, А. Томашевського, О. Малишева. Найменше даних представлено про такі роботи під час будівництва трубопроводів, фрагментарні – щодо автомобільних доріг. Майже відсутні дані про дослідження на ПЛ, окрім згадок у наукових звітах.

Огляд зарубіжних праць, які вперше стали предметом історіографічного дослідження щодо археологічних досліджень на будівництві інфраструктурних об’єктів, засвідчив важливість іноземного досвіду для повноцінної участі України в європейському процесі відновлення пам’яті про найдавніше минуле з метою розвитку як індивідуальної, так і колективної європейської культурної ідентичності. За публікаціями іноземних дослідників оцінено підходи до археологічних досліджень та досвід управління археологічною спадщиною у зонах новобудов: оцінку, пом’якшення і компенсацію впливів на археологічні рештки, планування досліджень на новобудовах, моніторинг, організацію співпраці між археологами, розробниками й інженерами та якнайраніше залучення археологів до проєктування об’єктів будівництва.

Джерельною базою роботи стала сукупність науково-технічної документації (технічні звіти) та наукових звітів за результатами археологічних досліджень, виконаних в складі інвестиційних проєктів будівництва, опрацьованих *de visu*, а також опубліковані результати досліджень. Використано

також нормативно-правові акти, розпорядчі документи органів виконавчої влади, установ, організацій і підприємств різної форми власності.

Методологічний інструментарій окрім загальнонаукових методів охопив метод системного аналізу, порівняльно-історичний, метод інтердисциплінарного перенесення і ранжування. Для співставлення результатів досліджень різних науковців уніфіковано термінологічний апарат.

2. Визначено історичні передумови та вплив потреб розвитку галузей на нове будівництво, з'ясовано роль і узагальнено досвід новобудовних експедицій у зонах будівництва ГЕС та меліоративних мереж, досліджено історію проведення археологічних досліджень на новобудовах.

Перші організації, які проводили дослідження в зонах новобудов – Всеукраїнський археологічний комітет, Дніпрогесівська новобудовна археологічна експедиція – напрацювали у 1920–1930-х роках науково-методичні засади виконання таких робіт. На основі їхнього практичного досвіду у повоєнні роки прийнято законодавчі акти з охорони культурної спадщини. Масштабне будівництво меліоративних систем у 1960–1980-х роках оцінено як цілісне явище для території усієї України, яке породило «новобудовну добу» в археології, що тривала до кінця 80-х років XX ст., та дала неоціненний масив нових джерел і матеріалів.

Визначено, що перші планомірні археологічні обстеження на газопроводах розпочались вкінці 1970-х років, на нафтопроводах – з сер. 90-х років XX ст. Будівництво ліній електропередач упродовж XX ст. сприймалося як «малоперспективне», і лише перша чверть XXI ст. започаткувала залучення археологів до розроблення ТЕО таких проєктів, розвідок і розкопок у місцях встановлення опор. Археологічні дослідження у зоні будівництва автодоріг епізодично проводились з другої пол. 1960-х років до кінця 1980-х років. Після кризи 1990-х років відновлення автодорожніх робіт, а з ними і археологічних, розпочалось лише на зламі тисячоліть. Констатовано, що новобудовна археологія другої пол. XX ст. мала переважно рятівний, а не превентивний характер, оскільки експедиції дуже часто працювали на пам'ятках вже

пошкоджених або знищених земляними роботами підготовчого етапу будівництва. Обсяг попередніх розвідкових обстежень не завжди охоплював усю територію планованого будівництва з огляду на його «стахановські» темпи і брак людських та фінансових ресурсів в наукових установах. Доповіді ІА АН УРСР на звітних конференціях у ці десятиліття свідчить, що заледве третина новобудов була охоплена археологічними дослідженнями. Їхній аналіз свідчить, що розвідки і рятівні розкопки часто суміщалися, і лише від 2000-х років почалися поетапні археологічні дослідження – на етапі вибору трас і для оцінки впливу на довкілля, під час проєктування та у процесі будівництва.

3. Оцінено досвід та здійснено аналіз результатів археологічних досліджень під час будівництва магістральних трубопроводів, ПЛ та автомобільних доріг. Продемонстровано як на стадіях будівництва забезпечено уникнення і/або мінімізацію негативного впливу на об’єкти археології через: вибір забудовниками альтернативних варіантів проходження трас, зміщення опор за межі об’єктів археології і їхніх охоронних зон, фінансування розкопок, нагляду і виготовлення облікової документації.

Результати досліджень на стадії ТЕО вказують на нерівномірність обстеження території України, недостатній рівень введення до наукового обігу результатів археологічних розвідок, незадовільний стан обліку об’єктів археології в державі. На основі досвіду, набутого НДЦ РАС упродовж 1992–2024 років на майже 4 тис. км розвідок лінійних об’єктів, простежено закономірність, що у степовій зоні та прилеглих до неї районах лісостепу переважають кургани і курганні групи, у лісостеповій та лісовій зонах – поселення. Повторне обстеження смуги відведення під нове будівництво лінійних об’єктів збільшує кількість локалізованих об’єктів. Коефіцієнт трапляння для ділянок нового будівництва становить приблизно 1 об’єкт археології на 2 км траси, і 1 об’єкт археології на 4 км ділянки реконструкції.

Археологічні дослідження у зонах новобудов дали непересічні наукові результати. Розкопки на нафтопроводі біля с. Попівка на Вінниччині (2016) відкрили інгумаційний могильник з найчисленнішою антропологічною

колекцією, що походить із черняхівських могильників Поділля. Матеріали з розкопок (2011) на поселенні Торчин-1 у Житомирській обл. на трасі ПЛ доповнили нечисленну групу археологічно вивчених поліських сіл XII–XIII ст. У зоні будівництва ПЛ на Одещині (2024) досліджено поселення Гайдолина з комплексом кам'яних споруд пізнього періоду доби бронзи. У 2020 р. під час розкопок у зонах будівництва автодоріг виявлено рештки споруд культури лінійно-стрічкової кераміки: на обході м. Дунаївці (Хмельниччина) на поселенні Чаньків-1 – уперше на цих теренах, на обході м. Трускавець (Львівщина) на поселенні Модричі-1 – повністю досліджено два «довгі доми». Численні об'єкти археології, які локалізовані під час археологічних розвідок у межах будівництва магістральних трубопроводів, повітряних ліній електропередач і автомобільних доріг, доповнили археологічну карту України.

4. Визначено і охарактеризовано взаємозв'язки між видами археологічних досліджень та процесами проєктування і будівництва лінійної інфраструктури. З'ясовано, що основним негативним чинником впливу на археологічну спадщину під час такого будівництва є велика протяжність і площі відведення територій, а також обсяги земляних і будівельно-монтажних робіт. Інвестиційні проєкти будівництва автомобільних доріг потенційно мають найбільший прямий і опосередкований негативний вплив. Повітряні лінії електропередач, у порівнянні дорогами чи трубопроводами, чинять найменший прямий негативний вплив на об'єкти археологічної спадщини.

Встановлено, що інвестиційні рішення підпорядковані циклічності з послідовних фаз – життєвому циклу інвестиційного проєкту (інвестиційному циклу). Виділення трьох фаз найбільш властиве саме для лінійних об'єктів: передінвестиційна, інвестиційна та експлуатаційна. Кожна з них важлива і ділиться на етапи, наповнені консультаційно-інформаційними, проєктно-інженерними та промислово-будівельними заходами. Оскільки будівництво планується і проєктується постадійно, імплементація превентивних археологічних досліджень у проєкти визначено здійснювати у вигляді археологічного циклу, для якого виділено етапи, сформовано завдання,

очікувані результати та звітна документація. Проте він не є окремою фазою, а радше мусить бути інтегрований з процесами планування та реалізації проєкту.

Кожну ланку інвестиційного циклу синхронізовано з певним видом археологічних досліджень: планування з попередніми архівно-бібліографічними пошуком; проєктування з археологічними розвідками, будівництво з розкопами, археологічним наглядом й виготовленням облікової документації на пам'ятки археології, експлуатація з моніторингом об'єктів археології, інтеграцією їх у навколишнє середовище.

5. Розроблено практичну модель імплементації археологічної складової в інвестиційні проєкти нового будівництва.

Розуміння культурної, зокрема археологічної, спадщини як невід'ємної складової довкілля дозволило застосувати під час розроблення заходів з її охорони системний підхід на основі ієрархії пом'якшення – ранжування заходів відповідно до їх бажаності. Ця практична модель (яку широко використовують в екологічній оцінці) передбачає послідовність дій щодо управління негативним впливом діяльності людини, які необхідно застосовувати в такому порядку: уникнення – мінімізація / пом'якшення – компенсація.

З досвіду НДЦ РАС визначено, що дієвими заходами уникнення прямого чи опосередкованого негативного впливу є розвідки та передпроєктні археологічні дослідження, заходами мінімізації впливу – додаткові археологічні розвідки, заходами компенсації впливу – розкопки і археологічний нагляд.

Археологічний цикл – модель імплементації археологічної складової в інвестиційні проєкти нового будівництва, розроблена за кращими міжнародними практиками, апробована у діяльності НДЦ РАС на різних об'єктах нового будівництва в першій чверті XXI ст.

Встановлено, що існує потенціал впровадження вказаних практичних рішень для розроблення планів загосподарювання територій, програм охорони культурної спадщини, для удосконалення чи підготовки нових нормативно-правових актів у сфері охорони і дослідження археологічної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

Конвенції, директиви, міжнародні угоди

1. Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини (переглянута) (ETS № 143): Конвенція Ради Європи від 16.01.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_150#Text.
2. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини: Конвенція ООН з питань освіти, науки та культури від 16.11.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text.
3. Конвенція про охорону підводної культурної спадщини: Конвенція ООН з питань освіти, науки та культури від 02.11.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c52#Text.
4. Фінансова угода між Україною та Європейським інвестиційним банком (Проект «Надзвичайна кредитна програма для відновлення України») від 22.12.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/971_014#Text.
5. European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (London, 6 May 1969). Council of Europe, European Treaty Series, No. 66. URL: https://rm.coe.int/168006bf20.

Закони

6. Про автомобільні дороги: Закон України від 08.09.2005 № 2862-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-15#Text.
7. Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об’єктів: Закон України від 09.07.2010 № 2480-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2480-17#Text.
8. Про Комплексну програму утвердження України як транзитної держави у 2002–2010 роках: Закон України від 07.02.2002 № 3022-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3022-14#Text.

9. Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 18.03.2004 № 1626-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text.
10. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text.
11. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text.
12. Про правовий режим земель охоронних зон об'єктів магістральних трубопроводів: Закон України від 17.02.2011 № 3041-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3041-17#Text.
13. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text.
14. Про реконструкцію та експлуатацію на платній основі автомобільної дороги Київ – Одеса: Закон України від 22.05.2003 № 855-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/855-15#Text.
15. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text.
16. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text.
17. Про трубопровідний транспорт: Закон України від 15.05.1996 № 192/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192/96-âð#Text.
18. National Environmental Policy Act of 1969, Pub. L. No. 91-190, 83 Stat. 852. URL: https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-10352/pdf/COMPS-10352.pdf.

Укази Президента

19. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року «Про стан енергетичної безпеки України та основні засади державної політики у сфері її забезпечення»: Указ Президента України від 27.12.2005 №1863/2005. URL: https://www.president.gov.ua/documents/18632005-3664.

Постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України

20. Про затвердження Державної програми розвитку автомобільних доріг загального користування на 2007–2011 роки: Постанова КМУ від 03.08.2005 № 710. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2005-п#Text.
21. Про затвердження Державної цільової економічної програми розвитку автомобільних доріг загального користування на 2013–2018 роки: Постанова КМУ від 11.07.2013 № 696. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/696-2013-п#Text.
22. Про затвердження Державної цільової економічної програми розвитку автомобільних доріг загального користування державного значення на 2018–2023 роки: Постанова КМУ від 21.03.2018 № 382. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/382-2018-п#Text.
23. Про затвердження Концепції реформування транспортного сектору економіки: Постанова КМУ від 09.11.2000 № 1684. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1684-2000-п#Text.
24. Про затвердження переліку автомобільних доріг загального користування державного значення: Постанова КМУ від 15.12.2023 № 1318. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1318-2023-п#Text.
25. Про затвердження Правил охорони електричних мереж: Постанова КМУ від 27.12.2022 № 1455. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2022-п#Text.
26. Про затвердження Правил охорони магістральних трубопроводів: Постанова КМУ від 16.11.2002 № 1747. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1747-2002-п#Text.
27. Про затвердження Програми створення та функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів в Україні: Постанова КМУ від 20.03.1998 № 346. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/346-98-п#Text.

Державні будівельні норми України

28. ДБН А.2.1-1-2008. Інженерні вишукування для будівництва. Вид. офіц. Київ: Міністерство регіонального розвитку та будівництва України. 2008. 75 с.
29. ДБН А.2.2-1:2021. Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС). Вид. офіц. Київ: Міністерство розвитку громад та територій України. 2022. 26 с.
30. ДБН А.2.2-3:2014. Склад та зміст проектної документації на будівництво. Вид. офіц. Київ: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. 2014. 44 с.
31. ДБН В.2.3-4:2015. Автомобільні дороги. Частина І. Проектування. Частина ІІ. Будівництво. Вид. офіц. Київ: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. 2015. 104 с.
32. ДБН В.2.5-16-99. Визначення розмірів земельних ділянок для об’єктів електричних мереж. Вид. офіц. Київ: Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики України. 1999. 46 с.

Державні стандарти України

33. ДСТУ 4611:2006. Магістральні трубопроводи. Терміни та визначення основних понять. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України. 2007. 30 с.
34. ДСТУ 8855:2019. Визначення класу наслідків (відповідальності). Вид. офіц. Київ: ДП «УкрНДНЦ». 2019. 13 с.
35. ДСТУ 9186:2022. Настанова з проєктування земляного полотна автомобільних доріг. Вид. офіц. Київ: ДП «УкрНДНЦ». 2022. 118 с.
36. ДСТУ Б А.1.1-100:2013. Автомобільні дороги. Терміни та визначення понять. Вид. офіц. Київ: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. 2014. 39 с.
37. ДСТУ Б В.2.3-17:2007. Споруди транспорту. Автомобільні дороги платні. Вимоги до проектування. Вид. офіц. Київ: Міністерство регіонального

розвитку та будівництва України. 2007. 18 с.

38. ДСТУ Б В.2.3-33:2016. Автомобільні дороги. Визначення меж смуг відведення. Вид. офіц. Київ: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. 2016. 31 с.

Відомчі і галузеві будівельні норми України

39. ВБН В.2.3-00013741-07:2007. Магістральні трубопроводи. Будівництво. Земляні роботи та рекультивація. Вид. офіц. Київ: Міністерство палива та енергетики України. 2007. 64 с.
40. ГБН В.2.3-218-007:2012. Споруди транспорту. Екологічні вимоги до автомобільних доріг. Проектування. Вид. офіц. Київ: Державне агентство автомобільних доріг України. 2012. 45 с.
41. ГБН Г.1-218-182:2011. Ремонт автомобільних доріг загального користування. Види ремонтів та перелік робіт. Вид. офіц. Київ: Державна служба автомобільних доріг України. 2011. 13 с.

Накази міністерств і постанови комісій

42. Про затвердження Порядку обліку об’єктів культурної спадщини: Наказ Міністерства культури України від 11.03.2013 № 158. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-13#Text.
43. Про затвердження Порядку розроблення проектної документації на будівництво об’єктів: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 16.05.2011 № 45. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0651-11#Text.
44. Про затвердження форм облікової картки та паспорта об’єкта культурної спадщини: Наказ Міністерства культури і мистецтв України від 13.05.2004 № 295/104. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0693-04#Text.
45. Про схвалення Плану розвитку системи передачі на 2021–2030 роки: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 20.01.2021 № 57.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0057874-21#Text.

46. Про схвалення Плану розвитку системи передачі на 2024–2033 роки: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 29.12.2023 № 2634. URL: https://www.nerc.gov.ua/acts/pro-shvalennya-planu-rozvitku-sistemi-peredachi-na-2024-2033-roki.

Звіти

47. Алексеева И. Л. Отчет о работе Буго-Днестровской новостроечной экспедиции Института археологии АН УССР по раскопкам курганов в зоне строительства II очереди Нижне-Днестровской оросительной системы в 1971 году. *Науковий архів ІА НАН України*. 1979/1. 26 с.
48. Археологічне обстеження (розвідки). Будівництво ПЛ 330 кВ Дністровська ГАЕС – Бар з реконструкцією ПС 330 кВ Бар. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2010: АВ-5. 120 арк.: 35 іл., 22 фото.
49. Археологічне обстеження (розвідки). Будівництво ПЛ 330 кВ Західноукраїнська – Богородчани (ділянка від ПС 750 кВ Західноукраїнська до опори № 18 в районі БуТЕС). Реконструкція ПС 330/110/10 кВ Богородчани. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2011: АВ-7. 138 арк.: 29 іл., 31 фото.
50. Археологічне обстеження (розвідки). Будівництво ПЛ 750 кВ Рівненська АЕС – Київська та заходу ПЛ 750 кВ ЧАЕС-ХАЕС на ПС 750 кВ Київська. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2010: АВ-4. 574 арк.: 117 іл., 133 фото.
51. Археологічне обстеження (розвідки). Капітальний ремонт автомобільної дороги М-07 Київ – Ковель – Ягодин на ділянці км 30+600 – км 64+000 в межах Київської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2010: АВ-1. 67 арк.: 8 іл., 14 фото.
52. Археологічне обстеження. Робочий проект будівництва автомобільної

дороги Київ – Харків – Довжанський (на Ростов-на-Дону) в обхід м. Валки, Харківська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2009: АВ-17. 122 арк.: 19 іл., 37 фото.

53. Археологічні вишукування (додаткові роботи). Проект будівництва Великої кільцевої автомобільної дороги навколо м. Києва на ділянці від автомобільної дороги Київ – Ковель – Ягодин (М-07) до автомобільної дороги Київ – Чоп (М-06) (Київська область). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2009: АВ-9. 52 арк.: 9 іл., 9 фото.
54. Археологічні вишукування (додаткові роботи). Проект реконструкції Північно-Східного обходу м. Києва на ділянці Іванків – Безуглівка, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2009: АВ-10. 80 арк.: 12 іл., 22 фото.
55. Археологічні вишукування (розвідки) (Книга 1. Ділянка км 356+200 – км 385+200). Реконструкція автомобільної дороги державного значення М-03 Київ – Харків – Довжанський на ділянці км 356+200 – км 395+064, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2015: АВ-5/1. 162 арк.: 31 іл., 40 фото.
56. Археологічні вишукування (розвідки) (Книга 2. Ділянка км 385+200 – км 395+064). Реконструкція автомобільної дороги державного значення М-03 Київ – Харків – Довжанський на ділянці км 356+200 – км 395+064, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2015: АВ-5/2. 66 арк.: 18 іл., 13 фото.
57. Археологічні вишукування (розвідки). Будівництво автомобільної дороги державного значення Р-52 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка на ділянці км 155+000 – км 175+000, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2015: АВ-4. 51 арк.: 6 іл., 10 фото.
58. Археологічні вишукування (розвідки). Будівництво автомобільної дороги державного значення Р-52 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки –

Решетилівка на ділянці км 155+000 – км 175+000, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2015: АВ-6. 56 арк.: 6 іл., 15 фото.

59. Археологічні вишукування (розвідки). Будівництво автомобільної дороги Р-52 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка на ділянці км 110+500 – км 113+000 (обхід м. Кобеляки) Кобеляцького району, Полтавської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2010: АВ-2. 37 арк.: 7 іл., 6 фото.
60. Археологічні вишукування (розвідки). Будівництво автомобільної дороги Р-52 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка на ділянці км 108+000 – км 110+500 (обхід м. Кобеляки) Кобеляцького району, Полтавської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2010: АВ-3. 36 арк.: 7 іл., 5 фото.
61. Археологічні вишукування (розвідки). Будівництво обходу с. Копили від км 344+817 до км 347+200 автомобільної дороги державного значення М-03 Київ – Харків – Довжанський при її реконструкції на ділянці км 333+800 – км 347+200, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2015: АВ-2. 39 арк.: 4 іл., 2 фото.
62. Археологічні вишукування (розвідки). Встановлення другого автотрансформатора 750 кВ на ПС 750 кВ «Київська» зі спорудженням заходів ПЛ 330 кВ. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2013: АВ-1. 51 арк.: 12 іл., 11 фото.
63. Археологічні вишукування (розвідки). Нові ділянки розташування автомобільної дороги державного значення М-03, Чутівський район, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2015: АВ-7. 110 арк.: 27 іл., 41 фото.
64. Археологічні вишукування (розвідки). Реконструкція автомобільної дороги державного значення Р-52 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка на ділянці км 105+000 – км 108+000 (обхід с. Красне

Кобеляцького району), Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2015: АВ-3. 62 арк.: 4 іл., 23 фото.

65. Археологічні вишукування (розвідки). Розвиток автодороги державного значення Р-52 в обхід смт Решетилівка, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2015: АВ-8. 75 арк.: 7 іл., 33 фото.
66. Археологічні вишукування. Автомобільна дорога Знам'янка – Луганськ – Ізварине (обхід Красноармійська, км 0+000 – км 17+470), Донецька область. Будівництво. Робочий проект. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2011: АВ-6. 77 арк.: 12 іл., 32 фото.
67. Археологічні вишукування. Автомобільна дорога територіального значення Угринів – Хоробрів на ділянці км 0+00 … км 4+00 (під'їзд до МАПП «Угринів») Сокальського р-ну. Реконструкція. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2008: АВ-1. 41 арк.: 7 іл.
68. Археологічні вишукування. Автомобільна дорога територіального значення Угринів – Хоробрів на ділянці км 4+00 … км 8+00 Сокальського р-ну. Капітальний ремонт. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2008: АВ-2. 28 арк.: 3 іл., 3 фото.
69. Археологічні вишукування. Будівництво автомобільної дороги державного значення М-10 Львів – Краковець на ділянці км 69+926 – км 70+446, Львівська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2013: АВ-3. 27 арк.: 4 іл., 4 фото.
70. Археологічні вишукування. Будівництво автомобільної дороги державного значення М-12 Стрий – Тернопіль – Кіровоград – Знам'янка на ділянці обходу м. Бережани у Тернопільській області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2007: АВ-5. 109 арк.: 6 іл., 30 фото.
71. Археологічні вишукування. Будівництво автомобільної дороги місцевого значення Грушів – Добросин на ділянці км 0+000 – км 3+000 (обхід

с. Грушів), Львівська область (коригування). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2013: АВ-2. 35 арк.: 9 іл.

72. Археологічні вишукування. Будівництво автомобільної дороги Нижанковичі – Держкордон (під'їзд до МАПП «Нижанковичі») з обходом смт. Нижанковичі Старосамбірського району Львівської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2007: АВ-7. 26 арк.: 2 іл., 7 фото.
73. Археологічні вишукування. Будівництво автомобільної дороги Р-52 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка км 114+000 – км 116+500, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2010: АВ-9. 60 арк.: 14 іл., 16 фото.
74. Археологічні вишукування. Будівництво автомобільної дороги Р–52 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка км 116+500 – км 119+700, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2010: АВ-10. 40 арк.: 8 іл., 7 фото.
75. Археологічні вишукування. Будівництво мостового переходу через р. Ірпінь на км 5+621 автомобільної дороги загального користування державного значення Р–30. Під'їзд до м. Ірпеня, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2022: АВ-2. 51 арк.: 6 іл., 10 фото.
76. Археологічні вишукування. Будівництво мостового переходу через р. Ворскла на автомобільній дорозі Р-52 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка на ділянці км 113+000 – км 114+000 (обхід м. Кобеляки), Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2010: АВ-8. 30 арк.: 6 іл., 5 фото.
77. Археологічні вишукування. Будівництво Південного обходу навколо м. Бориспіль. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2011: АВ-10. 54 арк.: 5 іл., 19 фото.
78. Археологічні вишукування. Будівництво південно-східного обходу м. Кагарлик автомобільної дороги Київ – Знам'янка, Кагарлицького району

Київської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2012: АВ-4. 33 арк.: 4 іл., 11 фото.

79. Археологічні вишукування. Будівництво транспортної розв'язки в різних рівнях на км 15+668 автомобільної дороги М-06 Київ – Чоп. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2012: АВ-1. 33 арк.: 5 іл., 8 фото.
80. Археологічні вишукування. Будівництво транспортної розв'язки в різних рівнях на км 27+000 автомобільної дороги М-06 Київ – Чоп. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2012: АВ-2. 31 арк.: 5 іл., 7 фото.
81. Археологічні вишукування. Велика кільцева автомобільна дорога навколо м. Києва. Будівництво з'єднувальної ділянки від автодороги Гора – Рогозів до автодороги Київ – Харків – Довжанський (М-03), Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2008: АВ-5. 64 арк.: 11 іл., 19 фото.
82. Археологічні вишукування. Капітальний ремонт автомобільної дороги державного значення Н-01 Київ – Знам'янка, км 14+740 – км 43+345 у межах Київської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2011: АВ-3. 44 арк.: 5 іл., 12 фото.
83. Археологічні вишукування. Капітальний ремонт автомобільної дороги М-05 Київ – Одеса на ділянці км 17+740 – км 87+000, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2011: АВ-8. 73 арк.: 12 іл., 14 фото.
84. Археологічні вишукування. Нафтопровід «Броди – Держкордон». Капітальний ремонт І-ї черги з заміною труби DN 500 на ділянці км 0 – км 17,6 (Львівська область). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2008: АВ-9. 100 арк.: 7 іл., 26 фото.
85. Археологічні вишукування. Проект будівництва Великої кільцевої автомобільної дороги навколо м. Києва на ділянці від автомобільної дороги Київ – Ковель – Ягодин (М-07) до автомобільної дороги Київ – Чоп (М-06)

(Київська область). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2008: АВ-6. 106 арк.: 20 іл., 19 фото.

86. Археологічні вишукування. Проект будівництва з'єднувальної ділянки Великої кільцевої автомобільної дороги навколо м. Києва від автомобільної дороги Київ – Чоп (М-06) до автомобільної дороги Київ – Одеса (М-05), Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2008: АВ-3. 173 арк.: 38 іл., 33 фото.
87. Археологічні вишукування. Проект реконструкції з'єднувальної ділянки Великої кільцевої автомобільної дороги навколо м. Києва від автомобільної дороги Київ – Одеса (М-05) до автомобільної дороги Київ – Знам'янка (Київська область). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2009: АВ-2. 82 арк.: 17 іл., 14 фото.
88. Археологічні вишукування. Проект реконструкції Північно-Східного обходу м. Києва на ділянці Іванків – Безуглівка, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2008: АВ-4. 149 арк.: 16 іл., 51 фото.
89. Археологічні вишукування. Реконструкція автомобільної дороги державного значення Запоріжжя – Донецьк на ділянці км 209+745 – км 212+000 (обхід м. Донецька, четверта черга). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2010: АВ-16. 39 арк.: 4 іл., 14 фото.
90. Археологічні вишукування. Реконструкція автомобільної дороги державного значення Запоріжжя – Донецьк на ділянці км 212+000 – км 214+500 (обхід м. Донецька, четверта черга). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2010: АВ-17. 39 арк.: 4 іл., 14 фото.
91. Археологічні вишукування. Реконструкція автомобільної дороги державного значення Запоріжжя – Донецьк на ділянці км 214+500 – км 217+000 (обхід м. Донецька, четверта черга). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2010: АВ-18. 41 арк.: 4 іл.,

15 фото.

92. Археологічні вишукування. Реконструкція автомобільної дороги державного значення М-03 Київ – Харків – Довжанський на ділянці Лубни – Полтава км 210+000 – км 300+550, км 323+000 – км 329+050, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2011: АВ-2. 159 арк.: 30 іл., 40 фото.
93. Археологічні вишукування. Реконструкція автомобільної дороги державного значення М-03 Київ – Харків – Довжанський на ділянці км 333+800 – км 347+200, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2011: АВ-5. 125 арк.: 23 іл., 41 фото.
94. Археологічні вишукування. Реконструкція автомобільної дороги Київ – Чоп (на Будапешт через Львів, Мукачеве, Ужгород) (М-06) на ділянці км 129,6 – км 151,73, Житомирська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2010: АВ-7. 69 арк.: 13 іл., 11 фото.
95. Археологічні вишукування. Робочий проект будівництва транспортної розв'язки в різних рівнях на км 22+800 автомобільної дороги М-06 Київ – Чоп. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2011: АВ-9. 31 арк.: 5 іл., 7 фото.
96. Археологічні вишукування. Робочий проект реконструкції автомобільної дороги державного значення Київ – Харків – Довжанський на ділянці км 213+000 – км 217+000, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2009: АВ-3. 22 арк.: 3 іл., 3 фото.
97. Археологічні вишукування. Робочий проект реконструкції автомобільної дороги державного значення Київ – Харків – Довжанський на ділянці км 217+000 – км 221+000, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2009: АВ-4. 24 арк.: 3 іл., 4 фото.

98. Археологічні обстеження. Будівництво ПЛ 330 кВ Західноукраїнська – Богородчани (ділянка від оп. № 18 у районі Бурштинської ТЕС до ПС 750 кВ «Західноукраїнська»). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2008: АВ-8. 99 арк.: 7 іл., 27 фото.
99. Бандровський А. Г. Отчет археологические исследования в зоне строительства газопровода Ямбург – западная граница СССР в 1987 г. (Ужгородский р-н). *Науковий архів ІА НАН України*. 1987/120. 15 арк.
100. Башкатов Ю., Осаульчук О. Звіт про результати археологічних розвідок у зоні реконструкції автомобільної дороги М-03 Київ – Харків – Довжанський на території Полтавської області у 2009 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2010: АВ-2. 56 арк.: 6 іл., 16 фото.
101. Бруяко И. В. Отчет о шурфовках по трассе проектируемого газопровода в районе КС «Орловка». *Науковий архів ІА НАН України*. 2001/26. 37 арк.
102. Василенко Б. А. Отчет об археологических разведках на трассе газопровода Верхние Кугурешты (Молдова) – Песчанка (Винницкая область), участок Балган – Песчанка. *Науковий архів ІА НАН України*. 1991/176. 5 арк.
103. Винокур И. С., Горишний П. А. Отчет о раскопках 1983 г. на селище черняховской культуры в с. Ставище Дунаевецкого района Хмельницкой обл. (на трассе газопровода Уренгой – Помары – Ужгород). *Науковий архів ІА НАН України*. 1983/7в. 7 арк.
104. Винокур И. С., Горишний П. А. Отчет о раскопках на селище Черняховской культуры в с. Ставище Дунаевского р-на Хмельницкой обл. (на трассе газопровода Уренгой – Ужгород) в 1982 г. *Науковий архів ІА НАН України*. 1982/107. 63 арк.
105. Висновки про наявність пам’яток археології. Техніко-економічне обґрунтування розвитку автомобільної дороги за напрямком Тернопіль – Чернівці – Тереблече (М-19) (Порубне). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2009: ВД-1. 52 арк.: 3 іл.
106. Вихідні дані про наявність об’єктів археологічної спадщини. Будівництво

нафтопроводу «Броди – Плоцьк» (українська частина). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2012: ВД-3. 14 арк.: 1 іл.

107. Вихідні дані про наявність об'єктів археологічної спадщини. Передпроектна документація з визначення точки з'єднання автомобільних доріг на Угорсько-Українському кордоні у рамках П'ятого Панєвропейського транспортного коридору. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2011: ВД-2. 45 арк.: 1 іл.
108. Вихідні дані про наявність об'єктів археологічної спадщини. Розробка передпроектних робіт з будівництва та реконструкції автомобільної дороги за напрямком Київ – Черкаси – Дніпропетровськ на ділянці Обухів (Київська область) – Дніпропертровськ. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2012: ВД-1. 43 арк.: 5 іл.
109. Вихідні дані про наявність об'єктів культурної спадщини (об'єктів археології). Техніко-економічне обґрунтування вибору варіанта будівництва ЛЕП 330 кВ «Тернопільська – Чернівецька». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2014: ВД-1. 66 арк.: 6 іл.
110. Вихідні дані про наявність об'єктів культурної спадщини (об'єктів археології). Розробка техніко-економічного обґрунтування будівництва автомобільної дороги загального користування державного значення «Обхід с. Орлівка». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2017: ВД-1. 58 арк.: 3 іл.
111. Вихідні дані про наявність об'єктів культурної спадщини (об'єктів археології). Будівництво магістрального газопроводу-інтерконектору «Дроздовичі – Більче – Волиця». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2015: ВД-3. 49 арк.: 3 іл.
112. Вихідні дані про наявність пам'яток археології. Вибір місць розташування земельних ділянок та оформлення матеріалів для розміщення ПЛ 330 кВ «Луцьк Північна – Тернопіль». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба»*

ІА НАН України. ТД 2010: ВД-2. 58 арк: 4 іл.

113. Войтюк О. та ін. Звіт про археологічні розвідки під час проєктування автодороги в обхід м. Дубно Рівненської області у 2020 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2020: АВ-2. 267 арк.: 52 іл., 48 фото.
114. Войцещук Н. Звіт про результати пам'ятко-охоронних робіт на багатошаровому поселенні Грушів-ІІ на території Львівської області у 2013 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2014: АР-3. 654 арк.: 63 іл., 288 фото.
115. Войцещук Н., Козак Д., Милян Т., Осаульчук О. Звіт про підсумки пам'ятко-охоронних археологічних досліджень (розкопок) у зоні будівництва автомобільної дороги Черляни – Братковичі в обхід м. Городок (Львівська область) у 2004-2005 рр. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2005: АР-1. 54 арк.: 11 іл., 53 фото.
116. Войцещук Н., Милян Т., Осаульчук О. Звіт про підсумки археологічних розвідок (вишукувань) у зоні проведення капітального ремонту магістрального нафтопродуктопроводу на території Бродівського р-ну Львівської області у 2006 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 2006/113. 56 арк.: 3 іл., 10 фото.
117. Войцещук Н., Милян Т., Осаульчук О. Звіт про підсумки рятівних археологічних робіт (розкопок) у зоні будівництва ІІ-ї і ІІІ-ї черг нової концесійної автомобільної дороги Львів – Краковець на ділянках ПК 210+93 – ПК 604+00 та ПК 604+00 – ПК 844+00 на території Львівської області у 2005 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 2005/181. 303 арк.: 39 іл., 76 фото.
118. Войцещук Н., Павлів Д. Звіт про результати археологічних досліджень (розкопок) у зоні будівництва автодороги Грушів – Добросин в обхід с. Грушів Яворівського району Львівської області у 2008 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 2008/137. 1779 арк.: 139 іл., 691 фото.
119. Гершкович Я. П., Рижов С. М. Звіт про розкопки поселення скіфського часу

біля села Стуфчинці Хмельницького р-ну Хмельницької обл. у 1997 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 1997/7 21 арк.

120. Грабовська О., Осаульчук , Потупчик М. Звіт про археологічні розвідки у зоні капітального ремонту магістрального газопроводу «Уренгой – Помари – Ужгород» на території Вінницької області у 2016 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2016: АВ-4. 98 арк.: 22 іл., 21 фото.
121. Грибович Р., Павлів Д., Петегирич В. Звіт про роботу Тернопільської розвідкової археологічної експедиції у 1992 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 1992: АВ-1. 8 арк.: 3 іл., 4 фото.
122. Дзиговський О. М., Івановський В. І., Смолянинов С. П. Звіт про роботу загону «Південний» експедиції «Дружба» в 1997 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 1997/28. 87 арк.
123. Дзиговський О. М., Самойлова Т. Л., Смольянинова С. П. Науковий звіт про охоронні дослідження археологічних пам'яток в зоні будівництва з'єднувального нафтопроводу НПК «Південний» Західна Україна у Кодимському та Котовському р-нах Одеської області. *Науковий архів ІА НАН України*. 2000/137. 177 арк.
124. Дровосєкова О., Назар І., Сало Б., Кісілевич Ю. Звіт про пам'яткоохоронні роботи під час будівництва ПЛ 330 кВ Азовська ВЕС – ПС «Молочанська» на території Запорізької області у 2021 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2022: АР-1. 169 арк.: 35 іл., 60 фото.
125. Дударь О., Осаульчук О., Сохацький М. Звіт про підсумки проведення охоронних археологічних робіт (розкопок) в зоні будівництва автомобільної дороги Івано-Франківськ – Бучач – Тернопіль на ділянці обходу м. Бучач на поселенні Підзамочок-ІІ у 2004 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2004: АР-1/2. 61 арк.: 18 іл., 18 фото.
126. Жаров Г. В., Жарова Т. Н. Отчет об археологических исследованиях на

поселении Матяшев Яр-3 в зоне прокладки шлейфа (трубопровода) от СКВ. 70 Восточно-Рогинцовского нефтяного месторождения у с. Николаевка Роменского р-на Сумской обл. в 2005 г. *Науковий архів ІА НАН України*. 2005/270. 3 арк.: 15 іл.

127. Жарова Т. Н., Жаров Г. В. Отчет об археологических исследованиях на поселении в урочище Красная Почта в зоне реконструкции автомобильной дороги Киев – Чернигов – Н. Яриловичи 2001 г. *Науковий архів ІА НАН України.* 2001/13. 55 арк.
128. Зайцев Ю. П., Неневоля И. И., Труфанов А. И. Отчет об археологическом обследовании трассы проектируемой перемычки между газопроводами Симферополь – Севастополь и Передовое – Севастополь по землям Железнодорожненского и Тенистовского сельсоветов Бахчисарайского гослесхоза АР Крым. *Науковий архів ІА НАН України*. 2003/44. 40 арк.
129. Заключення про наявність пам'яток археології (Кіровоградська, Дніпропетровська, Донецька області). Техніко-економічне обґрунтування (ТЕО) розвитку автомобільної дороги Знам'янка – Луганськ – Ізварине (на Волгоград через Дніпропетровськ, Донецьк) на ділянці Знам'янка – Дебальцеве (М-04). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2007: ВД-1. 81 арк.: 14 іл.
130. Заключення про наявність пам'яток археології (Львівська область). Техніко-економічне обґрунтування розвитку автомобільної дороги за напрямком Рава-Руська – Львів (М-09) – Тернопіль (Н-02). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2008: ВД-1/1. 52 арк.: 6 іл.
131. Заключення про наявність пам'яток археології (Тернопільська область). Техніко-економічне обґрунтування розвитку автомобільної дороги за напрямком Рава-Руська – Львів (М-09) – Тернопіль (Н-02). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2008: ВД-1/2. 33 арк.: 3 іл.
132. Заключення про наявність пам'яток археології. Техніко-економічне

обґрунтування будівництва мостового переходу через р. Дніпро з підходами до автомобільної дороги Київ – Знам'янка (Н-01) та Гора – Рогозів Великої кільцевої автомобільної дороги навколо м. Києва. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2008: ВД-2. 35 арк.: 4 іл.

133. Звіт з оцінки впливу на археологічну спадщину. Розроблення передпроектної документації з вибору напрямку траси будівництва автомобільної дороги державного значення М-06 Київ – Чоп на ділянці км 501+400 – км 526+000, Львівської області). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: ВД-3. 88 арк.: 11 іл.
134. Звіт з оцінки впливу на археологічну спадщину. Розроблення передпроєктної документації реконструкції однорівневої кільцевої транспортної розв'язки на перетині автомобільних доріг державного значення М-10 Львів – Краковець (на м. Краків) (Західний обхід м. Львова) та М-11 Львів – Шегині (на м. Краків), Львівської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: ВД-5. 68 арк.: 7 іл.
135. Звіт про археологічне обстеження (розвідки). Будівництво автомобільної дороги державного значення М-06 Київ – Чоп, км 608 – км 625 (обхід м. Стрия) на ділянці ПК 0+00 … ПК 57+00 (І черга). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2009: АВ-6. 34 арк.: 4 іл., 4 фото.
136. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво автомобільної дороги від автомобільної дороги державного значення Н-25 Городище – Рівне – Старокостянтинів км 146+630 до автомобільної дороги державного значення Т-18-32 /Н-22/ – Ходоси – Кустин – /Н-25/ км 8+426 протяжністю 6 км, Рівненська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2019: АВ-5. 91 арк.: 19 іл., 9 фото.
137. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво автомобільної дороги державного значення від автомобільної дороги Т-18-01 Рівне –

Здолбунів – Мізоч – Дубно км 49+590 до автомобільної дороги М-19 Доманове (на м. Брест) – Ковель – Чернівці – Тереблече (на м. Бухарест) км 218+700, Рівненська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АВ-1. 143 арк.: 24 іл., 17 фото.

138. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво автомобільної дороги загального користування державного значення Т-14-02 Східниця – Пісочна на ділянці км 16+100 – км 21+700 Львівської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2018: АВ-6. 59 арк.: 6 іл., 9 фото.
139. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво автомобільної дороги загального користування державного значення М-28 Одеса – Южний – /М-14/ з під'їздами (під'їзд до Одеського морського порту). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-8. 136 арк.: 24 іл., 41 фото.
140. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво автомобільної дороги загального користування державного значення Н-08 Бориспіль – Дніпро – Запоріжжя (через м. Кременчук) – Маріуполь на ділянці обходу м. Кременчук з мостовим переходом через р. Дніпро в м. Кременчук, Полтавська область (І-а черга). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-9. 52 арк.: 4 іл., 6 фото.
141. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво автомобільної дороги на ділянці від державного кордону з Угорщиною до автомобільної дороги М-24 Мукачево – Берегове – КПП «Лужанка», Закарпатська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2018: АВ-9. 178 арк.: 32 іл., 37 фото.
142. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво автомобільної дороги на ділянці від державного кордону з Угорщиною до автомобільної дороги М-24 Мукачево – Берегове – КПП «Лужанка», Закарпатська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АВ-5. 147 арк.: 24 іл., 24 фото.

143. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво автомобільної дороги загального користування державного значення Н-10 Стрий – Івано-Франківськ – Чернівці – Мамалига (на м. Кишинів). Обхід селища Заболотів км 0+000 – км 6+400 в Івано-Франківській області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2024: АВ-3. 150 арк.: 19 іл., 18 фото.
144. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво багаторівневої транспортної розв'язки на примиканні автомобільних доріг М-06 Київ – Чоп (км 372+400) та М-19 Домановe (на м. Брест) – Ковель – Чернівці – Тереблече (на м. Бухарест), Рівненська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АВ-2. 126 арк.: 14 іл., 15 фото.
145. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво ІІ черги об'їзної автомобільної дороги м. Тернополя на ділянці від автомобільної дороги загального користування державного значення Р-41 обхід м. Тернополя до автомобільної дороги загального користування державного значення М-19 Домановe (на м. Брест) – Ковель – Чернівці – Тереблече (на м. Бухарест) (північна ділянка обходу м. Тернопіль), Тернопільська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-5. 158 арк.: 21 іл., 23 фото.
146. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво міжнародної автомобільної дороги державного значення М-12 Стрий – Тернопіль – Кіровоград – Знам'янка на ділянці обходу м. Бережани у Тернопільській області (від автомобільної дороги М-12 Стрий – Тернопіль – Кіровоград – Знам'янка км 87+426 до автомобільної дороги Т-20-07 Бережани – Нараїв – Брюховичі). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2017: АВ-11. 105 арк.: 16 іл., 30 фото.
147. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво об'їзної автомобільної дороги м. Тернопіль на ділянці від а/д М-19 Домановe (на Брест) – Ковель – Чернівці – Тереблече (на Бухарест) км 315+629 до а/д

М-12 Стрий – Тернопіль – Кіровоград – Знам'янка (через Вінницю) км 159+198. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2018: АВ-10. 108 арк.: 17 іл., 26 фото.

148. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво обходу м. Дунаївці від дороги Т-23-08 Гуків – Дунаївці – Могилів-Подільський до дороги Н-03 Житомир – Чернівці. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2019: АВ-4. 87 арк.: 17 іл., 29 фото.
149. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво північної ділянки об'їзної автомобільної дороги м. Львів, Львівська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2018: АВ-5. 315 арк.: 79 іл., 60 фото.
150. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво прикордонного мостового переходу через річку Дністер на українсько-молдовському державному кордоні в районі населених пунктів Ямпіль – Косеуць (з розробкою проектної документації). Книга 1. Українська ділянка. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-14. 187 арк.: 45 іл., 35 фото.
151. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво транспортної розв'язки в різних рівнях на км 487+200 автомобільної дороги загального користування державного значення М-07 Київ – Ковель – Ягодин (на м. Люблін). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-18. 77 арк.: 9 іл., 11 фото.
152. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво транспортної розв'язки в різних рівнях на км 489+100 автомобільної дороги загального користування державного значення М-07 Київ – Ковель – Ягодин (на м. Люблін). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-19. 81 арк.: 10 іл., 8 фото.
153. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво транспортної розв'язки в різних рівнях на пересіченні автомобільних доріг державного значення М-06 Київ-Чоп (км 610+500) та М-12 Стрий – Тернопіль –

Кропивницький – Знам'янка (через м. Вінницю), Львівська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2019: АВ-8. 64 арк.: 9 іл., 12 фото.

154. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво шляхопроводу (транспортної розв'язки) над автомобільною дорогою Т-18-01 Рівне – Здолбунів – Мізоч – Дубно км 49+590, Рівненська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АВ-3. 147 арк.: 20 іл., 15 фото.
155. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Будівництво шляхопроводу через залізницю з підходами на автомобільній дорозі державного значення М-06 Київ – Чоп, км 546+437 Львівської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2019: АВ-6. 49 арк.: 8 іл., 8 фото.
156. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Капітальний ремонт мосту через річку Бобриця на км 80+516 автомобільної дороги загального користування державного значення Р-19 Фастів – Митниця – Обухів – Ржищів, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АВ-10. 44 арк.: 5 іл., 3 фото.
157. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Коригування проектної документації на будівництво транспортної розв'язки в різних рівнях на км 15+390 автомобільної дороги загального користування державного значення М-05 Київ – Одеса, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: АВ-29. 69 арк.: 7 іл., 8 фото.
158. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Коригування проектної документації на будівництво транспортної розв'язки в різних рівнях на км 21+847 автомобільної дороги загального користування державного значення М-05 Київ – Одеса, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2023: АВ-30. 72 арк.: 7 іл., 10 фото.

159. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Коригування проектної документації на будівництво транспортної розв'язки в різних рівнях на км 21+767 автомобільної дороги загального користування державного значення М-06 Київ – Чоп, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: АВ-31. 71 арк.: 8 іл., 7 фото.
160. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Коригування проектної документації на будівництво автомобільної дороги загального користування державного значення М-15 Одеса – Рені (на м. Бухарест) на ділянці км 203+169 – км 205+769, Одеська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2024: АВ-7. 148 арк.: 14 іл., 16 фото.
161. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Коригування проектної документації на будівництво автомобільної дороги загального користування державного значення М-03 Київ – Харків – Довжанський (на м. Ростов-на-Дону) в обхід м. Валки, Харківська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-4. 165 арк.: 25 іл., 47 фото.
162. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Коригування проєктної документації на будівництво транспортної розв'язки в різних рівнях на км 27+000 автомобільної дороги М-06 Київ – Чоп. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-15. 59 арк.: 5 іл., 7 фото.
163. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Коригування робочого проекту будівництва об'їзної автодороги м. Берегово та с. Астей до МАПП «Лужанка», Закарпатська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АВ-7. 112 арк.: 16 іл., 17 фото.
164. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Нове будівництво ЛЕП 330 кВ Новоодеська – Арциз. Одеська область» інв. № новий. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2022: АВ-4.

251 арк.: 53 іл., 57 фото.

165. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Нове будівництво ПЛ 330 кВ Азовська ВЕС – ПС «Молочанськ». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2019: АВ-9. 413 арк.: 129 іл.,95 фото.
166. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Нове будівництво ПЛ 330 кВ Побузька – Тальне – Поляна з ПС 330 кВ «Тальне» на території Черкаської, Кіровоградської та Миколаївської областей. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2018: АВ-3. 879 арк.: 377 іл.,183 фото.
167. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Нове будівництво ПЛ 330 кВ Дністровська ГАЕС – ПС 750 кВ «Вінницька». Вінницька та Чернівецька області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: АВ-6. 678 арк.: 173 іл., 120 фото.
168. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Нове будівництво ПЛ 330 кВ Львів південна – Львів західна з реконструкцією ПЛ 330 кВ Західноукраїнська – Львів південна № 2 з відгалуженням на ПС 330 кВ «Львів західна», ПС 330 кВ «Львів південна» та ПС 330 кВ «Львів західна». Львівська область, Львівський та Яворівський райони. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: АВ-37. 154 арк.: 18 іл., 17 фото.
169. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Реконструкція автомобільної дороги загального користування державного значення М-19 Доманове (на м. Брест) – Ковель – Чернівці – Тереблече (на м. Бухарест) на ділянці км 218+700 – км 221+400, Рівненська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: АВ-28. 108 арк.: 12 іл., 13 фото.
170. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Реконструкція автомобільної дороги загального користування державного значення Т-14-25 Миколаїв – Городок – Жовква – Кам’янка-Бузька – Бібрка на

ділянці км 97+863 – км 123+370, Львівська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2019: АВ-10. 105 арк.: 24 іл., 16 фото.

171. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Реконструкція автомобільної дороги загального користування державного значення М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ (на м. Таганрог) на ділянці км 142+800 – км 158+500, Миколаївська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АВ-14. 97 арк.: 15 іл., 12 фото.
172. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Реконструкція автомобільної дороги загального користування державного значення М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ (на м. Таганроґ) на ділянці км 159+500 – км 161+909, Миколаївська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АВ-15. 74 арк.: 8 іл., 8 фото.
173. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Реконструкція автомобільної дороги загального користування державного значення М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ (на м. Таганроґ) на ділянці км 171+000 – км 176+856 (надземний пішохідний перехід), Миколаївська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АВ-16. 75 арк.: 10 іл., 9 фото.
174. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Реконструкція автомобільної дороги загального користування державного значення М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ (на м. Таганрог) на ділянці км 158+500 – км 159+500, з транспортною розв’язкою в різних рівнях, Миколаївська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АВ-17. 95 арк.: 12 іл., 13 фото.
175. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Реконструкція автомобільної дороги загального користування державного значення Н-22 Устилуг – Луцьк – Рівне на ділянці км 127+200 – км 130+000, Волинська

область (коригування). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-17. 85 арк.: 9 іл., 11 фото.

176. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Реконструкція вулично-дорожньої мережі вул. Центральна в смт Бородянка Бучанського району Київської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2024: АВ-6. 100 арк.: 9 іл., 18 фото.
177. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Реконструкція компресорної станції «Яготин». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2019: АВ-3. 112 арк.: 11 іл., 23 фото.
178. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Реконструкція компресорної станції «Бердичів» в Бердичівському районі Житомирської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: АВ-1. 59 арк.: 6 іл., 13 фото.
179. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Реконструкція ПЛ 220 кВ Стрий – Борислав на ділянці обходу карстових явищ на території Львівської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АВ-4. 155 арк.: 26 іл., 29 фото.
180. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Роботи з виготовлення проектно-кошторисної документації (проєктування) першої черги «Нове будівництво автомобільної дороги за напрямом місто Київ – село Гнідин Золочівської сільської ради Бориспільського району Київської області за межами населених пунктів орієнтовною протяжністю 6 км». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-27. 82 арк.: 8 іл., 12 фото.
181. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розробка документації до техніко-економічного, екологічного та соціального порівняння варіантів проходження траси обходу смт. Чутове км 385+100 – км 395+064 (Лот 3.4) автомобільної дороги державного значення М-03 Київ – Харків – Довжанський. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2017: АВ-3. 210 арк.: 46 іл., 74 фото.

182. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розробка проектної документації по будівництву транспортної розв'язки в різних рівнях на автомобільній дорозі загального користування державного значення М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ (на м. Таганрог), км 51+350. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АВ-9. 56 арк.: 9 іл., 4 фото.
183. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розробка проектної документації по реконструкції автомобільної дороги загального користування державного значення М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ (на м. Таганрог), на ділянці км 35+000 – км 55+510, Одеська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АВ-8. 104 арк.: 19 іл., 24 фото.
184. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розробка проектно-кошторисної документації будівництва Великої кільцевої автомобільної дороги навколо м. Києва на ділянці від автомобільної дороги Київ – Ковель – Ягодин (М-07) до автомобільної дороги Київ – Чоп (М-06) (Київська область) (зміни та доповнення). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-30. 202 арк.: 36 іл., 30 фото.
185. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розробка проектно-кошторисної документації на будівництво з'єднувальної ділянки Великої кільцевої автомобільної дороги навколо м. Києва від автомобільної дороги Київ – Чоп (М-06) до автомобільної дороги Київ – Одеса (М-05) (Київська область) (зміни та доповнення). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-6. 331 арк.: 59 іл., 71 фото.
186. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розробка проектно-кошторисної документації на реконструкцію автомобільної дороги державного значення Н-07 Київ – Суми – Юнаківка (на м. Курськ) на ділянці км 14+411 – км 35+661, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АВ-13. 132 арк.: 25 іл.,

22 фото.

187. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проектної документації на реконструкцію автомобільної дороги загального користування державного значення М-15 Одеса – Рені (на м. Бухарест) на ділянці км 11+920 – км 40+800. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2024: АВ-9. 159 арк.: 24 іл., 22 фото.
188. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проектної документації на будівництво мостового переходу через р. Дніпро з підходами до автомобільної дороги загального користування державного значення Н-01 Київ – Знам'янка та Гора – Рогозів Великої кільцевої автомобільної дороги навколо м. Києва, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: АВ-11. 146 арк.: 13 іл., 23 фото.
189. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проектної документації реконструкції автомобільної дороги загального користування державного значення М-06 Київ – Чоп (на м. Будапешт через мм. Львів, Мукачево і Ужгород) на ділянці км 556+600 – км 563+700, Львівська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: АВ-32. 84 арк.: 5 іл., 13 фото.
190. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проектної документації на реконструкцію автомобільної дороги загального користування державного значення Н-08 Бориспіль – Дніпро – Запоріжжя (через м. Кременчук) – Маріуполь на ділянці км 0+153 – км 10+000, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: АВ-33. 83 арк.: 6 іл., 10 фото.
191. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проектної документації на реконструкцію автомобільної дороги загального користування державного значення Н-08 Бориспіль – Дніпро – Запоріжжя (через м. Кременчук) – Маріуполь на ділянці км 10+000 – км 21+000, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН*

України. ТД 2023: АВ-34. 117 арк.: 9 іл., 7 фото.

192. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проектної документації на реконструкцію автомобільної дороги загального користування державного значення Н-08 Бориспіль – Дніпро – Запоріжжя (через м. Кременчук) – Маріуполь на ділянці км 21+000 – км 32+000, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: АВ-35. 125 арк.: 13 іл., 19 фото.
193. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проектної документації на реконструкцію автомобільної дороги загального користування державного значення Н-08 Бориспіль – Дніпро – Запоріжжя (через м. Кременчук) – Маріуполь на ділянці км 32+000 – км 43+000, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2024: АВ-8. 165 арк.: 34 іл., 59 фото.
194. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проектної документації на реконструкцію мосту на км 41+040 автомобільної дороги загального користування державного значення М-15 Одеса – Рені (на м. Бухарест. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: АВ-38. 82 арк.: 9 іл., 4 фото.
195. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проектної документації на будівництво мосту через р. Тиса на км 21+605 автомобільної дороги загального користування державного значення Т-07-37 Хуст – Шаян – Вишково – Буштино з під'їздом до санаторію «Шаян», Закарпатська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-1. 72 арк.: 9 іл., 10 фото.
196. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проектної документації на реконструкцію автомобільної дороги загального користування державного значення М-10 Львів – Краковець (на м. Краков) (Західний обхід м. Львова) на ділянці км 0+000 – км 6+000, Львівська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2021: АВ-3. 102 арк.: 13 іл., 19 фото.

197. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проектної документації на реконструкцію автомобільної дороги загального користування державного значення Н-25 Городище – Рівне – Старокостянтинів (Північний під'їзд до м. Рівного) на ділянці км 0+000 – км 2+709, Рівненська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2021: АВ-26. 92 арк.: 10 іл., 10 фото.
198. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проектної документації на реконструкцію мостового переходу через р. Західний Буг на км 33+044 автомобільної дороги загального користування державного значення Н-17 Львів – Радехів – Луцьк, Львівської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2021: АВ-7. 79 арк.: 10 іл., 13 фото.
199. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проектної документації на реконструкцію мосту через річку Тересва на км 105+014 автомобільної дороги загального користування державного значення Н-09 Мукачево – Рахів – Богородчани – Івано-Франківськ – Рогатин – Бібрка – Львів, Закарпатська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-2. 66 арк.: 8 іл., 9 фото.
200. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проєктної документації на реконструкцію автомобільної дороги загального користування державного значення М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ (на м. Таганроґ) на ділянці км 110+000 – км 126+000, Миколаївська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2022: АВ-5. 110 арк.: 17 іл., 16 фото.
201. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проєктної документації на будівництво транспортної розв'язки в різних рівнях на км 14+350 автомобільної дороги загального користування державного значення М-05 Київ – Одеса, Київська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-22. 63 арк.: 7 іл., 6 фото.

202. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проєктної документації на будівництво транспортної розв'язки у різних рівнях на пересіченні автомобільних доріг загального користування державного значення М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ (на м. Таганрог) (км 142+800) та Н-24 Благовіщенське – Миколаїв (через м. Вознесенськ), Миколаївська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-28. 73 арк.: 8 іл., 7 фото.
203. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проєктної документації на будівництво транспортної розв'язки у різних рівнях на пересіченні автомобільних доріг загального користування державного значення М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ (на м. Таганрог) (км 146+786) та Н-14 Олександрівка – Кропивницький – Миколаїв, Миколаївська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-29. 73 арк.: 8 іл., 7 фото.
204. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проєктної документації на реконструкцію автомобільної дороги загального користування державного значення Р-49 Васьковичі – Шепетівка на ділянці км 159+546 – км 163+889, Хмельницька область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-16. 90 арк.: 11 іл., 11 фото.
205. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проєктної документації на реконструкцію автомобільної дороги загального користування державного значення Н-33 Одеса – Білгород-Дністровський – Монаші – /М-15/ з під'їздом до порту Чорноморськ на ділянці км 84+820 – км 89+000, Одеська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-21. 67 арк.: 8 іл., 8 фото.
206. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проєктної документації на реконструкцію автомобільної дороги загального користування державного значення Н-33 Одеса – Білгород-Дністровський – Монаші – /М-15/ з під'їздом до порту Чорноморськ на ділянці км 10+844 –

км 24+500, Одеська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-31. 88 арк.: 23 іл., 14 фото.

207. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проєктної документації на реконструкцію автомобільної дороги загального користування державного значення М-28 Одеса – Южний – /М-14/ з під'їздами, на ділянці км 4+050 – км 7+956 (Обхід м. Одеси), Одеська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2021: АВ-23. 80 арк.: 12 іл., 9 фото.
208. Звіт про археологічні вишукування (розвідки). Розроблення проєктної документації на реконструкцію автомобільної дороги загального користування державного значення М-28 Одеса – Южний – /М-14/ з під'їздами, на ділянці км 16+500 – км 18+600 (Обхід м. Одеси), Одеська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2021: АВ-24. 83 арк.: 12 іл., 9 фото.
209. Звіт про науково-дослідну роботу «Археологічні вишукування (обстеження) на предмет наявності слідів та решток об'єктів археологічної спадщини на ділянці проектування реконструкції автодороги Р-52 Дніпропетровськ – Кобеляки – Решетилівка км 96+550 – км 103+200, Полтавська область». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2016: АВ-6. 51 арк.: 5 іл., 11 фото.
210. Звіт про науково-дослідну роботу «Археологічні вишукування (обстеження) на предмет наявності слідів та решток об'єктів археологічної спадщини на ділянках проектування реконструкції автодороги Р-52 Дніпропетровськ – Кобеляки – Решетилівка км 119+700 – км 159+965, Полтавська область». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2017: АВ-14. 83 арк.: 12 іл., 16 фото.
211. Звіт про науково-дослідну тему «Археологічні вишукування (розвідки) для інженерно-технічного забезпечення експлуатаційного утримання доріг загального користування державного значення та споруд на них у Чутівському районі Полтавської області». *Архів НДЦ «Рятівна*

археологічна служба» ІА НАН України. ТД 2016: АВ-4. 46 арк.: 2 іл., 4 фото.

212. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Будівництво транспортної розв'язки в різних рівнях на км 23+060 автомобільної дороги загального користування державного значення М-28 Одеса – Южний – /М-14/ з під'їздами (обхід м. Одеса), Одеська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: ВД-3. 66 арк.: 10 іл.
213. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Консультаційні послуги з розробки техніко-економічного обґрунтування (ТЕО) щодо розвитку транспортного коридору за маршрутом Львів – Тернопіль – Хмельницький – Вінниця – Умань. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: ВД-9. 167 арк.: 51 іл.
214. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Нове будівництво повітряної лінії 330 кВ Чернівецька – Тернопільська з реконструкцією ПС 330 кВ «Чернівецька» та ПС 330 кВ «Тернопільська». Тернопільська і Чернівецька області. Інв № новий. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2022: ВД-1. 107 арк.: 5 іл.
215. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Реконструкція ПЛ 330 кВ Чорнобильська АЕС – Київська (інв. № 2013/1_08) та ПЛ 330 кВ Чорнобильська АЕС – Славутич (інв. № 2017/11029_08) з утворенням нової ПЛ 330 кВ Київська – Славутич (інв. № новий), Київська та Чернігівська області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: ВД-4. 243 арк.: 43 іл.
216. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Розроблення передпроектної документації з вибору напрямку траси реконструкції автомобільної дороги загального користування державного значення М-06 Київ – Чоп на ділянці км 432+877 – км 498+200 (межа Рівненської області – с. Новий Милятин) Львівської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: ВД-3. 92 арк.: 2 іл.
217. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Розроблення

передпроектної документації з вибору напрямку траси будівництва автомобільної дороги державного значення М-06 Київ – Чоп (південно-східний обхід м. Дубно) на ділянці від автомобільної дороги державного значення М-19 Домановe (на м. Брест) – Ковель – Чернівці – Тереблече (на м. Бухарест) км 221+400 до автомобільної дороги державного значення М-06 Київ – Чоп км 394+112, Рівненська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: ВД-2. 86 арк.: 9 іл.

218. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Розроблення передпроектної документації реконструкції автомобільної дороги державного значення М-06 Київ – Чоп на ділянках км 322+655 – км 339+825, км 346+975 – км 360+305, км 402+552 – км 415+306, М-06-05 Південний підхід до м. Рівного км 0+000 – км 0+892, Рівненська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: ВД-6. 90 арк.: 10 іл.
219. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Розроблення передпроектної документації з вибору напрямку траси реконструкції автомобільної дороги державного значення М-06 Київ – Чоп на ділянці км 577+60 – км 609+200, Львівської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: ВД-7. 83 арк.: 10 іл.
220. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Розроблення передпроєктної документації з вибору напрямку траси будівництва автомобільної дороги державного значення Устилуг – Луцьк – Рівне на ділянці км 135+500 – км 138+500 (обхід смт. Клевань), Рівненська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: ВД-1. 75 арк.: 8 іл.
221. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Розроблення проектної документації на нове будівництво східного обходу м. Ізмаїл, Одеська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2024: ВД-1. 90 арк.: 8 іл.
222. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Розроблення техніко-

економічного обґрунтування (ТЕО) будівництва газопроводу-відводу до м. Маріуполь від газопроводу Шебелинка – Дніпропетровськ – Кривий Ріг – Ізмаїл – Енергодар» в межах Запорізької та Донецької областей. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: ВД-5. 162 арк.: 37 іл.

223. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Розроблення техніко-економічного обґрунтування (ТЕО) будівництва автомобільної дороги загального користування державного значення Н-08 Бориспіль – Дніпро – Запоріжжя (через м. Кременчук) – Маріуполь на ділянці обходу м. Кременчук з мостовим переходом через р. Дніпро в м. Кременчук, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: ВД-11. 104 арк.: 19 іл.
224. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Розроблення техніко-економічного обґрунтування (ТЕО) будівництва прикордонного мостового переходу через річку Дністер на українсько-молдовському державному кордоні в районі населених пунктів Ямпіль – Косеуць. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: ВД-4. 87 арк.: 10 іл.
225. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Розроблення техніко-економічного обґрунтування в межах виконання Договору 697-22 від 01.12.2022. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2023: ВД-2. 76 арк.: 11 іл.
226. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Техніко-економічне обґрунтування нового будівництва автомобільно-залізничної з'єднувальної ділянки від автомобільної дороги загального користування державного значення М-06 Київ – Чоп (на м. Будапешт через мм. Львів, Мукачеве, Ужгород) до автомобільної дороги загального користування державного значення Н-10 Стрий – Івано-Франківськ – Чернівці – Мамалига (на м. Кишинів) з перетином через р. Стрий, Львівська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2022: ВД-2. 90 арк.: 30 іл.

227. Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину. Техніко-економічного обґрунтування (ТЕО-1). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: ВД-1. 76 арк.: 6 іл.
228. Звіт про пам'яткоохоронні роботи (археологічний нагляд). Реконструкція мостового переходу через р. Західний Буг на км 33+044 автомобільної дороги загального користування державного значення Н-17 Львів – Радехів – Луцьк, Львівської області). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2023: АР-3. 79 арк.: 9 іл., 43 фото.
229. Звіт про пам'яткоохоронні роботи (археологічні розкопки та нагляд). Будівництво ПЛ 330 кВ Чорнобильська АЕС – Північна на ПС 750 кВ «Київська». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2017: АР-9. 575 арк.: 91 іл.,153 фото.
230. Звіт про пам'яткоохоронні роботи (археологічні розкопки та нагляд). Будівництво обходу с. Покровська Багачка км 220+782 – км 228+000 при реконструкції автомобільної дороги державного значення М-03 Київ – Харків – Довжанський на ділянці Лубни – Полтава км 210+000 – км 300+550, км 323+000 – км 329+050, Полтавська область. Том 1. Км 3+130 – км 3+600. Курганний могильник ІІ біля с. Покровська Багачка. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2017: АР-5/2. 171 арк.: 19 іл., 86 фото.
231. Звіт про пам'яткоохоронні роботи (археологічні розкопки та нагляд). Будівництво обходу с. Покровська Багачка км 220+782 – км 228+000 при реконструкції автомобільної дороги державного значення М-03 Київ – Харків – Довжанський на ділянці Лубни – Полтава км 210+000 – км 300+550, км 323+000 – км 329+050, Полтавська область. Том 2. Км 7+300 – км 7+750. Селище Настасівка-2. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2017: АР-5/3. 332 арк.: 81 іл., 115 фото.
232. Звіт про пам'яткоохоронні роботи (археологічні розкопки та нагляд). Будівництво обходу м. Полтава від км 333+800 автомобільної дороги

державного значення М-03 Київ – Харків – Довжанський до км 4+144 автомобільної дороги державного значення М-22 Полтава – Олександрія при реконструкції автомобільної дороги державного значення М-03 Київ – Харків – Довжанський на ділянці км 333+800 – км 347+200, Полтавська область (Лот 2.9). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2017: АР-7. 191 арк.: 29 іл., 83 фото.

233. Звіт про пам'яткоохоронні роботи (археологічний нагляд). Будівництво шляхопроводу через залізницю на км 128+552 при реконструкції автомобільної дороги державного значення Р-52 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка на ділянці км 128+000 – км 129+400, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2018: АР-7. 37 арк.: 6 іл., 8 фото.
234. Звіт про підсумки археологічних розвідок (вишукувань) у зоні будівництва об'єкта «Ділянка «Богородчани – Ужгород» – перший етап газопроводу «Новопсков – Ужгород» на відтинку км 104,4 – км 34,5 на території Закарпатської області у 2005 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2005: АВ-2. 89 арк.: 5 іл., 20 фото.
235. Звіт про підсумки археологічних розвідок (вишукувань) у зоні будівництва об'їзної автодороги м. Берегове та с. Астей до МАПП «Лужанка» на території Закарпатської області у 2005 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2005: АВ-3. 65 арк.: 6 іл., 12 фото.
236. Звіт про підсумки археологічних розвідок (вишукувань) у зоні будівництва об'їзної автомобільної дороги Київ – Чоп км 779+250 – км 783+977 (обхід с. Ракошино) Закарпатської області у 2005–2006 рр. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2006: АВ-1. 53 арк.: 4 іл., 5 фото.
237. Звіт про підсумки археологічних розвідок. Капітальний ремонт пониження проїзної частини автомобільної дороги місцевого значення Т-14-16 Львів – Пустомити – Меденичі у зв'язку з реконструкцією аеродрому ДП «Міжнародний аеропорт «Львів». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна*

служба» ІА НАН України. ТД 2009: АВ-15. 34 арк.: 3 іл., 9 фото.

238. Звіт про проведені розвідкові археологічні дослідження в зоні будівництва з'єднувального нафтопроводу НПК «Південний» – Західна Україна на території Одеської області для надання дозволу на право виконання будівельно-монтажних робіт. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 1997: АВ-1. 73 арк.: 67 іл.
239. Звіт про результати пам'ятко-охоронних робіт (розкопок) на території Рівненської та Житомирської областей. Будівництво, експлуатація та обслуговування ПЛ 750 кВ Рівненська АЕС – ПС 750 кВ «Київська». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2011: АР-5. 427 арк.: 81 іл., 206 фото.
240. Звіт про результати пам'ятко-охоронних робіт (розкопок) на території Житомирської області. Будівництво, експлуатація та обслуговування заходу ПЛ 750 кВ Хмельницька АЕС – Чорнобильська АЕС на ПС 750 кВ «Київська». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2012: АР-4. 563 арк.: 92 іл.,157 фото.
241. Звіт про результати пам'ятко-охоронних робіт (розкопок) на території Житомирської області. Поселення Давидівка-1. Будівництво, експлуатація та обслуговування ПЛ 750 кВ Рівненська АЕС – ПС 750 кВ «Київська». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2012: АР-5. 59 арк.: 11 іл., 19 фото.
242. Златогорський О., Петраускас А., Милян Т., Осаульчук О. Звіт про результати археологічного обстеження проектованих ПЛ 750 кВ Рівненська АЕС – Київська та заходу ПЛ 750 кВ ЧАЕС-ХАЕС на ПС 750 кВ Київська на території Рівненської, Житомирської та Київської областей у 2009 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2010: АВ-6. 525 арк.: 117 іл.,133 фото.
243. Иванова С. В. Отчет об археологических разведках в зоне проектируемого газопровода пгт Тарутино – г. Арциз. *Науковий архів ІА НАН України*. 2003/3. 13 арк.

244. Иванова С. В. Отчет об археологических разведках по трассе строительства газопровода от ГРС «Белгород-Днестровский» до пгт Сергеевка и об археологических разведках по трассе строительства газопровода Каланчак – Суворово на территории Одесской обл. *Науковий архів ІА НАН України.* 2004/5. 33 арк.: 15 іл.

245. Иванова С. В., Самойлова Т. Л. Отчет об археологических разведках по трассе строительства линии электропередач 110 кВ на территории Арцизского, Болградского и Ренийского районов Одесской обл. *Науковий архів ІА НАН України.* 2006/83. 14 арк.

246. Івановський В. І., Филипчук М. А. Науково-інформаційний звіт про проведення пошукових археологічних обстежень в зоні будівництва автомобільного шляху в обхід м. Городка на дільниці Черляни – Долиняни – Братковичі. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 1992: АВ-1. 4 арк.

247. Івановський В., Милян Т., Осаульчук О. Попереднє заключення про наявність пам’яток археології в зоні проектування траси нафтопроводу Броди – Гданськ (Українська частина). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2003: ВД-1. 24 арк.: 2 іл.

248. Івановський В., Осаульчук О., Томенчук Б., Филипчук М. Звіт про підсумки пам’ятко-охоронних археологічних досліджень (суцільних археологічних вишукувань) в зоні будівництва нафтопроводу Жулин – Надвірна у 2003 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2003: АВ-1. 43 арк.: 11 іл., 8 фото.

249. Інформаційний звіт про пам’яткоохоронні роботи (археологічні розкопки). Реконструкція автомобільної дороги державного значення М-03 Київ – Харків – Довжанський на ділянці км 356+200 – км 385+100 (Лот 3.3). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2019: АР-4. 83 арк.: 20 іл., 25 фото.

250. Інформаційний звіт про пам’яткоохоронні роботи (археологічні розкопки). Реконструкція автомобільної дороги державного значення Н-31 Дніпро –

Царичанка – Кобеляки – Решетилівка на ділянці км 100+300 – км 103+500, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2019: АР-5. 44 арк.: 7 іл., 19 фото.

251. Інформаційний звіт про пам'яткоохоронні роботи (археологічні розкопки). Будівництво обходу м. Кобеляки на ділянці км 114+000 – км 116+500 під час реконструкції автомобільної дороги державного значення Н-31 Дніпро – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2019: АР-6. 39 арк.: 5 іл., 14 фото.
252. Інформаційний звіт про пам'яткоохоронні роботи (археологічні розкопки). Будівництво обходу м. Кобеляки на ділянці км 116+500 – км 119+700 під час реконструкції автомобільної дороги державного значення Н-31 Дніпро – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2019: АР-7. 52 арк.: 5 іл., 26 фото.
253. Інформаційний звіт про пам'яткоохоронні роботи. Будівництво автомобільної дороги державного значення Т-14-02 Східниця – Пісочна на ділянці км 16+100 – км 21+700, Львівська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2020: АР-3. 37 арк.: 6 іл., 15 фото.
254. Інформаційний звіт про пам'яткоохоронні роботи. Нове будівництво ЛЕП 330 кВ Новоодеська-Арциз (на ділянці опор №№ Портал – 59), Одеська область (інв. № новий) ІІ черга. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2024: АР-1. 44 арк.: 8 рис., 16 фото.
255. Інформаційний звіт про пам'яткоохоронні роботи. Нове будівництво ЛЕП 330 кВ Новоодеська-Арциз (на ділянці опор №№ 100 – 304), Одеська область (інв. № новий) ІІ черга. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2024: АР-2. 62 арк.: 12 рис., 28 фото.
256. Інформаційний звіт про результати археологічних обстежень. Будівництво нової концесійної автомобільної дороги Львів – Краковець (ІІІ пусковий

комплекс ПК 610+00 – ПК 844+00). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2009: АВ-1. 22 арк.: 9 іл.

257. Інформаційний звіт про результати археологічного обстеження місць встановлення опор. Вибір місць розташування земельних ділянок та оформлення матеріалів для розміщення ПЛ 330 кВ «Луцьк Північна – Тернопіль». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2011: АВ-4. 115 арк.: 55 іл.
258. Кобалия Д. Р. Отчет о проведении полевых археологических исследований в зоне строительства мостов через Днепр и на территории о. Хортица. *Науковий архів ІА НАН України*. 2003/5. 43 арк.
259. Ковпаненко Г. Т., Мурзин В. Ю., Бессонова С. С., Бунятян Е. П., Рычков Н. А. Отчет о работе Лесостепной Правобережной Экспедиции ИА АН УССР за 1982 г. *Науковий архів ІА НАН України*. 1982/17. 46 арк.
260. Ковпаненко Г. Т., Скорий С. А., Бессонова С. С., Белозор В. П., Шульженко М. А. Отчет о работе Лесостепной Правобережной экспедиции в 1983 г. *Науковий архів ІА НАН України.* 1983/7. 55 арк.
261. Козак Д. Н. Звіт про рятівні археологічні дослідження на поселенні римського часу Стуфчинці-V Хмельницької обл. у 1997 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 1997: АР-1. 38 арк.: 28 іл., 18 фото.
262. Козак Д. Н., Петегирич В. М., Павлів Д. Ю., Войнаровський В. М. Звіт про роботу Яворівської рятівної археологічної експедиції у 2003 р. *Науковий архів ІА НАН України.* 2003/41. 75 арк.
263. Козак Д., Милян Т., Осаульчук О., Чорний А. Звіт про підсумки рятівних археологічних робіт (розкопок) у зоні будівництва автомобільної дороги Черляни – Братковичі в обхід м. Городок на території Угрівської сільської ради Городоцького району Львівської області у 2004–2005 рр. *Науковий архів ІА НАН України.* 2005/292. 159 арк.: 34 іл., 48 фото.
264. Козак Д., Осаульчук О., Івановський В., Милян Т. Звіт про підсумки пам’ятко-охоронних археологічних досліджень (суцільних археологічних

вишукувань) в зоні будівництва нафтопроводу «Км 154 нафтопроводу «Снігурівка – Одеса» – МНТ «Південний». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2003: АВ-5. 47 арк.: 7 іл., 13 фото.

265. Козак Д., Осаульчук О., Івановський В., Милян Т. Звіт про підсумки пам'ятко-охоронних археологічних досліджень (суцільних археологічних вишукувань) в зоні будівництва лупінгів в напрямку нафтопроводів «Кременчук – Снігурівка», «Снігурівка – Августівка» у 2003 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2003: АВ-6. 67 арк.: 13 іл., 11 фото.
266. Колесников О. Г., Круц В. О. Звіт про рятівні археологічні дослідження на поселенні трипільської культури біля с. Снітівка Летичівського району Хмельницької області у 1997 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 1997: АР-3. 39 арк.: 29 іл.
267. Колтухов С. Г. Отчет об археологическом обследовании трассы газопровода – отвода между с. Журавлевка Симферопольского р-на и пгт. Зуя Белогорского района АРК. *Науковий архів ІА НАН України*. 2003/47. 33 арк.
268. Конопля В. Звіт з роботи рятівної (новобудівної) археологічної експедиції по дослідженню багатошарового поселення Салашка у 1996 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 1996: АР-1. 28 арк.: 18 іл.
269. Конопля В. Звіт про рятівні роботи на поселенні черняхівської культури Глядки-І в зоні будівництва нафтопроводу НПК «Південний» – Західна Україна (с. Глядки Волочиського р-ну Хмельницької області). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 1997: АР-2. 63 арк.: 31 іл., 11 фото.
270. Корчинський О. Науковий звіт про результати археологічних досліджень на ділянці проєктування нової концесійної автодороги Краковець. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. Львів, 2000. 84 арк.

271. Корчинський О., Осаульчук О. Звіт про підсумки археологічних досліджень у 1996 році. *Науковий архів ІА НАН України*. 1996/22. 76 арк.

272. Круц В. О., Кубишев А. І. Звіт про проведення суцільних пам'ятко-охоронних досліджень траси газопроводу Хуст – Сату-Маре в 1996 р. *Науковий архів ІА НАН України.* 1996/4. 11 арк.

273. Крушельницька Л. І. Звіт про роботу прикарпатської археологічної експедиції Інституту суспільних наук АН УРСР на 1972 р., що працювала по договірній темі на замовлення Інституту УКРДНІПРОВОДГОСПУ (м. Київ, вул. Урицького, 45). *Науковий архів ІА НАН України.*1972/112. 32 арк. 13 табл.

274. Куштан Д. П., Назаров Д. В., Овчинников Е. В. Звіт про археологічні розкопки у зоні реконструкції автодороги Київ – Одеса (поселення в с. Шарин Уманського р-ну Черкаської обл. та біля м. Умань), рятівні розкопки у м. Черкаси та розвідки на території Черкаської обл. за 2004 р. *Науковий архів ІА НАН України.* 2004/84. 62 арк.

275. Куштан Д. Т., Овчинников Е. В. Звіт про археологічні розкопки та розвідки у Черкаській обл. за 2003 р. *Науковий архів ІА НАН України.* 2003/142. 33 арк.

276. Лазурко О. Ткач Є. Звіт про результати археологічного нагляду під час капітального ремонту магістрального нафтопродуктопроводу на території Бродівського району Львівської області у 2009 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2009: АР-2. 122 арк.: 42 іл., 22 фото.

277. Лазурко О., Сало Б., Чорний А., Назар І. Звіт про результати пам'ятко-охоронних робіт в зоні капітального ремонту І-ї черги нафтопроводу «Броди – Держкордон» на ділянці км 0 – км 17,6 на території Львівської області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2011: АР-2. 302 арк.: 42 іл., 91 фото.

278. Левада М. Є. Звіт про вишукувально-розвідувальні археологічні роботи по проектованій трасі газопроводу-відводу до споживачів Могилів-

Подільського району Вінницької області у 1997 р. *Науковий архів ІА НАН України.* 1997/2. 10 арк.: 5 іл.

279. Левада М. Є. Звіт про науково-дослідну роботу «Проведення охоронних археологічних досліджень (розкопок) у зоні будівництва з'єднувального нафтопроводу «НПК «Південний» – Західна Україна» у Вінницькій області. Частина 1. Проведення охоронних археологічних досліджень (розкопок) поселення Федорівка. *Приватне архівне зібрання археолога Михайла Потупчика.* 2000. 112 арк.
280. Левада М. Є. Звіт про науково-дослідну роботу «Проведення охоронних археологічних досліджень (розкопок) у зоні будівництва з'єднувального нафтопроводу «НПК «Південний» – Західна Україна» у Вінницькій області. Частина 2. Проведення охоронних археологічних досліджень (розкопок) поселень Слобода Носківецька, Стрільники та Жабокрич. *Приватне архівне зібрання археолога Михайла Потупчика.* 2001. 102 арк.
281. Левада М. Є. Звіт про проведення суцільних пам'яткоохоронних досліджень (археологічних розвідок) траси з'єднувального нафтопроводу НПК «Південний» – Західна Україна. *Науковий архів ІА НАН України*. 1996/21. 71 арк.
282. Левчук М. Р. Звіт про результати охоронних археологічних розвідок на ділянках автомобільних доріг, які будуватимуться в Тернопільській області протягом 1991 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 1991/109. 27 арк.: 40 іл.
283. Магомедов Б. В., Лобай Б. И. Отчет Подольского отряда Лесостепной Правобережной экспедиции о работах в 1982 г. *Науковий архів ІА НАН України.* 1982/17а. 26 арк.
284. Магомедов Б. В., Рыжов С. Н., Лобай Б. И. Отчёт Винницкого отряда Лесостепной Правобережной экспедиции 1983 г. *Науковий архів ІА НАН України.* 1983/7а. 42 арк.
285. Майко В. В. Отчет об охранных археологических раскопках по трассе газопровода в г. Старый Крым в 2011 г. *Науковий архів ІА НАН України*. 2011/122. 221 арк.

286. Макарчук С. А. Звіт про виконання госпдоговірної теми Тд 66-89 «Вивчення археологічних пам'яток по трасі газопроводу Ямал – Західний кордон СРСР на території Української РСР за період з 01.05 по 31.XII.1989 р. Івано-Франківська область». *Науковий архів Археологічного музею ЛНУ.* 1989. 40 с.

287. Макарчук С. А. Звіт про виконання госпдоговірної теми Тд 66-90 «Вивчення археологічних пам'яток по трасі газопроводу Ямал – Західний кордон СРСР на території Української РСР за період з 01.05 по 31.XII.1990 р. Тернопільська область». *Науковий архів Археологічного музею ЛНУ.* 1990. 44 с.

288. Макарчук С. А. Науковий звіт про виконання госпдоговірної теми: «Комплексне археологічне дослідження території траси газопроводу Ямал – Західний кордон» (Хмельницька область) шифр Тд 66-89. *Науковий архів Археологічного музею ЛНУ.* 1991. 46 с.

289. Милян Т. та ін. Звіт про підсумки пам'яткоохоронних робіт (розкопок та нагляду) у зоні будівництва ПЛ 330 кВ Дністровська ГАЕС – Бар з реконструкцією ПС 330 кВ «Бар» на території Вінницької області у 2011 р. *Науковий архів ІА НАН України.* 2011/129. 476 арк.: 70 іл., 72 фото.

290. Милян Т. Звіт про археологічні розкопки на поселенні Попівка-2 під час капітального ремонту магістрального газопроводу «Уренгой – Помари – Ужгород» у 2017 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2018: АР-10. 250 арк.: 75 іл., 66 фото.

291. Милян Т. Звіт про підсумки пам'ятко-охоронних археологічних досліджень (археологічних розвідок) у межах земельних ділянок, що використовувались під будівництво об'єктів нафтогазовидобувним управлінням «Бориславнафтогаз» у 2003 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 2003/241. 28 арк.: 5 іл., 5 фото.

292. Милян Т. та ін. Звіт про результати пам'яткоохоронних робіт (розкопок) на території Рівненської та Житомирської областей у зоні будівництва, експлуатації та обслуговування ПЛ 750 кВ Рівненська АЕС – ПС 750 кВ

«Київська» та заходу ПЛ 750 кВ Хмельницька АЕС – Чорнобильська АЕС на ПС 750 кВ «Київська» у 2011–2012 рр. *Науковий архів ІА НАН України.* 2012/232. 899 арк.: 172 іл., 301 фото.

293. Милян Т., Осаульчук О. Звіт про підсумки пам'ятко-охоронних археологічних досліджень (суцільних археологічних вишукувань) в зоні будівництва газопроводу АГРС «Трускавець» – ВАТ «НПК – Галичина» у 2003 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2003: АВ-3. 33 арк.: 8 іл., 8 фото.
294. Милян Т., Осаульчук О., Сало Б., Кісілевич Ю. Звіт про археологічні розвідки під час проєктування Великої кільцевої автомобільної дороги навколо міста Києва на ділянці від автодороги М-06 до автодороги М-05 у 2021 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2021: АВ-4. 310 арк.: 59 іл., 71 фото.
295. Милян Т., Шидловський П. Звіт про підсумки рятівних археологічних робіт (розкопок) на пам'ятці Йосипівка-ІІ у зоні будівництва об'їзної дороги навколо смт. Олесько на території Буського району Львівської області у 2007 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 2007/219. 69 арк.: 14 іл., 24 фото.
296. Назар І., Кісілевич Ю. Звіт про археологічні розкопки на поселенні Тягун-1 під час капітального ремонту магістрального газопроводу «Уренгой – Помари – Ужгород» у 2017 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2018: АР-2. 61 арк.: 11 іл., 17 фото.
297. Назар І., Кісілевич Ю. Звіт про результати пам'яткоохоронних робіт (археологічних розкопок і нагляду) на городищі давньоруського часу в м. Устилуг у 2014-2015 рр. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2016: АР-4. 255 арк.: 48 іл., 74 фото.
298. Назар І., Кісілевич Ю., Ковальський-Білокрилий Я. Звіт про археологічні розкопки на поселенні Троща-1 під час капітального ремонту магістрального газопроводу «Уренгой – Помари – Ужгород» у 2017 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2018: АР-3. 230 арк.: 49 іл., 125 фото.

299. Назар І., Сало Б., Кісілевич Ю. Звіт про археологічні розкопки багатошарового поселення під час будівництва обходу м. Кобеляки. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2020: АР-7. 121 арк: 25 іл., 37 фото.

300. Назар І., Сало Б., Кісілевич Ю. Звіт про археологічні розкопки на ділянці реконструкції автодороги Н-31 км 100+300 – км 103+500 на території Полтавської області у 2019 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2020: АР-6. 161 арк: 23 іл., 88 фото.

301. Назар І., Сало Б., Ковальський-Білокрилий Я., Кісілевич Ю. Звіт про археологічні розкопки під час будівництва ПЛ 330 кВ Західноукраїнська – Богородчани. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2019: АР-2. 259 арк.: 52 іл., 86 фото.

302. Никитин В. И. Отчет отдела археологии по Николаевской и Херсонской областям Лаборатории охранных археологических исследований «Киевкультремстройреставрация» об археологической разведке вдоль трассы газопровода Марьевка – Херсон – Крым за 1989 г. *Науковий архів ІА НАН України.* 1989/120. 9 арк.

303. Нор О. та ін. Звіт про археологічні розвідки у межах проєктування ПЛ 330 кВ Азовська ВЕС – ПС «Молочанська» на території Запорізької області у 2019 році. *Науковий архів ІА НАН України.* 2019/64. 427 арк.: 129 іл., 95 фото.

304. Осаульчук О. Звіт по результатах проведення археологічних обстежень (розвідок) земельних ділянок під будівництво допоміжних об’єктів з’єднувального нафтопроводу «НПК «Південний» – Західна Україна» на території Бродівського р-ну Львівської обл. *Науковий архів ІА НАН України*. 2002/97. 11 арк.: 5 іл., 5 фото.

305. Осаульчук О. Звіт про археологічні розвідки під час реконструкції КС «Яготин» на території Київської області у 2018 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2019: АВ-1. 88 арк.: 11 іл., 21 фото.

306. Осаульчук О. Звіт про результати археологічних розвідок на території Донецької області у 2010 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*, НД 2011: АВ-1. 92 арк.: 19 іл., 40 фото.

307. Осаульчук О. М. Науковий звіт про підсумки рятівних археологічних досліджень по трасі нафтопроводу «НПС Жулин – НПЗ Дрогобич» на поселенні Уличне-2 Дрогобицького району Львівської області у 1997 році. *Науковий архів ІА НАН України.* 1997/118. 34 арк.

308. Осаульчук О. М., Строцень Б. С. Звіт про підсумки пам'яткоохоронних досліджень (археологічні розкопки) на поселенні Рукомиш-ІІ, в зоні будівництва автомобільної дороги Ів.Франківськ – Бучач – Тернопіль на ділянці обходу м. Бучач (ПК 59+300 – ПК 60+500) у 2004 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 2004/10. 209 арк.: 42 іл., 54 фото.

309. Осаульчук О., Войцещук Н., Милян Т. Звіт про підсумки археологічних розвідок (вишукувань) у зоні будівництва об'єкта «Ділянка «Богородчани – Ужгород» – перший етап газопроводу «Новопсков – Ужгород» на відтинку км 89,4 – км 104,4 на території Закарпатської області у 2005 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2005: АВ-1. 17 арк.: 1 іл.

310. Осаульчук О., Войцещук Н., Милян Т. Звіт про підсумки пам'ятко-охоронних археологічних досліджень (суцільних археологічних вишукувань) у зоні будівництва нафтопроводу Броди – Плоцьк (українська частина) у 2003 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 2003/208. 156 арк.: 25л., 42 фото.

311. Осаульчук О., Івановський В., Милян Т., Войцещук Н. Звіт про підсумки пам'ятко-охоронних археологічних досліджень (суцільних археологічних вишукувань) у зоні будівництва концесійної автомобільної дороги «Львів – Броди» у 2003 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2004: АВ-1. 136 арк.: 19 іл., 40 фото.

312. Осаульчук О., Івановський В., Филипчук М., Войцещук Н. Звіт про підсумки пам'ятко-охоронних археологічних досліджень (суцільних

археологічних вишукувань) в зоні будівництва нафтопроводу Броди – Плоцьк (українська частина) у 2003 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2003: АВ-2. 197 арк.: 49 іл., 49 фото.

313. Осаульчук О., Милян Т. Звіт про результати археологічного обстеження на території будівництва нафтопроводу «Жулин – Надвірна» на території Львівської та Івано-Франківської областей у 2003 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 2003/249. 51 арк.: 14 іл., 6 фото.
314. Осаульчук О., Милян Т., Войцещук Н. Звіт про підсумки археологічних розвідок (вишукувань) у зоні капітального ремонту автомобільної дороги Київ – Чоп (М-06) на ділянці км 14+080 (Київська обл.) – км 348+000 (Рівненська обл.) у 2006 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 2006/7. 127 арк.: 16 іл., 29 фото.
315. Осаульчук О., Милян Т., Войцещук Н. Звіт про підсумки пам'ятко-охоронних археологічних досліджень (суцільних археологічних вишукувань) в зоні будівництва об'їзної автомобільної дороги Черляни – Братковичі (Львівська область) у 2004 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2004: АВ-3. 32 арк.: 3 іл., 10 фото.
316. Осаульчук О., Милян Т., Войцещук Н. Звіт про підсумки проведення охоронних археологічних робіт (розкопок) в зоні будівництва автомобільної дороги Івано-Франківськ – Бучач – Тернопіль на ділянці обходу м. Бучач на поселенні Рукомиш-ІІІ у 2004 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2004: АР-1/3. 47 арк.: 13 іл., 11 фото.
317. Осаульчук О., Милян Т., Назар І., Сало Б. Звіт про археологічні розвідки під час проєктування Великої кільцевої автомобільної дороги навколо міста Києва на ділянці від автодороги М-07 до автодороги М-06 у 2020 році. *Науковий архів ІА НАН України*, 2020/32. 167 арк.: 36 іл., 30 фото.
318. Осаульчук О., Милян Т., Павлів Д., Петегирич В. Звіт про підсумки пам'ятко-охоронних археологічних досліджень (суцільних археологічних вишукувань) в зоні будівництва автомобільної дороги Київ – Чоп на

відрізку км 464+500 – км 471+350 (Львівська область) у 2004 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2004: АВ-2. 41 арк.: 3 іл., 10 фото.

319. Осаульчук О., Петраускас О., Коваль О., Петраускас А., Шишкін Р. Звіт про археологічні розвідки у зоні будівництва Великої кільцевої автомобільної дороги навколо м. Києва. Том 1. Роботи 2007–2008 рр. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2009: АВ-6. 201 арк.: 47 іл., 63 фото.
320. Осаульчук О., Потупчик М. Звіт про результати археологічного обстеження проектованої ПЛ 330 кВ Дністровська ГАЕС – Бар на території Вінницької області у 2010 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2010: АВ-7. 114 арк.: 35 іл., 22 фото.
321. Осаульчук О., Рижов С., Черновол Д. Звіт про підсумки проведення охоронних археологічних робіт (розкопок) в зоні будівництва автомобільної дороги Івано-Франківськ – Бучач – Тернопіль на ділянці обходу м. Бучач на поселенні Підзамочок-І у 2004 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2004: АР-1/1. 94 арк.: 32 іл., 33 фото.
322. Осаульчук О., Сілаєв О. Звіт про археологічні розвідки в межах будівництва автодороги від державного кордону з Угорщиною до автодороги М-24 Мукачево – Берегове – КПП «Лужанка» на території Закарпатської області у 2018 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2018: АВ-1. 155 арк.: 24 іл., 37 фото.
323. Осаульчук О., Сілаєв О., Милян Т. Звіт про результати археологічних розвідок на земельних ділянках під будівництво та облаштування об’єктів Газопромислового управління «Львівгазвидобування» на території Львівської області у 2003–2006 рр. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2007: АВ-1. 221 арк.: 46 іл., 48 фото.
324. Остапенко М. А. Отчет о проведении гидроархеологической разведки в зоне строительства мостового перехода через Днепр в г. Запорожье 2003 г.

Науковий архів ІА НАН України. 2003/4. 17 арк.

325. Островерхов А. С. Отчет о проведении археологических разведок в зоне строительства газопровода Ананьев – Измаил (вторая нитка). *Науковий архів ІА НАН України.* 1995/80. 17 арк.: 11 іл.
326. Островерхов А. С., Смольянинова С. П. Отчет о работе экспедиции «Газопровод» в 1991 г. *Науковий архів ІА НАН України*. 1991/15. 15 арк.: 23 іл.
327. Оцінка впливу на археологічну спадщину (остаточний звіт). Надання консультаційних послуг з техніко-економічного, екологічного та соціального порівняння варіантів реконструкції обходу м. Борисполя. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2020: ВД-1. 101 арк.: 24 іл.
328. Оцінка впливу на археологічну спадщину (остаточний звіт). Нове будівництво ПЛ 330 кВ Дністровська ГАЕС – ПС 750 кВ «Вінницька». Вінницька та Чернівецька області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2019: ВД-4. 115 арк.: 18 іл.
329. Оцінка впливу на археологічну спадщину (Техніко-економічне обґрунтування будівництва автомобільної дороги державного значення М-22 Полтава – Олександрія на ділянці обходу м. Кременчук з мостовим переходом через р. Дніпро, Полтавська область). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2019: ВД-1. 114 арк.: 25 іл.
330. Оцінка впливу на археологічну спадщину. Нове будівництво ПЛ 330 кВ Куп'янськ – Кремінська» з перевлаштуванням ділянки ПЛ 500 кВ «Донська – Донбаська» (інв. № 11160000), яка проходить Луганською та Донецькою обл., ВРП 330 кВ на ПС 330 кВ «Куп'янськ» (інв. № 7466) та ВРП 330 кВ на ПС 330 кВ «Кремінська» Харківської, Луганської та Донецької областей». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2019: ВД-2. 96 арк.: 23 іл.
331. Оцінка впливу на археологічну спадщину. Реконструкція ПС 220 кВ «Азовська» з переведенням на напругу 330 кВ, Донецька обл.

м. Маріуполь, Кальміуський район, вул. Челябінська, 1В» (інв. № нов.). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: ВД-8. 62 арк.: 4 іл.

332. Оцінка впливу на культурну спадщину (Розробка передпроектної документації будівництва автомобільної дороги загального користування державного значення Т-14-02 Східниця – Пісочна на ділянці км 16+100 км 21+700). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2018: ВД-1. 39 арк.: 2 іл.
333. Павлів Д., Петегирич В., Принада І. Археологічні обстеження та дослідження. Розділі ІІ попереднього ТЕО інвестиційного проекту «Платна автодорога Львів-Броди». *Науковий архів відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*. Львів, 1999. 25 арк.
334. Пелещишин М. А. Звіт про науково-дослідну роботу «Історико-археологічне дослідження території трас магістральних нафтопроводів «Дружба» та прилеглих до них земель на території Львівської області». *Науковий архів Археологічного музею ЛНУ.* 1995. 90 арк.
335. Пелещишин М. А. Звіт про науково-дослідну роботу «Історико-археологічне дослідження території трас магістральних нафтопроводів «Дружба» та прилеглих до них земель в Закарпатській області». НДЛ-81 ЛДУ. *Науковий архів Археологічного музею ЛНУ.* 1996. 82 арк.
336. Пелещишин М. А. Звіт про науково-дослідну роботу в 1997 р. «Історико-археологічне дослідження території трас магістральних нафтопроводів «Дружба» та прилеглих до них земель Долина – Дрогобич та Великі Гаївці – Державний кордон з Угорщиною та Словаччиною». НДЛ-81 ЛДУ. *Науковий архів Археологічного музею ЛНУ.* 1997. 61 арк.
337. Пелещишин М. А. Звіт про науково-дослідну роботу в 1998 р. «Історико-археологічне дослідження території трас магістральних нафтопроводів «Дружба» та прилеглих до них земель на території України. Рівненська область». НДЛ-81 ЛДУ. *Науковий архів Археологічного музею ЛНУ.* 1998. 134 арк.

338. Пелещишин М. А., Рожик М. Є. Звіт про науково-дослідну роботу в 1999 р. «Історико-археологічне дослідження території трас магістральних нафтопроводів «Дружба» та прилеглих до них земель на території України. Рівненська область». НДЛ-81 ЛНУ. *Науковий архів Археологічного музею ЛНУ.* 1999. 80 арк.

339. Пеняк С. И., Попович И. И., Потушняк М. Ф. Отчет Закарпатской археологической экспедиции о полевых исследованиях 1978 года. *Науковий архів ІА НАН України*. 1978/4. 187 арк.

340. Пеняк С. И., Попович И. И., Потушняк М. Ф. Отчет Закарпатской археологической экспедиции о результатах разведок и раскопок в 1986 г. *Науковий архів ІА НАН України*. 1986/113. 42 арк.: 50 іл.

341. Пеняк С. И., Попович И. И., Потушняк М. Ф. Отчет Закарпатской новостроечной экспедиции о разведках и раскопках 1984 года. *Науковий архів ІА НАН України*. 1984/14. 60 арк.

342. Пеняк С. И., Попович И. И., Потушняк М. Ф. Отчет Закарпатской новостроечной экспедиции о разведках и раскопках 1983 года. *Науковий архів ІА НАН України*. 1983/5. 62 арк.: 65 іл.

343. Пеняк С. І., Попович І. І., Потушняк М. Ф. Звіт Закарпатської археологічної експедиції про наслідки розвідок і розкопок 1985 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 1985/58. 28 арк.: 12 іл.

344. Пеняк С. І., Попович І. І., Потушняк М. Ф. Звіт Закарпатської новобудівної археологічної експедиції про розвідки і розкопки 1982 року. *Науковий архів ІА НАН України*. 1982/13. 54 арк.: 56 іл.

345. Пеняк С. І., Попович І.І., Потушняк М. Ф. Звіт Закарпатської археологічної експедиції про результати розвідок і розкопок в 1987 р. *Науковий архів відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України*. 1988. 67 арк.: 31 іл.

346. Петегирич В. М., Павлів Д. Ю., Осаульчук О. М., Войнаровський В. М. Звіт про роботу Яворівської рятівної археологічної експедиції у 2004 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 2004/132. 64 арк.

347. Петегирич В., Павлів Д., Войнаровський В. Звіт про роботу Яворівської рятівної археологічної експедиції у 2005 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 2005/220. 50 арк.: 28 іл., 142 фото.

348. Петраускас О., Авраменко М. Звіт про пам'яткоохоронні роботи (розкопки) у зоні будівництва заходів ПЛ 330 кВ Чорнобильська АЕС – Північна на ПС 750 кВ «Київська» у 2017 році. *Науковий архів ІА НАН України.* 2017/20. 217 арк.: 64іл., 70 фото 217 арк.

349. Петраускас О., Авраменко М. Звіт про результати пам'яткоохоронних робіт (археологічних розкопок і нагляду) на поселенні Попівка-1 у Липовецькому районі Вінницької області у 2017 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2018: АР-4. 386 арк.: 64 іл., 200 фото.

350. Петраускас О., Милян Т., Осаульчук О. Звіт про археологічні розвідки у зоні будівництва Великої кільцевої автомобільної дороги навколо м. Києва. Том 2. Роботи 2008–2009 рр. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2011: АВ-9. 234 арк.: 44 іл., 91 фото.

351. Петраускас О., Назар І., Авраменко М., Петраускас А., Сало Б. Звіт про пам'яткоохоронні роботи під час будівництва автодороги в обхід м. Дунаївці Хмельницької області у 2020 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2020: АР-5. 1151 арк.: 223 іл., 340 фото.

352. Петраускас О., Назар І., Авраменко М., Петраускас А., Сало Б. Звіт про пам'яткоохоронні роботи під час будівництва автодороги в обхід м. Дунаївці Хмельницької області у 2020 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2020: АР-2. 1302 арк.: 217 іл., 262 фото.

353. Петраускас О., Сілаєв О. Звіт про археологічні розвідки у зоні будівництва заходів ПЛ 330 кВ Чорнобильська АЕС – Північна на ПС 750 кВ «Київська» у 2017 році. *Науковий архів ІА НАН України.* 2017/21. 228 арк.

354. Попереднє дослідження про наявність об'єктів культурної спадщини (об'єктів археології). Проект: Друга південна високовольтна магістраль

«Каховська – Приморська – Дністровська ГАЕС – Хмельницька АЕС». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2015: ВД-2. 62 арк.: 14 іл.

355. Попереднє заключення про наявність пам’яток археології в зоні будівництва автодороги Краковець – Львів на основі архівних та бібліографічних матеріалів. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 1998: ВД-1. 62 арк.: 26 іл.
356. Попереднє заключення про наявність пам’яток археології в зоні проектування об’єкта «Капітальний ремонт з заміною труби та виносом з аварійнонебезпечних зон нафтопроводу Броди – Держкордон» по 4-х варіантах. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2004: ВД-1. 28 арк.: 5 іл.
357. Попереднє заключення про наявність пам’яток археології в зоні проектування об’єкта «Автомобільна дорога Київ – Одеса на ділянці від м. Жашків, Черкаська область до с. Червонознам’янка, Одеська область (Альтернативний маршрут)» на стадії ТЕО. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2004: ВД-2. 32 арк.: 7 іл.
358. Попереднє заключення про наявність пам’яток археології у зоні проектування об’єкта «Автомобільна дорога Харків – Сімферополь – Севастополь (М-26) на ділянці Харків – Сімферополь» на стадії ТЕО. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2004: ВД-3. 70 арк.: 18 іл.
359. Попереднє заключення про наявність пам’яток археології у зоні проектування об’єкта «Автомобільна дорога Київ – Одеса для платної експлуатації» на стадії ТЕР. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2005: ВД-1. 30 арк.: 8 іл.
360. Романець В., Томенчук Б. Звіт про проведення наукової експертизи та надання висновку щодо наявності або відсутності археологічних об’єктів у зоні будівництва газопроводу Богородчани – Ужгород на відрізку км 54,4 – 89,4 на території Волинського р-ну Ів.-Франківської обл. у 2005 р.

Науковий архів ІА НАН України. 2005/276. 12 арк.: 47 фото.

361. Ромашко В. А. Отчет о раскопках кургана у с. Хорошево Марьевского сельского совета Синельниковского района Днепропетровской области в 2012 г, связанных с капитальным ремонтом газопровода-отвода до г. Запорожья (I нитка, км 0-16). *Науковий архів ІА НАН України*. 2012/144. 44 арк.
362. Ромашко В. А. Отчет о раскопках курганов у с. Дубовое Варваровского и Новогнидовского сельских советов Синельниковского района Днепропетровской области в 2010 году, связанных с капитальным ремонтом газопровода-отвода до г. Запорожья (1 нитка, км 0-16). *Науковий архів ІА НАН України*. 2010/91. 84 арк.
363. Ромашко В. А., Марина З. П., Тесленко Д. Л., Векленко В. А. Отчет о раскопках памятников археологии по трассе строительства автодороги Днепропетровск – Решетиловка Днепропетровской обл. *Науковий архів ІА НАН України*. 2004/14. 46 арк.
364. Ромашко В. А., Марина З. П., Тесленко Д. Л., Фещенко Е. Л., Яровой А. Г., Свистунов В. В., Рибалка А. Н., Мишуста А. В. Отчет о раскопках курганов в зоне строительства автодороги Москва – Симферополь у с. Голубовка и с. Герасимовка Новомосковского р-на Днепропетровской обл. в 2006 г. *Науковий архів ІА НАН України.* 2006/21. 37 арк.: 225 іл.
365. Ромашко В. А., Марина З. П., Тесленко Д. Л., Фещенко Е. Э. Отчет о раскопках памятников археологии по трассе строительства автодороги Днепропетровск – Решетиловка Днепропетровской обл. в 2005 г. *Науковий архів ІА НАН України.* 2005/159. 32 арк.
366. Ромашко В. А., Тесленко Д. Л., Фещенко Е. Л., Ярошкевич О. Н., Яровой А. Г., Свистунов В. В., Рибалка А. Н. Отчет: исследования памятников археологии по трасе строительства автодороги Днепропетровск – Решетиловка Днепропетровской обл. на участке Петриковка – Ивановка (Колгосповка) и у с. Лобайковка в 2006 г. *Науковий архів ІА НАН України.* 2006/23. 26 арк.: 73 іл.

367. Сало Б., Назар І., Кісілевич Ю. Звіт про археологічні розкопки курганної групи Підгора під час будівництва обходу м. Кобеляки. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2020: АР-8. 1087 арк: 206 іл., 517 фото.

368. Сало Б., Назар І., Кісілевич Ю. Звіт про пам'яткоохоронні роботи під час реконструкції автомобільної дороги державного значення Н-31 Дніпро – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка на ділянці км 155+000 – км 159+965, Полтавська область. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2022: АР-2. 448 арк.: 50 іл., 138 фото.

369. Сало Б., Шерстюк В. Звіт про археологічні розкопки групи курганів IV біля с. Хоружі під час будівництва обходу м. Решетилівка. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2020: АР-9. 371 арк: 47 іл., 237 фото.

370. Сапожников І., Осаульчук О., Ільчишин З. Звіт про археологічні розвідки в межах проєктування лінії електропередач 330 кВ Новоодеська – Арциз на території Одеської області у 2022 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2023: АВ-1. 310 арк.: 59 іл., 71 фото.

371. Симоненко О. В., Дзнеладзе О. С., Сікоза Д. М. Звіт Херсонської археологічної експедиції про розкопки курганів на території Херсонської області біля с. Сергіївки Каховського району у 2015 р. та біля с. Каїри Горностаївського району у 2018 р. *Науковий архів ІА НАН України*. 2018/95. 131 арк.

372. Ситник О. С. Звіт про дослідження поселень пізньобронзового-ранньозалізного віку в околицях с. Воля Теребовлянського району Тернопільської області в 1990 р. *Науковий архів ІА НАН України.*1990/127. 180 арк.

373. Ситник О. С. Звіт про результати археологічних розвідок в межах новобудов 12-автошляхів на території Тернопільської області в 1990 р. *Науковий архів ІА НАН України.* 1990/210. 73 арк.

374. Ситник О. С., Левчук М. Р., Ягодинська М. О. Звіт про археологічні

дослідження поселення ранньозалізного віку Лошнів I (с. Лошнів Теребовлянського району Тернопільської області) у 1991 р. *Науковий архів ІА НАН України.* 1991/116. 39 арк.

375. Ситник О. С., Левчук М. Р., Ягодинська М. О. Звіт про археологічні дослідження поселення ранньозалізного віку Лошнів II у 1991 р. *Науковий архів ІА НАН України.* 1991/117. 103 арк.
376. Ситник О. С., Левчук М. Р., Ягодинська М. О. Звіт про археологічні дослідження городища ранньозалізного віку Лошнів III у 1991 р. *Науковий архів ІА НАН України.* 1991/118. 38 арк.
377. Сілаєв О. Звіт про археологічні розвідки на території Волинської області у 2016 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2017: АВ-3. 95 арк.: 19 іл., 14 фото.
378. Сілаєв О. Звіт про пам'яткоохоронні роботи під час облаштування Локачинського газового родовища на території Волинської області у 2017 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2018: АР-9. 303 арк.: 55 іл., 77 фото.
379. Сілаєв О. Звіт про результати археологічної експертизи земельних ділянок на території Львівської та Івано-Франківської областей у 2011 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2012: АВ-3. 359 арк.: 81 іл., 72 фото.
380. Сілаєв О. Звіт про результати археологічної експертизи земельних ділянок на території Львівської та Івано-Франківської областей у 2012 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2012: АВ-5. 252 арк.: 54 іл., 39 фото.
381. Сілаєв О., Білас Н., Сало Б. Звіт про результати археологічної експертизи земельних ділянок на території Львівської та Івано-Франківської областей у 2010 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2011: АВ-3. 344 арк.: 78 іл., 50 фото.
382. Сілаєв О., Ільчишин З. Звіт про пам'яткоохоронні роботи під час облаштування Локачинського газового родовища на території Волинської

області у 2018 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2018: АР-13. 363 арк.: 126 іл., 126 фото.

383. Сілаєв О., Лазурко О., Лукомський Ю. Звіт про результати археологічної експертизи земельних ділянок на території м. Львова у 2011 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2012: АВ-4. 110 арк.: 19 іл., 47 фото.
384. Сілаєв О., Назар І. Звіт про пам'яткоохоронні роботи під час облаштування Пинянського газового родовища на території Львівської області у 2016 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2017: АР-1. 125 арк.: 23 іл., 32 фото.
385. Сілаєв О., Осаульчук О. Звіт про результати археологічних розвідок у зоні проектування магістрального газопроводу-інтерконектору «Дроздовичі–Більче-Волиця» на території Львівської області у 2016 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2016: АВ-5. 374 арк.: 60 іл., 122 фото.
386. Сілаєв О., Остапик Т., Ільчишин З. Звіт про археологічні розкопки та нагляд під час реконструкції автодороги Т-14-25 Жовква – Кам'янка-Бузька Львівської області у 2020–2021 роках. *Науковий архів ІА НАН України.* 2020–2021/16. 249 арк.
387. Сілаєв О., Плєханов Ю., Сало Б., Назар І. Звіт про результати археологічного нагляду на ділянках будівництва об'єктів Львівського відділення ВНГГК ГПУ «Полтавагазвидобування» у 2012 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2013: АР-2. 257 арк.: 60 іл., 88 фото.
388. Сілаєв О., Шніцар М., Ільчишин З. Звіт про археологічні розкопки та нагляд на поселенні Модричі-1 під час будівництва дороги в обхід м. Трускавець Львівської області у 2020 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2021: АР-2. 299 арк.: 53 іл., 140 фото.
389. Скиба Л. Е. Отчет Киево-Черниговской экспедиции о разведках и

охранных раскопках по трассе газопровода Тула – Шостка – Киев в 1989 г. *Науковий архів ІА НАН України*. 1989/156. 13 арк.: 37 іл.

390. Смиленко А. Т., Козловский А. А., Магомедов Б. В. Отчет Днепро-Дунайской экспедиции 1986 г. *Науковий архів ІА НАН України.* 1986/9. 24 арк.
391. Собчук В., Осаульчук О., Милян Т., Назар І., Сілаєв О. Звіт про археологічні розвідки в межах будівництва ПЛ 330 кВ Побузька – Тальне – Поляна на території Кіровоградської та Миколаївської областей у 2018 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2019: АВ-3. 405 арк.: 88 іл., 110 фото.
392. Строцень Б. Звіт про підсумки пам’ятко-охоронних досліджень (археологічні розкопки) на поселенні Рукомиш-ІІ, в зоні будівництва автомобільної дороги Ів.-Франківськ – Бучач – Тернопіль на ділянці обходу м. Бучач (ПК 59+300 – ПК 60+500) у 2004 р. *Науковий архів ІА НАН України.* 2004/10. 209 арк.
393. Строцень Б. Звіт про розкопки черняхівського поселення Очеретне-ІІ у 1996 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 1996: АР-1. 60 арк.: 30 іл., 13 фото.
394. Строцень Б. С. Звіт про підсумки пам’яткоохоронних досліджень (археологічні розкопки) на поселенні Рукомиш-ІІ, в зоні будівництва автомобільної дороги Ів.-Франківськ – Бучач – Тернопіль на ділянці обходу м. Бучач (ПК 59+300 – ПК 60+500) у 2004 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2004: АР-1/4. 209 арк.: 42 іл., 54 фото.
395. Строцень Б., Ільчишин З. Звіт про археологічні розвідки в межах будівництва І-ї черги об’їзної автомобільної дороги м. Тернопіль у 2018 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* НД 2018: АВ-5. 79 арк.: 10 іл., 18 фото.
396. Супруненко О. Звіт про пам’яткоохоронні роботи (археологічні розкопки і нагляд) під час будівництва І-ї черги автодороги в обхід м. Полтава у

2017 році. *Науковий архів ІА НАН України*. 2017/58. 181 арк.

397. Супруненко О., Шерстюк В., Звіт про пам'яткоохоронні роботи під час будівництва автодороги в обхід с. Покровська Багачка Полтавської області у 2017 році. *Науковий архів ІА НАН України.* 2017/104. 171 арк.
398. Сухобоков О. В. Отчет о работах Левобережной славяно-русской экспедиции в 1982–1983 гг. *Науковий архів ІА НАН України*. 1983/38. 68 арк.
399. Тендерна документація. Відкриті торги на виконання замовлення: Проведення рятівних археологічних робіт в зоні будівництва І-ої черги нової концесійної автомобільної дороги Львів – Краковець (км 0 – км 21+093). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. Львів, 2002. 46 арк.
400. Тендерна документація. Відкриті торги на виконання замовлення: Проведення рятівних археологічних робіт в зоні будівництва ІІ-ої та ІІІ-ої черги нової концесійної автомобільної дороги Львів – Краковець (км 21+093 – км 84+400). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. Львів, 2004. 64 арк.
401. Терпиловский Р. В., Жаров Г. В., Жарова Т. Н. Отчет об археологических исследованиях на пос. Шевченково 2 у с. Шевченково в зоне сооружения газопровода от скважины 5 Владимирского месторождения (Конотопский р-н Сумской обл.) в 2011 г. *Науковий архів ІА НАН України.* 2011/215. 93 арк.
402. Терпиловский Р. В., Моргунов Ю. Ю. Отчет о работах Посульского разведочного отряда Левобережной экспедиции ИА АН УССР по трассе газопровода Уренгой – Ужгород на территории Черкасской и Полтавской обл. УССР в 1982 г. *Науковий архів ІА НАН України*. 1982/33-а. 12 арк.
403. Терпиловський Р. В., Жаров Г. В., Жарова Т. Н. Отчет об археологических исследованиях на поселении Заезд-Мост в зоне сооружения газопровода «Монастырище – КТУ Малодевица» (Прилуцкий район Черниговской области) в 2012–2013 годах. *Науковий архів ІА НАН України.*

2012-2013/132. 107 арк.

404. Технічний звіт (попереднє заключення) про наявність пам'яток археології (Книга 2. Додаткові роботи). Техніко-економічне обґрунтування (ТЕО) будівництва мостового переходу через р. Дніпро з підходами до автомобільної дороги Київ – Іванків – Овруч (Р-02) та Київ – Чернігів – Нові Яриловичі (М-01) Великої кільцевої автомобільної дороги навколо м. Києва. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2009: АВ-13. 45 арк.: 8 іл., 8 фото.

405. Технічний звіт (попереднє заключення) про наявність пам'яток археології. Техніко-економічне обґрунтування розвитку автомобільної дороги М-03, М-04 Київ – Харків – Дебальцеве – Ізварине. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2006: ВД-1. 121 арк.: 25 іл.

406. Технічний звіт (попереднє заключення) про наявність пам'яток археології (Том 1). Техніко-економічне обґрунтування розвитку автомобільної дороги Ульянівка – Миколаїв – Херсон – Красноперекопськ – Сімферополь (М-14, М-23, М-24) та з'єднувальної дороги від М-05 Київ – Одеса до М-23 Ульянівка – Миколаїв за напрямком Жовтень (Одеська обл.) – Нова Одеса (Миколаївська обл.). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2006: ВД-2/1. 71 арк.: 15 іл.

407. Технічний звіт (попереднє заключення) про наявність пам'яток археології (Том 2). Техніко-економічне обґрунтування розвитку автомобільної дороги Ульянівка – Миколаїв – Херсон – Красноперекопськ – Сімферополь (М-14, М-23, М-24) та з'єднувальної дороги від М-05 Київ – Одеса до М-23 Ульянівка – Миколаїв за напрямком Жовтень (Одеська обл.) – Нова Одеса (Миколаївська обл.). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2006: ВД-2/2. 22 арк.: 5 іл.

408. Технічний звіт (попереднє заключення) про наявність пам'яток археології. Техніко-економічне обґрунтування будівництва автомобільної дороги державного значення Одеса – Рені (на Бухарест) за новим напрямком «Одеса – Овідіополь – Білгород-Дністровський – Монаші» з мостовим

переходом через Дністровський лиман (Одеська область). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2007: ВД-3. 27 арк.: 1 іл.

409. Технічний звіт (попереднє заключення) про наявність пам'яток археології. Техніко-економічне обґрунтування будівництва мостового переходу через р. Дніпро з підходами до автомобільної дороги Київ – Іванків – Овруч (Р-02) та Київ – Чернігів – Нові Яриловичі (М-01) Великої кільцевої дороги навколо Києва. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2007: ВД-4. 31 арк.: 2 іл.
410. Технічний звіт по археологічним вишукуванням. Реконструкція автомобільної дороги загального користування державного значення М-03 Київ – Харків – Довжанський (на м. Ростов-на-Дону) на ділянці км 431+407 – км 440+480, Харківська область. Коригування. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2021: АВ-25. 82 арк.: 13 іл., 11 фото.
411. Технічний звіт про наявність пам'яток археології у зоні проектування об'єкта «ТЕО розвитку автомобільної дороги М-07 Київ – Ковель – Ягодин (на Люблін) на ділянці км 19+100 – км 505+500». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2005: ВД-2. 43 арк.: 14 іл.
412. Технічний звіт про підсумки археологічних розвідок (вишукувань) у зоні проведення капітального ремонту магістрального нафтопродуктопроводу траси № 1 ділянки 43 на км 69-72 на території Бродівського району Львівської області у 2006 р. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2006: АВ-3. 65 арк.: 3 іл., 10 фото.
413. Технічний звіт про підсумки археологічних розвідок (вишукувань). Нафтопровід «Броди – Держкордон». Винос нафтопроводів І-ї і ІІ-ї черг Ду500 і Ду700 на ділянці км 157 – км 165 в обхід с. Розгірче (км 0,00 – км 11,7). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2007: АВ-2. 63 арк.: 4 іл., 25 фото.
414. Технічний звіт про підсумки археологічних розвідок (вишукувань).

Капітальний ремонт автомобільної дороги Київ – Чоп (на Будапешт через Львів, Мукачеве, Ужгород) (М-06) на ділянці км 14+080 (Київська обл.) – км 348+000 (Рівненська обл.). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2006: АВ-2. 141 арк.: 16 іл., 29 фото.

415. Технічний звіт про підсумки археологічних розвідок (вишукувань). Реконструкція автомобільної дороги М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ (на Таганрог) на ділянці км 164+000 – км 171+650 у Херсонській області. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2006: АВ-4. 17 арк.: 1 іл., 3 фото.
416. Технічний звіт про результати археологічних вишукувань (розвідок). Будівництво заходів ПЛ 330 кВ Чорнобильська АЕС – Північна на ПС 750 кВ «Київська». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2017: АВ-1. 229 арк.: 60 іл., 74 фото.
417. Технічний звіт про результати археологічних вишукувань (розвідок). Нафтопровід «Броди – Держкордон». Капітальний ремонт нафтопроводу із заміною труби DN 529 на ділянці км 205 – км 220. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2007: АВ-3. 37 арк.: 6 іл., 10 фото.
418. Технічний звіт про результати археологічних вишукувань (розвідок). Нафтопровід «Броди – Держкордон». Капітальний ремонт переходу через р. Дністер на км 108. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2007: АВ-4. 34 арк.: 4 іл., 10 фото.
419. Технічний звіт про результати археологічних вишукувань (розвідок). Автомобільна дорога місцевого значення Грушів – Добросин, км 0+000 – км 3+000 (обхід с. Грушів) Яворівського р-ну Львівської обл. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2007: АВ-1. 48 арк.: 3 іл., 10 фото.
420. Технічний звіт про результати археологічних вишукувань. Будівництво магістрального газопроводу-інтерконектору «Дроздовичі – Більче – Волиця». *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.*

ТД 2016: АВ-3. 415 арк.: 60 іл., 168 фото.

421. Технічний звіт про результати археологічних вишукувань. Капітальний ремонт автомобільної дороги М-03 Київ – Харків – Довжанський на ділянці км 44+500 – км 158+000; км 185+000 – км 191+400. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2007: АВ-6. 62 арк.: 11 іл., 16 фото.
422. Технічний звіт про результати пам'ятко-охоронних робіт (послуг). Реконструкція міжнародного автомобільного пункту пропуску «Устилуг» Ягодинської митниці. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. ТД 2015: АР-9.115 арк.: 26 іл., 67 фото.
423. Технічний звіт. Археологічні вишукування. Капітальний ремонт магістрального газопроводу «Уренгой – Помари – Ужгород». Дільниця км 3851,3 – 3878,9. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2016: АВ-2. 99 арк.: 19 іл., 20 фото.
424. Технічний звіт. Археологічні вишукування. Проект реконструкції Великої кільцевої автомобільної дороги навколо м. Києва на ділянці автомобільної дороги Київ – Чернігів – Нові Яриловичі км 25+800 – км 37+300 (М-01, обхід м. Бровари) від примикання Північно-східного обходу м. Києва до с. Калинівка (Київська область). *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України.* ТД 2009: АВ-7. 57 арк.: 9 іл., 12 фото.
425. Томашевский А. П. Отчет о разведках в Радомышльском районе на трассе будущего газопровода Мигалк – Радомышль. *Науковий архів ІА НАН України.* 1991/183. 4 арк.: 8 іл.
426. Филипчук М., Войнаровський В. Звіт про археологічні дослідження Наквашанської госпдоговірної експедиції на території багатошарового поселення Лукаші Бродівського району Львівської області. *Науковий архів ІА НАН України*. 1996/8. 114 арк.
427. Филипчук М., Шишак В. Звіт про рятівні роботи на поселенні Збручівка І в зоні будівництва нафтопроводу НПК «Південний» – Західна Україна (Волочиський район, Хмельницька область). *Архів НДЦ «Рятівна*

археологічна служба» ІА НАН України. НД 1997: АР-1. 35 арк.: 28 іл.

428. Цигилик В. М. Звіт про роботу ранньослов'янської новобудовної археологічної експедиції ІСН АН УРСР у 1977 році. *Науковий архів ІА НАН України.* 1977/64. 24 арк. 15 табл.
429. Черновол Д., Ільчишин З. Звіт про археологічні розвідки в межах будівництва автомобільної дороги М-12 на ділянці обходу м. Бережани Тернопільської області у 2017 році. *Архів НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України*. НД 2018: АВ-2. 91 арк.: 16 іл., 30 фото.
430. Шекун А. В. Отчет об охранных археологических исследованиях в районе строительства газопровода к г. Славутич в 1987 г. *Науковий архів ІА НАН України.* 1987/47. 26 арк.: 74 іл.
431. Шилов Ю. А. Отчет о работе новостроечной экспедиции «Газопровод» за 1987 г. *Науковий архів ІА НАН України*. 1987/25. 39 арк.: 43 іл.
432. Шилов Ю. А., Луговая Л. Н., Шевченко Н. П., Бондарцов В. Г., Левченко В.Н. Отчет о работе Лесостепной Левобережной экспедиции Института археологии АН УССР за 1985 г. *Науковий архів ІА НАН України*. 1985/6. 50 арк.: 51 іл.
433. Шилов Ю. А., Островерхов А. С., Кожокару В. М. Отчет о работе новостроечной экспедиции (Газопровод) за 1986 г. *Науковий архів ІА НАН України.* 1986/17. 56 арк.: 41 іл.
434. Ягодинская М. А. Отчет о результатах охранных археологических раскопок около с. Курныки Тернопольского р-на Тернопольской области (участок газопровода). *Науковий архів ІА НАН Украї*ни. 1990/274. 18 арк.

Література

435. Айбабин А. И., Долгополова В. М. Раскопки средневекового могильника в Судаке. *Археологические открытия 1978 года*. 1979. С. 287–288.
436. Алексеева И. Л. Каменные ящики Нижнего Поднестровья. *Археологические открытия 1973 года*. 1974. С. 237.

437. Алексеева И. Л. Работы в Килийском районе. *Археологические открытия 1974 года*. 1975. С. 246.

438. Алексеева И. Л. Раскопки курганов в междуречье Дуная – Днестра. *Археологические открытия 1972 года*. 1973. С. 252–253.

439. Алексеева И. Л., Черняков И. Т., Шмаглий Н. М. Исследования в Нижнем Подунавье. *Археологические открытия 1971 года*. 1972. С. 324–325.

440. Аналіз проблем у законодавчому регулюванні збереження та управління культурною та природною спадщиною в Україні. Підготовлено експертами Всеукраїнської Мережі ОГС для підтримки громад зі спадщиною під загальною редакцією Кирила Рубановського. Івано-Франківськ, 2018. 158 с.

441. Анисюткин Н. К. Исследования мустьерской стоянки Кетросы на Среднем Днестре. *Археологические открытия 1975 года*. 1976. С. 294.

442. Анисюткин Н. К. Палеолитические памятники в Черновицкой области. *Археологические открытия 1971 года*. 1972. С. 308–309.

443. Анисюткин Н. К. Раскопки Мустьерской стоянки Кетросы на Днестре. *Археологические открытия 1974 года*. 1975. С. 248–249.

444. Анисюткин Н. К., Майстренко С. А., Павлов П. Г. Работы Дарабинского отряда Днестровской палеолитической экспедиции. *Археологические открытия 1977 года*. 1978. С. 290.

445. Анисюткин Н. К., Павлов П. Г. Работа Дарабанского отряда. *Археологические открытия 1978 года*. 1979. С. 289–290.

446. Антоненко Б. А. и др. Раскопки курганов в зоне Каменской оросительной системы. *Археологические открытия 1975 года*. 1976. С. 295–296.

447. Антоненко Б. А. и др. Раскопки курганов в зоне Каменской оросительной системы. *Археологические открытия 1974 года*. 1975. С. 249–250.

448. Антоненко Б. А., Самойленко Л. Г. Исследования курганов Ворошиловградской области. *Археологические открытия 1985 года*. 1987. С. 298–299.

449. Антоненко Б. О., Піоро І. С., Самойленко Л. Г. Розкопки курганів біля с. Обозне Луганської обл. *Археологічні дослідження в Україні*

1993 року. 1997. С. 4–6.

450. Антоненко Б. О., Піоро І. С., Самойленко Л. Г. Розкопки курганів бронзового віку біля с. Затишне Луганської області. *Археологічні дослідження на Україні 1992 року*. 1993. С. 7–8.
451. Артем'єв А., Каськова Л., Шерстюк В. Антропологічні визначення кістяків з курганів у Полтавському та Чутівському р-нах Полтавщини в 2019 р. *Археологічні дослідження в Україні 2022*. 2023. С. 345–346.
452. Артем'єв А., Кулай О., Шерстюк В. Антропологічні визначення кістяків з курганів у Решетилівському р-ні Полтавщини в 2020 р. *Археологічні дослідження в Україні 2022.* 2023. С. 346–347.
453. Археологія у Львівському історичному музеї: монографія/ Е. Зарубій, О. Крашанович, О. Куценяк та ін. Львів; Дрогобич: Коло, 2020. 556 с.
454. Багрий Р. С. Исследования во Львове и у с. Коропуж. *Археологические открытия 1983 года.* 1985. С. 258.
455. Багрий Р. С., Петегирич В. М. Исследования древнерусских памятников в верховьях Днестра. *Археологические открытия 1985 года*. 1987. С. 302–303.
456. Балагури Э. А. Работы в долине р. Ботар. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 265–266.
457. Балагури Э. А. Работы в долине р. Лапа. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 250–251.
458. Балагури Э. А. Работы Закарпатской экспедиции. *Археологические открытия 1972 года.* 1973. С. 255–256.
459. Балагури Э. А. Работы Тисской экспедиции. *Археологические открытия 1981 года*. 1983. С. 240–241.
460. Балагури Э. А. Раскопки у с. Чернотисова. *Археологические открытия 1980 года*. 1981. С. 227.
461. Балагури Э. А., Котигорошко В. Г. Работы Закарпатской новостроечной экспедиции. *Археологические открытия 1975 года*. 1976. С. 299–300.
462. Балагури Э. А., Котигорошко В. Г. Работы Закарпатской экспедиции.

Археологические открытия 1973 года. 1974. С. 242–243.

463. Балагури Э. А., Котигорошко В. Г. Работы Закарпатской экспедиции. *Археологические открытия 1974 года*. 1975. С. 256–257.
464. Балагури Э. А., Котигорошко В. Г., Ковач К. И., Петров С. Г. Работы экспедиции Ужгородского университета. *Археологические открытия 1977 года*. 1978. С. 293–294.
465. Балагурі Е. А., Гранчак І. М. Деякі питання підготовки і проведення археологічних розвідок і рятувальних робіт в зонах будівництва меліоративних систем у 1973–1974 рр. *Методичний посібник для студентів з археології.* Ужгород, 1974. С. 7–24.
466. Балонов Ф. Р. Раскопки Гащинских курганов. *Археологические открытия 1973 года.* 1974. С. 244–245.
467. Бандрівський М. Розкопки городища культури Гава-Голіграді біля села Розгірче та розвідкові дослідження на Львівщині. *Записки Наукового товариства імені Шевченка. Праці Археологічної комісії.* 2002. Т. CCXLIV. С. 506–519.
468. Баран В. Д. Исследование поселения у с. Теремцы. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 251.
469. Басько А. С., Дяченко П. В. Стан та перспективи розвитку проєктів дорожнього будівництва. *Управління розвитком складних систем*. 54. 2023. С. 12–21. DOI: https://doi.org/10.32347/2412-9933.2023.54.12-21.
470. Батарова Л. Н., Герцен А. Г., Пиоро И. С. Археологические находки на новостройках Бахчисарайского района. *Археологические открытия 1972 года.* 1973. С. 258.
471. Белов А. Ф., Ляшко С. Н., Отрощенко В. В., Тихомолова И. Р. Раскопки курганов в днепровском Надпорожье. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 299.
472. Беляев А. С., Кравец И. В. Раскопки на р. Орели. *Археологические открытия 1975 года.* 1976. С. 304.
473. Березанская С. С. Разведка в северных районах Украины. *Археологические*

исследования на Украине в 1967 г. 1968. Вып. II. С. 30–35.

474. Берест Р. Я., Рудий В. А., Довгань П. М. Охоронні археологічні дослідження на території Львівської області. *Археологічні дослідження на Львівщині у 1995 році.* 1996. С. 3–8.
475. Берестнев С. И. Работы Балаклейской экспедиции. *Археологические открытия 1983 года.* 1985. С. 260–261.
476. Берестнев С. И., Буйнов Ю. В., Дьяченко А. Г., Шрамко Б. А. Работы новостроечной экспедиции Харьковского университета. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 302–303.
477. Бибиков С. Н., Збенович В. Г. Археологические разведки в зоне затопления Могилев-Подольской ГЭС. *Археологические исследования на Украине в 1968 г.* 1971. Вып. III. С. 73.
478. Бидзиля В. И., Болтрик Ю. В., Отрощенко В. В., Яковенко Э. В. Работы Запорожской экспедиции. *Археологические открытия 1972 года*. 1973. С. 259–261.
479. Бидзиля В. И., Яковенко Э. В. Работы в Запорожской области. *Археологические открытия 1971 года.* 1972. С. 317–318.
480. Бібіков С. М. До 50-річчя археологічної науки на Україні. *Археологія.* 1968. Том XXI. С. 3–7.
481. Бібіков С. М. Польові археологічні дослідження на Україні в 1960–1961 рр. *Археологія.* 1963. Том XV. С. 3–18.
482. Бідзіля В. І., Мозолевський Б. М. Розкопки Гайманової Могили в 1969 році. *Археологічні дослідження на Україні в 1969 р.* Київ. 1972. Вип. IV. С. 118–122.
483. Білецький В. С., Фик М. І. Основи транспорту природних вуглеводнів: посібник/ За ред. І. М. Фика. Харків: НТУ ХПІ, 2019. 274 с.
484. Бітковська Т. Визначення ссавців. *Археологічні дослідження в Україні 2017*. 2019. С. 373–374.
485. Богорад І. Археолог в парі з електроном: нові методи і нова техніка наукових досліджень. *Радянська Україна*. 1968. 07 липня. С. 4.

486. Болдин Я. И. и др. Раскопки в зоне строительства СРОС. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 303–304.

487. Болтрик Ю. В Раскопки в низовьях Молочной. *Археологические открытия 1984 года*. 1986. С. 216–217.

488. Болтрик Ю. В. Раскопки курганов на Мелитопольщине. *Археологические открытия 1985 года.* 1987. С. 306–308.

489. Болтрик Ю. В. и др. Исследование курганных могильников в Запорожской области. *Археологические открытия 1977 года*. 1978. С. 299–300.

490. Болтрик Ю. В., Зарайская Н. П. Раскопки курганов близ Любимовки Каховского района. *Археологические исследования на Украине в 1968 г.* Киев, 1971. Вып. III. С. 6–10.

491. Болтрик Ю. В., Отрощенко В. В., Савовский И. П. Исследование Рогачикского курганного поля. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 269–270.

492. Болтрик Ю. В., Отрощенко В. В., Савовский И. П., Шелапов С. М. Работы скифского отряда Запорожской экспедиции. *Археологические открытия 1975 года.* 1976. С. 307.

493. Бондарь Н. Н. Работы новостроечной экспедиции Киевского университета. *Археологические открытия 1979 года*. 1980. С. 253–254.

494. Бондарь Н. Н. и др. Работы Каменской экспедиции Киевского университета. *Археологические открытия 1976 года*. 1977. С. 270–271.

495. Бондарь Н. Н. и др. Раскопки курганов в зоне Никопольского орошаемого массива. *Археологические открытия 1977 года*. 1978. С. 300–301.

496. Бондарь Н. Н. и др. Раскопки курганов в зоне Никопольского орошаемого массива. *Археологические открытия 1978 года*. 1979. С. 304–305.

497. Бородулин В. Г. Исследования в зоне затопления Краснопавловского водохранилища. *Археологические открытия 1973 года*. 1974. С. 250–251.

498. Бородулин В. Г. Исследования в зоне сооружения Краснопавловского водохранилища. *Археологические открытия 1974 года*. 1975. С. 261–262.

499. Бородулин В. Г. Исследования на территории Харьковской области.

Археологические открытия 1976 года. 1977. С. 271–272.

500. Бородулин В. Г. Работы Краснопавловского отряда. *Археологические открытия 1972 года.* 1973. С. 262.
501. Бородулин В. Г. Работы Харьковского исторического музея. *Археологические открытия 1975 года*. 1976. С. 308.
502. Бородулин В. Г., Ганага Н. Н. Раскопки Харьковского исторического музея. *Археологические открытия 1978 года*. 1979. С. 307.
503. Братченко С. Н. Исследования курганов в Ворошиловградской области. *Археологические открытия 1979 года*. 1980. С. 255–256.
504. Братченко С. Н. и др. Исследования в Северо-Восточном Приазовье. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 272–273.
505. Братченко С. Н. и др. Исследования курганов на Северском Донце. *Археологические открытия 1978 года*. 1979. С. 307–308.
506. Братченко С. Н. и др. Исследования Северско-Донецкой экспедиции. *Археологические открытия 1975 года.* 1976. С. 309–310.
507. Братченко С. Н. и др. Раскопки курганов в Северо-Восточном Приазовье. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 308–309.
508. Бреловская Э. И. и др. Работа Краснознаменской экспедиции. *Археологические открытия 1975 года.* 1976. С. 310.
509. Бубела А. В., Загорняк О. В., Соколова Н. М. Дослідження підходів щодо оцінки впливу на довкілля під час реалізації проекту капітального ремонту автомобільної дороги. *Автомобільні дороги і дорожнє будівництво*. 2022. Випуск 111. С. 13–21. DOI: 10.33744/0365-8171-2022-111-013-021.
510. Буйнов Ю. В., Дьяченко А. Г., Шрамко Б. А. Работы на новостройках Харьковской области. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 303–304.
511. Булик Н. Відділ археології/ Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України: історія, імена, ідеї/ відп. ред. І. Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2021. С. 89–119.
512. Булик Н. Львівська археологія XIX – початку XX століття: дослідники,

наукові установи, музеї. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Львівський інститут економіки і туризму, 2014. 304 с.

513. Василенко Б. А., Конопля В. М. Работы в Прикарпатье. *Археологические открытия 1985 года.* 1987. С. 314–315.
514. Василенко Б. А., Кочкин И. Т., Конопля В. М. Работы Верхнеднестровской экспедиции. *Археологические открытия 1984 года*. 1986. С. 222.
515. Винокур И. С. Исследования в Хмельницкой области. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 248–249.
516. Винокур И. С. Исследования у с. Бакота. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 236–237.
517. Винокур И. С. и др. Раскопки и разведки на Среднем Днестре. *Археологические открытия 1977 года*. 1978. С. 306–307.
518. Винокур И. С., Гуцал А. Ф. Исследования в Среднем Поднестровье. *Археологические открытия 1976 года*. 1977. С. 276–277.
519. Винярська М. Г., Кітовський В. Л., Кондратюк О. І. Оцінка впливу на довкілля: умови та досвід реалізації в Україні / За ред. Мартинюк А. М., Холодова Н. В. Рівне, 2021. 181 с.
520. Від редакції. *Археологічні дослідження в Україні – 2010*. 2011. С. 11.
521. Від редакції. *Археологічні дослідження в Україні 2012 р.* 2013. С. 14.
522. Вожегова Р. А., Вердиш М. В., Клубук В. В., Булаєнко Л. М. Етапи розвитку зрошення на півдні України. *Зрошуване землеробство: міжвідомчий тематичний науковий збірник.* 2014. Вип. 62. С. 22–26.
523. Вознюк А. Б. Мережа доріг України та сучасні транспортні потоки. *Дороги і мости.* 2014. Вип. 14. С. 11-124.
524. Войнаровський В. Поселення черняхівської культури Гряда біля Львова. *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України в 2004 році: інформаційний бюлетень*. 2005. С. 47–49.
525. Войнаровський В., Войнаровський А. Гряда І. Виробничий осередок IV ст. н. е. поблизу Львова. Луцьк, 2011. 184 с.

526. Войцещук Н. Результати археологічних досліджень на багатошарових пам’ятках в околицях села Грушів на Яворівщині. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині.* 2010. Вип. 14. С. 273–287.

527. Войцещук Н., Милян Т., Осаульчук О. Дослідження пам’яток під час будівництва автомобільної дороги Краковець – Львів у 2005 р. *Археологічні дослідження в Україні 2005–2007*. 2007. С. 20–27.

528. Войцещук Н., Павлів Д. Горизонт ранньозалізного часу пам’ятки Грушів II на Львівщині. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині.* 2011. Вип. 15. С. 299–319.

529. Волкобой С. С., Ковалева И. Ф., Марина З. П., Попцов В. А. Работы экспедиции Днепропетровского университета. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 277–278.

530. Волкобой С. С., Лихачев В. А., Шалобудов В. Н., Горлач Н. В. Работы Правобережного отряда новостроечной экспедиции Днепропетровского университета. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 308.

531. Воронцов Д. О. Курган киммерийского времени у пгт. Андрушевка Житомирской обл. *Археологічні дослідження на Україні у 1990 р.* 1991. С. 14. (Препринт. Інститут археології).

532. Гаврилюк Н. О., Михальчишин І. Р. Деякі проблеми пам’яткоохоронної справи в Україні (охорона курганів). *Археологія*. 2008. № 1. С. 82–89.

533. Гаврилюк Н. Від редакції. *Археологічні відкриття в Україні 2001–2002 рр.* 2003. Вип. 5. С. 3–10.

534. Гаврилюк Н. Перша українська археологічна новобудовна експедиція. *Українознавство*. № 1 (90). 2024. С. 115–130. DOI: https://doi.org/10.17721/2413-7065.1(90).2024.306495.

535. Гаврилюк Н. О. Від редакції. *Археологічні відкриття в Україні 2002–2003 рр.* 2004. Вип. 6. С. 5–6.

536. Гамеляк І. П., Дмитриченко А. М. Про необхідність розбудови мережі швидкісних автомагістралей в Україні. *Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві.* 2018. 2(25). С. 107–121.

DOI: https://doi.org/10.31649/2311-1429-2018-2-107-121

537. Гершкович Я. П. Раскопки курганов эпохи поздней бронзы, раннего железного века и поздних кочевников на Донецком кряже. *Археологічні дослідження на Україні у 1990 р.* 1991. С. 16–17.
538. Гершкович Я. П., Рижов С. М. Поселення ранньоскіфського часу Стуфчинці-9 на Поділлі. *Археологічні дослідження в Україні 1997–1998.* 1998. С. 13–14.
539. Гладилин В. Н., Шмаглий Н. М. Новые археологические памятники в междуречье Дуная и Днестра. *Археологические исследования на Украине в 1967 г.* 1968. Вып. II. С. 26–30.
540. Гладких М. И. Разведки палеолита в зоне канала Днепр – Донбасс. *Археологические открытия 1972 года*. 1973. С. 268–269.
541. Гладких М. И. и др. Работы Северскодонецкой экспедиции. *Археологические открытия 1973 года.* 1974. С. 259–260.
542. Гладких М. И., Писларий И. А., Кротова А. А., Гераськова Л. С. Исследования на Ворошиловградщине. *Археологические открытия 1974 года.* 1975. С. 267–268.
543. Горбаненко С. Палеоетноботанічні визначення 2017 р. *Археологічні дослідження в Україні 2017*. 2019. С. 362–371.
544. Горелик А. Ф., Клочко Т. Н. Исследования в бассейне р. Уразовой. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 313.
545. Горишний П. А. Работи Древнерусского отряда Днестровской экспедиции. *Археологические открытия 1979 года*. 1980. С. 264–265.
546. Горишний П. А. Работы раннесредневекового отряда Запорожской экспедиции. *Археологические открытия 1973 года. 1974.* С. 260–261.
547. Горишний П. А., Юра Р. А. Раскопки у с. Бакоты на Днестре. *Археологические открытия 1974 года*. 1975. С. 268–269.
548. Горішній П. А., Отрощенко В. В., Шапошникова О. Г. Дослідження на новобудовах України. *Археологія.* 1987. Вип. 57. С. 67–74.
549. Горобець Л. Орнітологічні визначення 2017 р. *Археологічні дослідження в*

Україні 2017. 2019. С. 371–372.

550. Гребенников В. 50 років Миколаївській експедиції. *Емінак.* 2016. № 3(4). С. 5–14.
551. Грибович Р. Т. Новое древнерусское городище на Львовщине. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 254.
552. Грибович Р. Т. Новые мезолитические памятники Волыни. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 267.
553. Грибович Р. Т. Работы Жидачовской экспедиции. *Археологические открытия 1984 года.* 1986. С. 228.
554. Грибович Р. Т., Петегирич В. М., Павлив Д. Ю. Исследования на Волыни. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 316–317.
555. Грибович Р.Т., Корчинский О. М. Исследования у с. Подгородище. *Археологические открытия 1983 года.* 1985. С. 269.
556. Григор'єв В. П. Роботи Лівобережного загону Черкаської Лісостепової археологічної експедиції. *Археологічні дослідження в Україні 1993 року.* 1997. С. 41–42.
557. Григорьев В. П., Шемшур А. Н., Демартыно А. П. Работы Левобережного отряда Черкасской лесостепной археологической экспедиции. *Археологічні дослідження на Україні 1990 року.* 1991. С. 18–19.
558. Грідасов В. М., Кривченко С. В., Ісаєва О. Є. Інвестування: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 164 с.
559. Гудкова А. В. Измаильская и Буджакская экспедициии. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 255.
560. Гудкова А. В. Измаильская новостроечная экспедиция. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 265–266.
561. Гудкова А. В. Исследования в бассейне оз. Ялпуг. *Археологические открытия 1984 года.* 1986. С. 230.
562. Гудкова А. В. Исследования в Нижнем Подунавье. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 255.
563. Гудкова А. В. Работы Измаильской и Буджакской экспедиций.

Археологические открытия 1980 года. 1981. С. 241–242.

564. Гудкова А. В. Скифские могильники в низовьях Дуная. *Археологические открытия 1984 года.* 1986. С. 230–231.
565. Гуцал А. Ф. Исследование курганов эпохи бронзы в Хмельницкой области. *Археологические открытия 1985 года.* 1987. С. 324–325.
566. Деркач Ю. В. 3D-реконструкції поховань доби бронзи: з досвіду виконання проєкту «Віртуальні мандрівки пам'ятками археології та історії Полтавщини». *Старожитності Лівобережного Подніпров'я 2021. Харків-Полтава*. 2022. С. 198–207.
567. Дзиговский А. Н. Раскопки курганов на севере Одесской области. *Археологічні дослідження на Україні 1990 року.* 1991. С. 19–20.
568. Дніпрогесівська археологічна експедиція 1927–1932 рр. (Звіти Д. І. Яворницького). *Старожитності Південної України*. 2010. Вип. 23. 56 с.
569. Добровольский А. В. Археологические исследования на территории строительства Каховской ГЭС в 1951 г. *Краткие сообщения Института археологии.* 1952. Вып. 1. С. 8–20.
570. Довгань П. Нові матеріали до археологічної карти Золочівського і Бродівського районів Львівської області. *Археологічні дослідження Львівського університету.* 1996. Вип. 1. С. 16–18.
571. Домбровский О. И. Разведки и раскопки на южном берегу и в горних районах Крыма. *Археологические исследования на Украине в 1967 г.* 1968. Вып. II. С. 51–52.
572. Дорофеев В. В. Охранные раскопки в Приазовье. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 245.
573. Дьяченко А. Г. Исследования на Харьковщине. *Археологические открытия 1975 года.* 1976. С. 322–323.
574. Евдокимов Г. Л. Исследования Краснознаменской экспедиции. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 271.
575. Евдокимов Г. Л. Работы Краснознаменской экспедиции. *Археологические*

открытия 1980 года. 1981. С. 247.

576. Евдокимов Г. Л. Работы Краснознаменской экспедиции. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 259–260.
577. Евдокимов Г. Л. Работы Краснознаменской экспедиции. *Археологические открытия 1983 года.* 1985. С. 274–275.
578. Евдокимов Г. Л. Работы Краснознаменской экспедиции. *Археологические открытия 1984 года.* 1986. С. 233–234.
579. Евдокимов Г. Л., Гершкович Я. П. Работы Краснознаменской экспедиции. *Археологические открытия 1986 года.* 1988. С. 276–277.
580. Евдокимов Г. Л., Загребельный А. Н., Черненко Е. В. Раскопки в Томаковском районе Днепропетровской области. *Археологические открытия 1973 года.* 1974. С. 274–275.
581. Евдокимов Г. Л., Ольговский С. Я., Рассамакин Ю. Я., Николова А. В. Работа Краснознаменской экспедиции. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 330.
582. Евдокимов Г. Л., Погорелый В. Н., Рассамакин Ю. Я., Николова А. В. Работа Краснознаменской экспедиции. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 323–324.
583. Електроенергетика України. Структура, керування, інновації: монографія / Хоменко В., Плахтій О., Нерубацький В., Стасюк І. Харків НТУ ХПІ, ТОВ Планета-Прінт, 2020. 132 с.
584. Енергетика: історія, сучасність і майбутнє. Пізнання й досвід – шлях до сучасної енергетики / Є. Т. Базеєв, Г. Б. Варламов, І. А. Вольчин та ін. К., 2013. 328 с.
585. Ермолин А. Л. Могильник грунтовых склепов на территории г. Керчи. *Археологічні дослідження в Україні 2004-2005 рр.* 2006. Вип. 8. С. 10–11.
586. Жаров Г. В., Жарова Т. М. Дослідження Лівобережної комплексної експедиції. *Археологічні дослідження в Україні – 2010*. 2011. С. 108–109.
587. Жаров Г. В., Жарова Т. М., Терпиловський Р.В. Дослідження Лівобережної комплексної експедиції. *Археологічні дослідження в Україні 2009 р*. 2010.

С. 129–131.

588. Жаров Г. В., Жарова Т. Н. Археологическая разведка на Черниговщине. *Археологічні відкриття в Україні 2000-2001 рр.* 2002. С. 116–118.
589. Жаров Г. В., Лисенко С. Д. Дослідження пам'яток доби бронзи у Полтавській області. *Археологічні дослідження в Україні 2015*. 2016. С. 129–131.
590. Жаров Г. В., Лисенко С. Д. Дослідження пам'яток доби бронзи у Сумській області. *Археологічні дослідження в Україні 2015.* 2016. С. 175–176.
591. Жаров Г. В., Майборода Т. М. Дослідження на багатошаровому поселенні Новоселівка-3 біля Чернігова. *Археологічні дослідження в Україні 1993 року.* 1997. С. 47–48.
592. Жаров Г. В., Терпиловський Р. В. Дослідження пам'яток скіфського та римського часу у Верхньому Посуллі. *Археологічний літопис Лівобережної України*. 2006. Вип. 1. С. 89–99.
593. Жарова Т. М., Жаров Г. В., Терпиловський Р. В. Дослідження в зоні новобудов на Чернігівщині. *Археологічні відкриття в Україні 2000–2001 рр.* 2002. С. 118–120.
594. Жарова Т. М., Жаров Г. В., Терпиловський Р. В. Дослідження на новобудовах лісостепового Лівобережжя. *Археологічні відкриття в Україні 2002–2003 рр.* 2004. Вип. 6. С. 13–14.
595. Жарова Т. М., Жаров Г. В., Терпиловський Р. В. Дослідження на новобудовах у Чернігівській та Сумській областях. *Археологічні відкриття в Україні 2002–2003 рр*. 2004. Вип. 6. С. 125–127.
596. Жарова Т. М., Жаров Г. В., Терпиловський Р. В. Дослідження на новобудовах Чернігівської та Сумської областей. *Археологічні дослідження в Україні 2003–2004 рр*. 2005. Вип. 7. С. 126.
597. Жиронкина О. Ю., Крыганов А. В., Цитковская Ю. И. Исследования Нетайловского могильника в 1994 году. *Археологічні дослідження в Україні 1994–1996 років*. 2000. С. 38–39.
598. Забавін В. О. Пам'ятки зрубної культури Надазов'я в дослідженнях

новобудовних експедицій. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2016. Вип. 16. С. 24–33.

599. Загоруйко В. Т., Лотоцька Т. В. Охоронні дослідження курганного могильника біля с. Писарівка Ямпільського району. *Археологічні дослідження в Україні 1991 року.* 1993. С. 30–31.
600. Занкин А. Б., Калюк А. П. Исследование остатков архитектурного сооружения XII–XIII вв. на Киевском Подоле. *Археологічні дослідження в Україні 1993 року*. 1997. С. 57–58.
601. Запорожець О. І. та ін.Транспортна екологія: навчальний посібник/ за заг. редакцією С. В. Бойченка. К.: НАУ, 2017. 507 с.
602. Захарук Ю. М. Новобудови республіки і розвиток археологічних досліджень на Україні. *Археологія*. 1965. Том XIX. С. 3–13.
603. Збенович В. Г., Рындина Н. В. Раскопки раннетрипольских поселений на Днестре. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 248–249.
604. Збенович В. Г., Черненко Е. В. Работы Керченской экспедиции. *Археологические открытия 1971 года.* 1972. С. 327–328.
605. Звіздецький Б. А. Дослідження давньоруського Возвягеля у 1992–1993 рр. *Археологічні дослідження в Україні 1993 року.* 1997. С. 60–62.
606. Златогорський О. Рятівні розкопки на Волині у 2008 році. *Археологічні дослідження Львівського університету*. 2010. Вип. 13. С. 296–308.
607. Иванов Л. И., Ядвичук В. И. Работы Херсонской экспедиции. *Археологические открытия 1975 года.* 1976. С. 328–329.
608. Иванова С. В., Дзиговский А. Н., Смольянинова С. П. Раскопки курганов в зоне реконструкции автотрассы Киев – Одесса на территории Одесской области. *Археологічні відкриття в Україні 2002–2003 рр*. 2004. Вип. 6. С. 141–145.
609. Институт археологии АН УССР на великих стройках коммунизма. *Краткие сообщения Института археологии.* 1952. Вып. 1. С. 5–6.
610. Інститут археології Національної академії наук України. 1918–2014/ Гол. ред. П. П. Толочко. Київ: ВД «АДЕФ-Україна», 2015. 668 с.

611. Історія науки і техніки: навч. посіб. / І. К. Лебедєв, Л. Р. Ігнатова, А. І. Махінько; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ: Вид-во «Політехніка», 2021. 128 с.

612. Кадров С. Проблеми польської рятівної археології нещодавніх років у контексті деяких наукових публікацій. *Вісник рятівної археології (Acta archaeologiae conservativae)*. 2017. Вип. 3. С. 10–18.

613. Калюк А. П., Фридман М. И. Исследования научно-производственного кооператива «Археолог» в Киеве. *Археологічні дослідження на Україні у 1990 р.* 1991. С. 25–26. (Препринт. Інститут археології).

614. Калюк О. П., Занкін А. Б. Дослідження НВК «Археолог» на Київському Подолі 1992 р. *Археологічні дослідження на Україні 1992 року*. 1993. С. 68–69.

615. Касюхнич В. Двадцять років у пошуках скарбів давньої історії. *Археологічні дослідження Львівського університету*. 2005. Вип. 8. С. 214–220.

616. Касюхнич В., Рожик М. Рятівні розкопки в Закарпатті. *Археологічні дослідження Львівського університету.* 1997. Вип. 2. С. 29–32.

617. Кобалия Д. Р. Археологические исследования в зоне строительства мостового перехода через о. Хортица в 2004 г. *Археологічні дослідження в Україні 2003-2004 рр.* 2005. Вип. 7. С. 165–166.

618. Ковалева И. Ф. Исследования в Днепропетровской области. *Археологические открытия 1985 года.* 1987. С. 338–339.

619. Ковалева И. Ф. Исследования в степном Приорелье. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 278–279.

620. Ковалева И. Ф. Работы в Орельско-Самарском междуречье. *Археологические открытия 1983 года.* 1985. С. 285–286.

621. Ковалева И. Ф. Работы в среднем течении Орели. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 269–270.

622. Ковалева И. Ф. Работы экспедиции Днепропетровского университета. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 257.

623. Ковалева И. Ф. Раскопки курганов в Орельско-Самарском междуречье. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 270–271.
624. Ковалева И. Ф. и др. Исследования в Орельско-Самарском междуречье. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 338–339.
625. Ковалева И. Ф. и др. Раскопки курганов в бассейне Самары. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 323–324.
626. Ковальова І. Ф. Дніпрогесівська археологічна експедиція 1927–1932 рр. *Археологія і давня історія України*. 2012. Вип. 9. С. 113–115.
627. Ковальова І. Ф. До 80-річчя Дніпрогесівської археологічної експедиції 1927–1932 рр. *Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті*. 2013. Вип. 11. С. 283–290.
628. Ковальова І. Ф., Мухопад С. Е., Шалобудов В. М. Праці новобудовної експедиції Дніпропетровського університету. *Археологічні дослідження на Україні 1992 року.* 1993. С. 72–74.
629. Ковпаненко Г. Т. Исследование курганов в Киевской области. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 273.
630. Ковпаненко Г. Т. Работы лесостепной Правобережной экспедиции. *Археологические открытия 1983 года.* 1985. С. 289.
631. Ковпаненко Г. Т. Роботи Південнобузької (Очаківської) експедиції. *Археологічні дослідження на Україні в 1969 р.* 1972. Вип. IV. С. 50–53.
632. Ковпаненко Г. Т., Гаврилюк Н. А. Курганы у с. Ковалевка (група VI). *Археологічні відкриття в Україні 2000–2001 рр.* 2002. С. 259–276.
633. Когонашвили К. К., Махнева О. А. Раскопки на Бекетовском могильнике. *Археологические исследования на Украине в 1968 г.* 1971. Вып. III. С. 85–88.
634. Козак Д. Стан та перспективи охорони і дослідження археологічної спадщини в Україні. *Матеріали спільного засідання Головної Ради Українського товариства охорони пам'яток історії та культури і вченої ради Інституту археології НАН України*. Київ, 2009. 40 с. URL: http://www.iananu.kiev.ua/newsstr/mouse/pubkozak.html.
635. Козак Д. Н. Венеди. К., 2008. 470 с.

636. Козак Д., Войцещук Н., Милян Т., Осаульчук О. Дослідження поселення пізньоримського часу Стоділки-І на Львівщині. *Археологічні дослідження в Україні 2005–2007.* 2007. С. 34–36.

637. Козак О. Антропологічні та палеопатологічні експертизи 2017 р. *Археологічні дослідження в Україні 2017*. 2019. С. 375–377.

638. Козар П. А. На Дніпрельстан через пороги: вибране. Дніпропетровськ: УкОІМА-прес, 2000. 160 с.

639. Козловский А. А. Разведки в Нижнем Подунавье. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 275.

640. Козловский А. А. Разведки и раскопки на Нижнем Дунае. *Археологические открытия 1983 года.* 1985. С. 291.

641. Козловский А. А., Пустовалов С. Ж., Телегин Д. Я., Терпиловский Р. В. Раскопки курганов на Днепропетровщине. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 307–308.

642. Колесников А. Г. О работе Днестровской экспедиции. *Археологічні дослідження на Україні 1990 року.* 1991. С. 29–30.

643. Колибенко О. Матеріали фонду Станіслава Никифоровича Братченка у науковому архіві Інституту археології НАН України як джерело до біографії вченого та епохи. *Переяславський літопис.* 2015. Вип. 7. С. 106–118.

644. Колотухин В. А., Скорый С. А. О работах Коктебельского отряда. *Археологические открытия 1978 года*. 1979. С. 338–339.

645. Колтухов С. Г. О работах Северо-Крымской экспедиции в 1991 году. *Археологічні дослідження в Україні 1991 року.* 1993. С. 47–48.

646. Конопля В. Рятівні розкопки поселення Сталашка. *Львівський археологічний вісник*. 1999. № 1. С. 138–143.

647. Конопля В. М. Исследования в северо-восточном Предкарпатье. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 272.

648. Конопля В. М. Работы Прутской экспедиции. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 276–277.

649. Конопля В. М., Василенко Б. А., Кочкин И. Т. Работы Прутской экспедиции. *Археологические открытия 1985 года.* 1987. С. 346.

650. Конопля В., Войнаровський В., Онищук Я. Черняхівське поселення Глядки у верхів'ї Південного Бугу. *Новий час*. 2004. 59 с.

651. Конопля В., Войнаровський В., Филипчук М. Лукаші. Багатошарова пам'ятка на Брідщині. Львів: РАС, 2004. 112 с.

652. Корвін-Піотровський А. Державна політика у сфері протидії незаконним розкопкам та нелегальному обігу археологічних предметів: магістерська робота: 281 «Публічне управління та адміністрування». Київ, 2023. 75 с.

653. Корост І. І., Шапорда О. М. Охоронні роботи на поселенні ранньоскіфського часу в ур. Перемірки у Більську. *Старожитності Лівобережного Подніпров'я 2016.* 2016. С. 87–93.

654. Корпусова В. Н. и др. Раскопки курганов в степном Крыму. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 348.

655. Корпусова В.Н. и др. Раскопки курганов в степном Крыму. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 336.

656. Кос А. И., Крушельницкая Л. И., Павлив Д. Ю. Многослойный памятник у с. Непоротово. *Археологические открытия 1975 года.* 1976. С. 342–343.

657. Кос А. И., Крушельницкая Л. И., Павлив Д. Ю. Многослойный памятник у с. Непоротово. *Археологические открытия 1974 года.* 1975. С. 299–300.

658. Косиков В. А. Исследование курганов на территории Донецкой области. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 310–311.

659. Косіков В. А., Кравець Д. П. Розкопки курганів на терені Донеччини. *Археологічні дослідження на Україні 1992 року*. 1993. С. 76–77.

660. Костенко В. И. Исследование сарматского могильника на нижнем Днепре. *Археологические открытия 1984 года.* 1986. С. 252–253.

661. Котигорошко В. Г. Исследование памятников в Закарпатье. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 311–312.

662. Котигорошко В. Г. Исследования в Закарпатье. *Археологические открытия 1984 года.* 1986. С. 253–254.

663. Котигорошко В. Г. Работы экспедиции Ужгородского университета. *Археологические открытия 1985 года.* 1987. С. 350–351.

664. Котигорошко В. Г. Раскопки в Закарпатской области. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 288.

665. Котигорошко В. Г. Раскопки памятников рубежа – первых веков нашей эры в Закарпатье. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 273.

666. Кравченко Н. М. Работы Черняховского отряда Днестро-Дунайской экспедиции. *Археологические исследования на Украине в 1968 г.* 1971. Вып. III. С. 40–43.

667. Кротова А. А., Зельдина В. Я., Самойленко В. Г. Исследования на р. Лугани. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 315–316.

668. Крушельницкая Л. И. Исследования в Непоротово. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 269.

669. Крушельницкая Л. И. Исследования на Львовщине. *Археологические открытия 1985 года.* 1987. С. 354.

670. Крушельницкая Л. И., Конопля В. М. Раскопки и разведки в Карпатах. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 279.

671. Крушельницкая Л. И., Мовша Т. Г., Павлив Д. Ю. Исследования в Непоротово. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 317–318.

672. Крушельницкая Л. И., Павлив Д. Ю. Раскопки в Непоротово. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 353.

673. Кубышев А. И. Работы Херсонской экспедиции. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 292–294.

674. Кубышев А. И. Раскопки курганов в Присивашье. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 270.

675. Кубышев А. И. Раскопки поселения X–XV вв. у с. Комаровка. *Археологические исследования на Украине в 1965–1966 гг.* 1967. Вып. I. С. 24–27.

676. Кубышев А. И. Раскопки средневекового поселения X–XV вв. у с. Комаровка. *Археологические исследования на Украине в 1967 г.* 1968.

Вып. I. С. 49–51.

677. Кубышев А. И., Чемакова Г. И., Шилов Ю. А. Исследование курганов на Херсонщине. *Археологические открытия 1974 года.* 1975. С. 307–308.
678. Кулатова І. М., Гейко А. В., Супруненко О. Б. Рятівні дослідження на поселенні скіфського часу Холодівщина поблизу Більська на Полтавщині. *Археологічні відкриття в Україні 2001–2002 рр.* 2003. Вип. 5. С. 25–28.
679. Кулатова І. М., Мироненко К. М., Охріменко А. І., Супруненко О. Б. Археологічні розвідки в зоні Єристівського родовища залізистих кварцитів у Кременчуцькому районі на Полтавщині. *Археологічні відкриття в Україні 2002–2003 рр.* 2004. Вип. 6. С. 23–26.
680. Кулатова І. М., Супруненко О. Б. Охоронні дослідження на Перещепинському курганному некрополі у Більську в 2002 р. *Археологічні відкриття в Україні 2002–2003 рр*. 2004. Вип. 6. С. 27–32.
681. Кулатова І. М., Супруненко О. Б. Охоронні дослідження на Перещепинському курганному некрополі у Більську 2001 р. *Археологічні відкриття в Україні 2000–2001 рр.* 2002. С. 167–168.
682. Кульбака В. К., Гнатко И. И. Исследования Мариупольской экспедиции. *Археологічні дослідження в Україні 1991 року.* 1993. С. 57–58.
683. Кульбака В. К., Никитин В. И. Исследования курганов на юге Херсонской области. *Археологічні дослідження в Україні 1991 року*. 1993. С. 58–59.
684. Курбан О. В., Сасін Я. В. Бідзіля Василь Іванович. Енциклопедія Сучасної України. Київ, 2003. С. 743–744.
685. Кучера М. П., Горишний П. А. Раскопки Староушицкого городища. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 345.
686. Кучера М. П., Горишний П. А., Моця А. П. Раскопки летописной Ушицы. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 320–321.
687. Куштан Д. П. Результати рятівних археологічних розкопок багатошарового поселення Шарин на Уманщині за 2004 р. *Археологічні дослідження в Україні 2004–2005 рр*. 2006. Вип. 8. С. 19–23.
688. Куштан Д., Очеретний С. Розвідки Черкаської експедиції. *Археологічні*

дослідження в Україні 2018. 2020. С. 236–238.

689. Лазурко О. Р., Назар І. І., Сало Б. Я., Чорний А. М. Рятівні дослідження на Бродівщині у 2009 р. *Археологічні дослідження в Україні 2009 р*. 2010. С. 259–261.
690. Лазурко О., Сало Б., Назар І., Чорний А. Рятівні археологічні дослідження на території Бродівського району у 2009 році. *Археологічні дослідження Львівського університету.* 2010. Вип. 13. С. 259–275.
691. Левченко Б. М. Разведки в Приазовье. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 273.
692. Лесков А. М. Исследования керченского участка трасси Северо-Крымского канала. *Археологические открытия 1966 года.* 1967. С. 183–185.
693. Лесков А. М. Каховская экспедиция. *Археологические исследования на Украине в 1968 г.* 1971. Вып. III. С. 3–6.
694. Лесков А. М. Керченская экспедиция в 1967 г. *Археологические исследования на Украине в 1967 г.* 1968. Вып. II. С. 3–7.
695. Лесков А. М. Работы Керченской экспедиции ИА АН УССР. *Археологические исследования на Украине в 1965–1966 гг.* 1967. Вып. I. С. 30–35.
696. Лесков А. М., Кубышев А. И. Работы Каховской экспедиции. *Археологические открытия 1970 года.* 1971. С. 225–226.
697. Лесков А. М., Кубышев А. И., Румянцев А. Н. Исследования Каховской экспедиции. *Археологические открытия 1971 года.* 1972. С. 336–338.
698. Литвиненко Р. О. Новобудовна археологія в Донбасі: етапи, дослідники, досягнення. *Археологія і давня історія України*. 2012. Вип. 9. С. 155–159.
699. Литвиненко Т. П. Екологічні принципи проектування автомобільних доріг. *Збірник наукових праць Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка (галузеве машинобудування, будівництво)*. 2013. Вип. 4 (39). Т 2. С. 122–131.
700. Литвиненко Т. П., Кошлатий О. Б., Вітринська І. В. Архітектурно-ландшафтний та інженерний благоустрій автомобільних доріг: навч. посіб.

Полтава: ПолтНТУ, 2010. 184 с.

701. Луговая Л. Н. Работы Полтавского краеведческого музея. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 274–275.
702. Луговая Л. Н. Раскопки Полтавского краеведческого музея. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 296.
703. Луців Б. Л., Кравчук І. С., Сас Б. Б. Інвестування: підручник. Тернопіль: Економічна думка, 2014. 544 с.
704. Луцький О. Часи «застою»/ Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України: історія, імена, ідеї/ відп. ред. І. Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2021. С. 38–51.
705. Лысенко А. В. История исследования южной части Горного Крыма римского времени. *Археологический альманах*. 2015. № 33. С. 55–107.
706. Ляшко С. Н. Раскопки курганов в Днепровском Надпорожье. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 297.
707. Ляшко С. Н. Раскопки курганов в Днепровском Надпорожье. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 284–285.
708. Ляшко С. Н., Белов А. Ф. Раскопки курганов у с. Георгиевское. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 350–351.
709. Ляшко С. Н., Никитенко М. М., Отрощенко В. В., Томашевский В. А. Раскопки курганов в Запорожской области. *Археологические открытия 1974 года.* 1975. С. 317–318.
710. Ляшко С. Н., Никитенко М. М., Отрощенко В. В., Шилов Ю. А. Раскопки первобытного отряда Запорожской экспедиции. *Археологические открытия 1975 года.* 1976. С. 351.
711. Ляшко С. Н., Попандопуло З. Х. Раскопки курганов в Запорожской области. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 275–276.
712. Магомедов Б. В. Исследования в Винницкой области. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 289.
713. Магомедов Б. В. Исследования в Винницкой области. *Археологические открытия 1983 года.* 1985. С. 307–308.

714. Магомедов Б. В. Черняховский могильник в Винницкой области. *Археологические открытия 1984 года.* 1986. С. 264.

715. Магомедов Б. В., Серов О. В., Левада М. Е. Охранные исследования у с. Гребенки Киевской обл. *Археологічні дослідження на Україні у 1990 р.* 1991. С. 40.

716. Майко В. В., Алядинова Д. Ю., Сейдалиев Є. И. Охранные исследования бани средневекового Солхата. *Археологічні дослідження в Україні 2011*. 2012. С. 80–82.

717. Майко В. В., Бейлин Д. В., Куликов А. В. Исследования фортификационных сооружений средневекового Солхата. *Археологічні дослідження в Україні 2011.* 2012. С. 85–87.

718. Малеев Ю. Н., Прищепа Б.А., Бондарчук В. А. Раскопки в Хмельницкой и Черновицкой областях. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 363–364.

719. Малишев О. О. Мальтійська конвенція і превентивна археологія у Європі й Україні (дослідження та матеріали): 25 років переглянутої Європейської конвенції про охорону археологічної спадщини. К., 2017. 320 с.

720. Малишев О. О. Сучасні тенденції розвитку археологічного права і запит на технологізацію археологічного менеджменту. *Археологічна спадщина – погляд згори: правові та організаційні засади використання даних аерокосмічної зйомки для охорони та дослідження археологічної спадщини*: V наукова конференція. Матеріали наук.-практ. конференції (м. Київ, 6 листопада 2020 р.). 2020. С. 32–42.

721. Марина З. П. Исследование курганов в Среднем Поорелье. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 292–293.

722. Марина З. П. Работы Самарского отряда. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 301.

723. Марина З. П., Ромашко В. А. Исследования в западном Донбассе. *Археологические открытия 1983 года.* 1985. С. 312.

724. Марина З. П., Ромашко В. А. Работы в Западном Донбассе.

Археологические открытия 1985 года. 1987. С. 366–367.

725. Махнева О. А. Средневековые памятники на побережье от Ласпи до Голубого залива. *Археологические исследования на Украине в 1967 г.* 1968. Вып. II. С. 53–57.
726. Махнева О. А., Ушатый И. Ф. Работы в Крыму. *Археологические открытия 1972 года.* 1973. С. 308–309.
727. Маярчак С. П. Лівобережжя середнього Подністров'я у IX–XIII ст. (за даними історико-археологічних досліджень): дис… канд. наук. 07.00.04. 2012. 391 с.
728. Мельникова І. С., Деркач Ю. В., Курницька І. О. Фотовиставка «За давнім горизонтом: археологія Полтавщини сьогодні» (м. Полтава, серпень 2022 р.). *Старожитності Лівобережного Подніпров'я 2022*. 2023. С. 264–277.
729. Мельничук О. І. Міжнародно-правовий статус всесвітньої культурної і природної спадщини. Київ: Наук. думка, 2008. 287 с.
730. Милян Т. Дослідження пам'яток на Радомишльщині у 2009–2011 рр. *Вісник рятівної археології (Acta archaeologiae conservativae).* 2015. № 1. С. 160–180.
731. Милян Т. Рятівна археологія в Україні: тенденції розвитку та традиції. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині.* 2015. Вип. 19. С. 360–368.
732. Милян Т. Система водозабезпечення вельбарського поселення Йосипівка III. *Археологічні дослідження Львівського університету*. 2014. Вип. 18. С. 251–260.
733. Милян Т. Р. та ін. Дослідження в Житомирській і Рівненській обл. *Археологічні дослідження в Україні 2011.* 2012. С. 222–223.
734. Милян Т. Р., Пічкур Є. В., Шидловський П. С. Виробничий інвентар пам'ятки Йосипівка I. *Археологічні дослідження в Україні 2006–2007*. 2009. С. 225–230.
735. Милян Т. Р., Сало Б. Я., Чорний А. М., Назар І. І. Охоронні дослідження в

межиріччі середнього Дністра та верхів'ях Південного Бугу. *Археологічні дослідження в Україні 2011 р.* 2012. С. 153–155.

736. Милян Т. Р., Черновол Д. К., Дяченко О. В., Лисенко С. Д. Роботи Рятівної археологічної служби на поселенні Йосипівка-1 біля смт Олесько. *Археологічні дослідження в Україні 2006–2007*. 2009. С. 231–237.
737. Милян Т., Осаульчук О. Водозабезпечення поселення Йосипівка-3 у верхів'ях Західного Бугу. *Черняхівська культура. Актуальні проблеми досліджень. (До 40-річчя археологічної експедиції НПУ ім. М. П. Драгоманова)*: тези доп. конф., м. Київ, 15–17 жовтня 2010 р. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. С. 54–56.
738. Милян Т., Осаульчук О. Дослідження горизонту римського часу на пам'ятках Прилбичі-І та Гряда-ІІ. *Археологічні дослідження Львівського університету*. 2007. Вип. 10. С. 92–109.
739. Милян Т., Осаульчук О. Поховання римського часу поблизу с. Йосипівка у верхів'ях Західного Бугу. *Актуальні проблеми археології*: тези Міжнародної наукової конференції на пошану І. С. Винокура / Упоряд.: Б. Строцень, М. Ягодинська. Тернопіль: Астон, 2010. С. 61–62.
740. Милян Т., Осаульчук О., Чорний А. Черняхівське поселення Стоділки І: рятівні роботи 2004–2005 років. *Археологічні дослідження Львівського університету.* 2012. Вип. 14–15. С. 203–220.
741. Михеев В. К., Моруженко А. А., Шрамко Б. А. Исследования в бассейне р. Мерлы. *Археологические открытия 1974 года.* 1975. С. 324–325.
742. Мицик В. Ф., Відейко М. Ю. Охоронні дослідження ранньотрипільського поселення Гребенюків Яр біля с. Майданецького у 1991 р. *Археологічні дослідження в Україні 1991 року*. 1993. С. 68.
743. Міщенко С. О., Пилипенко А. П. Меліорація – важливий резерв збільшення виробництва продуктів сільського господарства Закарпатської області. *Методичний посібник для студентів з археології*. Ужгород, 1974. С. 125–134.
744. Мовша Т. Г. Работы в зоне затопления Могилев-Подольской ГЭС.

Археологические открытия 1979 года. 1980. С. 307–308.

745. Мовша Т. Г., Бузян Г. Н. Работы Позднетрипольского отряда. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 372–373.
746. Мовша Т. Г., Крушельницька Л. И., Бузян Г. И. Работы Трипольского отряда на левобережье Среднего Днестра. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 340–341.
747. Мозолевский Б. Н. Работы Северо-Рогачикской экспедиции. *Археологические исследования на Украине в 1968 г.* 1971. Вып. III. С. 30–36.
748. Мозолевский Б. Н., Михольская Т. С., Рябова В. А. Раскопки на Днепропетровщине. *Археологические открытия 1973 года.* 1974. С. 311–315.
749. Мозолевский Б. Н., Николова А. В. Работа Орджоникидзевской экспедиции. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 292–293.
750. Мозолевский Б. Н., Полин С. В., Рябова В. А., Шевченко Н. П. Работы Орджоникидзевской экспедиции. *Археологические открытия 1975 года.* 1976. С. 366–367.
751. Мозолевский Б. Н., Черненко Е. В., Зарайская Н. П. Скифский царский курган Толстая Могила. *Археологические открытия 1971 года.* 1972. С. 338–341.
752. Моруженко А. А. Исследования на территории Донецкой области. *Археологические открытия 1984 года.* 1986. С. 276–277.
753. Моруженко А. А. Раскопки в Донецкой области. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 310–311.
754. Моруженко А. А. и др. Исследование на юге Донецкой области. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 375–376.
755. Моця А. П. Древнерусские могильники в верховьях р. Случь. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 361.
756. Моця А. П. Древнерусские памятники в зонах новостроек на р. Случь. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 344.
757. Назар І., Сало Б., Кісілевич Ю. Дослідження поселення Решетилівка III.

Археологічні дослідження в Україні 2020. 2022. С. 214–215.

758. Назар І., Сало Б., Ковальський-Білокрилий Я., Кісілевич Ю. Дослідження курганів поблизу с. Підгора. *Археологічні дослідження в Україні 2019*. 2020. С. 223–224.
759. Назар І., Сало Б., Ковальський-Білокрилий Я., Кісілевич Ю. Охоронні розкопки поселення Кобеляки – ур. Ведмедівка. *Археологічні дослідження в Україні 2019*. 2020. С. 222–223.
760. Назар І., Сало Б., Ковальський-Білокрилий Я., Кісілевич Ю. Рятівні дослідження на поселеннях Журів 1 та Тенетники 2. *Археологічні дослідження в Україні 2019*. 2020. С. 66–70.
761. Назар І., Сало Б., Ковальський-Білокрилий Я., Кісілевич Ю. Рятівні розкопки курганів у Кобеляцькому районі. *Археологічні дослідження в Україні 2019.* 2020. С. 221–222.
762. Назар І., Сало Б., Ковальський-Білокрилий Я., Кісілевич Ю. Рятівні дослідження на поселенні Добрівляни 1. *Археологічні дослідження в Україні 2019.* 2020. С. 152–154.
763. Никитин В. И. Поселение эпохи бронзы у с. Сухая Балка. *Археологические исследования на Украине в 1968 г.* 1971. Вып. III. С. 64–66.
764. Никитин В. И. Работы Николаевского краеведческого музея. *Археологические открытия 1973 года.* 1974. С. 317.
765. Никитина Г. Ф. Могильник Черняховской культуры у станции Романковцы. *Археологические открытия 1974 года.* 1975. С. 331.
766. Николаенко Г. М. и др. Исследования на Гераклейском полуострове и в Бельбекской долине. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 362–363.
767. Опрыск В. Г., Цыгылык В. Н. Исследования у с. Болотня на Львовщине. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 365.
768. Осаульчук О. Застосування ієрархії пом’якшення в превентивних археологічних дослідженнях на лінійних об’єктах інженерно-транспортної інфраструктури. *Sciences of Europe*. Praha, 2024. № 143. P. 40–46.

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.12540748.

769. Осаульчук О. Оцінка впливу на археологічну спадщину під час проектування лінійних об’єктів інженерно-транспортної інфраструктури. *І Всеукраїнський археологічний з’їзд:* програма роботи та анотації доповідей (м. Ніжин, 23-25 листопада 2018 р.). Київ: ІА НАН України, 2018. С. 41.
770. Осаульчук О. Превентивні археологічні дослідження під час будівництва магістральних газопроводів. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. 2023. Вип. 27. С. 270–287. DOI: https://doi.org/10.33402/mdapv.2023-27-270-287.
771. Осаульчук О., Войцещук Н., Івановський В., Милян Т. Результати археологічних вишукувань у зоні будівництва нафтопроводу Броди – Плоцьк (українська частина) у 2003 р. *Археологічні дослідження Львівського університету.* 2004. Вип. 7. С. 282–309.
772. Осаульчук О., Ільчишин З. Попередні археологічні дослідження (розвідки) під час проєктування автомобільної дороги в обхід міста Бережани. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині.* 2020. Вип. 24. С. 206–223. DOI: https://doi.org/10.33402/mdapv.2020-24-206-223.
773. Осаульчук О., Падюка М. Превентивні археологічні дослідження в зонах будівництва ліній електропередач. *Археологія*. 2024. № 3. С. 89–104. DOI: https://doi.org/10.15407/arheologia2024.03.089.
774. Островерхов А. С., Субботин Л. В., Субботин А. В. Курган эпохи энеолита-бронзы у с. Тимково. *Археологічні дослідження в Україні 1991 року*. 1993. С. 83–84.
775. Отрощенко В. В. Бідзіля В. І. – менеджер української археології. *Ювелірне мистецтво – погляд крізь віки:* мат. наук. конф., м. Київ, 11–13 грудня 2006 р. Київ, 2007. С. 11–14.
776. Отрощенко В. В. Исследования в Каменко-Днепровском районе Запорожской области. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 317–319.

777. Отрощенко В. В. Исследования курганов в Запорожской области. *Археологические открытия 1983 года.* 1985. С. 334–335.

778. Отрощенко В. В. Раскопки курганов Запорожской области. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 300–302.

779. Отрощенко В. В., Болтрик Ю. В. До становлення курганної археології України: досягнення та проблеми. *Археологія і давня історія України.* 2020. Вип. 4. (37). С. 358–368. DOI: 10.37445/adiu.2020.04.30.

780. Отрощенко В. В., Рассамакин Ю. Я. Раскопки курганов эпохи бронзы в Запорожской области. *Археологические открытия 1985 года.* 1987. С. 385.

781. Отрощенко В. В., Рассамакин Ю. Я. Раскопки скифского кургана у с. Великая Знаменка. *Археологические открытия 1984 года.* 1986. С. 285–286.

782. Отрощенко В. В., Ястребова С. Б. Кургани бронзової доби поблизу Каховки. *Археологічні дослідження на Україні в 1969 р.* 1972. Вип. IV. С. 46–50.

783. Павлив Д. Ю. Могильник лужицкой культуры у с. Тяглив. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 312–313.

784. Павлів Д., Петегирич В. Доісторична пастуша будівля–«стая» з Добростан. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. 2009. Вип. 13. С. 102–112.

785. Пам’яті Василя Івановича Бідзілі [1936-1999]. *Археологія*. 1999. № 1. С. 195–197.

786. Паршина Е. А. Исследование в урочище Ласпи. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 350–351.

787. Паршина Е. А., Мыц В. Л. Исследования в урочище Ласпи. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 368–369.

788. Паршина Е. А., Мыц В. Л. Раскопки в урочище «Ласпи». *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 382–383.

789. Пачкова С. П., Петрашенко В. А., Яковенко Э. В. Работы на Среднем Днестре. *Археологические открытия 1975 года.* 1976. С. 374–375.

790. Пашкевич Г. О. Палеоетноботанічні дослідження 2008 р. *Археологічні дослідження в Україні 2008.* 2009. С. 221–222.

791. Пеняк С. И., Попович И. И., Потушняк М. Ф. Исследования в Ужгородском районе Закарпатской области. *Археологические открытия 1974 года.* 1975. С. 336–337.

792. Пеняк С. И., Попович И. И., Потушняк М. Ф. Охранные раскопки в Закарпатье. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 314–315.

793. Пеняк С. И., Попович И. И., Потушняк М. Ф. Работы Закарпатской новостроечной экспедиции. *Археологические открытия 1975 года.* 1976. С. 376–377.

794. Пеняк С. И., Попович И. И., Потушняк М. Ф. Работы Закарпатской новостроечной экспедиции. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 371–372.

795. Пеняк С. И., Попович И. И., Потушняк М. Ф. Работы на новостройках Закарпатья. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 386–387.

796. Пеняк С. И., Попович И. И., Потушняк М. Ф. Разведки и раскопки в Закарпатье. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 323.

797. Пеняк С. И., Попович И. И., Потушняк М. Ф. Раскопки в Закарпатье. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 306.

798. Пеняк С. И., Попович И. И., Потушняк М. Ф. Раскопки в Закарпатье. *Археологические открытия 1983 года.* 1985. С. 340–341.

799. Пеняк С. И., Попович И. И., Потушняк М. Ф. Раскопки и разведки в Закарпатье. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 300–301.

800. Пеняк С. І., Пеняк П. С. Археологія Закарпаття: історія дослідження: монографія.Ужгород: Краєвиди Карпат, 2013. 256 с.

801. Пеняк С., Попович И. Разведки и раскопки в Ужгородском районе Закарпатской области. *Археологические открытия 1973 года.* 1974. С. 327–328.

802. Пеняк С., Попович И., Потушняк М. Раскопки в зонах новостроек Закарпатья. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 352–353.

803. Петегирич В. М. Исследования древнего Белза и у с. Тяглив. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 306–307.

804. Петегирич В. М., Корчинский О. М. Исследования городищ на Львовщине. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 317.

805. Петегирич В., Павлів Д. Дослідження пам'яток археології на трасі будівництва магістралі Краковець–Львів. *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України в 2003 році: інформаційний бюлетень*. 2004. С. 39–41.

806. Петегирич В., Павлів Д. Стародавні поселення біля Рулевого та Добростан на Яворівщині. *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України в 2004 році: інформаційний бюлетень*. 2005. С. 37–40.

807. Петегирич В., Павлів Д., Принада І. Поселення X–XI ст. біля с. Черчика на Яворівщині. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині.* 2005. Вип. 9. С. 280–296.

808. Петегирич В., Павлів Д., Принада І., Гавінський А. Археологічні відкриття на трасі будівництва автостради Краковець–Львів. *Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України в 2005 році: інформаційний бюлетень*. 2006. С. 47–49.

809. Петраускас О. В. Загальні риси поховального обряду племен черняхівської культури. *Танатологія: смерть та навколо смерті в європейській культурі*: мат. міжнар. наук. конф. Київ, 2020. Вип. 1. С. 14–15.

810. Петраускас О. В. Об'єкти римського часу багатошарової пам'ятки Чаньків-1 на Середньому Дністрі. *Археологія Буковини: здобутки та перспективи*: тези доп. IV Міжн. наук. семінару (м. Чернівці, 11 грудня 2020 р.). Чернівці: Технодрук, 2020. С. 137–140.

811. Петраускас О. В. та ін. Археологічні розвідки Середньодніпровської експедиції на Правобережній Київщині у 2007 р. *Археологічні дослідження в Україні 2006–2007*. 2009. С. 269–272.

812. Петраускас О. В., Петраускас А. В. Дослідження сільських промислових та

поселенських пам’яток давньоруського часу Правобережної Київщини. *Археологія і давня історія України*. 2020. 2 (35). С. 258–280. DOI: https://doi.org/10.37445/adiu.2020.02.18.

813. Петраускас О. і ін. Рятівні дослідження багатошарової пам’ятки Чаньків 1 на Хмельниччині. *Археологічні дослідження в Україні 2020.* 2022. С. 320.
814. Петраускас О., Авраменко М. Охоронні дослідження на Правобережній *Київщині. Археологічні дослідження в Україні 2017 р.* 2019. С. 107–108.
815. Петраускас О., Авраменко М. Розкопки пам’ятки черняхівської культури Попівка І на Вінничині. *Археологічні дослідження в Україні 2017 р.* 2019. С. 7.
816. Петраускас О., Коваль О. Матеріали рятівних археологічних досліджень багатошарового поселення Торчин-1. *Вісник рятівної археології (Acta archaeologiae conservativae)*. 2015. № 1. С. 143–159.
817. Петраускас О., Осаульчук О., Сілаєв О. Результати археологічних розвідок в Київській області. *Археологічні дослідження в Україні 2017*. 2019. С. 108.
818. Писларий И. А. Исследования в Ворошиловградской области. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 325.
819. Писларий И. А., Гераськова Л. С., Дубовская О. Р., Смирнов А. М. Исследования Северско-Донецкой экспедиции. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 374–375.
820. Піндус Б. І., Гончаренко В. В. Проектування автомобільних доріг: навч. посібник. Горлівка: АДІ ДВНЗ ДонНТУ, 2013. 244 с.
821. Полин С. В., Тупчиенко Н. П., Николова А. В., Дорофеев В. В. Работы Кировоградской экспедиции. *Археологічні дослідження на Україні 1990 року.* 1991. С. 9–10.
822. Полин С. В., Тупчиенко Н. П., Ткачук А. Л. Работы Кировоградской экспедиции в 1991 году. *Археологічні дослідження в Україні 1991 року.* 1993. С. 95–96.
823. Полин С. В., Черных Л. А., Куприй С. А. Курганы эпохи бронзы и скифского времени у г. Орджоникидзе Днепропетровской обл. *Археологічні*

відкриття в Україні 2000–2001 рр. 2002. С. 219–224.

824. Попандопуло З. Х., Тихомолова И. Р. Исследования Запорожского краеведческого музея. *Археологические открытия 1985 года.* 1987. С. 394–395.
825. Посредников В. А. Работы в Донецкой области. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 303–304.
826. Потупчик М. В. Поховання з візком біля с. Писарівка. *Археологічні дослідження в Україні 1991 року.* 1993. С. 97–98.
827. Приходнюк О. М. Из работ Среднеднестровской экспедиции. *Археологические открытия 1975 года.* 1976. С. 380–381.
828. Рассамакин Ю. Я. Исследования на р. Молочной. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 322.
829. Рассамакин Ю. Я., Симоненко А В. Новый погребальный комплекс эпохи энеолита в Нижнем Поднепровье: к вопросу о погребениях репинско-рогачикского времени. *Stratum plus*. 2020. № 2. С. 215–225.
830. Ромашко В. Археологические исследования в Нижнем Приорелье. *Археологічні дослідження в Україні 2005–2007*. 2007. С. 322–326.
831. Ромашко В. А. Работы в Западном Донбассе. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 324–325.
832. Ромашко В. А., Супруненко О. Б. До питання про культурні складові населення заключного етапу пізнього бронзового віку у басейні Псла. *Старожитності Лівобережного Подніпров'я 2016*. 2016. С. 30–56.
833. Ромашко В. А., Тесленко Д. Л. Работы на поселении Лобойковка 1 в 2008 г. *Археологічні дослідження в Україні 2008 р.* 2009. С. 254–255.
834. Ромашко В., Марина З., Тесленко Д., Фещенко Е. Раскопки курганов у с. Голубовка на Днепропетровщине (предварительное сообщение) *Археологічні дослідження в Україні 2005–2007*. 2007. С. 329–332.
835. Рудий В. Археологічні розвідки на Житомирщині. *Археологічні дослідження в Україні 1999–2000*. 2001. С. 209–210.
836. Рудий В., Касюхнич В., Вітвіцька Г. Археологічні дослідження НДЛ-81

Львівського університету на Стрийщині в 2000-2001 роках. *Археологічні дослідження Львівського університету*. 2003. Вип. 6. С. 16–37.

837. Рудич Т. О. Антропологічні матеріали з могильника черняхівської культури біля села Попівка. *Археологія і давня історія України*. 2021. Вип. 1 (38). С. 398–407. DOI: 10.37445/adiu.2021.01.28.
838. Савеля О. Я. Работы Севастопольской экспедиции. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 334–335.
839. Савеля О. Я. Работы Севастопольской экспедиции. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 314–316.
840. Савеля О. Я., Черных А. А. Работы Севастопольской новостроечной экспедиции. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 398–399.
841. Савенко В. Я., Гайдукевич В. А. Транспорт і шляхи сполучення: підручник, 2-ге вид. К.: Арістей, 2005. 256 с.
842. Савич Д. П. Исследования Волыно-Подольской экспедиции. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 327.
843. Савчук А. П. Знахідки крем'яних знарядь на Переяславщині. *Археологічні дослідження на Україні в 1969 р.* 1972. Вип. IV. С. 31.
844. Савчук А. П. Поселение около с. Андруши. *Археологические открытия 1971 года*. 1972. С. 320.
845. Сало Б. Виробничий осередок пізнього палеоліту з багатошарової пам'ятки Гиновичі-І. *Вісник рятівної археології (Acta archaeologiae conservativae)*. 2018. № 4. С. 37–73.
846. Сало Б. Я. і ін. Рятівні дослідження на Житомирщині. *Археологічні дослідження в Україні 2012.* 2013. С. 158.
847. Сало Б., Назар І. Кременеобробний комплекс поселення Кривохижинці І на р. Жван у Середньому Подністер'ї. *Археологічні дослідження Львівського університету.* 2012. Вип. 14–15. С. 152–170.
848. Сало Б., Шерстюк В. Дослідження кургану поруч з с. Пасічники. *Археологічні дослідження в Україні 2020.* 2022. С. 224–225.
849. Сало Б., Шерстюк В. Розкопки курганів поблизу с. Коломацьке.

Археологічні дослідження в Україні 2019. 2020. С. 231–233.

850. Сало Б., Шерстюк В. Розкопки кургану поблизу с. Потічок. *Археологічні дослідження в Україні 2020.* 2022. С. 225–227.
851. Сало Б., Шерстюк В. Рятівні дослідження курганного могильника поблизу с. Хоружі. *Археологічні дослідження в Україні 2020*. 2022. С. 227–231.
852. Сало Б., Шерстюк В. Рятівні дослідження на ділянці автотраси Полтава–Чутове в Чутівському районі. *Археологічні дослідження в Україні 2019*. 2020. С. 233–239.
853. Санжаров С. Н. Раскопки курганов в Донбассе. *Археологические открытия 1984 года.* 1986. С. 305–306.
854. Сапожников І., Осаульчук О., Ільчишин З. Археологічні розвідки траси лінії електропередач 330 кВ Новоодеська – Арциз у 2022 р. *Археологічні дослідження в Україні 2022.* 2023. С. 171–174.
855. Свешников И. К., Мацкевой Л. Г. Исследования Среднеднестровской экспедиции. *Археологические открытия 1973 года.* 1974. С. 341–342.
856. Сейдалиев Э. И. Разведки по трассе газопровода в г. Старый Крым. *Археологічні дослідження в Україні 2011.* 2012. С. 114.
857. Сиволап М. П. Розкопки Придніпровського загону Черкаської Лісостепової археологічної експедиції. А*рхеологічні дослідження в Україні 1993 року.* 1997. С. 127–129.
858. Сиволап М. П., Сиволап Л. Г. Розкопки курганів поблизу Черкас. *Археологічні дослідження в Україні 1991 року*. 1993. С. 115–116.
859. Сиволап М. П., Сиволап Л. Г., Ластовський В. В. Розкопки Придніпровського загону Черкаської Лісостепової археологічної експедиції. *Археологічні дослідження на Україні 1990 року.* 1991. С. 14–15.
860. Симоненко О. В., Дзнеладзе О. С., Сікоза Д. М. Роботи на Херсонщині. *Археологічні дослідження в Україні 2018*. 2020. С. 217.
861. Симоненко О. В., Сікоза Д. М., Дзнеладзе О. С. Дослідження пізньоскіфських пам’яток на Херсонщині. *Археологічні дослідження в Україні 2014.* 2015. С. 245–246.

862. Симоненко О. В., Сікоза Д. М., Дзнеладзе О. С. Дослідження пізньоскіфського могильника Червоний Маяк і городища Львове. *Археологічні дослідження в Україні 2015.* 2016. С. 194–195.

863. Ситник О. С., Левчук М. Р. Нове поселення культури НОА на Тернопільщині. *Археологічні дослідження на Україні 1990 року.* 1991. С. 16–17.

864. Сілаєв О. Археологічний нагляд на об'єктах Локачинського газового родовища. *Археологічні дослідження в Україні 2017 р.* 2019. С. 14–17.

865. Сілаєв О. М. Археологічний нагляд на об'єктах будівництва ГПУ «Полтавагазвидобування» у Львівській обл. *Археологічні дослідження в Україні 2012 р*. 2013. С. 239–240.

866. Сілаєв О., Ільчишин З., Вашета М. Рятівні дослідження на пам'ятках Роговичі 1, Роговичі 2 та Марковичі. *Археологічні дослідження в Україні 2018.* 2020. С. 16–17.

867. Сілаєв О., Ільчишин З., Теліженко С. Рятівні дослідження неолітичного поселення Модричі 1. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині.* 2021. Вип. 25. С. 188–217. DOI: https://doi.org/10.33402/mdapv.2021-25-188-21.

868. Сілаєв О., Конопля В. Дослідження нових пам'яток на Львівщині. *Археологічні дослідження в Україні 2013.* 2014. С. 182–183.

869. Сілаєв О., Назар І. Археологічні вишукування в зоні будівництва магістрального газопроводу-інтерконектора «Дроздовичі – Більче – Волиця». *Археологічні дослідження в Україні 2016.* 2018. С. 135–138.

870. Сілаєв О., Сало Б. Розвідки на Львівщині. *Археологічні дослідження в Україні 2018.* 2020. С. 116–117.

871. Сілаєв О., Шніцар М., Ільчишин З., Войтюк О. Розкопки неолітичного поселення Модричі 1. *Археологічні дослідження в Україні 2020*. 2022. С. 150–152.

872. Славін Л. Двадцять п'ять років археологічних досліджень Академії наук УРСР. *Археологія.* 1947. Т. І. С. 68.

873. Смиленко А. Т. Разведка на нижнем Дунае. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 310–311.

874. Смиленко А. Т. Раскопки и разведки на нижнем Дунае. *Археологические открытия 1986 года.* 1988. С. 336–337.

875. Смиленко А. Т., Козловский А. А. Раскопки в Нижнем Подунавье. *Археологические открытия 1984 года.* 1986. С. 308–309.

876. Смиленко А. Т., Козловский А. А. Средневековые поселения на нижнем Дунае. *Археологические открытия 1985 года.* 1987. С. 414–415.

877. Смирнов Л., Смирнов О. Розвідки на правому березі р. Південний Буг у смузі зведення розв'язки на трасі М-14. *Археологічні дослідження в Україні 2022.* 2023. С. 156–157.

878. Смирнов О., Бондаренко Д., Смирнов Л. Розвідки у зоні реконструкції автошляху М 14. *Археологічні дослідження в Україні 2020.* 2022. С. 185–186.

879. Смирнов О., Смирнов Л., Бондаренко Д. Обстеження зони будівництва мостового переходу через р. Південний Буг у м. Миколаїв у 2021 р. *Археологічні дослідження в Україні 2022.* 2023. С. 157–159.

880. Смирнов С. В. Новое позднепалеолитическое местонахождение в Надпорожье. *Археологические исследования на Украине в 1968 г.* 1971. Вып. III. С. 22–25.

881. Смирнова Г. И. Курганы у с. Перебыковцы. *Археологические открытия 1974 года.* 1975. С. 354–355.

882. Смирнова Г. И. Работы Западноукраинской экспедиции на Буковине. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 320–321.

883. Стороженко С. К., Кирієнко О. Я. Розкопки курганів XI-XII ст. в Донецькій області. *Археологічні дослідження на Україні в 1969 р.* 1972. Вип. IV. С. 273–275.

884. Струкуленко А. С. Новобудовні археологічні експедиції 70–90-х рр. XX ст. та їх внесок у дослідження давньої історії північностепової Наддніпрянщини. *Археологія і давня історія України*. 2012. Вип. 9. С. 282–

286.

885. Струкуленко А. С. Новобудовні археологічні експедиції 70–90-х рр. XX ст. та їх внесок у дослідження давньої історії північностепової Наддніпрянщини: дис... канд. наук. 07.00.06. 2011. 310 с.
886. Струкуленко А. С. Пам’ятки доби раннього заліза у матеріалах новобудовних експедицій 70–90-х рр. XX ст. у Дніпропетровській області. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Історія та археологія*. 2015. Т. 23. Вип. 23. С. 230–237.
887. Субботин Л. В. Исследования Дунай-Днестровской экспедиции. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 322.
888. Субботин Л. В. Работы Дунай-Днестровской экспедиции. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 311–312.
889. Субботин Л. В. Раскопки курганов в Татарбунарском районе Одесской области. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 341–342.
890. Субботин Л. В. Раскопки курганов на юге Одесской области. *Археологические открытия 1985 года.* 1987. С. 416–417.
891. Субботин Л. В. Раскопки на поселениях Новосельское I и Болград. *Археологические открытия 1984 года.* 1986. С. 311–312.
892. Субботин Л. В. и др. Раскопки курганов у оз. Сасык. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 406–407.
893. Субботин Л. В., Охотников С. Б. Работы Семеновской экспедиции. *Археологические открытия 1975 года.* 1976. С. 394–395.
894. Субботин Л. В., Охотников С. Б., Нечитайло А. К. Раскопки курганов в Нижнем Поднестровье. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 375–376.
895. Супруненко О. Матеріали козацької епохи з науково-рятівних досліджень на Полтавщині 2011–2012 рр. *Нові дослідження пам’яток козацької доби в Україні*. 2013. Вип. 22. Ч. 1. С. 10–23.
896. Супруненко О. Б. Дослідження кургану в с. Солонці поблизу м. Комсомольська у пониззі Псла. *Археологічні дослідження в Україні*

2006–2007. 2009. С. 319–322.

897. Супруненко О. Б. Продовження обстежень траси будівництва автообходу навколо м. Кобеляки. *Археологічні дослідження в Україні 2011 р.* 2012. С. 377.
898. Супруненко О. Б. Розвідки по трасі автообходу навколо м. Кобеляки. *Археологічні дослідження в Україні 2010*. 2011. С. 324–325.
899. Супруненко О. Б. Рятівні дослідження в окрузі Більського городища. *Археологічні дослідження в Україні 2012*. 2013. С. 278–280.
900. Супруненко О. Б., Корост І. І., Шапорда О. М. Роботи в ур. Перемірки у Більську. *Археологічні дослідження в Україні 2015*. 2016. С. 148–149.
901. Супруненко О. Б., Кулатова І. М. Нові дослідження на поселенні пізньозарубинецького часу в ур. Озеро у Більську. *Археологічні відкриття в Україні 2000–2001 рр.* 2002. С. 72–74.
902. Супруненко О. Б., Кулатова І. М. Розкопки курганів на території розширення Західних відвалів Дніпровського рудоуправління Полтавського гірничо-збагачувального комбінату під Комсомольськом. *Археологічні дослідження в Україні 2004–2005 рр.* 2006. Вип. 8. С. 349–355.
903. Супруненко О. Б., Кулатова І. М. Рятівні роботи на Перещепинському курганному некрополі у Більську. *Археологічні відкриття в Україні 2000–2001 рр.* 2002. С. 70–71.
904. Супруненко О. Б., Кулатова І. М., Мироненко К. М., Тітков О. В. Решткигородища літописного міста Синець та знахідки у Посуллі. *Археологічні відкриття в Україні 2001–2002 рр*. 2003. Вип. 5. С. 40–42.
905. Супруненко О. Б., Осаульчук О. М., Пуголовок Ю. О., Шерстюк В. В. Обстеження зони реконструкції шосе Київ – Харків – Довжанський. *Археологічні дослідження в Україні 2011*. 2012. С. 380–381.
906. Супруненко О. Б., Осаульчук О. М., Пуголовок Ю. О., Шерстюк В. В. Обстеження траси будівництва автообходу навколо Полтави. *Археологічні дослідження в Україні 2011*. 2012. С. 378–379.
907. Супруненко О. Б., Пуголовок Ю. О., Шерстюк В. В. Селітряна варниця на

пізньоскіфському поселенні в Більську. *Археологічні дослідження в Україні 2010*. 2011. С. 330–332.

908. Супруненко О. Б., Сидоренко О. В. Матеріали із заплави Сули в околицях Лубен. *Археологічні дослідження в Україні 2012*. 2013. С. 283.
909. Супруненко О. Б., Скорий С. А., Пуголовок Ю. О. Дослідження на поселенні пізньоскіфського часу в уроч. Поле другої бригади у Більську (2008–2009 рр.). *Археологічні дослідження в Україні 2009 р.* 2010. С .404–407.
910. Супруненко О. Б., Скорий С. А., Сидоренко О. В. Сліди стійбища скіфської доби у заплаві Сули біля Лубен. *Археологічні дослідження в Україні 2011 р.* 2012. С. 384–386.
911. Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Кургани поблизу Заруддя і Горбанів у межиріччі Псла та Кривої Руди. *Археологічні дослідження в Україні 2009 р.* 2010. С. 415–417.
912. Супруненко О. Б., Шерстюк В. В. Наглядові роботи в Абазівці під Полтавою. *Археологічні дослідження в Україні 2012*. 2013. С. 284–285.
913. Супруненко О., Осаульчук О., Шерстюк В. Обстеження траси автообходу навколо смт Чутове. *Археологічні дослідження в Україні 2017*. 2019. С. 198–199.
914. Супруненко О., Шерстюк В. Курган з енеолітичним похованням поблизу с. Мильці. *Археологічні дослідження в Україні 2017*. 2019. С. 200–203.
915. Супруненко О., Шерстюк В. Роботи на селищі козацької доби Настасівка ІІ. *Археологічні дослідження в Україні 2017 р.* 2019. С. 203–206.
916. Супруненко О., Шерстюк В. Розкопки курганного могильника скіфського часу біля с. Покровська Багачка. *Археологічні дослідження в Україні 2017 р.* 2019. С. 206–208.
917. Сусак О. М., Касперович В. К., Андріїшин М. П. Трубопровідний транспорт газу: підручник. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2013. 345 с.
918. Сухобоков О. В. Исследования в округе древнерусского Путивля. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 331.

919. Тарасенко І. Г. До історії археологічного вивчення долини р. Молочна у 1950-ті рр. *Археологія і давня історія України*. 2023. Вип. 4 (49). С. 44–66. DOI: 10.37445/adiu.2023.04.03.

920. Тарасенко І. Г. До історії рятівних досліджень на Кам'яній Могилі у 1950-х рр. *Археологія.* 2017. № 4. С. 130–144.

921. Тарасенко І. Г. Новобудовні експедиції у зоні спорудження Каховського водосховища. *Археологія*. 2018. № 3. С. 126–146.

922. Тарасенко І. Г. Превентивна археологія як складова пам'яткоохоронної системи (за матеріалами новобудовних експедицій 1950-х років). *Археологія і давня історія України*. 2024. Вип. 4 (53). С. 236–245. DOI: doi: 10.37445/adiu.2024.04.15.

923. Телегин Д. Я. Обследование зоны Кременчугского водохранилища. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 322.

924. Телегин Д. Я. Первый год работы Вильнянской экспедиции в степном Поднепровье. *Археологические исследования на Украине в 1968 г.* 1971. Вып. III. С. 17–22.

925. Телегин Д. Я., Беляев А. С. Исследования в долине р. Орели. *Археологические открытия 1971 года.* 1972. С. 318–320.

926. Телегин Д. Я., Беляев А. С. Работы экспедиции «Днепр – Донбасс». *Археологические открытия 1973 года.* 1974. С. 350–351.

927. Телегін Д. Я. Закон про охорону пам'яток історії і культури та проблема організації охоронних розкопок археологічних об'єктів на Україні. *Археологія.* 1978. № 26. С. 100–104.

928. Телегін Д. Я. Розкопки курганів поблизу Запоріжжя. *Археологічні дослідження на Україні в 1969 р.* 1972. Вип. IV. С. 53.

929. Телегін Д. Я., Братченко С. Н. Розкопки курганів епохи бронзи за допомогою механізмів. *Археологія*. 1974. № 13. С. 105–109.

930. Телегін Д. Я., Круц В. О., Степанчук В. М. Із робіт експедиції «Славутич». *Археологія.* 1983. №42. С. 90–95.

931. Теліженко С., Іваницький В. Роботи в зоні зведення електроопор

Донбаська-Донська та Кремінська-Ювілейна. *Археологічні дослідження в Україні 2018*. 2020. С. 106–108.

932. Тереножкин А. И. Комплексная экспедиция на Кременчугской ГЭС и раскопки у Ново-Георгиевска в 1956 году. *Краткие сообщения Института археологии.* 1959. Вып. 8. С. 3–12.
933. Терпиловський Р. В., Жаров Г. В., Жарова Т. М., Шульга О. С. Дослідження лівобережної комплексної експедиції. *Археологічні дослідження в Україні 2014*. 2015. С. 305–306.
934. Терпиловський Р. В., Жаров Г. В., Жарова Т. М., Шульга О. С. Дослідження Лівобережної комплексної експедиції. *Археологічні дослідження в Україні 2015.* 2016. С. 176–177.
935. Терпиловський Р. В., Жаров Г. В., Жарова Т.М. Дослідження лівобережної комплексної археологічної експедиції. *Археологічні дослідження в Україні 2013.* 2014. С. 293.
936. Терпиловський Р., Нікітін Ю., Жаров Г., Шульга О. Дослідження Лівобережної археологічної експедиції в 2016 р. *Археологічні дослідження в Україні 2017 р.* 2019. С. 236–237.
937. Терпиловський Р., Нікітін Ю., Жаров Г., Шульга О. Роботи Лівобережної комплексної археологічної експедиції. *Археологічні дослідження в Україні 2017 р.* 2019. С. 237–238.
938. Тесленко Д. Л. Курган эпохи бронзы у с. Новотроицкое в Среднем Присамарье. *Археологічні дослідження в Україні 2005–2007*. 2007. С. 364–370.
939. Тесленко Д. Л. Раскопки курганов у поселка Краснополье. *Археологічні дослідження в Україні 2011*. 2012. С. 194–196.
940. Тесленко Д. Л. Раскопки курганов у поселка Сурско-Литовское. *Археологічні дослідження в Україні 2011.* 2012. С. 197–198.
941. Толочко П. П. Исследования на Украине. *Археологические открытия 1967 года*. 1968. С. 187–198.
942. Томашевський А. П. Археологічні розвідки та обстеження. Сучасність в

контексті сторічного ювілею М. П. Кучери. *Археологія і давня історія України*. 2022. Вип. 3 (44). С. 66–73. DOI: https://doi.org/10.37445/adiu.2022.03.04.

943. Томашевський А. П. Комплексне збереження історико-археологічної та природної спадщини: територіальний імператив. *Екологічний вісник*. 2004. № 6 (28). С. 2–5.
944. Томашевський А. П. Просторовий та неінвазивний імперативи Овруцького проекту. *Археологічна спадщина – погляд згори: правові та організаційні засади використання даних аерокосмічної зйомки для охорони та дослідження археологічної спадщини*: матеріали науково-практичної конференції (Київ, 6 листопада 2020 р.). К.: ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К.Мамутова НАН України», 2020. С. 123–137.
945. Тощев Г. И. Курганы эпохи бронзы у оз. Ялпуг. *Археологические открытия 1984 года.* 1986. С. 319.
946. Тупчієнко М. П. Робота археологічної експедиції Кіровоградського краєзнавчого музею. *Археологічні дослідження на Україні 1992 року.* 1993. С. 135–138.
947. Фіалко О. Є., Болтрик Ю. В., Литвинова Л. В. Охоронні дослідження двох ямних курганів на заході Кіровоградщини. *Археологічні відкриття в Україні 2002–2003 рр.* 2004. Вип. 6. С. 334–335.
948. Фоменко В. М., Товкайло М. Т., Требух О. О. Охоронно-рятівні археологічні дослідження на південному Бузі. *Археологічні дослідження в Україні 2006–2007.* 2009. С. 354–356.
949. Фоменко В. М., Шевченко Н. П., Балушкін О. М. Роботи Миколаївської експедиції у зоні Южно-Української АЕС. *Археологічні відкриття в Україні 2000–2001 рр.* 2002. С. 253.
950. Фоменко В. М., Шевченко Н. П., Балушкін О. М. Роботи Миколаївської експедиції в зоні Южно-Українського енергокомплексу. *Археологічні відкриття в Україні 2001–2002 рр.* 2003. Вип. 5. С. 282–283.
951. Фоменко В. М., Шевченко Н. П., Балушкін О. М., Требух О. О. Охоронні

дослідження доби пізньої бронзи Виноградний Сад. *Археологічні дослідження в Україні 2004–2005 рр.* 2006. Вип. 8. С. 372–373.

952. Фоменко В. Н. О работе Николаевской экспедиции. *Археологічні дослідження на Україні 1990 року.* 1991. С. 24.
953. Фоменко В. Н., Елисеев В. Ф., Шевченко Н. П. Раскопки поселения эпохи поздней бронзы Щуцкое 1 на р. Бакшале. *Археологічні дослідження в Україні 1993 року.* 1997. С. 138–139.
954. Фоменко В. Н., Клюшинцев В. Н. О работе Явкинского отряда. *Археологические открытия 1985 года.* 1987. С. 423–424.
955. Фоменко В. Н., Чередниченко Н. Н., Елисеев В. Ф., Кириченко А. В. Раскопки сабатиновского поселения Шуцкое 1 на р. Бакшале. *Археологічні дослідження на Україні 1992 року.* 1993. С. 138–139.
956. Хрутьба В. О., Вайганг Г. О., Зюзюн В. І. Результати екологічної та соціальної оцінки проекта реконструкції дороги. *Східно-Європейський журнал передових технологій.* 2015. № 4/10 (76). С. 26–34. DOI: 10.15587/1729-4061.2015.47887.
957. Хрутьба В. О., Вайганг Г. О., Стегній О. М. Аналіз екологічних небезпек під час експлуатації та ремонту магістральних трубопроводів. *Екологічна безпека*. 2017. № 24. С. 75–82.
958. Цыгылык В. Н. Новое поселение липицкой культуры на Львовщине. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 347–348.
959. Цыгылык В. Н. Поселение у с. Свирж Львовской области. *Археологические открытия 1984 года.* 1986. С. 322–323.
960. Цыгылык В. Н. Работи в Львовской и Черновицкой областях. *Археологические открытия 1982 года.* 1984. С. 338–339.
961. Цыгылык В. Н. Работы в Львовской области. *Археологические открытия 1985 года.* 1987. С. 428–430.
962. Цыгылык В. Н. Работы Раннеславянской договорной экспедиции. *Археологические открытия 1981 года.* 1983. С. 329.
963. Цыгылык В. Н. Работы Хотинского отряда на Днестре. *Археологические*

открытия 1976 года. 1977. С. 384–385.

964. Цыгылык В. Н. Разведывательные работи по р. Стрый. *Археологические открытия 1970 года.* 1971. С. 289–290.
965. Цыгылык В. Н. Раскопки у с. Рудники. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 318–319.
966. Цыгылык В. Н. Раскопки у с. Тарасовка на Львовщине. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 417.
967. Цыгылык В. Н., Грибович Р. Т. Поселение черняховской культуры у с. Свирж. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 348.
968. Цымбал В. И., Гусева И. И., Деревянченко Ю. В., Клименко В. Ф. Раскопки у с. Чернетчина. *Археологические открытия 1973 года.* 1974. С. 357.
969. Чайка Р., Довгань П. Археологічні дослідження в зонах меліорації Малого Полісся і Прикарпаття. *Вісник Львівського університету. Серія історична: З історії стародавності і середньовіччя*. 1992. Вип. 27. С. 46–49.
970. Чеботаренко Г. Ф., Черняков И. Т., Тощев Г. Н. Раскопки Измаильской экспедиции. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 386–387.
971. Чередниченко Н. Н. и др. Работы Стрюковского отряда Верхне-Тарасовской экспедиции. *Археологические открытия 1975 года*. 1976. С. 404–405.
972. Черкаська Д. Лазар Славін у контексті розвитку інституційної археології в УРСР (1938–1941). *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. 2018. Вип. 22. С. 478–486.
973. Черкашина В. В. Структурування повітряних ліній електропередачі в умовах неповноти інформації. Харків: Факт, 2016. 160 с.
974. Черненко Е. В. Раскопки курганов в междуречье Сулы и Супоя. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 351.
975. Черненко Е. В., Бреловская Э. И., Полин С .В., Ольговский С. Я. Работы Краснознаменской экспедиции. *Археологические открытия 1974 года.* 1975. С. 370.
976. Черненко Е. В., Козлов А. И., Ольговский С. Я. Раскопки

Краснознаменской экспедиции. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 387–388.

977. Черненко Е. В., Корпусова В. Н., Круц С. И. Курганы у с. Широкое. *Археологические исследования на Украине в 1968 г.* 1971. Вып. III. С. 13–17.
978. Черненко Е. В., Яковенко Э. В. Раскопки Скифского могильника у с. Широкое. *Археологические открытия 1969 года.* 1970. С. 239–240.
979. Черненко Є. В., Яковенко Е. В., Бунятян К. П. Другий рік робіт Краснознаменської експедиції. *Археологічні дослідження на Україні в 1969 р.* 1972. Вип. IV. С. 110–114.
980. Черновол Д. К., Рижов С. М., Осаульчук О. М. Охоронні роботи на трипільському поселенні Підзамочок-1 на Тернопільщині. *Археологічні дослідження в Україні 2003–2004 рр.* 2005. С. 318–319.
981. Черныш А. П. Исследования многослойной стоянки Молодова I. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 388–389.
982. Черныш А. П. Исследования многослойной стоянки Молодова I. *Археологические открытия 1979 года.* 1980. С. 351.
983. Черныш А. П., Грибович Р. Т. Исследование мустьерских слоев стоянки Молодова I. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 421.
984. Черныш А. П., Грибович Р. Т. Исследование стоянки Молодова I. *Археологические открытия 1980 года.* 1981. С. 320–321.
985. Черныш А. П., Грибович Р. Т., Накельский С. К. Исследование мустьерских слоев многослойной стоянки Молодова I. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 398.
986. Черныш А. П., Грибович Р. Т., Накельский С. К. Исследования в Кормане и Молодове на Днестре. *Археологические открытия 1975 года.* 1976. С. 405–406.
987. Черныш А. П., Грыбович Р. Т. Исследования на Днестре. *Археологические открытия 1974 года.* 1975. С. 370–372.
988. Черняков И. Т., Шмаглий Н. М. Раскопки курганов на Днестровском лимане. *Археологические открытия 1969 года.* 1970. С. 225.

989. Шалобудов В. Н. Работы Правобережного отряда. *Археологические открытия 1985 года.* 1987. С. 431.

990. Шапошникова О. Г. Некоторые итоги исследования многослойного поселения у с. Раздольное. *Археологические исследования на Украине в 1965–1966 гг.* 1967. Вып. I. С. 87–90.

991. Шапошникова О. Г. Раскопки курганов в Николаевской области. *Археологические открытия 1977 года.* 1978. С. 400–401.

992. Шапошникова О. Г. и др. О работе Ингульской экспедиции. *Археологические открытия 1978 года.* 1979. С. 421–422.

993. Шапошникова О. Г. и др. Работы Ингульской экспедиции. *Археологические открытия 1976 года.* 1977. С. 389–390.

994. Шапошникова О. Г., Неприна В. И. Из работ Ингульской экспедиции. *Археологические исследования на Украине в 1967 г.* 1968. Вып. II. С. 19–22.

995. Шапошникова О. Г., Нікітін В. І., Фоменко В. М. Нові пам'ятки доби міді – бронзи в Північно-Західному Причорномор'ї. *Археологічні дослідження на Україні в 1969 р.* 1972. Вип. IV. С. 39.

996. Шапошникова О. Г., Шарафутдинова И. Н., Никитин В. И., Ребедайло Г. П. Работы Ингульской экспедиции. *Археологические исследования на Украине в 1968 г.* 1971. Вып. III. С. 27–30.

997. Шевченко Н. П. Археологічні дослідження на Херсонщині. *Археологічні відкриття в Україні 2000–2001 рр.* 2002. С. 256–258.

998. Шевченко Н. П. Дослідження археологічних пам'яток на Канівщині. *Археологічні дослідження в Україні 1991 року.* 1993. С. 134–136.

999. Шелов Д. Б. Полевая археология и охрана археологических памятников. *Советская археология*. 1984. № 1. С. 5–10.

1000. Шилов Ю. А. Исследования на полуострове Чонгар. *Археологічні дослідження на Україні 1990 року.* 1991. С. 29–31.

1001. Шилов Ю. А. Раскопки на полуострове Чонгар. *Археологічні дослідження в Україні 1991 року.* 1993. С. 137–138.

1002. Шиян В. Д. Моніторинг та екологічний імператив будівництва,

експлуатації систем магістральних трубопроводів України. *Екологічна безпека та природокористування*. 2009. Вип. 3. С. 5–13.

1003. Шиян В. Д., Лисиченко Г. В. Магістральні трубопроводи в проблематиці забезпечення екологічного імперативу. *Техногенно-екологічна безпека та цивільний захист*. 2011. Вип. 3. С. 4–9.

1004. Шмаглий Н. М. Новые данные о памятниках эпохи энеолита – ранней бронзы в Северно-Западном Причерноморье. *Археологические исследования на Украине в 1965-1966 гг.* 1967. Вып. I. С. 46–49.

1005. Шмаглий Н. М., Черняков И. Т. Археологические исследования в зоне строительства Нижнеднестровской оросительной системы. *Археологические исследования на Украине в 1968 г.* 1971. Вып. III. С. 36–40.

1006. Шмаглий Н. М., Черняков И. Т., Алексеева И. Л. Курганы Нижнего Подунавья. *Археологические открытия 1970 года.* 1971. С. 233–234.

1007. Шмаглій М. М. XII наукова конференція Інституту археології Академії наук УРСР. *Археологія.* 1965. Т. XIX. С. 222–223.

1008. Шовкопляс І. Г. VIII наукова конференція Інституту археології АН УРСР. *Археологія.* 1957. Т. XI. С. 160–180.

1009. Шовкопляс І. Г. Наукове життя Інституту археології у 1949 р. *Археологія.* 1950. Т. IV. С. 195–202.

1010. Шрамко І. Б. Рятівні дослідження курганного могильника Куми на території Красноградського р-ну Харківської обл. *Археологічні дослідження в Україні 2010*. 2011. С. 378.

1011. Щепинский А .А. Исследования в степном Крыму. *Археологические открытия 1971 года.* 1972. С. 325–326.

1012. Щепинский А. А. Исследования в зоне строительства Северо-Крымского канала. *Археологические открытия 1975 года*. 1976. С. 411.

1013. Щепинский А. А. Работи Северо-Крымской и Крымской охранно-археологической экспедиций. *Археологические открытия 1970 года.* 1971. С. 232–233.

1014. Щепинский А. А. Северо-Крымская экспедиция. *Археологические*

открытия 1972 года. 1973. С. 354–355.

1015. Щепинский А. А. Черепанова Е. Н. Исследования в Северном Криму. *Археологические открытия 1966 года.* 1967. С. 179–183.

1016. Щепинский А. А., Черепанова Е.Н. Археологические исследования в Степном Крыму. *Археологические исследования на Украине в 1965–1966 гг.* 1967. Вып. I. С. 27–30.

1017. Ягодинська М. О., Левчук М. Р. Рятувальні розкопки на Поділлі. *Археологічні дослідження на Україні 1990 року.* 1991. С. 32–33.

1018. Яненко А. Історія музейної археології УСРР (1919–1934). К.: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, 2016. 368 с.

1019. Яцківський Л. Ю., Зеркалов Д. В. Загальний курс транспорту. Книга 2: навч. посіб. Київ: Арістей, 2007. 504 с.

1020. Adamczyk K., Gierlach M. Archeologia gazociągu tranzytowego: idea – koncepcja – praktyka (= The Archaeology of the Transit Gas Pipeline: Idea – Conception – Practice). Gazociąg pełen srarbów archeologicznych (= Pipeline of Archaeological Treasures): Katalog. Wydanie drugie, uzupełnione. Poznań: EuRoPol GAZ s.a., Poznańskie Towarzystwo Prehistoryczne, 2000. SS. 15–20.

1021. Addyman P. York: The anatomy of a crisis in urban archaeology. *Rescue Archaeology* (P. Rahtz ed.). Harmondsworth, 1974. PP. 153–162.

1022. Archaeology And the Global Economic Crisis: Multiple Impacts, Possible Solutions. Edited by N. Schlanger and K. Aitchison. Tervuren: Culture Lab Editions, 2010. 148 p.

1023. Archeologia Autostrady. Badania archeologiczne w pasie budowy Autostrady A 1 w granicach województwa kujawsko-pomorskiego. Katalog zabytków/ red. M. Wiśniewski, L. Kotlewski. Bydgoszcz: Generalna Dyrekcja Drog Krajowych i Autostrad Oddzial w Bydgoszczy, 2013. 187 p.

1024. Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego: Tom III Kujawy. Cz. 5. Osadnictwo społeczeństw kultur cyklu łużyckiego/ pod red. J. Bednarczyka, L. Czerniaka, A. Kośko. Poznań, 2004. 504 s.

1025. Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego. Tom III Kujawy. Cz. 4 Osadnictwo kultur późnoneolitycznych oraz interstadium epok neolitu i brązu: 3900–1400/1300 przed Chr/ pod red. A. Kośko. Poznań, 2000. 624 s.

1026. Bánffy E., Gyucha A., Csiky G. Fundamental Modifications to Archaeological Heritage Protection Regulations in Hungary: A Brief Report. *International Journal of Cultural Property*. 2011. Vol. 18. Issue 4. PP. 425–428. DOI: https://doi.org/10.1017/S0940739111000403.

1027. Barker P. Rescue: Antenatal, Birth and Early Years, in H. Mytum, K. Waugh (eds) Rescue archaeology – what's next?: Proceedings of a Rescue conference held at the University of York, December 1986. Department of Archaeology, University of York Monograph 6, 1987. PP. 7–9.

1028. Barker P. The scale of the problem. *Rescue Archaeology* (P. Rahtz ed.). Harmondsworth. 1974. PP. 28–34.

1029. Berg S, Bofinger J, Schulz R. 370 Kilometer Archäologie – Archäologie an Der Ethylen Pipeline Süd-Trasse in Bayern, Baden-Württemberg und Rheinland-Pfalz. Propylaeum, 2019. 377 p.

1030. Blackhall J. C. Planning Law and Practice: 2nd Edition, London. 2000. 463 p.

1031. Brem H. Eine ungeschriebene Geschichte – 100 Jahre SGU(F)/ Archäologie Schweiz. *Jahrbuch Archäologie Schweiz*. 2007. 90. PP. 19–26. DOI: http://doi.org/10.5169/seals-117918.

1032. Buko A., Krasnodębski D. Wprowadzenie / Dawne osadnictwo Podlasia w świetle badań ratowniczych prowadzonych w latach 1996–2000 na trasie gazociągu jamalskiego. Warszawa, 2018. SS. 7–12.

1033. Bukowski Z. Od Redakcji / Raport 96–99: wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 1996–1999. *Seria B: Materiały archeologiczne*. Wydawn. DiG, 2001. PP. 5–8.

1034. Chochorowski J. Polish archaeological investigations on linear construction projects – contemporaneity and tradition. *Analecta Archaeologica Ressoviensia*. 2016. Vol. 11. PP. 289–310. DOI: https://doi.org/10.15584/anarres.2016.11.13.

1035. Chochorowski J., Górski J., Kruk J. Krakowski Zespół do Badań Autostrad wobec komercjalizacji archeologicznych badań wykopaliskowych. Od epoki brązu do czasów nowożytnych. Wybrane odkrycia i znaleziska (= Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce). Kraków: Krakowski Zespół do badań Autostrad, 2015. SS. 7–10.

1036. Conservation archaeology: a guide for cultural resource management studies / edited by M. B. Schiffer, G. J. Gumerman. New York: Academic Press, 1977. 495 p.

1037. Cultural Resource Management: A Collaborative Primer for Archaeologists / Edited by T. F. King. Berghahn Books, 2020. 176 p. DOI: https://doi.org/10.2307/j.ctv1k3nqg5.

1038. Czifra S., Fábián S. Towards a new Horizon: development-led large scale excavation policy in Hungary post 1990's in Recent developments in preventive archaeology in Europe: *proceedings of the 22nd EAA Meeting in Vilnius, 2016* / Predrag Novaković... [et al.] (eds.). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete = Ljubljana University Press, Faculty of Arts, 2016. PP. 219–231.

1039. Czopek S., Pelisiak A. Archeologia i Autostrada. Badania Fundacji Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego w latach 2005–2011. In Autostradą w przeszłość. Rzeszów, 2011. SS. 5–23.

1040. Czopek S., Pelisiak A. Autostrady i co dalej? *Raport.* 9. SS. 423–434.

1041. Darvill T., et al. Archaeology in the PPG 16 Era: Investigations in England 1990–2010. Oxford, Oxbow, 2019. 352 p.

1042. Davis H. The Crisis in American Archeology. *Science. 175*. 1972. PP. 267–272.

1043. Davis M. J., et al. Mitigation of construction impact on archaeological remains. Main report. London: English Heritage, 2004. Vol. 1. 91 p.

1044. Delley G. Le financement de l'archéologie en Suisse dans la seconde moitié du xxe siècle. *Les nouvelles de l'archéologie*. 2013. Vo. 133. PP. 34–38. DOI: https://doi.org/10.4000/nda.2122.

1045. Dixon K. A. Archaeological site preservation: the neglected alternative to destruction. *Pacific Coast Archaeological Society. Quarterly*. 1971. 7(4).

PP. 51–70.

1046. Dixon K. A. Scientific Resource Surveys Inc. Court of Appeal, Fourth District, Division 3, California. 1994. No. G015646. URL: https://caselaw.findlaw.com/court/ca-court-of-appeal/1758877.html.

1047. Drogi Lubelszczyzny. Odkrycia i badania archeologiczne. Skary z przeszłostci. Tom XVII / pod red. E. Banasiewicz-Szykuły. Lublin, 2016. 320 s.

1048. EAC Occasional Paper №11. When Valletta meets Faro. The reality of European archaeology in the 21st century. *Proceedings of the International Conference* (Lisbon, Portugal, 19–21 March 2015) / Edited by P. Florjanowicz. Namur, 2016. 198 p.

1049. EAC Occasional Paper №13. Dare to Choose. Making Choices in Archaeological Heritage Management. *Proceedings of the International Conference* (Athens, Greece, 9-11 March, 2017) / Edited by A. Degraeve. Namur, 2017. 95 p.

1050. EAC Occasional Paper №14. Development-led Archaeology in Europe. *Proceedings of the International Conference* (Sofia, Bulgaria, 22–23 March, 2018) / Edited by A. Stefánsdóttir. Namur, 2018. 72 p.

1051. EAC Occasional Paper №18. Archaeology and the Natural Environment. *Proceedings of the International Conference* (Vienna, Austria, 24–25 March 2022) / Edited by A. Picker. Namur, 2023. 86 p.

1052. EAC Occasional Paper №5. Remote Sensing for Archaeological Heritage Management. *Proceedings of the 11th EAC Heritage Management Symposium*. (Reykjavík, Iceland, 25–27 March 2010) / Edited by D. C Cowley. Brussel, 2011. 312 p.

1053. EAC Occasional Paper №6. Large-scale excavations in Europe: Fieldwork strategies and scientific outcome. *Proceedings of the International Conference* (Esslingen am Neckar, Germany, 7–8 October 2008) / Edited by J. Bofinger and D. Krausse. Budapest, 2012. 208 p.

1054. Eogan J., Hession J. (eds.). Places for the living, places for the dead: Archaeological discoveries on the N25 New Ross Bypass. Dublin: Transport

Infrastructure Ireland, 2024. 286 p.

1055. Erkomaishvili N., Tskvitinidze Z. Archaeological Management During Baku – Tbilisi – Ceyhan (BTC) Pipeline Construction Project. International Congress of Caucasian Studies, Javakhishvili Tbilisi State University, Institute of Caucasian Studies, 2007. PP. 1–5. URL: https://www.academia.edu/26243947/Archaeological_Management_During_Baku_Tbilisi_Ceyhan_BTC_Pipeline_Construction_Project.

1056. European Preventive Archaeology. Papers of the EPAC Meeting / Edited by K. Bozóki-Ernyey. National Office of Cultural Heritage, Hungary – Council of Europe, 2007. 220 p.

1057. Everill P. Quo vadis? What next for British archaeology. *European Journal of Post-Classical*. 2020. 10. PP. 73–90.

1058. Federal Archeology: The Current Program / Compiled by B. C. Keel, F. P. McManamon, G. S. Smith. Annual Report to Congress on the Federal Archeology Program FY 1985 and FY 1986, Department of the Interior, National Park Service, 1989. 55 p.

1059. Gąssowski J. Archeologia wielkiego wykopu. Przedmowa do wydania drugiego (= The Great Archaeological Dig. Preface to the Second Edition). Gazociąg pełen srarbów archeologicznych (= Pipeline of Archaeological Treasures): Katalog. Wydanie drugie, uzupełnione. Poznań: EuRoPol GAZ s.a., Poznańskie Towarzystwo Prehistoryczne, 2000. SS. 9–12.

1060. Gediga B. Problemy ochrony zabytków archeologicznych w Polsce. In B. Szmygin (ed.) System Ochrony Zabytków w Polsce. Lublin–Warszawa, 2011. PP. 163–169.

1061. Gediga B. Przdmowa. Badania na autostradzie A4. *Archeologiczne Zeszyty Autostradowe Instytutu Archeologii i Etnologii PAN*. Zeszyt 2. Wrocław: Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 2003. SS. 7–8.

1062. Gołembnik A., Krasnodębski D., Trzeciecki M. Nowożytna wieś i ślady osadnictwa starożytnego na stanowisku 4 w Leonowiczach, gm. Michałowo/ Dawne osadnictwo Podlasia w świetle badań ratowniczych prowadzonych w

latach 1996–2000 na trasie gazociągu jamalskiego. Warszawa, 2018. SS. 315–354.

1063. Goranboy ərazisində aşkar edilmiş Kərpiclitəpə abidəsində tədqiqat işləri aparılır. URL: https://science.gov.az/az/news/open/7234.

1064. Gralak T. Osadnictwo z późnego okresu wpływów rzymskich i początku okresu wędrówek ludów na stanowiskach Polwica 4 i 5 oraz Skrzypnik 8. *Archeologiczne Zeszyty Autostradowe Instytutu Archeologii i Etnologii PAN*. Zeszyt 21. Wrocław: Instytut Archeologii i Etnologii PAN, 2019. 270 s.

1065. Graves-Brown P. S/he who pays the piper… archaeology and the polluter pays principle. URL: https://archaeologydataservice.ac.uk/archives/view/assemblage/html/2/2gb2.html.

1066. Guermandi M. P., Rossenbach K. S. Twenty years after Malta: preventive archaeology in Europe and in Italy. Bologna: IBC, 2013. 265 p.

1067. Hook B., Brown D., Lloyd-James O., Thomas R., Williams J. National Infrastructure Development and Historic Environment Skills and Capacity 2015–33. *An Historic Environment Intelligence Assessment*. 2016. URL: https://historicengland.org.uk/research/results/reports/7068/NationalInfrastructureDevelopmentandCapacity2015-33_AnAssessment.

1068. Jossen P. Archéologie et autoroute A 9. URL: https://www.parlament.ch/fr/ratsbetrieb/suche-curia-vista/geschaeft?AffairId=19991109.

1069. Kaenel G. Autoroutes et archéologie en Suisse. *Archeologie de la picardie et du nord de la France. Revue du nor.* 2002. T. 84. № 348. PP. 33–41.

1070. Kaenel G. L'archéologie préventive suisse. *Archéopages.* 2012. Hors-série 3. PP. 40–41. DOI: https://doi.org/10.4000/archeopages.457.

1071. Kalaga S., Yenumula P. Design of Electrical Transmission Lines. Structures and Foundations. Leiden, The Netherlands: CRC Press/ Balkema, 2017. 421 p.

1072. Klinger T. C., et al. The Mangrum site: mitigation through excavation and preservation. *Final rept. Arkansas Archaeological Survey. Fayetteville*. 1982.

Series No. 20. 278 p.

1073. Knudson R. Cultural Resource Management in Context. *Archives and Museum Informatics*. 1999. Vol. 13. PP. 359–381. DOI: https://doi.org/10.1023/A:1012480729171.

1074. Kobyliński Z. Ochrona i zarządzanie dziedzictwem archeologicznym w Europie – wprowadzenie. Ochrona dziedzictwa archeologicznego w Europie. *Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich*. Warszawa. 1998. SS. 7–12.

1075. Kobyliński Z., Wysocki J. Cienie i blaski zarządzania dziedzictwem archeologicznym. In B. Szmygin (ed.). System Ochrony Zabytków w Polsce, Lublin-Warszawa, 2011. PP. 39–54.

1076. Legget R. F., Schriever W. R. Archaeology from a Swiss Test Boring. *Canadian Geotechnical Journal*. 1986. Vol. 23 (2). PP. 250–252.

1077. Lipe W. D., Lindsay A. J. Proceedings of the 1974 Cultural Resource Management Conference, Federal Center, Colorado. Technical Series No. 14. Museum of Northern Arizona, Flagstaff. 1974. 231 p.

1078. Maciszewski R. Aby ocalić minione. Ośrodek Ratowniczych Badań Archeologicznych jako współrealizator programów ochrony dóbr kultury w obrębie inwestycji budowy autostrad. W: Z. Bukowski (red.), Raport 96–99. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 1996-1999 (= *Zeszyty Ośrodka Ratowniczych Badań Archeologicznych Seria B: Materiały Archeologiczne*) Warszawa, 2001. SS. 11–15.

1079. Maciszewski R. Archeologiczne badania ratownicze w programie budowy autostrada. *Archeologia Żywa*. 2004. Nr. 1–2. SS. 27–28.

1080. Maciszewski R. Ohrona dziedzictwa archeologicznego. Via Archaeologica – Archeologiczne badania ratownicze w programie budowy autostrad w Polsce. Katalog wystawy. 2005. PP. 6–11.

1081. Management of archaeological projects / authored for English Heritage by G. Andrews. London: English Heritage, 1991. 41 p.

1082. Managing Archaeology/ edited by M. A. Cooper, A. Firth, J. Carman,

D. Wheatley. Taylor & Francis e-Library, 2005. 280 p.

1083. Mathewson C. C. In situ preservation of archaeological sites: a joint archaeologist and geologist's responsibility. Abstracts with Programs from meeting 25–28 October, 1993 annual Geological Society of America. 25(6), Boston, Massachusetts. 1993. 33 p.

1084. Mathewson C., Gonzalez T., Eben J.S. Burial as a Method of Archaeological Site Protection. Contract Report EL-92-1, US Army Engineer Waterways Experiment Station, Vicksburg. 1992.

1085. McGill G. Building on the past: a guide to the archaeology and development process. London, 1995. 392 p.

1086. McGimsey Charles R III. This, Too, Will Pass: Moss-Bennett in Perspective. *American Antiquity*. 1985. Vol. 50. No. 2. PP. 326–331.

1087. McGimsey Charles R. III: Public archaeology. New York and London: Seminar Press, 1972. 280 p.

1088. Miller P. Dig or Pile? *Planning Week*. 2(43). GIS special supplement, 1994. PP. 8–9.

1089. Miller P. Digging deep: GIS in the city. Computer Applications and Quantitative Methods in Archaeology CAA95. (Analecta Praehistorica Leidensia 28). Leiden: University of Leiden, 1996. PP. 369–378.

1090. Morris R. An abiding faith in archaeology's worth. *British Archaeology*. 1999. 45. P. 15.

1091. Morris R. Taking archaeology into a new era. *British Archaeology News*. 1994. 18. P. 9.

1092. Mouratidis A., Kehagia F. On the Track of Road Evolution. *Journal of Infrastructure Development*. 6. 2014. PP. 1–15.

1093. Mylian T., Diachenko A. Rescue Archaeology in Ukraine: Traditions, Achievements and Issues. *Raport*. 9. 2014. PP. 417–422.

1094. Olczak H., Krasnodębski D., Jaremek A. Osada wczesnośredniowieczna i pozostałości osadnictwa z innych okresów na stanowisku 6 w Daniłowie Małym, gm. Łapy. Dawne osadnictwo Podlasia w świetle badań ratowniczych

prowadzonych w latach 1996–2000 na trasie gazociągu jamalskiego / red. A. Buko, D. Krasnodębski, W. Szymański. Warszawa, 2018. SS. 191–262.

1095. Osztás A., et al. Alsonyek-Bataszek: introduction to a major Neolithic settlement complex in south-east Transdanubia, Hungary. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission.* 2016. Bd. 94 2013. PP. 7–21. DOI: https://doi.org/10.11588/berrgk.1938.0.37149.

1096. Oxley J. Everything (??) you wanted to know about mitigation strategies but were afraid to ask. *Journal of Field Archaeologist*. 1993. Vol. 19. P. 383.

1097. Padyuka M., Osaulchuk O. History of Archaeological Research on Main Oil Pipelines During the Independence Period. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. 2024. Вип. 28. С. 487–500. DOI: https://doi.org/10.33402/mdapv.2024-28-487-500.

1098. Past and Future Heritage in the Pipelines Corridor: Azerbaijan, Georgia, Turkey = Kulturuli emkvidreobis żeglebi milsadenebis derepʿanši, carsuli da momavali: Azerbaijani, Sakʿartʿvelo, Tʿurkʿetʿi / Paul Michael Taylor … [et al.]. Second printing. Washington, D.C., Smithsonian Institution Asian Cultural History Program, 2011. 239 p.

1099. Pavliv D., Petehyrych V., Koropetsky R. Sites of Bronze Age in the area of building of highway Krakovets – Lviv. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. 2021. Вип 25. С. 218–239. DOI: https://doi.org/10.33402/mdapv.2021-25-218-240.

1100. Pierce-McManamon F. Forty years of Cultural Resource Management: Introducing new perspectives in Cultural Resource Management. *New Perspectives in Cultural Resource Management*. 2017. PP. 1–7. DOI: https://doi.org/10.4324/9781317327349.

1101. PMBOK 7th edition. 2021. Project Management Institution, Inc. 370 p.

1102. Rahtz P. Rescue Digging Past and Present. *Rescue Archaeology* (P. Rahtz ed.). Harmondsworth, 1974. PP. 53–72.

1103. Raport 2000. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za rok 2000. *Zeszyty Ośrodka Ratowniczych*

Badań Archeologicznych. Seria B. Materiały archeologiczne. Warszawa, 2003. 372 p.

1104. Raport 2001–2002. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 2001–2002. *Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego. Seria B. Materiały archeologiczne*. Warszawa, 2004. 354 p.

1105. Raport 2003–2004. Tom 1. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 2003-2004. *Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego. Seria B. Materiały archeologiczne*. Warszawa, 2006. 432 p.

1106. Raport 2003–2004. Tom 2. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 2003–2004. *Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego. Seria B. Materiały archeologiczne*. Warszawa, 2006. PP. 433–784.

1107. Raport 96–99. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 1996–1999. *Zeszyty Ośrodka Ratowniczych Badań Archeologicznych. Seria B. Materiały archeologiczne*. Warszawa, Wydawn. DiG, 2001. 352 p.

1108. Recent developments in preventive archaeology in Europe: *proceedings of the 22nd EAA Meeting in Vilnius, 2016* / Predrag Novaković... [et al.] (eds.). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete = Ljubljana University Press, Faculty of Arts, 2016. 313 p.

1109. Report-Raport 96–99, 2000, 2001–2002 Summary. Preliminary Results of Archaeological Rescue Excavations in the Zone of the Construction of Motorways in Poland in 1996–2002. *Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego. Seria B. Materiały archeologiczne*. Warszawa, 2005. PP. 433–784 p.

1110. Rescue Archaeology in Georgia: Baku – Tbilisi – Ceyhan, South Caucasian Pipelines. Tbilisi: Georgian National Museum, 2010. 623 p.

1111. Rescue Archaeology in Georgia: The South Caucasus Pipeline Expansion

(SCPX) Project. Tbilisi: Georgian National Museum, 2018. 663 p.

1112. Salvadori M. G. Historical sites and the construction engineer. *Journal of the Construction Division.* 1976. Vol. 102. Issue 2. P. 295–301 DOI: https://doi.org/10.1061/JCCEAZ.0000606.

1113. Schiffer M. B. Formation Processes of the Archaeological Record. Albuquerque, New Mexico, 1987. 428 p.

1114. Schiffer M. B., House J. H. Cultural Resource Management and Archaeological Research: The Cache Project. *Current Anthropology*. 1977. Vol. 18. No. 1. PP. 43–68.

1115. Schild R., Drozd-Piasecka M., Janeczek A. Instytut Archeologii i etnologii Polskiej Akademii nauk w latach 1953–2006. Warszawa: Wydawnictwo IAE PAN, 2013. SS. 20–30.

1116. Schwab H. Archéologie de la 2e correction des eaux du Jura. Les Celtes sur la Broye et la Thielle. Fribourg, Editions universitaires. 1989. Vol. 1. 270 p.

1117. Semi-annual environmental monitoring report «Armenia: North-South Road Corridor Investment Program, Tranche 1 and 2: January-June 2023». Asian Development Bank. November 2023. 67 p.

1118. Silaiev O., Ilchyshyn Z. Preventive excavations on Neolithic settlement Modrychi I during the construction of a bypass road around Truskavets. *Muzeul Naţional de Istorie a Moldovei: Istorie – Arheologie – Muzeologie.* Ed. 31. 28–29 octombrie 2021. Chişinău: Casa Editorial-Poligrafică «Bons Offices» SRL, 2021. PP. 23–24.

1119. Sulgostowska Z. , Boroń T. Krynickie, stanowisko 16, gm. Zabłudów – świadectwo wielofazowego osadnictwa od epoki kamienia do okresu nowożytnego/ Dawne osadnictwo Podlasia w świetle badań ratowniczych prowadzonych w latach 1996–2000 na trasie gazociągu jamalskiego/ red. Buko A., Krasnodębski D., Szymański W. Warszawa, 2018. SS. 79–96.

1120. Taylor P. M., Maynard D. J. Archaeological excavations on the BTC pipeline, Azerbaijan. *Internet Archaeology 29.* 2011. DOI: https://doi.org/10.11141/ia.29.1.

1121. Telizhenko S. A., Silaiev O. M. Lithic Assemblages of the Linear Pottery Culture Settlement Modrychi-I. *Археологія.* 2022. № 3. P. 17–32. DOI: https://doi.org/10.15407/arheologia2022.03.017.

1122. Thomas C. Archaeology in Britain 1973. *Rescue Archaeology* (P. Rahtz ed.). Harmondsworth, 1974. PP. 3–15.

1123. Thorne R. M., Fay P. M., Hester J. J. Archaeological site preservation techniques: a preliminary review. Final report. University of Mississippi, Center for Archaeological Research; USAEWES, Environmental Laboratory, 1987. 94 p.

1124. Treasures from the past: the history of national highways archaeology. FEDRO Annual Report Roads and Traffic 2023/2024. Federal Roads Office (FEDRO), Bern, 2024. PP. 34–35.

1125. V наукова конференція Інституту археології АН УРСР (1–5 червня 1946 р.). *Археологія*. 1948. т. II. С. 201.

1126. *Via Archaeologica Lodziensis*. Ratownicze badania archeologiczne na stanowisku 2–4 w Rogaszynie, pow. Łęczyca, woj. łódzkie (trasa autostrady A-1). Tom 11. Łódź: Fundacja Badań Archeologicznych Imienia Profesora K. Jażdżewskiego, Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi, 2023. 272 s.

1127. *Via Archaeologica Posnaniensis*. Źródła archeologiczne z badań wykopaliskowych na trasach dróg i autostrad. Osadnictwo Kotliny Kolskiej: archeologiczne badania ratownicze na trasie autostrady A 2/ pod red. J. Bednarczyka, J. Kabacińskiego, A. Kośko. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2010. 713 s.

1128. *Via archaeologica*. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A 4 w Małopolsce. Osady ludności późnej fazy kultury mierzanowickiej w międzyrzeczu Wisły i Raby/ pod red. J. Górski, P. Jarosz. Krakowski Zespół do Badań Autostrad, Krakow, 2022. 248 s.

1129. *Via Archaeologica*. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A 4 w Małopolsce. Modlnica, st. 5. Od późnej epoki brazu po czasy średniowiecza/

red. J. Chochorowski, J. Kruk, J. Rydzewski. Kraków, 2015. 496 s.

1130. Von Burg A. Sur la trace des Néandertaliens et des dinosaures. Route et trafic. Chiffres et faits. Berne, Office fédéral des routes, 2012. PP. 20–21.

1131. Wainwright G. Time Please. *Antiquity.* 2000. 74. PP. 909–943.

1132. Wainwright G. J. Archaeology in towns. *Conservation Bulletin.* 1989. Issue 9. PP. 1–2.

1133. Weakly W. F. Preservation of historic sites during construction. *Journal of the Construction Division*. 1980. 106 (3). PP. 351–354.

1134. Wendorf F., Fox N., Lewis O. L. Pipeline Archaeology: Reports of Salvage Operations in the Southwest On El Paso Natural Gas Company Projects 1950–1953. Laboratory of Antropology and Musium of Northen Arizona, Santa Fe and Flagstaff, 1956. 434 p.

1135. Wollák K. The Protection of Cultural Heritage by Legislative Methods in Hungary. In: E. Jerem, Zs. Mester & R. Benczes, eds. Archaeological and Cultural Heritage Preservation within the light of new technologies: selected papers from the joint Archaeolingua EPOCH Workshop. 27 Sept – 2. Oct 2004. Százhalombatta, Hungary. Budapest: Archaeolingua, 2007. PP. 73–82.

1136. Zeszyty Ośrodka Ratowniczych Badań Archeologicznych/ red. Z. Bukowski. Tom I-III. *Seria A: Metodyka i zagadnienia prawne 2A*. Warszawa 1998.

Електронні ресурси

1137. Екологічна та соціальна політика. Європейський банк реконструкції та розвитку (квітень 2019 р.). *European Bank for Reconstruction and Development.* URL: https://www.ebrd.com/environment/esp-ukrainian.pdf.

1138. Європейський банк реконструкції та розвитку. URL: www.mof.gov.ua/uk/ebrr.

1139. З історії нафтогазової промисловості України. URL: https://www.naftogaz.com/history-of-the-industry.

1140. Із доповіді О. Осаульчука та М. Падюки «Preventive archaeology of linear

infrastructure: experience of Rescue archaeological service in Ukraine», виголошеній 06 вересня 2023 р. на засіданні секції XX-го Світового Конгресу UISPP у м. Тімішоара (Румунія). URL: https://uispp2023.uvt.ro/scientific-programme/.

1141. Історія енергетики. URL: https://mev.gov.ua/storinka/istoriya-enerhetyky.

1142. Історія розвитку трубопровідного транспорту нафти і нафтопродуктів в Україні. URL: http://oilcity.dp.ua/korisni-posilannya/istoriya-rozvitku-truboprovidnogo-transportu-nafti-i-naftoproduktiv-v-ukrayini.

1143. Карпенко Л. Аналітичний звіт за результатами оцінювання ефективності застосування окремих законодавчих актів України, що регламентують збереження археологічної спадщини та інших культурних цінностей. *Збереження археологічної спадщини та інших культурних цінностей: аналіз, проблеми та пропозиції щодо їх врегулювання*: матеріали слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики (м. Київ, 01 грудня 2021 р.). URL: https://kompkd.rada.gov.ua/documents/sluhannja/75059.html.

1144. Керівництво ЄБРР з екологічних і соціальних питань у галузях для трубопроводів. 2010. 22 с. URL: https://www.ebrd.com/downloads/about/sustainability/pipelines_ru.pdf.

1145. Коротка історія газотранспортної системи України. ТОВ «Оператор ГТС України». URL: https://tsoua.com/pro-nas/istoria/.

1146. Корчемкин М. Газпром настаивает на единственной трубе для «пробного» транзита. URL: https://eegas.com/ukr_0901115r.htm.

1147. Лінійний об’єкт – це що таке? Проект планування лінійного об’єкта. URL: https://presa.com.ua/budivnytstvo/linijnij-ob-ekt-tse-shcho-take-proekt-planuvannya-linijnogo-ob-ekta.html.

1148. Нафтотранспортна система України. URL: http://ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/18.html.

1149. Ноосфера. *Енциклопедія Сучасної України*/ Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ:

Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. URL: https://esu.com.ua/article-74036.

1150. Опис № 2 /продовження/ Справи з наукової документації за 1971–1987 рр. затверджений Директором ІСН АН УРСР 1991 р. 120 с. URL: https://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/heritage/archive/.
1151. Паламарчук І. Які відмінності між ОВД та ОВНС. *ECOBUSINESS. Екологія підприємства.* 2020. № 4. URL: https://ecolog-ua.com/consultation/yaki-vidminnosti-mizh-ovd-ta-ovns.
1152. Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015 р. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Agenda2030_UA.pdf.
1153. План розвитку газотранспортної системи Оператора газотранспортної системи Акціонерного Товариства «Укртрансгаз» на 2019–2028 роки. 2018. URL: https://utg.ua/img/menu/gts/TYNDP%202019-2028%20SSO_.pdf.
1154. План розвитку газотранспортної системи Оператора газотранспортної системи Товариства з обмеженою відповідальністю «Оператор газотранспортної системи України» на 2020–2029 роки. 2019. URL: https://tsoua.com/wp-content/uploads/2019/10/Plan_rozvytku_2020-2029_TSO.pdf.
1155. План розвитку системи передачі на 2021–2030 роки Приватного акціонерного товариства «Національна енергетична компанія «Укренерго». 2020. URL: https://ua.energy/wp-content/uploads/2021/01/Plan-rozvytku-systemy-peredachi-na-2021-2030-roky.pdf.
1156. Проєкт стратегії для сектору інфраструктури (v10.0) 2025–2029 р. European Bank for Reconstruction and Development. URL: https://www.ebrd.com/infrastructure-sector-strategy-ukrainian.pdf.
1157. Спочатку було світло: коротка історія енергетики. URL: https://stan.org.ua/media-posts/spochatku-bulo-svitlo-korotka-istoriya-

energetyky/.

1158. Шокало О. 160-ліття В. І. Вернадського: «Я вірю у велику майбутність України…». *Наука і Суспільство*. 2023. 2. URL: https://znattya.com.ua/160-littya-v-i-vernadskogo-ya-viryu-u-velyku-majbutnist-ukrayiny.html.

1159. Щербаченко К. Рекламу подалі від доріг. *Хмарочос*. URL: https://hmarochos.kiev.ua/2024/09/18/reklamu-podali-vid-dorig/.

1160. Як Україна синхронізувалася з енергосистемою ЄС і чому це важливо для енергетичної безпеки держави? URL: https://energysecurityua.org/ua/novyny/yak-ukraina-synkhronizuvalasia-z-enerhosystemoiu-yes-i-chomu-tse-vazhlyvo-dlia-enerhetychnoi-bezpeky-derzhavy/.

1161. Ястребова О. В. Концептуальні підходи до визначення сутності інвестиційного проекту та його життєвого циклу. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної влас*ності. 2015. Вип. 2(12). Том 3. С. 150–155. DOI: https://doi.org/10.31498/2225-6407.12.2015.95869.

1162. Яцик А. В. Дунай-Дністровська зрошувальна система. *Енциклопедія Сучасної України*/ Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2008. URL: https://esu.com.ua/article-19550.

1163. Яцик А. В. Інгулецька зрошувально-обводнювальна система. *Енциклопедія Сучасної України*/ Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. URL: https://esu.com.ua/article-13334.

1164. A303 Stonehenge. *National Highways*. URL: https://nationalhighways.co.uk/our-work/archaeology/a303-stonehenge/.

1165. Abrams S. The Unseen History of Our Roads. *Road & Track*. URL: https://www.roadandtrack.com/car-culture/a4447/the-road-ahead-road-evolution/.

1166. Archaeological Research and Assessment for Baku – Tbilisi – Ceyhan Crude

Oil Pipeline Project. URL: http://tacdam.metu.edu.tr/en/archaeological-research-and-assessment-baku-tbilisi-ceyhan-crude-oil-pipeline-project.

1167. Archeologiczne Zdjęcie Polski – unikatowa mapa przeszłości kraju. URL: https://web.archive.org/web/20160304063941/http://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news,103179,archeologiczne-zdjecie-polski---unikatowa-mapa-przeszlosci-kraju.html.

1168. Autostrady i drogi ekspresowe w Polsce. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Autostrady_i_drogi_ekspresowe_w_Polsce.

1169. Gąssowski J. Rescue Archaeology. Polish Experience URL: https://www.academia.edu/6426588/Rescue_Archaeology_Polish_Perspective.

1170. Guarnieri M. The Beginning of Electric Energy Transmission: Part One. IEEE. *Industrial electronics magazine*. 2013. Vol. 7. Issue. 1. PP. 50–52. URL: https://ieeexplore.ieee.org/document/6482228.

1171. Maynard D., et. al. Archaeological Excavations on the SCPX Pipeline, Azerbaijan 2013–2018. *Internet Archaeology 59*. 2022. DOI: https://doi.org/10.11141/ia.59.11.

1172. Menteth T. Government scraps «unaffordable» Stonehenge tunnel scheme. *Ground Engineering*. 2024. July, 30. URL: https://www.geplus.co.uk/news/government-scraps-unaffordable-stonehenge-tunnel-scheme-30-07-2024/.

1173. Nickerson C. Construction on long-awaited Waterdown bypass likely slated for 2026. *FlamboroughToday.com*. 2024. April, 21. URL: https://www.flamboroughtoday.com/local-news/construction-on-long-awaited-waterdown-bypass-likely-slated-for-2026-8625282.

1174. Places for the living, places for the dead: archaeological discoveries on the N25 New Ross Bypass URL: https://the-past.com/review/books/places-for-the-living-places-for-the-dead-archaeological-discoveries-on-the-n25-new-ross-bypass/.

1175. Project Analysis and Evaluation. URL: https://hahuzone.com/project-life-cycle.

1176. Rola ewidencji zabytków archeologicznych. URL: https://samorzad.nid.pl/baza_wiedzy/rola-ewidencji-zabytkow-

archeologicznych/.

1177. Schreg R. The Archaeological Heritage is in extreme danger in Hungary. URL: https://archaeologik.blogspot.com/2011/10/archaeological-heritage-is-in-extreme.html.

1178. Sponholtz S. A Brief History of Road Building. URL: https://www.triplenine.org/Vidya/OtherArticles/ABriefHistoryofRoadBuilding.aspx.

1179. Stibrányi M. Switching to Digital Tools: heritage evaluation for preventive archaeology in Hungary. *Internet Archaeology 43.* 2017. DOI: https://doi.org/10.11141/ia.43.8.

1180. Taylor P. M., Polglase C. R., Koller J. M., Johnson T. A. AGT: Ancient Heritage in the BTC–SCP Pipeline Corridor – Azerbaijan, Georgia, Turkey. Washington, D.C.: Smithsonian Institution. 2010. URL: http://www.agt.si.edu.

1181. Transport: Road – A 487 Caernarfon to Bontnewydd Bypass. *Oxford archaeology.* URL: https://www.oxfordarchaeology.com/project/case-study-transport-road-caernarfon.

1182. XXXIII читання академіка В. І. Вернадського «Наука – основа незалежності, міцності та обороноздатності держави». Матеріали заходу від 17.03.2023. URL: https://www.nas.gov.ua/EN/Messages/pages/view.aspx?MessageID=9920.

ДОДАТКИ

Додаток А

АРХЕОЛОГІЧНІ ЕКСПЕДИЦІЇ НА НОВОБУДОВАХ УКРАЇНИ У XX – ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ XXI СТ.

Таблиця А.1

Будівництво ГЕС, водосховищ та меліоративних систем

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
	Експедиції ІА АН УРСР (ІА АН НАН України)
Дніпрогесівська (Дніпрельстанівська) [626, с. 113; 610, с. 17–18; 627, с. 283–284;568, с. 5, 9, 11, 20–22; 638]	Експедиція офіційно створена у 1927 р. для робіт у районі «будівництва Дніпрогесу та Дніпровського Надпоріжжя» [626, С. 113]. Її очолив академік Д. Яворницький. Під спорудження Дніпровського каскаду ГЕС, ДніпроГЕСу та металургійних підприємств поруч, як і частини міста Запоріжжя, відвели смугу завдовжки майже 100 км. У 1926 р. Комісія з планування археологічних досліджень під час електрифікації Дніпра виконала «обстеження Надпоріжжя… для визначення пам'яток археології, які мають цінність для подальших розкопок» [627, С. 283] і склала план роботи на 5 років. Починаючи з 1927 р. і до 1933 р. було виконано величезний обсяг польових досліджень, які часто мали рятівний характер, оскільки Д. Яворницький ще під час розвідок неодноразово фіксував виконання будівельниками земляних робіт. Археологи працювали в надзвичайно важких умовах – будівельні роботи значно випереджали спроможності науковців, а побутові умови часто були нестерпними. Брак ресурсів і людей особливо загострився у 1931–1932 роках, що було пов'язано з масовим виселенням населення і голодомором. Окрім того, вже у 1933 р. багато дослідників були репресовані. Результати експедиції перевищили очікування. Здобуті нею десятки тисяч знахідок презентували пам'ятки від палеоліту до козацької доби
Бериславсько-Каховська [610, с. 47–49; 609, с. 5–6; 534, с. 119; 922, с. 239–241]	Експедиція виконувала археологічні дослідження в зоні спорудження Каховської ГЕС
Нікопольська [610, с. 47–49; 609, с. 5–6; 534, с. 119; 922, с. 239–241]	Експедиція виконувала археологічні дослідження в зоні спорудження Каховської ГЕС
Горностаївська [610, с. 47–49; 609, с. 5–6; 534, с. 119; 922, с. 239–241]	Експедиція виконувала археологічні дослідження в зоні спорудження Каховської ГЕС
Гаврилівська [610, с. 47–49; 609, с. 5–6; 922, с. 239–241]	Експедиція виконувала археологічні дослідження в зоні спорудження Каховської ГЕС

Продовження Таблиці А.1

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
Нікопольсько-Гаврилівська [610, с. 47–49; 609, с. 5–6; 534, с. 119; 922, с. 239–241]	Комплексна експедиція виконувала археологічні дослідження в зоні спорудження Каховської ГЕС
Молочанська (Південно-Молочанська) [609, с. 6; 919, с. 44–61; 922, с. 239–242]	Експедиція виконувала археологічні дослідження під час будівництва Південно-Українського каналу, водосховища на р. Молочній та зрошувальних систем у Приазов'ї у 1950-х роках
Терпенівська (Мелітопольсько-Терпенівська) [609, с. 6; 922, с. 239–242]	Експедиція працювала під час будівництва Молочанського водосховища та меліоративних систем у долині р. Молочної у 1950-х роках (Запорізька обл.)
Снігурівська (Снігурівсько-Інгулецька) [609, с. 6; 922, с. 239–242]	Експедиція працювала на берегах Інгульця, де велись підготовчі роботи зі спорудження каналів Верхньо- і Нижньоінгулецьких зрошувальних каналів, щоб з'єднати Дніпровську гідротехнічну систему з Інгульцем і Побужжям (Миколаївська обл.)
Закарпатська [791, с. 336–337; 793, с. 376–377; 802, с. 352–353; 794, с. 371–372; 795, с. 386–387; 796, с. 323; 799, с. 300–301; 797, с. 306; 792, с. 314–315; 798, с. 340–341; 662, с. 253–254]	Експедиція дослідила велику кількість важливих пам'яток поблизу населених пунктів Арданово, Дерцен, Дийда, Запсонь, Мала Копаня, Малі Геєвці, Ратівці, Рівне та ін. Попри те фіксувала непоодинокі факти знищення пам'яток, зокрема курганів, як-от у 1976 р. в ур. Холерний горб у результаті меліоративних робіт зрито насип діаметром 40 м і заввишки 3,1 м. Рятівними розкопками досліджено майже непорушену поховальну камеру. У 1978 р. в ур. Легелів поблизу с. Бовтрадь було знищено два кургани із трьох виявлених. Розкопано лише один – діаметром 30 м і заввишки 1,6 м
Каховська [693, с. 3–6; 490, с. 6–10; 696, с. 225; 697, с. 336; 782, с. 46–50]	З 1968 р. експедиція працювала у зоні будівництва Каховської зрошувальної системи площею (1,2 млн га земель). Із понад тисячі різночасових і різних за розмірами курганів найунікальніші знахідки було виявлено у скіфських царських курганах. Уже в перший сезон у 1968 р. було розкопано 53 кургани з понад 150 похованнями від найдавніших до середньовічних. У 1969 р. розкопано ще 35 курганів. Під час розвідок з використанням даних аерофотозйомки відкрито кілька десятків стоянок і поселень від неоліту до пізнього середньовіччя
Інгульська [996, с. 27–30; 994, с. 19–22; 995, с. 39; 993, с. 389–390; 991, с. 400–401; 992, с. 421–422; 550, с. 6–7]	Експедиція спільно з Миколаївським краєзнавчим музеєм досліджувала пам'ятки на території Миколаївської обл. в зонах спорудження зрошувальних систем, водосховищ, Южно-Української АЕС (з 2022 р. – Південноукраїнської). Працювала чотирма загонами (два розкопували кургани, один – розвідковий, один – розкопував поселення)
Миколаївська [954, с. 423–424; 952, с. 24; 953, с. 138; 955, с. 138; 949, с. 253; 950, с. 282; 951, с. 372–373; 948, с. 354]	Експедиція проводила розкопки в зонах спорудження Явкинської та Інгулецької зрошувальних систем, Жовтневого, Явкинського та Червоноставського водосховищ у Миколаївській та Кіровоградській обл. У 1990 р. Богданівським і Бузьким загонами в зоні затоплення Олександрівського водосховища Южно-Української АЕС досліджено понад 7000 м^2 давніх поселень. Експедиційна довгожителька майже неперервно вела охоронно-рятувальні роботи як до, так і після 1991 р. у Миколаївській обл. Щороку на поселеннях доби пізньої бронзи

Продовження Таблиці А.1

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
	(сабатинівської культури) Щуцьке 1, Виноградний Сад, Бузьке, на багатошаровому поселенні Ґард та ін. (у зоні будівництва гідротехнічних об'єктів Південноукраїнського енергокомплексу – Южно-Української АЕС, Олександрівської ГЕС, Ташлицької ГАЕС, каскаду водосховищ – Прибузького, Олександрівського, Ташлицького) досліджувалися сотні м^2 їхніх площ
Вільнянська [924, с. 17–22; 928, с. 53; 880, с. 22–25]	За участі студентів Київського і Донецького держуніверситетів експедиція досліджувала переважно кургани у межах Вільнянської зрошувальної системи. У 1968 р. розкопано пізньопалеолітичне місцезнаходження
Запорізька [747, с. 30–36; 482, с. 118–122; 479, с. 317; 478, с. 259–260; 546, с. 260–261; 709, с. 317–318; 492, с. 307; 710, с. 351; 491, с. 269–270; 708, с. 350–351; 489, с. 299–300; 471, с. 299; 486, с. 303–304; 706, с. 297; 711, с. 275–276; 707, с. 284–285; 776, с. 317–319; 778, с. 300–302; 777, с. 334–335; 828, с. 322; 781, с. 285–286; 780, с. 385]	Одна з найбільших експедицій. Складалась із семи загонів і розкопувала кургани в зоні будівництва Північно-Рогачицької і Октябрської зрошувальних систем, зокрема у долині р. Молочна. У деяких експедиціях брав участь Запорізький обласний краєзнавчий музей. Основні роботи були зосереджені на курганах групи Гайманової Могили, яку розкопали у 1969 р. За час існування експедиції її співробітниками розкопано понад 350 курганів
Сіверсько-Донецька [541, с. 259–260; 542, с. 267–268; 506, с. 309–310; 667, с. 315–316; 819, с. 374–375]	Експедиція у складі трьох загонів досліджувала різночасові пам'ятки по березі Сіверського Дінця в зоні будівництва зрошувальних систем у Луганській обл. Впродовж 1975–1977 років розкопано 32 кургани
Донецька [505, с. 307–308; 507, с. 308–309; 503, с. 255–256]	Ця експедиція на новобудовах Луганської і Донецької обл. у 1978–1979 роках дослідила 48 різночасових курганів
Північно-Донецька [466, с. 244–245; 818, с. 325]	Експедиція провадила роботи на новобудовах півдня Луганської обл. (Суходольська зрошувальна система, водосховища) і часто співпрацювала з Історико-краєзнавчим музеєм м. Свердловськ (нині – Довжанськ)
Краснопавлівський загін [500, с. 262]	У межах будівництва каналу «Дніпро–Донбас» від Дніпродзержинського водосховища до Сіверського Дінця у 1969 р. були проведені розвідки в долині р. Орель. Вже у 1972 р. загін у зоні затоплення Краснопавлівського водосховища і частини траси каналу розкопав близько 40 поселень від доби бронзи до пізнього середньовіччя і більше 70 одиночних курганів та курганних груп

Продовження Таблиці А.1

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
«Дніпро–Донбас» [497, с. 250; 498, с. 261–262; 501, с. 308; 968, с. 357; 925, с. 318–319; 926, с. 350; 472, с. 304]	Експедиція у складі п'яти загонів за участі Дніпропетровського державного університету, Харківського музею і Єнакіївського міського товариства охорони пам'яток історії і культури упродовж 1970–1971 років дослідила трасу першої черги каналу у заплавах річок Оріль, Орілька, Бритай, Берека (Дніпропетровська, Полтавська, Харківська та Донецька обл.), територію спорудження Краснопавлівського водосховища і водогону до Харкова. Виявлено майже 200 нових поселень, місцезнаходжень, курганів, 12 з яких розкопано у 1973–1975 роках
Верхньо-Тарасівська [580, с. 274–275; 971, с. 404–405]	Експедиція у зоні будівництва Верхньо-Тарасівської зрошувальної системи у Дніпропетровській і Запорізькій обл. розкопала 43 кургани зі 133 різночасовими похованнями
Орджонікідзевська [751, с. 338; 748, с. 311–315; 750, с. 366–367; 749, с. 292–293; 823, с. 219–220]	Експедиція виконувала багаторічні рятівні дослідження у зоні будівництва Орджонікідзевського гірничо-збагачувального комбінату на Нікопольщині Дніпропетровської обл. Тут у 1972 р. у скіфському царському кургані Товста Могила було виявлено всесвітньо відому золоту Пектораль. Окрім нього, експедиція до 1981 р. дослідила ще 40 насипів. У 2001 р. експедиція дослідила 5 насипів із 13 похованнями з курганної групи Свинаревої Могили, однієї з ланцюжка відомих курганних груп з високими насипами, у їх складі – Завадські Могили на чолі з Соболевою Могилою (розкопки Б. Мозолевського у 1973–1992 роках), Страшна Могила (розкопки О. Тереножкіна 1964–1965 роках і Б. Мозолевського 1969–1973 роках) та ін. Більшість курганів із цих груп безповоротно втрачені для досліджень через постійний техногенний вплив комбінату і розвиток міста. Доповнює трагізм ситуації навмисне нищення пам'яток. Приклад –добування каміння з насипів курганної групи Свинаревої Могили у 1970–1973 роках колгоспом ім. Горького та розрівнювання найвищих насипів бульдозером
Краснознам'янська [977, с. 13–17; 978, с. 239–240; 979, с. 110–114; 975, с. 370; 508, с. 310; 976, с. 387–388; 582, с. 323–324; 581, с. 330; 574, с. 271; 575, с. 247; 576, с. 259–260; 577, с. 274–275; 578, 233–234; 579, с. 276–277]	Експедиція працювала на території другої черги Краснознам'янської та менших зрошувальних систем на півдні Херсонської обл. Розвідковими роботами 1967 р. виявлено понад 100 курганів у зоні будівництва. У 1968–1969 роках і з 1974 р. до 1985 р. проведено розкопки 249 курганів, у яких виявлено понад 1200 різночасових поховань
Херсонська [677, с. 307–308; 607, с. 328–329; 673, с. 292–294; 674, с. 270; 572, с. 245; 1000, с. 29; 1001, с. 137; 997, с. 256]	Експедиція працювала трьома загонами в зоні будівництва Каховської і Золотобалківської зрошувальних систем у Херсонській і Запорізькій обл. З перервами від 1974 р. до 1980 р. досліджено 113 курганів з понад 400 похованнями. У 1990 р. експедиція розкопала 14 курганів з 90 похованнями і провела розвідку поселень на півострові Чонгар у Херсонській обл. Присиваський загін експедиції у 1991 р. завершив розпочаті 1990 р. розкопки 8 курганів на територіях, відведених під зрошення на Чонгарському півострові

Продовження Таблиці А.1

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
Приазовська [990, с. 87–90; 691, с. 273; 487, с. 216–217; 488, с. 306–308]	У 1962 р. експедиція розпочала роботу у південно-східній частині України. Упродовж 1963–1965 років досліджувались пам'ятки на р. Кальміус у Донецькій обл. У 1980 р. нею обстежено територію Приазовської зрошувальної системи у Запорізькій обл. і зафіксовано 670 курганів, з яких 47 насипів із 173 похованнями було розкопано у 1984–1985 роках Майже всі кургани інтенсивно розорювались і були сильно порушені будівельними роботами
Дніпропетровська [641, с. 307–308]	У 1976 р. експедиція дослідила 7 курганів у зоні будівництва другої черги Василівської зрошувальної системи у Дніпропетровській обл.
Поліська [756, с. 344; 755, с. 361]	Упродовж 1976–1977 років комплексна експедиція виконала розвідки і розкопки в зонах будівництва Любарського і Городницького водосховищ на р. Случ та її притоках (Хмельницька і Житомирська обл.)
Черкаська [974, с. 351]	Під час будівництва зрошувальної системи у Чорнобаївському і Золотоноському р-нах Черкаської обл. експедиція розкопала у 1979 р. 19 курганів
Канівська давньоруська [675, с. 24; 676, с. 49–51; 844, с. 320]	Експедицією з 1964 р. біля с. Комарівка досліджувались поселення і могильник княжої доби в межах проєктованого Канівського водосховища та поблизу м. Переяслав-Хмельницький (з 2019 р. – Переяслав)
Південно-Бузька (Очаківська) [631, с. 50–53; 632, с. 259]	Експедиція з 1969 р. до 1972 р. та у 1974, 1976 роках у зоні спорудження Південнобузької (Очаківської) зрошувальної системи у Миколаївській обл. за всі шість польових сезонів розкопала 55 курганів у 8 курганних групах і дослідила близько 470 різночасових поховань
Дністро-Дунайська [1004, с. 46–49; 666, с. 40–43; 539, с. 26–30; 1005, с. 36–40; 988, с. 225; 439, с. 324–325; 1006, с. 233; 438, с. 252; 436, с. 237; 437, с. 246; 875, с. 308–309; 873, с. 310–311; 639, с. 275; 640, с. 291]	Експедиція у кооперації з Одеським археологічним музеєм працювала в зоні будівництва зрошувальних систем в Одеській обл. У 1964–1971 роках та 1974 р. розкопано 108 курганів і досліджено майже 800 різночасових поховань, мезолітичну стоянку, декілька поселень. Активними розвідковими дослідженнями було охоплено береги придунайських озер (Кагул, Картал, Ялпуг, Кугурлуй, Саф'яни, Катлабуг, Китай), Дунаю і Дністровського лиману
Ізмаїльська [970, с. 386–387; 560, с. 265–266; 563, с. 241–242; 562, с. 255; 559, с. 255; 561, с. 230; 945, с. 319]	Експедиція працювала на ділянках зрошувальних систем нижньої течії Дунаю в південно-західній частині Одеської обл. Вона досліджувала переважно кургани Дунай-Дністровської зрошувальної системи
Дунай-Дністровська [567, с. 19; 892, с. 406–407; 889, с. 341–342; 888, с. 311–312; 887, с. 322; 891, с. 311–312; 890, с. 416–417]	Експедиція досліджувала територію Дунай-Дністровської зрошувальної системи у межах Татарбунарського і Болградського р-нів Одеської обл., в басейнах озер Катлабуг, Хаджидер, Сасик. Упродовж 1978–1981, 1984–1985 і 1990 років розкопано 142 кургани з 788 похованнями та одне поселення

Продовження Таблиці А.1

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
Буго-Дністровська [47, с. 1–26]	У 1979 р. експедиція у межиріччі Барабою і Дальника дослідила 8 курганів із 61 різночасовим похованням у зоні будівництва другої черги Нижньо-Дністровської зрошувальної системи в Одеській обл.
Середньодністровська [477, с. 73; 727, с. 16–17]	Експедиція (під загальним керівництвом С. Бібікова)у складі кількох загонів у 1968 р. обстежила обидва береги середньої течії Дністра з огляду на плановане будівництво Могилів-Подільської ГЕС. На ділянці 140 км від створу греблі до гирла р. Смотрич виявили 110 давніх місцезнаходжень археологічних матеріалів, більшість з яких підлягала затопленню. Ділянка від с. Бернашівка Вінницької обл. до с. Горошова Тернопільської обл. обстежувалась спільно із Трипільською та Південно-Подільською експедиціями. Вона теж була густо насичена різночасовими археологічними пам'ятками. Тому одночасно з розвідками йшов відбір найбільш науково-рентабельних об'єктів для розкопок
Дністровська (Дністрянська) палеолітична [442, с. 308–309; 443, с. 248–249; 441, с. 294; 444, с. 290; 445, с. 289–290; 511, с. 94; 1150; 981, с. 388–389; 982, с. 351; 987, с. 370–372; 983, с. 421; 984, с. 320–321; 986, с. 405–406; 985, с. 398; 657, с. 299–300; 656, с. 342–343; 668, с. 269; 671, с. 317–318; 672, с. 353]	Спільна з ІСН АН УРСР ця новобудовна експедиція у складі трьох загонів і за участі геологів, палеоботаніків та інших спеціалістів упродовж 1971–1973 років проводила розвідки в зоні будівництва Могилів-Подільської ГЕС. На ділянках затоплення під водосховище у 1974–1982 роках у Чернівецькій обл. досліджено багатошарові пам'ятки Молодова I, Кетроси, Непоротово
Дністровська (Дністрянська) ранньозалізного віку [746, с. 340–341; 517, с. 276–277; 517, с. 306–307; 1150, с. 25, 35, 40, 47, 56]	Спільно з Кам'янець-Подільським педагогічним інститутом – у 1974–1977 роках експедиція проводила дослідження в зоні затоплення Могилів-Подільської ГЕС на території Хмельницької обл.
Дністровська ранньослов'янська [428; 963, с. 384–385; 468, с. 251; 1150, с. 36, 49]	Хотинський загін експедиції упродовж 1975–1982 років розкопував пам'ятки у Хмельницькій та Чернівецькій обл.
Дністровська давньоруська [545, с. 264–265; 547, с. 268–269; 765, с. 331; 881, с. 354–355; 882, с. 320–321; 789, с. 374–375; 827, с. 380–381; 686, с. 320–321; 685, с. 345; 518, с. 276–277; 517, с. 306–307; 718, с. 363–364]	Експедиція у Чернівецькій і Хмельницькій обл. на Середньому Дністрі впродовж 1974–1981 років досліджувала стоянки, городища, селища, ґрунтові та курганні могильники, окремі кургани, які потрапляли в зону затоплення. Разом з цією експедицією тут працювали Західноукраїнська експедиція Державного Ермітажу, Середньо-Дністровська експедиція ІА АН СРСР і Кам'янець-Подільський педагогічний інститут

Продовження Таблиці А.1

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
Дністровсько-Трипільська [745, с. 372–373; 744, с. 307–308; 603, с. 248–249]	На Середньому Дністрі, в зоні майбутнього затоплення, у 1978–1980 роках працював Пізньотрипільський загін експедиції за участі Переяслав-Хмельницького історичного музею, Дністро-Трипільської експедиції Московського університету
Дністровська [642, с. 29]	У 1989–1990 роках експедиція у Могилів-Подільському р-ні Вінницької обл. розкопувала поселення трипільської культури в зоні будівництва буферного водосховища Дністровського каскаду ГЕС–ГАЕС
Північно-Кримська [1016, с. 27–30; 1015, с. 179–183; 941, с. 196; 1013, с. 232–233; 1011, с. 325–326; 1014, с. 354; 1012, с. 411; 655, с. 336; 654, с. 348; 645, с. 47]	Одна з найбільших новобудовних експедицій проводила дослідження пам'яток у зоні будівництва Північно-Кримського каналу і його відгалужень з 1962 р. У складі кількох загонів у співпраці з Кримським краєзнавчим музеєм, Харківським державним університетом, Інститутом народної творчості і етнографії АН УРСР виявлено і розкопано декілька сотень пам'яток від мезоліту до пізнього середньовіччя – кургани, окремі городища, поселення і могильники. За 1962–1966 роки розкопано 67 курганів (близько 1030 різночасових поховань), у 1971–1972 роках – 43 кургани, упродовж 1977–1978 роках – 30 курганів. Кримське узбережжя Чорного моря, а також берегову смугу в зоні новобудовних робіт досліджував гідроархеологічний загін. У 1991 р. експедиція дослідила 26 курганів із 185 різночасовими похованнями, розташованими у зоні будівництва третьої черги Північно-Кримського каналу
Південно-Кримська [786, с. 350–351; 787, с. 368–369; 788, с. 382–383]	Ласпінський загін працював на ділянці будівництва системи водопостачання оздоровчої зони між мисом Айя і Сарич, водогону Байдарська долина – ур. Ласпі. Обстежувалися також схили Ласпінської котловини, які терасували під лісопосадки
Керченська [695, с. 30–35; 692, с. 183; 694, с. 3–7; 941, с. 187; 604, с. 327]	У 1964–1971 роках залучала до досліджень керченської ділянки Північно-Кримського каналу археологів Керченського історико-археологічного музею. Численні пам'ятки Східного Криму представлені старожитностями від кам'яної доби і до середньовіччя. Впродовж 1964–1967 років і в 1971 р. досліджено 86 курганів та близько 300 різночасових поховань, поселення і могильник
Тавро-Скіфська [644, с. 338–339]	Коктебельний загін експедиції проводив дослідження в зоні будівництва першої черги водогону Феодосія – Морське
Новобудовний загін [610, с. 59–60; 435, с. 287–288]	У 1978 р. новобудовний загін Відділу археології Криму розкопав могильник, знайдений під час прокладання водопроводу
Черкаська Лісостепова [858, с. 115–116; 857, с. 127; 556, с. 42]	Придніпровський загін археологічної експедиції спільно з НВК «Археолог» та управлінням культури Черкаської ОДА у 1991–1993 роках у зоні спорудження Черкаської, Вереміївської і Чорнобаївської зрошувальних систем у Черкаській обл. продовжив розпочаті у 1989–1990 роках охоронні розкопки курганних груп. Досліджено 16 курганів і понад 30 поховань

Продовження Таблиці А.1

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
Експедиції НВК «Археолог» [537, с. 16; 557, с. 18; 859, с. 14; 821, с. 9; 822, с. 95–96]	У 1990 р. Луганська експедиція дослідила 7 курганів у зоні будівництва зрошувальних систем у Луганській обл. Черкаська Лісостепова археологічна експедиція у Черкаській обл. розкопала 26 курганів із 60 похованнями. Спільно з Кіровоградським краєзнавчим музеєм у Кіровоградській обл. у 1990 р. досліджено 27 курганів зі 123 похованням, у 1991 р. – 22 кургани із 70 похованнями.
Експедиції інших установ АН УРСР (АН України)	
Палеонтологічна експедиція Інституту зоології АН УРСР [540, с. 268–269]	У 1972 р. експедиція займалась пошуком палеолітичних пам'яток у зоні будівництва каналу «Дніпро – Донбас»
Друга Сіверсько-Донецька експедиція Інституту зоології АН УРСР [504, с. 272]	У складі трьох загонів експедиція розкопала 22 кургани і проводила розвідки на будівництвах зрошувальних систем на півдні Донецької обл.
Середньодністровська експедиція ІСН АН УРСР [855, с. 341–342]	Експедиція працювала у межах спорудження Дністровського каскаду ГЕС–ГАЕС у 1973 р., у зоні затоплення Уніжської ГЕС в Івано-Франківській обл.
Підкарпатська (Прикарпатська) експедиція ІСН АН УРСР [964, с. 289; 273, с. 1–2]	У 1970–1972 роках на р. Стрий експедиція обстежувала береги «Карпатського моря», або ГЕС «Сопіт»; у 1977 р. працювала на р. Стохід у Волинській обл.
Волинський загін ІСН АН УРСР [554, с. 316–317]	Загін працював у 1977 р. на р. Стохід у Волинській обл., у зоні майбутнього Боровненського водосховища
Бурштинська експедиція ІСН АН УРСР [511, с. 94]	Експедиція працювала у межах будівництва Бурштинської ТЕС наприкінці 60-х років XX ст.
Прутська експедиція ІСН АН УРСР [648, с. 276–277]	Експедиція працювала у зонах проведення меліоративних робіт у Івано-Франківській обл.
Університети, музеї, товариства, фонди	
Новобудовна експедиція Київського державного університету [447, с. 249–250; 446, с. 295–296; 494, с. 270–271; 495, с. 300–301; 496, с. 304–305; 493, с. 253–254; 448, с. 298–299; 450, с. 4–6; 449, с. 7]	Впродовж 1974–1979 років у зоні будівництва Кам'янської зрошувальної системи і другої черги Нікопольського зрошуваного масиву (Дніпропетровська обл.) експедиція розкопала 75 курганів з 376 різночасовими похованнями; у 1979 р. розпочала дослідження по трасі 2-ї черги каналу «Дніпро – Донбас» (2 кургани у Харківській обл.). У 1985 р. експедиція завершила дослідження в зоні будівництва зрошувальної системи у Станиця-Луганському р-ні – на цій території було розкопано 27 курганів зі 167 похованнями. У 1992 р. завершила дослідження 9 курганів із 28 похованнями у зоні будівництва Золотарівської зрошувальної системи, а у 1993 р. розкопала ще 5 курганів і 13 поховань у зоні будівництва Олександрівської зрошувальної системи
Новобудовна експедиція Дніпропетровського державного	П'ять загонів експедиції – Лівобережний, Правобережний, Первіснообщинний, Павлоградський, Самарський – розкопували курганні могильники в межиріччі Орелі і Самари,

Продовження Таблиці А.1

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
університету [529, с. 277–278; 530, с. 308; 625, с. 323–324; 624, с. 338–339; 722, с. 301; 721, с. 292–293; 723, с. 312; 724, с. 366–367; 660, с. 252–253; 619, с. 278–279; 622, с. 257; 623, с. 270–271; 621, с. 269–270; 620, с. 285–286; 618, с. 338–339; 989, с. 431; 628, с. 72–73]	в середній течії Орелі, в заплаві Самари і в басейні р. Вовча в районах будівництва зрошувальних систем і на територіях гірничих відводів шахт західного Донбасу (Дніпропетровська обл.). Загалом у 1976–1985 роках досліджено 536 курганів, у яких виявили майже 2000 різночасових поховань. Окрім того, у 1982 р. розкопано два поселення і могильник зі 127 похованнями енеоліту – доби бронзи. Упродовж 1991–1992 років розкопано 14 курганів, яким загрожувало руйнування у процесі будівництва меліоративних споруд у Дніпропетровській обл.
Новобудовна експедиція Донецького державного університету[658, с. 310–311; 754, с. 375–376; 753, с. 310–311; 752, с. 276–277; 825, с. 303–304; 831, с. 324–325; 853, с. 305–306; 659, с. 76]	Експедиція проводила охоронні розкопки курганів у зоні будівництва зрошувальних систем та на територіях гірничих відводів шахт західного Донбасу у Донецькій обл. У 1976, 1978–1980, 1982, 1984 роках досліджено 109 курганів із 413 похованнями різного часу. У 1992 р. експедиція дослідила 6 курганів із 12 похованнями на території Донецької обл.
Новобудовна експедиція Харківського державного університету[741, с. 324–325; 573, с. 322–323; 510, с. 303–304; 476, с. 302–303; 475, с. 260–261; 597, с. 38–39]	У 1974–1978, 1983 роках експедиція проводила розвідки і розкопки у басейні рік Мерла, Сіверський Дінець під час спорудження Новомерлинського (Забродівського) і Муромського водосховища, зрошувальних систем на р. Великий Бурлук та Балаклійської зрошувальної системи у Харківській обл. Досліджено 22 кургани, в яких виявили 53 різночасові поховання. У 1994 р. продовжено дослідження Нетайлівського ґрунтового могильника (Печенізьке водосховище), досліджено 250 м^2 із 21 похованням раннього середньовіччя
Закарпатська новобудовна експедиція Ужгородського державного університету [458, с. 255–256; 456, с. 265–266; 457, с. 250–251; 460, с. 227; 459, с. 240; 465, с. 19, 21; 462, с. 242–243; 463, с. 256–257; 461, с. 299–300; 464, с. 293–294; 661, с. 311–312; 664, с. 288; 665, с. 273; 663, с. 350–351; 801, с. 327–328]	Слов'янським та Ранньосередньовічним загонами експедиції, часто спільно з Ужгородською групою (згодом – Закарпатська новобудовна експедиція) ІА АН УРСР, обласним Товариством охорони пам'яток історії та культури у 1972–1985 роках у зонах меліоративних робіт (влаштування осушувальних, осушувально-зволожувальних, зрошувальних систем у всіх р-нах Закарпатської обл.) проводили розвідки, обстеження і розкопки поселень та курганів. Зафіксовано, що багато пам'яток на час обстеження були пошкоджені або знищені будівельними роботами. Наприклад, під час спорудження дамби на р. Тиса зруйновано поселення, біля с. Іза в результаті влаштування дренажів знесено 4 кургани, неподалік дороги Петрово – В. Паладь в ур. Чікош поруйновано гончарні печі і напівземлянкові житла, поблизу с. Дяково під час меліорації території пошкоджено поселення доби раннього заліза, а також слов'янське. У селах Квасово, Малі Геєвці під час земляних робіт знайдено скарби
Експедиція Львівського державного університету [836, с. 17; 969, с. 46]	На підставі договорів з підприємствами експедиція виконувала значний обсяг археологічних досліджень. Проводила охоронні розкопки в зонах меліоративних робіт на Львівщині

Продовження Таблиці А.1

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
Експедиція Кам'янець-Подільського педагогічного інституту [516, с. 236–237; 518, с. 276–277; 517, с. 306–307; 565, с. 324–325]	Разом із двома експедиціями ІА АН УРСР – Дністровською ранньозалізного віку і Дністровською давньоруською – експедиція інституту працювала у зоні затоплення Могилів-Подільської ГЕС (1976–1980 роки). У 1985 р. експедиція інституту розкопала 6 курганів на місці будівництва водосховища біля с. Дорогоща
Експедиція Миколаївського краєзнавчого музею [763, с. 64–66; 764, с. 317]	Експедиція проводила дослідження у зоні спорудження Південно-Бузької, Спаської та менших зрошувальних систем у Миколаївській обл. У 1968 р. було розкопано поселення, у 1973 р. – курганний могильник із восьми насипів
Експедиція Харківського історичного музею [499, с. 271–272; 502, с. 307]	У 1976 р. експедиція обстежила і провела охоронні розкопки 6 курганів у зоні новобудов Печенізького водосховища у Харківській обл., а у 1978 р. дослідила 3 кургани з 12 різночасовими похованнями в межах Фрунзенської зрошувальної системи у Дніпропетровській обл.
Семенівська експедиція Одеського археологічного музею [893, с. 394–395; 894, с. 375–376]	У межах будівництва Семенівської зрошувальної системи уздовж західного (правого) берега Дністровського лиману у 1975–1976 роках експедиція розкопала 19 курганів з 99 різночасовими похованнями
Бахчисарайський історико-археологічний музей [470, с. 258]	На території Криму музей регулярно проводив охоронно-рятівні роботи на новобудовах (меліорація, будівництво доріг)
Комплексна новобудовна експедиція Херсонського музею [766, с. 362–363]	У 1977 р. експедиція досліджувала елліністичні садиби на Гераклейському півострові
Севастопольська новобудовна експедиція Херсонеського історико-археологічного музею-заповідника [840, с. 398–399; 838, с. 334–335; 839, с. 314–316]	Експедиція працювала в зонах будівництва і освоєння земель у низинах річок Бельбек і Чорна на околицях Севастополя
Експедиція Полтавського краєзнавчого музею [702, с. 296; 701, с. 274–275]	У зонах будівництва Кишеньківської, Бабичівської, Орликівської зрошувальних систем у Полтавській обл. впродовж 1979–1980 років експедиція розкопала 9 курганів і майдан
Експедиція Ворошиловградського краєзнавчого музею [544, с. 313]	У зоні будівництва зрошувальної системи у Троїцькому р-ні Луганської обл. експедиція досліджувала пізньопалеолітичну стоянку-майстерню і курган
Запорізький краєзнавчий музей [824, с. 394–395]	Музей досліджував кургани у зоні будівництва меліоративних систем на території Запорізької обл. У 1985 р. двома загонами розкопано 10 курганів із понад 40 похованнями в зоні будівництва Козачої зрошувальної системи
Переяслав-Хмельницький історичний музей [843, с. 31; 745, с. 372–373]	У 1969 і 1978 роках музей проводив розвідки і розкопки в зоні будівництва Канівської ГЕС (на Переяславщині) та Могилів-Подільської ГЕС (Хмельницька обл.)

Продовження Таблиці А.1

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
Експедиція Донецького обласного краєзнавчого музею [883, с. 273–275]	У 1969 р. експедиція досліджувала пам'ятки на території розширення Курахівської ТЕС. Було розкопано один із 3 курганів, що підлягали знесенню, – Велика Могила із 18 похованнями і похованням коня
Експедиція Кіровоградського краєзнавчого музею [946, с. 135–138]	Експедиція провела охоронні розкопки 9 курганів із 49 різночасовими похованнями в зоні будівництва зрошувальних систем Олександрійського р-ну Луганської обл.
Кримська охоронно-археологічна [1013, с. 232; 726, с. 308]	Експедиція обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури разом із Кримським археологічним музеєм працювала у гірських районах і на Південному березі Криму. У 1972 р. вона працювала в межах Баланівського водосховища в ур. Тау-Кіпчак
Буджацький загін (експедиція) Одеського археологічного товариства [563, с. 241–242; 562, с. 255; 559, с. 255; 561, с. 230–231; 891, с. 311–312]	У 1979–1985 роках загін проводив як самостійні, так і спільні з новобудовними експедиціями ІА АН УРСР – Дністро-Дунайською та Ізмаїльською – дослідження, вивчаючи переважно поселення і ґрунтові могильники в Арцизькому, Болградському, Ренійському, Саратському р-нах Одеської обл.
Подільська археологічна експедиція Республіканської лабораторії охоронних досліджень пам'яток археології, історії та культури при Українському фонді культури [599, с. 30; 826, с. 97]	У 1991 р. проведені охоронні розкопки 12 курганів у межах Ямпільської та Писарівської зрошувальних систем Вінницької обл.
Відділ археології Донбасу Республіканської лабораторії охоронних досліджень пам'яток археології, історії та культури при Українському фонді культури [682, с. 57–58]	У 1991 р. досліджено курган з 11 похованнями у зоні будівництва зрошувальної системи в Донецькій обл. на правому березі р. Кальміус
Відділ археології Півдня України Республіканської лабораторії охоронних досліджень пам'яток археології, історії та культури при Українського фонду культури [683, с. 58–59]	У 1991 р. досліджено курганний могильник із 7 насипів біля с. Андріївка на Херсонщині у зоні будівництва зрошувальної системи. У курганах досліджено 17 поховань

Таблиця А.2

Будівництво малих газопроводів і газопроводів-відводів

Археологічна експедиція, джерело	*Діяльність*
ІА АН УРСР, 1990 [715]	У 1990 р. археологічна експедиція ІА АН УРСР спільно з Київським обласним управлінням культури розкопала 2400 м^2 на поселенні черняхівської культури Гребінки І під час будівництва газопроводу
НВК «Археолог», 1990 [434, С. 1–14; 1017, С. 32]	Тернопільською археологічною експедицією НВК «Археолог» при ІА АН УРСР у 1990 р. проведено рятівні розкопки на частині багатошарового поселення, зруйнованого газопроводом біля с. Курники у Тернопільській обл. Досліджено 250 м^2 та виявлено матеріали доби раннього заліза, римських впливів (черняхівська культура), ранніх слов'ян (кін. IX – поч. X ст.) і княжої доби (XII–XIII ст.)
ІА АН УРСР, 1991 [326, С. 1–15, рис. 1–11, 15; 774, С. 83–84]	У 1991 р. новобудовна експедиція «Газопровід» ІА АН УРСР обстежила МГП Суворове – Сергіївка в Білгород-Дністровському р-ні та МГП в Кодимському р-ні. На першому газопроводі виявлено 12 об'єктів археології – поселення, два окремих кургани і 9 курганних груп. У межах іншого – 2 кургани і 3 групи курганів. На півночі Одеської обл. в межах газопроводу-відводу до с. Тимкове розкопано енеолітичний курган діаметром до 35 м і заввишки 1,1 м. У ньому виявили досить рідкісне поховання – витягнуте тілопокладення доби міді та 5 поховань доби бронзи
ІА АН України, 1991 [742, С. 68]	Майданецька експедиція ІА АН України у 1991 р. провела охоронні археологічні дослідження на пошкодженій траншеєю газопроводу ділянці ранньотрипільського поселення Гребенюків Яр біля с. Майданецьке Черкаської обл. Результати цих робіт доповнили матеріали розкопок на цьому поселенні, проведених у 1981–1982 роках, у 1985 р. та 1989 р.
ІА АН України, 1991 [102, С. 1–5, рис. 1, 2]	Вінницький загін Південно-Західної експедиції у 1991 р. обстежив 14 км української частини ГП Верхні Кугурешти – Кам'янка – Хрустова – Болган – Кукули – Дмитрашівка – Піщанка від Болгану до Піщанки (Вінницька обл.). У межах траси виявлено курганну групу із трьох насипів різного стану збереження
НВО «Київкультрембудреставрація», 1991 [425, С. 1–4, рис. 1–4, 6, 8]	Лабораторією охоронних археологічних досліджень НВО «Київкультрембудреставрація» Міністерства культури УРСР у жовтні 1991 р. обстежено ділянку проєктованого ГП Мигалки – Радомишль у Житомирській обл. Оскільки траса проходила по вододілу на значній відстані від основного русла р. Тетерів, обстежувалися здебільшого ділянки у місцях перетину газогоном різних водотоків як найбільш перспективні. Виявлено 5 давніх поселень, три з яких потрапляє у зону будівництва

Продовження Таблиці А.2

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
НДЦ РАС, 1992 [121]	У 1992 р. експедицією НДЦ РАС (на той час – Державне наукове мале підприємство «Рятівна археологічна служба») обстежено у Тернопільській обл. ділянки підвідних газопроводів протяжністю 24,5 км. Неподалік траси ГП зафіксовано два городища XII–XIII, XV–XVII ст.
ІА НАН України, 1997 [278, С. 1–3, рис. 1–5]	У 1997 р. Вінницькою археологічною експедицією ІА НАН України проведено археологічні розвідки газопроводу-відводу в Чернівецькому і Могилів-Подільському р-нах Вінницької обл. Виявлено 6 поселень, з яких 4 потрапляли у смугу будівництва. Трипільські старожитності знайдено на чотирьох пунктах, по одному – черняхівські та доби бронзи і скіфського часу
НДЦ РАС, 2003 [293; 271, С. 1–17, рис. 1]	На обстеженій у 2003 р. НДЦ РАС ділянці (7,8 км) ГП високого тиску АГРС «Трускавець» – ВАТ «НПК Галичина» об'єктів археології не виявлено. Решта території ГП обстежувалась під час розвідкових робіт по НП НПС Жулин – НПС Дрогобич у 1996 р.
Кримська філія ІА НАН України, 2003 [128, рис. 1, 1а]	У 2003 р. Кримською передгірською експедицією Кримської філії ІА НАН України проведено розвідки у місці проєктування перемички між ГП Сімферополь – Севастополь та Передове – Севастополь протяжністю 14,5 км. Обстежували смугу завширшки до 1 км і у місцях виявлення підйомного матеріалу закладали розвідкові шурфи. Зафіксовано 9 об'єктів археології, з яких 7 розташовано в межах майбутнього будівництва. Рекомендовано виконати випереджаючі археологічні розкопки і здійснити супутній археологічний нагляд
Кримська філія ІА НАН України, 2003 [267, С. 1–9, рис. 1, 2]	Кримською охоронною археологічною експедицією Кримської філії ІА НАН України у 2003 р. обстежувалися газопроводи-відводи між с. Журавлівка і смт Зуя загальною протяжністю 36 км. Локалізовано 2 курганні групи з 22 насипів без чітко окресленого датування та окремий курган, 2 стоянки скіфського часу, 2 поселення пізнього кримського середньовіччя і поселення модерної доби. Ще на стадії проєктування вносилися зміни, щоб оминути виявлені об'єкти археології
Кримська філія ІА НАН України, 2005 [585, С. 10–11]	У 2005 р. Кримською охоронною археологічною експедицією Кримської філії ІА НАН України на трасі газопроводу високого тиску від ГРС (розташованої безпосередньо зі східного боку Юз-Обинської курганної гряди) до ТЕЦ м. Керч обстежено ділянку за 500 м від городища та виявлено провали ґрунту невідомого походження. На місці провалів дослідили поховальні камери 12 ґрунтових склепів, ймовірно, некрополя античного – середньовічного міста Тірітака. Як зазначали дослідники, цією територією було прокладено кілька залізничних колій, що функціонували до 90-х років XX ст., але археологічні дослідження перед їхнім будівництвом не проводились
ІА НАН України, 2004 [244]	В Одеській обл. у 2004 р. експедиція відділу Північно-Західного Причорномор'я ІА НАН України обстежила два газопроводи-відводи низького тиску від ГРС «Білгород-Дністровський» до смт Сергіївка і від с. Каланчак до ГРС «Суворове» (протяжністю 20 км). На першому з них

Продовження Таблиці А.2

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
	виявлено 4 поселення – три доби римських впливів (I–II ст.) і одне – доби бронзи. На двох поселеннях рекомендовано здійснювати археологічний нагляд. На іншому – зафіксовано двошарове поселення Василівка II і ділянку Траянового валу, що потрапляють у зону будівництва
Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара, 2006, 2010, 2012 [938, С. 364–370; 362, С. 3–20, рис. 1; 361, С. 3, 10, рис. 1]	У 2006 р. Дніпропетровською цільовою археологічною експедицією проведено розкопки двох курганів із 14 похованнями енеоліту – доби бронзи на ділянці будівництва газопроводу біля с. Новотроїцьке Новомосковського р-ну Дніпропетровської обл. У 2010 і 2012 роках Дніпропетровською цільовою археологічною експедицією біля сіл Дубове та Хорошеве Дніпропетровської обл. розкопано 4 кургани доби бронзи в зоні капітального ремонту газопроводу-відводу до м. Запоріжжя протяжністю 16 км. Виявлено і досліджено 36 різночасових поховань від доби бронзи до середньовіччя
Кримська філія ІА НАН України [285, С. 3, 23, рис. 1–4; 856, С. 114; 716, С. 80–82; 717, С. 85–87]	Південнобережною археологічною експедицією Кримської філії ІА НАН України проведено охоронні археологічні дослідження по трасі МГП до м. Старий Крим. У двох розкопах площею 164 м^2 було виявлено і досліджено рештки середньовічної бані (XIV ст.) та рештки поховальних і фортифікаційних споруд середньовічного міста Солхата

Таблиця А.3

Будівництво свердловин, шлейфів газоконденсатопроводів та облаштування нафтових і газових родовищ

Археологічна експедиція, джерело	*Діяльність*
ЦОДПА, 2000, 2001 [901, С. 72; 903, С. 70; 681, С. 167; 678, С. 25; 680, С. 27–28]	У 2000 р. Більський загін Охоронної археологічної експедиції ЦОДПА провів нагляд у період прокладання вздовж автодороги шлейфа від газоконденсатопроводу до однієї із свердловин Більського ГКР. Дослідженнями було охоплено смугу пізньозарубинецького поселення завширшки 2–4 м. Пам'ятка вже була частково пошкоджена багаторічним функціонуванням дороги. На Перещепинському курганному некрополі I біля с. Більськ, прокладаючи шлейф через центр колишнього скупчення курганів, будівельники натрапили на кілька поховань, які не мали жодних поверхневих ознак насипів. У цьому місці було розкопано 5 поховань звичайних мешканців Більського городиша V–IV ст. до н. е. Дослідження були продовжені у 2001 р. на периферії цього некрополя в місцях розташування розвідувальних свердловин. На одній з ділянок вдалося дослідити 3 ледь помітних розораних насипи, на іншій – 2 скіфські поховання з ґрунтового некрополя і рештки 5 курганів із підкурганними похованнями скіфського часу. Обидві ділянки перерізані численними давніми і сучасними дорогами, шлейфами від газоконденсатопроводів та кабелями. Рятівні роботи проведені також на поселенні скіфського часу в урочищі Холодівщина поблизу Більська. На пошкодженій траншеєю газоконденсатопроводу ділянці досліджено рештки господарських споруд
ЦОДПА, 2001 [904, С. 40]	Для попередження можливих руйнувань культурної спадщини влітку 2001 р. ЦОДПА проведено розвідкові роботи в заплаві р. Сула на ділянках облаштування Яблунівського НГКР загальною площею близько 200 га. Обстежено рештки літописного роменсько-давньоруського городища Сенча I, яке було знищене у 1969–1971 роках під час будівництва дороги
ЦОДПА, 2007 [896, С. 319]	У жовтні 2007 р. Дмитрівським загоном Охоронної археологічної експедиції ЦОДПА досліджено курган, пошкоджений у 1960-х роках землерийною технікою і тривалим розорюванням. Він був розташований на ділянці спорудження газопроводу до металургійного комбінату ТОВ «Ворскла Сталь». У кургані виявлено і досліджено 7 різночасових поховань
ДП ОАСУ, 2008, 2009, 2011 [909, С. 404; 907, С. 330–332; 899, С. 278–280]	Восени–взимку 2008 і 2009 років Полтавська експедиція ДП ОАСУ, за участі співробітників ЦОДПА та ІКЗ «Більськ», провела рятівні наглядові дослідження на поселенні скіфського часу на території Більського городища під час спорудження свердловини Більського НГКР і її підключення до газоконденсатопроводу. Виявлено і досліджено залишки селітроварницького стану козацької доби і понад 70 об'єктів скіфського часу. У 2011 р. Полтавська експедиція ДП ОАСУ під час

Продовження Таблиці А.3

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
	прокладання траси водогону від нафтогазоконденсатного родовища дослідила периферію скіфського поселення в ур. Холодівщина I.
ІКЗ «Більськ», 2015 [900, С. 148–149; 653, С. 87–93]	ІКЗ «Більськ» разом з Полтавською експедицією ДП ОАСУ у 2015 р. провів розвідкові та наглядові роботи в ур. Перемірки під час відкопування траншеї в межах планового ремонту ізоляції на ділянці МГП Єлець – Курськ – Диканька у безпосередній близькості до оборонних валів Більського городища. Виявлено рештки господарських ям і матеріалів VIII–VII ст. до н. е.
ДП ОАСУ, 2002–2004 [594, С. 13–14; 595, С. 125–126; 596, С. 126; 592, С. 89; 126; 533, С. 7]	Упродовж 2002–2004 років Лівобережна комплексна археологічна експедиція ДП ОАСУ вивчала археологічні об'єкти у південних районах Чернігівської та Сумської обл. в межах земельних ділянок, наданих ВАТ «Укрнафта» для будівництва свердловин. Створення цієї експедиції – це своєрідне відновлення традицій великих новобудовних експедицій. Загалом за ці роки обстежено понад 200 майданчиків. Виявлено кілька десятків різночасових пам'яток, що потрапляють у зону будівництва свердловин Охоронні розкопки на площі 700 м^2 проведено у 2002 р. на поселенні біля с. Степове Чернігівської обл., яке перерізала траса підвідного газопроводу. На будівельному майданчику нафтогазовидобувної свердловини поблизу с. Андріяшівка Сумської обл. довелося констатувати практично повне знищення культурного шару давнього поселення. Поселення Гнідинці I біля однойменного села Чернігівської обл. досліджене у 2003–2004 роках. У межах будівельного майданчика під свердловину розкрито 4000 м^2 з матеріалами княжої доби. Біля с. Воскресенське по трасі трубопроводу досліджено багатошарове поселення та кілька черняхівських поховань, одне з них було перерізане траншеєю. У Сумській обл. біля с. Дубина, в межах будівельного майданчика свердловини, розкопано поселення і 11 поховань могильника 2-ї пол. IV ст. на площі 3800 м^2. У 2004 р. в зоні будівництва трубопроводу обстежено поселення і рештки курганного ровика біля с. Подище Чернігівської обл. Продовжено масштабні роботи на скіфському поселенні Матяшів Яр 2 поблизу с. Миколаївка Сумської обл. У цьому сезоні було досліджено 3000 м^2
ДП ОАСУ, від 2010 [586, С. 108–109; 935, С. 293; 933, С. 305–306; 934, С. 176–177; 590, С. 176; 401]	Починаючи з 2010 р., Лівобережна комплексна археологічна експедиція вже у співпраці з ДП «Старожитності Полісся» продовжила охоронні дослідження на території Чернігівської, Сумської і Полтавської обл. Спільно продовжено розкопки (3000 м^2) багатошарового поселення Гнідинці 3 Чернігівської обл., розташованого в межах Гнідинцівського родовища. Виявлено матеріали доби бронзи і раннього заліза. Згодом у Полтавській обл. обстежено земельні ділянки під 20 газовидобувних свердловин та виявлено низку пам'яток. У Сумській обл. здійснено нагляд у зоні спорудження свердловини на багатошаровому поселенні Рогинці 2. Проведено розвідки і розкопки на поселенні Шевченкове–2 в зоні спорудження газопроводу від свердловини 5 Володимирського

Продовження Таблиці А.3

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
	родовища. У зонах будівництва нафтогазовидобувних свердловин проведено охоронні розкопки на поселенні Токарі 5 на площі 3500 м^2, на поселенні Захухра 1 на площі 1300 м^2
ДП ОАСУ, 2012–2015 [403, С. 2–11, рис. 1; 589, С. 129–131]	Упродовж 2012–2013 років Лівобережною археологічною експедицією ДП ОАСУ проведено охоронні дослідження (розкопки) на поселенні черняхівської культури Заїзд-Міст Чернігівської обл. в межах будівництва ГП Монастирище – КТУ Малодівиця За кілька польових сезонів (до 2015) на Полтавщині досліджено кілька поселень, а саме: поселення Котелівка 5 – обстежувалося з метою вибору нових майданчиків під бурові свердловини, оскільки потрапило в межі Котелівського нафтогазоконденсатного родовища, виявилось пошкодженим буровими свердловинами, трубопроводами, будовами колишньої ферми. Поселення Мехедівка 1 – виявлене теж при обстеженні земельної ділянки під свердловину, воно частково пошкоджене іншою свердловиною. Поселення Піщане 1 – виявлене при обстеженні земельної ділянки під свердловину. Поселення Чалівка 1 – виявлене при обстеженні об'єктів нафтогазовидобування. У межах будмайданчика культурний шар досліджений закладеними 20 шурфами
ДП ОАСУ, 2017 [936, С. 236–237; 937, С. 237–238]	У 2017 р. на території Чутівського р-ну під час нагляду в зоні будівництва газопроводу на поселеннях Балка Дурна 1, 2 та Балка Кандибівка 1, 2 розкрито площі відповідно 250, 180, 340, 260 м^2. Виявлено рештки культурного шару з матеріалами доби бронзи – доби раннього заліза, черняхівської культури і XVIII ст.
НДЦ РАС, 2003–2018 [291; 323; 379; 380; 377; 378; 381; 382; 383; 384; 387; 865, С. 239–240; 868, С. 182–183; 864, С. 14–17; 866, С. 16–17]	Експедиціями НДЦ РАС виконувались роботи на об'єктах НГВУ «Бориславнафтогаз», ГПУ «Львівгазвидобування» (згодом — Львівське відділення ГПУ «Полтавагазвидобування») на території Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської обл. у 2003–2018 роках. Обстежувались ділянки під будівництво свердловин та облаштування нафтових і газових родовищ. На виявлених у межах будівельних майданчиків археологічних об'єктах проводилися розкопки або здійснювався нагляд за земляними роботами з облаштування газових родовищ. Цікавими були рятівні археологічні дослідження у 2018 р. на Локачинському газовому родовищі. На 3 пам'ятках археології – Марковичі 1, Роговичі 1, Роговичі 2, які були частково пошкодженні траншеєю газопроводу, досліджено 930 м^2

Таблиця А.4

Будівництво автомобільних доріг

Археологічна експедиція, джерело	*Діяльність*
Західноукраїнська госпдоговірна археологічна експедиція НВК «Археолог» (тернопільський загін), 1990 [373, С. 5, С. 8–14, 17, 26–28, 38–44, рис. 1, 6, 3, 20, 25, 40, 56; 372, С. 3–50, рис. 1, 2, 5, 7, 15–17]	На ділянці Драгоманівка – Купчинці (5,8 км) виявлено 3 об'єкти археології з матеріалами мезоліту, доби бронзи і раннього заліза. На західній околиці с. Плиска під час земляних робіт знайдено крем'яні артефакти раннього палеоліту. Біля с. Млинівці Кременецького р-ну будівельники майже знищили кар'єром поселення з матеріалами пізнього палеоліту і доби бронзи – енеоліту, а поблизу с. Забойки Тернопільського р-ну виявлено поселення черняхівської культури, яке на момент обстеження вже було порушене новозбудованою дорогою. Два багатошарові поселення порушено під час будівництва мосту через р. Горинка поблизу с. Іванківці. На будівництві ділянки обходу м. Теребовля біля с. Воля локалізовано поселення Воля III, Воля IV, кременеобробну майстерню Воля V і кілька різночасових місцезнаходжень археологічних матеріалів. Одне з поселень уже було частково зруйноване. На поселенні Воля III на площі 150 м^2 досліджено рештки 3 вогнищ і виявлено матеріали доби раннього заліза. У межах 3 розкопів загальною площею 245 м^2 на поселенні Воля IV виявлено рештки житла і 5 господарських ям та матеріали доби пізньої бронзи (культура НОА). Кременеобробна майстерня Воля V вже була частково пошкоджена земляними роботами, і тому розкоп розмірами 3 х 90 м заклали поруч, паралельно до насипу дороги. За нечисленними матеріалами пам'ятку датовано добою пізньої бронзи – раннього заліза
Тернопільський філіал НВК «Археолог», 1991 [282, С. 3–6, 20, рис. 1а, 1, 2, 34]	Обстежена ділянка проєктованої автодороги Рукомиш – Підзамочок [1] завдовжки 3,265 км оминала м. Бучач з півночі і перетинала р. Стрипа. У межах смуги відведення виявили три поселення трипільської культури – Підзамочок I, Підзамочок II і Звенигород I. На ділянці будівництва автодороги Брест – Кишинів [2] від с. Воля до с. Лошнів (майбутній обхід м. Теребовля) завдовжки 10 км у місці проєктованого будівництва мостового переходу через р. Гнізна виявлено два поселення доби раннього заліза і городище невизначеного часу на підтрикутному мисі
Західноукраїнська госпдоговірна археологічна експедиція НВК	На поселенні Лошнів I п'ятьма розкопами розкрито площу 984 м^2 і виявлено рештки наземної споруди, напівземлянки з піччю-кам'янкою, 11 господарських ям і невелику кількість артефактів

[1] Ділянка сучасної автодороги Н-18 Івано-Франківськ – Бучач – Тернопіль.
[2] Нині це автодорога М-19 Доманове (на м. Брест) – Ковель – Чернівці – Тереблече (на м. Бухарест).

Продовження Таблиці А.4

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
«Археолог», 1991 [374, С. 3–4, 38–39, рис. 1, 2; 375, С. 3–4, 29–30, рис. 1–4; 376, С. 3–15, рис. 1–5]	доби раннього заліза (західноподільська група скіфської культури). У межах частково знищеного кар'єром поселення Лошнів II у закладених розкопах загальною площею близько 576 м^2 виявлено лише рештки 4 господарських ям, дві видовжені кам'яні вимостки і наземне вогнище. Знахідки з досліджень (більше 1,5 тис. одиниць) датовано передскіфським чи ранньоскіфським періодом доби раннього заліза. Городище Лошнів III розташоване поза межами смуги будівництва, але може бути загосподароване після будівництва дороги, тому на ньому дослідили 153 м^2. За нечисленними матеріалами пам'ятку датовано ранньоскіфським періодом доби раннього заліза. Отже, в околицях с. Лошнів виявлено і досліджено новий центр розселення племен ранньоскіфського періоду
Інспекція охорони пам'яток історії та культури Управління культури Чернігівської ОДА, 2001 [593, С. 118–119; 127]	Біля с. Олександрівка 2 (ур. Красна пошта) досліджено поселення неоліту, доби раннього заліза і середньовіччя на площі 320 м^2. Поблизу с. Козари розкопано багатошарове поселення на площі понад 2000 м^2. Виявлено рештки 9 споруд, 111 господарських ям і одного поховання скіфського часу. Трапляються енеолітичні матеріали, але переважають знахідки й об'єкти зламу київської та колочинської культур
Черкаська ОДА за участі ІА НАН України, 2004 [274, С. 31–33, рис. 50, 51]	Поселення Умань розташоване на перехресті автодоріг Київ – Одеса (км 207) та Умань – Дмитрушки. У розкопі 1 (площею 2000 м^2) зафіксовано рештки 3 господарських ям і матеріали білогрудівської культури доби пізньої бронзи (XII–XI ст. до н. е.), у розкопі 2 (площею 4000 м^2) артефактів і об'єктів не виявлено
Дніпропетровська цільова археологічна експедиція, 2003–2006, [363, С. 4–22, рис. 1, 2, 15; 833, С. 254–255; 365, С. 10–19, рис. 1–4, 9, 19, 24, 30; 366, С. 4–26, рис. 1, 2, 4; 938, С. 364–370]	На поселенні Лобойківка 1 досліджено 600 м^2 площі – 520 м^2 суцільним розкопом і 80 м^2 – з допомогою системи шурфів. Виявлене житло і матеріали належать до старожитностей доби пізньої бронзи (XIV–XIII ст. до н. е.). У трьох розкопаних курганах досліджено 23 поховання енеоліту – доби бронзи. Поселення було додатково обстежене у 2008 р. Встановлено, що воно значно більше, ніж вважалося, і його східна частина збереглась на площі близько 3000 м^2. Окрім матеріалів доби пізньої бронзи, тут виявлено енеолітичну кераміку «квітнянського типу». У досліджених 2005 р. чотирьох курганах біля с. Лобойківка виявлено 12 поховань, переважно датованих добою бронзи. У 2006 р. розкопано 1 курган із 5 похованнями енеоліту – доби бронзи. Одночасно обстежено ділянку протяжністю 7 км від с. Петриківка до с. Іванівка. Із виявлених 9 поселень зрубної та зрубно-білозерської культур і 3 курганів енеоліту – доби бронзи у смугу відведення дороги потрапили три поселення і всі кургани, вони потребували виконання превентивних археологічних досліджень. Характерним для цих перезволожених теренів є наявність таких археологічних об'єктів, як «хатища», – з 11 розкопаних курганоподібних підвищень 9 виявилися рештками глинобитних

Продовження Таблиці А.4

Археологічна експедиція, джерело	***Діяльність***
	споруд, які були побудовані на підвищених ділянках серед заболоченої заплави і після руйнування заросли травою
Дніпропетровська експедиція ІА НАН України, 2004 [617, С. 165–166; 258; 324]	Під час розкопок у балці Ганнівка біля о. Хортиця восени 2004 р. виявлено житлово-побутовий комплекс, землянки доби бронзи, середньовіччя і поховання часів російсько-турецької війни 1736–1739 років
Лівобережна комплексна археологічна експедиція ДП ОАСУ, 2009, 2017 [587, С. 129–131; 937, С. 237–238]	У 2009 р. на поселенні Осіч 2 у межах ділянки завширшки 12–18 м і завдовжки 194 м розкопано 3390 м^2 та виявлено 149 археологічних об'єктів (переважно господарські ями, кілька жител) середньої і пізньої доби бронзи, скіфського часу, 2-ї пол. III – початку IV ст. На поселенні доби бронзи Осіч 3 досліджено 240 м^2. У 2017 р. поблизу сіл Анисів та Количівка (Чернігівська обл.) виявлено 9 нових поселень неоліту – доби бронзи, княжої доби та XVIII ст.

Додаток Б

СПИСОК АРХЕОЛОГІЧНО ДОСЛІДЖЕНИХ ЛІНІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ ІНЖЕНЕРНО-ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Таблиця Б.1

Магістральні трубопроводи

№ об'єкта	*Назва об'єкта будівництва*	*Етапи реалізації будівництва (рік виконання, звіт, література)*		
		Стадія ТЕО	*Стадія «Проєкт»*	*Будівництво*
1	*2*	*3*	*4*	*5*
МАГІСТРАЛЬНІ НАФТОПРОВОДИ				
1	Будівництво з'єднувального НП НПК «Південний» – Західна Україна: – км 163 – км 273 (Одеська обл.); – допоміжні споруди (Львівська обл.)		**1997, 2002** [238; 281; 122; 304]	**1996–1997** [268; 393; 261; 269; 650, С. 59; 266; 427; 119; 538, С. 13–14; 426; 651, С. 112]
2	Будівництво НП Жулин – Надвірна (Івано-Франківська, Львівська обл.)		**2003** [248; 313]	
3	Будівництво НП Броди – Плоцьк (українська частина) (Львівська, Волинська обл.)	**2003, 2012** [247; 106]	**2003** [312; 310; 771, С. 282–309]	
4	Будівництво НП км 154 НП Снігурівка – Одеса – МТН «Південний» (Одеська обл.)		**2003** [264]	
5	Будівництво лупінгів у напрямку НП Кременчук – Снігурівка та Снігурівка – Августівка (Дніпропетровська, Кіровоградська, Одеська, Херсонська обл.)		**2003** [265]	
6	Капітальний ремонт НП Броди – Держкордон: – винос із аварійнонебезпечних зон, ТЕО; – км 0 – км 17; – км 108, капремонт переходу через р. Дністер; – км 157 – км 165 (обхід с. Розгірче, км 0 – км 11,7); – км 205 – км 220, заміна труби DN529	**2004** [356]	**2007–2008** [413; 417; 418; 84]	**2009** [277; 690, С. 259–275]

Продовження таблиці Б.1

1	*2*	*3*	*4*	*5*
	(Львівська, Закарпатська обл.)			
МАГІСТРАЛЬНІ ПРОДУКТОПРОВОДИ				
7	Капітальний ремонт магістрального НПП траси № 1 ділянки 43, км 69 – км 72 (Львівська обл.)		**2006** [412; 116]	**2009** [276; 689, С. 259–261]
МАГІСТРАЛЬНІ ГАЗОПРОВОДИ				
8	Будівництво підвідних ГП (Тернопільська обл.)		**1992** [121]	
9	Будівництво ГП високого тиску АГРС «Трускавець» – ВАТ «НПК «Галичина» (Львівська обл.)		**2003** [293]	
10	Будівництво ділянки Богородчани – Ужгород – І-го етапу ГП Новопсков – Ужгород, км 89,4 – км 104,4, км 104,4 – км 234,5 (Закарпатська обл.)		**2005** [309; 234]	
11	Капітальний ремонт МГП Уренгой – Помари – Ужгород, км 3851,3 – 3878,9 (Вінницька обл.)		**2016** [423; 120]	**2017** [296; 298; 349; 815, С. 7; 290]
12	Будівництво МГП-інтерконектору Дроздовичі – Більче – Волиця (Львівська обл.)	**2015** [111]	**2016** [420; 385]	
13	Реконструкція КС «Яготин» (Київська обл.)		**2019** [177; 305]	
14	Розроблення ТЕО будівництва ГП-відводу до м. Маріуполь від ГП Шебелинка – Дніпропетровськ – Кривий Ріг – Ізмаїл – Енергодар (Запорізька, Донецька обл.)	**2021** [222]		
15	Реконструкція КС «Бердичів» (Житомирська обл.)		**2023** [178]	

Таблиця Б.2

Повітряні лінії електропередач

№ об'єкта	*Назва об'єкта будівництва*	*Етапи реалізації будівництва (рік виконання, звіт, література)*		
		Стадія ТЕО	*Стадія «Проєкт»*	*Будівництво*
1	*2*	*3*	*4*	*5*
1	Будівництво ПЛ 330 Західноукраїнська – Богородчани з реконструкцією ПС 330/110/10 Богородчани (Львівська, Івано-Франківська обл.)		**2008, 2011** [98; 49]	**2019** [301; 760, С. 66–70; 762, С. 152–154]
2	Будівництво ПЛ 750 Рівненська АЕС – Київська та заходу ПЛ 750 ЧАЕС – ХАЕС на ПС 750 Київська (Рівненська, Житомирська, Київська, Хмельницька обл.)		**2009-2010** [50; 242]	**2011-2012** [239; 240; 241; 292; 730, С. 160–180; 733, С. 222–223; 816, С. 143–159; 846, С. 158]
3	Будівництво ПЛ 330 Луцьк Північна – Тернопіль (Тернопільська, Рівненська, Волинська обл.)	**2010** [112]	**2011** [257]	
4	Будівництво ПЛ 330 Дністровська ГАЕС – Бар з реконструкцією ПС 330 Бар (Вінницька обл.)		**2010** [48; 320]	**2011** [289; 735, С. 153–155; 847, С. 152–170]
5	Будівництво заходів ПЛ 330 ЧАЕС – Північна на ПС 750 Київська (Київська обл.)		**2013, 2017** [62; 416; 353; 817, С. 108]	**2017** [229; 348; 543, С. 362–371; 814, С. 107–108; 812, С. 258–280]
6	Будівництво ПЛ 330 Чернівецька – Тернопільська з реконструкцією ПС 330 Чернівецька і ПС 330 Тернопільська (Тернопільська і Чернівецька обл.)	**2014**, **2022** [109; 214]		
7	Друга південна високовольтна магістраль Каховська – Приморська – Дністровська ГАЕС – ХАЕС (Херсонська, Миколаївська, Одеська, Вінницька, Хмельницька обл.)	**2015** [354]		

Продовження таблиці Б.2

1	*2*	*3*	*4*	*5*
8	Будівництво ПЛ 330 Побузька –Тальне – Поляна з ПС 330 Тальне (Черкаська, Кіровоградська, Миколаївська обл.)		**2018** [166; 391; 688, С. 236–238]	
9	Будівництво ПЛ 330 Дністровська ГАЕС – ПС 750 Вінницька (Вінницька обл.)	**2019** [328]	**2023** [167]	
10	Будівництво ПЛ 330 Куп'янськ – Кремінська з перевлаштуванням ділянки ПЛ 500 Донська – Донбаська (Харківська, Луганська обл.)	**2019** [330]		
11	Будівництво ПЛ 330 Азовська ВЕС – ПС Молочанськ (Запорізька обл.)		**2019** [165; 303]	**2021** [124]
12	Реконструкція ПС 220 Азовська з переведенням на напругу 330 (Донецька обл.)	**2020 [**331**]**		
13	Реконструкція ПЛ 220 Стрий – Борислав (Львівська обл.)		**2020** [179]	
14	Будівництво ПЛ 330 Новоодеська – Арциз (Одеська обл.)		**2022** [164; 370; 854, С. 171–174]	**2024** [254; 255]
15	Реконструкція ПЛ 330 ЧАЕС – Київська та ПЛ 330 ЧАЕС – Славутич з утворенням нової ПЛ 330 Київська – Славутич (Київська, Чернігівська обл.)	**2023** [215]		
16	Будівництво ПЛ 330 Львів південна – Львів західна (Львівська обл.)		**2023** [168]	
17	Реконструкція 21 ПС 330 / 400 / 750 (Закарпатська, Львівська, Рівненська, Житомирська, Київська, Полтавська, Чернігівська, Сумська, Харківська, Запорізька, Дніпропетровська, Одеська обл.)		**2023**	

Таблиця Б.3

Автомобільні дороги

№ об'єкта	*Назва об'єкта будівництва*	*Етапи реалізації будівництва (рік виконання, звіт, література)*		
		Стадія ТЕО	*Стадія «Проєкт»*	*Будівництво*
1	*2*	*3*	*4*	*5*
1.	Велика кільцева автомобільна дорога навколо м. Києва (Київська обл.): ВКАД-1, будівництво ділянки від М-07 Київ – Ковель – Ягодин до М-06 Київ – Чоп (Київська обл.) (2008); ґрунтові резерви та кар'єри (2009); зміни та доповнення (2020–2021)		**2008, 2009, 2020–2021** [85; 53; 184; 319; 317]	
	ВКАД-2, будівництво ділянки від М-06 Київ – Чоп до М-05 Київ – Одеса		**2007–2008, 2021** [86; 185; 319; 294]	
	ВКАД-3, реконструкція ділянки від М-05 Київ – Одеса до Н-01 Київ – Знам'янка; ґрунтові резерви та кар'єри		**2008–2009** [87; 350]	
	ВКАД-4, будівництво МП через р. Дніпро з підходами до Н-01 Київ –Знам'янка та Гора – Рогозів	**2008** [132]	**2021–2022** [188]	
	ВКАД-5, будівництво ділянки від Гора – Рогозів до М-03 Київ – Харків – Довжанський		**2008** [81; 319]	
	ВКАД-6, реконструкція Р-03 Північно-східний обхід м. Києва на ділянці Іванків – Безуглівка; ґрунтові резерви та кар'єри		**2008** [88; 54; 350]	
	ВКАД-7, реконструкція на ділянці М-01 Київ – Чернігів – Нові Яриловичі, км 25+800 – км 37+300 (обхід м. Бровари) від примикання Північно-східного обходу м. Києва до с. Калинівка		**2009** [424; 350]	
	ВКАД-8, будівництво мостового переходу через р. Дніпро з підходами до Р-02 Київ – Іванків – Овруч та М-01 Київ – Чернігів – Нові Яриловичі, ТЕО; ґрунтові резерви та кар'єри	**2007** [409]	**2009** [404; 350]	
2.	М-03 Київ – Харків – Довжанський (Київська, Полтавська, Харківська обл.): – ТЕО реконструкції обходу м. Бориспіль; – капремонт, км 44+500 – км 158+000, км 185+000 – км 191+400;	**2020** [327]	**2007, 2009 – 2011, 2013, 2015 – 2017, 2021**	**2017, 2019** [230; 231; 397; 232; 396; 249]

Продовження таблиці Б.3

1	*2*	*3*	*4*	*5*
	– реконструкція, км 210+000 – км 300+550, км 323+000 – км 329+050, км 333+800 – км 347+200 (обхід м. Полтави), км 344+817 – км 347+200 (обхід с. Копили), км 356+200 – км 395+064, км 431+407 – км 440+480; – будівництво, південний обхід м. Бориспіль, км 220+782 – км 228+000 (обхід с. Покровська Багачка), км 385+100 – км 395+064 (обхід смт Чутове); км 420+050 – 432+100 (обхід м. Валки)		[421; 96; 97; 52; 92**;** 93; 77; 61; 55; 56; 63; 211; 181; 161; 410; 100]	
3.	М-05 Київ – Одеса (Київська область): – ТЕР для платної експлуатації; – будівництво транспортної розв'язки, км 14+350, км 15+390, км 21+847; – капремонт, км 17+740 – км 87+000	**2004–2005** [359]	**2011, 2021, 2023** [83; 201; 157; 158]	
4.	М-06 Київ – Чоп (Київська, Житомирська, Рівненська, Львівська, Закарпатська обл.): – ППД реконструкції, км 322+655 – км 339+825, км 346+975 – км 360+305, км 402+552 – км 415+306, М-06-05 Південний підхід до м. Рівного, км 0+000 – км 0+892; км 432+877 – км 498+200, км 501+400 – км 526+000, км 577+600 – км 609+200; – капремонт, км 14+080 – км 348+00; – реконструкція, км 129,6 – км 151,73 (обхід м. Житомир), км 556+600 – км 563+700, км 796+400 – км 801+500; – будівництво, км 15+668 (транспортна розв'язка), км 21+767 (транспортна розв'язка), км 22+800 (транспортна розв'язка), км 27+000 (транспортна розв'язка), км 372+400 – км 394+112 (південно-східний обхід м. Дубно); км 464+500 – км 471+350 (обхід смт. Олесько), км 546+437 (шляхопровід), км 608 – км 625 (обхід м. Стрия), 610+500 (транспортна розв'язка), км 779+250 – км 783+977 (обхід с. Ракошино)	**2020–2022** [133; 218; 219; 217; 216]	**2004–2006, 2008–2011, 2019, 2021, 2023** [318; 236; 414; 135; 94; 95; 79; 80; 155; 153; 137; 144; 154; 162; 159; 189; 314; 113]	**2007** [295]
5.	М-07 Київ – Ковель – Ягодин (Київська, Житомирська, Рівненська, Волинська обл.) – ТЕО розвитку, км 19+100 – км 505+500; – капремонт, км 30+600 – км 64+000; – будівництво, км 487+200 (транспортна розв'язка), км 489+100 (транспортна розв'язка)	**2005** [411]	**2010, 2021** [51; 151; 152]	
6.	М-10 Львів – Краковець (Західний обхід м. Львова) (Львівська обл.):		**2013, 2021–2022**	

Продовження таблиці Б.3

1	*2*	*3*	*4*	*5*
	– реконструкція, км 0+000 – км 6+000; – будівництво, км 69+926 – км 70+446		[196; 69]	
7.	М-11 Черляни – Братковичі, будівництво в обхід м. Городок (Львівська область)		**1992, 2004** [246; 315]	**2004–2005** [115; 263]
8.	М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ (Одеська, Миколаївська, Херсонська обл.): – реконструкція км 35+000 – км 55+510, км 110+000 – км 126+000, км 142+800 – км 158+500, км 158+500 – км 161+909, км 164+000 – км 176+856; – будівництво, км 51+350 (транспортна розв'язка), км 142+800 (транспортна розв'язка); км 146+786 (транспортна розв'язка)		**2006, 2020–2022** [415; 183; 182; 171; 172; 173; 174; 202; 203; 200]	
9.	М-15 Одеса – Рені (Одеська обл.): – ППД на нове будівництво східного обходу м. Ізмаїл; – ТЕО за новим напрямком Одеса – Овідіополь – Білгород Дністровський – Монаші з мостовим переходом через Дністровський лиман; – ТЕО будівництва автодороги «Обхід с. Орлівка»; – реконструкція км 11+920 – км 40+800, км 41+040 (міст); – будівництво км 203+169 – км 205+769 (коригування ПД)	**2007, 2017, 2024** [408; 110; 221]	**2023** [194; 160; 187]	
10.	М-19 Доманове – Ковель – Чернівці – Тереблече (Рівненська, Тернопільська обл.): – ТЕО розвитку; – реконструкція, км 218+700– км 221+400	**2009** [105]	**2023** [169]	
11.	М-24 Велика Добронь – Мукачево – Берегове – контрольно-пропускний пункт «Лужанка» (Закарпатська обл.): – будівництво об'їзної автодороги м. Берегово та с. Астей до МПП «Лужанка»		**2005, 2020** [235; 163]	
12.	М-24 Велика Добронь – Мукачево – Берегове – контрольно-пропускний пункт «Лужанка» (Закарпатська обл.): – ППД з визначення точки з'єднання автодоріг на Угорсько-Українському кордоні у рамках П'ятого Панєвропейського транспортного коридору – будівництво на ділянці від держкордону з Угорщиною до автодороги М-24 Велика Добронь – Мукачево – Берегове – КПП «Лужанка»	**2011** [107]	**2018, 2020** [141; 142; 322]	

Продовження таблиці Б.3

1	*2*	*3*	*4*	*5*
13.	М-28 Одеса – Южне – /М-14/ з під'їздами (обхід м. Одеси) (Одеська обл.): – реконструкція км 4+050 – км 7+956, км 16+500 – км 18+600; – будівництво, під'їзду до Одеського морського порту	**2023** [212]	**2020–2021** [139; 207; 208]	
14.	М-30 Стрий – Умань – Дніпро – Ізварине, – будівництво, обхід м. Покровськ, км 0+000 – км 17+470) (Донецька обл.); – обхід м. Бережани (Тернопільська обл.)		**2007, 2010, 2017** [70; 66; 306; 146; 429]	**2008** [845, С. 37–73]
15.	Концесійна автодорога Краковець – Львів (МТК № 3) (Львівська обл.): – ТЕО будівництва; – будівництво, ІІ-ї і ІІІ-ї черг, ПК 210+93 – ПК 604+00, ПК 604+00 – ПК 844+00, ІІІ пусковий комплекс, ПК 610+00 – ПК 844+00; північна ділянка об'їзної автодороги м. Львів	**1998** [355]	**2006–2009, 2018** [256; 149]	**2005** [117]
16.	Концесійна автодорога Львів – Броди (МТК № 3) (Львівська обл.)		**2003, 2007–2008** [311]	
17.	Н-01 Київ – Знам'янка (Київська обл.): – капремонт, км 14+740 – км 43+345; – будівництво південно-східного обходу м. Кагарлик		**2011–2012** [82; 78]	
18.	Н-03 Житомир – Чернівці, будівництво обходу м. Дунаївці від Т-23-08 Гуків – Дунаївці – Могилів-Подільський до Н-03 Житомир – Чернівці, ПК 52 – ПК 57 (Хмельницька обл.)		**2019** [148]	**2020** [352; 351]
19.	Н-07 Київ – Суми – Юнаківка, реконструкція, км 15+411 – км 35+661 (Київська обл.)		**2020–2021** [186]	
20.	Н-08 Бориспіль – Дніпро – Запоріжжя – Маріуполь (Київська, Полтавська обл.): – реконструкція, км 0+153 – км 10+000, км 10+000 – км 21+000, км 21+000 – км 32+000, км 32+000 – км 43+000; - будівництво, обхід м. Кременчук з мостовим переходом через Дніпро	**2020** [223]	**2021–2023** [140; 190; 191; 192; 193]	
21.	Н-09 Мукачево – Рахів – Богородчани – Івано-Франківськ – Рогатин – Бібрка – Львів, реконструкція мосту через р. Тересва, км 105+014 (Закарпатська обл.)		**2021** [199]	
22.	Н-10 Стрий – Івано-Франківськ – Чернівці – Мамалига, будівництво, км 0+000 – км 6+400 (обхід селища Заболотів) (Івано-Франківська обл.)		**2024** [143]	
23.	Н-15 Запоріжжя – Донецьк (Донецька обл.):		**2010**	

Продовження таблиці Б.3

1	*2*	*3*	*4*	*5*
	– будівництво, км 209+745 – км 212+000, км 212+000 – км 214+500, км 214+500 – км 217+000		[89; 90; 91; 306]	
24.	Н-17 Львів – Радехів – Луцьк, реконструкція мостового переходу через р. Західний Буг, км 33+044 (Львівської обл.)		**2021** [198]	**2023** [228]
25.	Н-18 Івано-Франківськ – Бучач – Тернопіль, - будівництво, ПК 59+300 – ПК 60+500 (обхід м. Бучач) (Тернопільська обл.)			**2004** [321; 125; 316; 394; 308]
26.	Н-22 Устилуг – Луцьк – Рівне (Волинська, Рівненська обл.): – реконструкція, км 127+200 – км 130+000; – ППД будівництва, км 135+500 – км 138+500 (обхід смт. Клевань)	**2021** [220]	**2021** [175]	
27.	Н-22 МАПП «Устилуг», реконструкція Ягодинської митниці (Волинська обл.)			**2014–2015** [422; 297]
28.	Н-25 Городище – Рівне – Старокостянтинів (Рівненська обл.): – будівництво, км 146+630 до Т-18-32 /Н-22/ – Ходоси – Кустин – /Н-25/ км 8+426; – реконструкція, км 0+000 – км 2+709 (Північний під'їзд до м. Рівного)		**2019, 2021** [136; 197]	
29.	Н-31 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка (Полтавська обл.): – реконструкція, км 96+550 – км 103+200, км 105+000 – км 108+000 (обхід с. Красне), км 119+700 – км 159+965; – будівництво, км 108+000 – км 119+700 (обхід м. Кобеляки), км 128+552 (шляхопровід), км 155+000 – км 175+000, обхід смт Решетилівка, пересічення автодоріг М-03 / Н-31 (транспортна розв'язка)		**2009–2010, 2013, 2015–2017** [64; 57; 58; 65; 209; 59; 60; 76; 73; 74; 210]	**2018–2020** [233; 250; 251; 252; 368]
30.	Н-33 Одеса – Білгород-Дністровський – Монаші – /М-15/ з під'їздом до порту Чорноморськ, реконструкція, км 10+844 – км 24+500, км 84+820 – км 89+000 (Одеська обл.)		**2021** [205; 206]	
31.	Р-08 Немирів – Ямпіль (Вінницька обл.) будівництво прикордонного мостового переходу через р. Дністер на українсько-молдовському держкордоні в районі населених пунктів Ямпіль – Косеуць	**2021** [224]	**2021** [150]	
32.	Р-19 Фастів – Митниця – Обухів – Ржищів, капремонт мосту через р. Бобриця, км 80+516 (Київська обл.)		**2020** [156]	

Продовження таблиці Б.3

1	*2*	*3*	*4*	*5*
33.	Р-30 Під'їзд до м. Ірпеня, будівництво мостового переходу через р. Ірпінь, км 5+621 (Київська обл.)		**2022** [75]	
34.	Р-41 Об'їзна дорога м. Тернопіль (Тернопільська обл.): будівництво, км 315+629 автодороги М-19 до км 159+198 автодороги М-30; від автодороги Р-41 до автодороги М-19		**2018, 2021** [147; 395; 145]	
35.	Р-49 Васьковичі – Шепетівка, реконструкція, км 159+546 – км 163+889 (Хмельницька обл.)		**2021** [204]	
36.	Т-07-37 Хуст – Шаян – Вишково – Буштино, будівництво мосту через р. Тиса, км 21+605 з під'їздом до санаторію «Шаян» (Закарпатська обл.)		**2021** [195]	
37.	Т-10-19 Феневичі – Бородянка – Макарів – Бишів, реконструкція вулично-дорожньої мережі вул. Центральна в смт Бородянка (Київська обл.)		**2024** [176]	
38.	Т-14-02 Східниця – Пісочна, будівництво, км 16+100 – км 21+700 (Львівської обл.)	**2018** [332]	**2018** [138]	**2020** [253; 388]
39.	Т-14-03 Грушів – Добросин, будівництво обходу с. Грушів, км 0+000 – км 3+000 (Львівська обл.)		**2006–2007, 2013** [419; 71]	**2008, 2013** [118; 114]
40.	Т-14-08 Угринів – Хоробрів, реконструкція і капремонт, км 0+000 – км 4+000, км 4+000 – км 8+000 (під'їзд до МАПП «Угринів») (Львівська обл.)		**2007-2008** [67; 68]	
41.	Т-14-16 Львів – Пустомити – Меденичі, капремонт для реконструкції аеродрому ДП «Міжнародний аеропорт «Львів»		**2009** [237]	
42.	Т-14-18 Нижанковичі – Самбір – Дрогобич – Стрий, будівництво під'їзду до МАПП «Нижанковичі» (Львівська обл.)		**2007** [72]	
43.	Т-14-25 Миколаїв – Городок – Жовква – Кам'янка-Бузька – Бібрка, реконструкція, км 97+863 – км 123+370 (Львівської обл.)		**2019** [170]	**2020–2021** [386]
44.	Будівництво автодороги за напрямом м. Київ – с. Гнідин за межами населених пунктів (Київська обл.)		**2021** [180]	
45.	М-18 Харків – Сімферополь – Алушта – Ялта, ТЕО, ділянка Харків – Сімферополь (АРК)	**2004** [358]		
46.	М-03, М-30 Київ –Харків – Дебальцеве – Ізварине, ТЕО розвитку (Київська, Полтавська, Харківська, Донецька, Луганська обл.)	**2006** [405]		
47.	М-05 Київ – Одеса до Н-24 Благовіщенське – Миколаїв, ТЕО розвитку з'єднувальної дороги за напрямком	**2006** [407]		

Продовження таблиці Б.3

1	*2*	*3*	*4*	*5*
	Петровірівка (Одеська обл.) – Нова Одеса (Миколаївська обл.)			
48.	Благовіщенське – Миколаїв – Херсон – Яни Капу – Сімферополь, ТЕО розвитку за напрямком М-14, Н-05, Н-24	**2006** [406]		
49.	М-30 Стрий – Умань – Дніпро – Ізварине, ТЕО розвитку на ділянці Знам'янка – Дебальцеве (Кіровоградська, Дніпропетровська, Донецька обл.)	**2007** [129]		
50.	М-09 Рава-Руська – Львів – Тернопіль, ТЕО розвитку (Львівська, Тернопільська обл.)	**2008** [130; 131]		
51.	Обухів – Дніпро, ППД будівництва та реконструкції за напрямком Київ – Черкаси – Дніпро (Н-02, Н-08, Р-10, Р-19) (Київська, Черкаська, Кіровоградська, Дніпропетровська обл.)	**2012** [108]		
52.	М-22 Полтава – Олександрія, ТЕО будівництва на ділянці обходу м. Кременчук з мостовим переходом через р. Дніпро (Полтавська обл.)	**2019** [329]		
53.	М-09 Львів – Тернопіль, М-30 Тернопіль – Умань, ТЕО розвитку транспортного коридору (Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Вінницька, Черкаська обл.)	**2020** [213]		
54.	М-05 Київ – Одеса на ділянці від м. Жашків (Черкаська обл.) до с. Знам'янка (Одеська обл.) (Альтернативний маршрут)	**2004** [357]		
55.	М-10 Львів – Краковець (Західний обхід м. Львова) та М-11 Львів – Шегині, ППД реконструкції транспортного коридору на перетині автодоріг (Львівська обл.)	**2020** [134]		
56.	ТЕО в межах виконання Договору 697-22 від 01.12.2022 (Київська обл.)	**2023** [225]		
57.	ТЕО-1 (Одеська обл.)	**2023** [227]		
58.	М-06 Київ – Чоп до Н-10 Стрий – Івано-Франківськ – Чернівці – Мамалига, ТЕО будівництва автомобільно-залізничної з'єднувальної ділянки з перетином через р. Стрий (Львівська обл.)	**2022** [226]		

Додаток В

ТИПОЛОГІЧНИЙ РОЗПОДІЛ ОБ'ЄКТІВ АРХЕОЛОГІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АРХІВНО-БІБЛІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таблиця В.1

Магістральні трубопроводи

№ об'єкта будівництва [1)]	Протяжність об' єкта будівництва *(км)*	Кількість об'єктів археології	Тип об'єктів археології													
			Поселення (селище)	Стоянка	Місцезна-ходження	Городище, замчище	Курган	Курганна група	Ґрунтовий могильник	Виробничий комплекс	Випадкова знахідка, скарб	Місце битви	Фортифікаційна споруда	Культове місце	Печера, стоянка	Інші
3	*192*	**83**	55	4		2	6	1	9		6					
6	*158*	**91**	49	1		7	10	7	4		11			2		
12	*100*	**55**	32	1	17	2		2			1					
14	*227*	**423**	13	3	2		263	139					3			
∑	***677***	**652**	149	9	19	11	279	149	13		18		3	2		

[1)] Номер об'єкта будівництва подано відповідно до його номеру у табл. Б.1 Додатку Б

Таблиця В.2

Автомобільні дороги

№ об'єкта будівництва [2)]	Протяжність об' єкта будівництва *(км)*	Кількість об'єктів археології	Тип об'єктів археології													
			Поселення (селище)	Стоянка	Місцезна-ходження	Городище, замчище	Курган	Курганна група	Ґрунтовий могильник	Виробничий комплекс	Випадкова знахідка, скарб	Місце битви	Фортифікацій на споруда	Культове місце	Печера, стоянка	Інші
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*	*14*	*15*	*16*	*17*
1.4	*24*	**44**	35			1			8							
1.8	*34*	**61**	50				5		3		3					
2	*26*	**22**	18		2		2									
3	*505*	**102**	17	1		3	54	25					2			
4	*166*	**286**	220	7	12	11	9	9	9	1	4		3		1	
5	*486*	**69**	15	8		4	18	18	3		3					
9	*100*	**61**	20	2		3	23	7	1		5					
10	*217*	**138**	97	4		2	1	6	11		17					
12	*30*	**24**	20		1	1		1		1						
13	*3*	**-**														
15	*85*	**30**	30													
20	*33*	**86**	2	1	2		66	15								
26	*5*	**18**	8			3	1		3		1					2
31	*7*	**25**	9	1			8	4					1		1	1
38	*4*	**4**	1			1					1			1		
45	*833*	**371**	10			1	275	85								
46	*900*	**216**	29	3		3	88	84		1	8					

[2)] Номер об'єкта будівництва подано відповідно до його номеру у табл. Б.3 Додатку Б

Продовження Таблиці В.2

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*	*14*	*15*	*16*	*17*
47	*140*	**56**	5				40	6	3		2					
48	*622*	**244**	6			1	191	46								
49	*596*	**143**	1				117	25								
50	*194*	**63**	55			1		3	1		3					
51	*394*	**161**	18	1	1	3	67	68	3							
52	*35*	**143**	22		1		79	41								
53	*512*	**354**	259	10		22	25	15	15		7	1				
54	*301*	**153**	40			5	82	10	4		12					
55	*1*	**3**	2		1											
56	*8*	**4**	4													
57	*47*	**57**	31	5	2	1	9	4	2		3					
58	*17*	**16**	6		2	7		1								
∑	***6325***	**2954**	1030	43	24	73	1160	473	66	3	69	1	6	1	2	3

Додаток Г

РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНИХ РОЗВІДОК НА СТАДІЇ «ПРОЄКТ»

Таблиця Г.1

Магістральні трубопроводи

№ об'єкта будівництва [1]	Назва об'єкта будівництва	Протяжність об'єкта будівництва *(км)* / ширина смуги відведення *(м)*	Обстежена площа *(га)*	Кількість виявлених об'єктів археології			Компенсаційні заходи		
				Загальна	В межах смуги відведення	В межах смуги рекультивації	Загальна кількість	Археологічні розкопки *(кількість / м²)*	Археологічний нагляд *(кількість / га)*
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*
1	З'єднувальний НП НПК «Південний» – Західна Україна, км 163–273	110,0 / 33	360,0	36	33	28	7	7 / не визначено	
2	НП Жулин – Надвірна	111,0 / 33	367,0	6	6		6		6 / 3,75
3	НП Броди – Плоцьк (українська частина)	103,69 / 33	342,0	34	32	14	32	14 / 18 126	18 / 25,67
4	НП км 154 НП Снігурівка – Одеса – МТН «Південний»	52,0 / 33	172,0	6	5		5		5 / 2,99
5	Лупінги у напрямку НП Кременчук – Снігурівка та Снігурівка – Августівка	144,5 / 28	405,0	12	10		12	1 / 1 200	11 / 5,66
6	НП Броди – Держкордон, км 0–17, 108, 157–165, 205–220	48,7 / 30–33	129,5	17	17	12	16	7 / 9 860 2 / не визначено	16 / 1,15
7	Магістральний НПП траси № 1 ділянки 43, км 69–72	4,1 / 24	9,8	5	5	5	5	2 / 1 900	5 / 6,86

[1)] Номер об'єкта будівництва подано відповідно до його номеру у табл. Б.1 Додатку Б

Продовження таблиці Г.2

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*
8	Підвідні ГП	24,5 / 33	81,0	2					
9	ГП високого тиску АГРС «Трускавець» – ВАТ «НПК «Галичина»	7,8 / 28	21,8	-					
10	ГП Новопсков – Ужгород, км 89,4–104,4, 104,4–234,5	146,1 / 32–45	464,0	9	9	6	9	3 / 2 100	9 / 1,55
11	МГП Уренгой – Помари – Ужгород, км 3851,3–3878,9	10,0 / 38,50	40,0	5	4	4	4	4 / 6 868	4 / 0,86
12	МГП-інтерконектор Дроздовичі – Більче – Волиця	111,0 / 35,40	393,0	32	30	12	17	12 / 22 838	17 / 3,42
∑		**873,39 / 24–45**	**2 785,1**	**164**	**151**	**81**	**113**	**43 / 62 892 9 / не визначено**	**91 / 51,91**

Таблиця Г.2

Повітряні лінії електропередач

№ об'єкта будівництва [2]	Назва об'єкта будівництва	Протяжність об'єкта будівництва *(км)* / ширина смуги відведення *(м)*	Обстежена площа *(га)*	Кількість виявлених об'єктів археології			Компенсаційні заходи			
				Загальна	В межах смуги відведення	В межах будмайданчиків	Загальна кількість	Археологічні розкопки *(кількість / м²)*	Археологічний нагляд *(кількість / га)*	Облікова документація
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*
1	ПЛ 330 Західноукраїнська – Богородчани	56,5 /21	127	14	5	3	5	3 / 346	5 / 1,61	5
2	ПЛ 750 РАЕС – Київська та захід ПЛ 750 ЧАЕС – ХАЕС на ПС 750 Київська	488,0 /21	1 025	67	43	17	43	16 / 4 609	40 / 19,71	43
3	ПЛ 330 Луцьк Північна – Тернопіль	221,4 /14	310	97	92	82	93	69 / не визначено	20 / не визначено	86
4	ПЛ 330 Дністровська ГАЕС – Бар	72,0 /14	102	8	6	6	6	6 / 594	6 / 3,55	6
5	ПЛ 330 ЧАЕС – Північна на ПС 750 кВ Київська	76,0 /17	130	17	17	4	16	4 / 234	12 / 6,60	14
8	ПЛ 330 Побузька –Тальне – Поляна з ПС 330 Тальне	240,5 /14; 17	427	93	80	59	74	37 / 5 423	34 / 2,35	59
9	ПЛ330 Дністровська ГАЕС – ПС 750 Вінницька	138,4 /14	194	76	70	54	54	29 / 3 392	27 / 1,96	45
11	ПЛ 330 Азовська ВЕС – ПС Молочанська	90,0 /14	126	40	39	22	30	4 / 521	24 / 4,13	22
13	ПЛ 220 Стрий – Борислав	9,0 /17	15	9	6	5	6	5 / не визначено	6 / не визначено	6

[2)] Номер об'єкта будівництва подано відповідно до його номеру у табл. Б.2 Додатку Б

Продовження таблиці Г.2

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*
14	ПЛ 330 Новоодеська – Арциз	68,0 /17	120	18	17	12	12	8 / 2 143	6 / 1,37	10
16	ПЛ 330 Львів південна – Львів західна	47,5 /14	66	5	4	3	3	1 / 24	2 / 0,03	2
∑		**1 507,30** / 14 – 21	**2 642**	**444**	**379**	**267**	**342**	**108 / 17 286; 74 /** не визначено	**156 / 41,31; 26 /** не визначено	**298**

Таблиця Г.3

Автомобільні дороги

№ об'єкта будівництва [3]	Назва об'єкта будівництва	Протяжність об'єкта будівництва *(км)* / ширина смуги відведення *(м)*	Обстежена площа *(га)*	Кількість виявлених об'єктів археології		Компенсаційні заходи			
				Загальна	В межах смуги відведення	Загальна кількість	Археологічні розкопки *(кількість / м²)*	Археологічний нагляд *(кількість / га)*	Облікова документація
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*
1	Велика кільцева автомобільна дорога навколо Києва (ділянки 1–7)	144,47 / 90–120	1 508,9	73	65	67	53 / 667 781	66 / 221,56	21
2	М-03, обхід Борисполя, км 44-158, 185-191, 210-300, 323-329, 333-347, 356-395, 420-432, 431-440	328,37 / 4–100	922,2	77	45	45	23/ 101 441; 10 / не визначено	32 / 24,15; 12 / не визначено	9
3	М-05 Київ – Одеса, км 17–87	70,00 / 4	30,0	6	3	3		3 / не визначено	
4	М-06 Київ – Чоп, км 14–348, 372–394, 464–471, 546, 556–563, 608–625, 779–783, 796–801	399,63 / 2–100	428,5	45	36	36	14 / 79 534; 12 / не визначено	20 / 13,14; 12 / не визначено	10
5	М-07 Київ – Ковель – Ягодин, км 30–64	33,40 / 5	16,7	7	6	6		6 / 3,74	
6	М-10 Львів – Краковець (Західний обхід м. Львова), км 0–6, 69–70	6,15 / 3–35	19,5	3	3	3		3 / 1,09	3
7	М-11 Черляни – Братковичі, будівництво в обхід м. Городок	6,00 / 100	60,0	2	2	2	2 / 3 800		

[3)] Номер об'єкта будівництва подано відповідно до його номеру у табл. Б.3 Додатку Б

Продовження таблиці Г.3

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*
8	М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ, км 35–55, 110–126, 142–161, 164–176	69,21 / 17,5–50	235,3	12	10	11	1 / 9 920	10 / 5,46	2
9	М-15 Одеса – Рені, км 11–41, 203–205	31,48 / 10–25	28,5	10	6	3	3 / 6 864	3 / 2,19	1
10	М-19 Доманове – Ковель – Чернівці – Тереблече, км 218–221	2,70 / 20	5,4	4	4	4	3 / 2 509	4 / 1,13	3
11	М-24 Велика Добронь – Мукачево – Берегове – контрольно-пропускний пункт «Лужанка», МАПП Лужанка	15,00 / 40	60,0	6	6	4	4 / 25 040	4 / 1,90	4
12	М-24 Велика Добронь – Мукачево – Берегове – контрольно-пропускний пункт «Лужанка», точка перетину на кордоні	20,80 / 55	114,0	12	10	10	8 / 40 140	10 / 5,83	8
13	М-28 Одеса – Южне – /М 14/ з під'їздами (обхід м. Одеси), порт, км 4–8, 16–18	11,00 / 25–41	35,1	3	3	3		3 / 8,17	
14	М-30, обхід Бережан	17,47 / 40–65	114,0	12	10	10	7 / 33 882	8 / 9,51	2
15	Концесійна автодорога Краковець – Львів	84,45 / 55–110	594,9	82	65	65	17/ 103 000; 30 / не визначено	21 / 28,64; 44 / не визначено	61
16	Концесійна автодорога Львів – Броди	78,95 / 90	902,2	68	48	48	41 / не визначено	48 / не визначено	65
17	Н-01 Київ – Знам'янка, км 14–43, обхід Кагарлика	28,60 / 3	8,0	2					
18	Н-03 Житомир – Чернівці, обхід Дунаївців	1,00 / 45	4,5	1	1	1	1 / 3 850		
19	Н-07 Київ – Суми – Юнаківка, км 15–35	20,25 / 20	40,0	7	4	4	2 / 2 070	4 / 1,09	4
20	Н-08 Бориспіль – Дніпро – Запоріжжя – Маріуполь, км 0–43	42,85 / 20	85,7	17	13	13	4 / 2 121	11 / 11,88	8
21	Н-09 Мукачево – Рахів – Богородчани – Івано-Франківськ – Рогатин – Бібрка – Львів, міст через р. Тересва	0,56 / 35	2,0						
22	Н-10 Стрий – Івано-Франківськ – Чернівці – Мамалига, обхід Заболотова	6,40 / 40	25,0	6	5	5	1 / 5 124	5 / 1,56	1

Продовження таблиці Г.3

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*
23	Н-15 Запоріжжя – Донецьк, км 209–217	7,25 / 65	47,0						
24	Н-17 Львів – Радехів – Луцьк, км 33, міст через р. Західний Буг	0,50 / 20	1,0	1	1	1		1 / 0,05	1
26	Н-22 Устилуг – Луцьк – Рівне, км 127–130	2,80 / 12	3,4	1	1	1	1 / 3 180	1 / 1,27	1
28	Н-25 Городище – Рівне – Старокостянтинів, км 2–3	8,71 / 30–50	38,1	11	7	7	4 / 2 352	7 / 3,30	2
29	Н-31 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка, км 96–103, 105–175	76,01 / 30–80	339,3	31	16	12	2 / 7 200; 6 / не визначено	3 / 1,90; 7 / не визначено	
30	Н-33 Одеса – Білгород-Дністровський – Монаші – /М 15/ з під'їздом до порту Чорноморськ, км 10–24, 84–89	17,85 / 15–20	33,9	7	7	7	4 / не визначено	7 / не визначено	7
31	Р-08 Немирів – Ямпіль, міст через р. Дністер	1,85 / 375	69,2	4	3	3	3 / 15 934	3 / 1,67	3
32	Р-19 Фастів – Митниця – Обухів – Ржищів, км 80, міст через р. Бобриця	0,50 / 40	2,0	1	1	1		1 / 0,18	
33	Р-30 Під'їзд до м. Ірпеня, км 5, міст через р. Ірпінь	0,72 / 20	1,44						
34	Р-41 Об'їзна дорога м. Тернопіль	15,50 / 50–100	120,0	8	6	6	4 / 52 016	6 / 7,53	3
35	Р-49 Васьковичі – Шепетівка, км 159–163	4,35 / 14	6,0	2	2	2		2 / 2,82	1
36	Т-07-37 Хуст – Шаян – Вишково – Буштино, км 21, міст через р. Тиса	1,04 / 50	5,2	1					
37	Т-10-19 Феневичі – Бородянка – Макарів – Бишів, Бородянка	4,83 / 10	5,0						
38	Т-14-02 Східниця – Пісочна, обхід Трускавця	5,60 / 25	14,0	2	1	1	1 / 480	1 / 0,93	
39	Т-14-03 Грушів – Добросин, обхід Грушева	3,00 / 40	12,0	5	5	5	2 / 31 290	4 / 4,14	
40	Т-14-08 Угринів – Хоробрів, км 4–8	8,00 / 51	41,0	8		8	7 / 38 820	7 / 60,80	
41	Т-14-16 Львів – Пустомити – Меденичі, під'їзд до Львівського аеропорту	1,48 / 25	3,7						
42	Т-14-18 Нижанковичі – Самбір – Дрогобич – Стрий, МАПП Нижанковичі	4,00 / 30	12,0	1					

Продовження таблиці Г.3

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*
43	Т-14-25 Миколаїв – Городок – Жовква – Кам'янка-Бузька – Бібрка, км 97–123	25,51 / 7	17,9	8	7	7	2 / 812	7 / 2,76	7
44	Будівництво автодороги за напрямом м. Київ – с. Гнідин	6,00 / 40	24,0	1	1	1	1 / 16 425	1 / 1,08	1
∑		**1 614,24**	**6 036,54**	**547**	**403**	**405**	**170 / 1 255 585 103 / не визначено**	**254 / 429,47 33 / не визначено**	**228**

Додаток Д

ТИПОЛОГІЧНИЙ РОЗПОДІЛ ОБ'ЄКТІВ АРХЕОЛОГІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОЗВІДОК

Таблиця Д.1

Магістральні трубопроводи

№ об'єкта будівництва [1)]	Протяжність об'єкта будівництва *(км)*	Кількість об'єктів археології	Тип об'єктів археології								
			● Поселення (селище)	○ Стоянка	⊕ Місцезна-ходження	∩ Курган	Курганна група	⚔ Місце битви	■ Городище, замчище	▲ Вироб. комплекс	Ґрунтовий могильни
1	110,00	36	28	1		7					
2	111,00	6	5		1						
3	103,69	34	22	4	4		1			2	1
4	52,00	6	1		2	3					
5	144,50	12			1	8	3				
6	48,70	17	6		7			1	2		1
7	4,10	5	5								
8	24,50	2							2		
9	7,80	-									
10	146,10	9	3		5	1					
11	10,00	5	5								
12	111,00	32	18		13		1				
∑	**873,39**	**164**	**93**	**5**	**33**	**19**	**5**	**1**	**4**	**2**	**2**

[1)] Номер об'єкта будівництва подано відповідно до його номеру у табл. Б.1 Додатку Б

Таблиця Д.2

Повітряні лінії електропередач

№ об'єкта будівництва [2]	Протяжність об'єкта будівництва *(км)*	Кількість об'єктів археології	Тип об'єктів археології							
			● Поселення (селище)	○ Стоянка	⊕ Місцезнаходження	⌓ Курган	Курганна група	⚔ Місце битви	■ Городище, замчище	▲ Вироб. комплекс
1	56,5	**14**	4		9		1			
2	488,0	**67**	48		16	1	2			
3	221,4	**97**	77	9	9			1	1	
4	72,0	**8**	7			1				
5	76,0	**17**	14		3					
8	240,5	**93**	40		24	10	14	5		
9	138,4	**76**	41		23	5	7			
11	90,0	**40**	5		9	5	21			
13	9,0	**9**	7			1	1			
14	68,0	**18**	8	1	2	1	5			1
16	47,5	**5**	1		3	1				
∑	**1 507,3**	**444**	**252**	**10**	**98**	**25**	**51**	**6**	**1**	**1**

[2)] Номер об'єкта будівництва подано відповідно до його номеру у табл. Б.2 Додатку Б

Таблиця Д.3

Автомобільні дороги

№ об'єкта будівництва [3]	Протяжність об'єкта будівництва *(км)*	Кількість об'єктів археології	Тип об'єктів археології										
			Поселення (селище)	Стоянка	Місцезнаходження	Курган	Курганна група	Місце битви	Городище, замчище	Вироб. комплекс	Випадкова знахідка, скарб	Фортифікаційна споруда	Ґрунтовий могильник
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*	*14*
1	144,47	73	57		11	3	2						
2	328,37	77	30		2	14	29			1	1		
3	70,00	6	4				1					1	
4	399,63	45	33		10		1		1				
5	33,40	7	4		2	1							
6	6,15	3	3										
7	6,00	2	2										
8	69,21	12	1			4	6	1					
9	31,48	10	2		2	3	2					1	
10	2,70	4	3		1								
11	15,00	6	5		1								
12	20,80	12	10		2								
13	11,00	3			1							2	
14	17,47	12	5		3		4						
15	84,45	82	60		19				2			1	
16	78,95	68	63	1	3		1						
17	28,60	2	1				1						
18	1,00	1	1										
19	20,25	7	5			1	1						
20	42,85	17	2		1	7	7						
21	0,56	-											
22	6,40	6	2		4								
23	7,25	-											
24	0,50	1	1										
26	2,80	1	1										
28	8,71	11	5		6								
29	76,01	31	4		2	6	19						
30	17,85	7	2			1	4						
31	1,85	4	3		1								
32	0,50	1	1										
33	0,72	-											
34	15,50	8	3		2	2	1						
35	4,35	2	1										1
36	1,04	1			1								

[3] Номер об'єкта будівництва подано відповідно до його номеру у табл. Б.3 Додатку Б

Продовження таблиці Д.3

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*	*14*
37	4,83	-											
38	5,60	2	1		1								
39	3,00	5	2		3								
40	8,00	8	7		1								
41	1,48	-											
42	4,00	1											1
43	25,51	8	7		1								
44	6,00	1	1										
∑ =	**1614,24**	**547**	**332**	**1**	**80**	**42**	**79**	**1**	**3**	**1**	**1**	**5**	**2**

Додаток Е

ХРОНОЛОГІЧНИЙ РОЗПОДІЛ ОБ'ЄКТІВ АРХЕОЛОГІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОЗВІДОК

Таблиця Е.1

Магістральні трубопроводи

№ об'єкта будівництва [1]	Протяжність об'єкта будівництва *(км)*	Кількість об'єктів археології	Хронологічна належність об'єктів археології[2]																						
			П	П/З	М	Н	Н/Е	Е	Е/Б	Е/З	Е/С	Б	Б/З	Б/К	З	А	Р	РС	К	С	С/МД	МД	1СВ	2СВ	Не визначено	Одиничні
1	110,00	36	1					3				3			9		18					2			7	22
2	111,00	6													1		1	1		5	1					3
3	103,69	34		3	3	1									3		10	5	11	8		2			1	11
4	52,00	6															2								4	
5	144,50	12						5	1						2										4	6
6	48,70	17		2	1							3			4		3	5	2	1		6	1			7
7	4,10	5													3			4				5				
8	24,50	2																	2			2				
9	7,80	-																								
10	146,10	9			1							2					1			1		2			3	5
11	10,00	5	1									3					2									4
12	111,00	32	1		1	1		4				15			3		13	1	9	10		3			1	12
∑	**873,39**	**164**	**3**	**5**	**6**	**2**	**-**	**12**	**1**	**-**	**-**	**26**	**-**	**-**	**25**	**-**	**50**	**16**	**24**	**25**	**1**	**22**	**1**	**-**	**20**	**70**

[1] Номер об'єкта будівництва подано відповідно до його номеру у табл. Б.1 Додатку Б

[2] П – палеоліт, М – мезоліт, Н – неоліт, Е – енеоліт (доба міді), Б – доба бронзи, З – доба раннього заліза, А – доба античності, Р – доба римських впливів, РС – доба ранніх слов'ян, К – княжа доба, С – доба середньовіччя, МД – модерна доба, 1СВ – Перша світова війна, 2СВ – Друга світова війна, П/З, Н/Е, Е/Б, Е/З, Е/С, Б/З, Б/К, С/МД – датування в широкому хронологічному діапазоні

Продовження таблиці Е 3

Таблиця Е.2

Повітряні лінії електропередач

№ об'єкта будівництва [3]	Протяжність об'єкта будівництва *(км)*	Кількість об'єктів археології	Хронологічна належність об'єктів археології																						
			П	**П/З**	**М**	**Н**	**Н/Е**	**Е**	**Е/Б**	**Е/З**	**Е/С**	**Б**	**Б/З**	**Б/К**	**З**	**А**	**Р**	**РС**	**К**	**С**	**С/МД**	**МД**	**1СВ**	**2СВ**	**Не визначено**	**Одиничні**
1	56,5	14						1				7			5		7		1		9					4
2	488,0	67						4	2			26	9		8			1	31	27		21			2	20
3	221,4	97	32		2	5		38				63			34		4		34	14		15	1		4	21
4	72,0	8						2				4		1	1		2									5
5	76,0	17	1		4			2				7	6		2			3	3							7
8	240,5	93	2	5		1	1	7		3	2	23	10		27		19		4			13		5		57
9	138,4	76						42			2	33			11		30		3			23				29
11	90,0	40									24	7	3		10							3				5
13	9,0	9				3		2				3			2		2		7	5						2
14	68,0	18	1		3						6	9				2	5			1					1	4
16	47,5	5										1	1		1			1	1							3
∑	**1 507,3**	**444**	**36**	**5**	**9**	**9**	**1**	**98**	**2**	**3**	**34**	**183**	**29**	**1**	**101**	**2**	**69**	**5**	**84**	**47**	**9**	**75**	**1**	**5**	**7**	**157**

[3] Номер об'єкта будівництва подано відповідно до його номеру у табл. Б.2 Додатку Б

Таблиця Е.3

Автомобільні дороги

№ об'єкта будівництва [4]	Протяжність об'єкта будівництва *(км)*	Кількість об'єктів археології	Хронологічна належність об'єктів археології																					
			П	Н/П	М	Н	Е	Е/Б	Е/З	Е/С	Б	Б/З	Б/К	З	А	Р	РС	К	С	С/МД	МД	1СВ	2СВ	Не визначено	Одиничні
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*	*14*	*15*	*16*	*17*	*18*	*19*	*20*	*21*	*22*	*23*	*24*	*25*	*26*
1	144,47	73	6		1	1					23	31		8		3	4	30	24	2	13				15
2	328,37	77						3	11		19	6	9	21	1	8	1		3		18				22
3	70,00	6									1			1				5	4						
4	399,63	45	2		1	1	7	4			15	6		13		2	6	23	14		4				11
5	33,40	7									2	3		2				2	4						
6	6,15	3					1				1							2			2				1
7	6,00	2												1			1	1			1				
8	69,21	12												7		1					1		1	2	4
9	31,48	10			2		1				1	6				4									1
10	2,70	4				1	1				4							1							1
11	15,00	6		1							2	1		1		4	1								3
12	20,80	12	1			5	2				4			3		3			5		4				3
13	11,00	3																			3				3
14	17,47	12	3		1						1	3		8		2		4	2					1	1
15	84,45	82	1			10	19				13	1		32		26	1	43			16				35

[4] Номер об'єкта будівництва подано відповідно до його номеру у табл. Б.3 Додатку Б

Продовження таблиці Е 3

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*	*14*	*15*	*16*	*17*	*18*	*19*	*20*	*21*	*22*	*23*	*24*	*25*	*26*
16	78,95	68	1				5				18			16		12	7	29			8			1	42
17	28,60	2									2														2
18	1,00	1					1							1		1		1							
19	20,25	7									5										5				
20	42,85	17								8	2			1		1		5	2						7
21	0,56	-																							
22	6,40	6									1	1		1				4			1			1	1
23	7,25	-																							
24	0,50	1															1	1	1						
26	2,80	1									1														1
28	8,71	11			1		2				8			4		1	2	4			5				2
29	76,01	31				1	1	6	1		11	1	2	4		1	1				8			4	5
30	17,85	7	1							5	2				1										
31	1,85	4	1				4							3		3					2				1
32	0,50	1				1	1				1			1			1	1							
33	0,72	-																							
34	15,50	8	3								4			3		1		1	1		1				5
35	4,35	2										1											1		1
36	1,04	1			1																				
37	4,83	-																							
38	5,60	2				1								1					1		1				
39	3,00	5									1			3				1			3				
40	8,00	8						2			3			5		2		6	4						
41	1,48	-																							
42	4,00	1																				1			1
43	25,51	8			1		1				1			3		1		5	6		1				1
44	6,00	1									1			1											
∑	1614,24	**547**	**19**	**1**	**8**	**21**	**46**	**15**	**12**	**13**	**147**	**60**	**11**	**144**	**2**	**76**	**26**	**169**	**71**	**2**	**97**	**1**	**2**	**9**	**169**

Додаток Ж

КАТАЛОГ ОБ'ЄКТІВ АРХЕОЛОГІЇ, НА ЯКИХ ПРОВЕДЕНО РОЗКОПКИ

Таблиця Ж.1

Магістральні трубопроводи

№ об' єкта будівництва [1]	**Тип і назва об'єкта археології**	**Автор (-и) досліджень (рік)**	**Розкопано** *(м²)*	**Культурно-хронологічна належність**	**Звіт, література**
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*
1.1	Поселення, Салашка	Конопля В. (1996)	360	доба раннього заліза (висоцька к-ра), княжа доба (X–XIII ст.), пізнє середньовіччя (XIV–XV ст.), модерна доба	[268]
1.2	Поселення, Очеретне-II	Строцень Б. (1996)	720	доба римських впливів (черняхівська к-ра, кінець III–IV ст.)	[393]
1.3	Поселення, Стуфчинці-V	Козак Д. (1997)	240	доба римських впливів (подільська група черняхівської к-ри, III–IV ст.)	[261]
1.4	Поселення, Глядки-I	Конопля В. (1997)	1072	енеоліт (трипільська к-ра), доба римських впливів (черняхівська к-ра, III–IV ст.)	[269; 650, С. 59]
1.5	Поселення, Снітівка-1	Колесников О., Круц В. (1997)	660	енеоліт (трипільська к-ра, етап B-II)	[266]
1.6	Поселення, Збручівка I	Филипчук М., Шишак В. (1997)	320	доба бронзи, модерна доба (XVIII–XIX ст.)	[427]
1.7	Поселення, Стуфчинці-9	Гершкович Я., Рижов С. (1997)	240	доба раннього заліза (раньоскіфський час, VII ст. до н. е.)	[119; 538, С. 13–14]
1.8	Стоянка, поселення, могильник Лукаші	Конопля В., Войнаровський В., Филипчук М. (1997)	608	палеоліт, доба бронзи (городоцько-здовбицька к-ра), доба раннього заліза (висоцька к-ра), доба римських впливів (вельбарська к-ра), княжа доба	[426; 651, С. 112]
6.1	Поселення, Голосковичі-V	Лазурко О., Сало Б.,	12	доба пізньої бронзи (висоцька к-ра), княжа доба (XI–XII ст.), модерна доба (XVII– XVIII ст.)	[277; 690, С. 259–275]

[1] Номер об'єкта будівництва подано відповідно до його номеру у табл. Б.1 Додатку Б. Через крапку позначено номер об'єкта археології у звіті про дослідження.

Продовження таблиці Ж.1

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*
6.2	Поселення, Голосковичі-IV	Чорний А., Назар І. (2009)	18	доба пізньої бронзи (висоцька к-ра), княжа доба (XI–XII ст.), модерна доба (XVII– XVIII ст.)	
6.3	Поселення, Голосковичі-III		8,3	Не визначено	
6.4	Поселення, Голосковичі-II		7	доба пізньої бронзи (висоцька к-ра), княжа доба (XI–XII ст.)	
6.5	Поселення, Голосковичі-I		нагляд	Не визначено	
6.6	Поселення, Лучківці-III		20,8	Не визначено	
6.7	Поселення, Лучківці-II		49,2	доба пізньої бронзи (висоцька к-ра), княжа доба (XI–XII ст.), модерна доба (XVII–XVIII ст.)	
6.8	Поселення, Лучківці-I		43,2	доба пізньої бронзи (висоцька к-ра), княжа доба (XI–XII ст.), модерна доба (XVII–XVIII ст.)	
6.9	Поселення, Загірці-VI		386	княжа доба (XI–XII ст.), модерна доба (XVII– XVIII ст.)	
6.10	Поселення, Загірці-V		406	доба пізньої бронзи (висоцька к-ра), княжа доба (XI–XII ст.)	
6.11	Поселення, Загірці-IV–II		нагляд	доба пізньої бронзи (висоцька к-ра)	
6.12	Поселення, Загірці-I		362	доба пізньої бронзи (висоцька к-ра), княжа доба (XI–XII ст.), модерна доба (XVII– XVIII ст.)	
7.1	Поселення, Загірці-I	Лазурко О. Ткач Є. (2009)	нагляд	доба пізньої бронзи (висоцька к-ра), княжа доба (XI–XII ст.)	[276; 689, С. 259–261]
7.2	Поселення, Загірці-III		нагляд	доба пізньої бронзи (висоцька к-ра), княжа доба (XI–XII ст.)	
11.1	Поселення, Тягун-1	Назар І., Кісілевич Ю. (2017)	100	доба бронзи (III–II тис. до н. е.), рештки хутора XVIII ст.	[296]
11.2	Поселення, Троща-1	Назар І., Кісілевич Ю., Ковальський-Білокрилий Я (2017)	1125	енеоліт (трипільська к-ра, IV тис. до н.е.), доба бронзи (білогрудівська к-ра, III–II тис. до н. е.), XVIII–XIX ст.	[298]
11.3	Поселення, могильник, Попівка-1	Петраускас О. , Авраменко М. (2017)	925	доба раннього заліза (VIII–IV ст. до н. е.), доба римських впливів (черняхівська к-ра, III–IV ст.)	[349; 815, С. 7; 837, С. 398–407]
11.4	Поселення, Попівка-2	Милян Т. (2017)	1125	енеоліт (трипільська к-ра, етап B1–B2), доба бронзи (білогрудівська к-ра, XI–IX ст. до н. е.), доба раннього	[290]

Продовження таблиці Ж.1

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*
				заліза (скіфська к-ра, VII–V ст. до н. е.), доба пізніх римських впливів (черняхівська к-ра, IV ст.)	
∑	**26 об'єктів археології 8 807,50 м^2**				

Таблиця Ж.2

Повітряні лінії електропередач

№ об’єкта будівництва [2]	Тип і назва об’єкта археології	Автор (-и) досліджень (рік)	Розкопано ($м^2$)	Культурно-хронологічна належність	Звіт, література
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*
1.1	Поселення Добрівляни-1	Назар І., Сало Б. (2019)	136	неоліт (к-ра лінійно-стрічкової кераміки), доба ранньої і середньої бронзи (к-ра шнурової кераміки), доба пізньої бронзи (комарівська к-ра), доба раннього заліза, доба римських впливів (черняхівська к-ра), раннє середньовіччя (VI–VII ст. н. е.)	[301; 760, С. 66–70; 762, С. 152–154]
1.2	Поселення Журів-1		60	енеоліт (волино-люблінська культура), доба бронзи (к-ра шнурової кераміки), княжа доба (XII ст.), модерна доба (XVIII ст.)	
1.3	Поселення Тенетники-2		160	палеоліт, енеоліт, доба бронзи, доба раннього заліза, доба римських впливів княжа доба (XI–XIII ст.), модерна доба (XVI–XIX ст.)	
2.1	Поселення Ромейки-1	Милян Т., Назар І., Петраускас А., Петраускас О., Сало Б. (2011, 2012)	172	пізній палеоліт – мезоліт (12000 – 7700 р. до н. е.), доба ранньої бронзи (кін. 3 – поч. 2 тис. до н. е.)	[239; 240; 241; 292; 730, С. 160–180; 733, С. 222–223; 816, С. 143–159; 846, С. 158]
2.2	Поселення Корощине-2		195	доба пізньої бронзи – доба раннього заліза (кін. 2 – поч. 1 тис. до н. е.), княжа доба (XII–XIII ст.)	
2.3	Поселення Забороччя-1		198	доба пізньої бронзи – доба раннього заліза (2–1 тис. до н.е.), княжа доба (XII–XIII ст.)	
2.4	Поселення Забороччя-3		363	доба пізньої бронзи – доба раннього заліза (кін. 2 – поч. 1 тис. до н. е.), модерна доба (XVI–XVII ст.)	
2.5	Поселення Мала Глумча-1		195	мезоліт, неоліт, доба бронзи, княжа доба (XI–XII ст.), модерна доба (XVII–XVIII ст.)	

[2] Номер об’єкта будівництва подано відповідно до його номеру у табл. Б.2 Додатку 2. Через крапку позначено номер об’єкта археології у звіті про дослідження.

Продовження таблиці Ж.2

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*
2.6	Поселення Дворище-1		225	мезоліт (9–6 тис. до н. е.), доба бронзи (2 тис. до н. е.), княжа доба (XII–XIII ст.), модерна доба (XVIII–XIX ст.)	
2.7	Поселення Давидівка-3		365	Енеоліт (к-ра кулястих амфор, кін. 4–3 тис. до н. е.)	
2.8	Поселення Сколобів-2		293	княжа доба (X–XIII ст.)	
2.9	Поселення Сколобів-1		420	доба бронзи (тщинецька к-ра, 3-2 тис. до н.е.), княжа доба (XI–XIII ст.), модерна доба (XVI–XVIII ст.)	
2.10	Поселення Давидівка-1		451	доба бронзи (тщинецька к-ра, 3-2 тис. до н.е.), модерна доба (XV–XVIII ст.)	
2.11	Поселення Торчин-1		728	доба пізньої бронзи – доба раннього заліза (кін. 2 – поч. 1 тис. до н. е.), княжа доба (XII-XIII ст.), модерна доба (XVI–XVII ст.)	
2.12	Поселення Чайківка-1		112	доба ранніх слов’яни (друга чверть 1 тис. н. е.), модерна доба (XVI-XVII ст.)	
2.13	Поселення Лутівка-1		98	пізній палеоліт (12000–10000 р. до н. е.), доба бронзи (2 тис. до н. е.), модерна доба (XVIII–XIX ст.).	
2.14	Поселення Лутівка-3		195	пізній палеоліт (12000–10000 р. до н. е.), доба бронзи (2 тис. до н. е.)	
2.15	Поселення Лутівка-4		321	доба раннього заліза (милоградівська к-ра, VI–IV ст. до н. е.), модерна доба (XVIII–XIX ст.)	
2.16	Поселення Мала Рача-3		480	доба пізньої бронзи – доба раннього заліза (2–1 тис. до н.е.), модерна доба (XVII–XVIII ст.)	
4.1	Поселення Мальчівці-1	Милян Т. (2011)	69	доба ранньої бронзи	[289; 735, С. 153–155; 847, С. 152–170]
4.2	Поселення Кошаринці-1		129	доба бронзи (2 тис. до н. е.), модерна доба (XVII–XVIII ст.)	
4.3	Поселення Примощаниця-Мар’янівка-1		253	доба пізньої бронзи – доба раннього заліза (2–1 тис. до н. е.), доба пізніх римських впливів (черняхівська к-ра, III–IV ст.)	
4.4	Поселення Супівка-1		69	енеоліт (трипільська к-ра, етап BI, 4500–4200 р. до н. е.)	
4.5	Поселення Супівка-2		69	енеоліт (трипільська к-ра, етап BI, 4500–4200 р. до н. е.)	

Продовження таблиці Ж.2

1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*
4.6	Поселення Кривохижинці -1		129	пізній палеоліт – ранній мезоліт, енеоліт (трипільська к-ра, етап BI, 4500–4200 р. до н. е.)	
5.1	Поселення Наливайківка-1	Петраускас О. (2017)	69	княжа доба (XII–XIII ст.)	[229; 348; 543, С. 370–371; 814, С. 107–108; 812, С. 258–280]
5.2	Поселення Ферма-3		48	доба бронзи, княжа доба (XII ст.)	
5.3	Поселення Ферма-2		48	доба бронзи – доба раннього заліза	
5.4	Поселення Тарасівщина-1		103	доба раннього заліза (милограда-ська к-ра (підгірцевський варіант), VII–III ст. до н.е.), модерна доба (XVII–XVIII ст.)	
11.1	Курган Шелюги	Дровосєкова О., Назар І., Сало Б. (2021)	400	доба бронзи, доба раннього заліза, модерна доба (XVIII–XIX ст.)	[124]
11.2	Поселення Радивонівка-2		156	пізній палеоліт-мезоліт, доба бронзи, доба раннього заліза, пізнє середньовіччя, модерна доба (XVIII–XIX ст.)	
11.3	Поселення Мирне-2		55	доба бронзи і доба раннього заліза, пізнє середньовіччя і модерна доба (XVIII–XIX ст.)	
11.4	Поселення Прилуківка-1		55	доба бронзи і доба раннього заліза, пізнє середньовіччя і модерна доба (XVIII–XIX ст.)	
14.1	Поселення Мирне-2	Осаульчук О., Назар І., Сало Б. (2024)	225	доба пізньої бронзи (друга пол. 2 тис. до н. е.)	[254]
14.2	Поселення Гайдолина		624	доба пізньої бронзи (сабатинівсь-ка к-ра, XV–XIII ст. до н.е.), доба раннього заліза (V–III ст. до н. е.)	
14.3	Поселення Козацьке-1		503	доба пізньої бронзи (XV–XII ст. до н. е.)	[255]
14.4	Поселення Козацьке-2		407	мезоліт (8–7 тис. до. н. е.), доба римських впливів (II–V ст. н. е.)	
14.5	Поселення Н.Царичанка-1		108	доба римських впливів (II–V ст. н. е.)	
14.6	Поселення Нова Царичанка		152	доба римських впливів (II–V ст. н. е.)	
14.7	Поселення Лугове-1		108	доба римських впливів (II–V ст. н. е.)	
∑	**40 об'єктів археології 8 946 м^2**				

Таблиця Ж.3

Автомобільні дороги

№ об’єкта будівництва [3]	Тип і назва об’єкта археології	Автор (-и) досліджень (рік)	Розкопано ($м^2$)	Культурно-хронологічна належність	Звіт, література
1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*
2.1	Група курганів, Покровська Багачка-3	Шерстюк В., Супруненко О. (2017)	1051	доба раннього заліза (скіфський час, V – поч. IV ст. до н. е.)	[230; 231; 397; 915, С. 203–206; 916, С. 206–208]
2.2	Поселення, Настасівка II		248	сер. XVIII – поч. XX ст.	
2.3	Група курганів, Мильці-1	Супруненко О. (2017)	1144	доба пізньої бронзи, XIX ст., пізній енеоліт – доба ранньої бронзи (катакомбна к-ра)	[232; 396; 914, С. 200–203]
2.4	Група курганів II, Коломацьке	Шерстюк В., Сало Б. (2019)	1349	доба середньої бронзи (інгульська к-ра ККІС, XVIII–XVII ст. до н. е.), доба пізньої бронзи (бабинська к-ра, XVI–XIV ст. до н. е.), XVII ст.	[249; 848, С. 224–225; 850, С. 225–227; 851, С. 227–231; 849, С. 231–233; 852, С. 233–239]
2.5	Група курганів I, Дудникове		350	доба ранньої бронзи (ямна КІС, XXXII/XXXI–XXV/XXIV ст. до н. е.), доба середньої бронзи (катакомбна КІС, XVIII–XVII ст. до н. е.)	
2.6	Група курганів I, Войнівка		610	енеоліт – доба ранньої бронзи (ранньоямна КІС), доба римських впливів (черняхівська к-ра)	
2.7	Група курганів II, Новофедорівка		4002	доба ранньої бронзи (ямна КІС, XXXII/XXXI – XXV/XXIV ст. до н. е.), доба середньої бронзи (інгульська к-ра ККІС, XVIII–XVII ст. до н. е.), модерна доба	
2.8	Група курганів VI, Новофедорівка		284	доба ранньої бронзи (ямна КІС)	
2.9	Група курганів VII,		3711	доба бронзи (ямна КІС, XXXII/XXXI – XXV/XXIV ст.	

[3] Номер об’єкта будівництва подано відповідно до його номеру у табл. Б.3 Додатку Б. Через крапку позначено номер об’єкта археології у звіті про дослідження.

Продовження таблиці Ж.3

	Новофедорівка			до н. е.), доба пізньої бронзи (бабинська к-ра, XVI–XIV ст. до н. е.), доба римських впливів (черняхівська к-ра), модерна доба	
2.10	Могильник, Новофедорівка		62	доба римських впливів (черняхівська к-ра)	
4.1	Поселення, могильник ґрунтовий, Йосипівка-I	Милян Т., Черновол Д. (2007)	2400	неоліт (к-ри лінійно-стрічкової кераміки), доба бронзи (к-ри багатоваликової кераміки (бабинського типу), комарівсько-тщинецької та висоцької к-р), доба римських впливів (черняхівська к-ра) доба ранніх слов'ян	[734, С. 225–230; 736, С. 231–237; 739, С. 61–62]
4.2	Поселення, Йосипівка-II	Милян Т., Шидловський П. (2007)	1092	доба бронзи (тщинецько-комарівська к-ра), доба римських впливів (черняхівська к-ра, III–IV ст. н. е.)	[295]
4.3	Поселення, Йосипівка-III	Милян Т., Осаульчук О., Войцещук Н. (2007)	10000 +	доба пізніх римських впливів вельбарська к-ра (III–IV ст.)	[732, С. 251–260; 737, С. 54–56]
4.4	Поселення, Олесько-I		1000		
7.1	Поселення, Стоділки-I	Войцещук Н., Милян Т., Осаульчук О. (2004–2005)	1694	доба римських впливів (черняхівська к-ра, сер. III ст. н.е. – перша пол. IV ст. н.е.)	[115; 263; 636, С. 34–36; 740, С. 203–220]
7.2	Поселення, Стоділки-II		200	доба римських впливів (черняхівська к-ра), княжа доба (XI–XII ст.)	
14.1	Поселення, Гиновичі-I	Сало Б. (2008)	276	фінальний палеоліт (свідерська культура, X–IX тис. до н. е.), доба раннього заліза і доба римських впливів (пшеворська культура), XIX ст.	[845, С. 37–73]
14.2	Стоянка, Гайок-I	Сало Б. (2008)	219	фінальний палеоліт (свідерська культур, X–IX тис. до н.е.)	
14.3	Стоянка, Гайок-III	Сало Б. (2008)	нагляд	фінальний палеоліт (свідерська культур, X–IX тис. до н.е.)	
15.1	Поселення, Прилбичі	Войцещук Н., Милян Т., Осаульчук О. (2005)	375	доба римських впливів (черняхівська к-ра, III–IV ст.), доба ранніх слов'ян (райковецька к-ра, кін. VIII–X ст.)	[117; 527, С. 20–27; 738, С. 92–109]
15.2	Поселення, Гряда-II		226	неоліт (к-ри лінійно-стрічкової кераміки), енеоліт (лійчастого посуду), доба бронзи	

Продовження таблиці Ж.3

				(межановіцька к-ра), доба пізньої бронзи (висоцька к-ра), доба римських впливів (липицька к-ра, II–III ст.)	
15.3	Поселення, Малі Підліски-I		690	к-ри лійчастого посуду (Е)	
15.4	Поселення, Малі Підліски-III		235	енеоліт (к-ри лійчастого посуду), доба раннього заліза (лежницька і черепино-лагодівська групи), доба римських впливів (черняхівська к-ра, II-IV ст.), княжа доба, модерна доба (XVII-XVIII ст.)	
18	Поселення, Чаньків-1	Петраускас О., Назар І., Авраменко М., Петраускас А., Сало Б. (2020)	3970	середній палеоліт (125–100 – 40 тис. років тому), неоліт (к-ри лінійно-стрічкової кераміки, VI тис. до н. е.), енеоліт (трипільська к-ра, етапу В I, V тис. до н. е.); доба пізньої бронзи (II тис. до н. е.), доба раннього заліза (VIII–VI ст. до н. е.); доба ранніх римських впливів (пізньозарубинецька к-ра, I–II ст. н. е.), доба пізніх римських впливів (черняхівська к-ра, III–IV ст. н. е.), княжа доба (XII–XIII ст.)	[352; 351; 813, С. 320]
25.1	Поселення, Підзамочок-I	Осаульчук О., Рижов С., Черновол Д. (2004)	692	енеоліт (сер. IV тис. до н. е., етап BI/BII заліщицької локальної групи трипільської к-ри)	[321; 980, С. 318–319]
25.2	Поселення, Підзамочок-II	Дударь О., Осаульчук О., Сохацький М. (2004)	904	енеоліт (сер. IV тис. до н. е., етап BI/BII заліщицької локальної групи трипільської к-ри)	[125]
25.3	Поселення, Рукомиш-II	Строцень Б., Осаульчук О. (2004)	1000	доба пізніх римських впливів (черняхівська к-ра)	[394; 392]
25.4	Поселення, Рукомиш-III	Осаульчук О., Милян Т., Войцещук Н. (2004)	522	енеоліт (етап CI трипільської к-ри), доба раннього заліза (гальштатська к-ра), доба римських впливів (черняхівська к-ра), княжа доба (XI–XIII ст.)	[316]
27	Городище IX–XIII ст., Устилуг	Назар І., Кісілевич Ю. (2014–2015)	320	XV–XVI ст.	[422; 297]
29.1	Група курганів III, Грицаївка	Назар І., Сало Б. (2019)	988	доби бронзи, доба раннього заліза, XVII–XIX ст.	[250; 761,

Продовження таблиці Ж.3

					С. 221–222]
29.2	Поселення, Кобеляки	Назар І., Сало Б. (2019)	180	пізній неоліт – енеоліт, модерна доба (XVII–XIX ст.)	[251; 759, С. 222–223]
29.3	Група курганів, Підгора	Назар І., Сало Б. (2019–2020)	18934	доба ранньої бронзи (ямна КІС, кін. III тис. до н. е.), доба бронзи (катакомбна КІС, поч. II тис. до н. е.), доба середньої бронзи (зрубна к-ра, XV–XIV ст. до н. е.), доба пізньої бронзи – доба раннього заліза (X–III ст. до н. е.), доба римських впливів (сармати, II – поч. III ст.), пізнє середньовіччя, модерна доба (XVII–XVIII ст.)	[252; 758, С. 223–224]
29.4	Група курганів I, Бутенки	Шерстюк В. (2018)	нагляд		[233]
29.5	Курган, Капустяни	Назар І., Сало Б. (2020)	2736	доба бронзи (ямна КІС, кін. III тис. до н. е.; катакомбна КІС, поч. II тис. до н. е.)	[368]
29.6	Майдан, Капустяни	Сало Б., Шерстюк В. (2020)	8		
29.7	Курган 1, Потічок	Сало Б., Шерстюк В. (2020)	1978	доба бронзи (ямна КІС, донецька та інгульська к-р катакомбної КІС, середньо-дніпровська, зрубна к-р)	[850, С. 225–227]
29.8	Група курганів I, Пасічники	Сало Б., Шерстюк В. (2020)	2170	доба бронзи і доба раннього заліза	[848, С. 224–225]
29.9	Група курганів IV, Хоружі	Сало Б., Шерстюк В. (2020)	1386	доба бронзи (ямна КІС, донецька та інгульська к-ри катакомбної КІС, бабинська к-ри)	[851, С. 227–231]
29.10	Поселення, Решетилівка III	Назар І., Сало Б., Кісілевич Ю., Шерстюк В. (2019–2020)	1430	доба бронзи (катакомбна КІС, поч. II тис. до н. е.); доба пізньої бронзи (XIII–XI ст. до н. е.); доба раннього заліза (скіфський час, V–III ст. до н. е.), зарубинецька к-ра (II ст. до н. е. – II ст. н. е.)	[757, С. 214–215]
38	Поселення, Модричі-1	Сілаєв О., Шніцар М., Ільчишин З. (2020)	1745	неоліт (VI – V тис. до н. е.), доба римських впливів, княжа доба, модерна доба	[253; 388; 867, С. 188–217; 871, С. 150–152;

Продовження таблиці Ж.3

					1121, P. 17–31]
39.1	Поселення, Грушів-I	Войцещук Н., Павлів Д. (2008)	4650	доба ранньої бронзи (XX–XIX ст. до н. е., межановіцька к-ра), доба раннього заліза, княжа доба (X–XIII ст.), модерна доба	[118; 114; 526, С. 273–287; 528, С. 299–319]
39.2	Поселення, Грушів-III		220	доба ранньої бронзи, доба раннього заліза, княжа доба (X–XII ст. н. е.), пізнє середньовіччя., модерна доба	
39.3	Поселення, Грушів-II	Войцещук Н. (2008, 2013)	6727	енеоліт (волино-любінська к-ра), доба бронзи (межановіцька к-ра, 2-га пол. XX – 1-ша чв. XIX ст. до н. е.), доба раннього заліза (HB2–HB3, кін. IX–VII ст. до н. е., лужицька і тарнобжеська к-ри), модерна доба (XVII-XVIII ст.)	
43.1	Поселення Сопошин-2	Сілаєв О., Остапик Т., Ільчишин З. (2020-2021)	261	енеоліт (к-ра лійчастого посуду), доба раннього заліза (висоцька к-ра), княжа доба (XI–XII ст.), модерна доба (XVIII–XIX ст.)	[386]
43.2	Поселення Воля-Жовтанецька -1		531	доба раннього заліза (висоцька к-ра), модерна доба (XIX – 1-ї пол. XX ст.)	
43.3	Поселення Блищиводи-6		20	IX–X ст.	
∑	**46 об'єктів археології 82 590 м^2**				

Додаток И

Таблиця И.1

Основні терміни та визначення понять

Термін	***Визначення***	***Джерело***
1	*2*	*3*
Охорона культурної спадщини		
Археологічна розвідка	вид наукового дослідження археологічної спадщини, не пов'язаний з руйнуванням культурного шару (крім обмеженого шурфування для визначення товщини культурного шару) об'єкта археологічної спадщини і спрямований на виявлення, локалізацію (картографування), інтерпретацію об'єктів археологічної спадщини, уточнення даних про вже відомі об'єкти археологічної спадщини	[9, абз. 3 ст. 1]
Археологічна спадщина	сукупність об'єктів археологічної спадщини, що перебувають під охороною держави, та пов'язані з ними території, а також рухомі культурні цінності (археологічні предмети), що походять з об'єктів археологічної спадщини	[9, абз. 2 ст. 1]
Археологічні розкопки	вид наукового дослідження археологічної спадщини, спрямований на пошук і вивчення археологічних залишків на території об'єкта археологічної спадщини, що здійснюється шляхом систематичного обстеження земної чи підводної поверхні та включає земляні і підводні роботи, наслідком яких може бути часткове або повне руйнування досліджуваного об'єкта	[9, абз. 4 ст. 1]
Археологічні об'єкти культурної спадщини	рештки життєдіяльності людини (нерухомі об'єкти культурної спадщини: городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, їх залишки чи руїни, мегаліти, печери, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, а також пов'язані з ними рухомі предмети), що містяться під земною поверхнею та під водою і є невідтворним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації	[10, абз. 1 ч. 2 ст. 2]
Визначні місця	зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду	[10, абз. 3 ч. 1 ст. 2]
Виявлення об'єкта культурної спадщини	сукупність науково-дослідних, пошукових заходів з метою визначення наявності та культурної цінності об'єкта культурної спадщини	[10, абз. 13 ст. 1]

Продовження таблиці И.1

1	*2*	*3*
Дозвіл	документ установленого зразка, виданий центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини, що дає право на проведення археологічних розвідок, розкопок на території пам'ятки, охоронюваній археологічній території, в зонах охорони, історичних ареалах населених місць, а також на дослідження решток життєдіяльності людини, що містяться під земною поверхнею та водою	[9, абз. 5 ст. 1]
Дослідження	науково-пошукова, науково-практична діяльність, спрямована на одержання нової інформації про об'єкти культурної спадщини, історичні населені місця, традиційний характер середовища, який є типовим для певних культур або періодів розвитку	[10, абз. 14 ст. 1]
Зміна об'єкта культурної спадщини	дії, що призводять чи можуть призвести до часткового або повного зникнення предмета охорони об'єкта культурної спадщини	[10, абз. 21 ст. 1]
Зони охорони пам'ятки, історико-культурного заповідника, історико-культурної заповідної території	встановлювані навколо території пам'ятки, історико-культурного заповідника, історико-культурної заповідної території охоронна зона, зона регулювання забудови, зона охоронюваного ландшафту, зона охорони археологічного культурного шару, в межах яких діє спеціальний режим їх використання	[10, абз. 9 ст. 1]
Кваліфікаційний документ	посвідчення установленого зразка, що визначає фаховий рівень дослідника	[9, абз. 7 ст. 1]
Комплекси (ансамблі)	топографічно визначені сукупності окремих або поєднаних між собою об'єктів культурної спадщини	[10, абз. 2 ст. 2]
Культурна спадщина	сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини	[10, абз. 2 ст. 1]
Нерухомий об'єкт культурної спадщини	об'єкт культурної спадщини, який не може бути перенесений на інше місце без втрати його цінності з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду та збереження своєї автентичності	[10, абз. 4 ст. 1]
Об'єкт археологічної спадщини	місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їх частини, пов'язані з ними території чи водні об'єкти, створені людиною, незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінності з археологічного, антропологічного та етнографічного погляду і повністю або частково зберегли свою автентичність	[9, абз. 9 ст. 1]
Об'єкт культурної спадщини	визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від	[10, абз. 3 ст. 1]

Продовження таблиці И.1

1	*2*	*3*
	стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність	
Охорона археологічної спадщини	комплекс заходів, що здійснюються відповідно до законодавства органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями, громадянами, спрямованих на ведення обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікацію, картографування, державну реєстрацію), захист, збереження, належне утримання, відповідне використання, консервацію, реставрацію, реабілітацію та музеєфікацію об'єктів археологічної спадщини, а також поширення знань про археологічну спадщину	[9, абз. 10 ст. 1]
Охорона культурної спадщини	система правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічних, містобудівних, інформаційних та інших заходів з обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікація, державна реєстрація), запобігання руйнуванню або заподіянню шкоди, забезпечення захисту, збереження, утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, ремонту, реабілітації, пристосування та музеєфікації об'єктів культурної спадщини	[10, абз. 7 ст. 1]
Пам'ятка археології	археологічний об'єкт національного або місцевого значення, занесений до Державного реєстру нерухомих пам'яток України	[9, абз. 11 ст. 1]
Пам'ятка культурної спадщини	об'єкт культурної спадщини, який занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, або об'єкт культурної спадщини, який взято на державний облік відповідно до законодавства, що діяло до набрання чинності цим Законом, до вирішення питання про включення (невключення) об'єкта культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України	[10, абз. 6 ст. 1]
Предмет охорони об'єкта культурної спадщини	характерна властивість об'єкта культурної спадщини, що становить його історико-культурну цінність, на підставі якої цей об'єкт визнається пам'яткою	[10, абз. 8 ст. 1]
Рухомі предмети	пов'язані з нерухомими об'єктами культурної спадщини, – елементи, групи елементів об'єкта культурної спадщини, що можуть бути відокремлені від нього, але складають з ним єдину цілісність, і відокремлення яких призведе до втрати археологічної, естетичної, етнологічної, історичної, архітектурної, мистецької, наукової або культурної цінності об'єкта	[10, абз. 5 ст. 1]
Споруди (витвори)	твори архітектури та інженерного мистецтва, твори монументальної скульптури та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що зберегли автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб	[10, абз. 1 ст. 2]

Продовження таблиці И.1

1	*2*	*3*
Щойно виявлений об’єкт культурної спадщини	об’єкт культурної спадщини, який занесено до Переліку об’єктів культурної спадщини відповідно до Закону	[10, абз. 22 ст. 1]
Оцінка впливу на довкілля		
Вплив	привнесення в навколишнє середовище чи вилучення з нього будь-якої матеріальної субстанції або інші дії, що викликають зміни його стану	[29, п.3.11]
Вплив на довкілля	будь-які наслідки планованої діяльності для довкілля, в тому числі наслідки для безпечності життєдіяльності людей та їхнього здоров’я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та об’єктів, історичних пам’яток та інших матеріальних об’єктів чи для сукупності цих факторів, а також наслідки для об’єктів культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів	[11, п.1 ч. 1 ст. 1]
Вплив нормативний	вплив на навколишнє середовище, що здійснюється в припустимих межах і не викликає понаднормативних змін	[29, п.3.12]
Джерела впливу	техногенні та природні об’єкти (або їх складові частини), процеси і явища, що впливають на навколишнє середовище	[29, п.3.10]
Зона впливу	певний простір, район, територія, що характеризуються спільними ознаками безпосереднього впливу тих чи інших чинників на навколишнє середовище	[29, п.3.17]
Межі зони впливу	межі, які регламентуються відповідними законодавчими або нормативними актами або визначаються за результатами відповідних досліджень	[29, п.3.18]
Навколишнє середовище	сукупність природних, соціальних (включаючи середовище життєдіяльності людини) і техногенних умов існування людського суспільства	[29, п.3.4]
Навколишнє соціальне середовище	сукупність соціально-побутових умов життєдіяльності населення, соціально-економічних відносин між людьми, групами людей, а також між ними і створюваними ними матеріальними і духовними цінностями	[29, п.3.6]
Об’єкти впливу (реципієнти)	об’єкти і компоненти навколишнього середовища чи їх окремі елементи, на які здійснюється вплив планованої діяльності	[29, п.3.9]
Оцінка впливів на навколишнє середовище (ОВНС)	визначення масштабів і рівнів впливів планованої діяльності на навколишнє середовище, заходів щодо запобігання або зменшення цих впливів, а також прийнятності проектних рішень з точки зору потреб охорони довкілля та вимог екологічної безпеки	[29, п.3.3]

Продовження таблиці И.1

1	*2*	*3*
Планована діяльність	планована господарська діяльність, що включає будівництво, реконструкцію, технічне переоснащення, розширення, перепрофілювання, ліквідацію (демонтаж) об'єктів, інше втручання в природне середовище	[11, п.3 ч. 1 ст. 1]
Ризик	ступінь імовірності певного негативного впливу на навколишнє середовище, який може відбутись в певний час або за певних обставин від планованої діяльності	[29, п.3.16]
Середовище життєдіяльності людини	навколишнє середовище території населених пунктів, курортних та рекреаційних зон, водні об'єкти, призначені для господарсько-питного та рекреаційного використання, землі сільгоспугідь	[29, п.3.7]
Стан нормативний	стан території (акваторії), за якого кількісні і якісні характеристики компонентів навколишнього середовища відповідають існуючим нормам і вимогам	[29, п.3.13]
Стан прогнозований	прогнозна оцінка стану навколишнього середовища на розрахунковий період із урахуванням змін інфраструктури та інших характеристик та реалізації планованої діяльності	[29, п.3.15]
Фон прогнозований	прогнозна оцінка стану навколишнього середовища на розрахунковий період із урахуванням змін інфраструктури та інших характеристик, але без урахування планованої діяльності	[29, п.3.14]
Проєктування лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури		
Будівництво	нове будівництво, реконструкція, капітальний ремонт та технічне переоснащення об'єктів будівництва	[30, п.3.2а]
Завдання на проектування	обґрунтовані вимоги замовника до планувальних, архітектурних, інженерних і технологічних рішень об'єкта будівництва, його основних параметрів, вартості та організації його будівництва, які складаються з урахуванням технічних умов, містобудівних умов та обмежень	[30, п.3.5]
Замовник будівництва	фізична чи юридична особа, яка має у власності або у користуванні земельну ділянку для забудови чи володіє на законних підставах об'єктом будівництва, на якому має намір виконувати будівельні роботи	[30, п.3.6]
Лінійний об'єкт інженерно-транспортної інфраструктури	наземні, надземні або підземні лінійні об'єкти для пересування людей, транспортних засобів, вантажів, переміщення рідких та газоподібних продуктів, передачі електроенергії тощо	[30, п.3.9]
Нове будівництво	зведення будівель та споруд, їх комплексів, що здійснюється з метою створення об'єктів виробничого і невиробничого призначення	[30, п.3.11]
Об'єкт будівництва	будинки, будівлі, споруди будь-якого призначення, їх комплекси або частини, лінійні об'єкти інженерно-транспортної інфраструктури	[30, п.3.12]

Продовження таблиці И.1

1	*2*	*3*
Передпроектні роботи	роботи, які можуть виконуватись до початку процесу проектування для визначення принципових об'ємно-просторових та містобудівних рішень: - розроблення попередніх концептуальних архітектурних пропозицій (форескізи); - розроблення пропозицій щодо розміщення об'єктів будівництва на земельних ділянках (обґрунтування місця розміщення, необхідної території та умов будівництва); - опрацювання технологічних та інженерних характеристик об'єкта; - складання завдання та виконання інженерних вишукувань; - обстеження технічного стану та/або обміри існуючих об'єктів, які підлягають реконструкції, капітальному ремонту, та розташованих в зоні впливу будівництва з метою підготовки висновку та\або рекомендацій про можливість виконання робіт; - збір даних та створення цифрової інформаційної моделі існуючого об'єкта на базі даних інженерно-геодезичних вишукувань, обстеження конструкцій та інженерних систем чи обробки існуючої документації; - інші види робіт, необхідні для початку процесу проектування	[30, п.3.15]
Проектні роботи	роботи, які пов'язані зі створенням проектної документації на будівництво (в тому числі, у разі необхідності, інформаційної моделі об'єкта будівництва)	[30, п.3.19]
Пусковий комплекс	Визначена проектною документацією частина комплексу (будови) або його черги чи відокремлена частина будівлі або споруди, введення в експлуатацію яких частково забезпечує випуск продукції або надання послуг, безпечну експлуатацію та автономне функціонування	[30, п.3.20]
Реконструкція	перебудова введеного в експлуатацію в установленому порядку об'єкта будівництва, що передбачає зміну його геометричних розмірів та/або функціонального призначення, внаслідок чого відбувається зміна основних техніко-економічних показників (загальна площа, потужність тощо), забезпечується удосконалення виробництва, підвищення його техніко-економічного рівня, доступність для мало мобільних груп населення. Реконструкція передбачає повне або часткове збереження елементів несучих і огороджувальних конструкцій та призупинення на час виконання робіт експлуатації об'єкта в цілому або його частин (за умови їх автономності)	[30, п.3.21]
Споруда	штучно створений об'ємний, площинний або лінійний об'єкт, що має природні або штучні просторові межі, встановлений стаціонарно (нерухомо) відносно землі та призначений для досягнення певних цілей	[30, п.3.22]
Стадії проектування	− техніко-економічне обґрунтування (ТЕО); − техніко-економічний розрахунок (ТЕР); − ескізний проект (ЕП);	[30, п.3.23]

Продовження таблиці И.1

1	*2*	*3*
	− проект (П); − робочий проект (РП); − робоча документація (Р)	
Черга будівництва	визначена проектною документацією частина комплексу (будови) – будівлі та/або споруди, введення в експлуатацію якої частково забезпечує випуск продукції або надання послуг, її безпечну експлуатацію та автономне функціонування. Черга будівництва може поділятися на пускові комплекси	[30, п.3.26]
Будівництво магістральних трубопроводів		
Відвал	гірничо-технічна споруда, яка призначена для тимчасового або постійного розміщення розкривних порід, некондиційної мінеральної сировини	[39, п.3.3]
Магістральний трубопровід	технологічний комплекс, що функціонує як єдина система і до якого входить окремий трубопровід з усіма об’єктами і спорудами, зв’язаними з ним єдиним технологічним процесом, або кілька трубопроводів, якими здійснюються транзитні, міждержавні, міжрегіональні поставки продуктів транспортування споживачам, або інші трубопроводи, спроектовані та збудовані згідно з державними будівельними вимогами щодо магістральних трубопроводів	[17, абз. 2 ст. 1]
Мінеральний ґрунт	ґрунт, який складається з окремих мінеральних частинок (зерен) різного розміру і є об’єктом інженерно-господарської діяльності людини	[39, п.3.5]
Об’єкти трубопровідного транспорту	магістральні та промислові трубопроводи, включаючи наземні, надземні і підземні лінійні частини трубопроводів, а також об’єкти та споруди, основне і допоміжне обладнання, що забезпечують безпечну та надійну експлуатацію трубопровідного транспорту	[17, абз. 8 ст. 1]
Охоронна зона	землі вздовж магістральних та промислових трубопроводів, навколо промислових об’єктів для забезпечення нормальних умов їх експлуатації, запобігання ушкодженню, а також для зменшення їх негативного впливу на людей, суміжні землі, природні об’єкти та довкілля в цілому	[17, абз. 9 ст. 1]
Охоронна зона об’єктів магістрального трубопровідного транспорту	земельна ділянка, прилегла до об’єктів магістрального трубопровідного транспорту, обмежена умовними лініями з обох боків трубопроводу паралельно його осі (об’єкту), на якій обмежується провадження господарської діяльності	[26, абз. 2 п. 2]
Смуга відводу	смуга земель, відведених у тимчасове користування на період споруджування магістрального трубопроводу	[39, п.3.16]

Продовження таблиці И.1

1	*2*	*3*
Технічна рекультивація	роботи зі знімання й відновлення родючого шару ґрунту	[39, п.3.12]
Технічний коридор	земельна ділянка, в межах якої прокладено систему трубопроводів і комунікацій	[17, абз. 4 ст. 1]
Траншея	виїмка значної довжини і порівняно невеликої ширини, призначена для укладання трубопроводу. Траншею, як тимчасову земляну споруду, розробляють з певними параметрами залежно від діаметра трубопроводу. Її можна влаштовувати з похилими або вертикальними стінками	[39, п.3.14]
Умовний діаметр (номінальний розмір)	умовний параметр магістрального трубопроводу, що не має одиниці виміру і приблизно дорівнює його внутрішньому діаметру, вираженому в міліметрах	[12, абз. 9 ст. 1]
Будівництво повітряних ліній електропередач		
Електрична мережа	сукупність електроустановок для передачі та/або розподілу електричної енергії	[15, п.27 ст. 1]
Електроенергетика	галузь економіки України, що забезпечує споживачів електричною енергією	[15, п.28 ст. 1]
Електроенергетичне підприємство	суб'єкт господарювання, який здійснює одну з таких функцій: виробництво, передачу, розподіл, постачання електричної енергії споживачу, зберігання енергії або трейдерську діяльність	[15, п.29 ст. 1]
Електростанція	електроустановка або група електроустановок, призначених для виробництва електричної енергії або комбінованого виробництва електричної та теплової енергії	[15, п.31 ст. 1]
Енергетична інфраструктура	сукупність об'єктів, призначених для виробництва, передачі і розподілу електричної енергії, у тому числі їх технологічна інфраструктура	[7, абз. 3 ст. 1]
Землі енергетики	земельні ділянки, надані в установленому порядку для розміщення, будівництва та експлуатації енергогенеруючих підприємств, об'єктів альтернативної енергетики, об'єктів передачі електричної та теплової енергії, виробничих об'єктів, необхідних для експлуатації об'єктів енергетики, в тому числі баз та пунктів	[7, абз. 4 ст. 1]
Зона впливу електро-магнітного поля	простір, в якому напруга електричного поля перевищує допустимі норми	[7, абз. 5 ст. 1]
Лінійний об'єкт енергетичної інфраструктури	комплекс об'єктів енергетичної інфраструктури, включаючи наземні, надземні та підземні об'єкти, пов'язані повітряними та кабельними лініями та призначені для передачі та розподілу електричної енергії, а також будівлі та споруди, площею до 200 м^2, у тому числі електричні підстанції, трансформаторні підстанції, розподільчі пункти та пристрої, споруди опорних конструкцій, допоміжне обладнання, зв'язані з ними єдиним технологічним процесом, які забезпечують безпечну та надійну експлуатацію, виробництво, передачу і розподіл електричної та теплової енергії	[7, абз. 9 ст. 1]

Продовження таблиці И.1

1	*2*	*3*
Міждержавна лінія електропередачі	лінія електропередачі, що перетинає кордон між Україною та іншою державою і з'єднує об'єднану енергетичну систему України з системою передачі суміжної держави	[15, п.43 ст. 1]
Нормативно-технічний документ	норми, правила та інструкції, прийняті та зареєстровані в порядку, встановленому законодавством, щодо забезпечення належного технічного стану і експлуатації електричних установок та мереж	[15, п.50 ст. 1]
Об'єкт енергетики	електрична станція (крім ядерної частини атомної електричної станції), лінійний об'єкт енергетичної інфраструктури, електрична підстанція, електрична мережа, підключені до об'єднаної енергетичної системи України, а також котельня, підключена до магістральної теплової мережі, магістральна теплова мережа, споруда альтернативної енергетики тощо	[7, абз. 12 ст. 1]
Об'єкти передачі електричної енергії	повітряні та кабельні лінії електропередачі, трансформаторні підстанції, розподільні пункти та пристрої	[7, абз. 11 ст. 1]
Об'єднана енергетична система України (ОЕС)	сукупність електростанцій, електричних мереж, інших об'єктів електроенергетики, що об'єднані спільним режимом виробництва, передачі та розподілу електричної енергії при централізованому управлінні цим режимом	[15, п.51 ст. 1]
Об'єкт електроенергетики	електростанція (крім ядерної частини атомної електричної станції), електрична підстанція, електрична мережа, установка зберігання електричної енергії	[15, п.52 ст. 1]
Охоронні зони об'єктів енергетики	зона вздовж повітряних і кабельних ліній електропередачі, навколо електростанцій, трансформаторних підстанцій, розподільних пунктів та пристроїв і магістральних теплових мереж, споруд альтернативної енергетики тощо для забезпечення нормальних умов їх експлуатації, запобігання ушкодженню, а також для зменшення їх негативного впливу на людей, суміжні землі, природні об'єкти та довкілля	[7, абз. 15 ст. 1]
Передача електричної енергії	транспортування електричної енергії електричними мережами оператора системи передачі від електричних станцій до пунктів підключення систем розподілу та електроустановок споживання (не включаючи постачання електричної енергії), а також міждержавними лініями	[15, п.60 ст. 1]
Повітряна лінія електропередачі	електроустановка, призначена для передавання електричної енергії по проводах, розташованих просто неба і прикріплених за допомогою ізоляторів та арматури до опор або кронштейнів і стояків на інженерних спорудах (мостах, шляхопроводах тощо)	[7, абз. 16 ст. 1]
Правовий режим спеціальних зон об'єктів енергетики	встановлений законодавством особливий режим використання земель власниками та користувачами земельних ділянок, а також підприємствами, які здійснюють експлуатацію об'єктів енергетики, спрямований на забезпечення нормальних умов їх експлуатації та запобігання пошкодженню	[7, абз. 17 ст. 1]

Продовження таблиці И.1

1	*2*	*3*
Розвиток ОЕС України	нове будівництво, реконструкція або технічне переоснащення об’єктів електроенергетики	[15, п.76 ст. 1]
Санітарно-захисна зона об’єктів енергетики	територія вздовж ліній електропередачі, навколо трансформаторних підстанцій, розподільних пунктів і пристроїв, яка встановлюється для захисту населення від шкідливого впливу електричних полів, спричиненого певною їх напругою	[7, абз. 21 ст. 1]
Система передачі електричної енергії	система ліній, допоміжного обладнання, обладнання для трансформації та перемикань, що використовується для передачі електричної енергії	[15, п.81 ст. 1]
Спеціальні зони об’єктів енергетики	території навколо об’єктів енергетики із спеціальним режимом господарської та іншої діяльності, що забезпечує безпечне функціонування цих об’єктів, які встановлюються у формі зон спостереження, охоронних, режимних та санітарно-захисних зон	[7, абз. 22 ст. 1]
Технологічна інфраструктура об’єктів енергетики	під’їзні автомобільні шляхи, залізничні колії, склади, золовідвали, шламонакопичувачі, водопідвідні та водовідвідні канали, ставки-охолоджувачі, інші допоміжні споруди, розміщені за межами основної земельної ділянки об’єкта енергетики	[7, абз. 24 ст. 1]
Будівництво автомобільних доріг		
Автомобільна дорога	лінійний комплекс інженерних споруд, призначений для безперервного, безпечного та зручного руху транспортних засобів	[6, абз. 2 ст. 1]
Виїмка	ділянка автомобільної дороги, де її поверхня в результаті зрізування ґрунту розташована нижче її поверхні	[36, п.4.1.4]
Вплив автомобільної дороги на навколишнє середовище	будь-яка зміна в навколишньому середовищі, пряма чи опосередкована, яка повністю чи частково спричинена будівництвом, ремонтом та подальшою експлуатацією автомобільних доріг	[40, п.3.6]
Ґрунтовий кар’єр	ділянка території, у межах якої добувають ґрунт для спорудження земляного полотна. Примітка. На відміну від бічних резервів кар’єри мають більшу глибину розробки і віддалені від земляного полотна, що споруджується	[36, п.4.5.3]
Джерело впливу	техногенні та природні об’єкти (або їх складові частини), процеси і явища, що впливають на навколишнє середовище	[40, п.3.10]
Земляне полотно	ґрунтова конструкція автомобільної дороги	[6, абз. 11 ст. 1]
Компенсаційні заходи	компенсація незворотного збитку від планованої діяльності шляхом проведення заходів щодо рівноцінного поліпшення стану природного, соціального і техногенного середовища в іншому місці і/або в інший час, грошове відшкодування збитків	[40, п.3.18]

Продовження таблиці И.1

1	*2*	*3*
Кювет	водовідвідна канава, що розташована вздовж підошви земляного полотна для збирання і відведення поверхневих вод, які стікають з проїзної частини і навколишньої місцевості	[36, п.4.1.20]
Навколишнє середовище	середовище, в якому функціонує автомобільна дорога, включаючи повітря, воду, ґрунт, природні ресурси, флору, фауну, людей, а також взаємозв'язки між ними; сукупність природних, соціальних (включаючи середовище життєдіяльності людини) і техногенних умов існування людського суспільства	[31, п.3.1.17; 40, п.3.19]
Навколишнє соціальне середовище	сукупність соціально-побутових умов життєдіяльності населення, соціально-економічних відносин між людьми, групами людей, а також між ними і створюваними ними матеріальними і духовними цінностями	[40, п.3.21
Насип	ділянка земляного полотна, штучно насипана і ущільнена, яка проходить вище поверхні землі	[36, п.4.1.22]
Складові автомобільної дороги загального користування в межах смуги відведення	земляне полотно; проїзна частина; дорожнє покриття; смуга руху; споруди дорожнього водовідводу та водоочисні споруди; споруди шумозахисні; штучні споруди; засоби технологічного зв'язку; інженерне облаштування: спеціальні споруди та засоби, призначені для забезпечення безпечних та зручних умов руху (освітлення, стаціонарні комплекси вимірювання вагових і габаритних параметрів транспортних засобів, примусового зниження швидкості руху); архітектурне облаштування: архітектурні споруди та декоративні насадження, призначені для забезпечення естетичного вигляду автомобільних доріг; технічні засоби організації дорожнього руху, автопавільйони, лінійні споруди і комплекси, що забезпечують функціонування і збереження доріг; елементи санітарного облаштування; зелені насадження; спеціально облаштовані місця для зупинки маршрутних транспортних засобів	[6, абз. 1 ст. 9]
Складові автомобільної дороги загального користування за межами смуги відведення	архітектурне облаштування; споруди, призначені для збереження автомобільних доріг і контролю дорожнього руху; споруди дорожнього водовідводу та водоочисні споруди; споруди шумозахисні; поромні переправи, снігозахисні споруди, протилавинні і протиселеві споруди; уловлювальні з'їзди; нагірні канави; випарні басейни; відкриті та закриті дренажні системи	[6, абз. 4 ст. 9]
Смуга (зона) впливу автомобільної дороги	територія, що прилягає до автомобільної дороги, в межах якої проявляється вплив на навколишнє середовище внаслідок будівництва та експлуатації автомобільних доріг	[40, п.3.34]
Смуга відведення	земельні ділянки, що надаються в установленому законодавством порядку для розміщення конструктивних елементів автомобільної дороги, а також захисних і декоративних лісонасаджень, архітектурних форм і споруд, що необхідні для утримання і використання зазначених елементів	[6, абз. 18 ст.1; 36, п.4.1.31]

Продовження таблиці И.1

1	*2*	*3*
Територія постійного відведення землі	територія зайнята під споруджуваний об’єкт дорожнього будівництва та прилегла до неї смуга землі, відведена у постійне користування, у межах якої забороняється будь-яка діяльність, не пов’язана з утриманням та експлуатацією автомобільної дороги. Внаслідок будівельних робіт у межах території постійного відведення землі допускаються незворотні зміни природного, соціального та техногенного середовища	[40, п.3.38]
Територія тимчасового відведення землі	територія, що прилягає до смуги постійного землевідведення автомобільної дороги, яка відводиться тимчасово на період виконання будівельних робіт для розміщення виробничих баз, побутових приміщень, технологічних проїздів, складів тощо. У межах території тимчасового відведення землі допускається виникнення внаслідок будівельних робіт тимчасових змін природного та антропогенного середовища, які повинні бути усунуті проектними рішеннями під час рекультивації по завершенні будівництва	[40, п.3.39]
Тимчасова смуга відведення	смуга землі, яку відводять на період спорудження автомобільної дороги для проїзду будівельного транспорту, будівельної техніки, влаштування резервів і кар’єрів, що після закінчення будівництва підлягає рекультивації поверненню землекористувачам	[36, п.4.1.34]

Додаток К

СКЛАД І ЗМІСТ АРХЕОЛОГІЧНОГО ЦИКЛУ

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ЦИКЛ (фази)	***Передінвестиційна фаза***	***Інвестиційна фаза***			***Експлуатаційна фаза***
ПРОЄКТНИЙ ЦИКЛ (стадії)	***Передпроєктні роботи***	***ТЕО***	***Проєкт***	***Робоча документація***	***Будівництво*** / ***Експлуатація***
АРХЕОЛОГІЧНИЙ ЦИКЛ (етапи)	Передпроєктні археологічні дослідження	Архівно-бібліографічний пошук	Археологічні розвідки (вишукування)		Археологічні розкопки / Археологічний нагляд / Моніторинг
Завдання	Опрацювати офіційні реєстри	Зібрати дані про відомі об'єкти археології за архівно-бібліографічними матеріалами	Локалізувати об'єкти археології в межах смуги відведення	Локалізувати об'єкти археології у межах проєктних змін	Дослідити об'єкти археології на ділянках будівництва / Моніторити стан збереження об'єктів археології
Кінцева документація	Вихідні дані про наявність пам'яток археології	Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину	Звіт про археологічні розвідки (вишукування); розділ в проєкті організації будівництва	Звіт про археологічні розвідки (вишукування) (додатковий)	Звіт про археологічні розкопки / археологічний нагляд; Акти обстеження; охоронні договори

Рис. К.1. Схема взаємозв'язків між інвестиційним, проєктним та археологічним циклами

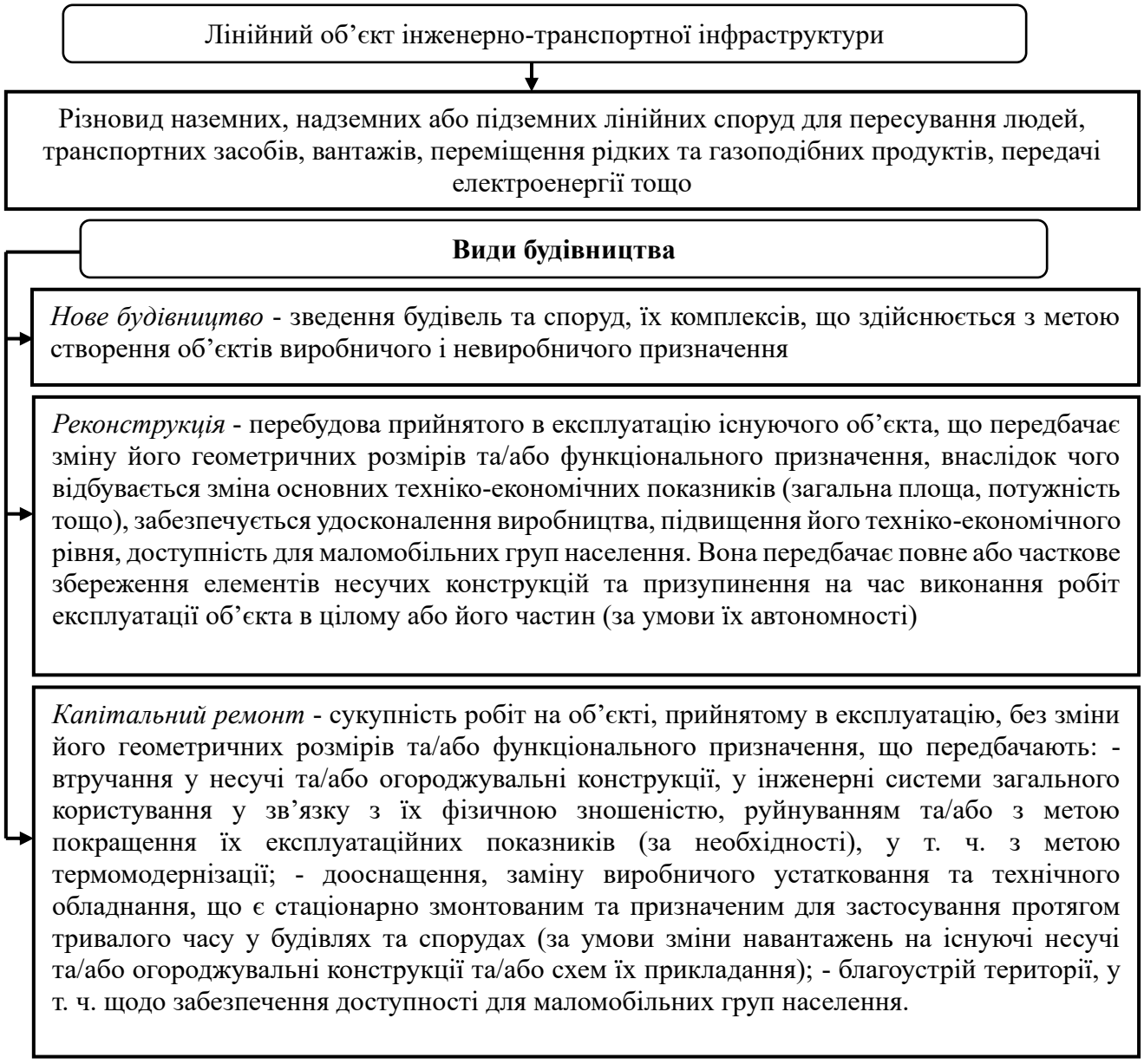

Рис. К.2. Види будівництва лінійних об’єктів інженерно-транспортної інфраструктури [30]

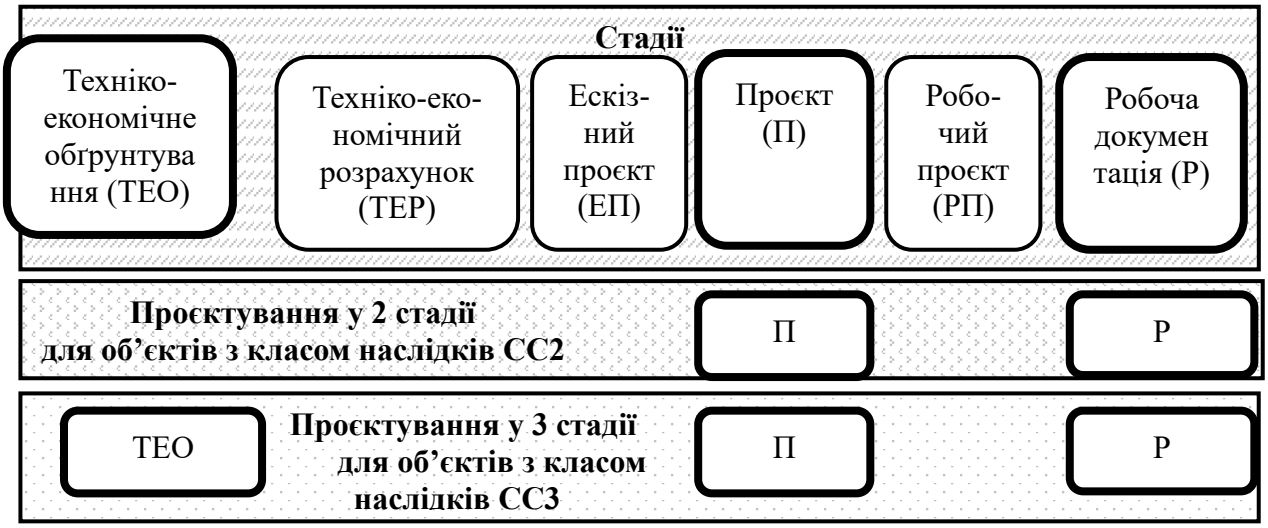

Рис. К.3. Стадії проєктування та класи наслідків (відповідальності) [13; 30; 34, 43]

Таблиця К.1

Етапи археологічного циклу

Етап	***Зміст***	***Завдання***	***Очікувані результати***
Передпроєктні археологічні дослідження	Опрацювання офіційних списків і реєстрів пам'яток археології, переліків щойно виявлених об'єктів культурної спадщини, надання прогнозної оцінки ризиків для відомих об'єктів археології та підготовка вихідних даних про наявність об'єктів археології в межах території планованого будівництва. Документ – «Вихідні дані про наявність об'єктів археології»	– опрацювати офіційні списки (реєстри, переліки) пам'яток археології національного і місцевого значення, щойно виявлених об'єктів археології; – опрацювати історико-архівні, бібліографічні, графічні, картографічні матеріали (архівні і опубліковані); – опрацювати дані геологічних, геодезичних, геофізичних та інших робіт із буріння на місцевості; – опрацювати музейні фондові колекції (серед них – ІА НАН України, музеїв); – опитати місцеве населення, краєзнавців, старожилів, представників органів охорони культурної спадщини та співробітників місцевих музеїв; – скласти коротку історико-бібліографічну довідку про відомі об'єкти археологічної спадщини в межах планованої діяльності (розроблення ТЕО); – проаналізувати археологічні дослідження попередніх періодів (за наявності) на предмет актуальності їхніх результатів; – створити у вигляді таблиці список відомих об'єктів археології в межах планованої діяльності (розроблення ТЕО); – нанести всі відомі об'єкти археології на топографічну підоснову (мапи) масштабу 1:10 000 – 1:100 000 для вибору оптимального варіанта розташування об'єкта будівництва; – визначити наявність ризиків та оцінити потенційні	– інформація про всі відомі об'єкти археології у межах проєктування; – прокладання траси лінійного об'єкта поза територією відомих об'єктів археології; – розроблення завдання на виконання археологічних вишукувань (розвідок) на стадії «Проєкт»; – висновок/погодження відповідного органу охорони культурної спадщини щодо вибору місць розташування ділянок під плановану діяльність
Архівно-бібліографічний пошук	Історико-архівні і бібліографічні дослідження, опрацювання музейних фондових колекцій, опитування місцевого населення, краєзнавців, представників органів охорони культурної спадщини, оцінка ризиків, потенційних загроз та ймовірних наслідків для відомих об'єктів археології. Документ – «Звіт про оцінку впливу на археологічну спадщину»		

Етап	*Зміст*	*Завдання*	*Очікувані результати*
		загрози і ймовірні наслідки для відомих об’єктів археологічної спадщини від планованої діяльності; – розробити заходи з уникнення і/або зменшення негативного впливу на відомі об’єкти археології; – розробити проєкт завдання та кошторисну документацію на виконання археологічних вишукувань (розвідок) на стадії «Проєкт»; – за результатами передпроєктних досліджень виготовити Вихідні дані про відомі об’єкти археології; – за результатами архівно-бібліографічного пошуку виготовити науково-технічну документацію – Звіт з оцінки впливу на археологічну спадщину – у необхідній замовнику кількості паперових примірників і на цифрових носіях в обумовленому форматі. Звіт виготовляється згідно із ДСТУ 3008:2015 та ДСТУ 9243.4:2023 та має складатися з текстової частини, ілюстрацій (креслення, плани, фототаблиці) та кошторисної документації	
Археологічні вишукування (розвідки)	Обстеження створу траси затвердженого варіанта лінійного об’єкта на всю ширину смуги постійного (тимчасового) відведення, локалізація невідомих об’єктів археології і верифікація місць розташування усіх відомих і нововиявлених об’єктів археології, оцінка ризиків і ймовірних наслідків для них, визначення класу наслідків (відповідальності) об’єкта будівництва, підготовка Звіту про	– скласти коротку історико-бібліографічну довідку про відомі об’єкти археології в межах території проєктування на основі матеріалів Звіту про оцінку впливу на археологічну спадщину; якщо об’єкт будівництва проєктується у дві стадії, тоді архівно-бібліографічні дослідження треба виконати у повному обсязі; – обстежити трасу затвердженого (рекомендованого) варіанта прокладення/ проходження лінійного об’єкта у межах смуги постійного/тимчасового відведення; – локалізувати місця розташування усіх	– локалізація усіх відомих і нововиявлених об’єктів археології у межах смуги проєктування; – уникнення і/або зменшення негативного впливу на об’єкти археології шляхом розроблення спеціальних пам’яткоохоронних заходів; – погодження відповідними органами охорони

Етап	*Зміст*	*Завдання*	*Очікувані результати*
	археологічні вишукування (розвідки) і кошторисної документації на превентивні археологічні розкопки та/або археологічний нагляд. Документи – «Звіт про археологічні вишукування (розвідки)»; «Розділ проєкту організації будівництва»; «Додатковий звіт про археологічні вишукування (розвідки)»	нововиявлених і відомих об'єктів археології та прив'язати їх до топогеодезичних матеріалів масштабу 1:1 000 – 1:50 000; – визначити географічні координати меж об'єктів археології у системі WGS-84 і/або СК-63/42 і/або УСК-2000 та скласти відповідний каталог координат кутів полігональних об'єктів; – прошурфувати територію об'єкта археології для простеження стану і характеру збереження давніх культурних нашарувань; – виконати графічну і фотографічну фіксації місць розташування об'єктів археології, археологічних шурфів і їхніх стратиграфічних колонок; – опрацювати камерально отримані польові матеріали та визначити культурно-хронологічну приналежність і наукову цінність виявлених артефактів і об'єктів археології; – визначити наявність ризиків та оцінити потенційні загрози і тип ймовірних наслідків для об'єктів археології від планованої діяльності (реалізації проєкту будівництва); – розробити для кожного об'єкта археології, розташованого у межах смуги постійного/тимчасового відведення, пам'яткоохоронні заходи з уникнення і/або зі зменшення (пом'якшення) негативного впливу на них; – визначити види і обсяги таких заходів і розрахувати їхню вартість (виготовити кошторисну документацію на виконання археологічних розкопок/археологічного нагляду, виготовлення облікової документації);	культурної спадщини містобудівної і землевпорядної документації під об'єкт будівництва та розроблених пам'яткоохоронних заходів

Етап	*Зміст*	*Завдання*	*Очікувані результати*
		– розробити проєкт завдання на виконання археологічних розкопок/археологічного нагляду на етапі будівництва лінійного об'єкта; – виготовити науково-технічну документацію – Звіт про археологічні вишукування (розвідки) – у необхідній замовнику кількості паперових примірників і на цифрових носіях в обумовленому форматі. Звіт виготовляється згідно із ДСТУ 3008:2015 та ДСТУ 9243.4:2023 та має складатися з текстової частини, ілюстрацій (креслення, плани, фототаблиці) та кошторисної документації. Завдання для додаткових археологічних вишукувань (розвідок): – обстежити ділянки змін проходження траси лінійного об'єкта; – виготовити додаток до базового звіту про археологічні вишукування (розвідки).	
Археологічні розкопки, археологічний нагляд	Проведення археологічних розкопок на ділянках у межах територій об'єктів археології та здійснення археологічного нагляду у місцях виконання земляних і будівельно-монтажних робіт у зонах охорони об'єктів археології (фіксація — графічна, фотографічна, описова) усіх етапів досліджень; камеральне опрацювання і підготовка Звіту про такі роботи, супровідних документів на отримання дозволу центрального органу охорони	Завдання археологічних розкопок: – провести археологічні розкопки об'єктів археології у межах смуги постійного відведення або земельних ділянок під інженерні споруди; – здійснити фіксування (графічне, фотографічне, описове) усіх етапів досліджень – місць розташування об'єктів археології, розкопів, їхніх стратиграфічних колонок, виявлених решток стаціонарних археологічних об'єктів; – провести камеральне опрацювання отриманих польових матеріалів і визначення культурно-хронологічної приналежності та наукової цінності виявлених артефактів і решток об'єктів археології; – розробити рекомендації щодо консервації і	Очікуваним результатом розкопок у межах будівництва є: – повне дослідження території об'єкта археології, на якій відбудеться будівництво лінійного об'єкта, та звільнення ділянки загосподарювання від археологічного контексту; – дозвіл відповідного органу охорони культурної спадщини на початок

Етап	*Зміст*	*Завдання*	*Очікувані результати*
	культурної спадщини на виконання земляних і будівельно-монтажних робіт. Документи – «Звіт про археологічні розкопки та нагляд»; «Облікова документація на об'єкти археології»	музеєфікування (за необхідності) виявлених решток; – виготовити науково-технічну документацію – Звіт про археологічні розкопки і нагляд – у необхідній замовнику кількості паперових примірників і на цифрових носіях в обумовленому форматі. Звіт виготовляється згідно із ДСТУ 3008:2015 та має складатися з текстової частини, ілюстрацій (креслення, плани, фототаблиці); – виготовити облікову документацію згідно з Порядком обліку об'єктів культурної спадщини і передати її у відповідний орган охорони культурної спадщини на затвердження; – підготувати супровідні документи на отримання дозволу центрального органу охорони культурної спадщини на виконання земляних і будівельно-монтажних робіт в межах дослідженної території об'єкта археології, який перебуває на державному обліку. Завдання археологічного нагляду: – спостереження фахівцями за земляними роботами підготовчого етапу (зняття родючого шару) в охоронних зонах об'єктів археології в межах смуги постійного/тимчасового відведення; – зупинення таких робіт на ділянках виявлення решток археологічного характеру і проведення повного їх дослідження; роботи можуть бути відновлені лише за письмовим дозволом відповідного органу охорони культурної спадщини після завершення таких досліджень; – здійснення різносторонньої фіксації та камеральне опрацювання отриманих матеріалів; – підготовка Звіту про археологічний нагляд у	виконання земляних і будівельно-монтажних робіт у межах смуги відведення на території об'єктів археології, які перебувають на державному обліку. Найголовнішим очікуваним результатом археологічного нагляду є забезпечення від можливого безповоротного знищення решток заглиблених у «материк» археологічних об'єктів, що не були знищені оранкою та іншими сільськогосподарськими роботами і які не простежувалися під час поверхневого обстеження на стадії проєктування.

Етап	*Зміст*	*Завдання*	*Очікувані результати*
		необхідній замовнику кількості паперових примірників і на цифрових носіях в обумовленому форматі. Звіт виготовляється згідно із ДСТУ 3008:2015 та має складатися з текстової частини, ілюстрацій (креслення, плани, фототаблиці). Якщо для цілей одного об'єкта будівництва виконувався комплекс розкопок і нагляду, готується один науковий звіт. Проміжний Звіт про археологічні розкопки і нагляд та звернення замовника подається у відповідний орган охорони культурної спадщини для отримання дозволу на виконання земляних та інших робіт на території пам'яток археології.	
Моніторинг	Систематичне спостереження та контроль за станом об'єктів археології у межах зони впливу лінійного об'єкта під час його експлуатації	Метою є вчасне реагування на будь-які зміни чи загрози для об'єкта археології, запобігання втратам культурної спадщини, а також перевірка дотримання компаніями-операторами (балансоутримувачами) зобов'язань з охорони археологічної спадщини, зокрема під час поточних ремонтів	Паспорт і охоронні договори на пам'ятку археології

Додаток Л

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ РОЗВІДКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ТРАСАХ ПОВІТРЯНИХ ЛІНІЙ ЕЛЕКТРОПЕРЕДАЧ

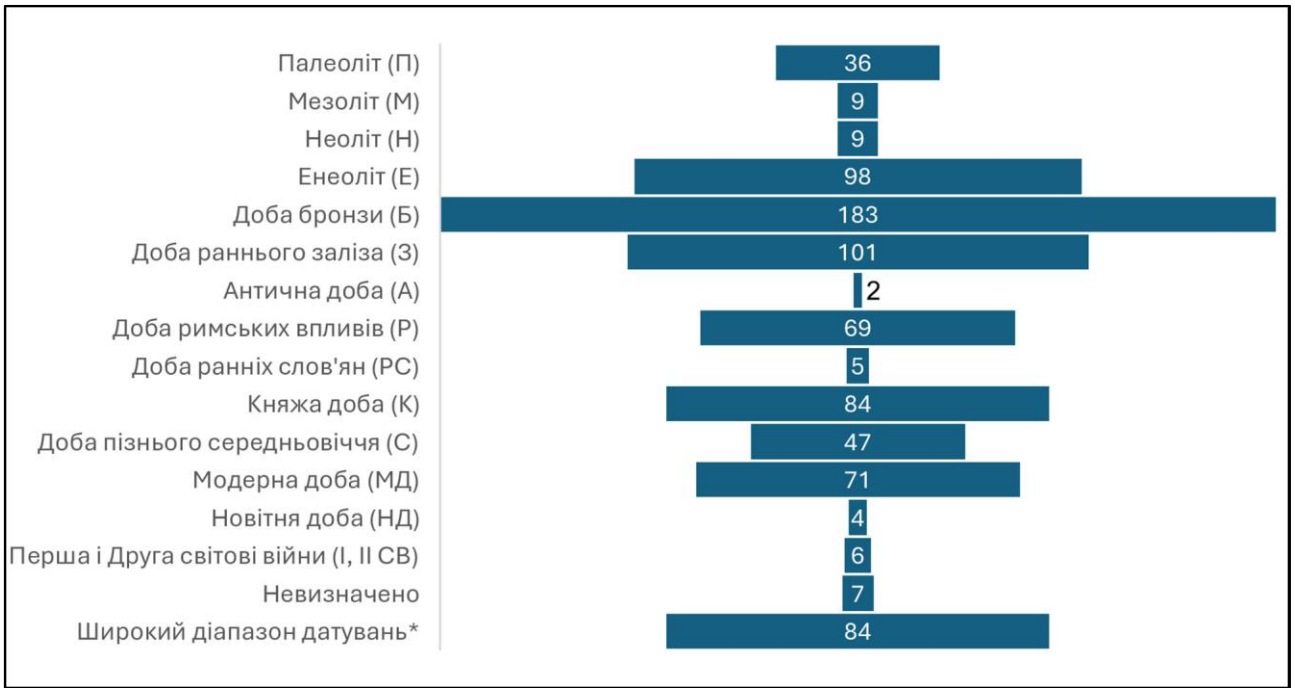

Рис. Л.1. Хронологічна належність археологічних матеріалів з розвідок

Рис. Л.2. Динаміка коефіцієнта трапляння об'єктів археології в межах обстежених територій ПЛ

Додаток М

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

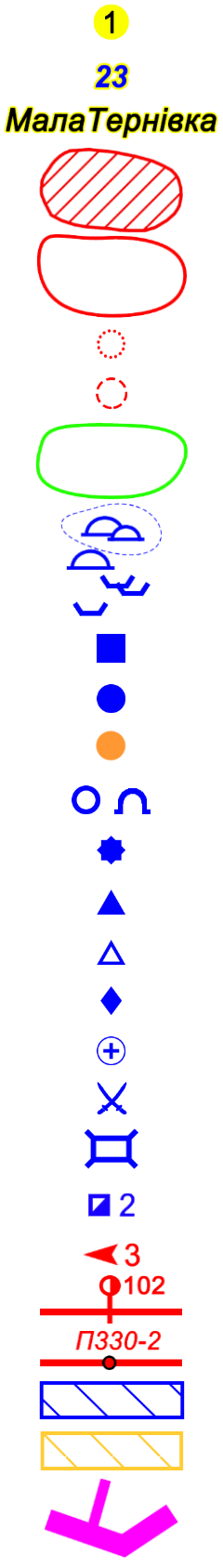

– *порядковий номер об'єкта археології на планах, схемах і мапах*

– *порядковий номер об'єкта археології на планах, схемах і мапах*

– *епонімний населений пункт*

– *територія об'єкта археології на планах, схемах і мапах*

– *межа території об'єкта археології на планах, схемах і мапах*

– *приблизні межі ймовірного об'єкта археології*

– *приблизні межі об'єкта археології*

– *межа пропонованої 50-и метрової охоронної зони об'єкта археології (територія обмеженої господарської діяльності)*

– *курган, курганна група та її межі*

– *ґрунтовий могильник, окреме поховання*

– *укріплення (городище, замчище, табір, оборонний двір)*

– *об'єкти археології на схемах обстеження; поселення (селище)*

– *об'єкти археології розкопані на етапі будівництва*

– *стоянка (печерна стоянка)*

– *культове місце*

– *виробничий комплекс*

– *місце видобутку сировини*

– *випадкова знахідка, скарб*

– *місцезнаходження археологічних матеріалів*

– *місце битви, бойових дій*

– *інженерно-фортифікаційні споруди XVIII–XX ст.*

– *археологічний шурф та його номер*

– *місце і напрямок фотофіксації, номер фото*

– *вісь траси лінійного об'єкта, номер проєктного пікету*

– *вісь траси повітряної лінії електропередач, номер і тип опори*

– *ділянка археологічних розкопок*

– *ділянка археологічного нагляду*

– *межі адміністративно-територіальних одиниць / смуги відведення / земельної ділянки / території опрацювання (обстеження)*

Додаток Н

СХЕМИ МЕРЕЖ ЛІНІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ ІНЖЕНЕРНО-ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

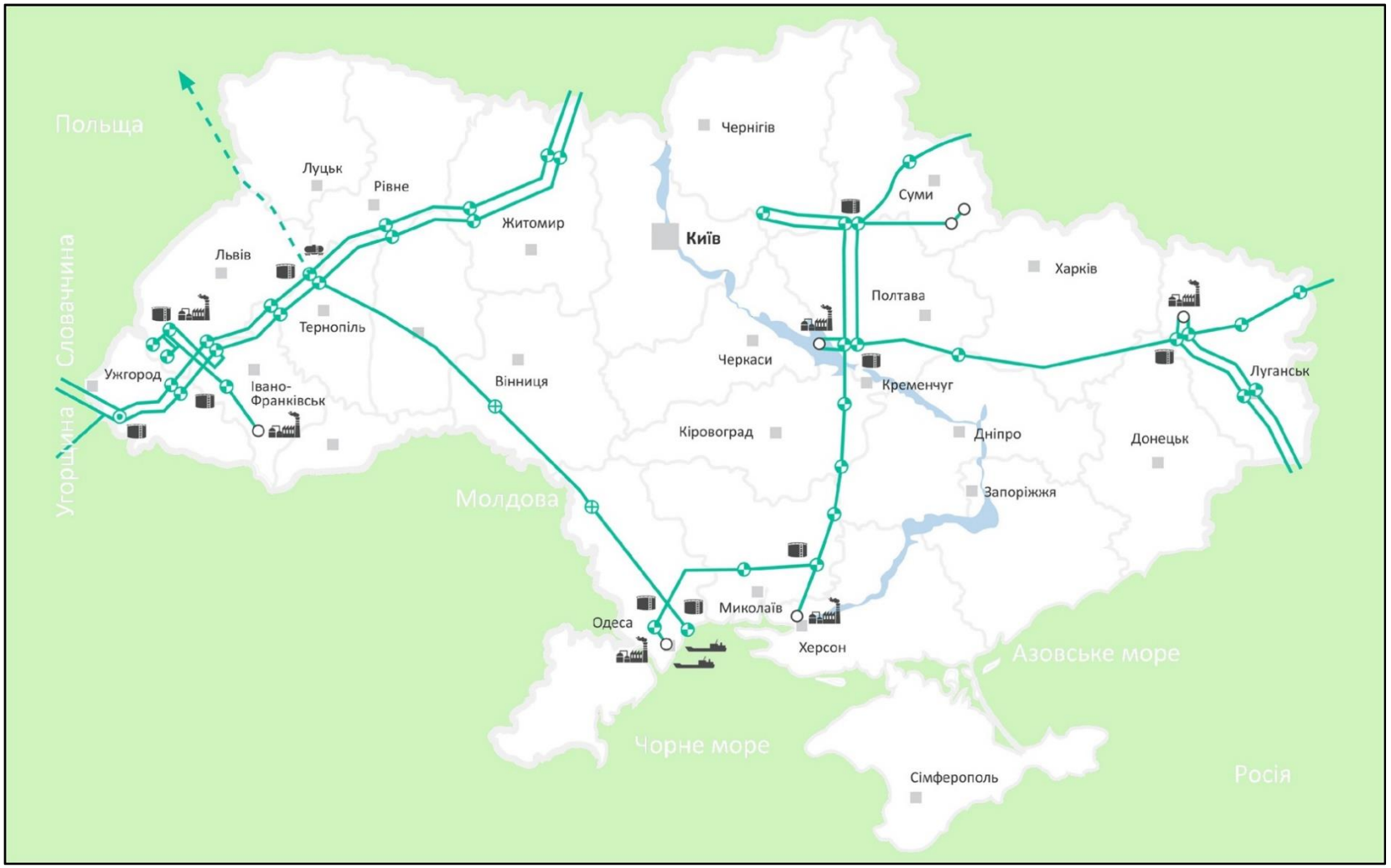

Рис. Н.1. Схема нафтопровідних мереж [https://www.ukrtransnafta.com]

Рис. Н.2. Газотранспортна система [https://tsoua.com]

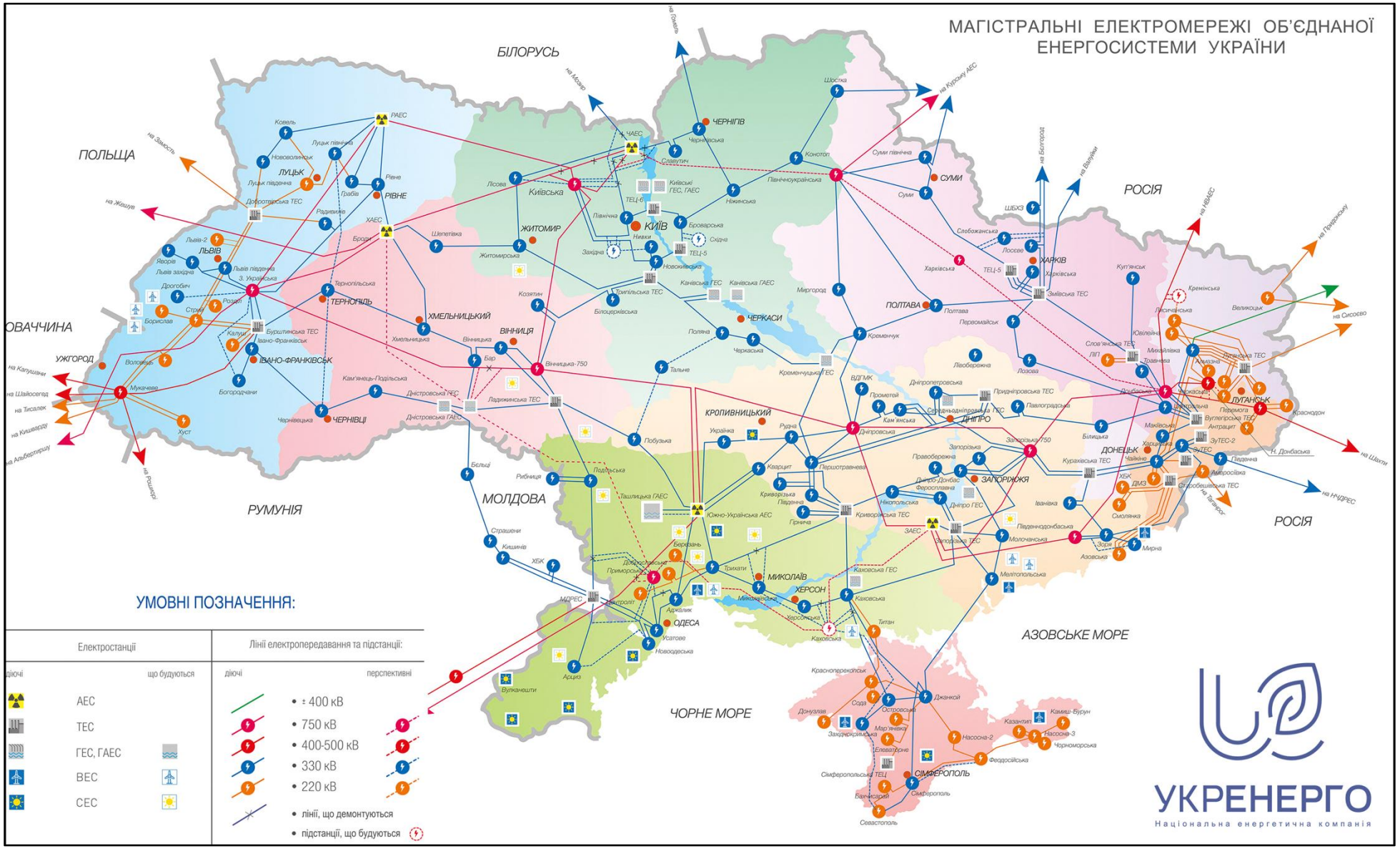

Рис. Н.3. Схема магістральних електромереж об'єднаної енергосистеми [https://ua.energy]

Рис. Н.4. Мережа автомобільних доріг [https://mtu.gov.ua/files/Карта%20автодоріг.pdf]

Додаток П

МАПИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ЛІНІЙНИХ ОБ'ЄКТАХ УКРАЇНИ

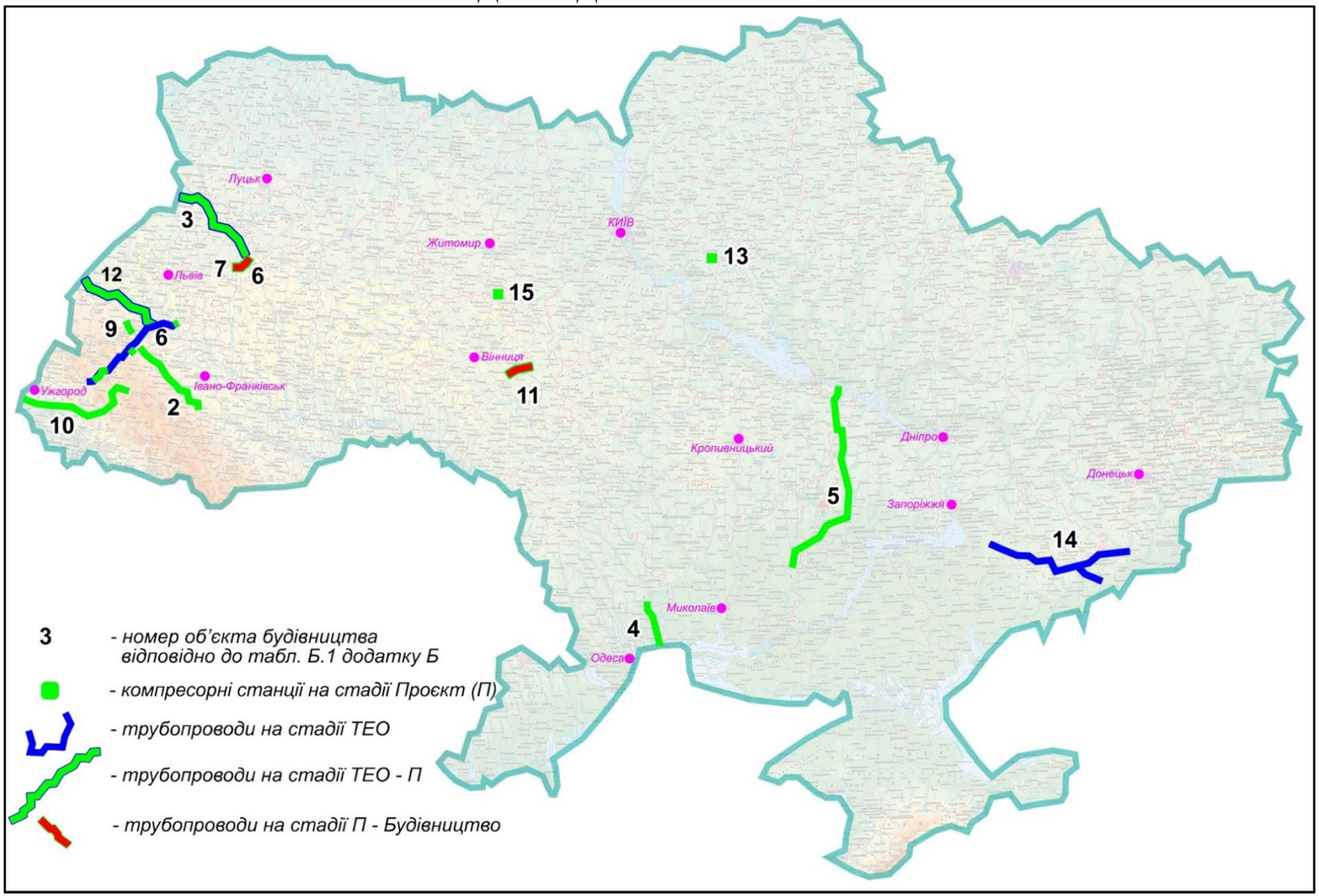

Рис. П.1. Магістральні трубопроводи [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

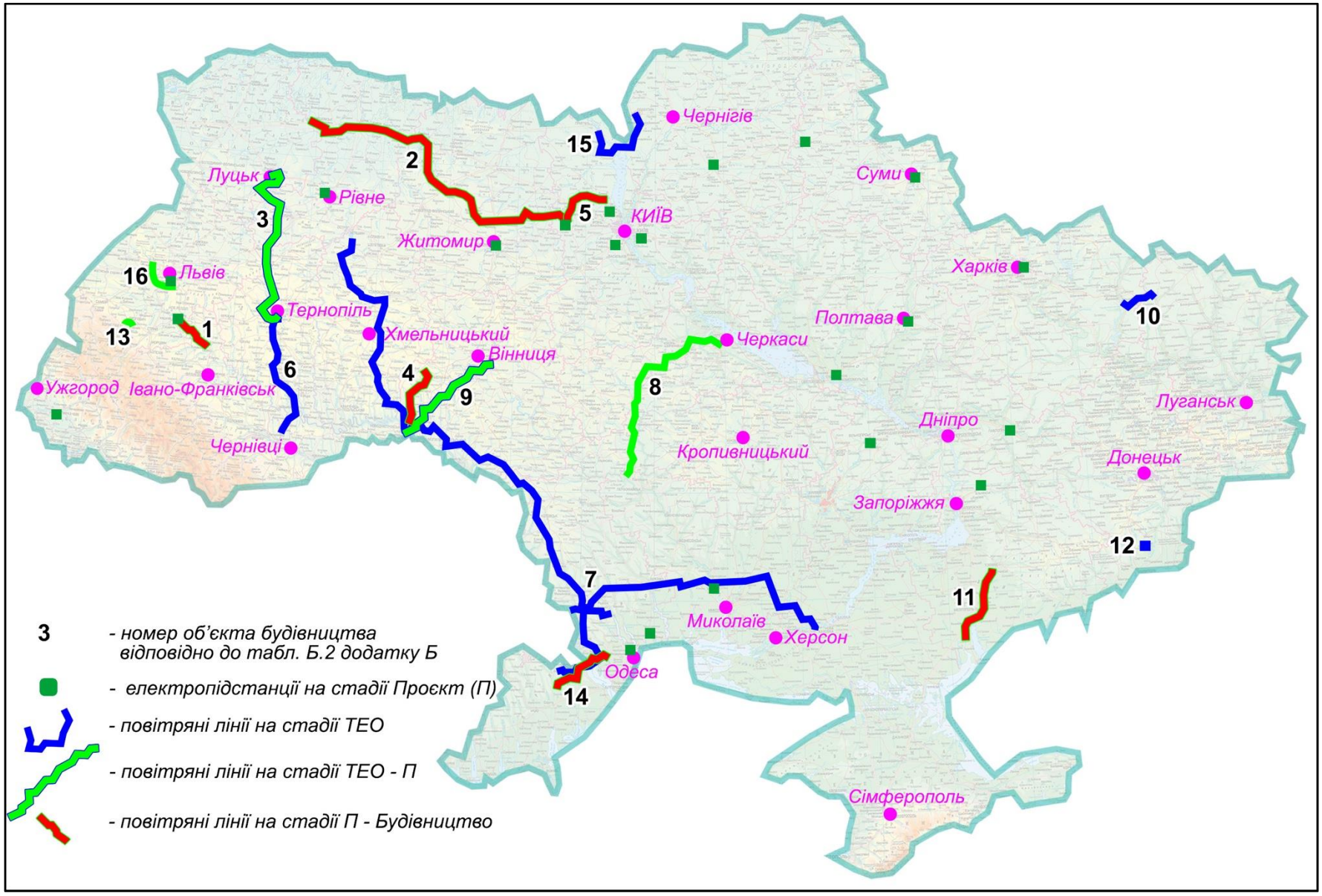

Рис. П.2. Повітряні лінії електропередач [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

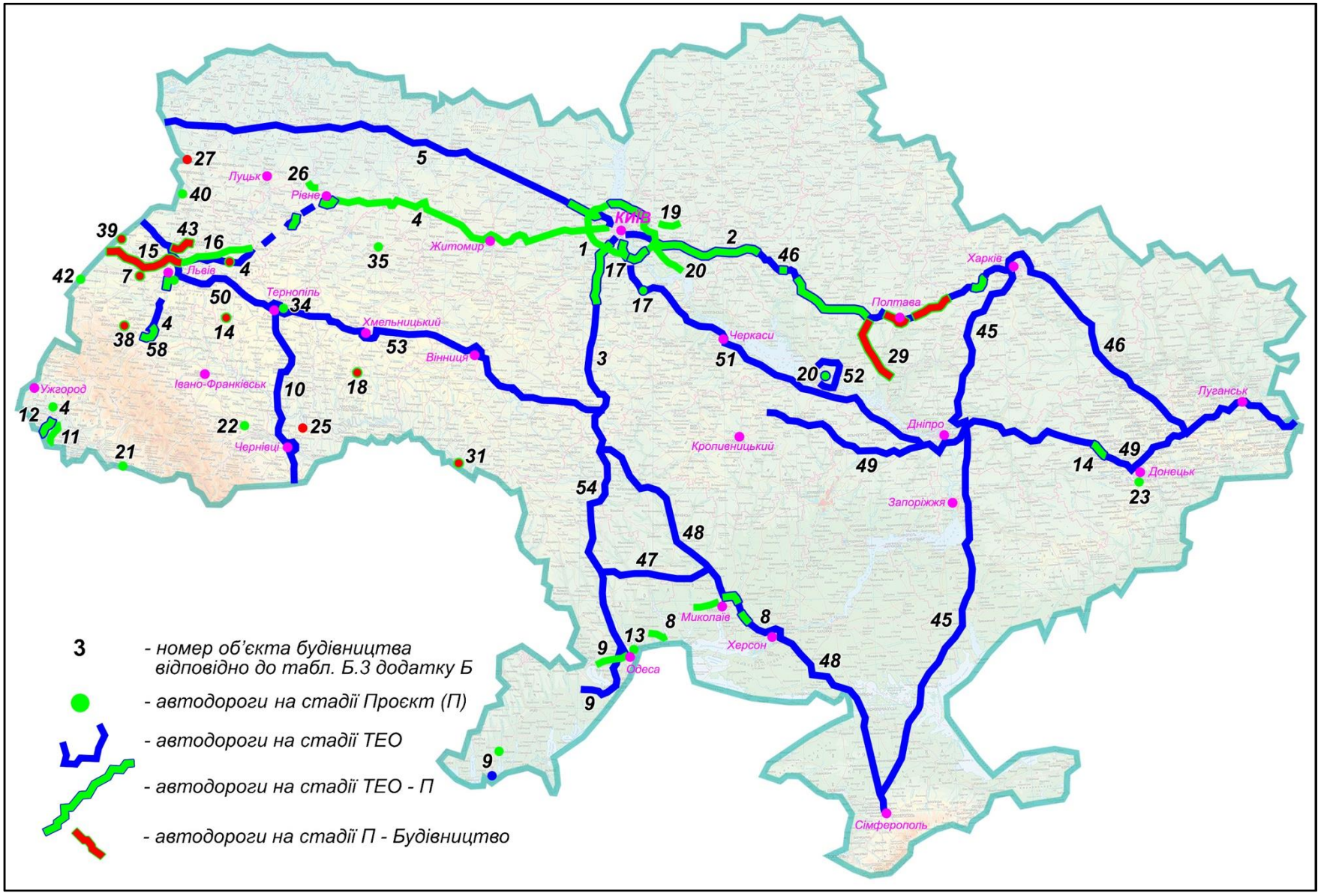

Рис. П.3. Автомобільні дороги [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

Додаток Р

СХЕМИ ОБСТЕЖЕНИХ ЛІНІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ З ЛОКАЛІЗОВАНИМИ ОБ'ЄКТАМИ АРХЕОЛОГІЇ

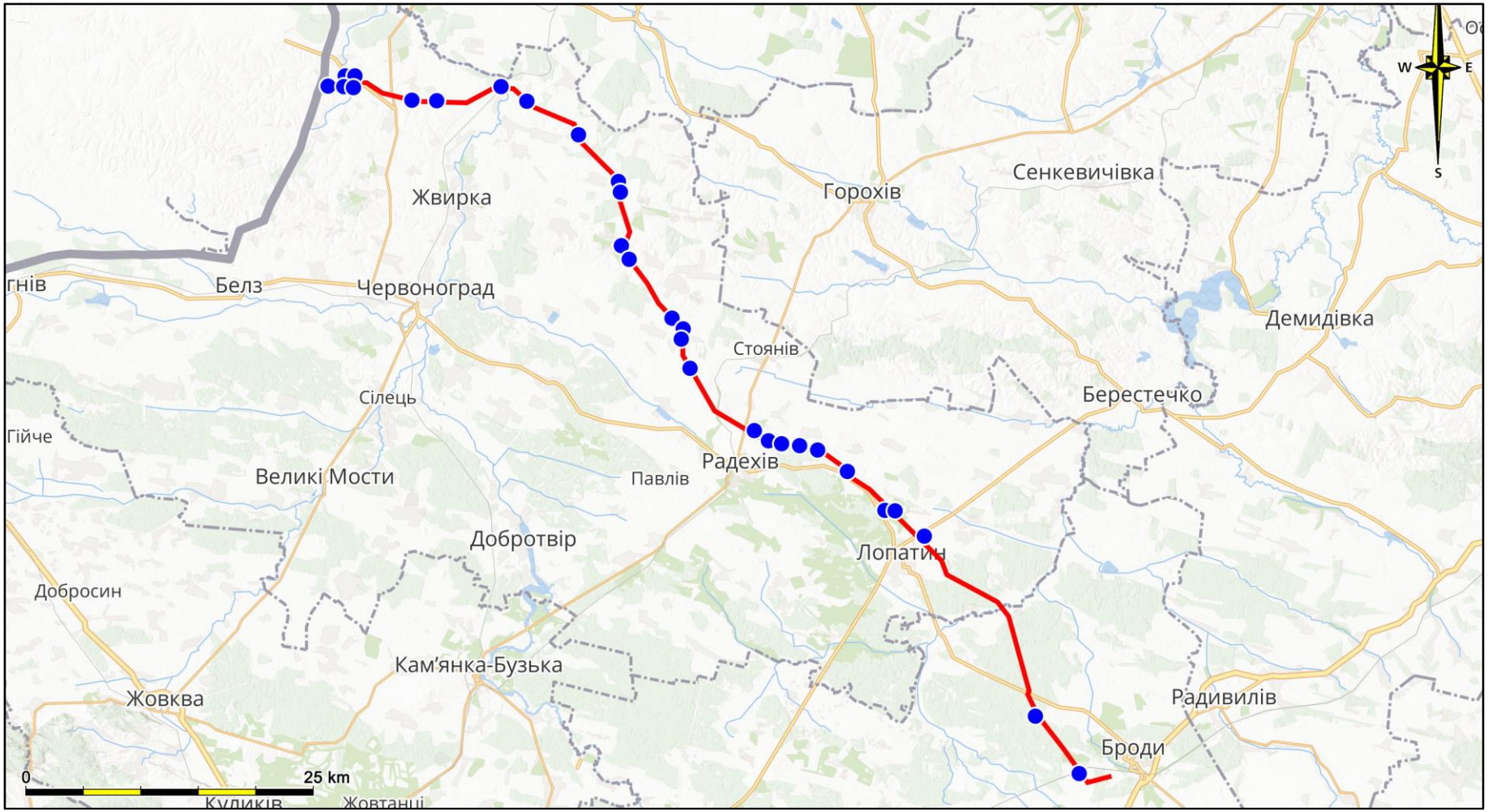

Рис. Р.1. Об'єкти археології в межах будівництва нафтопроводу Броди – Плоцьк (українська частина) (2003 р., об'єкт будівництва № 3) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

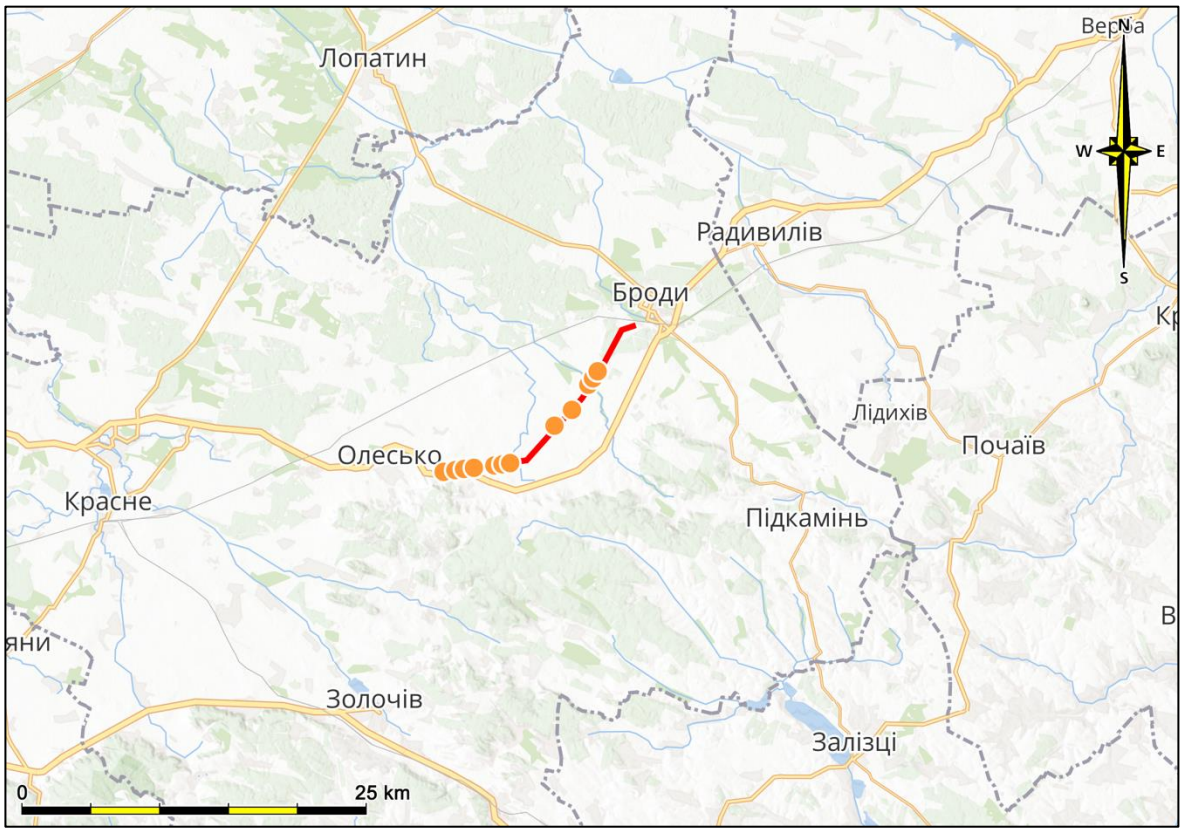

Рис. Р.2. Об’єкти археології в межах капітального ремонту ділянки км 0 – км 17 нафтопроводу Броди – Держкордон (2008 р., об’єкт будівництва № 6) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

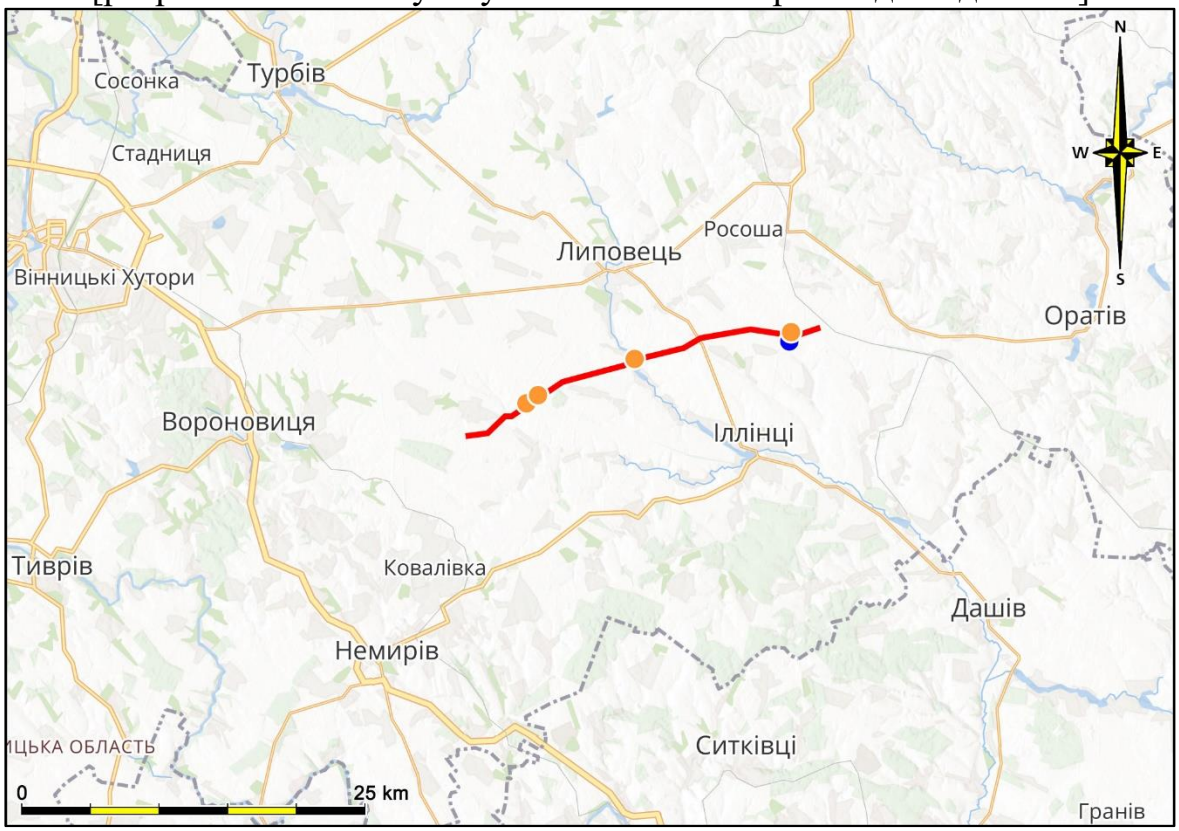

Рис. Р.3. Об’єкти археології в межах капітального ремонту ділянки км 3851,3 – 3878,9 газопроводу Уренгой – Помари – Ужгород (2016 р., об’єкт будівництва № 11) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

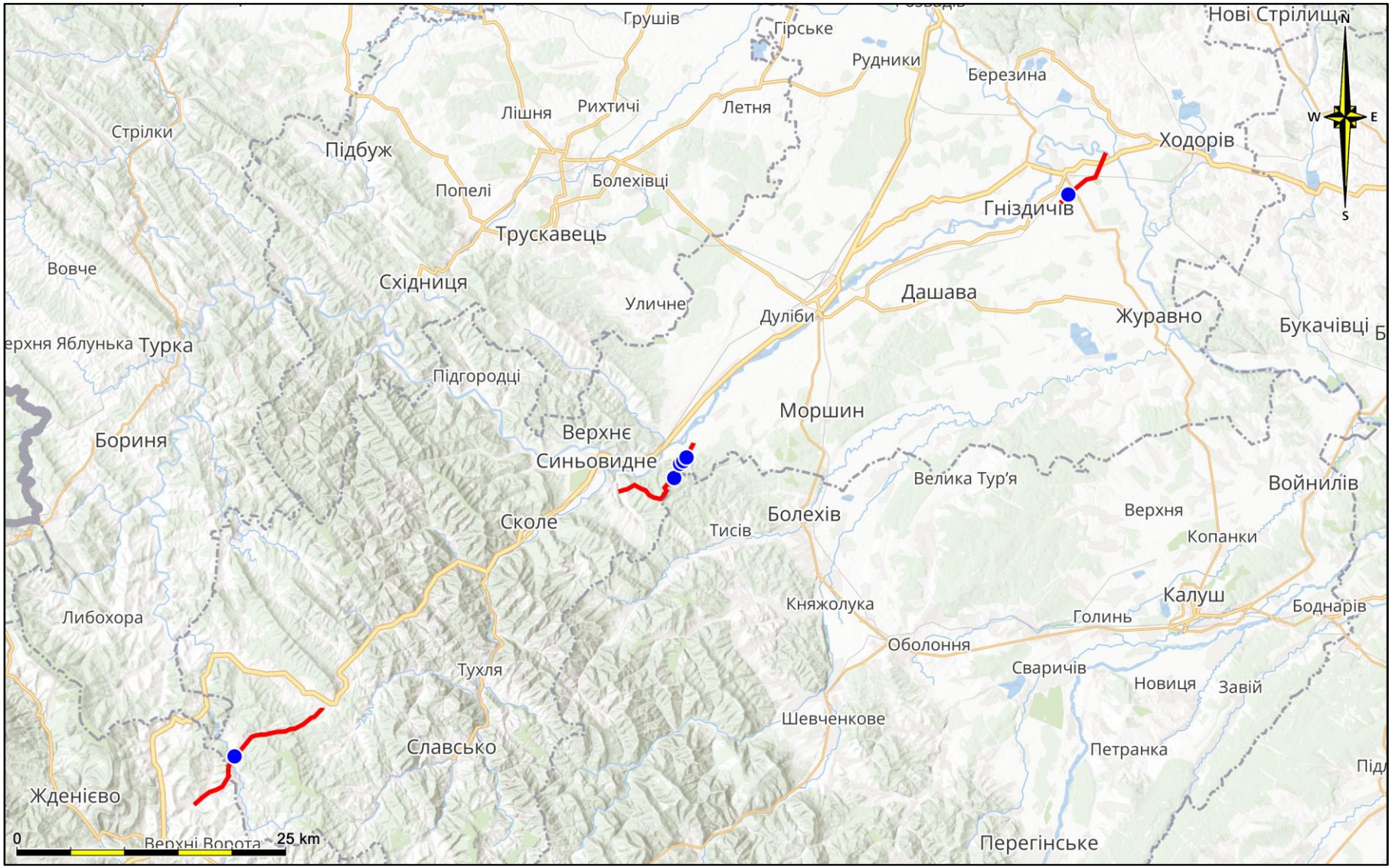

Рис. Р.4. Об'єкти археології в межах будівництва та капітального ремонту ділянок км 108, км 157 – км 165, км 205 – км 220 нафтопроводу Броди – Держкордон (2007–2008 роки, об'єкт будівництва № 6) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

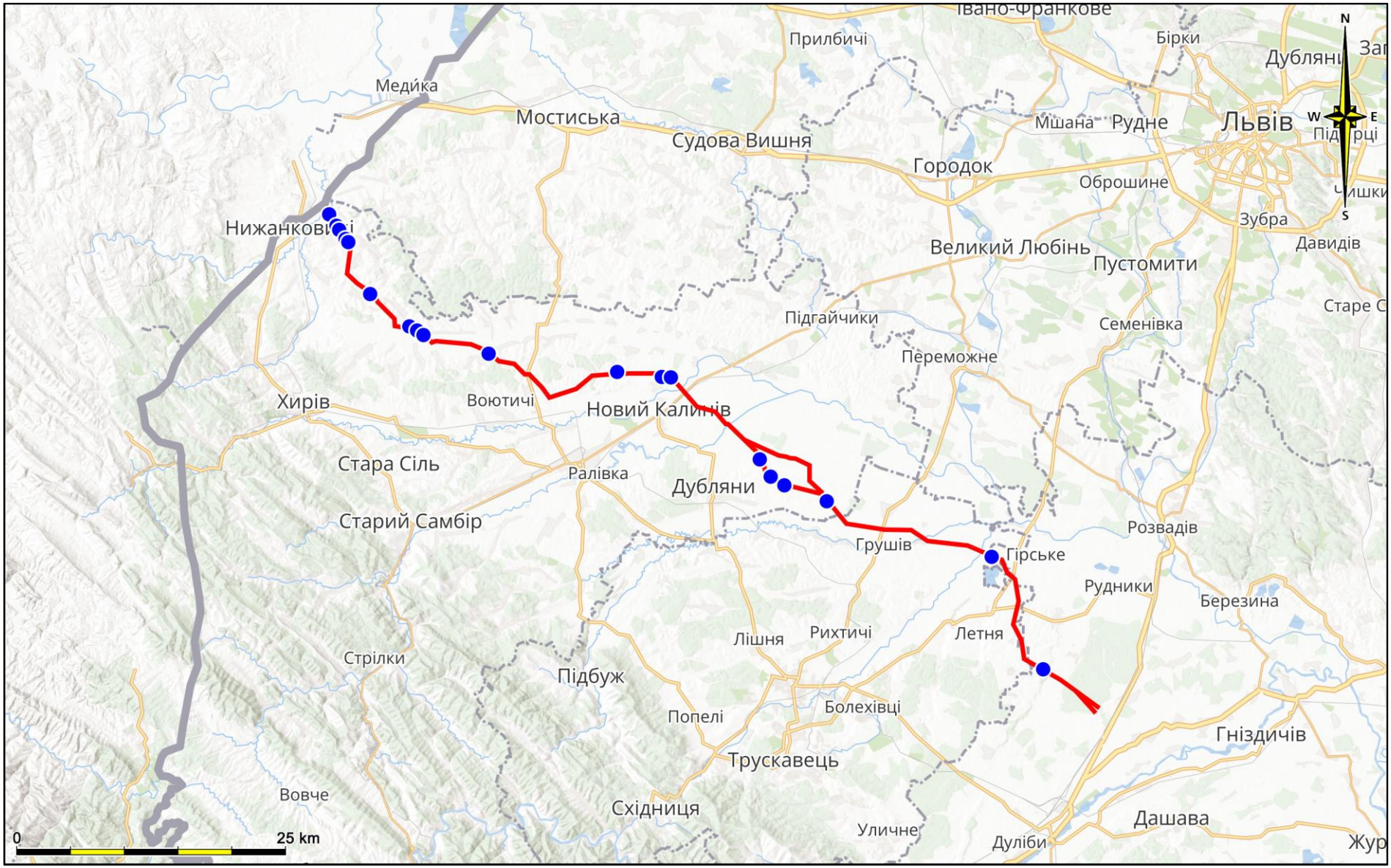

Рис. Р.5. Об’єкти археології в межах будівництва газопроводу-інтерконектору Дроздовичі – Більче-Волиця (2016 р., об’єкт будівництва № 12) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

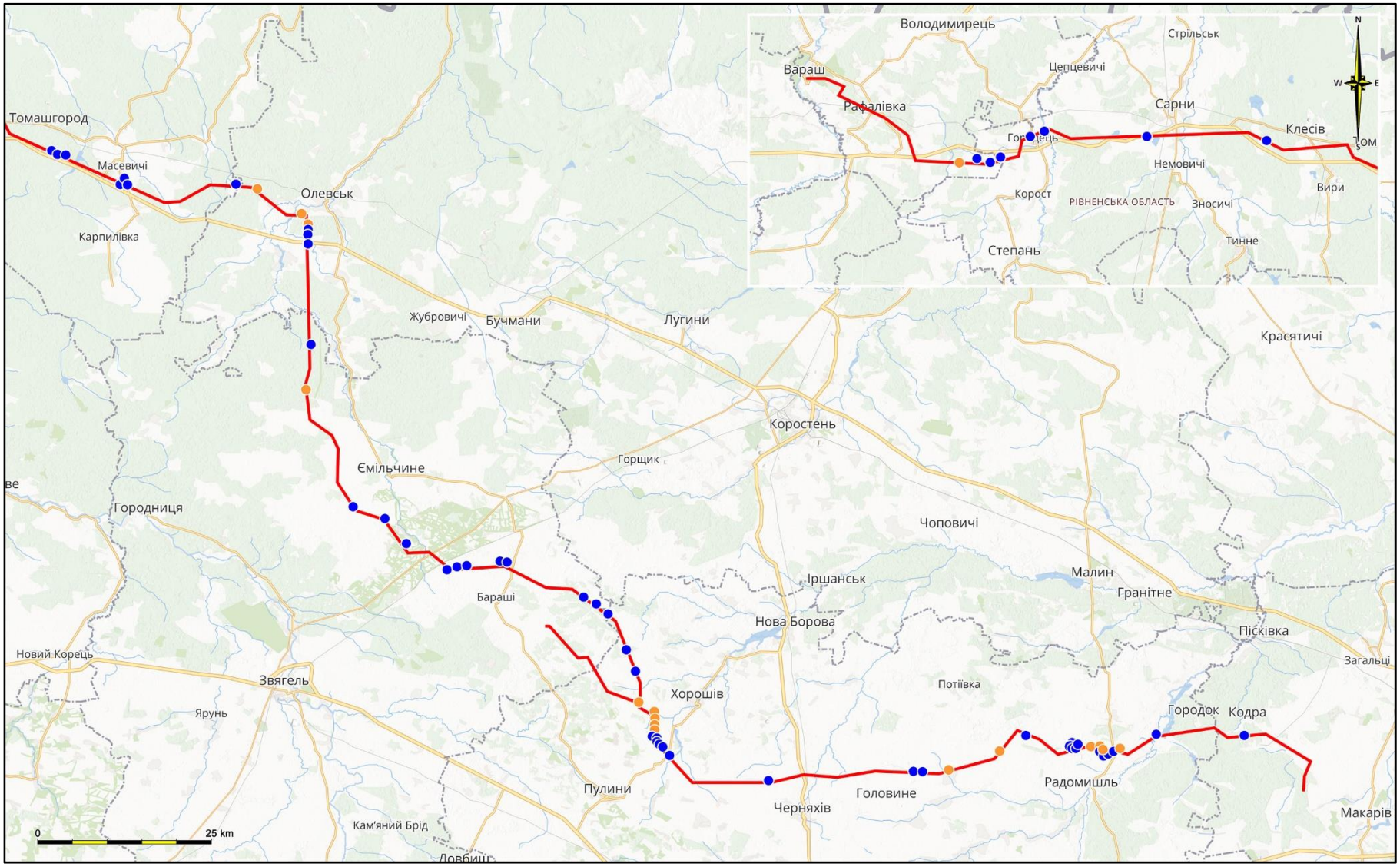

Рис. Р.6. Об’єкти археології в межах будівництва ПЛ 750 Рівненська АЕС – Київська та заходу ПЛ 750 ЧАЕС – ХАЕС на ПС 750 Київська (2009–2010 роки, об’єкт будівництва № 2)
[розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

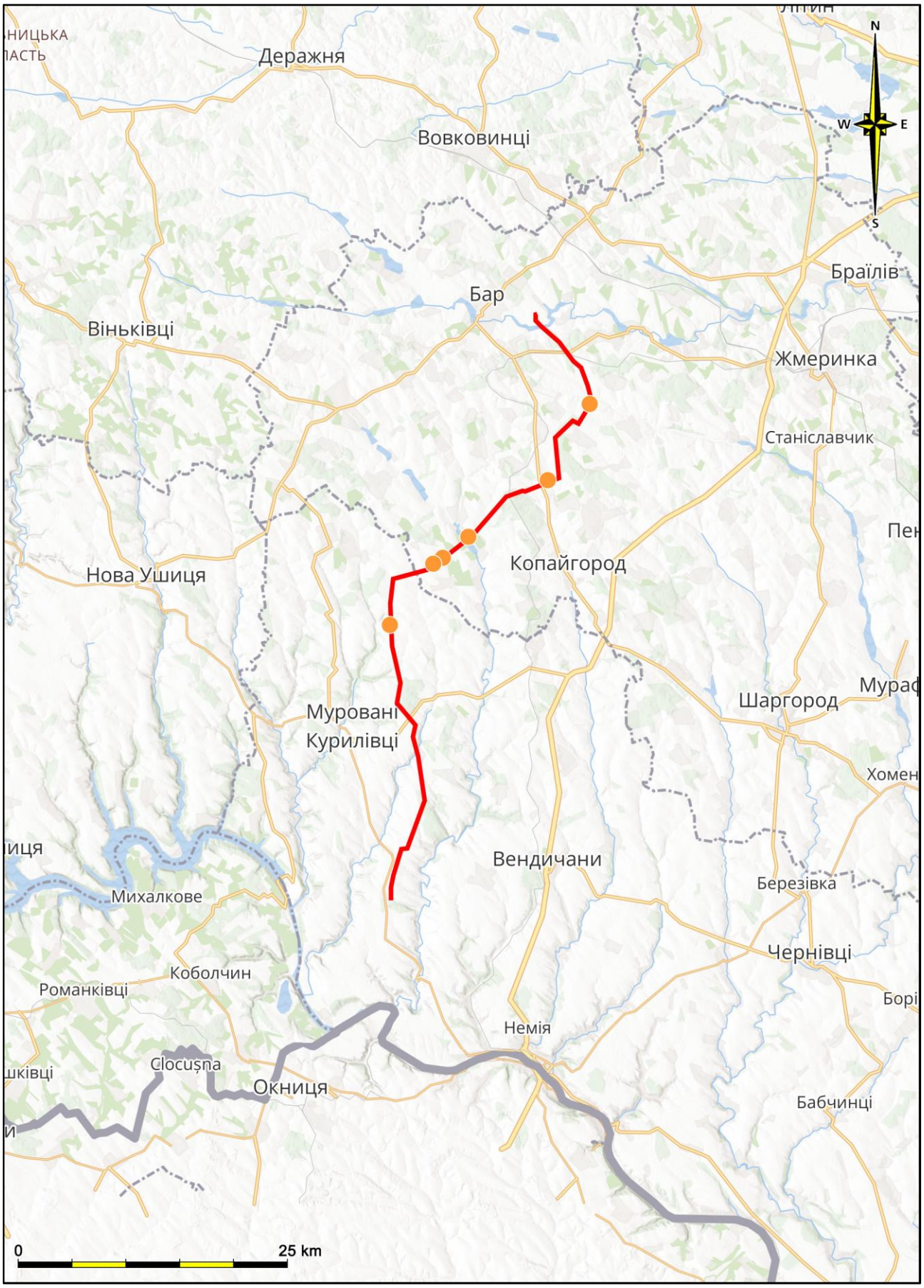

Рис. Р.7. Об’єкти археології в межах будівництва ПЛ 330 Дністровська ГАЕС – Бар з реконструкцією ПС 330 Бар (2010 р., об’єкт будівництва № 4) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

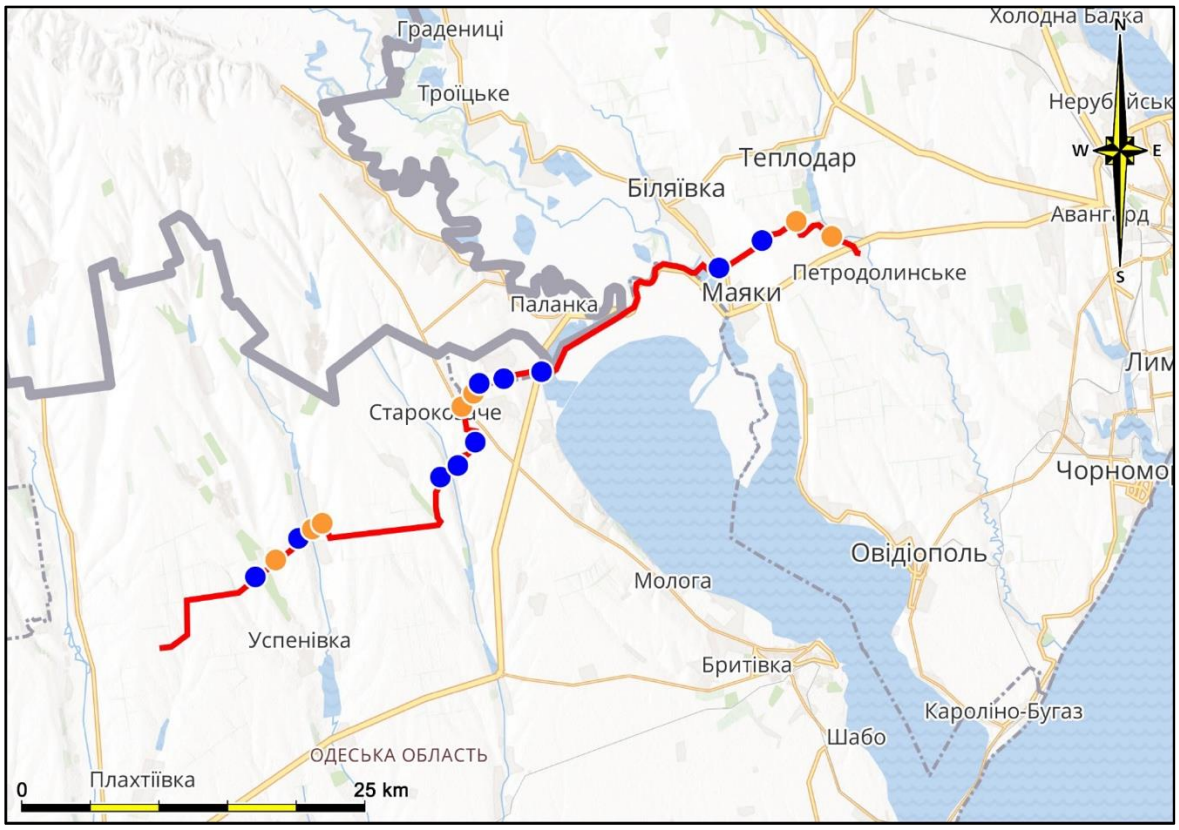

Рис. Р.8. Об’єкти археології в межах будівництва ПЛ 330 Нововодеська – Арциз (2022 р., об’єкт будівництва № 14) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

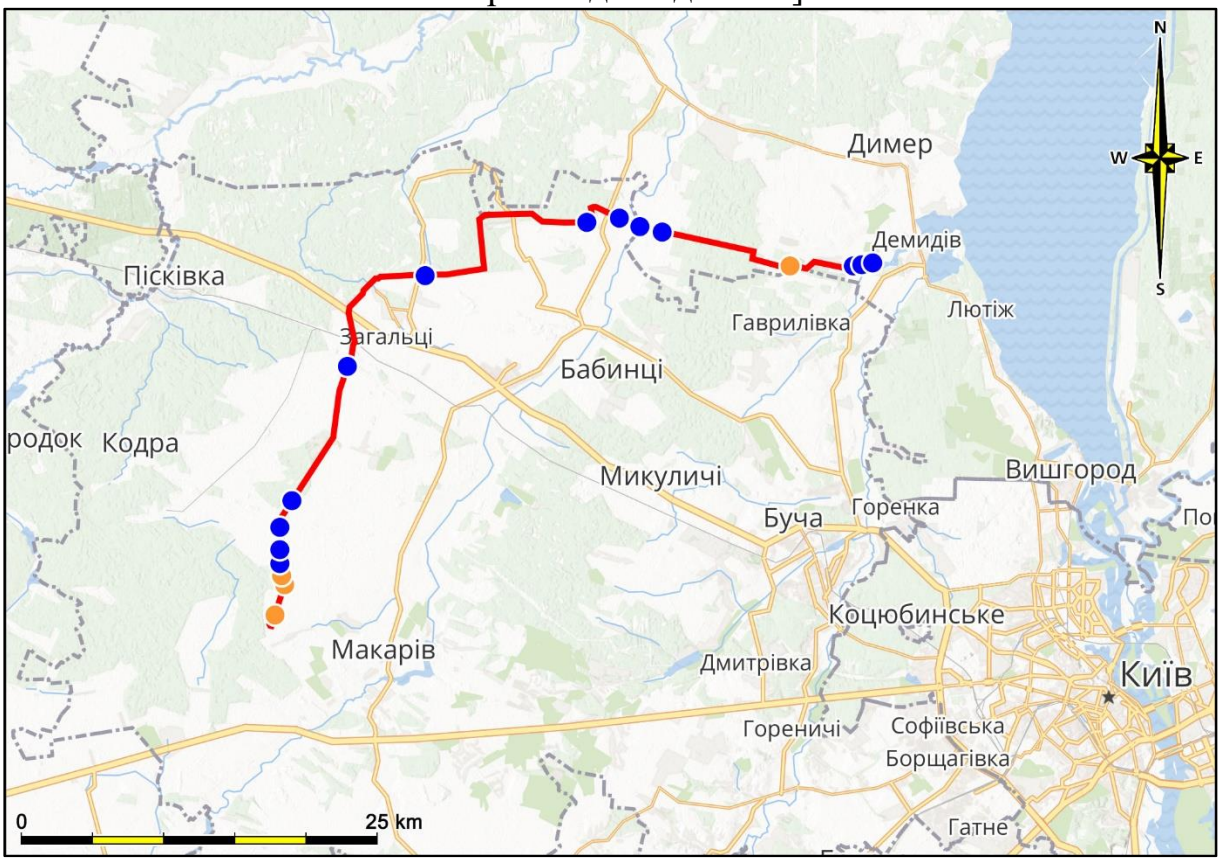

Рис. Р.9. Об’єкти археології в межах будівництва заходів ПЛ 330 ЧАЕС – Північна на ПС 750 Київська (2013, 2017 роки, об’єкт будівництва № 5) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

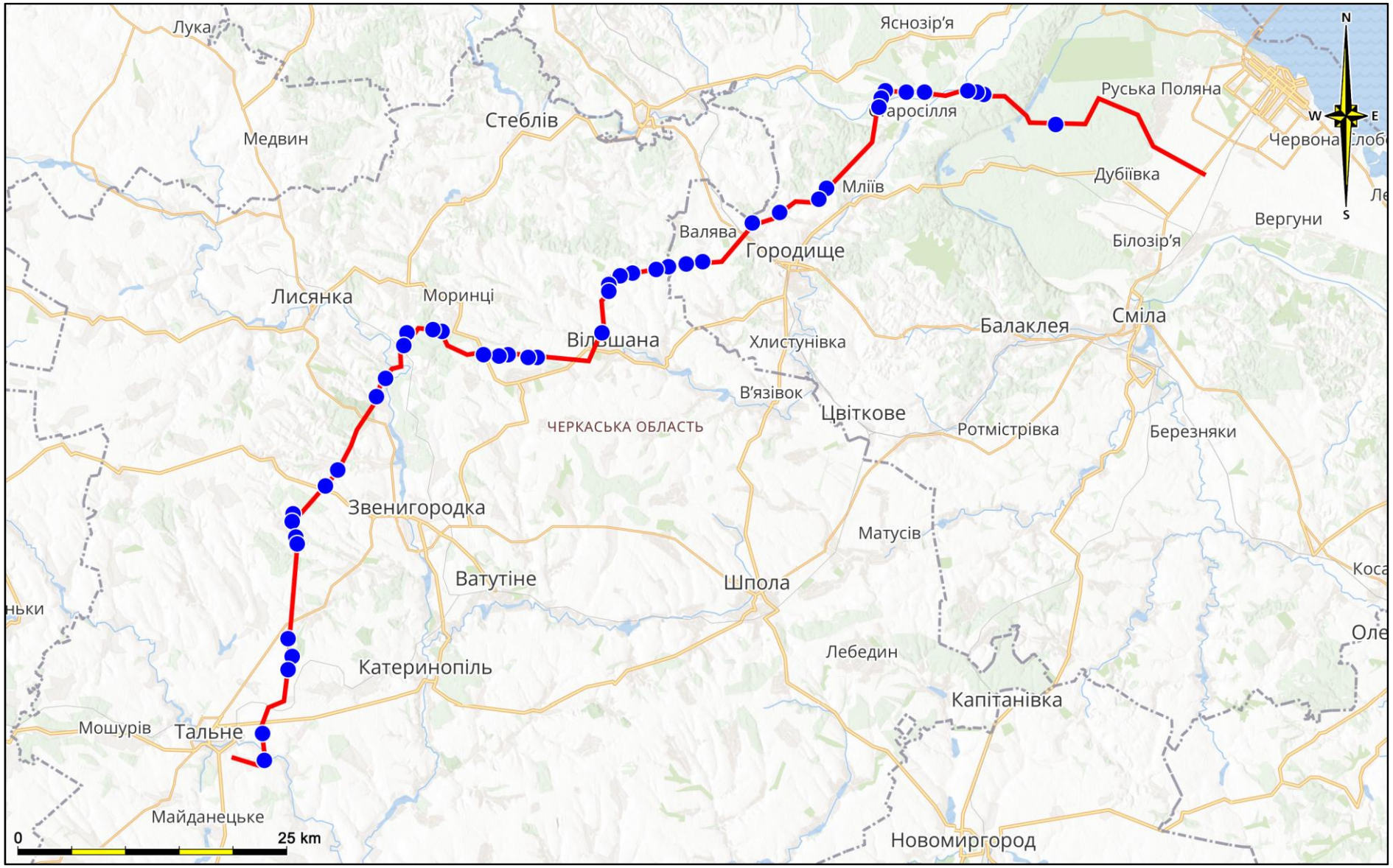

Рис. Р.10. Об'єкти археології в межах будівництва ПЛ 330 Поляна – Тальне з ПС 330 Тальне (2018 р., об'єкт будівництва № 8) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

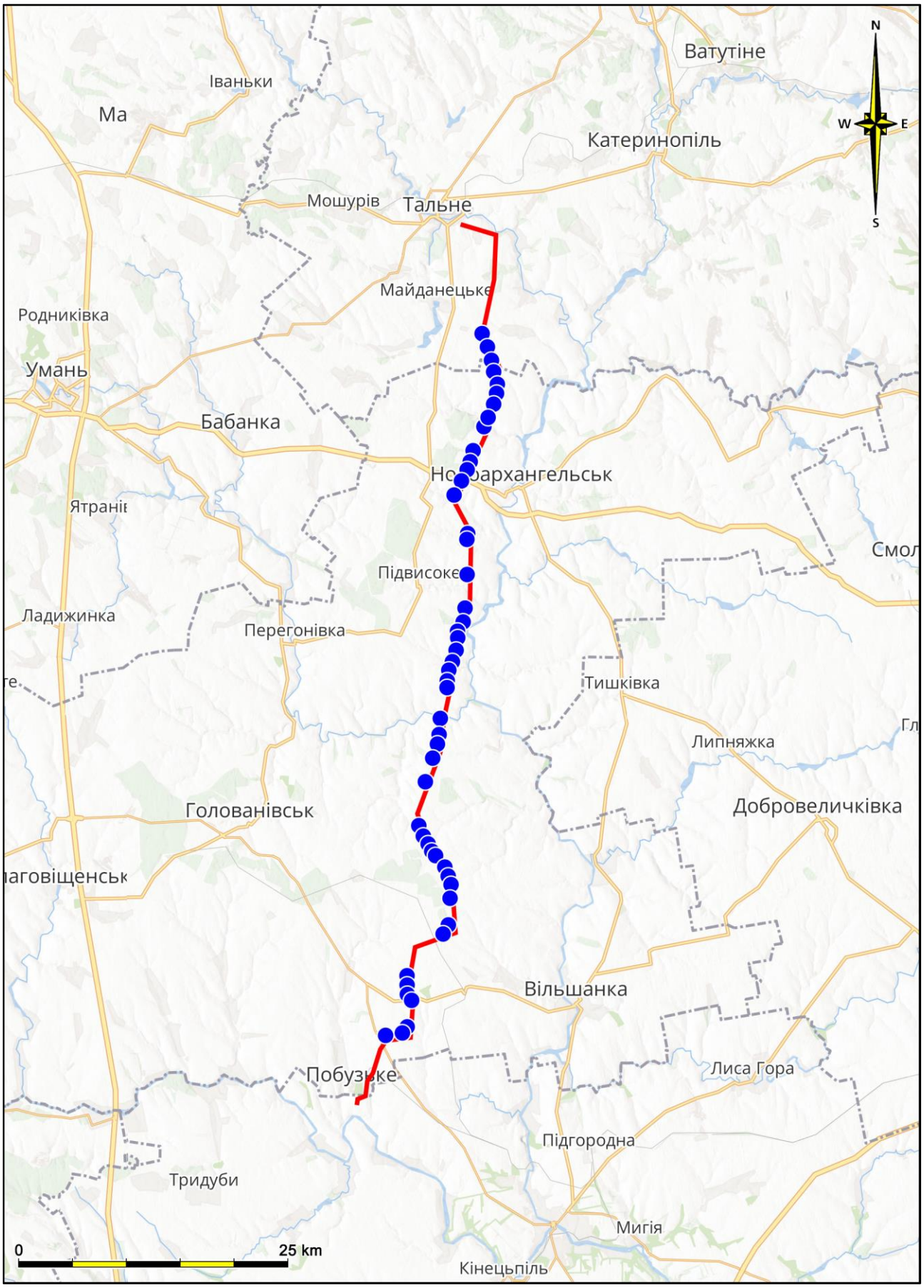

Рис. Р.11. Об’єкти археології в межах будівництва ПЛ 330 Побузька –Тальне (2018 р., об’єкт будівництва № 8) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

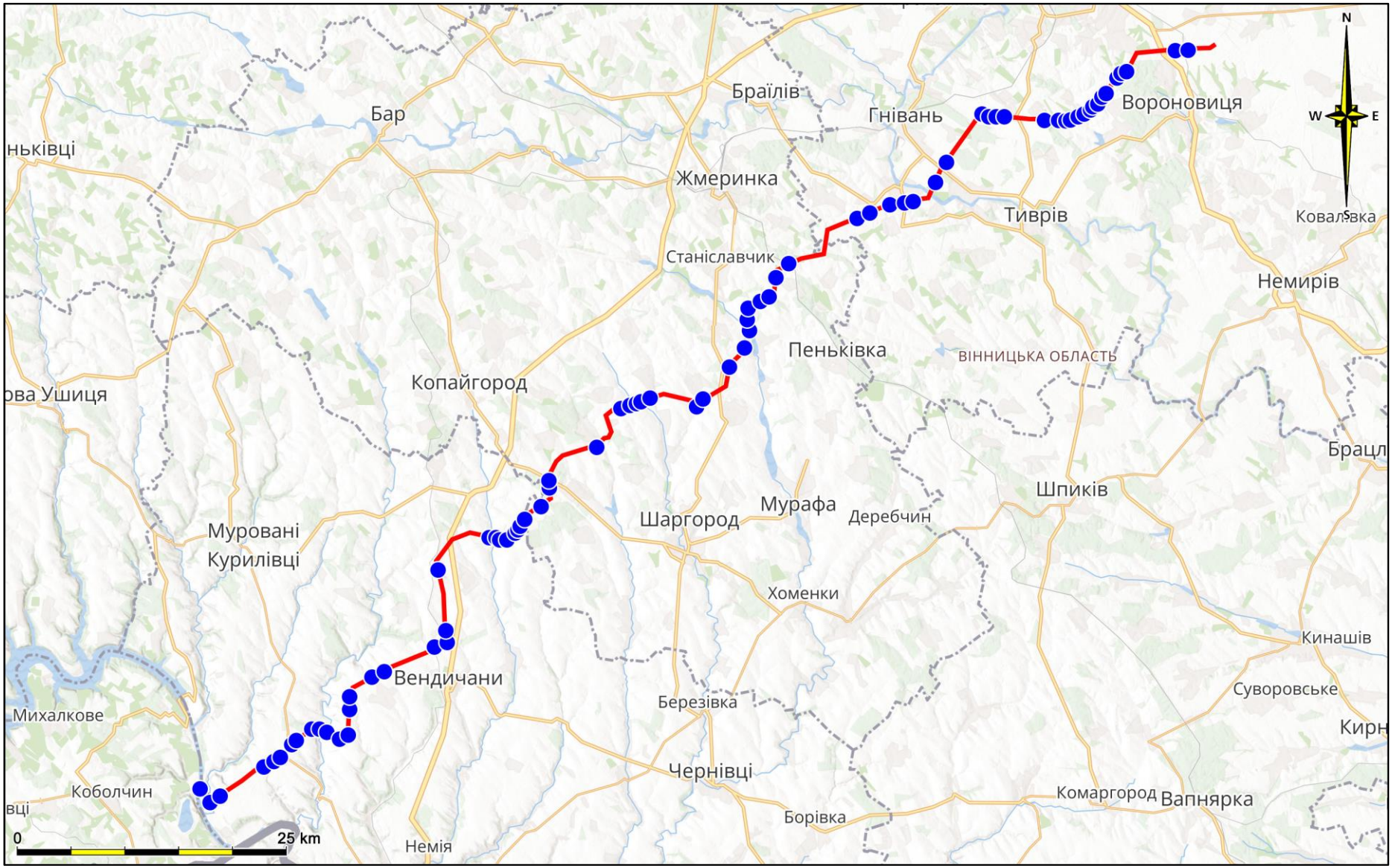

Рис. Р.12. Об’єкти археології в межах будівництва ПЛ 330 Дністровська ГАЕС – ПС 750 Вінницька (2023 р., об’єкт будівництва № 9) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

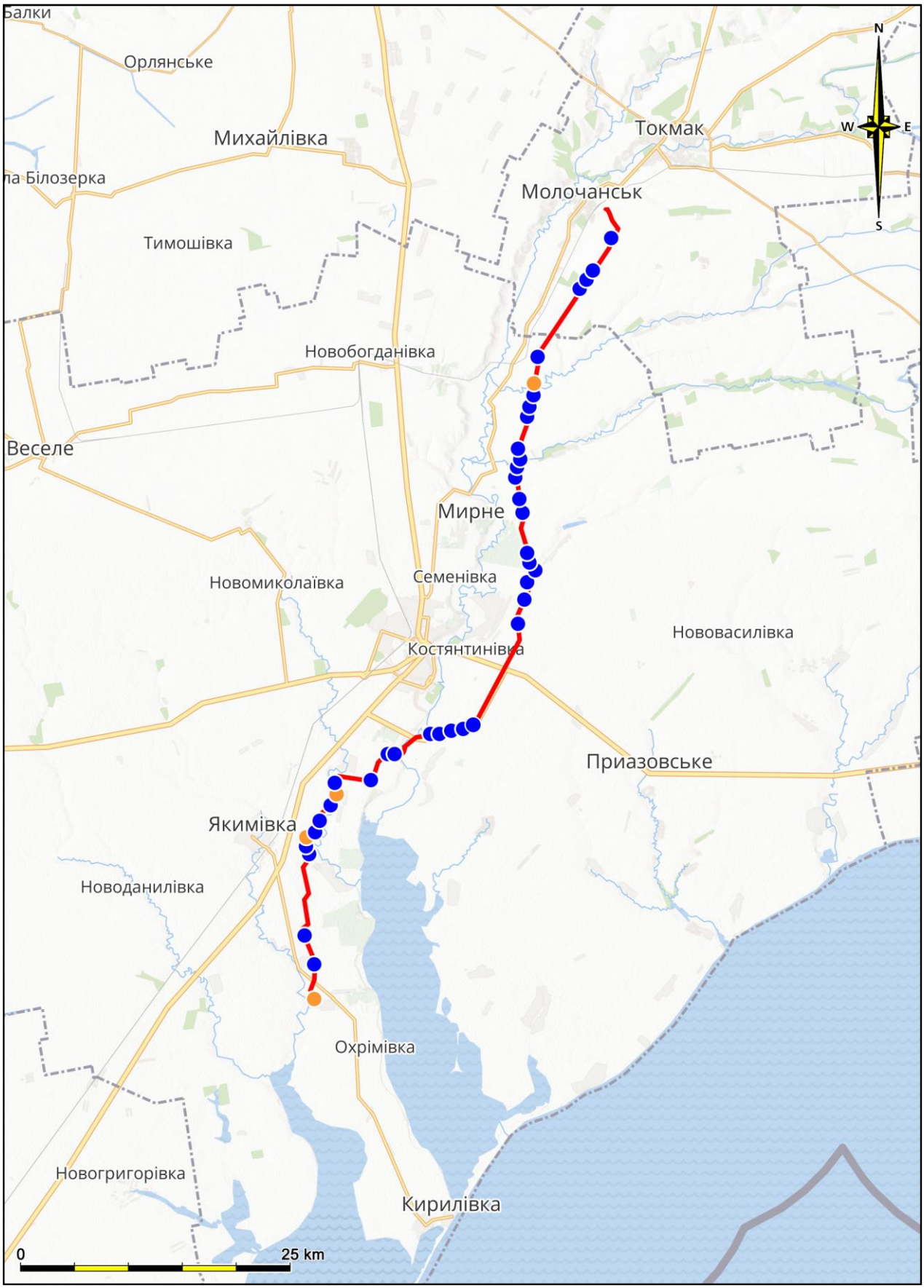

Рис. Р.13. Об’єкти археології в межах будівництва ПЛ 330 Азовська ВЕС – ПС Молочанськ (2019 р., об’єкт будівництва № 11)
[розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

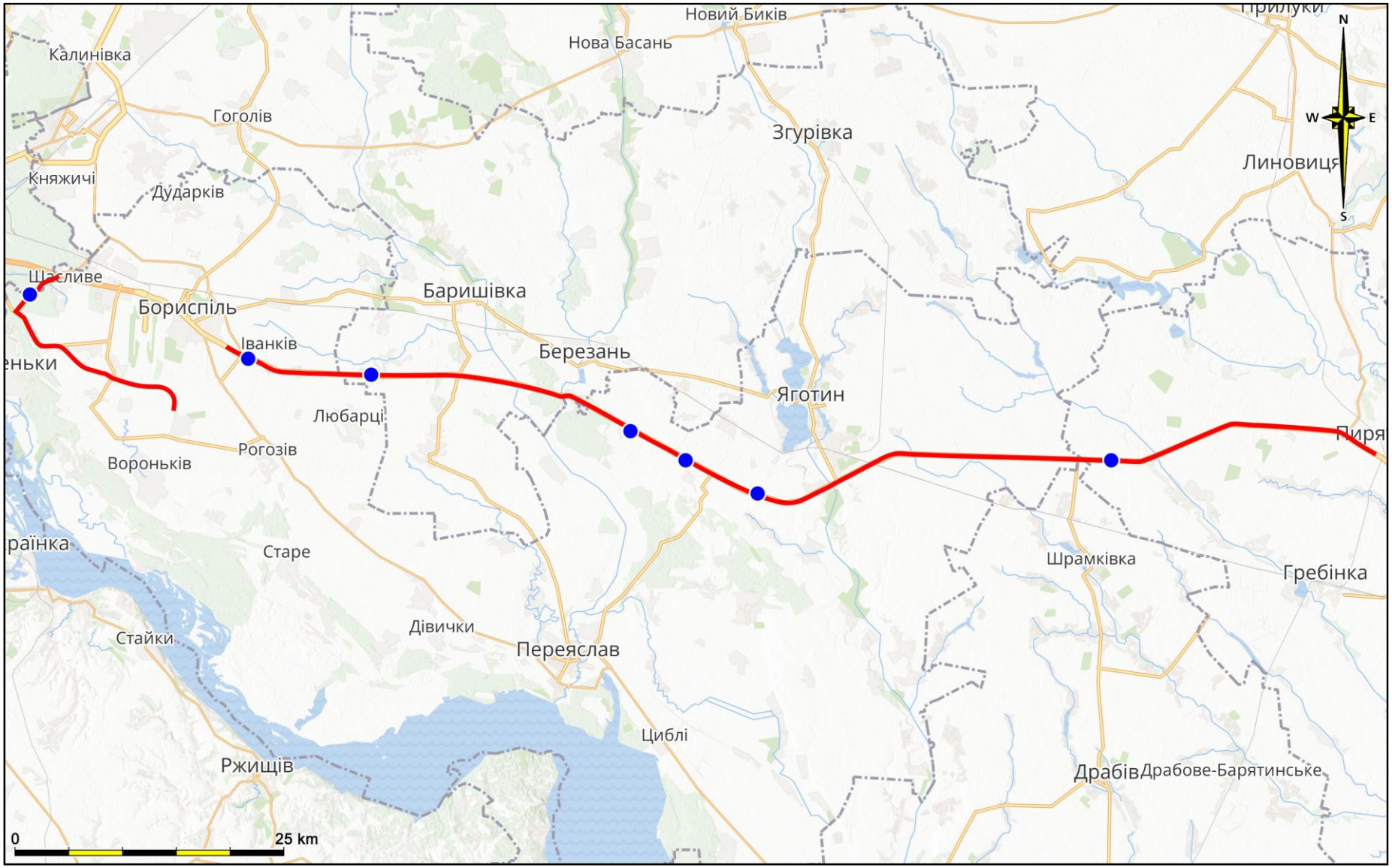

Рис. Р.14. Об’єкти археології в межах будівництва і капітального ремонту ділянок автодороги М-03 Київ – Харків – Довжанський (2007, 2011 роки, об’єкт будівництва № 2) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

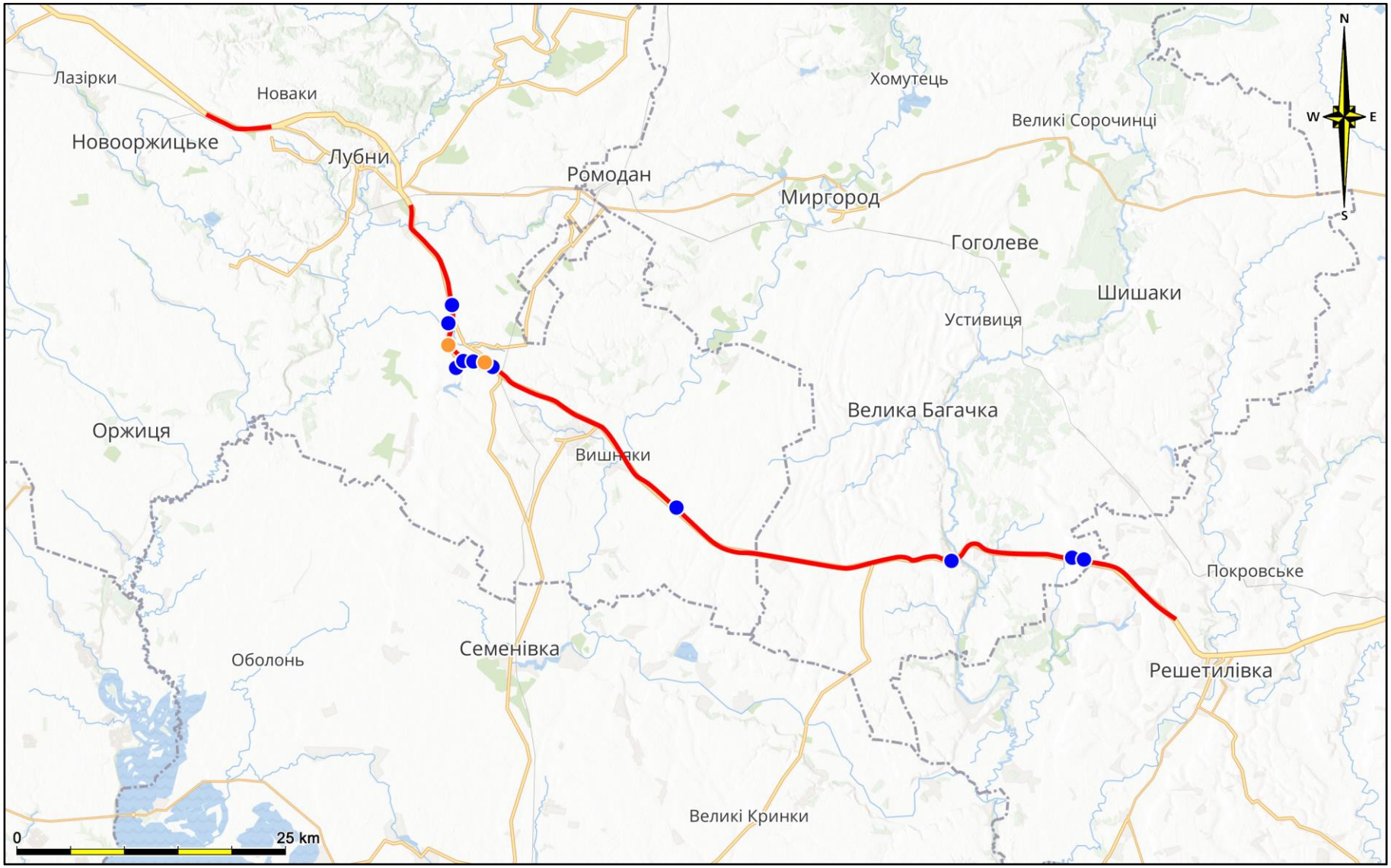

Рис. Р.15. Об’єкти археології в межах реконструкції ділянок км 210+000 – км 300+550, км 323+000 – км 329+050 автодороги М-03 Київ – Харків – Довжанський (2011, 2015 роки, об’єкт будівництва № 2) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

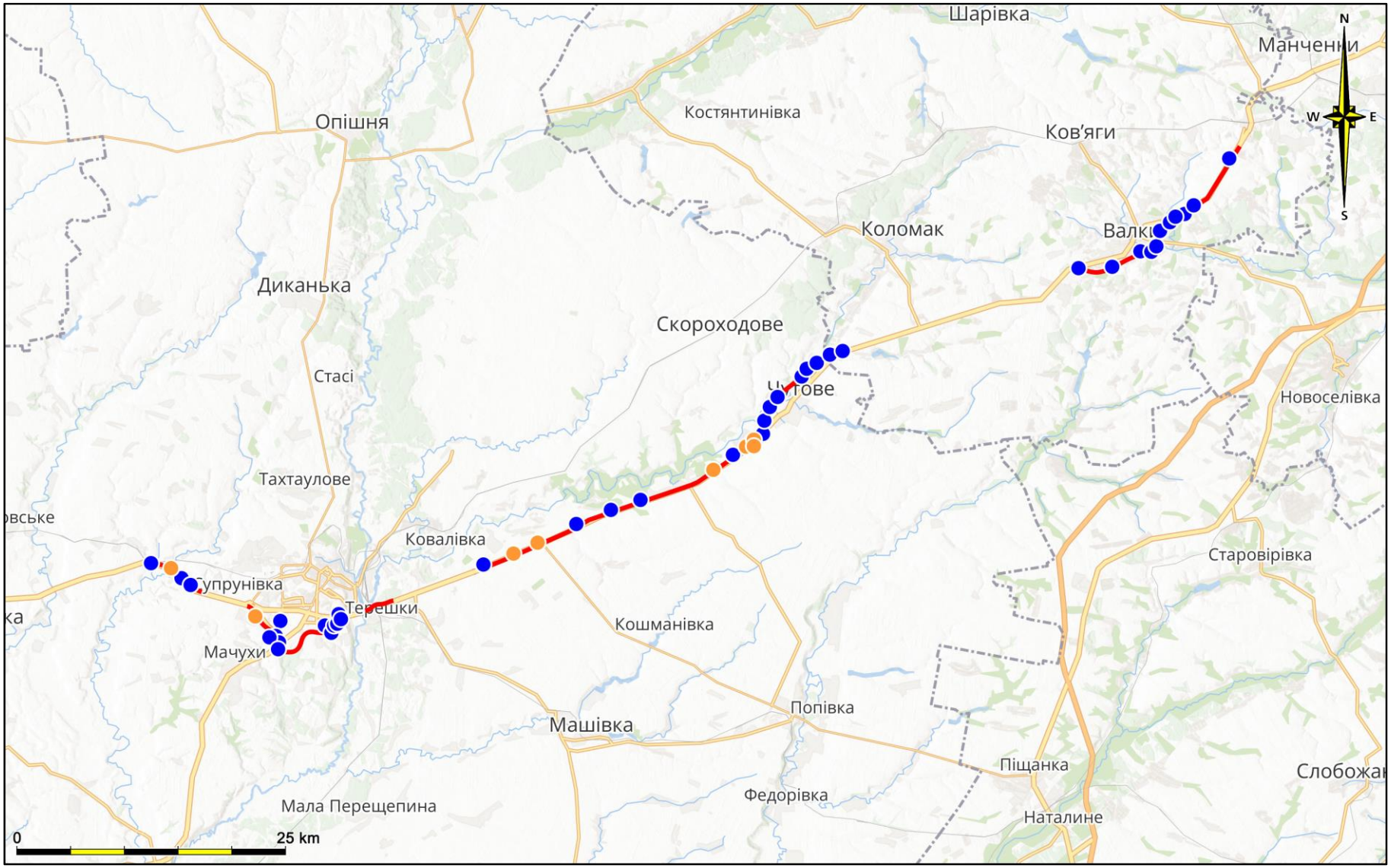

Рис. Р.16. Об'єкти археології в межах реконструкції ділянок км 333+800 – км 347+200, км 356+200 – км 395+064, км 420+050 – км 440+480 автодороги М-03 Київ – Харків – Довжанський (2009, 2011, 2015–2017, 2021 роки, об'єкт будівництва № 2) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

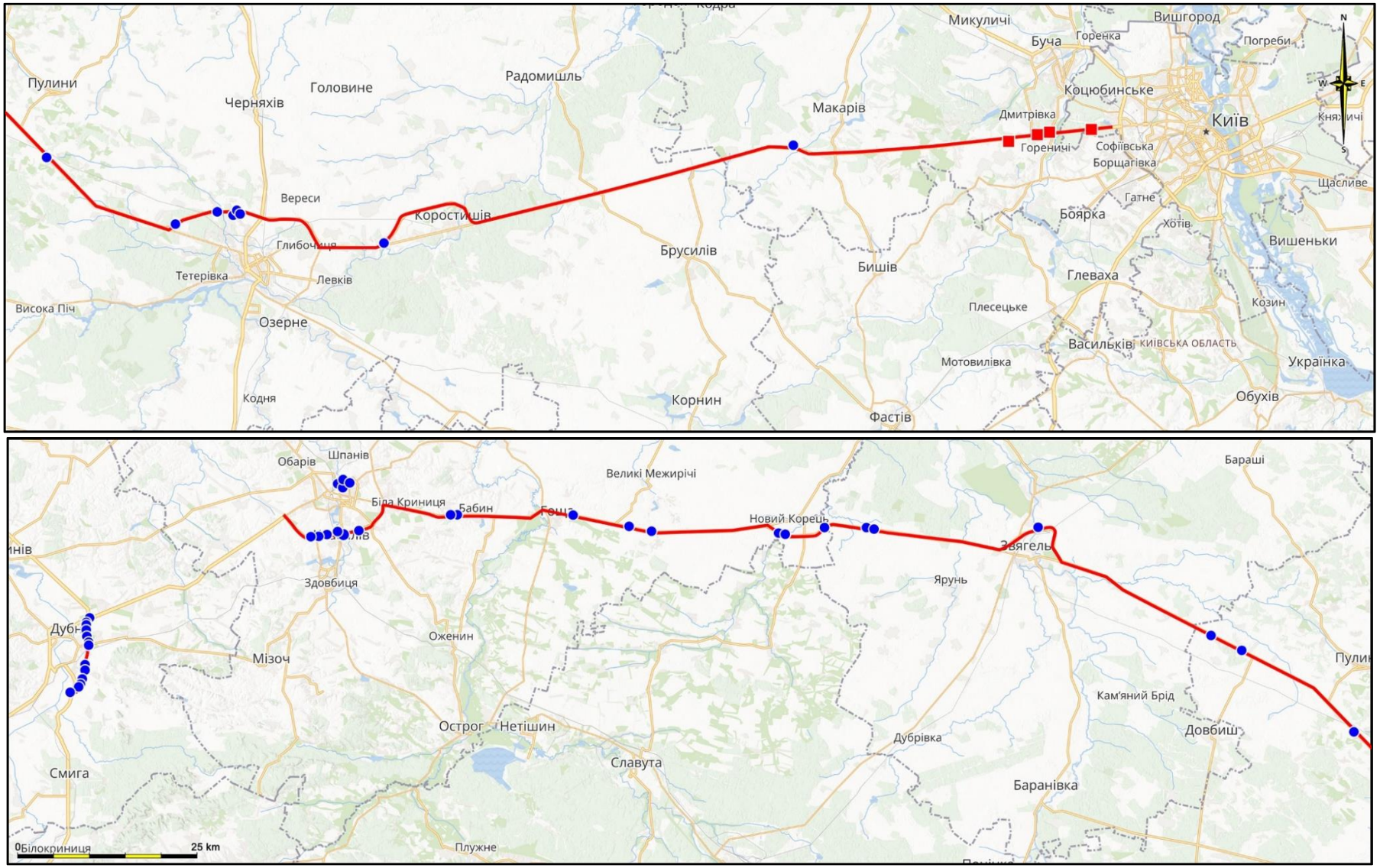

Рис. Р.17. Об’єкти археології в межах капітального ремонту і будівництва ділянок км 14+080 – км 348+00, км 372+400 – км 394+112 автодороги М-06 Київ – Чоп (2007, 2020 роки, об’єкт будівництва № 4) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

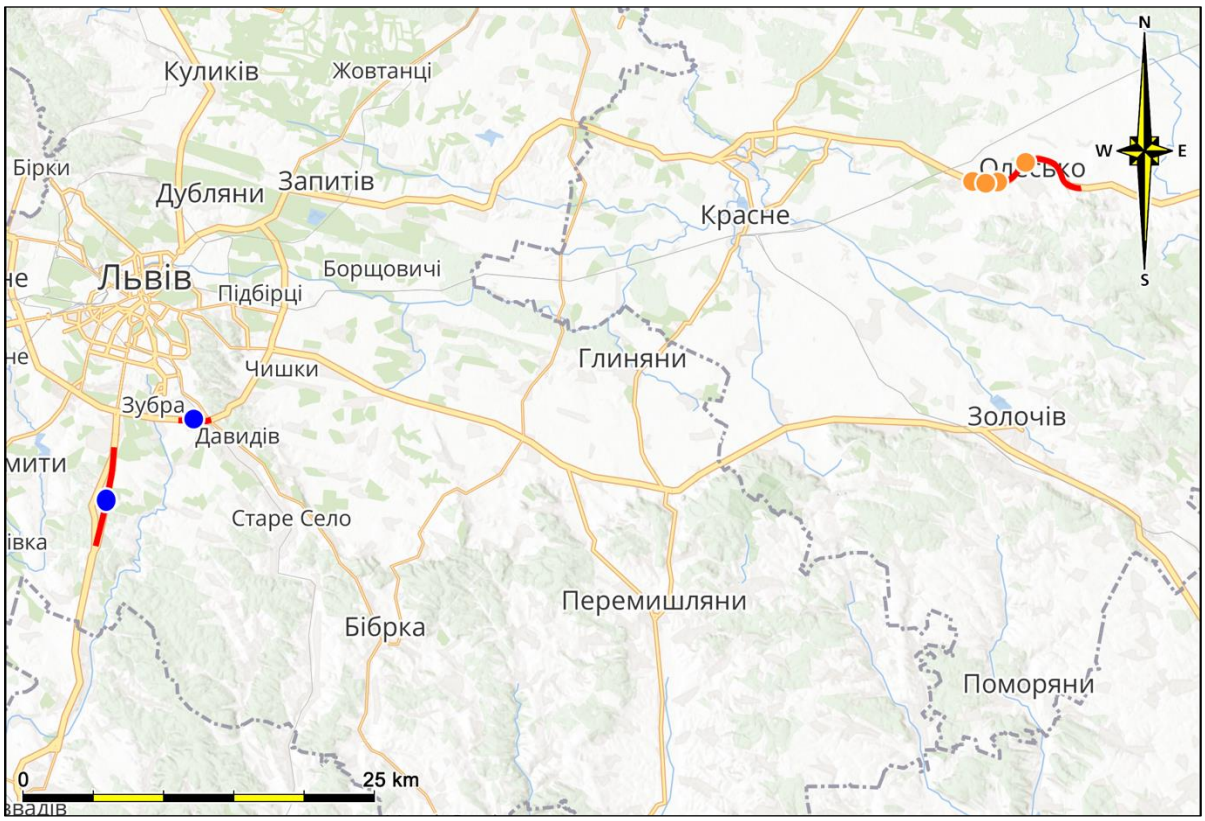

Рис. Р.18. Об’єкти археології в межах капітального ремонту і будівництва ділянок км 464+500 – км 471+350, км 556+600 – км 563+700 автодороги М-06 Київ – Чоп (2004, 2023 роки, об’єкт будівництва № 4)
[розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

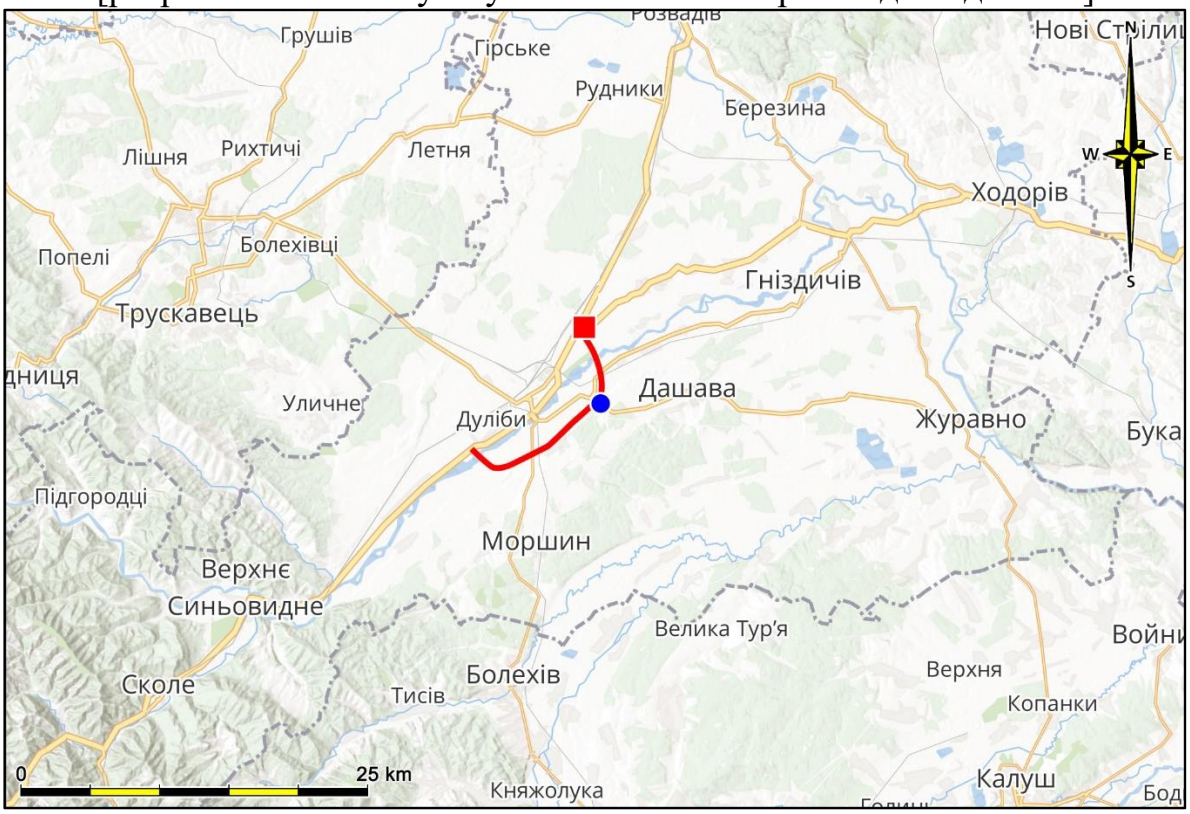

Рис. Р.19. Об’єкти археології в межах будівництва ділянки км 608 – км 625 (обхід м. Стрий) автодороги М-06 Київ – Чоп (2009 р., об’єкт будівництва № 4)
[розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

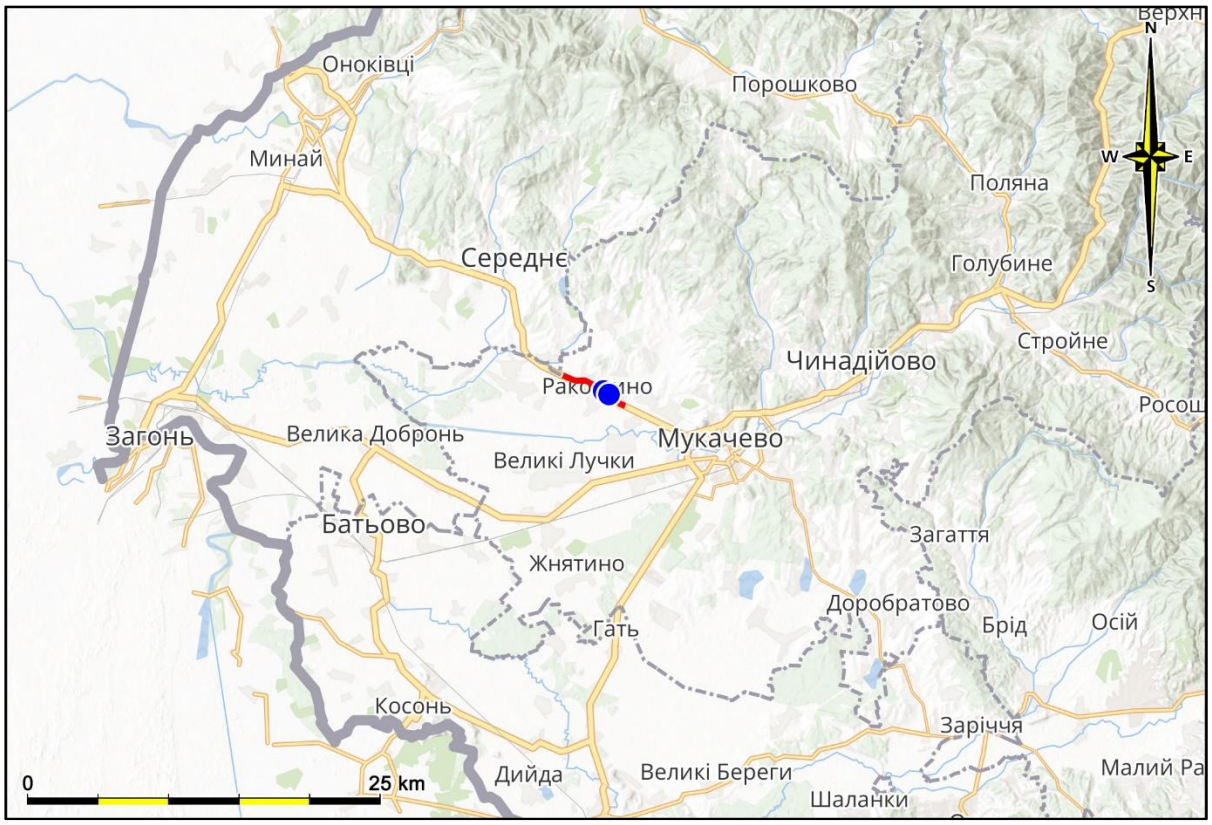

Рис. Р.20. Об’єкти археології в межах будівництва ділянки км 779+250 – км 783+977 (обхід с. Ракошино) автодороги М-06 Київ – Чоп (2005 р., об’єкт будівництва № 4) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

Рис. Р.21. Об’єкти археології в межах реконструкції автодороги Н-08 Бориспіль – Дніпро – Запоріжжя – Маріуполь (2021–2023 роки, об’єкт будівництва № 20) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

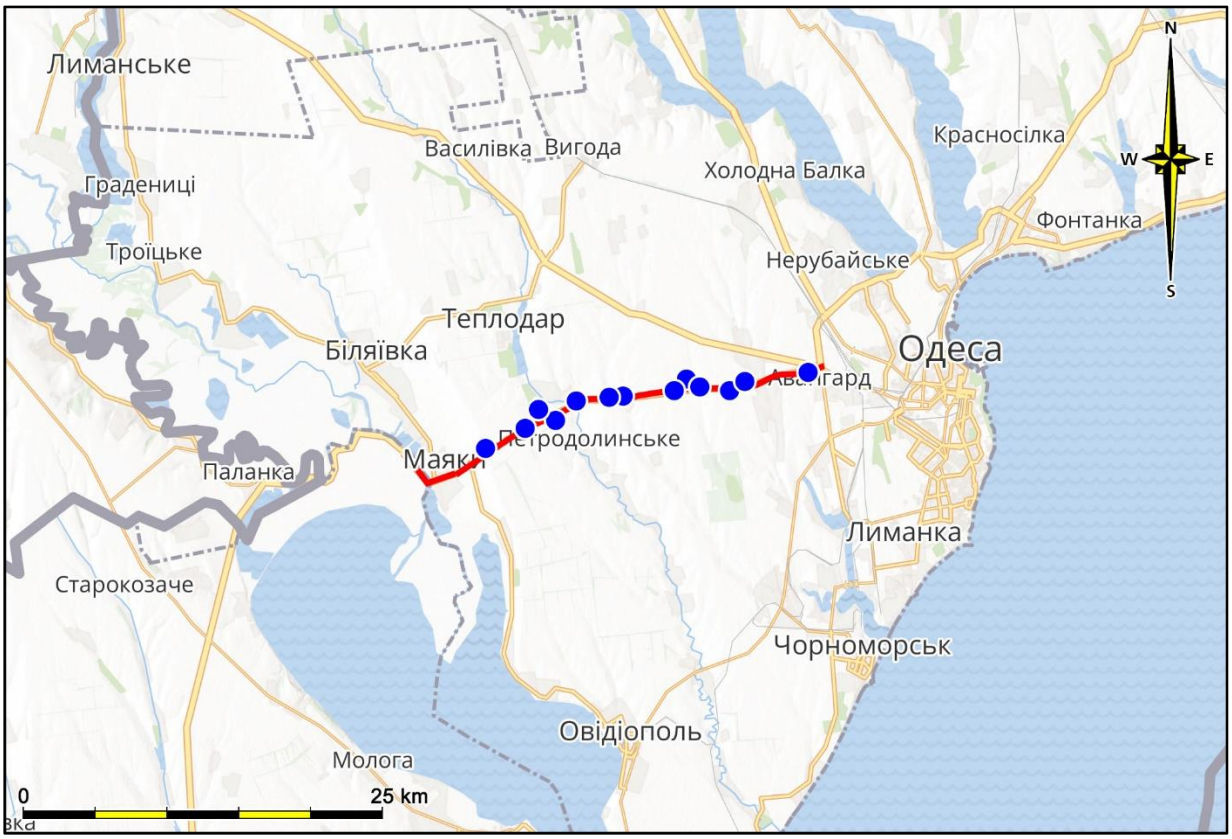

Рис. Р.22. Об’єкти археології в межах реконструкції ділянки км 11+920 – км 40+800 автодороги М-15 Одеса – Рені (2023 р., об’єкт будівництва № 9) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

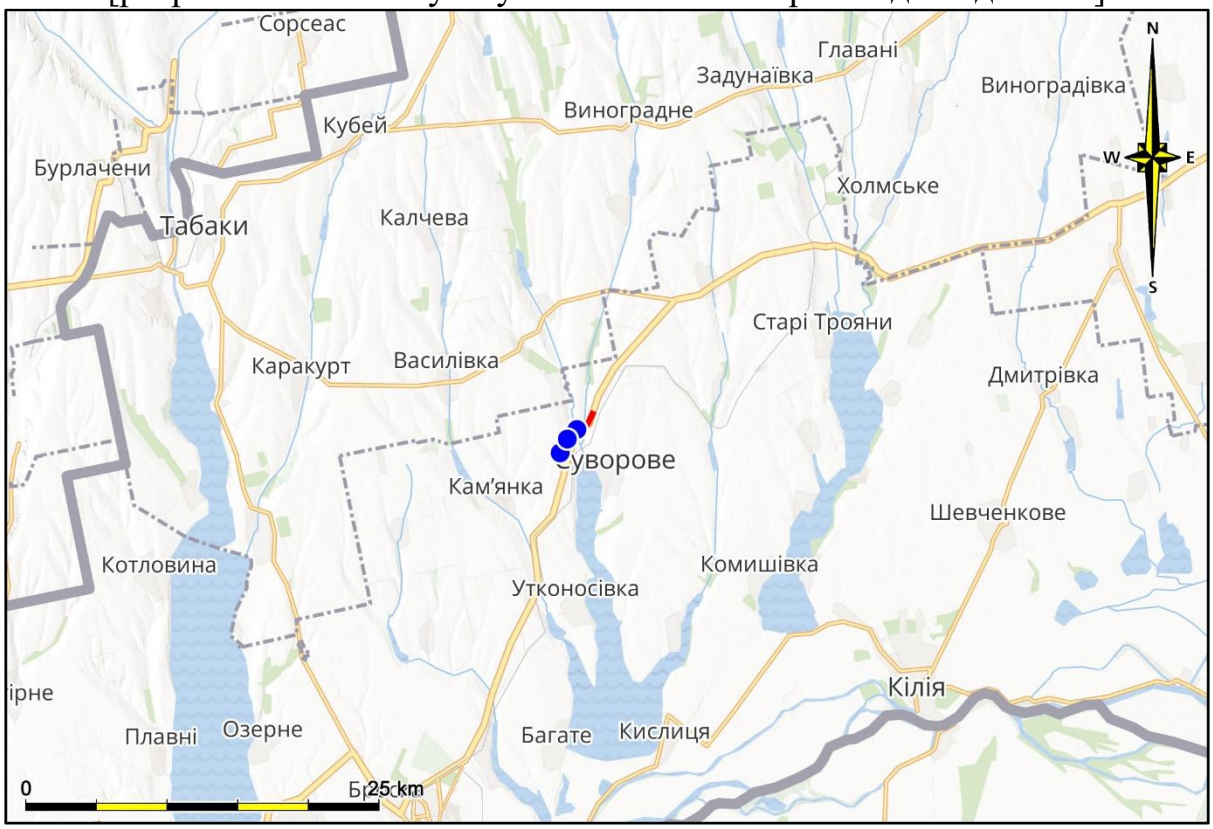

Рис. Р.23. Об’єкти археології в межах будівництва ділянки км 203+169 – км 205+769 автодороги М-15 Одеса – Рені (2023 р., об’єкт будівництва № 9) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

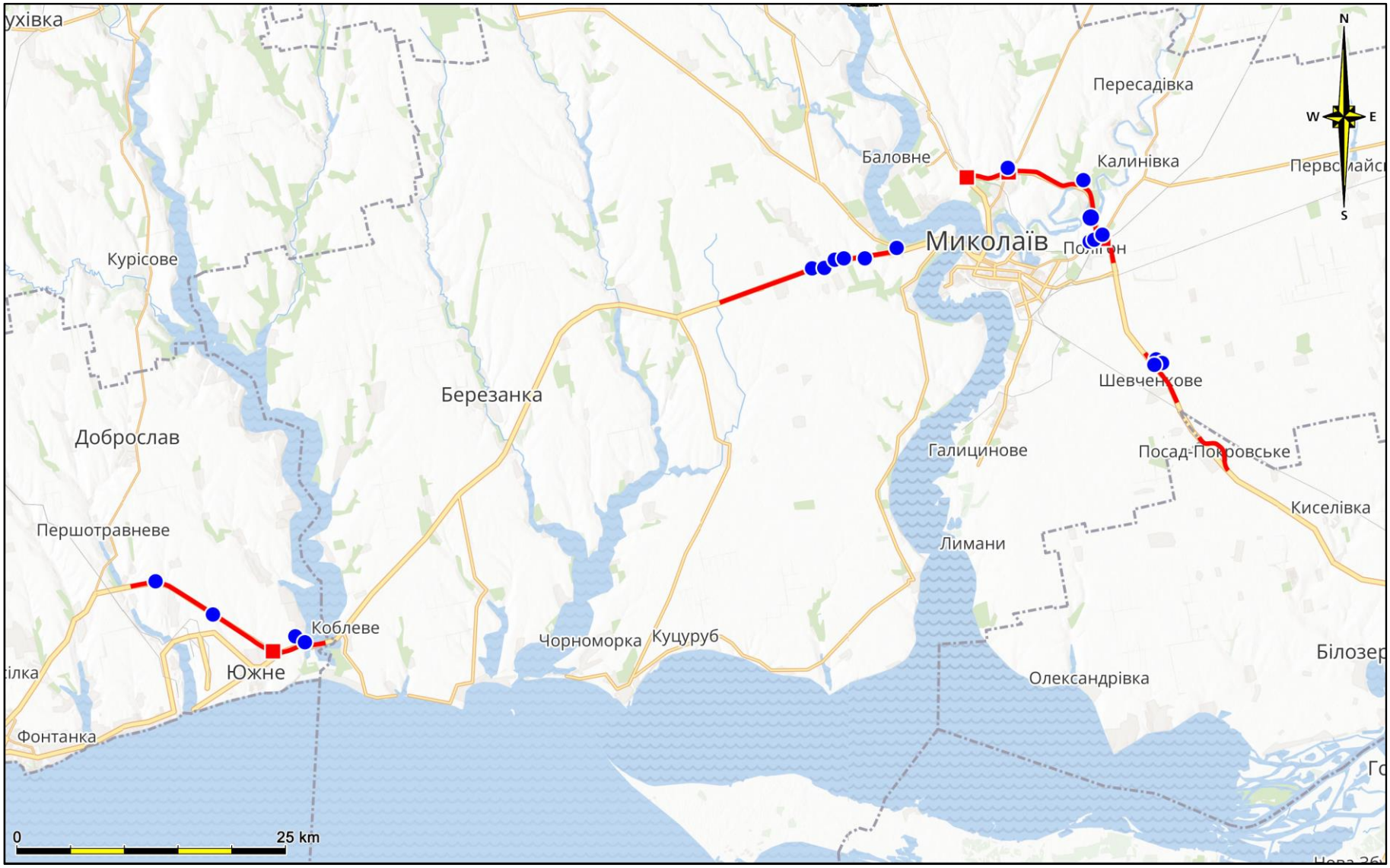

Рис. Р.24. Об’єкти археології в межах реконструкції ділянок автодороги М-14 Одеса – Мелітополь – Новоазовськ (2006, 2020–2022 роки, об’єкт будівництва № 8) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

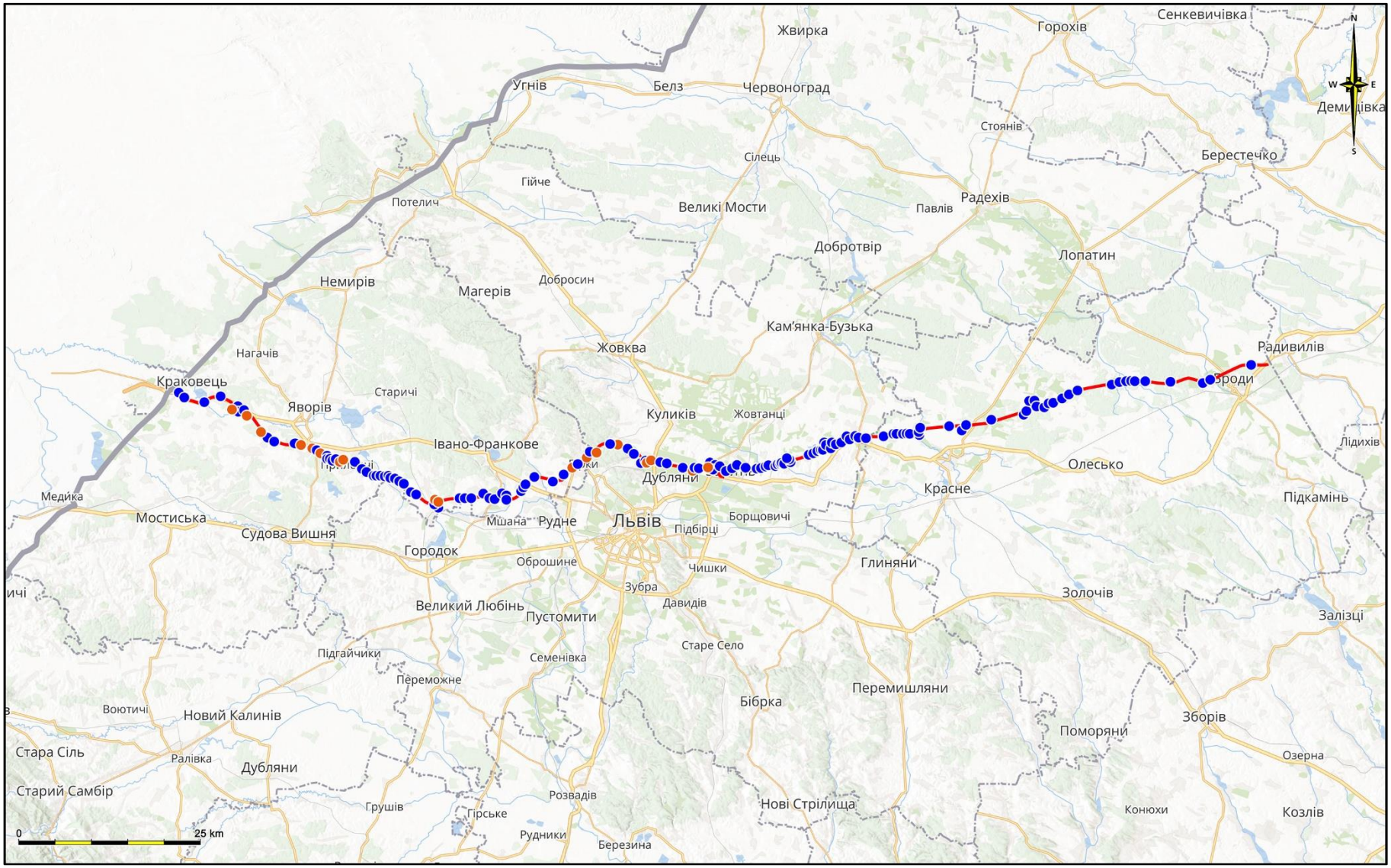

Рис. Р.25. Об'єкти археології в межах будівництва ділянок концесійної автодороги Краковець – Львів, Львів – Броди (2003, 2006 – 2009, 2018 роки, об'єкти будівництва №№ 15, 16)
[розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

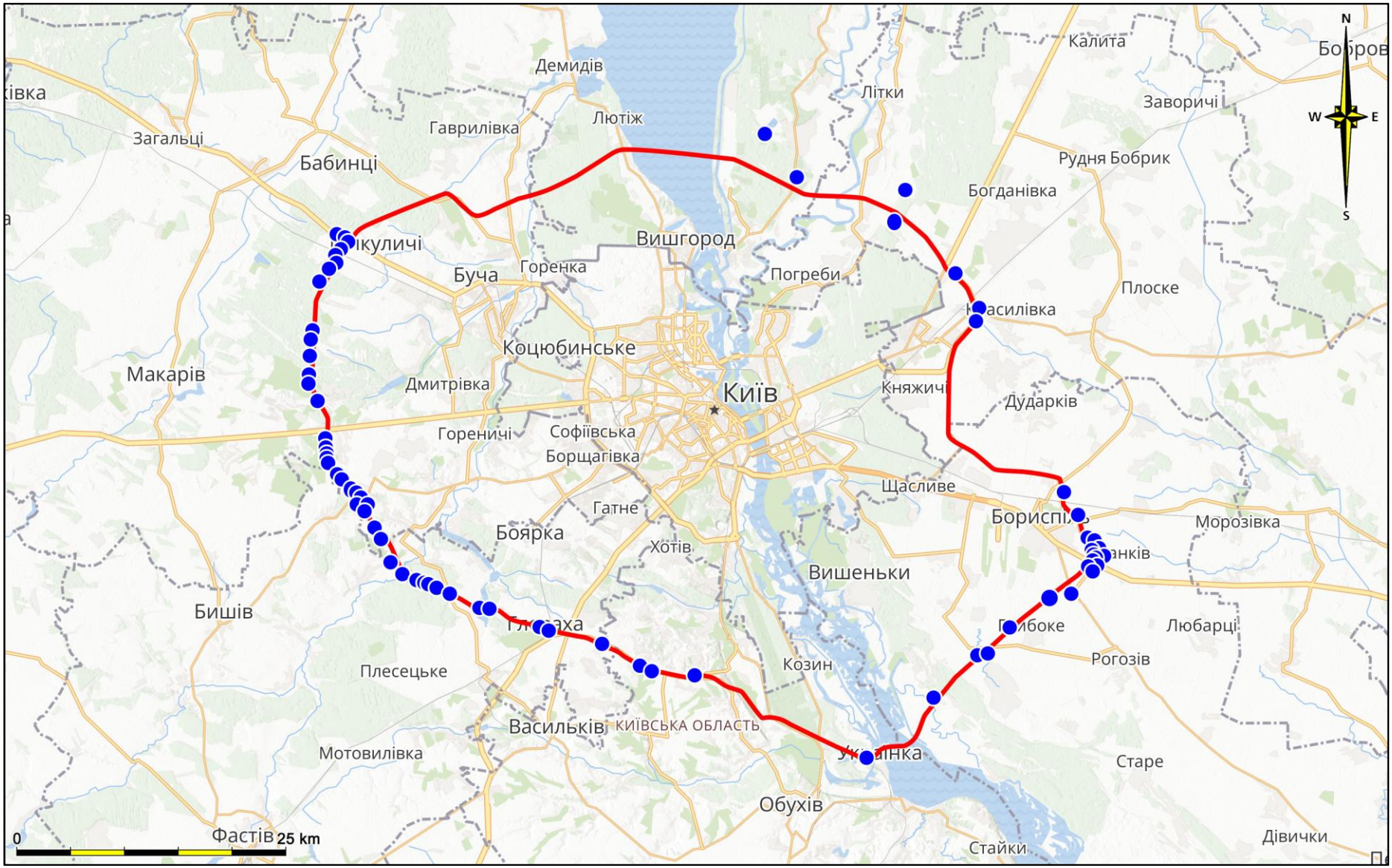

Рис. Р.26. Об’єкти археології в межах будівництва Великої кільцевої автомобільної дороги навколо м. Київ (2007–2009, 2020–2023 роки, об’єкт будівництва № 1) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

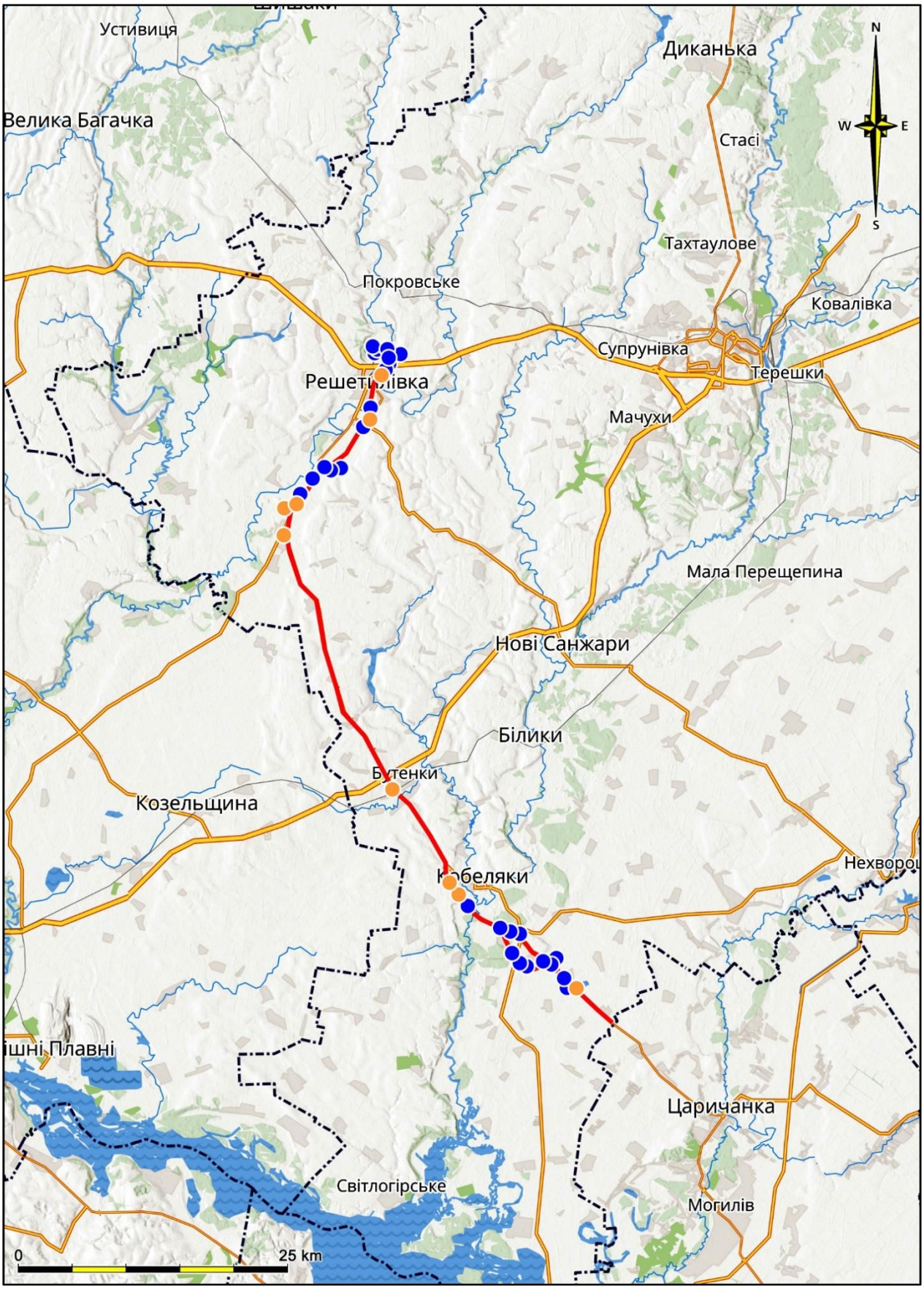

Рис. Р.27. Об’єкти археології в межах реконструкції ділянок км 96+550 – км 175+000 автодороги Н-31 Дніпропетровськ – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка (2009–2010, 2013, 2015–2017 роки, об’єкт будівництва № 29) [розробка О. М. Осаульчука на основі матеріалів дослідження]

Додаток С

АРХЕОЛОГІЧНІ РОЗКОПКИ НА ЛІНІЙНИХ ОБ'ЄКТАХ

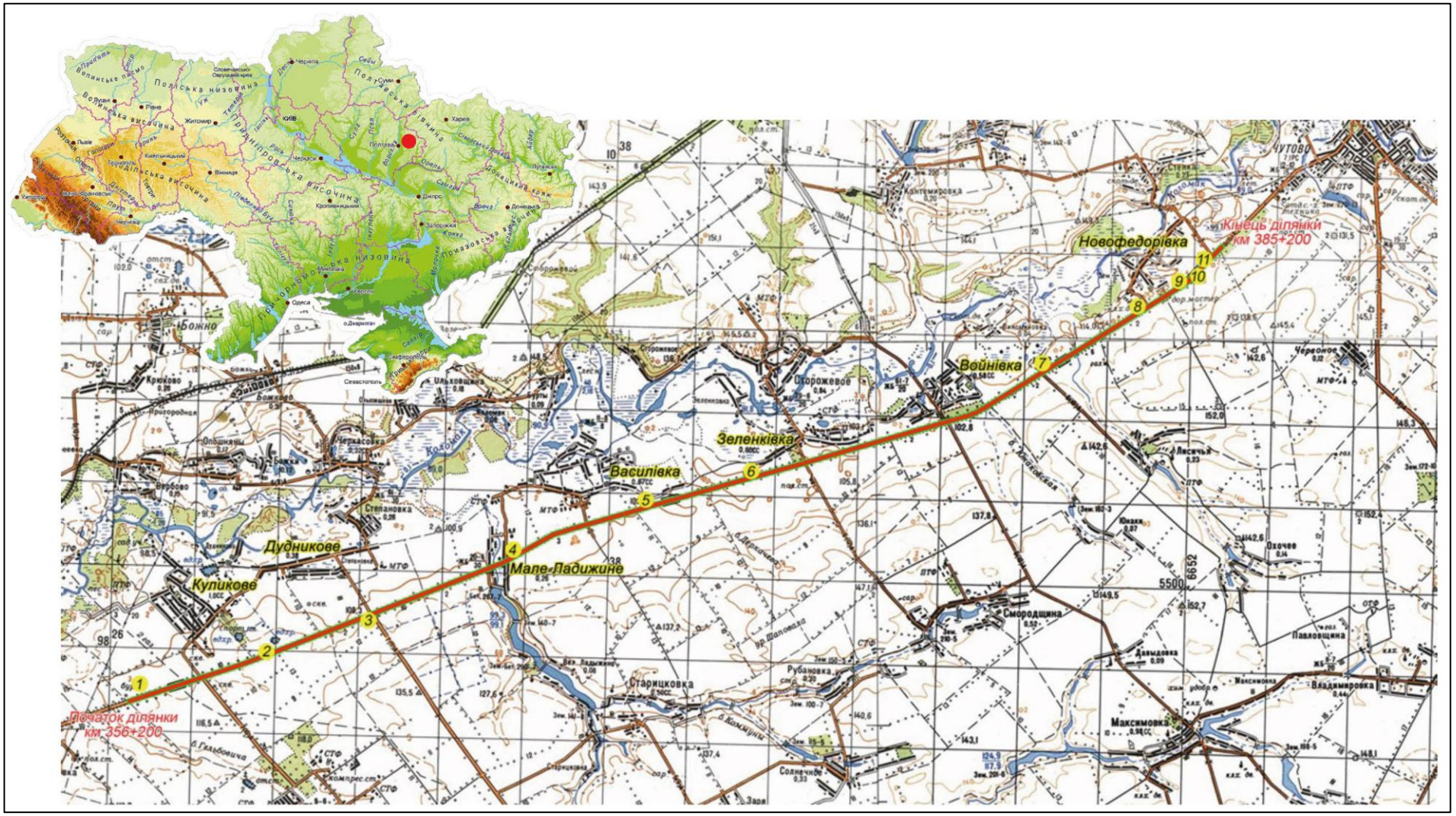

Рис. С.1. Розташування об'єктів археології в межах реконструкції ділянки км 356 – км 385 автодороги М-03 (розвідки НДЦ РАС 2013, 2015 р.) [55, рис. 2]

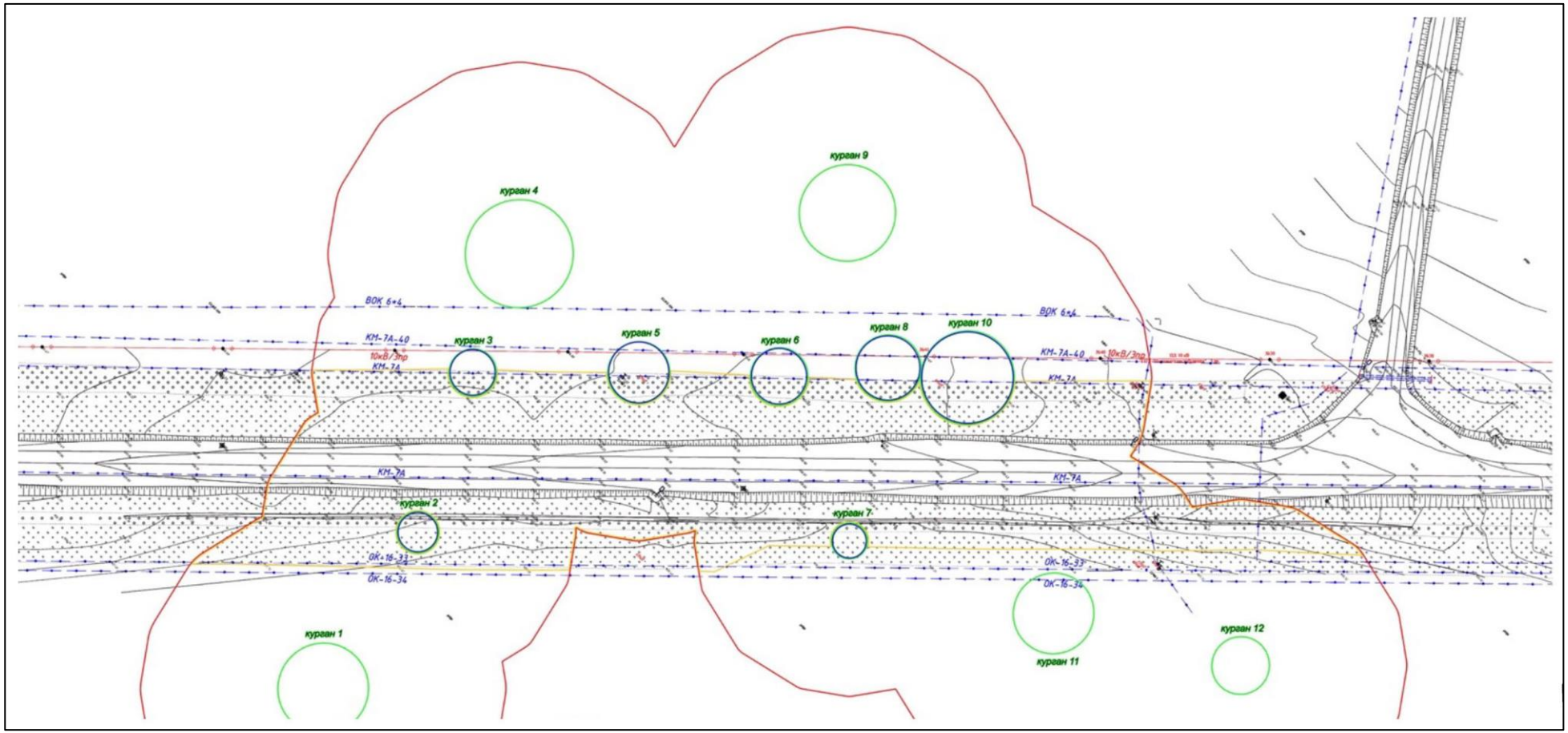

Рис. С.2. План курганної групи VII біля с. Новофедорівка в межах ділянки реконструкції дороги М-03 (розвідки НДЦ РАС 2015 р.) [55, рис. 31]

Рис. С.3. Ділянка реконструкції автодороги М-03. Вигляд курганної групи VII біля с. Новофедорівка в процесі розкопок та фото виявлених поховань (дослідження НДЦ РАС 2019 р.) [249]

Рис. С.4. Ділянка реконструкції автодороги М-03. План, фото і реконструкція колективного поховання ямної культури з насипу 2 курганної групи II поблизу с. Новофедорівка (дослідження НДЦ РАС 2019 р.) [249; 566, с. 198–205]

Рис. С.5. Автодорога Н-31. Загальний вигляд курганної групи Підгора в процесі досліджень (розкопки НДЦ РАС 2019–2020 років) [367]

Рис. С.6. Автодорога Н-31. Загальний вигляд селітроварного комплексу 1-ї пол. XVII ст. на курганній групі Підгора в процесі досліджень (розкопки НДЦ РАС 2019–2020 років) [367]

Рис. С.7. Автодорога Н-31. Скляні намистини з сарматського поховання (I–II ст.) та скіфські бронзові наконечники стріл з курганної групи Підгора (розкопки НДЦ РАС 2019–2020 років) [367]

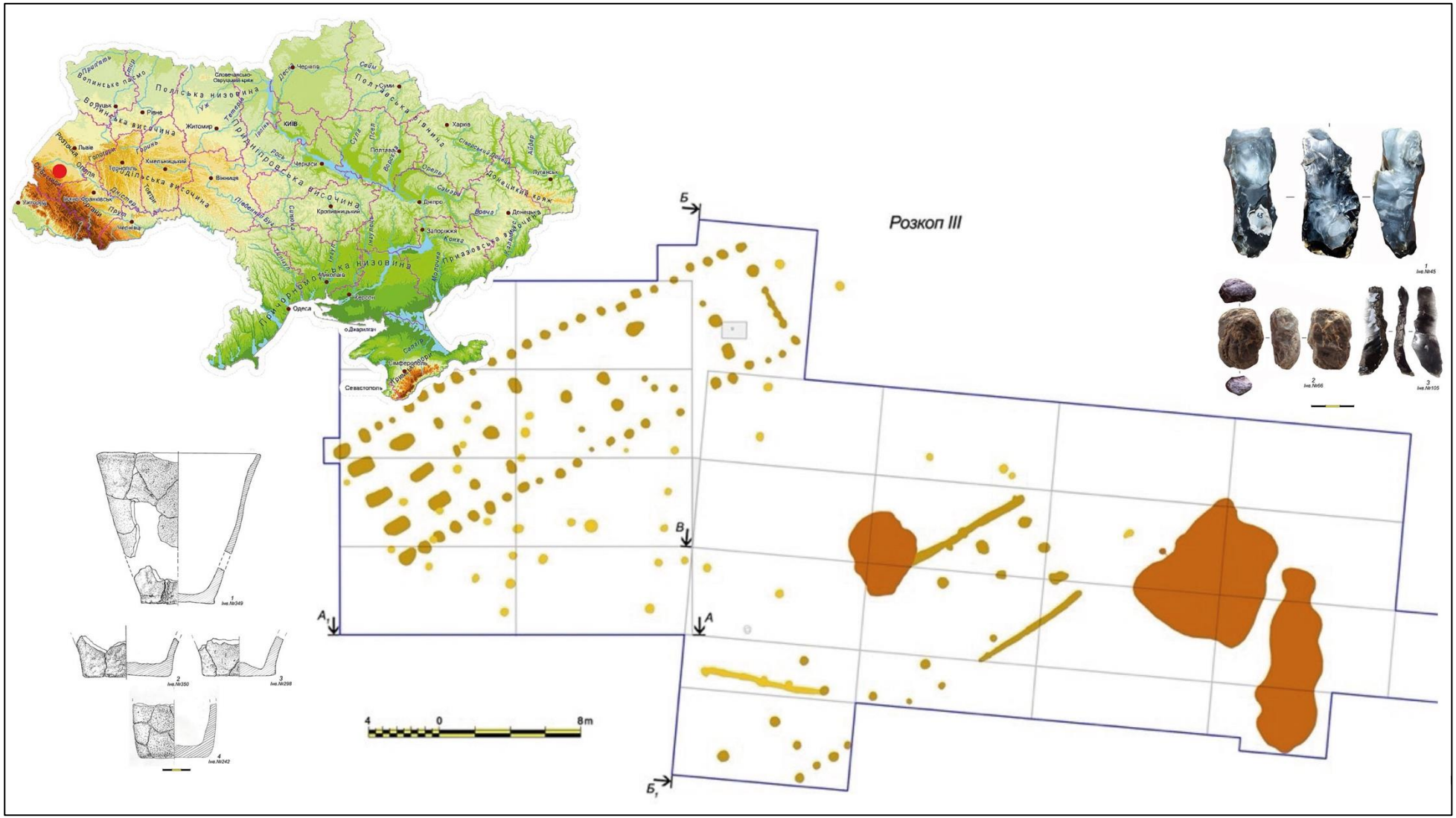

Рис. С.8. Автодорога Т-14-02. Розкопки неолітичного поселення Модричі-1 з матеріалами культури лінійно-стрічкової кераміки (розкопки НДЦ РАС 2020 р.) [253; 388]

Рис. С.9. Автодорога Т-14-02. Ортофотоплан неолітичних «довгих домів» на поселенні культури лінійно-стрічкової кераміки Модричі-1 (розкопки НДЦ РАС 2020 р.) [253; 388]

Рис. С.10. Ділянка реконструкції газопроводу Уренгой – Помари – Ужгород. План і загальний вигляд поселення Попівка-1 та початок досліджень на поселенні Попівка-2 (розкопки НДЦ РАС 2017 р.) [290; 349]

Рис. С.11. Ділянка реконструкції газопроводу Уренгой – Помари – Ужгород. Вигляд з повітря на місця археологічних досліджень об’єктів археології Попівка-2 і Попівка-1 (розкопки НДЦ РАС 2017 р.) [290; 349]

Рис. С.12. Ділянка реконструкції газопроводу Уренгой – Помари – Ужгород. Дослідження поселення і ґрунтового могильник черняхівської культури Попівка-1 (розкопки НДЦ РАС 2017 р.) [349]

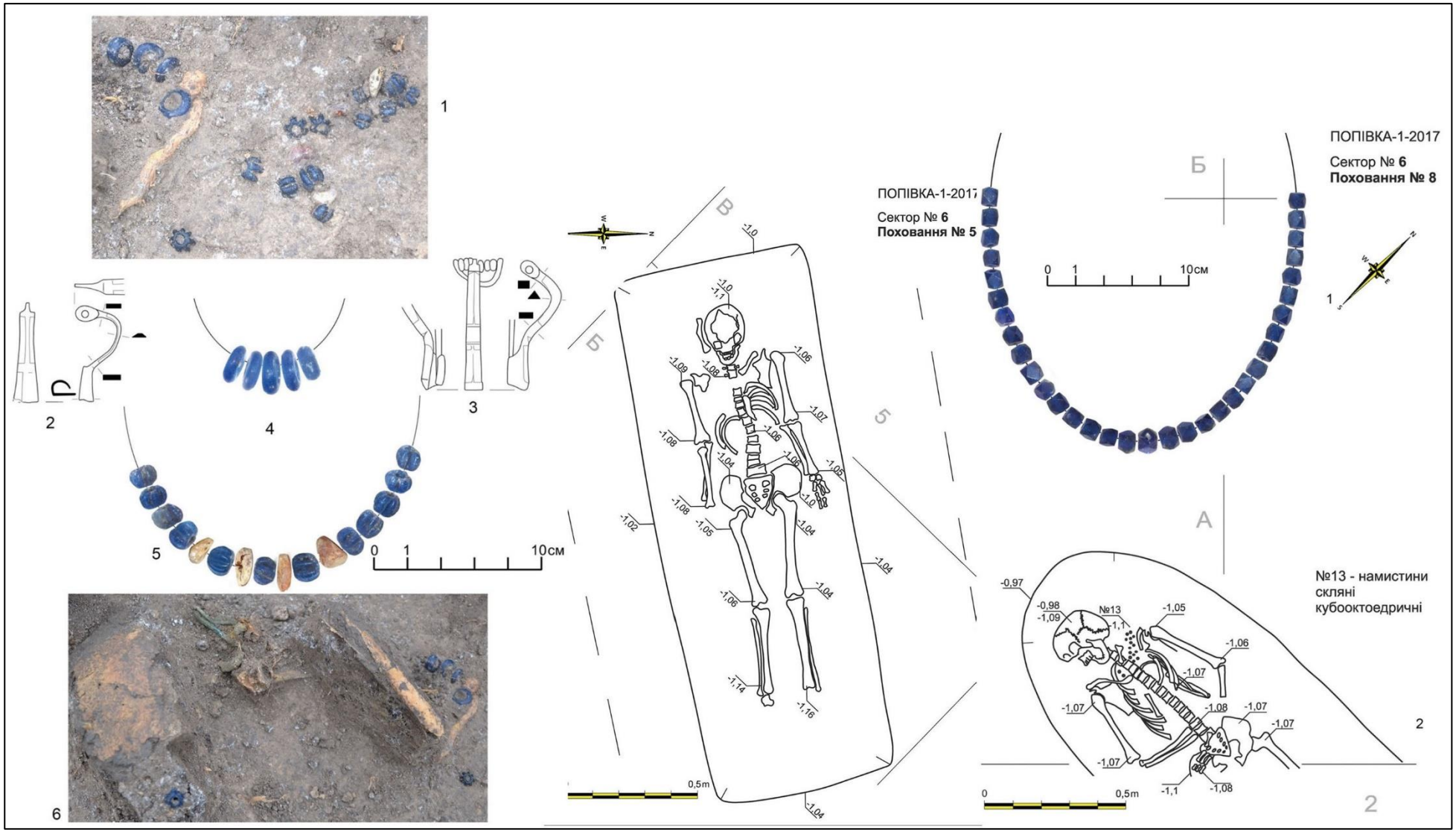

Рис. С.13. Ділянка реконструкції газопроводу Уренгой – Помари – Ужгород. План поховань та супровідний інвентар з черняхівського могильника Попівка-1 (розкопки НДЦ РАС 2017 р.) [349]

Рис. С.14. Ділянка реконструкції газопроводу Уренгой – Помари – Ужгород. Фото інгумаційних поховань та супровідного інвентаря з могильника Попівка-1 (розкопки НДЦ РАС 2017 р.) [349]

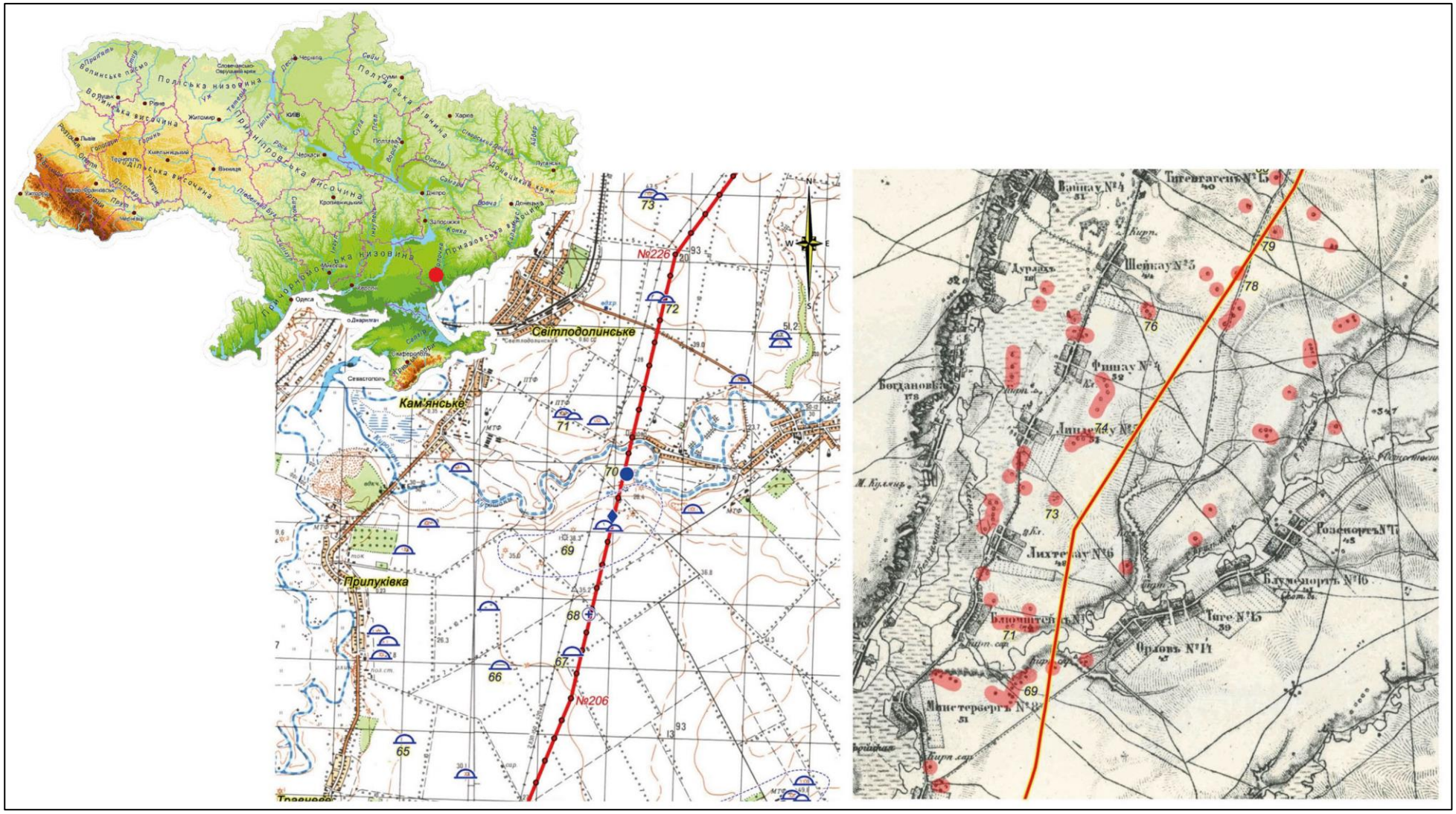

Рис. С.15. Фрагмент плану траси ПЛ 330 кВ Азовська ВЕС – ПС «Молочанська» та розташування курганів і курганних груп, які відомі за архівно-бібліографічними даними (розвідки НДЦ РАС 2019 р.) [165; 303]

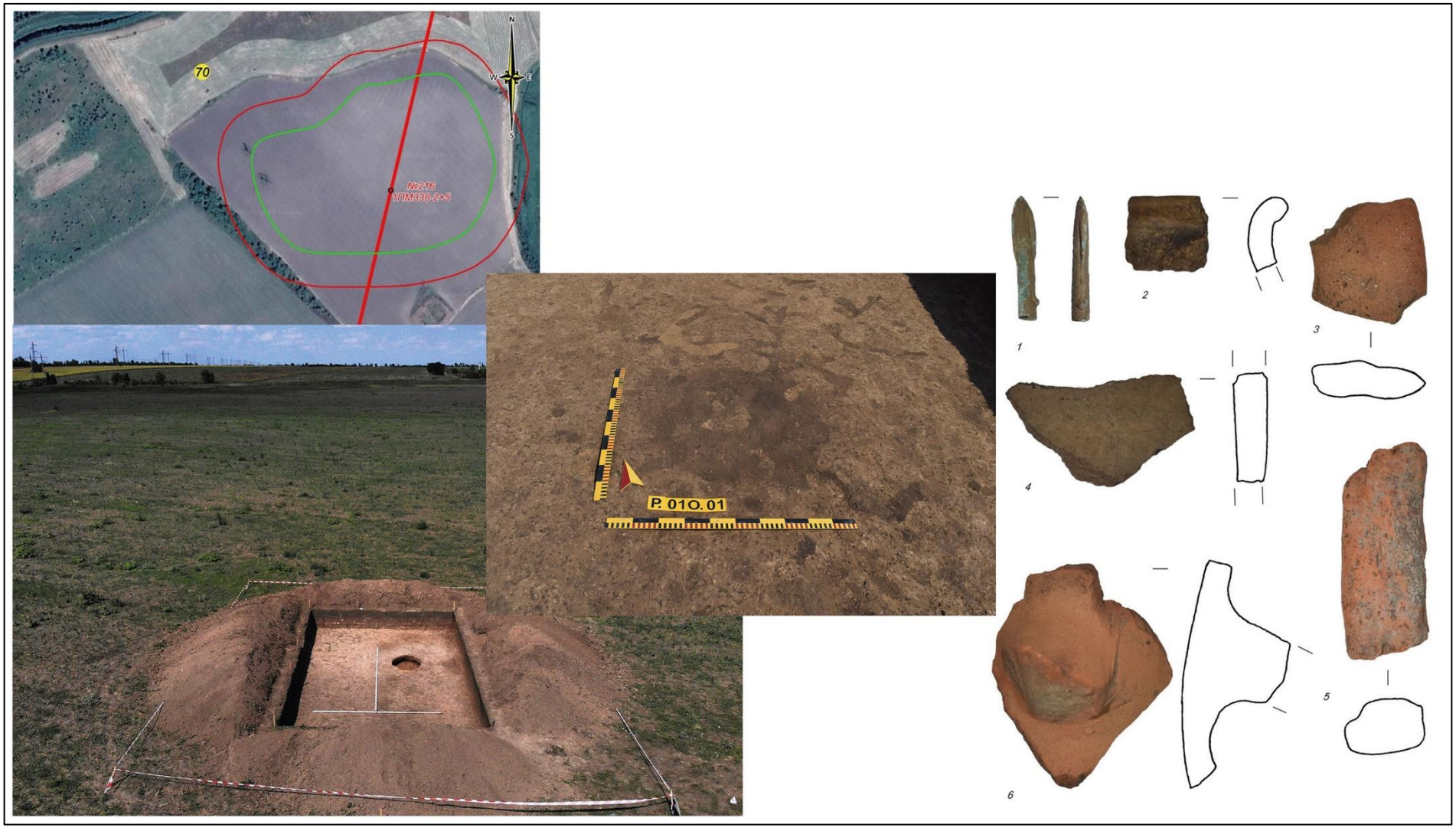

Рис. С.16. Дослідження багатошарового поселення Прилуківка-1 у місці встановлення опори ПЛ 330 кВ Азовська ВЕС – ПС «Молочанська» (розкопки НДЦ РАС 2021 р.) [124]

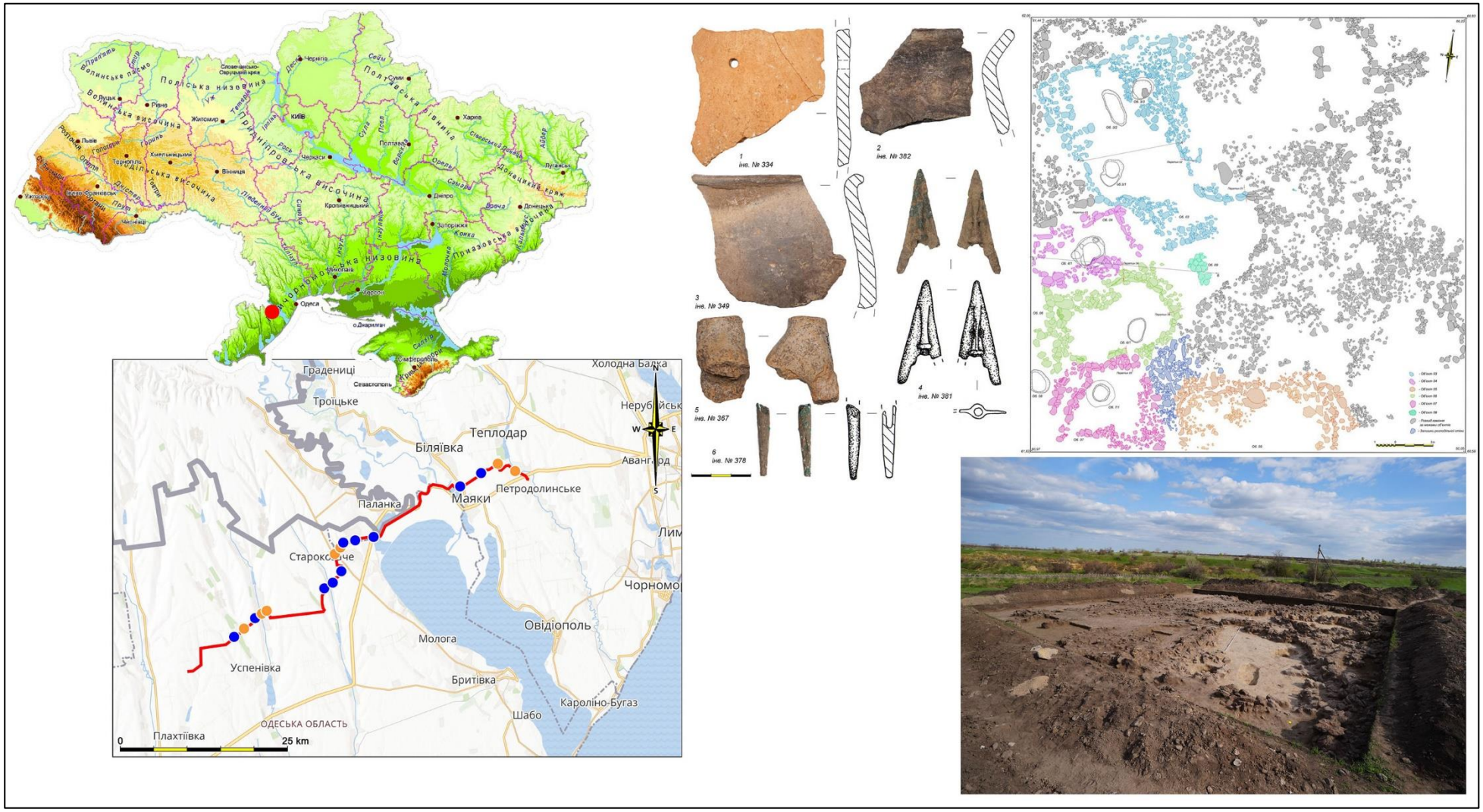

Рис. С.17. План траси ПЛ 330 кВ Новоодеська – Арциз та матеріали і рештки кам'яних споруд доби бронзи у місці будівництва опори на поселенні Гайдолина (розвідки та розкопки НДЦ РАС 2022, 2024 років) [164; 254]

Додаток Т

ЧИННИКИ ВПЛИВУ ЛІНІЙНИХ ОБ'ЄКТІВ НА АРХЕОЛОГІЧНУ СПАДЩИНУ ТА ПРОЄКТНІ РІШЕННЯ

Таблиця Т.1

Параметри будівельної смуги магістрального трубопроводу

Діаметр (DN) трубопроводу, мм	***Нормативні показники*** [39]						
	Смуга (А) монтажних робіт, м	***Смуга земляних робіт (Б), м*** [1]					
		Б	**В**	**Г**	**Д**	**Е**	**Ж**
до 400	11,0	14,0	0,9-1,4	3,5[1)]	3,5	1,0	3,5
DN 500 – 700	12,5	15,5	0,9-1,9	3,5	3,5	1,0	3,5
DN 800	12,7	18,0	1,2-3,0	3,5	7,0	1,0	3,5
DN 1000	12,7	22,7	1,5-3,5	3,5	7,0	2,5	4,5
DN 1200	13,2	24,1	1,6-3,5	3,5	7,0	3,0	5,0
DN1400	13,4	25,1	2,1-3,5	3,5	7,0	3,0	5,0

[1] В – ширина траншеї по дну; Г – ширина траншеї по верху; Д – відстань від краю траншеї до кінця смуги рекультивації – відвал мінерального ґрунту; Е – відстань між відвалами родючого та мінерального ґрунту; Ж – ширина відвалу родючого ґрунту.

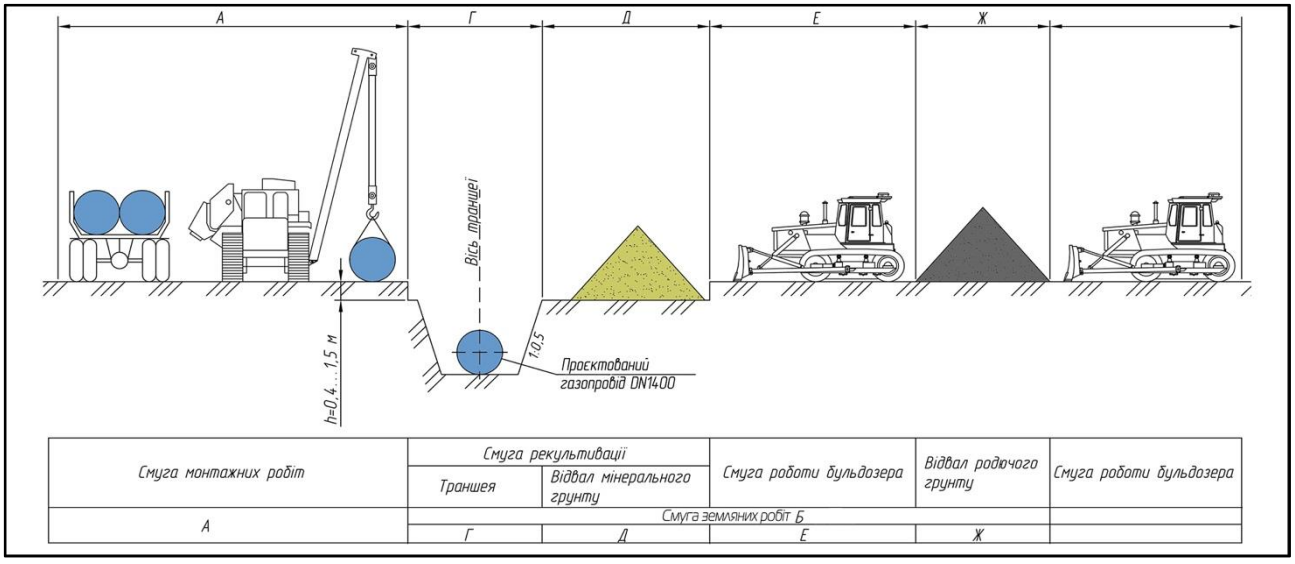

Рис. Т.1. Типова схема будівельної смуги для прокладення магістрального трубопроводу [39; 420, рис. 5; 423, рис. 19]

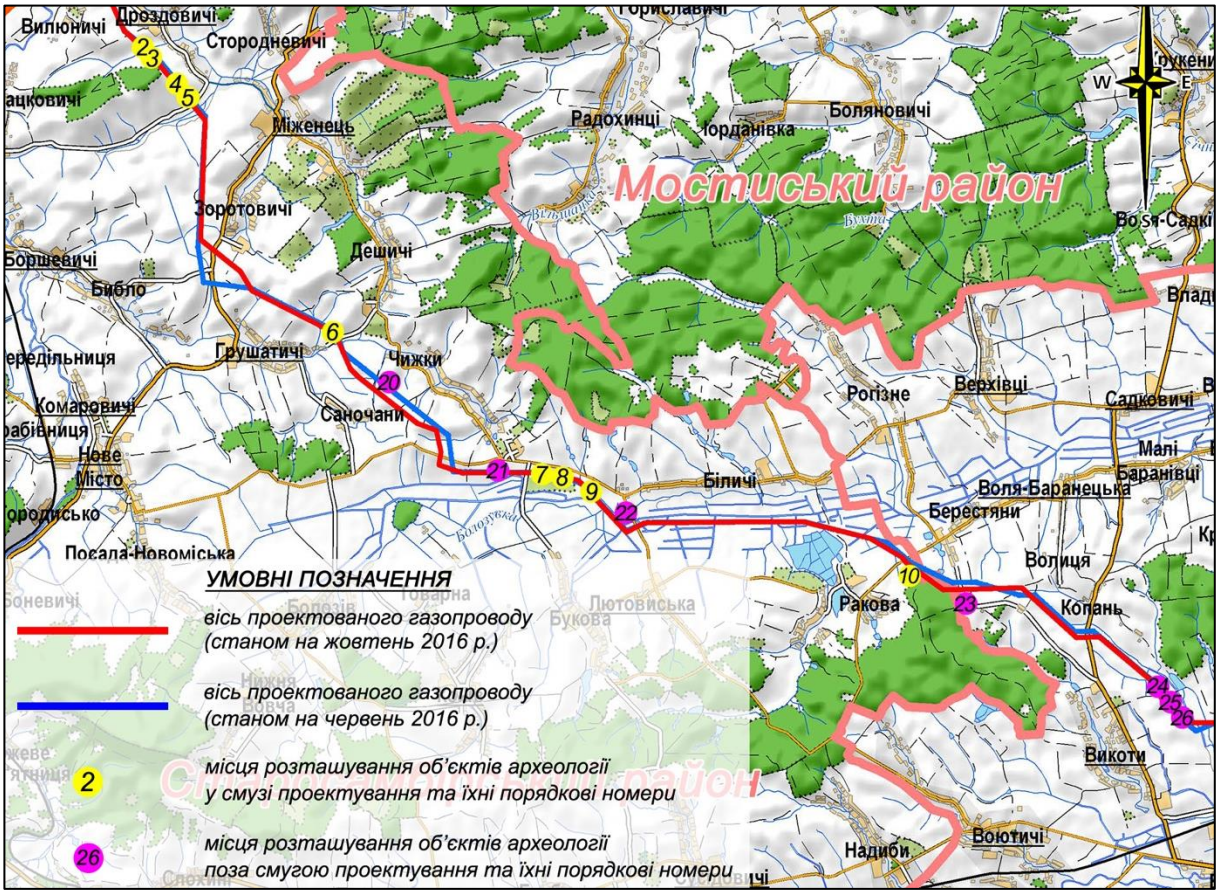

Рис. Т.2. Фрагмент плану траси газопроводу-інтерконектора Дроздовичі – Більче-Волиця з місцями розташування відомих і нововиявлених об'єктів археології (розвідки НДЦ РАС 2016 р.) [111; 420]

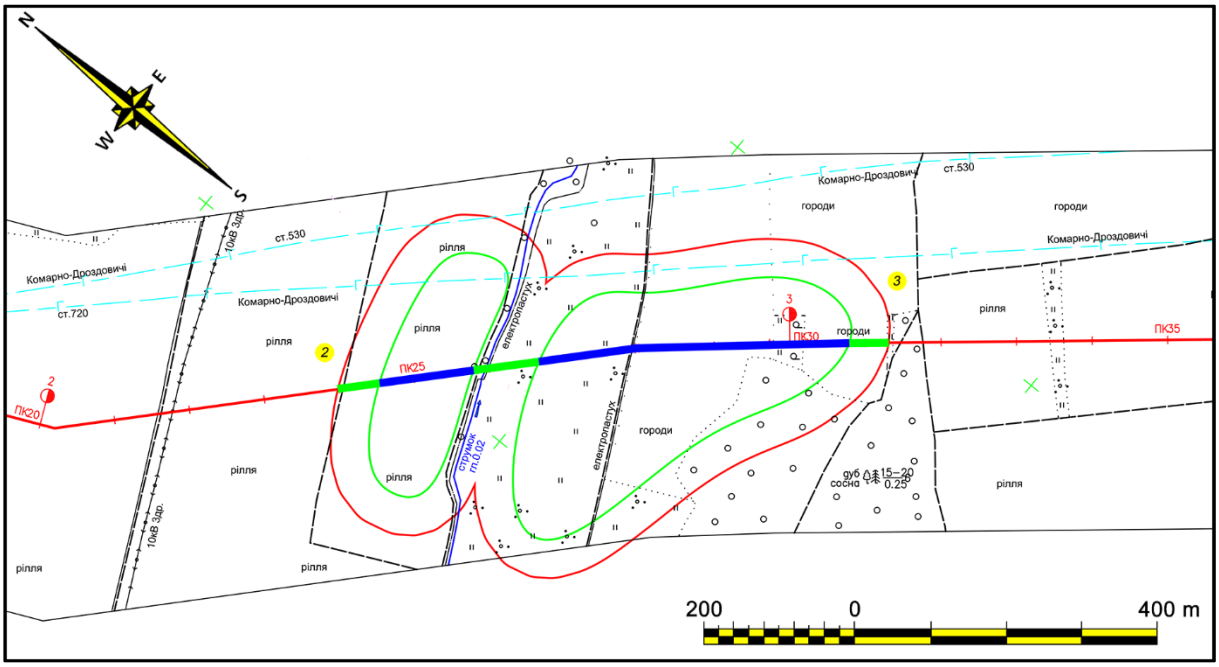

Рис. Т.3. Проєктні пропозиції щодо виконання пам'яткоохоронних робіт на об'єкті археології в межах траси газопроводу-інтерконектора Дроздовичі – Більче-Волиця (розвідки НДЦ РАС 2016 р.) [420, рис. 9]

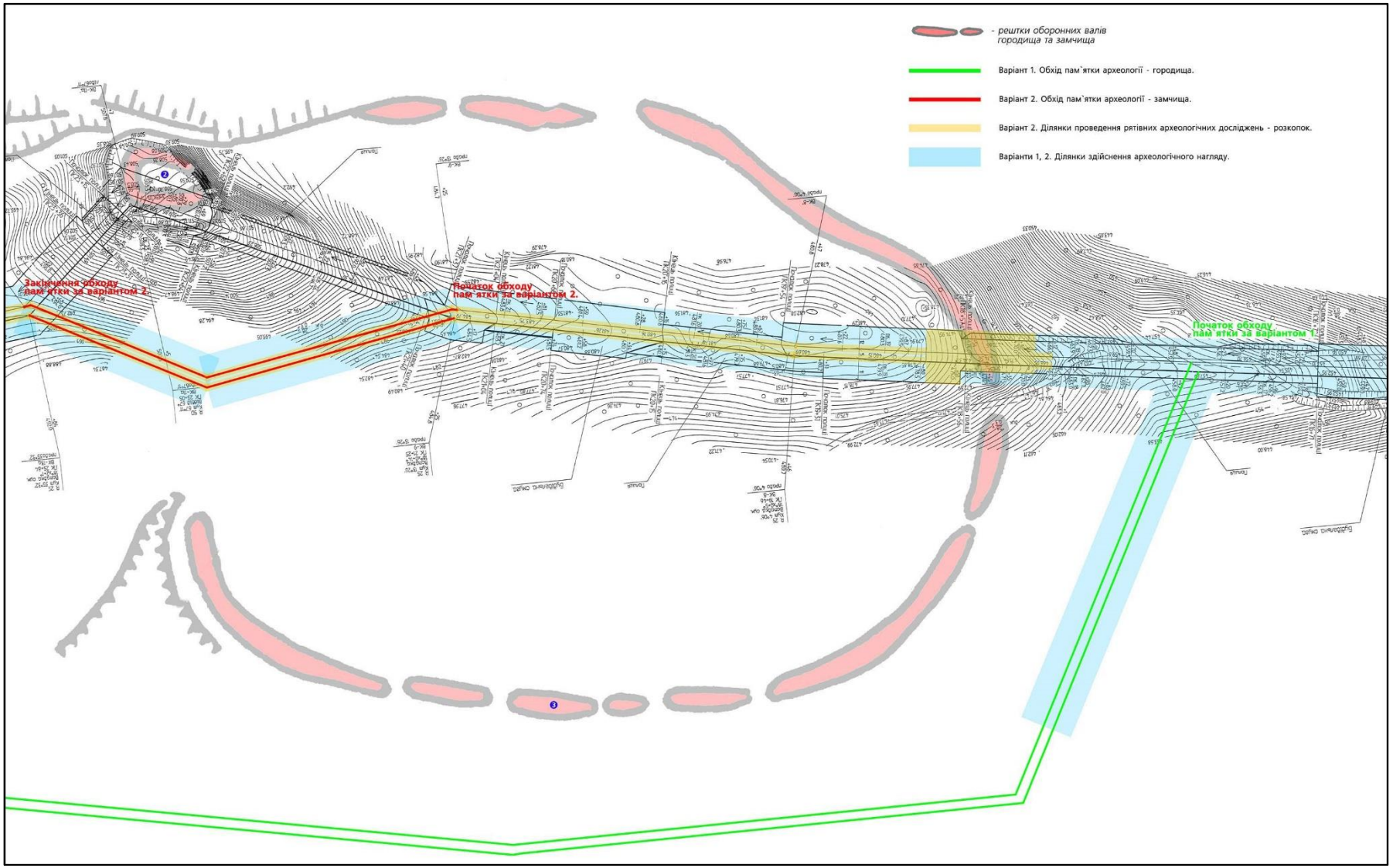

Рис. Т.4. Проєктні пропозиції щодо обходу пам’ятки археології біля с. Розгірче на ділянці виносу нафтопроводу Броди – Держкордон (розвідки НДЦ РАС 2007 р.) [413, рис. 2]

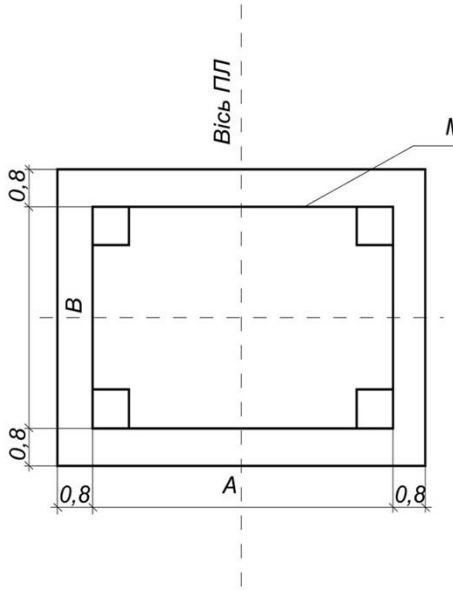

Рис. 1

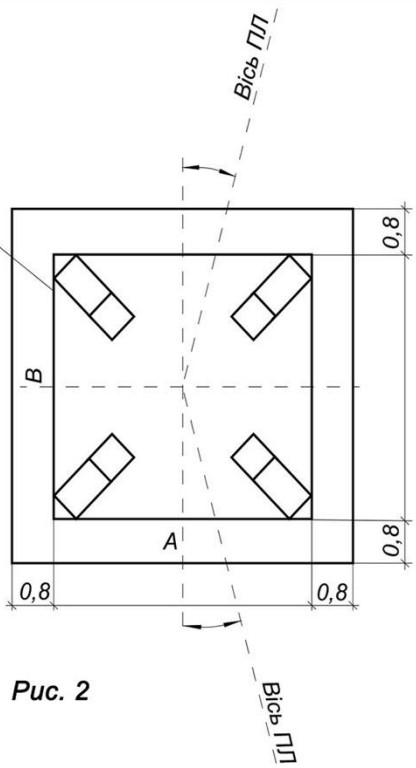

Рис. 2

Таблиця 1

П.ч	Тип опори	Ескіз земельної ділянки	Площа постійного відведення ($м^2$)	Площа тимчасового відведення ($м^2$)	Межа базової проекції (А х В, м)
1	П330-3	Рис. 1	40	450	5,82 х 3,76
2	П330-3+5		45		6,4 х 4,04
3	П330-2		44		6,15 х 4,08
4	П330-2+5		50		7,63 х 4,38
5	У330-1в+5	Рис. 2	97		8,22 х 8,22
6	У330-1в+9		121		9,4 х 9,4
7	У330-1в+14		158		10,97 х 10,97
8	У330-2в+5		107		8,72 х 8,72
9	У330-2в+9		133		9,92 х 9,92
10	У330-2в+14		171		11,48 х 11,48

Таблиця 2

Напруга ПЛ (кВ)	Ширина смуги тимчасового відведення землі під ПЛ	
	Одноланцюгова (м)	Дволанцюгова (м)
330	14	17

Рис. Т.5. Ескізи земельних ділянок під будівництво опор ПЛ 330 кВ [32]

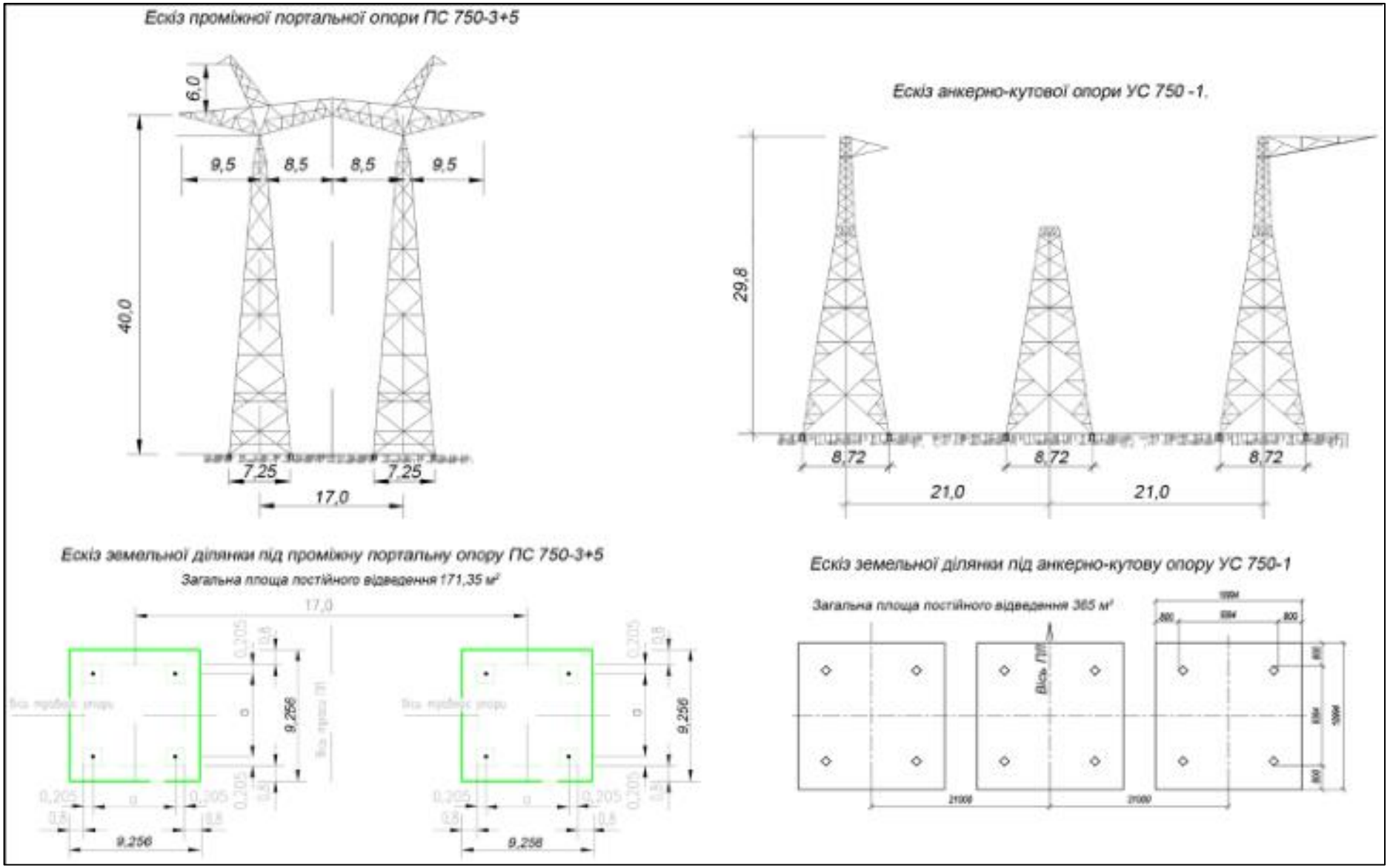

Рис. Т.6. Ескізи земельних ділянок під будівництво опор ПЛ 750 кВ [32]

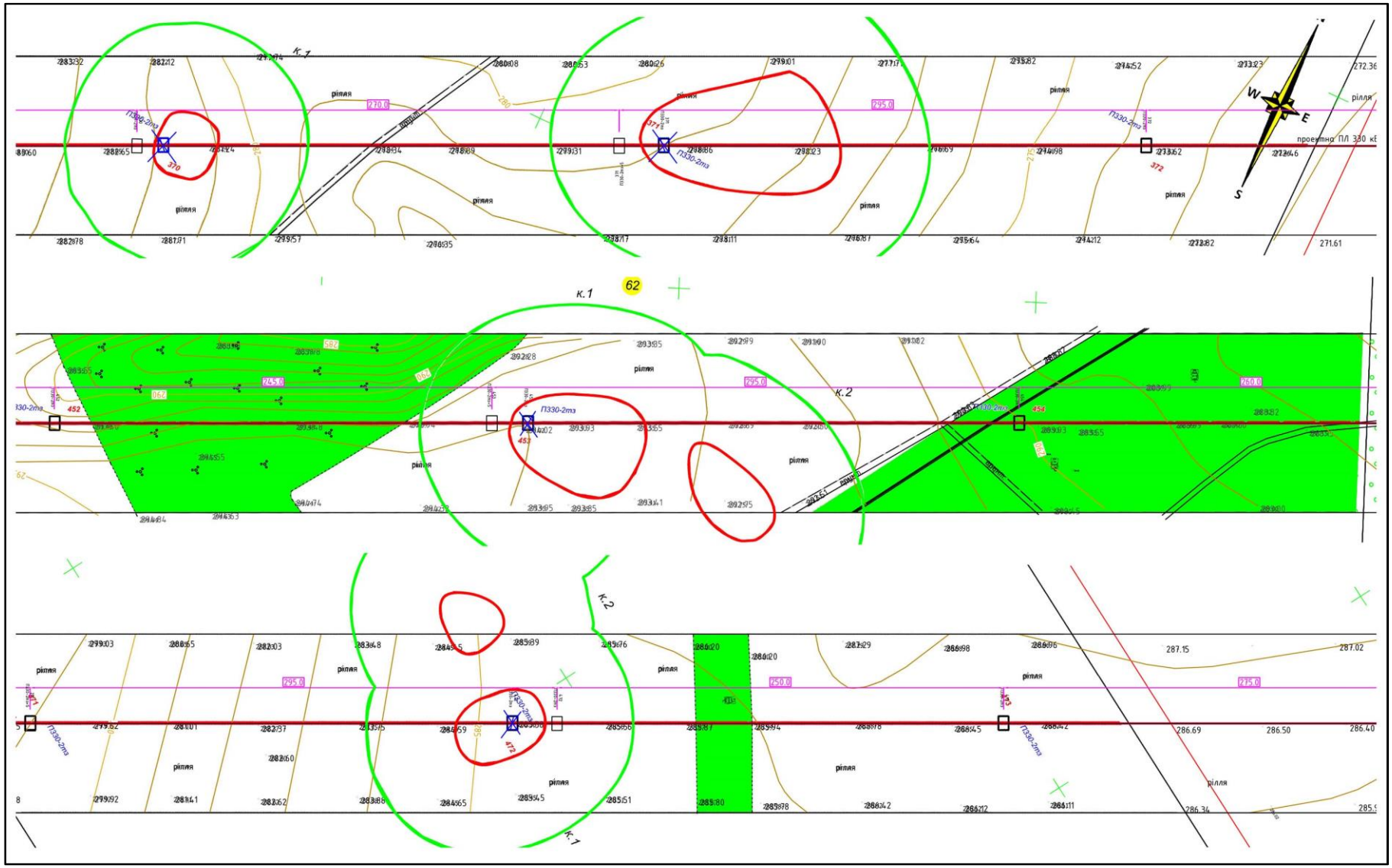

Рис. Т.7. ПЛ 330 кВ Дністровська ГАЕС – ПС 750 кВ «Вінницька». Пропозиції щодо уникнення негативного впливу шляхом зміщення опор за межі території об’єктів археології (розвідки НДЦ РАС 2023 р.)

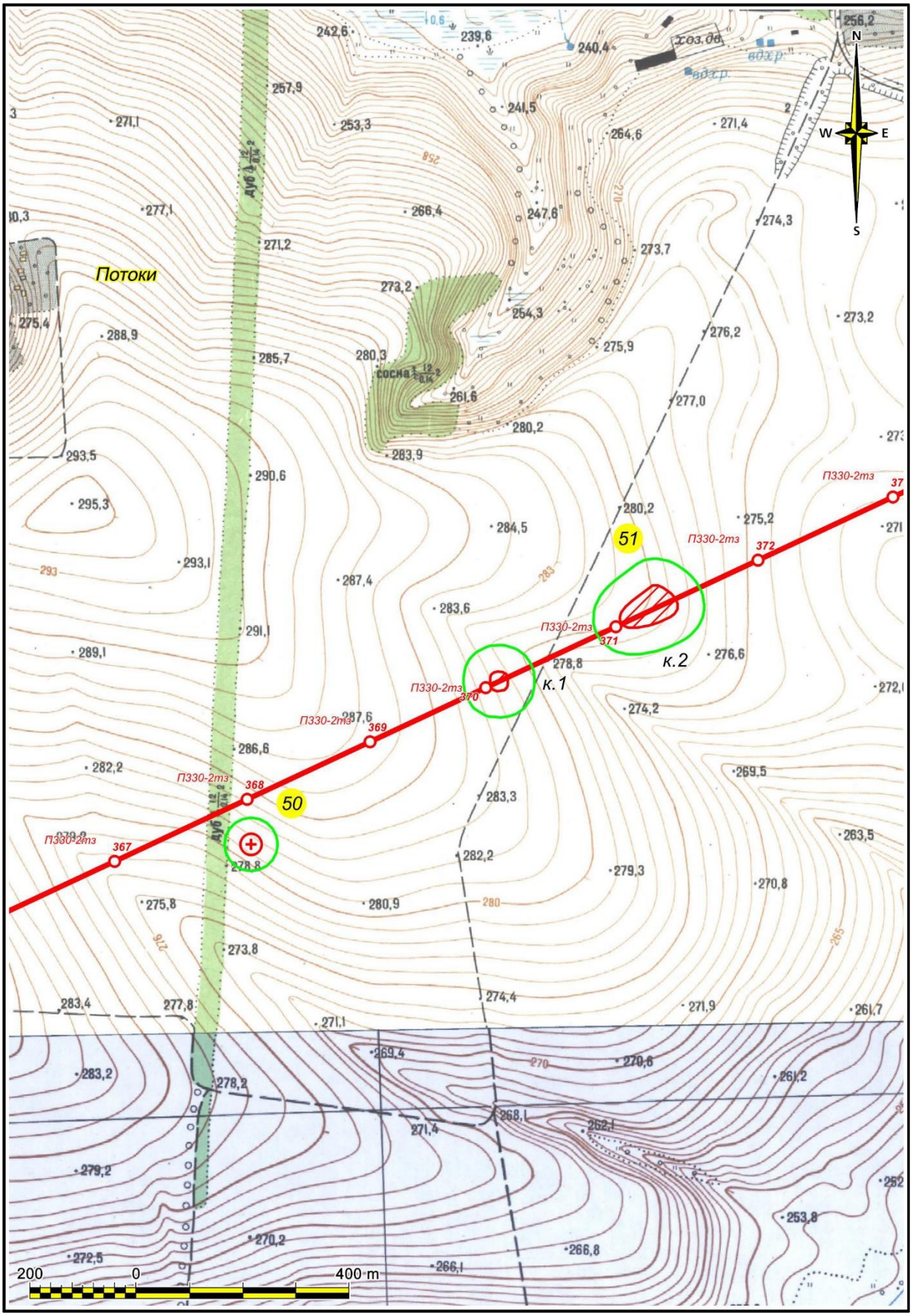

Рис. Т.8. Ділянка траси ПЛ 330 кВ Дністровська ГАЕС – ПС 750 кВ «Вінницька» з виявленими об’єктами археології (розвідки НДЦ РАС 2023 р.) [167, рис. 86]

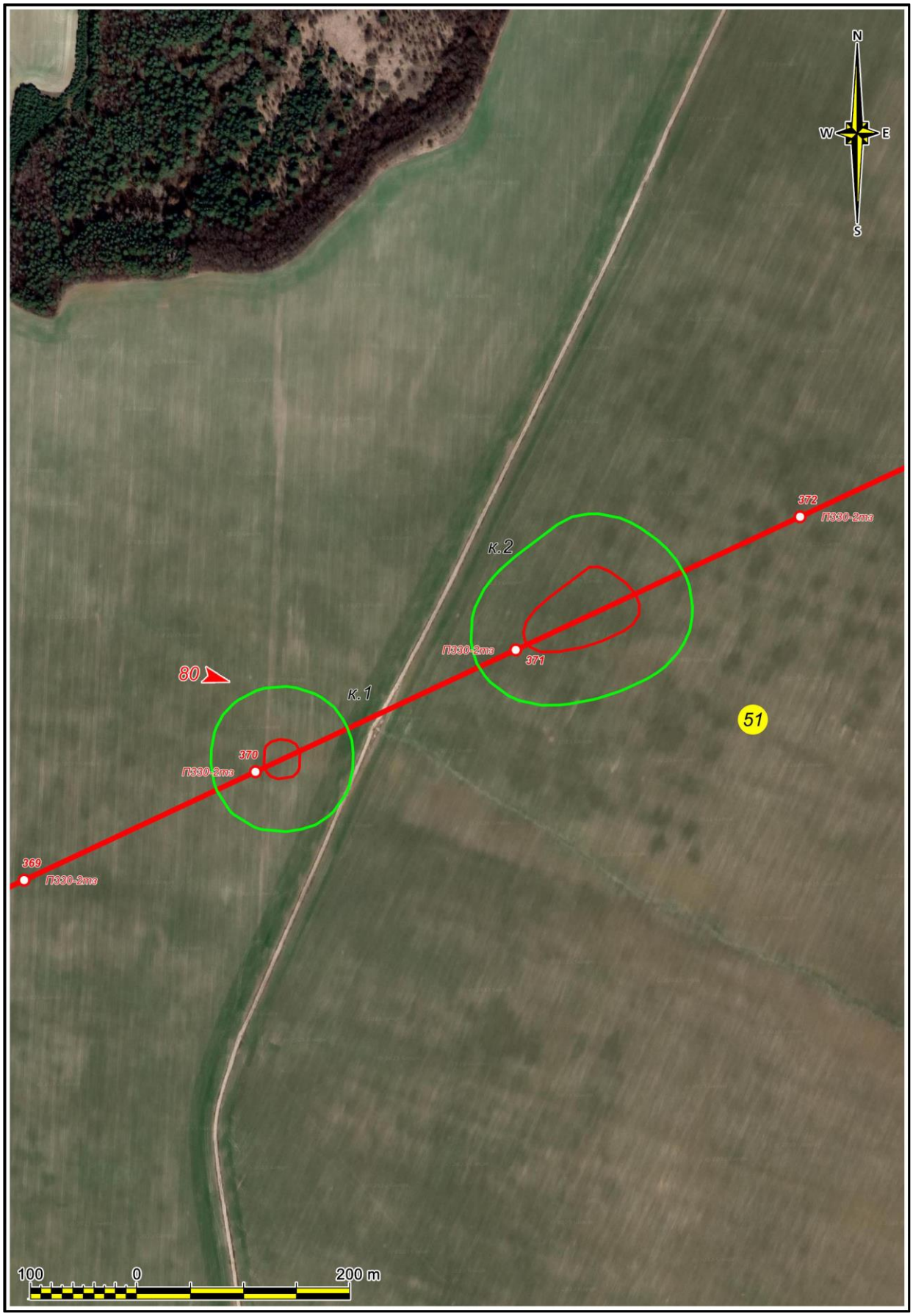

Рис. Т.9. Ортофотоплан ділянки ПЛ 330 кВ Дністровська ГАЕС – ПС 750 кВ «Вінницька» та курганного могильника Потоки-3 (розвідки НДЦ РАС 2023 р.) [167, рис. 88]

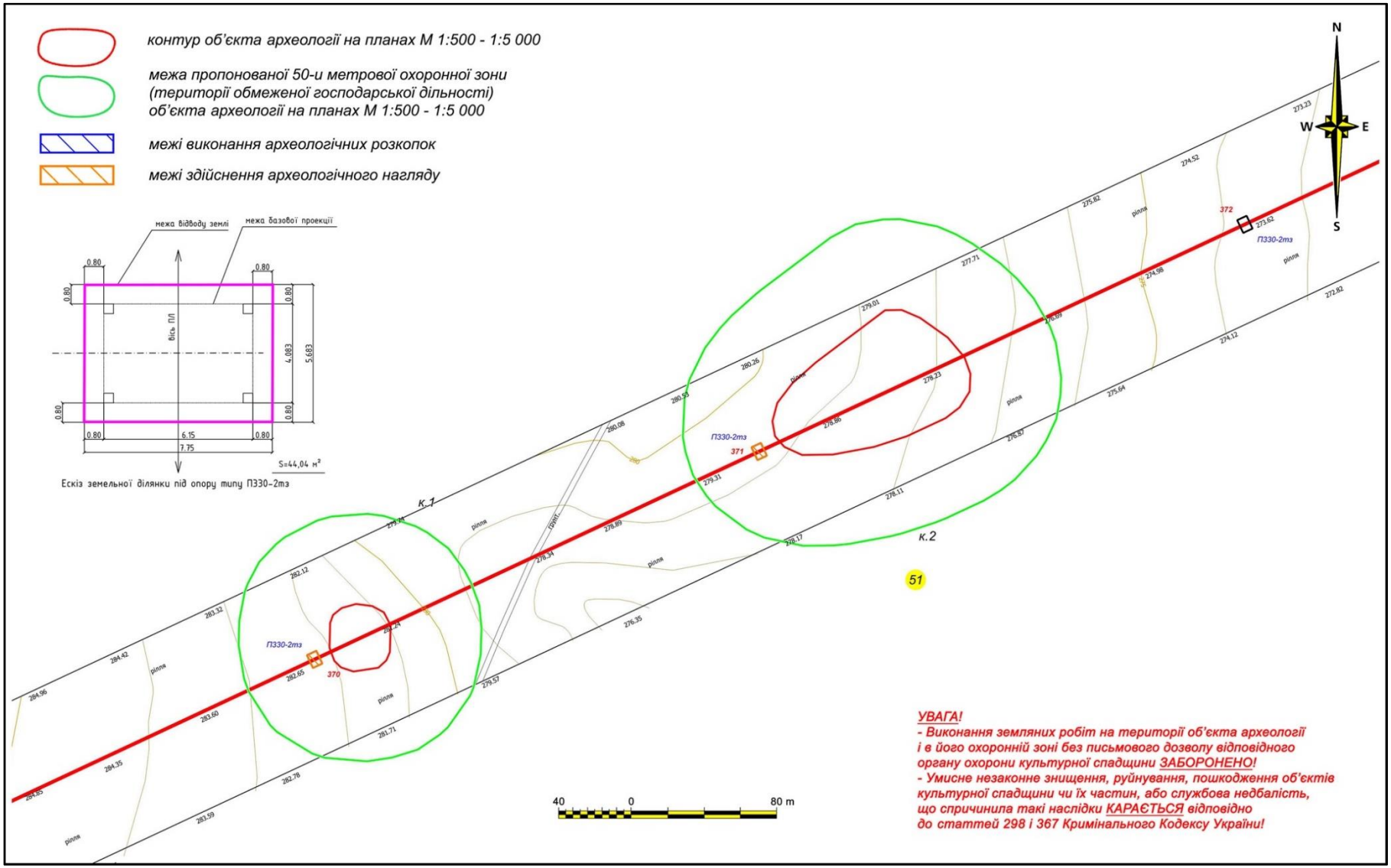

Рис. Т.10. ПЛ 330 кВ Дністровська ГАЕС – ПС 750 кВ «Вінницька». Проєктне рішення з розставлення опор ПЛ за межами курганів з групи Потоки-3 (розвідки НДЦ РАС 2023 р.) [167, рис. 89]

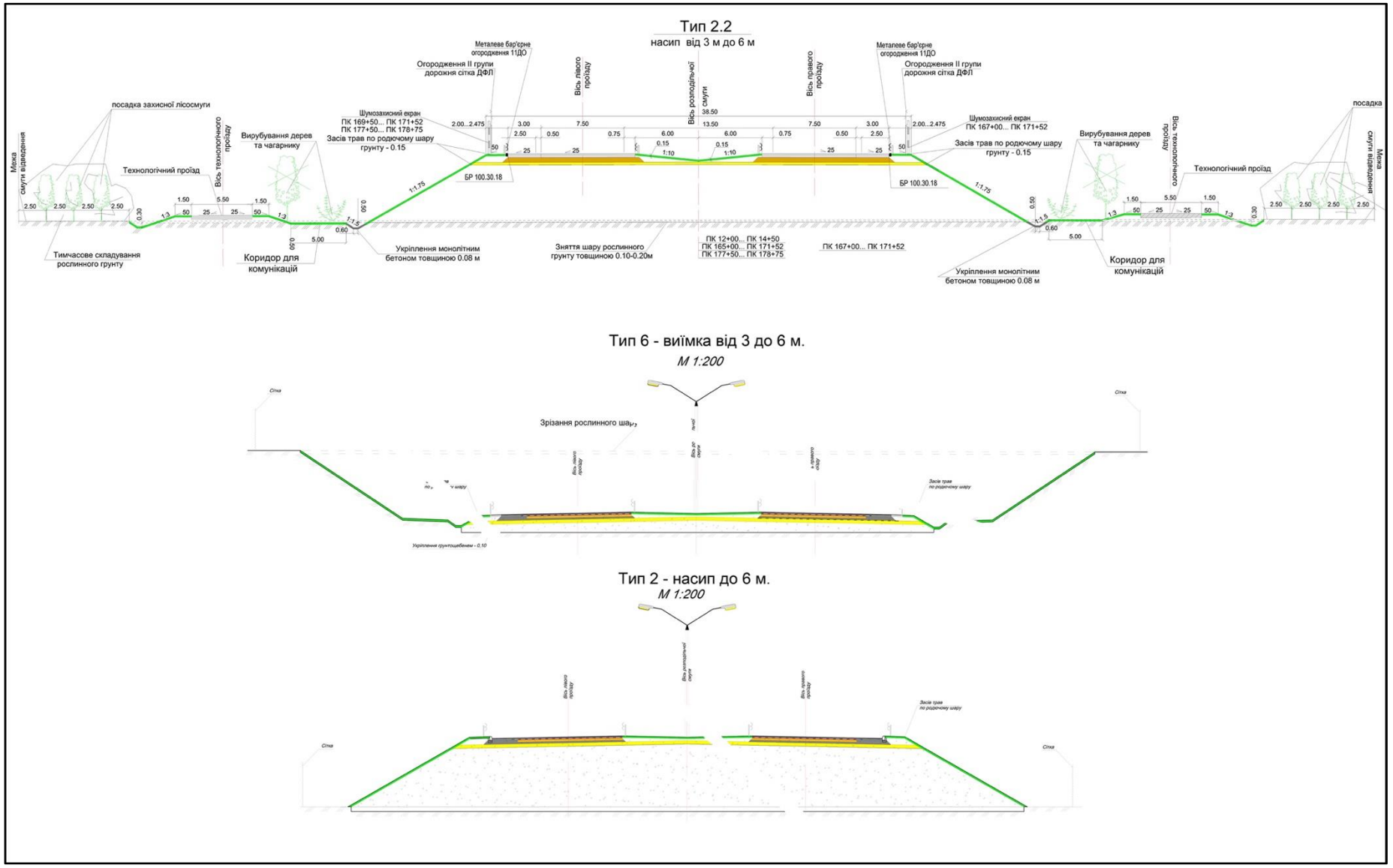

Рис. Т.11. Приклади поперечного профілю автомобільної дороги для визначення ширини смуги відведення [35; 38]

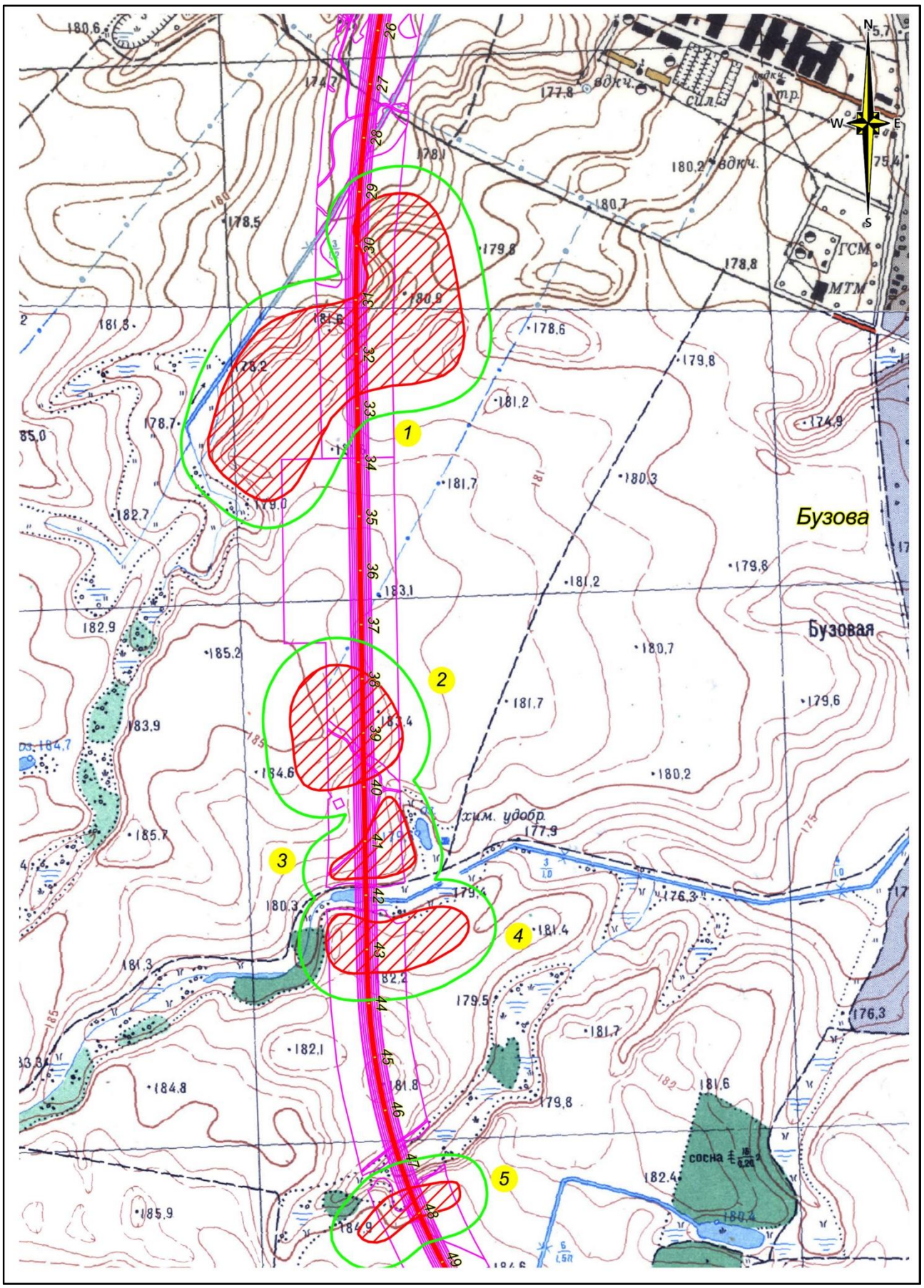

Рис. Т.12. Ділянка Великої кільцевої автодороги навколо м. Київ з виявленими об’єктами археології поблизу с. Бузова (розвідки НДЦ РАС 2021 р.) [185, рис. 4]

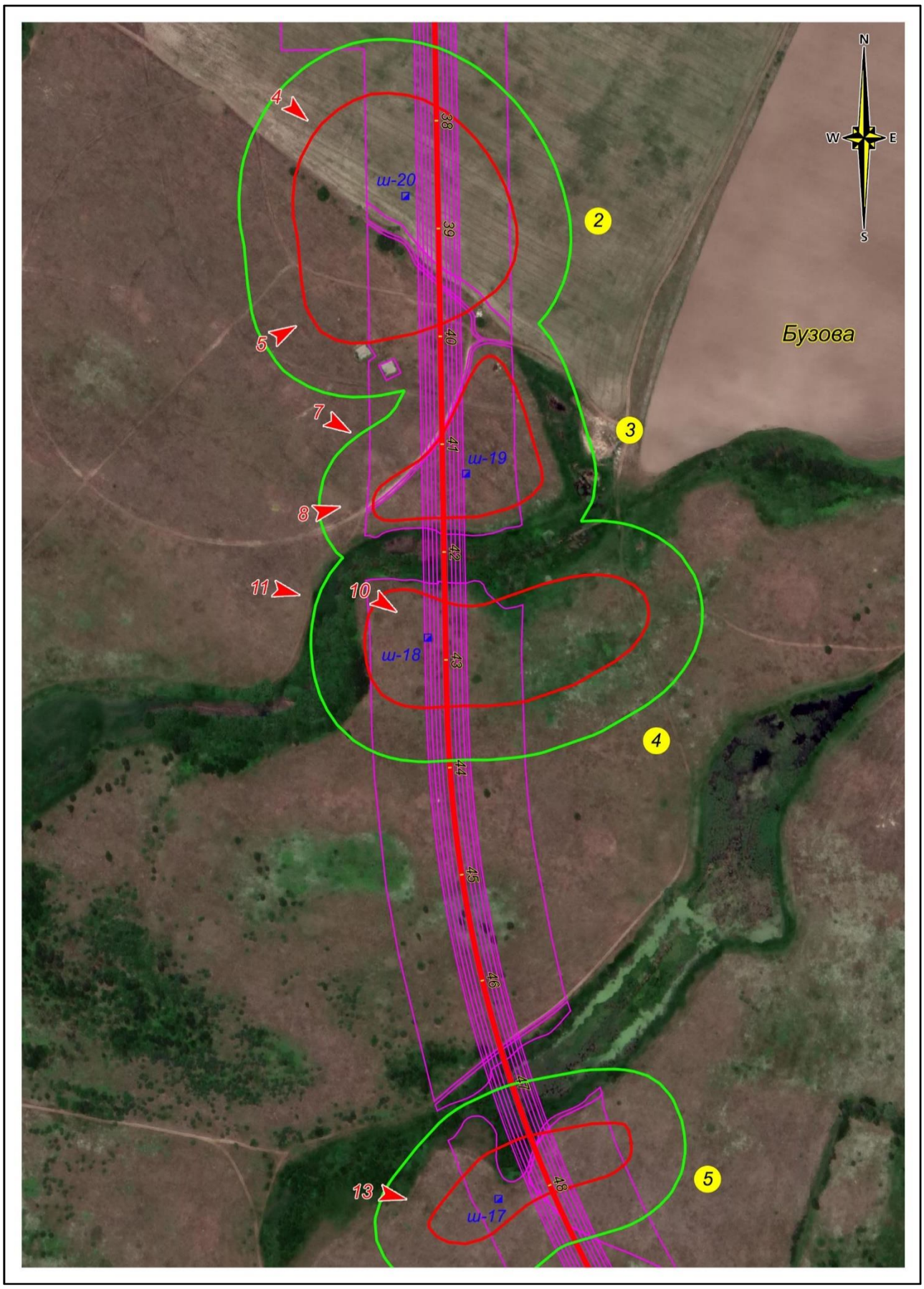

Рис. Т.13. Ортофотоплан ділянки Великої кільцевої автодороги навколо м. Київ з виявленими об’єктами археології поблизу с. Бузова (розвідки НДЦ РАС 2021 р.) [185, рис. 7]

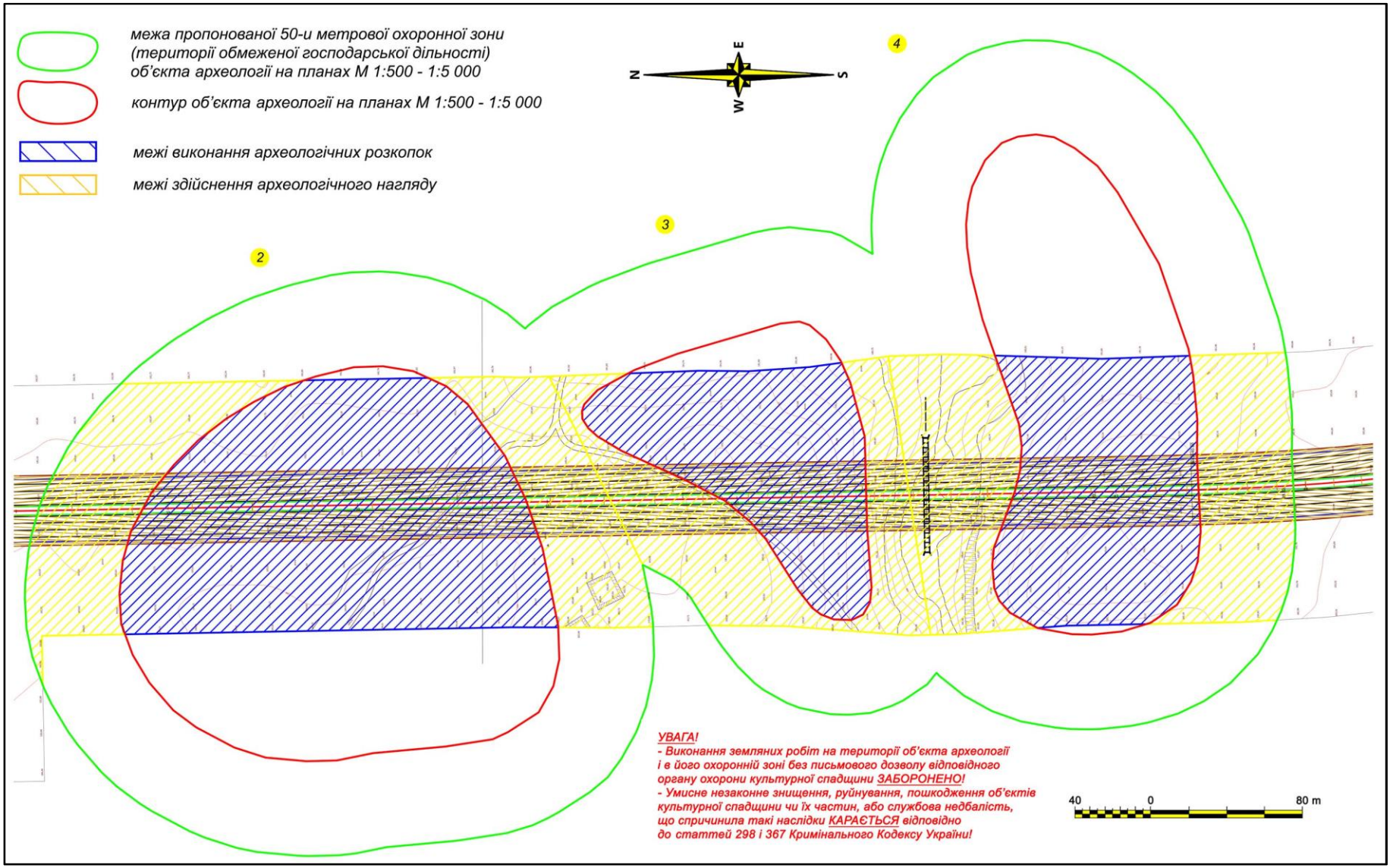

Рис. Т.14. Проєктний план ділянки Великої кільцевої автодороги навколо м. Київ з межами об'єктів археології біля с. Бузова та площами археологічних розкопок і нагляду (розвідки НДЦ РАС 2021 р.) [185, рис. 8]

Додаток У

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях, в т.ч. іноземних

1. Осаульчук О. Застосування ієрархії пом’якшення в превентивних археологічних дослідженнях на лінійних об’єктах інженерно-транспортної інфраструктури. *Sciences of Europe*. Praha, 2024. № 143. P. 40–46.
2. Осаульчук О., Падюка М. Превентивні археологічні дослідження в зонах будівництва ліній електропередач. *Археологія*. Київ, 2024. № 3. С. 89–104 *(Scopus, WoS).*
3. Padyuka M., Osaulchuk O. History of Archaeological Research on Main Oil Pipelines During the Independence Period. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2024. Вип. 28. С. 487–500.
4. Осаульчук О. Превентивні археологічні дослідження під час будівництва магістральних газопроводів. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині.* Львів, 2023. Вип. 27. С. 270–287.
5. Осаульчук О., Ільчишин З. Попередні археологічні дослідження (розвідки) під час проєктування автомобільної дороги в обхід міста Бережани. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 2020. Вип. 24. С. 206–223.
6. Милян Т., Осаульчук О., Чорний А. Черняхівське поселення Стоділки І: рятівні роботи 2004–2005 років. *Археологічні дослідження Львівського університету.* Львів, 2012. Вип. 14–15. С. 203–220.
7. Милян Т., Осаульчук О. Дослідження горизонту римського часу на пам’ятках Прилбичі-І та Гряда-ІІ. *Археологічні дослідження Львівського університету.* Львів, 2007. Вип. 10. С. 92–109.
8. Осаульчук О., Войцещук Н., Івановський В., Милян Т. Результати археологічних вишукувань у зоні будівництва нафтопроводу Броди –

Площьк (українська частина) у 2003 р. *Археологічні дослідження Львівського університету.* Львів, 2004. Вип. 7. С. 282–309.

Статті апробаційного характеру

9. Осаульчук О. Оцінка впливу на археологічну спадщину під час проектування лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури. *І Всеукраїнський археологічний з'їзд:* програма роботи та анотації доповідей (м. Ніжин, 23–25 листопада 2018 р.). Київ: ІА НАН України, 2018. С. 41.
10. Милян Т., Осаульчук О. Водозабезпечення поселення Йосипівка-3 у верхів'ях Західного Бугу. *Черняхівська культура. Актуальні проблеми досліджень. (До 40-річчя археологічної експедиції НПУ ім. М. П. Драгоманова)*: тези доп. конф., м. Київ, 15–17 жовтня 2010 р. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. С. 54–56.
11. Милян Т., Осаульчук О. Поховання римського часу поблизу с. Йосипівка у верхів'ях Західного Бугу. *Актуальні проблеми археології*: тези Міжнародної наукової конференції на пошану І. С. Винокура / Упоряд.: Б. Строцень, М. Ягодинська. Тернопіль: Астон, 2010. С. 61–62.

Публікації, які додатково відображають результати дослідження

12. Сапожников І., Осаульчук О., Ільчишин З. Археологічні розвідки траси лінії електропередач 330 кВ Новоодеська – Арциз у 2022 р. *Археологічні дослідження в Україні 2022.* Київ, 2023. С. 171–174.
13. Петраускас О., Осаульчук О., Сілаєв О. Результати археологічних розвідок в Київській області. *Археологічні дослідження в Україні 2017*. Київ, 2019. С. 108.
14. Супруненко О., Осаульчук О., Шерстюк В. Обстеження траси автообходу навколо смт Чутове. *Археологічні дослідження в Україні 2017*. Київ, 2019. С. 198–199.

15. Супруненко О., Осаульчук О., Пуголовок Ю., Шерстюк В. Обстеження траси будівництва автообходу навколо Полтави. *Археологічні дослідження в Україні 2011.* Київ, 2012. С. 378–379.
16. Супруненко О., Осаульчук О., Пуголовок Ю., Шерстюк В. Обстеження зони реконструкції шосе Київ – Харків – Довжанський *Археологічні дослідження в Україні 2011.* Київ, 2012. С. 380–381.
17. Петраускас О., Шишкін Р., Петраускас А., Коваль О., Осаульчук О. Археологічні розвідки Середньодніпровської експедиції на Правобережній Київщині у 2007 р. *Археологічні дослідження в Україні в 2006–2007.* Київ, 2009. С. 269–272.
18. Войцещук Н., Милян Т., Осаульчук О. Дослідження пам’яток під час будівництва автомобільної дороги Краковець – Львів у 2005 р. *Археологічні дослідження в Україні 2005–2007*. Київ; Запоріжжя, 2007. С. 20–27.
19. Козак Д., Войцещук Н., Милян Т., Осаульчук О. Дослідження поселення пізньоримського часу Стоділки-І на Львівщині. *Археологічні дослідження в Україні 2005–2007*. Київ; Запоріжжя, 2007. С. 34–36.
20. Черновол Д., Рижов С., Осаульчук О. Охоронні роботи на трипільському поселенні Підзамочок-1 на Тернопільщині. *Археологічні дослідження в Україні 2003–2004 рр.* Запоріжжя, 2005. С. 318–319.